M. TVLLII CICERONIS ORATIONVM

VOLVMEN PRIMVM,

à Ioan. Michaele Bruto emendatum.

Accesserant breues animaduersiones ex doctissimorum hominum commentarijs, quibus ita loci permulti explicantur, vt vulgò recepta Ciceronis vbique ratio habeatur.

Quos autem in his simus auctores secuti, auersa pagella indicabit.

LONDINI,

Excudebat Thomas Vautrollerius,
impensis I. Harison. 1587.

Cum Priuilegio Regiæ Maiestatis.

Eorum nomina, quos sumus auctores secuti Ciceronis orationibus emendandis, quæ primo volumine continentur.

ASCONIVS PEDIANVS.
PETRVS VICTORIVS.
PAVLVS MANVTIVS.
GABRIEL FAERNVS.
FRANCISCVS HOTOMANVS.
DIONISIVS LAMBINVS.

IOAN. MICHAEL BRVTVS PHILIPPO TEBALDVCIO IACOMINIO S. D.

MVLTI quidem, Philippe Tebalduci, ex quo tempore eloquentia inter homines esse aliquo in honore, & gloria cœpit, cum eius studio incensi magnum suum nomen atq; illustrem in eo excolendo apud posteros fecissent, de illius laudibus præclarè multa, & luculenter scripta reliquerunt. Itaque, vt eos mittam, qui ita has partes præstiterunt, vt haud digni ipsi maiore laude viderentur: ex ijs ipsis, qui magna ingenij atque eruditionis fama sunt in laudanda eloquentia versati, qui tamen illius magnitudinem sint assecuti scribendo, plane constat ad hunc diem fuisse neminem. Atque in eo ipso, illud dignum summa admiratione est, cum doctissimi homines, atque excellentissimis ingenijs, illius laudibus persequendis, magno hominum consensu diserti ipsi, & eloquentes sint visi: nemini tamen vnquam materiam ad scribendum, magna etiam cum spe laudis defuisse. Est hæc plane mirifica illius laus, cum vni laus maxima debeatur, quæ illi tamen par sit, inueniri eadem nullam posse. Etsi autem multa sint in homine ornamenta, & maxima, quibus illum natura honestauit: at est illud vnum plane diuinum, quod & intelligendo proxime illum ad Dei immortalis im, & magnitudinem accedere, & quæ intelligeret explicando, quod diuinitatis cuiusdam esse, ac ma-

ns, atque auguſtius poteſtate hominum videretur, efficere vnum in terris voluerit. Quis antè rationis, & mentis vſus in homine eſſet, ſi quidem cum ingenij acie videre multa, atq; excogitari præclarè poſſet, ratio illi certa deeſſet, quæ præclarè inuenta excogitataq; haberet, in hominum vitam, quo illum natura adduceret, conferendi? Nunc quidem, vt ex conſtanti, ac certo cæli motu, ex ortu, atque occaſu ſiderum, quæ celeritate incredibili ſuos orbes conficiendo annorum conuerſiones, tempeſtatumque varietates efficiunt, vt deniq; ex tanta naturæ conſenſione, conuenientia rerum, decore, venuſtate, diuinam eſſe mentem intelligimus, cuius admirabili prouidentia conſtituta omnia adminiſtrentur: ſic quocunq; nos animo, mente q; conuertimur, maximarum quidem rerum inuentricem in homine rationem, atq; adeò è diuina mente libatam, atq; hauſtam animaduertimus: ſed vnam illius adminiſtram eloquentiam, earum rerum omnium effectricem, ſine quibus nulla hominum vita futura ſit, vnam eandem ſummam virtutem, quam ſapientes, rerum dominam, lumen ingenij in homine, decus, ſapientiam vocant, cogimur admirari. Quod enim vitam honeſtè & cum laude ducimus, quod vni animantium omnium, nõ aliorum cauſa efficti, contra, omnia noſtra cauſa effecta videantur, quod eſt nobis propoſita laus, gloria, honos, decus, vt non ſolùm ſit nobis cum ſpe vitæ, cuius perexiguus eſt, ac breuis curſus, ſed cum ſpe etiam immortalitatis viuendum, vna ſibi hanc laudem eloquentia totam ſumit. Ac quanta res eloquentia ſit, tum facilè nobis fuerit intelligere, ſi ſine ea, cuiuſmodi eſſet vita hominum futura, id quod facilè fingere animo poſſumus, perſpectum, exploratumque habeamus. Fuit hoc quidem homini à natura datum orto è diuino ſemine animanti, vt cùm tantus eſſet, quantus ſibi poſteà eſſe vſus eſt, non ſolùm ſe eſſe præſtantiſſimum omniũ

ſentiret,

sentiret, sed vt factus tandem admirator sui, rationem certam viamq; iniret, qua se dignam vitam, atque sua origine traduceret, quæ diuina & cælestis esset. Et si autem verisimile est, cùm rudis adhuc vita hominum impolitaq; esset, nonnullos semper extitisse, qui cum magnitudine ingenij excellerent, reuocata interdum à mortali concretione mente, quanta esset homini dignitas à natura conciliata, ex contemplatione sui æstimare possent: at, vt multitudinem à fera vita, atque immani auocarent, vt à corporis contagione abducerent, vt ad cognitionem sui, ad immortalitatis spem, ad contemplationem rerum cælestium excitarent, eloquente homine fuit opus, & qui tanquam orationis faces admouendo incenderet animos ad earum rerum studium, à quibus, deprauata natura sui, essent maximè auersi. Quanta porrò excitanda ingenij vis fuit, vt subire homines vnius imperium vellent, vt magistratum vereri, legum vim, iudiciorum seueritatem, vt ad vitæ constantiam, atque æquabilitatem traduci? cùm elati virium ferocia, tenuitate imbecillorum ad iniusta imperia, ad vim, ad iniuriam abuterentur? quanta autem eloquentiæ vis adhibenda, vt horrere ijdem tortorem; supplicia, cruces, secures, imminentem carnificem improborum sceleri assuescerent, qui vitæ omne præsidium in robore virium, atq; immanitate haberent constitutum? At laudibus maximis afficiuntur, qui bello deuictas gentes sese dedere, leges accipere, imperata facere, parere hostium imperio armis coegerint: qui eloquentiæ subsidio, à vitæ impunitate, & licentia, homines volentes ad subeundas pœnas eorum quæ agerent impunè, capite, & ceruicibus perducerent, non illi videntur dei immortalis vim in terris potestatemq; assecuti? Vt autem diuinum hoc opus, atque admirabile, quem mundum sapientes homines, illius speciem eximiam pulchritudinemque admirati no-

narunt, ex diuersis inter se maximè, & pugnantibus naturis immortali deus, consilio effinxit: ita distractam, confusamque vitam hominum diuersis studijs, cum in magna rerum impunitate corporis vires ad opprimendum, consilij vis, & ratio illius vsui ad fallendum esset, nullum posteritatis studium, qui certa connubij iura nulla haberent, certos liberos nullos agnoscerent: sapientium hominum atq; eloquentium dicendi facultas, & vis ad hanc rationem humanitatis, & vitæ coniunctionem, quæ hominis maximè propria est, conformauit. Hinc primum hominibus certa constituta domicilia, & sedes, cùm in principio qua illos temerè libido, & casus ferret, incerti vagarentur, conditæ ciuitates, scriptæ leges, magistratus, priuatorum iura instituta, agrorum fines descripti, quorum nullus modus esset, definitæ regionibus prouinciæ, diuisus terrarum orbis regnis, atque imperijs: hinc præclaræ omnes artes studiaque adinuentæ, quibus homines, exuta feritate, ad meliora vitæ instituta capessenda incitarentur. Quæ cùm tanta sint, vt nihil fingi ad speciem præclarius, nihil ad vsum excogitari commodius, atque vberius potuerit, quanta eloquentiæ laus sit, quæ vna tantarum rerum effectrix, & moderatrix habeatur? An non illa meritò inter cætera vitæ ornamenta, quibus homines brutis animantibus præstant, principem sibi locum vindicarit? Sunt hæc quidem per tot sæcula ex quibus esse homines cœperunt pænè obruta vetustate, sed in hominum memoria, quamdiu in his ratio vigebit, nisi sui obliuisci planè velint, fixa testataque hærebunt: nullum vt vnquam tempus futurum sit, quin eloquentiæ laudes literis, monumentisque doctorum hominum consignatæ exstent. Atque eo quidem poetarum ferè inuenta spectant; cùm vt veritatem fictis fabulis adumbrarent, dijs natos homines effingerent, qui deleto hominum genere, è lapidibus deorum

imperio homines formarent: neque enim multo secus videntur fecisse, qui è dura atque immiti natura orationis lenocinio homines ad hanc humanitatem delinitos traducere potuerunt. Hinc Hercules, Dionysij, cæteri, quos falsa opinio hominum in deorum numero præclarè de rebus hominum meritos, diuinis certè atque immortalibus dignos præmijs, collocauit. Atq; vt iam propius accedam, hinc in liberis ciuitatibus oratorum summa auctoritas, ingens nomen, existimatio, euecta eloquentia populorum suffragijs ad summos honores, ad maxima regna, atque imperia: hinc in ciuilibus dissensionibus iratis adempta arma, graues volentibus impositæ leges, erepta commoda, agratiæ leges, cum rogarentur, antiquatæ: quæ prodigia verius, & portenta, nisi clarissima ad nostram memoriam monumenta eorum exstarent, videri possint. Itaque, vt cætera omittam Thucydidis, Herodoti, Xenophontis, tum qui ea quæ literis mandarunt, in foro, in iudicijs, in concionibus, in summo ciuitatis consilio egerunt, Demosthenis, Aeschinis, Hiperidis, quorum ingenia, atq; eloquentiam ex ijs quæ nobis scripta reliquerunt admiramur, quæ tuo nomini inscripta hoc tempore, Philippe, edimus, eius oratoris monumenta sunt, qui diuina quadam facultate ingenij, dicendi vbertate, & copia, grauitate sententiarum, cognitione maximarum rerum, omnibus orationis luminibus, & ornamentis, ea est in magna inimicorum contentione assecutus, quæ nemo ferè secundissimis suis rebus est vnquam ausus optare. Non est consilium singula enumerare, priuatis, publicis dicendis causis, auctoritatem, gratiam, potentiam parta: detractos ex accusatorum subsellijs reos atque iudicum seueritati ereptos: nouum hominem nullis maiorum monumentis, triumphis, imaginibus nitentem, ad summum ciuitatis imperium euectum: disiectam, & fractam Catilinæ ma-

num, cùm in vnius consulatum improborum ciuium consilia erupissent: à cædibus, vastitate, incendiis patriam liberatam, è fati ore, & faucibus ereptam: quibus vellet decretas prouincias, quibus vellet ademptas: ab eo qui inimicus, qui infestus iudex, qui cum summo imperio, summa cum potestate iudicaret, qui iam damnasset, vitam, incolumitatem, reditum exsulum impetratum: quanta illa sunt quæ, republica tyranni cæde liberata, gessit? Vtrum quidquam agi ad famam hominum illustrius, ad gloriam, ad immortalitatem magnificentius potuit, quam cum homine potentissimo inimicitias suscipere, cum armato, improbo eodem, audaci, impotenti animo, summam potestatem gerente dimicare, eundem hostem iudicandum, notandum decretis grauissimis, prouincia, imperio spoliandum, eijciendum è ciuitate, deturbandumque curare? Quis verò vnquam armatus, & clarissimarum gentium victor iustiorem egit triumphum, quam is vnus togatus promereri est visus? Non enim hæc armis gesta, non vi, non consulari imperio: sed animi magnitudine, & consilio suscepta, studio, vigilantia, virtute administrata, vna eloquentiæ vi perfecta, & constituta. Itaque qui ea apud alios legunt, vt ab ijs tradita posteris sunt, facere non possunt, quin ita esse gesta arbitrentur: tantum vt tribuant vnius hominis eloquentiæ, quantum fidei scriptorum tribuunt, vix vlla ratione adduci possunt. At vbi quis dicendi genus quàm acre sit, quàm vehemens, quàm concitatum, qui in vniuersa oratione aculei, quanta dicentis vis sit, animaduertat, haud magnopere miretur audacissimorum hominum animos fractos, improbos territos ac debilitatos metu, sceleratis extorta arma è manibus, tela intenta iugulis ciuium, comparatas faces ad vrbis incendium ereptas, liberatam ab interitu patriam, vno hæc togato agente, salu-

tem

tem omnium, incolumitatem, libertatem, magna illius gloria conſtitutam. Facit quidem mihi copia eorum enumerationem difficilem, qui eloquentiæ laude maiorum memoria excelluerunt: quorum cum multi improbi, & nefarij facultate orationis ad fallendam multitudinem abuterentur, vt infamis eloquentia aliquando in liberis ciuitatibus haberetur, magno ſuo dedecore, & ſcelere perfecerunt. Neque verò accuſanda eloquentia, ſed plectendi ij fuerunt, qui qua re eſſe ſuis ſubſidio deberent, illis exitium peſtemque importarent. Ita ignis tanta vis meritò æquè reprehendi poſſit, cuius eſt vſus homini maximè ad vitam agendam neceſſarius: quoniam vrbes hauſtæ, prouinciæ, populi abſumpti incendio, mala, atq; incommoda ſunt hominum ſcelere in orbem terrarum per eum inuecta maxima, & grauiſſima. Itaque nobili illo Athenienſium iudicio, cum Hiperide defendente diſerto homine, & magni nominis, Phrinem Areopagitæ magna ciuitatis infamia abſoluiſſent: iudicium flagitium vindicandum ſeuerè, eloquentię præſidio ciues priuandi, quo vno maximè liberæ ciuitates ſtant, minime paucorum ſcelere fuerunt. Atque vt in alijs omnibus, ita & in hoc rectius populus Romanus: qui cum duo ſummi oratores, & in primis ſuorum clari ad vim ingenij dicendi copia adiuncta, pernicioſas ciuitati leges populo ſuadere, aduerſante ſenatu, inſtituiſſent, illos tollendos è medio, eloquentiæ vſum vnius rei maximè vitæ hominum ſalutaris, non ſolum retinendum, ſed augendũ etiam præmijs notato ſcelere, atq; audacia hominũ cenſuit. Itaq; Gracchorum inuidia neq; Q. Hortenſio, cum longo interuallo conſulatum in familiam retuliſſet, neq; Ciceroni, equitis Romani filio, cum per ſe homo cognitus competitores homines nobiliſſimos conſulatu deieciſſet, quo minus ad ſummos honores peruenirent impedimento fuit. Quid verò

idcircone abijcienda sunt arma, quod ad otium & pacem tuendam adinuenta, maximorum sæpè malorum efficiētia hominibus fuerunt? Etsi enim Marius, Sulla, Cinna, Octauius, ciuilibus bellis patriam quam seruare deberent, afflixerunt: perdidit Pompeius, Cæsar: at seruauit olim Camillus perditam: Fabius, Marcellus, Claudius sustinuit labantem: ditione atq; imperio Scipiones auxerunt. Quin etiam vnde alij reprehendendi occasionem sumpserunt, maximè semper mihi laudanda eloquentia est visa. Quæ enim in mala causa, & cum vires suas omnes, & copias improbo homini effudit, flectit tamen animos, quo vult rapit, mouet, abijcit, erigit, diluit, refellit, difficillima quæque assequitur, neque iam sumit quod datur, sed quod vult eripit, adimit, extorquet: quantos illa clamores, admirationes, plausus in optima causa est excitatura? Fuit hæc olim susceptа contentio inter duos suæ, superiorisq; ætatis omnium oratores maximos, atq; eloquētissimos Ciceronem, & Hortēsium in vno accusando, & defendendo C. Verre. Quorum alter quantus fuerit futurus, vbi altera actione ad iudicium reus affuisset, ex ijs orationibus quæ ab illo scriptæ ad nostram memoriam peruenerunt, facile iudicari potest. Nihil autem est, siue id ab ingenio, siue à recōditiore quadam arte, & doctrina manat, quod adiumenti aliquid afferre ad dicendum possit, quin in ijs cumulatè perfectum absolutumq; sit. Quidquid, inquam, est, quod excogitari ingenio, perpoliri arte, effici vsu, atque exercitatione possit, ornamenta omnia orationis, & lumina quidquid in vllo genere orationis, admirationem hominum, & laudem habet, siue inuehendum sit vehementius, siue callidè, atq; acutè disputādum, siue temperata oratione leniter, remissè, æquabiliter agēdum copiosissima atq; vberrima omnia in vnum congesta coaceruataq; conspiciuntur, quæ rarò in multis atque ea quidem

quæsita

quæsita pertinaci studio, nunquam in vno sunt post hominum memoriam animaduersa. Neque verò ipse præcepta dicendi hausisse ab alijs, sed suppeditare ipse vnde alij parata habeant, neque ex arte dicere, sed conficere ipse artem videtur: vnus in quo ornando quidquid præclari natura habuit, rarò sui effusa videatur consumpsisse. Alter qui neq; dixit pro reo, neq; quid esset dicturus, cùm tãtus esset, vt cum Cicerone conferretur, scriptum reliquit, veluti in perdita causa, & grauissimis præiudicijs iugulata, magnitudine ingenij videtur potuisse efficere, vt cũ iudicum voluptate, sua magna cum laude audiretur: tum effugere nonnunquam atq; elabi è manibus, etiam si accusator Cicero esset: assequi idem cùm neq; à causa, neq; ab vlla honesta ratione adiuuaretur, obesset reus plurimum, cuius vita anteacta omnibus sceleribus, & flagitijs esset cooperta, vt Cicerone accusante absolueretur, minimè videtur facilè potuisse. Adiuuat causam oratoris eloquentia, sed ita, vt oratorem adiuuet causa, non aduersetur certè, ius, æquitas, leges quæ susceperit defendenda tueantur. Ac cum tantus est eloquentiæ vsus, in publicis causis, priuatis agendis, in dicenda sententia, vbi quid suadendum, dissuadendum sit, tum nulla est vitæ pars, quæ huius esse expers sine magno incommodo possit. Quantum enim illa habet illecebræ ad conciliandos animos? quantam ad cohortandum vim, ad deterrendum? quantum voluptatis, & lenocinij ad oblectandum? Quis porrò est honesto loco natus, siue is in libera ciuitate agat, siue in ea quæ vnius imperio pareat, quin illi aut publicæ, aut priuatæ rei causa, cum magistratu agere, legari ad reges, præfici negotijs grauissimis, multa obire necesse sit, quæ neque administrari rectè, neq; vllo modo effici sine eloquentiæ præsidio possunt? Quot autem ij sunt, quibuscum nobis est agendum, qui cum sint ita affecti animo, vt nulla vi flecti, nul-

lis armis possint, vnius commoda oratione deliniri se, atque adduci in sententiam patiantur? Itaque optima ratione fit, vt, quemadmodum in foro qui oratores maximè eloquentia excellant adhibentur ad defendendas causas: qui legationes obeant ad reges, & præpotentes populos, ij deligantur, qui ad summam prudentiam, & rerum vsum dicendi virtutem & facultatem habeant adiunctam. Quæ omnia, Philippe, cum pater tuus explorata haberet excellenti vir ingenio, & quorum esset liberorum parens non ignoraret: quanquam præter familiæ nobilitatem multa se illis relicturum speraret, quibus traditum à maioribus locum in ciuitate honestè tuerentur: cum alias artes quibus liberi adolescentes ad virtutem, atque honestatem excitantur, tum eloquentiæ studia illos excolere, atque ea ipsa quidem intentissima cura, & studio acerrimo voluit. Quod illi tanto maiori laudi est dandum, quanto cum ille ea ingenij elegantia liberos, ea forma, ijs moribus susceperisset, vt paternam in ijs etiam indulgentiam excitarent, qui nulla ijs essent propinquitate coniuncti, minus à tam laudabili instituto ijs incommodis deterritus est, quibus gratissimis plurimisq; subeundis maximarum rerum cognitio, ac literæ reconditiores comparantur. Ac te quidem, qui es cæteris natu maior, quanquam ea à natura adiumēta habes, vt tua sponte, cum maxima semper spectaris, & te digna, quo animum intendisses videreris peruenturus, quantum excolendo ornandoq; perfecerit animaduertimus: magna quidém hoc cum illius laude, qui vt talis euaderes curarit, sed non minore tua tamen, qui parentis studium summum à primis tuis annis singulari assiduitate, alacritate animi, constantia, quæ in ea ætate admiratione digna videretur, perpetuò adiueneris. Auertit te ab instituto laudis cursu, non quidem patris voluntas (quid enim illi posset esse antiquius, quam te, eō, cum lan-

de

de confecto, virtutis præmium assequi, quod tibi propõsuisses maximum, atque amplissimum:) sed rei familiaris ratio: cum pattis ætati ingraueſcenti, filium tanta ingenij indole quasi succreſcentem, ſuccedere velut grauiori oneri ferendo, domeſticis obeundis negotijs æquum eſſet. Quo magis eſſe ipſe laudandus videris, qui, cùm nulla ferè hora vacuum re à negotio habeat, ea legere non deſiſtis, quorum fructus modò libero homini in otio conſtare, & planè omni cura perfuncto poteſt. In quibus cùm auidiſſimè Ciceronis ſcripta legas, quem vnum auctorem eloquentiæ tantum habes, qua vales plurimùm, haud videar malè meam operam poſuiſſe, ſi eius orationes quas aut priuatus, aut in magiſtratu ante præturam habuit, tuo nomini à me emendatas in lucem edam. Nam vtrumque me aſſecuturum ſpero, &, vt mihi grati animi fructus aliquis conſtet, meæ voluntatis in te illuſtri teſtimonio conſtituto, &, vt ipſe Ciceronis ſcripta (qua in re plurimùm à me elaboratum eſt) multò quàm antea emendatiora legas. Quod tibi haud vereor quin gratiſſimum futurum ſit. Nam, vt meum in te ſtudium, beneuolentia, obſeruantia quanta ſit perſpici poſſit, nullo me genere officij vnquam aſſecuturum ſpero. Datum Lug.

Kal. Ian.

1567.

***

T. LIVIVS HISTORIARVM LIB. CXX.

M. Cicero sub aduentum Triumuirorum vrbe cesserat pro certo habens, id quod erat, non magis Antonio eripi se, quam Cæsari Cassium & Brutũ posse. Primo in Tusculanum fugerat: inde transuersis itineribus in Formianum, vt a Caieta nauim conscensurus, proficiscitur. vnde aliquoties in altum prouectum, cùm modò venti aduersi retuliſſent, modò ipſe iactationem nauis cæco voluente fluctu pati non poſſet: tedium tandem eum & fugæ, & vitæ cepit. Regreſſus ad superiorem villam, quæ paulò plus mille paſſibus à mari abeſt, Moriar, inquit, in patria ſæpè ſeruata. Satis conſtat ſeruos fortiter fideliter q; paratos fuiſſe ad domicandum: ipſum depoſ lectica, & quietos pati, quod ſors iniqua cogeret, iuſſiſſe. Prominentes ex lectica præbentiq; immotam ceruicem caput præciſum eſt. Nec ſatis ſolida crudelitati militum fuit: manus quoq; ſcripſiſſe aliquid in Antonium exprobrantes, præciderunt. Ita relatum caput ad Antonium: iuſſuq; eius inter duas manus in roſtris poſitum: vbi ille conſul, vbi ſæpè conſularis, vbi eo ipſo anno aduerſum Antonium, quanta nulla vnquam humana vox, cum admiratione eloquentiæ, auditus fuerat, vix attollẽtes lachrymis oculos homines intueri trucidata membra eius poterant. Vixit tres & ſexaginta annos: vt, ſi vita abfuiſſet, ne immaturæ quidẽ mors videri poſſit. Ingenium & operibus, & præmijs operarũ felix. Ipſe fortunæ diu proſperæ, & in longo tenore felicitatis magnis interim ictus vulneribus, exilio, ruina partium, pro quibus ſteterat, filiæ morte, exitu tam triſti, atq; acerbo, omnium aduerſorũ mihil, vt viro dignum erat, tulit, præter mortẽ, quæ verè æſtimanti minus indigna videri potuit: quod à victore inimico crudelius paſſus erat, quam quod eiuſdem fortunæ compoſito fecisſet. Si quis tamen virtutibus vitia penſarit, vir magnus ac memorabilis fuit: & in cuius laudes ſequendas Cicerone laudatore opus fuerit,

ORATIO-

ORATIONVM PRIMI VOLVMINIS INDEX.

Pro P. Quinctio. Oratio I.
Pro Sex. Roscio Amerino. Oratio II.
Pro Q. Roscio Comœdo. Oratio III.
Accusationis in C. Verrem liber primus, qui Divinatio dicitur. Oratio IIII.
Accusationis in C. Verrem liber secundus. Oratio V.
Accusationis in C. Verrem liber tertius. Oratio VI.
Accusationis in C. Verrem liber quartus. Oratio VII.
Accusationis in C. Verrem liber quintus. Oratio VIII.
Accusationis in C. Verrem liber sextus. Oratio IX.
Accusationis in C. Verrem liber septimus. Oratio X.
Pro M. Fonteio. Oratio mutilata XI.
Pro A. Cæcinna. Oratio XII.

M. T. CICERONIS
PRO P. QVINCTIO.
ORATIO I.

QVAE res in ciuitate duæ plurimum possunt, hæ contra nos ambæ faciunt in hoc tempore, summa gratia, & eloquentia: quarum alteram, C. Aquilli, vereor, alteram metuo. Eloquentia Q. Hortensij ne me dicendo impediat, nõ nihil commoueor: gratia Sex. Nævij ne P. Quinctio noceat, id verò non mediocriter pertimesco. Neque hoc tantopere quærendum videretur, hæc summa in illis esse, si in nobis essent saltem mediocria. Verùm ita se res habet, vt ego, qui neq; vsu satis, & ingenio parùm possum, cum patrono diserissimo comparer: P. Quinctius, cui rennes opes, nullæ facultates, exiguæ amicorum copiæ sunt, cum aduersario gratiosissimo contendat. Illud quoq; nobis accedit incommodum, quod M. Iunius, qui hanc causam, Aquilli, aliquoties apud te egit, homo & in alijs causis exercitatus, & in hac maxime, & cæpit versatus, hoc tempore abest, noua legatione impeditus: & ad meventum est, qui vt summa haberem cætera, temporis quidem certè vix satis habui, vt rem tantam, tot controuersijs implicatam, possem cognoscere. Ita, quod mihi consueuit in cæteris causis esse adiumento, id quoque * in hac causa deficit. Nam quo minus ingenio possum, subsidio mihi diligentiam comparaui: quæ quanta sit, nisi tempus, & spatium datum sit, intelligi non potest. Quæ quo plura

sunt

, sunt, C. Aquilli, eo te, & hos, qui tibi in consilio ad-
, sunt, meliori mente nostra verba audire oportebit;
, vt multis incommodis veritas debilitata, tandem
, æquitate talium virorum recreetur. Quod si tu iu-
, dex, nullo præsidio fuisse videbere contra vim, &
, gratiam, solitudini, atque inopiæ: si apud hoc consi-
, lium ex opibus, non ex veritate causa pendetur;
, profecto nihil est tam sanctum, atque sincerum in
, ciuitate: nihil, quod humilitatem cuiusquam gra-
, uitas, & virtus iudicis consoletur. Certe, aut apud
, te, & eos, qui tibi adsunt, veritas valebit; aut ex hoc
, loco repulsa vi, & gratia, locum, vbi consistat, repe-
, rire non poterit. Non eo dico, C. Aquilli, quo mihi
, veniat in dubium tua fides, & constantia; aut quo
, non in his quos tibi aduocasti, viris * electissimis
, ciuitatis, spem summam habere P. Quinctius de-
, beat. Quid ergo est? Primum magnitudo periculi
, summo timore hominem afficit; quod vno iudicio
, de fortunis omnibus decernit. Idque dum cogitat,
, non minus sæpe ei venit in metem potestatis, quàm
, æquitatis tuæ: propterea quod omnes, quorum in
, alterius manu vita posita est, sæpius illud cogitant,
, quid possit is, cuius in ditione, ac potestate sunt,
, quàm quid debeat facere. Deinde habet aduersa-
, rium P. Quinctius verbo Sex. Næuium, reuera hu-
, iusce ætatis homines disertissimos, * fortissimos,
, ornatissimos nostræ ciuitatis, qui communi studio,
, summis opibus Sext. Næuium defendant; si id est
, defendere, cupiditati alterius obtemperare, quo is
, facilius, quem velit, iniquo iudicio opprimere pos-
, sit. Nam quid hoc iniquius, aut indignius, C. Aquil-
, li, dici, aut commemorari potest, quàm me, qui ca-
, put alterius, famam, fortunasque defendam, priore
, loco causam dicere? cum præsertim Q. Hortensius,
, qui hoc iudicio partes accusatoris obtinet, contra
, me sit dicturus: cui summam copiam facultatemque
, dicendi natura largita est. Ita fit, vt ego, qui tela

depellere,& vulneribus mederi debeam, tum id facere cogar, cum etiam telum aduersarius nullum iecerit: illis autem id tempus impugnandi detur, cum & vitandi illorum impetus potestas adempta nobis erit &, si qua in re, id quod parati sunt facere, falsum crimen, quasi venenatum aliquod telum, iecerint, medicinæ faciendæ locus non erit. Id accidit prætoris iniquitate, & iniuria; primum, quod contra omnium consuetudinem, iudicium prius de probro, quàm de re, maluit fieri: deinde, quod ita constituit id ipsum iudicium, vt reus, ante quàm verbum accusatoris * audiuisset, causam dicere cogeretur. quod eorum gratia & potentia factum est, qui, quasi sua res, aut honos agatur, ita diligenter Sext. Næuij studio & cupiditati morem gerunt: & in eiusmodi rebus opes suas experiuntur, in quibus, quo plus propter virtutem, nobilitatemq; possunt, eo minus, quantum possint, debent ostendere. Cum tot, tantisque difficultatibus affectus atque afflictus, in tuam C. Aquilli, fidem, veritatem, misericordiam, P. Quinctius confugerit: cum adhuc ei propter vim aduersariorum non ius par, non agendi potestas eadem, non magistratus æquus reperiri potuerit, cum ei summam per iniuriam omnia inimica atque infesta fuerint; te, C. Aquilli, vosque, qui in consilio adestis, orat, atque obsecrat, vt multis iniurijs iactatam, atque agitatam æquitatem, in hoc tandem loco consistere, & confirmari patiamini. Id quo facilius facere possitis, dabo operam, vt à principio, res quemadmodum gesta & contracta sit, cognoscatis. C. Quinctius fuit P. Quinctij huius frater, sane cæterarum rerum paterfamiliâs & prudens, & attentus: vna in re paulò minus consideratus, qui societatem cum Sext. Næuio fecerit; viro bono, veruntamen non ita instituto, vt iura societatis, & officia certi patris familiâs nosse posset: non quo ei deesset ingeniũ: (nam neque parum facetus scurra

Sext.

Sext. Nævius, neque inhumanus præco est vnquam existimatus) quid ergo est? cum ei natura nihil melius quàm vocem dedisset, pater nihil præter libertatem reliquisset; vocem in quæstum contulit: libertate vsus est quo impunius dicax esset. Quare quod socium tibi eum velles adiungere, nihil erat, nisi vt in tua pecunia conijceret, qui pecuniæ fructus esset. tamen inductus consuetudine, ac familiaritate Quinctius fecit, vt dixi, societatem earum rerum, quæ in Gallia comparabantur. Erat ei pecuaria res ampla, & rustica, sane bene culta, & fructuosa. Tollitur ab atrijs Licinijs, atque à præconum concessu in Galliam Nævius, & trans Alpes vsque transfertur. Fit magna mutatio loci, non ingenij. Nam qui ab adolescentulo quæstum sibi instituisset sine impendio; posteaquam nescio quid impendit, & in commune contulit, mediocri quæstu contentus esse non poterat. Nec mirum, si is qui vocem venalem habuerat, ea quæ voce quæsierat, magno sibi quæstui fore putabat. Itaque herculè, haud mediocriter de communi quidquid poterat, ad se in priuatam domum reuocabat. Qua in re ita diligens erat, quasi ij, qui magna fide societatem gererent,* arbitrium pro socio condemnari solerent. Verum his de rebus non necesse habeo dicere ea, quæ me P. Quinctius cupit commemorare;* tametsi causa postulat; tamen quia postulat, non flagitat, prætenbo. Cum annos iam complures societas esset, & cum sæpe suspectus Quinctio Nævius fuisset, neque ita commode posset rationem reddere earum rerum, quas libidine, non ratione gesserat; moritur in Gallia Quinctius, cum adesset Nævius; & moritur* repentine. hæredem testamento reliquit hunc P. Quinctium: vt ad quem summus mœror morte sua veniebat, ad eundem summus honos quoque peruemret. Quo mortuo, nec ita multo post, in Galliam proficiscitur Quinctius, ibi cum isto Nævio familiariter vixit, an-

num fere vna sunt, cum & de societate inter se multa communicarent, & de tota illa ratione atque re Gallicana; neque interea verbum illum interposuit Nævius, aut societatem sibi quippiam debere, aut priuatim Quinctium debuisse. Cum æris alieni aliquantulum esset relictum, quibus nominibus pecuniam Romæ curari oporteret; auctionem in Gallia P. hic Quinctius Narbone se facturum esse proscribit, earum rerum, quæ ipsius erant priuatæ. Ibi cum vir optimus Sext. Nævius hominem multis verbis deterret, ne auctionetur: eum non ita commode posse eo tempore, quæ proscripsisset, vendere: Romæ sibi nummorum facultatem esse, quàm, si saperet, communem existimaret, pro fraterna illa necessitudine, & pro ipsius affinitate: nam P. Quinctij consobrinam habet in matrimonio Nævius, & ex ea liberos. Quia, quod virum bonum facere oportebat, id loquebatur Nævius, credidit Quinctius, cum, qui orationem bonorum imitaretur, facta quoque imitaturum. auctionem velle facere desistit, Romam proficiscitur. decedit ex Gallia Romam simul Nævius. Cum pecuniam C. Quinctius P. Scapulæ debuisset, per te, C. Aquilli, decidit P. Quinctius, quod liberis eius dissolueret. Hoc eo per te agebatur, quod propter æratiam rationem non satis erat in tabulis inspexisse, quantum deberetur, nisi à * quæstoribus quæsisset, quantum solueretur. Decidis, statuisque tu propter necessitudinem, quæ tibi cum Scapulis est, quid ijs ad denarium solueretur. Hæc omnia Quinctius agebat auctore, & consuasore Nævio. nec mirum, si eius vtebatur consilio, cuius auxilium sibi paratum putabat. Non modo enim pollicitus erat in Gallia: sed Romæ quotidie. simulatque sibi sic annuisset, numeraturum se dicebat. Quinctius porro istum posse facere, videbat: debere, intelligebat: mentiri, quia causa cur mentiretur non erat, non putabat

quasi

quasi domi nummos haberet, ita constituit Scapulis se daturum. Nævium certiorem facit. rogat vt curet, quod dixisset. Tum iste vir optimus (vereor ne se deridere putet, quod iterum iam dico optimus) qui hunc in summas angustias adductum putaret, vt eum suis condicionibus in ipso articulo temporis astringeret; aliam sese negat daturum, nisi prius de rebus, rationibusque societatis omnibus decidisset; & scisset, sibi cum Quinctio controversiæ nihil futurum. Posterius, inquit, ista videbimus, Quinctius. nunc hoc velim cures (si tibi videtur) quod dixisti. Negat se alia ratione facturum, quod promisisset, non plus sua referre, quam si cum auctionem venderet, domini jussu quidpiam promisisset. Destitutione illa perculsus Quinctius, à Scapulis paucos dies aufert: in Galliam mittit, vt ea quæ proscripserat, veniret. deteriore tempore absens auctionatur: Scapulis difficiliore condicione dissoluit. Tunc appellat vltro Nævium, vt, quoniam suspicaretur aliqua de re fore controversiam, videret vt quam primum, & quam minima cum molestia tota res transigeretur. Dat iste arbitrum M. Trebellium: nos communem necessarium, qui istius domi erat educatus, & quo vtebatur iste plurimum, propinquum nostrum Sex. Alphenum. Res convenire nullo modo poterat: propterea quod hic mediocrem iacturam facere cupiebat: iste mediocri præda contentus non erat. Itaque ex eo tempore res esse in vadimonium cœpit. Cum vadimonia sæpe dilata essent, & cum aliquantum temporis in ea re esset consumptum, neque quidquam perfectum esset: venit ad vadimonium Nævius: Obsecro te, C. Aquilli, vosque qui adestis in consilio, vt diligenter attendatis, vt singulare genus fraudis, & novam rationem insidiarum cognoscere possitis. Ait se auctionatum esse in Gallia: quod sibi videretur, se vendidisse; curasse, ne quid sibi societas deberet se,

iam neque vadari amplius, neque vadimonium promittere siquid agere secum velit Quinctius, non recusare. Hic, cum rem Gallicanam cuperet reuisere; hominem in presentia non vadatur. ita sine vadimonio discedit. Deinde Romæ dies XXX. fere Quinctius commoratur: cum cæteris quæ habebat vadimonia, differt, vt expeditus in Gallam proficisci posset, proficiscitur. Roma egreditur ante diem *IIII. Calend. Februarij, Scipione & Norbano coss. quæso vt eum diem memoriæ mandetis. L. Albius Sext. filius Quirina, vir bonus, & cum primis honestus vnà profectus est. Cum venissent ad vada Volaterrana quæ nominantur, vident per familiarem Næuij, qui ex Gallia pueros venales isti adducebat, L. Publicium: qui vt Romam venit, narrat Næuio, quo in loco viderit Quinctium: quod nisi ex Publicio natratum Næuio esset, non tam cito res in contentionem venisset. * Tum Næuius ipse pueros circum amicos dimittit: ipse suos necessarios ab atrijs Licinijs, & à faucibus macelli corrogat, vt ad tabulam Sextiam sibi adsint hora secunda postridie, veniunt frequentes. testificantur * isti P. Quinctium non stitisse, & se stitisse: tabulæ * maximè signis hominum nobilium consignantur: discedit. postulat à Burrieno prætore Næuius, vt ex edicto bona possidere liceat: iussit bona proscribi eius, quicum familiaritas fuerat, societas erat, affinitas liberis istius viuis diuelli nullo modo poterat. Qua ex re intelligi facile potuit, nullum esse officium tam sanctum atque solenne, quod non auaritia comminuere, atque violare soleat. Etenim si veritate amicitia, fide societas, pietate, propinquitas colitur: necesse est, iste qui amicum, socium, affinem, fama, ac fortunis spoliare conatus est, vanum se, & perfidiosum, & impium esse fateatur. Libellos Sext. Alphenus procurator P. Quinctij, familiaris & propinquus Sext. Næuij deijcit: seruulum vnum quem iste pre-

prehenderat, abducit: denuntiat sese procuratorem esse: istum æquum esse famæ, fortunisque P. Quinctij consulere, & aduentum eius exspectare. Quod si facere nolit, atque * inhibuerit eiusmodi rationibus illum ad suas conditiones perducere; sese nihil precari, & si quid agere velit, iudicio defendere. Hæc dum Romæ geruntur, Quinctius interea contra ius, & consuetudinem, * edicto prætoris de saltu, agroque communi à seruis communibus vi detruditur. * Existima, C. Aquilli, id modo, & ratione omnia Romæ Næuium fecisse, si hoc, quod per literas istius in Gallia gestum est, rectè, atque ordine factum videtur. Expulsus atque eiectus è prædio Quinctius, accepta insigni iniuria, confugit ad C. Flaccum imperatorem, qui tum erat in prouincia: quem, vt ipsius dignitas poscit, honoris gratia nomino. Is eam rem quàm vehementer vindicandam putarit, ex decretis eius poteritis cognoscere. Alphenus interea Romæ cum isto gladiatore veteri quotidie pugnabat: vtebatur populo sane suo, propterea quod iste caput petere nō desinebat. Iste post lat, vt procurator iudicatum solui satisdaret, negat Alphenus æquum esse, procuratorem satisdare; quod reus satisdare non deberet, si ipse adesset. appellantur Tribuni: à quibus cum esset certum auxilium petitum; ita tamen discreditur, vt Idibus Septembribus P. Quinctium sisti Sex. Alphenus promitteret * Venit Romam Quinctius: vadimonium sistit. iste homo acerrimus bonorum possessor, expulsor, ereptor, annum & sex menses nihil perit: quiescit conditionibus hunc, quoad potest, producit: à Cn. Dolabella denique prætore postulat, vt sibi Quinctius iudicatum solui satisdet ex formula, Quod ab eo petat: quoniam eius ex edicto prætoris Romani bona dies XXX. possessa sunt. Non recusabat Quinctius quin ita satisdare iuberet, si bona possessa essent ex edicto, id cernit: quàm æquum ni-

hil dico: vnum hoc dico; nouum: & hoc ipsum tacuisse mallem, quoniam vtrumque quiuis intelligere potuisset iubet P. * Quinctium sponsionem cum Sext. Nævio facere, * Si bona sua ex edicto P. Burrieni prætoris dies X X X. possessa essent. Recusabant qui aderant tum Quinctio: demonstrabant de re iudicium fieri oportere; vt aut vterque inter se, aut neuter satisdaret: non necesse esse famam alterius in iudicium venire. clamabat porro ipse Quinctius, sese idcirco nolle satisdare, ne videretur iudicasse, bona sua ex edicto possessa esse: sponsionem porro si istiusmodi faceret, se (id quod nunc euenit) de capite suo priore loco causam esse dicturum. Dolabella (quemadmodum solet homines nobiles; seu recte, seu perperam facere cœperunt, ita in vtroque excellit, vt nemo nostro loco natus assequi possit) iniuriam facere fortissimè perseuerat: aut satisdare, aut sponsionem iubet facere; & interea recusantes nostros aduocatos acerrimè submoueri. Conturbatus sane discedit Quinctius: neq; mirum; cui hæc optio iam misera, tamque iniqua daretur, vt aut ipse se capitis damnaret, si satisdedisset; aut causam capitis, si sponsionem fecisset, priore loco dicere. Cum in altera re causæ nihil esset, quin secus iudicaret ipse de se: quod iudicium grauissimum est: in altera spes esset ad talem tamen virum iudicem veniendi, vnde eo plus opis auferret, quo minus attulisset gratiæ; sponsionem facere maluit: fecit: te iudicem, C. Aquilli, sumpsit. ex sponso egit. in hoc summa iudicij, causaque tota consistit. Iudicium esse, C. Aquilli, non de re pecuniaria, sed de fama, fortunisque P. Quinctij vides. cum maiores ita constituerint, vt qui pro capite diceret, is posteriore loco diceret: nos in audita criminatione accusatorum, priore loco causam dicere intelligis: eos porro qui defendere consueuerunt, vides accusare; & ea ingenia conuerti ad perniciem, quæ antea versabantur

bantur in ſalute, atq; auxilio ferendo. Illud etiam reſtiterat, quod heſterno die fecerunt, te vt in ius adducerent, vt nobis tempus quamdiu diceremus, præſtitueres: quam rem facile à prætore impetraſſent; niſi tu quod eſſet tuum ius, & officium, partesque, docuiſſes. Neq; nobis adhuc, præter te, quiſquã fuit; vbi noſtrum ius contra illos obtineremus: neq; illis vnquã ſatis fuit illud obtinere, quod probari omnibus poſſet. ita ſine iniuria, potẽtiã leuem, atque inopem eſſe arbitrãtur. Verum, quoniam tibi inſtat Hortenſius, vt eas in conſilium; à me poſtulat, ne dicendo tempus abſumam; quæritur priore protorono cauſam defendente, nunquam perorari potuiſſe: non patiar iſtam manere ſuſpicionem, nos rem iudicari nolle. Nec illud mihi arrogabo, me poſſe cauſam commodius demonſtrare, quàm antea demonſtrata ſit: neq; tamẽ tam multa verba faciam: propterea quod & ab illo qui ante dixit, informata iam cauſa eſt; & à me, qui neq; excogitare, neque pronũtiare multa poſſum, breuitas poſtulatur; quæ mihimetipſi amiciſſima eſt. Faciam, quod te ſæpe animaduerti facere, Hortenſi: totam cauſę meæ dictionẽ certas in partes diuidam. Tu id ſemper facis, quia ſemper potes; ego in hac cauſa faciam; propterea quod in hac videor poſſe facere, quod tibi natura dat vt ſemper poſſis, id mihi cauſa dat, vt hodie poſſim. Certos mihi fines, terminoſque cõſtituã; extra quos egredi non poſſim, ſi maximè velim: vt & mihi ſit propoſitũ de quo dicam; & Hortẽſius habeat expoſita, ad quæ reſpõdeat, & tu, C. Aquilli, iam ante animo perſpicere poſſis, quibus de rebus auditurus ſis. Negamus, te bona P. Quinctij, Sexte Neui, poſſediſſe ex dicto prætoris. In* eo ſpõſio facta eſt. Oſtendã primum cauſam nõ fuiſſe, cur à prætore poſtulares, vt bona P. Quinctij, poſſideres; deinde, ex edicto te poſſidere non potuiſſe; poſtremo, nõ poſſediſſe. Queſo, C. Aquilli, vos;

qui estis in consilio, vt quid pollicitus sim, diligenter memoriæ mandetis. etenim rem facilius totam accipietis, si hæc memineritis; & me facile vestra existimatione reuocabitis, si extra hos cancellos egredi conabor, quos mihi ipse circumdedi. Nego fuisse causam cur postularet: nego ex edicto possidere potuisse: nego possedisse. hæc tria cum docuero, perorabo. Non fuit causa cur postulares. Qui hoc intelligi potest? quia Sex. Næuio neque ex societatis ratione, neque priuatim quidquam debuit Quinctius. Quis huic rei testis est? idem, qui acerrimus aduersarius. In hac re te, te inquam, testem, Næui citabo annum, & eo diutius, post mortem C. Quinctij fuit in Gallia tecum simul Quinctius: doce te petijsse ab eo istam nescio quam innumerabilem pecuniam: doce aliquando mentionem fecisse; dixisse deberi; debuisse cõcedam. Moritur C. Quinctius, qui tibi, vt ais, certis nominibus grandem pecuniam debuit. hæres eius P. Quinctius in Galliam ad te ipsum venit in agrum communem: eo deniq; vbi non modo res erat, sed ratio quoque omnis & omnes literæ. Qui tam dissolutus in re familiari fuisset? quis tam negligẽs? quis tam tui, Sexte, dissimilis; qui cum res ab eo, quicum contraxisset, recessisset, & ad hæredem peruenisset; non hæredem cum primum vidisset, certiorem faceret? appellaret? rationem afferret; si quid in controuersiam veniret, aut intra parietes, aut summo iure experiretur? Itane est? Quod * viri optimi faciunt, si qui suos propinquos ac necessarios *charos & honestos esse, atque haberi volunt; id Sex. Næuius non faceret? qui vsque eo feruet, ferturque auaritia, vt de suis commodis nolit aliquam partem amittere, ne quã partem huic propinquo suo vllius ornamenti relinquat. & is pecuniam, si qua deberetur, non peteret; qui, quia quod debitum nunquam est, id datum nõ est; non pecuniam modo, verum etiam hominis

pro-

propinqui sanguinem, vitamque eripere conaturi Huic tu moleſtus eſſe videlicet noluiſti, quem nunc reſpirare libere non ſinis? quem nunc interficere nefariè cupis, eum tum prudenter appellare nolebas? Ita credo. hominem propinquum, tui obſeruantem virum bonum, pudentem, maiorem natu, nolebas, aut non audebas appellare. ſæpe vt fit, cum ipſe te confirmaſſes, cum ſtatuiſſes de pecunia mētionem facere, cum paratus, meditatuſque veniſſes; homo timidus, virginali verecūdia, ſubito ipſe te retinebas, excidebat repente oratio: cum cuperes appellare, non audebas ne inuitus audiret. id erat profecto. credamus hoc, Sex. Nævium, cuius caput oppugnet, eius auribus pepercisse. Si debuiſſet, Sexte, petiſſes ſtatim: ſi non ſtatim, paulò quidem poſt: ſi non paulò, at * aliquando: ſex quidem illis menſibus profecto: anno vertente ſine controuerſia. anno & ſex menſibus vero, cum tibi quotidie poteſtas hominis fuiſſet admonendi, verbum nullum facis: biennio iam confecto fere, appellas. quis tam perditus, ac profuſus nepos, non adeſa iam, ſed abundanti etiam pecunia, ſic diſſolutus fuiſſet, vt fuit Sex. Nævius? Cum hominem nomino, ſatis mihi videor dicere. Debuit tibi C. Quinctius: nunquam petiſti. mortuus eſt ille: res ad hæredem venit. cum eum quotidie videres, poſt biennium denique appellas. dubitabitur vtrum ſit probabilius, Sext. Nævium ſtatim, ſi quid deberetur, petiturum fuiſſe: an ne appellaturum quidem biennio? Appellandi tempus non erat? at tecum * anno plus vixit. In Gallia agi non potuit? at & in prouincia ius dicebatur, & Romæ iudicia fiebant. Reſtat, vt aut ſumma negligentia tibi obſtiterit; aut vnica liberalitas. ſi negligentiam dices, mirabimur: ſi bonitatem, ridebimus: neque præterea quid poſſis dicere, inuenio. Satis eſt argumenti, nihil eſſe debitam Nævio, quod tam diu nihil petiuit. quid ſi hoc ipſum, quod nunc facit, o-

stendo testimonio esse, nihil deberi? quid enim nũc agit Sext. Naeuius? qua de re controuersia est? quod est hoc iudicium, in quo iam biennium versamur? quid negotij geritur, in quo ille tot, & tales viros defatigat? pecuniam petit. nunc denique? veruntamen petit: audiamus. de rationibus, & controuersijs societatis vult dijudicari sero. verũ aliquãdo tamen concedamus. Non, inquit, id ago C. Aquilli, neque in eo nunc laboro: pecunia mea tot annos vtitur P. Quinctius: vtatur sane: non peto. quid igitur pugnas? an, quod sæpe multis in locis dixisti, ne in ciuitate sit? ne locũ suum, quem adhuc honestissimè defendit obtineat? ne numeretur inter viuos? decernat de vita, & ornamẽtis suis omnibus? apud iudicem causam priore loco dicat? & eam cum * orarit, tum denique vocẽ accusatoris audiat? quid? hoc quo pertinet? vt ocyus ad tuum perueniasſat, si id velles, iampridẽ actũ esse poterat. vt honestiore iudicio cõflictere? at sine summo scelere P. Quinctiũ propinquũ tuũ iugulare non pores. vt facilius iudiciũ sit? sat neq; C. Aquillius de capite alterius libenter iudicat: & Q. Hortensius contra caput nõ didicit dicere. Quid à nobis autem C. Aquilli refertur; pecuniam petit: negamus deberi. iudicium fiat statim: non recusamus. * nam quid praeterea? si veretur, vt res iudicio facto, parata sit; iudicatum solui satis accipiat, quibus à me verbis satis accipiet, ijsdem ipse, quod peto, satisder, actum iam potest esse C. Aquilli. iam tu potes discedere liberatus molestia, prope dicam non minore, quàm Quinctius. Quid agimus Hortensi? quid de hac condicione dicimus? possumus aliquando, depositis armis, sine periculo fortunarum, de re pecuniaria disceptare? possumus ita rem nostram persequi, vt hominis propinqui caput incolume esse patiamur? possumus petitoris personam capere, accusatoris deponere? Immo, inquit, abs te satis accipiam: ego autem tibi non satisdabo. Quis tandem

tandem nobis ista iura tam æqua describit? qui's hoc statuit, quod æquum sit in Quinctium, id iniquum esse in Næuiũ? Quinctij bona, inquit, ex edicto prætoris possessa sunt. ergo id vt confitear, postulas: vt, quod nunquam factum esse iudicio defendimus, id, * perinde quasi factũ sit nostro iudicio cõfirmemus. inueniri ratio C. Aquilli potest, vt ad suum quisque quàm primũ, sine cuiusquã dedecore, infamia, pernicieque perueniat? Profecto, si quid deberetur, peteret: non omnia iudicia fieri mallet, quã vnũ illud, vnde hæc omnia nascuntur. Qui inter tot annos ne appellarit quidem Quinctium, cum potestas esset agendi quotidie: qui quo tempore primũ male agere cœpit, in vadimonijs differendis tempus omne cõsumpserit: qui postea * quoq; vadimonium missum fecerit; hunc per insidias, vi de agro communi deiecerit: qui, cum de re agendi, nullo recusante, potestas fuisset; sponsionẽ de probro facere maluerit: qui cũ reuocetur ad id iudiciũ, vnde hæc nata sunt omnia, conditionẽ æquissimam repudiet; * fateatur se non pecuniam, sed vitam & sanguinem petere; is non hoc palam dicit? mihi si quid deberetur, peteré, atq; adeo iampridẽ abstulissem: nihil hoc tanto negotio, nihil tam inuidioso iudicio, nihil tam copiosa aduocatione vterer, si petendum esset: torquendum est inuito, atque * ingratis, quod non debet; eripiendum, atq; exprimendum est: de fortunis omnibus P. Quinctius deturbãdus est: potentes, diserti, nobiles omnes aduocandi sunt: adhibenda vis est veritati: minæ iactẽtur; pericula intendantur; formidines opponantur, vt ijs rebus aliquando victus, & perterritus ipse cedat. Quæ, meherculè omnia, cum qui cõtra pugnet, video, & cum illum confessum considero; adesse atque impendere videntur; neque vitari vllo modo posse cum autem ad te, C. Aquilli, oculos, animumque retuli, quo maiore conatu, studioque aguntur, eo leuiora infirmioraque existimo,

*Nil igitur debuit, vt tu ipse prædicas. Quid si debuisset? continuone causa fuisset, cur à prætore postulares, vt bona possideres? non opinor id quidem neque ius esse, neque cuiquam expedire te. Quid igitur demonstras? vadimonium sibi ait esse desertum. Antequam doceo id factum non esse: libet mihi, C. Aquilli, ex officij ratione, atque ex omnium consuetudine rem ipsam, & factum simul Sext. Naeuij cõsiderare. Ad vadimonium non venerat, vt ais, is, qui cum tibi affinitas, societas, omnes denique causæ, & necessitudines veteres intercedebant: illicone ad prætorem ire conuenit? continuone verum fuit postulare, vt ex edicto bona possidere liceret? ad hæc extrema & inimicissima iura tam cupidè decurrebas, vt tibi nihil in posterum, quod grauius, atque crudelius facere posses, reseruares? nam quid homini potest turpius, quid * vero miserius, aut acerbius vsu venire? quod tantum euenire dedecus? quæ tanta calamitas inueniri potest? Pecuniam si cuipiam fortuna ademit, aut si alicuius eripuit iniuria: tamen, dum existimatio est integra, facile consolatur honestas egestatem. * At non nemo aut ignominia affectus, aut iudicio turpi conuictus, bonis quidem suis vtitur: alterius opes, id quod miserrimum est, non expectat: hoc tamen in miserijs adiumento & solatio subleuatur. Cuius vero bona venierunt; cuius non modo illæ amplissimæ fortunæ, sed etiam victus, vestitusque necessarius sub præcone cum dedecore subiectus est; is non modo ex numero viuorum exturbatur, sed, si fieri potest, infra etiam mortuos * amandatur. Etenim mors honesta sæpe vitam quoque turpem exornat: vita turpis ne morti quidem honestæ locum relinquit. Ergo, herculè, cuius bona ex edicto possidentur; huius omnis fama, & existimatio cum bonis simul possidetur, de quo libelli in celeberrimis locis proponuntur; huic ne perire quidem certe tacitè, obscureque conceditur:

cui

cui magistri fiunt & domini constituuntur; qui, qua lege, & qua conditione pereat, pronuntient: de quo homine præconis vox prædicat, & pretium cõficit; huic acerbissimum vivo videntique funus ducitur: si funus id habendum sit, quo non amici conueniunt ad exequias cohonestandas, sed bonorum emptores, vt carnifices, ad reliquias vitæ lacerandas, & distrahendas. Itaque maiores nostri raro id accidere voluerunt: prætores vt considerate fieret, comparauerunt. Viri boni cum palam fraudantur, cum experiundi potestas non est, timide tamen, & pedetentim istuc descendunt, vi ac necessitate coacti, inuiti, multis vadimonijs desertis, sæpe illusi, ac destituti. Considerant enim quid & quantum sit, alterius bona proscribere. Iugulare ciuem, ne iure quidem quisquam bonus vult: mauult enim cõmorare, se, cum posset perdere, peperciisse: quàm, cum parcere potuerit, perdidisse. Hæc in homines alienissimos, denique inimicissimos, viri boni faciunt, & hominum existimationis, & communis humanitatis causa: vt, cum ipsi nihil alteri scientes incommodarint, nihil ipsis iure incommodi cadere possit. Ad vadimonium non venit. quis? propinquus. si res ista grauissima sua sponte videretur, tamen huius atrocitas, necessitudinis nomine leuaretur. Ad vadimonium non venit. quis? socius. etiam grauius aliquid ei deberes concedere, qui cum te aut voluntas congregasset, aut fortuna coniunxisset. Ad vadimonium non venit. quis? is qui tibi præsto semper fuit. ergo in eum qui semel hoc commisit, vt tibi præsto non esset, omnia tela conieciisti, quæ parata sunt in eos, qui permulta malè agendi causa fraudandique fecerunt? Si * dupondius vnus ageretur, Sext. Næui, si in paruula re captionis aliquid verereare, non statim ad C. Aquillium, aut ad eorum aliquem, qui consuluntur, * concurrisses? cum ius amicitiæ, societatis affinitatis ageretur; cum officij ra-

tionem,atq; existimationis duci cõueniret;eo tempore tu non modo * aut C. Aquillium,aut L. Lucullum, sed ne ipse quidem te consuluisti: sed ne ipse quidem ad te retulisti: ne hæc quidem tecum locutus es,Horæ duæ fuerunt,Quinctius ad vadimonium non venit: quid agor?Si,ineherculè,hæc tecum duo verba feciſſes,Quid agor?respiraſſet cupiditas,atque auaritia paululum : aliquid loci rationi & consilio dediſſes: tu te collegiſſes:non in eam turpitudinem veniſſes, vt hoc tibi eſſet apud tales viros confitendum,qua tibi * vadimonium non ſit obitum,eadem te hora consilium cepiſſe , hominis propinqui fortunas funditus euertere. Ego pro te nunc* hoc consulo poſt tempus in aliena re,quod tu in tua re, cum tempus erat,consulere oblitus es. quæro abs te C. Aquilli,L. Luculle, P. Quinctili,M. Marcelle, vadimonium mihi nõ obijt quidã ſocius & affinis meus, quicum mihi neceſſitudo vetus, controuerſia de re pecuniaria recens,intercedit: poſtulone à prætore, vt eius bona mihi poſſidere liceat? an, cum Romæ domus eius , vxor,liberi ſint,domum potius denuntiem? quid eſt quod hac tandẽ de re vobis poſſit videri?profecto ſi recte veſtram bonitatẽ, atq; prudẽtiam cognoui,nõ multum me fallit , ſi conſulamini, quid ſitis reſponſuri. primum expectate: deinde ſi latitare, ac diutius ludificare videatur,amicos conuenire, quærere quis procurator ſit,domum denuntiare: dici vix poteſt quàm multa ſint, quæ reſpondeatis ante fieri oportere, quàm ad hanc rationem extremam * neceſſariam deuenire. Quid ad hæc Nævius? ridet ſcilicet noſtram amentiam , qui in vita ſua rationem ſummi officij deſideremus, & inſtituta bonorũ virorum requiramus. Quid mihi inquit,cũ iſta ſumma ſanctimonia ac diligentia? viderint,inquit,iſta officia viri boni: de me autẽ ita conſiderẽt.nõ quid habeã, ſed quibus rebus inuenerim * quærãt;& quemadmodũ natus, & quo pacto educatus

catus sim. Memini: vetus est de scurra, MVLTO facilius diuitem, quàm patrem familiâs fieri posse. Hæc ille, si verbis non audet, re quidem vera palàm loquitur. Etenim si vult virorum bonorum instituto viuere, multa oportet discat, atque dediscat: quorum illi ætati vtrumque difficile est. Non dubitaui, inquit, cum vadimonium desertum esset, bona proscribere. improbe. verùm quoniam tu id tibi arrogas, & concedi postulas, concedamus. quid si nunquam deseruit? si ista causa abs te tota per summam fraudem, & malitiam ficta est? si vadimonium omninò tibi cum P. Quinctio nullum fuit, quo te nomine appellemus? improbum? at etiam si desertum vadimonium esset, tamen in ista postulatione, & proscriptione bonorum improbissimus reperiebare. num malitiosum? negas. fraudulentum? iam id quidem arrogas tibi, & præclarum putas: audacem? cupidum? perfidiosum? vulgaria & obsoleta sunt: res autem noua & inaudita. quid ergò est? vereor, meherculè, ne aut grauioribus vtar verbis, quam natura fert, aut leuioribus, quã causa postulat. Ais esse vadimonium desertum. quæsiuit à te statim, vt Romam redijt Quinctius, quo die vadimonium istuc factum esse diceres: respondisti statim, Nonis Februarij. discedens in memoriam redijt Quinctius, quo die Roma in Galliam profectus sit. ad ephemeridem reuertitur. inuenitur dies profectionis, pridie Kalend. Februarij. Nonis Februarij si Romæ fuit, causæ nihil dicimus, quin tibi vadimonium promiserit. quid? hoc inueniri qui potest? profectus * est vna L. Albius homo in * primis honestus. dicet testimonium. prosecuti sunt familiares & Albium & Quinctium dicent hi quoque testimonium. literæ P. Quinctij, testes tot, quibus omnibus causa iustissima est, cur scire potuerint; nulla, cur mentiantur, cum adstipulatore tuo comparabuntur. & in hac eiusmodi caussa P.

» Quinctius laborabit? & diutius in tanto metu miser, periculoq; versabitur? & vehementius eum gratia aduersarij perterrebit, quam fides iudicis consolabitur? vixit enim semper inculte, atque horride: natura tristi, ac recondita fuit: non ad solarium, non in campo, non in conuiuijs versatus est: id egit vt amicos obseruantia, rem parsimonia retineret: antiquam officij rationem dilexit, cuius splendor omnis his moribus obsoletus. At, si in causa pari discedere inferior videretur; tamen esset non mediocriter conquerendum. nunc in causa *superiore, ne vt par quidem sit, postulat: inferiorem esse se patitur, duntaxat vsque eo, ne cum bonis, fama, fortunisque omnibus Sext. Næuij cupiditati, crudelitatique dedatur. Docui, quod primum pollicitus sum, C. Aquilli, causam omnino, cur postularet, non fuisse: quod neque pecunia debebatur: &, si maxime deberetur, commissum nihil esse, quare ad istam rationem peruenire tur. Attende nunc, ex edicto prætoris, bona P. Quinctij *possideri nullo modo potuisse. Recita edictū. QVI FRAVDATIONIS CAVSA LATITARIT. Non est is Quinctius: *nisi latitat, qui ad negotium suum relicto procuratore, proficiscitur. CVI HERES NON EXTABIT. Ne is quidem. QVI FILII CAVSA SOLVM VERTERIT. *Dici id nō potest QVI ABSENS IVDICIO DEFENSVS NON FVERIT. Ne id quidem. Quo tempore existimas oportuisse, Næui, absentem Quinctium defendi? aut quomodo? tum, cum postulabas vt bona possideres, nemo affuit: neq; enim quisquā diuinare poterat te postulaturum: neq; quemquam attinebat id recusare, *quod prætor fieri, sed non ex edicto suo fieri iubebat. qui locus igitur absentis defendendi procuratori primus datus est? cum proscribebas ergo affuit: non passus est: libellos deiecit Sextus Alphenus, qui primus erat officij gradus, serua-

seruatus est a procuratore summa cum diligentia. videamus quæ deinde sint consecuta. Hominem P. Quinctij deprehendis in publico: conaris abducere: non patitur Alphenus: vi tibi* ademit: curat vt domum reducatur ad Quinctium: hic quoque summè constat procuratoris diligentis officium, Debere tibi dicis Quinctium, procurator negat: vadari vis; promittit: in ius vocas, sequitur: iudicium postulas, non recusat. quid aliud sit absentem defendi, ego non intelligo. At quis erat procurator? credo aliquē eiectū hominem, egentem, litigiosum, improbū, qui posset scurræ diuitis quotidianū conuitium sustinere. nihil minus. Eques Rom. locuples, sui negotij bene gerens; deniq; is, quē quoties Næuius in Galliā profectus est, procuratorē Romæ reliquit. & audes, Sext. Næui, negare absentem defensum esse Quinctium, cum eum defenderis idem, qui tę solebat, & cū is iudiciū * acciperet pro Quinctio, cui tu & rem & famā tuam cōmendare proficiscens & cōcredere solebas? conaris hoc dicere, neminem extitisse, qui Quinctiū iudicio defenderet? Postulabam, inquit vt * satisdaret, iniuria postulabas: ita* videbare: recusabat Alphenus. ita: verum prætor decernebat, tribuni igitur appellabantur. Hic te, inquit, teneo: non est istud iudicium pati, neque iudicio defendere, dum auxilium a tribunis petas. Hoc ego, cū attēdo qua prudētia sit Hortensius, dicturū esse eum non arbitror: cum autem antea dixisse audio, & causam ipsam confidero, quid aliud dicere possit, non reperio. fatetur enim libellos Alphenum deiecisse, vadimonium promisisse, iudicium quin acciperet in ea ipsa verba, quæ Næuius edebat, non recusasse: * ita tamen, more, & instituto, per eum magistratum, qui auxilij causa constitutus est. Aut hæc facta non sint, necesse est, aut C. Aquilius talis vir iuratus hoc ius in ciuitate constituat: cuius procurator * omnia iudicia acceperit,

quæ quisque in verba postularit; cuius procurator à prætore tribunos appellare ausus sit; eum non defendi: *eius bona rectè possideri posse: ei misero, absenti, ignaro *fortunarum suarum, omnia vitæ ornamenta per summum dedecus & ignominiam diripi conuenire. Quod si probari nemini potest; illud certè probari omnibus necesse est, defensum esse iudicio absentem Quinctium. Quod cum ita est, ex edicto bona possessa non sunt. At enim tribuni pleb. ne audierunt quidem. fateor, si ita est, procuratorem decreto prætoris Romani oportuisse parere. Quid si M. Brutus intercessurum se dixit palàm, nisi quid inter ipsum Alphenum & Nœuium conueniret? videturne intercessisse appellatio tribunorũ, non moræ, sed auxilij causa? quid deinde fit? Alphenus, vt omnes intelligere possent, iudicio defendi Quinctium, nequa subesse posset aliena aut ipsius officio, aut huius existimatione suspicio, viros bonos complures aduocat. testatur isto audiente, se pro communi necessitudine id primum petere, nequid atrocius in P. Quinctium absentem fine causa facere conetur. sin autem inimicissimè, atq; infestissimè contendere perseueret, separatum esse omni recta atque honesta ratione defendere, quod petat, non deberi: se *iudiciũ id quod edat, accipere. Eius rei conditionisque tabellas obsignauerunt viri boni complures: res in dubium venire non potest. fit, rebus omnibus integris, neque proscriptis, neq; possessis bonis, vt Alphenus promittat Nœuio sisti Quinctium: venit ad vadimonium Quinctius: iacet res in controuersijs, isto calumniante, biennium vsque dum inueniretur, qua ratione res ab vsitata consuetudine recederet, & in hoc singulare iudicium causa omnis concluderetur. Quod officium, Aquilli, commemorari procuratoris potest, quod ab Alpheno præteritum esse videatur? Quid affertur, quare P. Quinctius absens

nege-

negetur esse defensus? an verò id, quod Hortensiũ, quia nuper iniecit, & quia Næuius semper id clamitat, dicturum arbitror, non fuisse Næuio parem certationem cum Alpheno, illo tempore, illis dominantibus? Quod si velim confiteri, illud opinor concedent nõ procuratorem P. Quinctij neminem fuisse, sed gratiosum fuisse. Mihi autem ad vincendum satis est, fuisse procuratorem, quicum experiri posset. Qualis is fuerit, si modò absentem defendebat per ius & magistratum, nihil ad rem arbitror pertinere. Erat * enim inquit, illarum partium. Quidni? qui apud te esset educatus, quem tu à puero sic instituisses, vt nobili ne gladiatori quidẽ * cederet: sicut tu semper summè concupisti: * idem volebat Alphenus: ea re tibi cum eo par cõtentio erat. Bruti, inquit, erat familiaris: itaque is intercedebat. Tu contrà Burrieni, qui iniuriam decernebat: omnium denique illorum, qui tum & poterant per vim & scelus plurimum; & quod poterant, id audebant. An omnes tu istos vincere volebas: qui nunc, tu vt vincas, tantoperè laborant? aude id dicere, non palàm, sed his ipsis quos aduocasti. tametsi nolo eam rem commemorando renouare, cuius omninò rei memoriam omnem tolli funditus ac deleri arbitror oportere. Vnum illud dico: si propter partium studium potens erat Alphenus, * potentissimus Næuius: si fretus gratia postulabat aliquid iniquius Alphenus, multo iniquiora Næuius impetrabat. Neque enim inter studium vestrum quidquam, vt opinor, interfuit: ingenio, vetustate, artificio, tu facilè vicisti. Vt alia omittam, hoc satis est: Alphenus cum his, & propter eos perijt, quos diligebat: tu, postquam, qui tibi erant amici, non poterant vincere, vt amici tibi essent qui vincebant, effecisti. Quòd si tũ par tibi ius cum Alpheno fuisse non putas, quia tamen aliquem contrà te aduocare poterat: quia magistratus aliquis

reperiebatur, apud quem Alpheni causa cõsisteret quid hoc tempore Quinctio statuendum est? cui neque magistratus adhuc æquus inuentus est, neq; iudicium redditum est visitatum: non conditio, non sponsio, non denique vlla vnquam interessit postulatio, mitto æqua, verùm antè hoc tempus ne fando quidem audita: De re pecuniaria cupio contendere: non licet. *At ea controuersia est: nihil ad me attinet: causam capitis dicas oportet. Accusa, vbi ita necesse est: non, inquit, nisi tu ante nouo modo priore loco dixeris. dicendum necessariò est, præstituendæ horæ ad arbitrium nostrum: iudex ipse arcessetur. quid tum? tu aliquem patronum inuenies hominem antiqui officij, qui splendorem nostrum & gratiam negligat? pro me pugnabit L. Philippus eloquentia, grauitate, honore, florentissimus ciuitatis: dicet Hortensius excellens ingenio, nobilitate, existimatione: aderunt autem homines nobilissimi ac potentissimi, quorum frequentiam, & concessum non modò P. Quinctius, qui de capite decernit, sed quiuis qui extra periculum sit, perhorrescat. *Hæc est iniqua certatio, non illa, qua tu contra Alphenum velitaberis: huic ne vbi consisteret quidem contra locum reliquisti. Quare aut doceas oporteat, Alphenum negasse se procuratorem esse, non deiecisse libellos, iudicium accipere noluisse: aut, cum hæc facta sint, ex edicto te bona P. Quinctij non possedisse concedas. Etenim si ex edicto possedisti, quæro, cur bona non venierint? cur ceteri sponsores, & creditores non conuenerint? nemóne fuit cui deberet Quinctius? fuerunt; & complures fuerunt; propterea quòd C. frater aliquantulum æris alieni reliquerat. Quid egò est? Homines erant ab hoc omnes alieniſſimi, & ijs debebatur: neque tamen quisquam inuentus est tam insigniter improbus, qui violare P. Quinctij existimationem absentis

sentis auderet. vnus fuit, affinis, socius, necessarius, Sext. Nævius: qui * cum ipse vltrò deberet; quasi eximio præmio sceleris expositò, cupidissimè contenderet, vt per se afflictum atq; euersum propinquum suum non modò honestè partis bonis, verùm etiam communi luce priuaret. Vbi erant cæteri creditores? deniq; hoc rempore vbi sunt? quis est, qui fraudationis causa latuisse dicat? quis qui absentē defensum neget esse Quinctium? nemo inuenitur. At contrà, omnes, quibuscum ratio huic aut est, aut fuit, adsunt, defendunt: fides huius multis locis cognita, ne perfidia Sext. Nævij derogetur, laborant. In huiusmodi sponsionem testes dare oportebat ex eo numero, qui hæc dicerent: Vadimonium mihi deseruit: me fraudauit: à me nominis eius, quod inficiatus esset, diem petiuit: ego experiri nonpotui: latitauit: procuratorem nullum reliquit. horum nihil dicitur. Parantur testes, qui hæc dicant: verùm, opinor, viderimus, cum dixerint. vnum tamen hoc cogitent, ita se graues esse, vt si veritatem volunt retinere, grauitatem possint obtinere: sin eam negligent, ita leues sint, vt omnes intelligant, non ad obtinendum mendacium, sed ad verum probandum, auctoritatem adiuuare. Ego hæc duo quæro: primùm, qua ratione Nævius susceptum negotiū non transegerit: hoc est, cur bona, quæ ex edicto possidebat, nō vendiderit: deinde cur ex tot creditoribus alijs ad istam rationem nemo accesserit: vt necessariò confiteare: neq; eorum tam temerarium quemquam fuisse, neque te ipsum, id quod turpissimè susceperisses, perseuerare, & transigere potuisse. Quid si tu ipse, Sext. Nævi, statuisti bona P. Quinctij ex edicto possessa nō esse? opinor, tuū testimonium quod in aliena re leue esset, id in tua, quoniam contra te est, grauissimum debet esse. Emisti bona Sex. Alpheni, L. Sylla dictatore vendente. socium tibi in huius bonis edidisti Quin-

ctium. Plura non dico. cum eo tu voluntariam societatem coibas, qui te in hereditaria societate fraudaras? & eum iudicio tuo comprobabas, quem spoliatum fama fortunisque omnibus arbitrabare? Diffidebam, me hercule, C. Aquilli, satis animo certo & confirmato, me posse in hac causa consistere. sic cogitabam, cùm contra dicturus esset Hortensius, & cum esset attentè auditurus Philippus, fore vti permultis in rebus timore prolaberer. Dicebam huic Q. Roscio, cuius soror est cum P. Quinctio, cum à me peteret, & summè contenderet, vt propinquum suum defenderem; mihi perdifficile esse contra tales oratores non modò tantam causam perorare, sed omninò verbum facere conari. cum cupidius instaret, homini pro amicitia familiarius dixi, mihi videri ore durissimo esse, qui præsente eo gestum agere conaretur: qui verò cum ipso contenderent, eos, etiam si quid anteà recti, aut venusti habere visi sunt, id amittere: ne quid mihi eiusmodi accideret, cum contrà talem artificem dicturus essem, me vereri. Tum mihi Roscius & alia multa confirmandi mei causa dixit: & me hercule, si nihil diceret, tacito ipso officio & studio, quod habebat erga propinquum suum quemuis commoueret. Etenim, cum artifex eiusmodi sit, vt solus dignus videatur esse, qui in scena spectetur; tum vir eiusmodi est, vt solus dignus videatur, qui eo non accedat. Veruntamen, quid si, inquit, habes eiusmodi causam, vt hoc tibi planum sit faciendum neminem esse, qui posset biduo, ad summum triduo, septingenta millia passuum ambulare: tamenne vereris, vt possis hæc contra Hortensium contendere? minimè inquam. Sed quid id ad rem? Nimirum, inquit, in eo causa consistit. Quomodo? Docet me eiusmodi rem, & factum simul Sex. Nævij, quòd si solùm proferretur, satis esse deberet. Quid abs te, C. Aquilli, & à vobis, qui adestis

deſis in conſilio, quæſo, vt diligenter attendatis. profecto intelligetis, illinc ab initio cupiditatem pugnaſſe & audaciam: hinc veritatem & pudorem, quoad potuerit, reſtitiſſe. Bona poſtulas, vt ex edicto poſſidere liceat. quo die te ipſum, Nævi volo audire: volo inauditum facinus, ipſius, qui id commiſit, voce conuinci. Dic, Nævi, diem. Ante V. Kalend. intercalares. Benè agis. quam longè eſt hinc in ſaltum veſtrum Gallicanum? Nævi, te rogo. D C C. millia paſſuum. Optimè. De ſaltu dejicitur Quinctius. quo die? poſſumus hoc quoque ex te audire? Quid taces; dic inquam diem. pudet dicere. intelligo. verum & ſerò, & nequidquam pudet. dejicitur de ſaltu. C. Aquilli, pridie Kal. intercalares biduò poſt. aut, vt ſtatim de iure aliquis, cucurrerit, non toto triduo D C C. millia paſſuum conficiuntur. O rem incredibilem! ô cupiditatem inconſideratam! ô nuntium volucrem! Adminiſtri & ſatellites Sex. Nævij Roma trans alpes in Sebuſianos biduò veniunt. O hominem fortunatum, qui eiuſmodi nuntios ſeu potiùs Pægaſos, habeat. Hic ego ſi Craſſi omnes cum Antonijs exiſtant, ſi tu L. Philippe, qui inter illos florebas, hanc cauſam voles cum Hortenſio dicere; tamen ſuperior ſim neceſſe eſt. Non enim, quemadmodum putatis, omnia ſunt in eloquentia. eſt quædam tamen ita perſpicua veritas, vt eam infirmare nulla res poſſit. An antequam poſtulaſſi, vt bona poſſideres, miſiſti, qui curarent vt dominus de ſuo fundo à ſua familia vi dejiceretur? Vtrumlibet elige. alterum incredibile eſt; alterum nefarium; & antè hoc tempus vtrumque inauditum. Septingenta millia paſſuum vis eſſe decurſa biduo? dic: negas? ante igitur miſiſti. malo. Si enim illud diceres, improbè mentiri videreris. cum hoc confiteris, id te admiſiſſe concedis, quod ne mendacio quidem tegere poſſis. Hoc conſilium Aquillio & talibus viris, tam cupidum, tam audax,

tam temerarium probabitur? Quid hæc amentia? quid hæc festinatio? quid hæc immaturitas tanta significat? non vim? non scelus? non latrocinium? non denique omnia potiùs quàm ius, quàm officium, quam pudorem? Mittis iniussu prætoris. quo consilio? iussurum sciebas? quid? cum iussisset, tum mittere nónne poteras? Postulaturus eras. Quando? post die X X X. nempè si te nihil impediret; si voluntas eadem maneret; si valeres; denique si viueres. Prætor iussisset, opinor, si vellet; si valeret, si ius diceret; si nemo recusaret, *qui ex ipsius decreto & satisdaret, & iudicium accipere * vellet. Nam per deos immortales si Alphenus procurator P. Quinctij tibi tum satisdaret, & iudicium accipere vellet, deniq; omnia quæ postulares, facere voluisset; quid ageres? reuocares eum, quem in Galliam miseras? At hic quidem iam de fundo expulsus, iam à suis dijs penatibus præceps eiectus, iam quòd indignissimum est suorum seruorum manibus, nuntio atque imperio tuo violatus esset. Corrigeres hæc scilicet tu posteà. De cuiusquam vita dicere audes, qui hoc concedas necesse est, ita te cæcum cupiditate & auaritia fuisse, vt cum posteà quid futurum esset ignorares: (accidere autem multa possent) spem maleficij præsentis in incerto reliqui temporis euentu collocares? Atque hæc perinde loquor, quasi ipso illo tempore, cum te prætor iussisset ex edicto possidere, si in possessionem misisses, debueris aut potueris P. Quinctiũ de possessione deturbare. * Omnia sunt, C. Aquilli, eiusmodi, quiuis vt perspicere possit, in hac caussa improbitatem, & gratiam, cum inopia, & veritate contendere. Prætor te quemadmodum possidere iusserit? opinor ex edicto. Sponsio quæ in verba facta est? ni ex edicto pr. Bona P. Quinctij possessa non sint? Redeamus ad edictum. id quidem quemadmodum iubet possidere? num quid est causæ, C. Aquilli, quin, si longè aliter possedit,

sedit, quam prætor edixit, iste ex edicto non possederit, ego sponsione vicerim? nihil opinor. cognoscamus edictum. QVI EX EDICTO MEO IN POSSESSIONEM VENERIT. De te loquitur, Nævi, quemadmodum tu putas. ais enim te ex edicto venisse. tibi, quid facias, definit: te instituit, tibi præcepta dat. EOS ITA VIDETVR IN POSSESSIONE ESSE OPORTERE. Quomodo? QVOD IBIDEM RECTE CVSTODIRE POTERVNT, ID IBIDEM CVSTODIANT: QVOD NON POTERVNT, ID AVFERRE, ET ABDVCERE LICEBIT. Quid tum? DOMINVM, inquit, INVITVM DETRVDERE NON PLACET. Eum ipsum, qui fraudandi causa latitet: eum, ipsum quem iudicio nemo defendat: eum ipsum, qui cum omnibus creditoribus suis malè agat, inuitum de prædio detrudi vetat. Proficiscenti tibi in possessionem prætor, Sex. Nævi, palàm dicit, Ita possideto, vt tecum simul possideat Quinctius: ita possideto, vt Quinctio vis * ne afferatur. Quid? tu id quemadmodum obseruas? mitto illud dicere, eum, qui non latitarit: cui Romæ domus, vxor, liberi, procurator esset: eum qui tibi vadimonio nó deseruisset: hæc omnia mitto: illud dico, dominum expulsum esse de prædio; domino à familia sua manus allatas esse antè suos lares familiares. * hoc dico. * * Nævio ne appellasse quidè Quinctium, cũ simul esset, experiri posset quotidiè. deinde quod omnia iudicia difficilima cum summa sua inuidia, maximoque periculo P. Quinctij fieri maller, quàm illud pecuniario iudicio, quòd vno die transigi posset: ex quo vno hæc omnia nata, & profecta esse concedit Quo in loco condictionem tuli, si vellet pecuniam petere, P. Quinctium, iudicatum solui satisdaturum; dum ipse, si quid peteret, pari condictione vteretur. Ostendi quam multa antè fieri comenerit; quàm hominis propinqui bona

possideri postularentur: præsertim cum Romæ domus eius, vxor, liberi essent, & procurator æque vtriusque necessarius. Docui, cum desertum esse dicat vadimonium, omninò vadimonium nullum fuisse: quo die hunc sibi promisisse dicat, eo die ne Romæ quidem eum fuisse: id testibus me pollicitus sum planum facturum, qui & scire deberent, & causam, cur mentirentur, non haberent: ex edicto autem non potuisse bona possideri, demonstraui: quod neque fraudandi causa latitasset, neque exilij causa solum vertisse diceretur. Reliquum est, vt eum nemo iudicio defenderit; quod contrà, copiosissimè defensum esse contendi, non ab homine alieno, neque ab aliquo calumniatore, atque improbo, sed ab equite Rom. propinquo & necessario suo; quem ipse Sex. Nævius procuratorem relinquere antea consuesset: neque eum si tribunos appellarit, idcircò minus iudicium pati paratum fuisse: neq; potentia procuratoris Nævio ius ereptum: contra illum potentia sua tum tantumodò superiorem fuisse; nunc nobis vix respirandi potestatem dare. Quæsiui quæ causa fuisset, cur bona non venissent, cum ex edicto possiderentur: deinde illud quoque requisiui, qua ratione ex tot creditoribus nemo neque tum idem fecerit, neque nunc contradicat; omnesque pro P. Quinctio pugnent: præsertim cum in tali iudicio testimonia creditorum existimentur ad rem maxime pertinere. Postea sum vsus aduersarij testimonio, qui sibi eum nuper edidit socium: quem, quomodo nunc intendit, ne in viuorum quidem numero tum demonstrat fuisse. Tum illam incredibilem celeritatem, ceu potiùs audaciam protuli: confirmaui necesse esse aut biduo DCC. millia passuum esse decursa, aut Sex. Nævium diebus compluribus antè in possessionem misisse, quam postularet, vt ei liceret bona possidere. Postea recitaui edictum,

edictum, quod apertè dominum de prædio detrudi vetaret: in quo constitit, Nævium ex edicto non possedisse, cùm confiteretur ex prædio vi detrusum esse Quinctium. Omninò autem bona possessa non esse constitui: quod bonorum possessio spectetur non in aliqua parte, sed in vniuersis, quæ teneri ac possideri possint. Dixi, Romæ domum fuisse, quo iste ne aspirarit quidem: seruos complures, ex quibus iste possiderit neminẽ; ne attigerit quidem vnũ fuisse, quem attingere conatus sit: prohibitum fuisse: quieuisse. In ipsa Gallia cognostis in prædia priuata Quinctij Sext. Nævium non venisse. Denique ex ipso saltu, quem per vim expulso socio, possedit, seruos priuatos Quinctij non omnes ejectos esse. Ex quo, & ex cæteris dictis, factis, cogitatisque Sex. Nævij, quiuis potest intelligere, istũ nihil aliud egisse, neq; nunc agere, nisi vti per vim, per iniuriam, per iniquitatem iudicij, totum agrum qui communis est, suum facere possit. Nunc causa perorata, res ipsa, & periculi magnitudo, C. Aquilli, cogere videtur, vt te, atque eos, qui tibi in consilio sunt, obsecret, obtesteturque P. Quinctius per senectutem, ac solitudinem suam, nihil aliud, nisi vt vestræ naturæ, bonitatique obsequamini: vt cum veritas cum hoc faciat, plus huius inopia possit ad misericordiam, quam illius opes ad crudelitatem. Quo die ad te iudicem venimus, eodem die illorum minas, quas antè horrebamus, negligere cœpimus. Si causa cum causa contenderet, nos nostram perfacilè cuiuis probaturos statuebamus, quod vitæ ratio cum ratione vitæ decerneret, idcircò nobis etiam magis te iudice opus esse arbitrati sumus. Ea res enim nunc in discrimen versatur, vtrumne possit se contrà luxuriam, ac licentiam, rusticana illa, atque inculta parsimonia defendere; an deformata, atque ornamentis omnibus spoliata, nuda, cupiditati petulantiæque addicatur.

Non comparat ſe tecum gratia P. Quinctius, Sext. Næui: non opibus, non facultate contendit: omnes tuas artes, quibus tu magnus es, tibi concedit. Fatetur ſe non bellè dicere; non ad voluntatem loqui poſſe; non ab afflicta amicitia transfugere, atque ad florentem aliam deuolare; non profuſis ſumptibus viuere; non ornare magnificè ſplendidèque conuiuium; non habere domum clauſam pudori, & ſanctimoniæ, patentem atque adeo expoſitam cupiditati, & voluptatibus: contra, ſibi officium, fidem, diligentiam, vitam omnino ſemper horridam, atque aridam cordi fuiſſe. Iſta ſuperiora eſſe, ac plurimum poſſe his moribus ſentit. Quid ergo eſt? non vſque eo tamen vt in capite, fortuniſque hominum honeſtiſſimorum dominentur ij, qui relicta bonorum virorum diſciplina, & quæſtum & ſumptum Gallonij ſequi maluerunt; atque etiam, quod in illo non fuit, cum audacia, perfidiaque vixerunt. Si licet viuere eum, quem Sext. Nævius non vult: ſi eſt homini honeſto locus in ciuitate inuito Nævio: ſi fas eſt reſpirare P. Quinctium contra nutum, ditionemque Nævij: ſi quæ pudore ornamenta ſibi peperit, ea poteſt contra petulantiam, te defendente, obtinere: ſpes eſt, & hunc miſerum atque infelicem aliquando * tandem poſſe conſiſtere. ſin & poterit Nævius id, quod libet, & ei libebit quod non licet: quid agendũ eſt? qui deus appellandus eſt? cuius hominis fides imploranda eſt? qui denique queſtus, qui mæror dignus inueniri in calamitate tanta poteſt? Miſerum eſt, exturbari fortunis omnibus: miſerius eſt, iniuria: acerbum eſt, ab aliquo circumueniri: acerbius, a propinquo: calamitoſum eſt, bonis euerti: calamitoſius, cũ dedecore. funeſtum eſt, à forti, atque honeſto viro iugulari: funeſtius, ab eo cuius vox in præconio * quæſtum proſtitit. indignum eſt, a pari vinci, aut ſuperiore: indignius ab inferiore, atq; humiliore. luctuoſum

eſt

est tradi alteri cum bonis: luctuosius, inimico, horribile est causam capitis dicere, horribilius, priore loco dicere. Omnia circumspexit Quinctius, omnia periclitatus est, C. Aquilli: * non prætorem modo, a quo ius impetraret, inuenire non potuit, atque adeo ne vnde arbitratu quidem suo postularet; sed ne amicos quidem Sex. Næuij quorum sæpe, & diu ad pedes iacuit stratus, obsecrans per deos immortales, vt aut secum iure contenderent, aut iniuriam sine ignominia sibi imponerent. Denique ipsius inimici vultum superbissimum subijt; ipsius Sext. Næuij lacrymans manum * apprehendit, in propinquorum bonis proscribendis exercitatam: obsecrauit per fratris sui mortui cinerem, per nomen propinquitatis, per ipsius coniugem & liberos, quibus propior P. Quinctio nemo est, vt aliquando * misericordiam caperet aliquam, si non propinquitatis, at ætatis suæ: si non hominis, at humanitatis rationem haberet: vt secum aliquid, integra sua fama, qualibet, dummodo tolerabili, condicione transigeret. Ab ipso repudiatus, ab amicis eius non subleuatus, ab omni magistratu agitatus, atque perterritus, quem præter te appellet, habet neminem. tibi se, tibi suas omneis opes fortunasque commendat, tibi committit existimationem, ac spem reliquæ vitæ. Multis vexatus contumelijs, plurimis iactatus iniurijs, non turpis ad te, sed miser confugit. e fundo ornatissimo deiectus, [illegible] ominijs omnibus appetitus, cum illum in suis paternis bonis dominari videret, ipse filiæ nubili dotem conficere non posset, nihil alienum tamé vita superiore commisit. Itaque te hoc obsecrat, C. Aquilli, vt quam existimationem, quam honestatem in iudicium tuum prope acta iam ætate, decursaque attulit, eam liceat ei secum ex hoc loco afferre: ne is, de cuius officio nemo vnquam dubitauit, sexagesimo denique anno dedecore, macula, turpis-

simaq; ignominia notetur: ne ornamentis eius omnibus Sex. Nævi pro spolijs abutatur: ne per te ferat, quo minus quæ existimatio P. Quinctium vsque ad senectutem perduxit, eadem vsque ad rogum prosequatur.

PRO SEXTO ROSCIO AMERINO.

ORATIO II.

CREDO ego vos, Iud mirari quid sit, quòd cum tot summi oratores, hominesque nobilissimi sedeant, ego potissimùm * surrexerim, qui neque ætate, neque ingenio, neq; auctoritate sim cum ijs qui sedeant comparãdus. Omnes enim hi, quos videtis adesse in hac causa, iniuriam novo scelere conflatam putant oportere defendi: defendere ipsi propter iniquitatem temporum non audent. ita fit, vt adsint propterea quod officium sequuntur: taceant autem idcircò, quia periculum metuunt. Quid ergò? audacissimus ego ex omnibus? minimè. at tantò officiosior quàm ceteri? ne istius quidem laudis ita sum cupidus, vt alijs eam præreptam velim. Quæ me igitur res præter ceteros impulit, vt caussam Sext. Roscij reciperem? quia, si quis istorũ dixisset, quos videtis adesse, in quibus summa auctoritas est, atq; amplitudo, si verbum de rep. fecisset. id quod in hac causa fieri necesse est, multò plura dixisse, quàm dixisset, puta-

putaretur: ego, etiamsi omnia, quæ dicenda sunt, liberè dixero, nequaquam tamẽ similiter oratio mea exire, atq; in vulgus emanare poterit. Deinde, quod cęterorum neque dictum obscurum potest esse propter nobilitatem, & amplitudinem, neq; temerè dicto concedi propter ætatem, & prudentiam. Ego si quid liberius dixero, vel occultum esse propterea quod nondum ad rempublicam accessi, vel ignoſci adolescentiæ meæ poterit: tametsi non modò ignoscendi ratio, verum etiam cognoscendi consuetudo iam de ciuitate sublata est. Accedit illa quoq; causa, quod à cęteris forsitan ita petitum sit, vt dicerent, vt vtrumuis saluo officio se facere posse arbitrarentur: à me autem ij contenderunt, qui apud me & amicitia, & beneficijs, & dignitate plurimum possunt: quorum ego neque beneuolentiam erga me ignorare, nec auctoritatem aspernari, nec voluntatem negligere debeam. His de causis ego huic causæ patronus extiti, non *lectus vnus, qui maximo ingenio, sed relictus ex omnibus, qui minimo periculo possem dicere: neque vti satis firmo præsidio defensus Sext. Roscius, verum vti ne omninò desertus esset. Forsitan quæratis, qui iste terror sit, & quæ tanta formido, quæ tot, ac tales viros impediat, quo minus pro capite & fortunis alterius, quemadmodum consueuerunt, causſam velint dicere. quod adhuc vos ignorare non mirum est, propterea quod consulto ab accusatoribus, eius rei, quæ conflauit hoc iudicium, mentio facta non est. Quæ res ea est? bona patris huiusce Sext. Roscij, quæ sunt sexagies, quæ de viro clarissimo & fortissimo L. Sylla, quem honoris causſa nomino, duobus millibus numum sese dixit emisse adolescens vel potentissimus hoc tempore nostræ ciuitatis L. Cornelius Chrysogonus. Is à vobis iudices, hoc postulat, vt quoniam in alienam pecuniam tam plenam, atque præclaram nullo iure inuaserit, quoniamque

ei pecuniæ vita Sext. Roscij obstare, atque officere videatur: deleatis ex animo suo suspicionem omnem, metumq; tollatis: sese hoc incolumi non arbitratur huius innocentis patrimonium tam amplū & copiosum posse obtinere: damnato & eiecto: sperat se posse quod adeptus est per scelus, id per luxuriam effundere atque consumere. Hunc sibi ex animo scrupulum, qui se dies noctesque stimulat ac pungit, vt euellatis postulat: * vt ad hanc suā prædam tam nefariam adiutores vos profiteamini. Si vobis æqua & honesta postulatio videtur, iudices, ego contra breuem postulationem affero, & (quomodo mihi persuadeo) aliquanto æquiorem. Primum a Chrysogono peto, vt pecunia fortunisque nostris contentus sit: sanguinem, & vitam ne petat. Deinde a vobis, iudices, vt audacium sceleri resistatis, innocentium calamitatem leuetis, & in causa Sext. Roscij, periculum, quod in omnes intenditur, propulsetis. Quod si aut causa criminis, aut facti suspicio, aut quælibet deniq; vel minima res reperietur, quamobrem videantur illi nonnihil tamen in deferendo nomine secuti: postremo si præter eam prædam, quam dixi, quidquam aliud causæ inueneritis, non recusamus, quin illorum libidini Sext. Roscij vita dedatur. Sin aliud agitur nihil, nisi vt ijs ne quid desit, quibus satis nihil est: si hoc solum hoc tempore pugnatur, vt ad illam opimam, præclaramque prædam damnatio Sext. Roscij velut cumulus accedat: nonne cum multa indigna, tum vel hoc indignissimum est, vos idoneos habitos, per quorum sententias, iusque iurandum illi assequantur, quod antea ipsi scelere, & ferro assequi consueuerunt? qui ex ciuitate in senatum propter dignitatem, ex senatu in hoc consilium delecti istis propter seueritatem, ab his hoc postulare homines sicarios, atque gladiatores, non modo vt supplicia vitent, quæ a vobis pro maleficijs sua

metuere,

metuere, atque horrere debent, verum etiam vt spolijs Sex. Roscij hoc iudicio ornati auctique discedant? His de rebus tantis, tamque atrocibus neq; satis me cõmodè dicere, neque satis grauiter conqueri, neque satis liberè vociferari posse intelligo. Nam commoditati ingenium, grauitati ætas, libertati tempora sunt impedimento. Huc accedit summus timor, quẽ mihi natura, pudorque meus attribuit, & vestra dignitas, & vis aduersariorum, & Sex. Roscij pericula. Quapropter vos oro, atque obsecro, iudices, vt attentè, bonaque cum venia verba mea audiatis. Fide, sapientiaque vestra fretus plus oneris sustuli, quam ferre me posse intelligo: hoc onus si vos aliqua ex parte alleuabitis, feram vt potero, studio, & industria iudices: sin a vobis (id quod non spero) deserar, tamen animo non deficiam, & id quod suscepi, quoad potero, perferã. quod si perferre nõ potero, opprimi me onere officij malo, quam id, quod mihi cum fide semel impositum est, aut propter perfidiam abijcere, at propter infirmitatem animi deponere. Te quoq; magnopere, M. Fanni, quæso, vt qualem te iam antea populo Rom. præbuisti, cũ huic idem quæstioni iudex præesses, talem te & nobis, & P.R. hoc tempore impertias. Quanta multitudo hominum conuenerit ad hoc iudicium, vides: quæ sit omnium mortalium expectatio, quæ cupiditas, vt acria ac seuera iudicia fiant, intelligis. Longo interuallo iudicium interficarios hoc primum committitur, cum interea cædes indignissimæ, maximæque factæ sint. * Omnes hanc quæstionem, te prætore, de manifestis maleficijs, quotidianoque sanguine haud remissius sperant futuram. Qua vociferatione in ceteris iudicijs accusatores vti consueuerunt, ea nos hoc tempore vtimur, qui causam dicimus. Petimus abs te M. Fanni, a vobisque iudices, vt quam acerrimè maleficia vindicetis, vt quam fortissimè

hominibus audaciſſimis reſiſtatis, vt hoc cogitetis, niſi in hac cauſa, qui veſter animus ſit, oſtendetis, eo prorumpere hominum cupiditatem & ſcelus, & audaciam, vt non modò clam, verumetiam hic in foro, ante tribunal tuum, M. Fanni, ante pedes veſtros, iudices, inter ipſa ſubſellia cædes futuræ ſint. Etenim quid aliud hoc iudicio tentatur, niſi vt id fieri liceat? Accuſant ij, qui in fortunas huius inuaſerunt, cauſam dicit is, cui præter calamitatem, nihil reliquerunt: accuſant ij, quibus occidi patrem Sex. Roſcij bono fuit, cauſam dicit is, cui non modò luctum mors patris attulit, verum etiam egeſtatem: accuſant ij, qui hunc ipſum iugulare ſummè cupierunt, cauſam dicit is, qui etiam ad hoc ipſum iudicium cum præſidio venit, ne hic ibidem ante oculos veſtros trucidetur: denique accuſant ij, quos populus poſcit, cauſam dicit is, qui vnus relictus ex illorum nefaria cæde reſtat. Atque vt facilius intelligere poſſitis, iudices, ea quæ facta ſunt, indigniora eſſe, quàm hæc ſunt quæ dicimus, ab initio, res quemadmodum geſta ſit, vobis exponemus: quo facilius & huius hominis innocentiſſimi miſerias, & illorum audaciam cognoſcere poſſitis, & reipub. calamitatem. Sex. Roſcius pater huiuſce, municeps Amerinus fuit, cum genere, & nobilitate, & pecunia non modò ſui municipij, verum etiam huius vicinitatis facilè primus, tum gratia, atq; hoſpitijs florens hominum nobiliſſimorum. Nam cum Metellis, Seruilijs, Scipionibus erat ei non modò hoſpitium, verum etiam domeſticus vſus & conſuetudo: quas, vt æquum eſt, familias honeſtatis, amplitudiniſq; gratia nomino. Itaque ex ſuis omnibus commodis hoc ſolùm filio reliquit. nam patrimonium domeſtici prædones vi ereptum poſſident: fama, & vita innocentis ab hoſpitibus, amiciſque paternis defenditur. Hic cum omni tempore nobilitatis fautor fuiſſet, tum hoc tumultu proximo, cum omnium nobilium

bilium dignitas & salus in discrimen veniret, præter cæteros in ea vicinitate eam partem, causamque opera, studio, auctoritate defendit. Etenim rectum putabat, pro eorum honestate se pugnare, propter quos ipse honestissimus inter suos numerabatur. Posteaquam victoria constituta est, ab armisque recessimus, cum proscriberentur homines, atque ex omni regione caperentur ij, qui aduersarij fuisse putabantur, erat ille Romæ frequens, atque in foro, & in ore omnium quotidie versabatur: magis vt exultare victoria nobilitatis videretur, quàm timere, ne quid ex ea calamitatis sibi accideret. Erat ei veteres inimicitiæ cum duobus Roscijs Amerinis, quorum alterum sedere in accusatorum subsellijs video, alterum tria huiusce præsidia possidere audio: quas inimicitias si tam cauere potuisset, quam metuere solebat, viueret. Neque enim iud. iniuria metuebat, nam duo isti sunt T. Roscij, quorum alteri Capitoni cognomen est, iste, qui adest Magnus vocatur, homines eiusmodi, alter plurimarum palmarum vetus, ac nobilis gladiator habetur: hic autem nuper se ad eum lanistam contulit, qui cum ante hanc pugnam tiro esset scientia, facilè ipsum magistrum scelere, audaciaque superauit. Nam cùm hic Sext. Roscius esset Ameriæ, T. autem iste Roscius Romæ, cum hic filius assiduus in prædijs esset, cumque se voluntate patris rei familiari, vitæque rusticæ dedisset: iste autem frequens Romæ esset: occiditur ad balneas Palatinas rediens à cœna Sext. Roscius. Spero ex hoc ipso non esse obscurum, ad quem suspicio maleficij pertineat. Verum, id quod adhuc est suspiciosum, nisi perspicuum res ipsa fecerit, hunc affinem culpæ iudicatote. Occiso Sext. Roscio, primus Ameriam nuntiat Manlius Glaucia quidam, homo tenuis, libertinus, cliens, & familiaris istius T. Roscij: & nuntiat domum, non filij, sed T. Capitonis inimici, &, cum post

horam primam noctis occisus esset, primo diluculo nuntius hic Ameriam venit. decem horis nocturnis sex, & quinquaginta millia passuum cisijs peruolauit, non modo vt exoptatum inimico nuntium primus afferret, sed etiam cruorem inimici quam recentissimum, telumque paulo ante è corpore extractum ostenderet. Quatriduo, quo hæc gesta sunt, res ad Chrysogonum in castra L. Syllæ Volaterras defertur: magnitudo pecuniæ demonstratur: bonitas prædiorum, (nam fundos decem & tres reliquit, qui Tyberim fere omnes tangunt) huius inopia & solitudo commemoratur. demonstrant, cum pater huiusce Sext. Roscius, homo tam splendidus, & gratiosus, nullo negotio sit occisus, perfacilé hunc hominem incautum, & rusticum, & Romæ ignotum de medio tolli posse. ad eam rem operam suam pollicentur. Ne diutius vos teneam, iud. societas coitur. Cum iam proscriptionis mentio nulla fieret, & cum etiam qui antea metuerant, redirent, ac iam defunctos sese periculis arbitrarentur: hominis studiosissimi nobilitatis manceps fit Chrysogonus: tria prædia vel nobilissima Capitoni propria traduntur, quæ hodie possidet: in reliquas omnes fortunas iste T. Roscius nomine Chrysogoni, quemadmodum ipse dicit, impetum facit. Hæc bona sexagies H-S. emuntur duobus millibus nummum. Hæc omnia, iud. imprudente L. Sylla facta esse certò scio. neque enim mirum, cum eodem tempore & ea, quæ præterita sunt, * & ea, quæ videntur instare, præparet, cum & pacis constituendæ rationem, & belli gerendi potestatem solus habeat, cum omnes in vnum spectent, vnus omnia gubernet, cum tot tantisque negotijs distentus sit, vt respirare liberè non possit, si aliquid non animaduertat: cum præsertim tam multi occupationem eius obseruent, tempusque aucupentur, vt, simulatque ille desperexerit, aliquid huiusce-

di moliantur. Huc accedit, quod quamuis ille fœlix sit * sicut est, tamen in tanta felicitate nemo potest esse in magna familia, qui neminem neque seruum, neque libertum improbum habeat. Interea iste T. Roscius, vir optimus, procurator Chrysogoni, Ameriam venit, in prædia huius inuadit, hunc miserum, luctu perditum, qui nondum etiam paterno funeri iusta soluisset, nudum eijcit domo, atque focis patrijs, dijsque penatibus præcipitem iudices exturbat: ipse amplissimę pecuniæ fit dominus. Qui in sua re fuisset egentissimus, erat (vt fit) insolens in aliena. Multa palam domum suam auferebat, plura clam de medio remouebat, non pauca suis adiutoribus largè, effuseque donabat, reliqua constituta auctione vendebat. Quod Amerinis vsque eo visum est indignum, vt vrbe tota fletus gemitusque fieret. Etenim multa simul ante oculos versabantur: mors hominis florentissimi Sexti Roscij crudelissima: filij autem eius egestas indignissima: cui de tanto patrimonio prædo iste nefarius ne iter quidem ad sepulchrum patrium reliquisset: bonorum emptio, flagitiosa possessio, furta, rapinæ, donationes. Nemo erat, qui non ardere omnia mallet, quam videre in Sext. Roscij viri optimi atque honestissimi bonis iactantem se, ac dominantem T. Roscium. Itaque decurionum decretum statim fit, vt decem primi proficiscantur ad L. Syllam, doceantque eum, qui vir Sextus Roscius fuerit: conquerantur de istorum scelere, & iniurijs: orent, vt & illius mortui famam & filij innocentis fortunas conseruatas velit. Atque ipsum decretum quæso cognoscite. DECRETVM DECVRIONVM. Legati in castra veniunt. intelligitur, iudices, id quod iam ante dixi, imprudente L. Sylla, scelera hæc, & flagitia fieri; nam statim Chrysogonus & ipse ad eos

accedit, & homines nobiles allegat ijs, qui peterent, ne ad Syllam adirent, & omnia Chrysogonum quæ vellent, esse facturum pollicerentur. Vsque adeò autem ille pertimuerat, vt mori mallet, quàm de his rebus Syllam doceri. Homines antiqui, qui ex sua natura cæteros fingerent, cum ille confirmaret sese nomen Sext. Roscij de tabulis exempturum, prædia vacua filio traditurum: cumq; id ita futurum T. Roscius Capito qui in x. legatis erat, adpromitteret, crediderunt: Ameriam re inorata reuerterunt. Ac primò rem differre quotidiè, ac procrastinare isti cœperunt, deinde aliquanto lentius, nihil agere, atque deludere, postremò, id quod facilè intellectũ est, insidias vitæ huiusce Sex. Roscij parare, neque sese arbitrari posse diutiùs alienam pecuniam domino incolumi obtinere. Quod is simulatq; sensit, de amicorum, cognatorumq; sententia Romam confugit, & sese ad Cæciliam Nepotis filiam, quàm honoris causa nomino, contulit, qua pater vsus erat plurimum: in qua muliere iud. etiam nunc, id quod omnes semper existimauerunt, quasi exempli causa vestigia antiqui officij remanent. Ea Sext. Roscium inopem, eiectum domo, atq; expulsum ex suis bonis, fugientem latronum tela & minas, recepit domum, hospitiq; oppresso iam, desperatoque ab omnibus, opitulata est. Eius virtute, fide, diligentia factum est, vt hic potiùs viuus in reos, quam occisus in proscriptos referretur. Nam postquam illi intellexerunt summa diligẽtia vitam Sex. Roscij custodiri, neque sibi vllam cædis faciendæ potestatem dari: consilium ceperunt plenũ sceleris, & audaciæ, vt nomen huius de parricidio deferrent, vt ad eam rem aliquem accusatorem veterem compararent, qui de ea re posset dicere aliquid, in qua re nulla subesset suspicio: denique vt, quoniam crimine non poterant, tempore ipso pugnarent. ita loqui homines, quod iudicia tamdiu fa-

cta

ta non essent, condemnari eum oportere, qui primus in iudicium adductus esset: huic autem patronos propter Chrysogoni gratiam defuturos: de bonorum venditione, & de ista societate verbum esse facturum neminem: ipso nomine parricidij, & atrocitate criminis fore, vt hic nullo negotio tolleretur, cùm à nullo defensus esset. Hoc consilio, atque adeò hac amentia impulsi, quem ipsi, cum cuperent, non potuerunt occidere, eum iugulandum vobis tradiderunt. Quid primùm quærar? aut vnde potissimum exordiar, iudices? aut quod, aut à quibus auxilium petam? deorúmne immortalium? populíne Romani? vestrámne, qui summam potestatem habetis, hoc tempore fidem implorem? Pater occisus nefariè, domus obsessa, ab inimicis bona adempta, possessa, direpta, filij vita infesta, sæpe ferro, atq; insidijs appetita. quid ab his tot maleficijs sceleris abesse videtur? tamen hæc alijs nefarijs cumulant, atque adaugent: crimen incredibile confingunt: testes in hunc, & accusatores huiusce pecunia comparant: hanc conditionem misero ferunt, vt optet vtrum malit, ceruices Roscio dare, an insutus in culeum * per summum dedecus vitam amittere. Patronos huic defuturos putauerunt: * desint: qui liberè dicat, qui cum fide defendat, id quod in hac caussa est satis, quoniam quidem susceptí, non deest profectò, iudices. Et forsitan in susciptenda causa temerè impulsus adolescentia fecerim: quoniam quidem semel susceptí, licet, hercules, vndique omnes in me terrores, minæ, periculaq; impendeant omnia, succurram atque subibo. Certum est, deliberatumque quæ ad causam pertinere arbitror, omnia non modò dicere, verum etiam libenter, audacter, libereque dicere. Nulla res tanta existat, iudices, vt possit vim mihi maiorem adhibere metus, quam fides. Etenim quis tam dissoluto animo est, qui hæc cum videat, tacere ac negligere possit? pa-

trem meum, cum proscriptus non esset, iugulastis: occisum in proscriptorum numerum retulistis: me domo mea per vim expulistis: patrimonium meum possidetis: quid vultis ampliusne setiamne ad subsellia, cum ferro atque telis veniſtis, vt hic aut iuguletis, aut condemnetis Sext. Roscium? Hominem, longe audaciſſimum nuper habuimus in ciuitate C. Fimbriam, & quod inter omnes constat, nisi inter eos, qui ipsi quoque insaniunt, insaniſſimum. is cum curasset in funere C. Marij, vt Q. Scæuola vulneraretur, vir sanctiſſimus, atque ornatiſſimus nostræ ciuitatis. de cuius laude neque hic locus est vt multa dicantur, neque plura tamen dici possunt, quàm populus Romanus memoria retinet, diem Scæuolæ dixit, posteaquam comperit eum posse viuere. cum ab eo quæreretur, quid tandem accusaturus esset eum, quem pro dignitate ne laudare quidem quisquam satis commodè posset aiunt hominem, vt erat furioſus, respôdisse, quod non totum telum corpore recepisset. quo populus Romanus nihil vidit indignius, nisi eiusdem viri mortem: quæ tantum potuit, vt omnes ciues suos perdiderit, & afflixerit: quos quia seruare per compoſitionem volebat: ipse ab ijs interemptus est. Estne hoc illi dicto, atque facto Fimbriæ non simillimum? accusatis Sex. Roscium. quid ita? quia de manibus vestris effugit: quia se occidi passus non est. Illud quia in Scæuola factum est, magis indignum videtur: hoc, quia fit a Chrysogono, num est ferendum? Nam per deos immortales, quid est in hac causa, quod defensionis indigeat? qui locus ingenium patroni requirit? aut oratoris eloquentiam magnopere desiderat? Totam causam, iudices, explicemus, atque ante oculos expositam consideremus. ita facillime, quæ res totum iudicium contineat, & quibus de rebus nos dicere oporteat, & quid vos sequi conueniat, intelligetis. Tres sunt res,

quantum

quantum ego existimare possum, quæ obstant hoc tempore Sex. Roscio, crimen aduersariorum, & audacia, & potentia. Criminis confictionem accusator Erucius susceptit: audaciæ partes Roscij sibi poposcerunt: Chrysogonus autem is, qui plurimum potest, potentia pugnat. De hisce omnibus rebus, me dicere oportere intelligo. Quid igitur est non eodem modo de omnibus: ideo quod prima illa res ad meum officium pertinet: duas autē reliquas vobis populus Romanus imposuit. ego crimē oportet diluam: vos & audaciæ resistere, & hominū eiusmodi pernicioſam atq; intolerandam potentiam primo quoq; tempore extinguere, atque opprimere debetis. Occidisse patrē Sex. Roscius arguitur. Scelestum, dij immortales, ac nefarium facinus, atque eiusmodi, quo vno maleficio scelera omnia cōplexa esse videantur. Etenim si, id quod præclarè a sapientibus dicitur, vultu sæpe læditur pietas: quod supplicium satis acre reperietur in eum, qui mortem obtulerit parenti, pro quo mori ipsum, si res postularet, iura diuina, atque humana cogebant? In hoc tanto, tam atroci, tam singulari maleficio, quod ita rarò extitit, vt siquando auditum sit, portenti ac prodigij simile numeretur, quibus tandem te, C, Eruci, argumentis accusatorem censes vti oportere? nonne & audaciam eius, qui in crimen vocetur singularem ostendere, & mores feros, immanemque naturam, & vitam vitijs flagitijsque omnibus deditam, & denique omnia ad perniciem profligata atque perdita? quorum tu nihil in Sex. Roscium, ne obijciendi quidam causa contulisti: Patrem occīdit Sex. Roscius. Qui homo? Adolescentulus corruptus, & ab hominibus nequam inductus? annos natus magis quadraginta. Vetus videlicet sicarius, homo audax, & sæpe in cæde versatus? at hoc ab accusatore ne dici quidem audistis. Luxuries igitur hominem nimirum, & æris alieni

magnitudo, & indomitæ animi cupiditates ad hoc scelus impulerunt. De luxuria purgauit Erucius, cum dixit hunc ne in conuiuio quidem vllo ferè interfuisse. nil autem vnquam debuit. cupiditates porrò quæ possunt esse in eo, qui, vt ipse accusator obiecit, rure semper habitarit, & in agro colendo vixerit? quæ vita maximè disiuncta à cupiditate est, & cum officio coniuncta. Quæ res igitur tantum istum furorem Sex. Roscio obiecit? Patri, inquit, non placebat. Patri non placebat? quàm ob causam? Necesse est enim eam quoque iustam, & magnam, & perspicuam fuisse. nam, vt illud incredibile est, mortem oblatam esse patri à filio sine plurimis & maximis causis, sic hoc verisimile non est, odio fuisse parenti filium sine causis multis, & magnis, & necessarijs. Rursus igitur eodem reuertamur, & quæramus quæ tanta vitia fuerint in vnico filio, quare is patri displiceret. at perspicuum est nullum fuisse. Pater igitur amens qui odisset eum sine causa, quem procrearat. at is quidem fuit omnium constantissimus. Ergò illud iam perspicuum profecto est, si neque amens pater, neque perditus filius fuerit: neque odij caussam patri, neque sceleris filio fuisse. Nescio, inquit, quæ caussa odij fuerit, fuisse odium intelligo: quia antea cum duos filios haberet, illum alterum qui mortuus est secum omni tempore volebat esse: hunc in prædia rustica relegarat. Quod Erucio accidebat in mala, nugatoriaque accusatione, idem mihi vsu venit in caussa optima. Ille quomodo crimen commentitium confirmaret, non inueniebat: ego res tam leues qua ratione infirmem ac diluam, reperire non possum. Quid ais Eruci? tot prædia, tam pulchra, tam fructuosa Sex. Roscius filio suo relegationis, ac supplicij gratia, colenda ac tuenda tradiderat? quid hoc? patres familiàs, qui liberos habent, præsertim homines illius ordinis, ex municipijs rusticanis, nónne

opta-

optatissimum sibi putant esse, filios suos rei familiari maximè seruire, & in prædijs colendis operæ plurimum, studijque consumere? An amandarat hunc sic, vt esset in agro, ac tantummodo aleretur ad villam? vt commodis omnibus careret? quid si constat, hunc non modò colendis prædijs præfuisse, sed certis fundis patre viuo frui solitum esse? tamen ne hæc attenta vita, & rusticana, relegatio, atque amandatio appellabitur? Vides, Eruci, quantum distet argumentatio tua à reipsa, atque à veritate. Quod consuetudine patres faciunt, id quasi nouum reprehendis: quod benevolentia fit, id odio factum criminaris: quod honoris causa pater filio suo concessit, id eum supplicij causa fecisse dicis. Neque hæc tu non intelligis: sed vsque eo, quid arguas, non habes, vt non modò tibi contra nos dicendum putes, verum etiam contra rerum naturam, cõtraque consuetudinem hominum, contraque opiniones omnium. At enim cum duos filios haberet, alterum à se non dimittebat, alterum ruri esse patiebatur. Quæso, Eruci, vt hoc in bonam partem accipias: non enim exprobrandi causa, sed commonendi gratia dicam. Si tibi fortuna non dedit, vt patre certo nascerere, ex quo intelligere posses, qui animus patrius in liberos esset: at natura certè dedit, vt humanitatis non parum haberes. Eo accessit studium doctrinæ, vt ne à literis quidem alienus esses. Ecquid tandē tibi videtur (vt ad fabulas veniamus) senex ille Cæcilianus minoris facere Eutychum filium rusticum quam illum alterum Chæreſtratum? (nam, vt opinor, hoc nomine est) alterum in vrbe secum honoris causa habere, alterum rus supplicij causa relegasse? Quid ad istas ineptias abis, inquies? quasi verò mihi difficile sit quamuis multos, nominatim proferre (ne longius abeam) vel tribules, vel vicinos meos, qui suos liberos, quos plurimi faciunt, agricolas assiduos esse cupi-

unt. Verum homines notos sumere odiosum est, etsi & illud incertum sit, velintne hi sese nominari: & nemo vobis magis notus futurus sit, quam est hic Eutychus: & certe ad rem nihil interfit, vtrum hunc ego comicum adolescentem, an aliquem ex agro Veiente nominem. Etenim hæc conficta arbitror à poetis esse, vt effictos nostros mores in alienis personis, expressamque imaginem * nostræ vitæ quotidianæ videremus. Age nunc, refer animum, sis ad veritatem, & cõsidera non modo in Vmbria, atque in ea vicinitate, sed in his veteribus municipijs, quæ studia a patribus familiãs maxime laudentur: iam profectò te intelliges inopia criminum summam laudem Sex. Roscio vitio, & culpæ dedisse. At non modo hoc patrum voluntate liberi faciunt: sed permultos & ego noui, & (nisi me fallit animus) vnusquisq; vestrum, qui & ipsi incensi sunt studio, quod ad agrum colendum attinet, viramque hanc rusticam, quam tu probro & crimini putas esse oportere, & honestissimam & suauissimam esse arbitrantur. Quid censes hunc ipsum Sext. Roscium, quo studio, & qua intelligentia esse in rusticis rebus? vt ex his propinquis eius hominibus honestissimis audio, non tu in isto artificio accusatorio callidior es, quam hic in suo. Verum, vt opinor, quoniam ita Chrysogono videtur, qui huic nullum prædium reliquit, & artificium obliuiscatur, & studium deponat, licebit. quod tametsi miserum, & indignum est, feret tamen æquo animo, iudices, si per vos vitam, & famam potest obtinere. hoc verò est, quod ferri non potest, si & in hanc calamitatem venit propter prædiorum bonitatem, & multitudinem: &, quod ea studiosè coluit, id erit ei maximę fraudi: vt parum miseriæ sit, quod alijs coluit, non sibi, nisi etiam, quod omnino coluit, crimini fuerit. Næ tu, Eruci, accusator esses ridiculus, si illis temporibus natus esses, cum ab aratro arcesseban-

tur,

tur, qui consules fierent. Etenim, qui præesse agro colendo flagitium putes, profecto illum Atilium, quem sua manu spargentem semen, qui missi erant conuenerunt, hominem turpissimum, atq; inhonestissimum iudicares. At, hercule, maiores nostri longè aliter & de illo, & de cęteris talibus viris existimabant. Itaq; ex minima, tenuissimaque rep. maximam, & florentissimam nobis reliquerunt. Suos enim agros studiosè colebant, non alienos cupidè appetebant: quibus rebus, & agris, & vrbibus, & nationibus, remp. atq; hoc imperium, & populi Ro. nomen auxerunt. Neq; ego hęc eò profero, quò cõferenda sint cum hisce, de quibus nunc quærimus sed vt illud intelligatur, cum apud maiores nostros summi viri, clarissimique homines, qui omni tempore ad gubernacula reip. sedere debebant, tamen in agris quoque colendis aliquantum operæ, temporisq; consumpserint, ignoscì oportere ei homini, qui se fateatur esse rusticum, cum ruri assiduus semper vixerit: cum præsertim nihil esset, quod aut patri gratius, aut sibi iucundius, aut reuera honestius facere posset. Odium igitur acerrimum patris in filium ex hoc, opinor, ostenditur, Eruci, quod hunc ruri esse patiebatur. num quid est aliud? Imo verò, inquit, est. nam istum exhęredare in animo habebat Audio: nunc dicis aliquid, quod ad rem pertineat: nam illa, opinor, tu quoq; concedis leuia esse, atq; inepta, conuiuia cum patre non inibat: quippe qui ne in oppidum quidem, nisi perrarò, veniret. domum suam istum non ferè quisquam vocabat: * nec mirum, qui neque in vrbe viueret, neque rure * vocaturus esset. Verũ hæc quoq; tu intelligis esse nugatoria. Illud quod cœpimus, videamus, quo certius argumentũ odij reperiri nullo modo potest. Exhęredare pater filiũ cogitabat; Mitto quærere, qua de causa: quæro, qui scias, tametsi te dicere, atque enumerare causas omnes oportebat: & id erat cer-

re accusatoris officium, qui tanti sceleris argueret, explicare omnia vitia, atque peccata filij, quibus incensus parens potuerit animum inducere, vt naturam ipsam vinceret, vt amorem illum penitus insitum eijceret ex animo, vt denique patrem esse sese obliuiscereturr: quæ sine magnis huiusce peccatis accidere potuisse non arbitror. Verum concedo tibi, vt ea prætereas, quæ cum taces, nulla esse concedis. illum quidem voluisse exhęredare, certè tu planum facere debes. quid ergò affers, quare id factum puremus? verè nihil potes dicere. finge aliquid saltem commodè: vt ne planè videaris id facere, quod apertè facis, huius miseri fortunis, & horum virorum talium dignitati illudere. Exhęredare filium voluit. quàm ob causſam? nescio, exhęredauitne? non. quis prohibuit? cogitabat. cogitabat? cui dixit? nemini. Quid est aliud, iudicio, ac legibus, ac maiestate vestra abuti ad quæstum, atque ad libidinem, nisi hoc modo accusare, atque id obijcere, quod planum facere non modò non possis, verum ne coneris quidem? Nemo nostrum est Eruci, quin sciat tibi inimicitias cum Sex. Roscio nullas esse: vident omnes, qua de causa huic inimicus venias: sciunt huiusce pecunia te adductum esse. Quid ergò est? ita tamen quæstus te cupidum esse oportebat, vt horum existimationem, & legem Memmiam putares aliquid valere oportere. Accusatores multos esse in ciuitate vtile est, vt metu contineatur audacia: veruntamen hoc ita est vtile, vt ne planè illudamur ab accusatoribus. Innocens est quispiam veruntamen quamquam abest à culpa, suspicione tamen non caret. tametsi miserum est, tamen ei, qui hunc accuset, possim aliquo modo ignoscere. cùm enim aliquid habeat, quod possit criminosè, ac suspiciosè dicere, apertè ludificari, & calumniari sciens non videatur. Quare facilè omnes patimur, esse quamplurimos accusatores, quod

inno-

innocens, si accusatus sit, absolui potest: nocens, nisi accusatus fuerit, condemnari non potest. Vtilius est autem absolui innocentem, quàm nocentem causam non dicere. Anseribus cibaria publicè locantur, & canes alnntur in Capitolio, vt significent si fures venerint. at fures internoscere non possunt: significant tamen, siqui noctu in Capitolium venerint: & quia id est suspicionum, tametsi bestiæ sunt, tamen in eam partem potiùs peccant, quæ est cautior. Quòd si luce quoque canes latrent, cum deos salutatum aliqui venerint, opinor, ijs crura suffringantur, quod acres sint etiam tum, cùm suspicio nulla sit. Simillima est accusatorum ratio. Alij vestrum anseres sunt, qui tantummodò clamant, nocere non possunt: alij canes, qui & latrare, & mordere possunt. Cibaria vobis præberi videmus: vos autem maximè debetis in eos impetum facere, qui merentur. hoc populo gratissimum est. deinde si voletis, etiam tum, cùm verisimile erit aliquem commisisse, in suspicione latratote. id quoque concedi potest. Sin autem sic agetis, vt arguatis aliquē patrem occidisse, neque dicere possitis aut quare, aut quomodo, ac tantummodò sine suspicione latrabitis: crura quidem vobis nemo suffringet: sed, si ego hos benè noui, literam illam, cui vos vsque eo inimici estis, vt etiam * alias omnes oderitis, ita vehementer ad caput affigent, vt posteà neminem alium, nisi fortunas vestras, accusare possitis. Quid mihi ad defendendum dedisti, bone accusator? quid hisce autem ad suspicandum? Ne exhæredaretur veritus est. audio. sed qua de causa vereri debuerit, nemo dicit. Habebat pater in animo. planum fac. nihil est: non, quicum deliberarit, quem certiorem feceris, vnde istud vobis suspicari in mentem venerit. Cùm hoc modo accusas, Etruci, nónne hoc palàm dicis? ego quid acceperim, scio: quid dicam, nescio: vnum illud spectaui, quod Chrysogonus aiebat, ne-

minem isti patronum futurum: de bonorum emptione, deque ea societate neminem esse, qui verbum facere hoc tempore auderet. hæc te opinio falsa in istam fraudem impulit, non, meherculè, verbum feciſſes, si tibi quenquam responsurum putasses. Operæpretium erat, si animaduertistis iudices, negligentiam eius in accusando considerare. Credo, cum vidisset, qui homines in hisce subsellijs sederent, quæsisse. num ille, aut ille defensurus esset: de me ne suspicatum quidem, quod anteà causam publicam nullam dixerim. posteaquam inuenit neminem eorum, qui possunt, & solent, ita negligens esse cœpit, vt cùm in mentem veniret ei, reliqueret, deinde spatiaretur, nonnunquam etiã puerum vocaret, credo cui cœnam imperaret: prorsus vt vestro conceſſu, & hoc conuentu pro summa solitudine abuteretur. Perorauit aliquando: assedit: surrexi ego, respirare visus est, quod non alius potius diceret. cœpi dicere, vsque eo animaduerti, iudices, eum iocari, atque alias res agere, antequam Chrysogonum nominaui: quem simul atque attigi, statim homo se erexit, mirari visus est. intellexi quid eum pupugisset, iterum, ac tertiò nominaui: posteà homines cursare vltrò, & citrò non destiterunt, credo qui Chrysogono nuntiarent, esse aliquem in ciuitate, qui contrà voluntatem eius dicere auderet: aliter causam agi, atque ille existimaret: aperiri bonorum emptionem: vexari pessimè societatem gratiam, potentiamque eius negligi: iudices diligenter attendere: populo rem indignam videri. Quæ quoniam te fefellerunt, Eruci, quoniamque vides versa esse omnia: causam pro Sex. Roscio, si non commodè ac liberè dici: quem dedi putabas, defendi intelligis: quos tradituros sperabas, vides iudicare: restitue nobis aliquando veterem tuam illam calliditatem, atq; prudentiam: aut confitere te huc ea spe venisse, quod putares hic latrocinium, nõ iudicium

dicium futurum. De parricidio causa dicitur: ratio ab accusatore reddita nō est, quam ob causam patrem filius occiderit. Quod in minimis noxis, & in his leuioribus peccatis, quæ magis crebra, & iam propè quotidiana sunt, id maximè, & primum quæritur, quæ causa maleficij fuerit: id Erucius in parricidio quæri non putat oportere: in quo scelere, iudices, etiam cum multæ causæ cōueniſſe vnū in locum, atq; inter se congruere videntur: tamen nō temerè creditur, neq; leui cōiectura res penditur, neque testis incertus auditu, neq; accusatoris ingenio res iudicatur. cum multa antea commissa maleficia, tum vita hominis perditissima, tum singularis audacia ostendatur necesse est: neq; audacia solùm, sed summus furor, atque amentia. Hæc cum sint omnia, tamen extent oportet expressa sceleris vestigia, vbi, qua ratione, per quos, quo tempore maleficium sit admissum: quæ nisi multa, & manifesta sint, profecto res tam sceleſta, tam atrox, tam nefaria credi non potest. Magna est enim vis humanitatis: multum valet communio sanguinis: reclamitat istiusmodi suspicionibus ipsa natura: portentum, atque monstrum certissimum est, esse aliquem humana specie, & figura, qui tantum immanitate bestias vicerit, vt propter quos hanc suauissimam lucem aspexerit, eos indignissimè luce priuarit: cum etiam feras inter sese partus, atque educatio, & natura ipsa conciliet. Nam ita multis antè annis aiunt T. Cloelium quendam Tarracinensem hominem non obscurum, cum cœnatus cubitum in idem conclaue cum duobus adolescentibus filijs isset, inuentum esse mane iugulatum. cum neque seruus quisquam reperiretur, neque liber, ad quem ea suspicio pertineret: id ætatis autem duo filij propter cubantes ne sensisse quidem se dicerent: nomina filiorū de parricidio delata sunt. * Quid magis poterat esse suspicioſum? neutrum * ne sensisse, ausum autem esse

quenquam se in id conclaue committere, eo potiſ-
ſimum tempore, cum ibidem eſſent duo adoleſcen-
tes filij, qui & ſentire, & defendere facilè poſſent:
erat porrò nemo in quem eà ſuſpicio conueniret.
tamen cùm planum iudicibus eſſet factum, aperto
oſtio dormientes eos repertos eſſe, iudicio abſoluti
adoleſcentes, & ſuſpicione omni liberati ſunt. Ne-
mo enim putabat quenquam eſſe, qui cum omnia
diuina atq; humana iura ſcelere nefario polluiſſet,
ſomnum ſtatim capere potuiſſet: propterea quòd
qui tantum facinus cõmiſerunt, non modò ſine cura
quieſcere, ſed * ne ſpirare quidem ſine metu poſ-
ſunt. Videtiſne, quos nobis poëtæ tradiderunt pa-
tris vlciſcendi cau'a ſupplicium de matre ſumpſiſſe,
cùm præſertim deorum immortalium iuſſis, atque
oraculis id feciſſe dicantur, tamen vt eos agitent
furiæ, neque conſiſtere vſquam patiantur? quòd ne
pij quidem ſine ſcelere eſſe potuerunt. Sic ſe res ha-
bet iudices, magnam vim, magnam neceſſitatem,
magnam poſſidet religionem paternus materuſq;
ſanguis: ex quo ſiqua macula concepta eſt, non
modò elui non poteſt, verùm vſq; eo permanat ad
animum, vt ſummus furor, atq; amentia conſequa-
tur. Nolite enim putare, quemadmodum in fabulis
ſæpenumero videtis, eos, qui aliquid impiè, ſcelera-
teque commiſerint, agitari, & perterreri furiarum
tædis ardentibus. ſua quemque fraus, & ſuus terror
maximè vexat, ſuum quẽq; ſcelus agitat, amentiaq;
afficit: ſuæ malæ cogitationes, conſcientiæq; animi
terrent. Hæ ſunt impijs aſſiduæ, domeſticæq; furiæ,
quæ dies noctesq; parentum pœnas à conſceleratiſ-
ſimis filijs repetant. Hæc magnitudo maleficij facit,
vt niſi pene manifeſtum parricidiũ proferatur, cre-
dibile non ſit: niſi turpis adoleſcentia, niſi omnibus
flagitijs vita inquinata, niſi ſumptus effuſi cum pro-
bro atq; dedecore, niſi prorupta audacia, niſi tanta
temeritas, vt nõ procul abhorreat ab inſania. Acce-

dat

dat huc oportet odiũ parentis, auimaduersionis paternæ metus, amici improbi, serui cõscij, tẽpus idoneũ, locus opportunè ẽ aptus ad eam rem: pene dicam resperſas manus sanguine paterno iudices videant oportet, ſi tantùm facinus tam immane, tam acerbum crediturí sunt. Qnare hoc, quo minus est credibile, nisi ostenditur, eo magis est, ſi conuincitur, vindicandum. Itaque cum multis ex rebus intelligi potest, maiores noſtros non modò armis plus, quàm cæteras nationes, verumetiam consilio, ſapientiaque potuiſſe, tum ex hac re vel maximè, quod in impios ſingulare ſupplicium inuenerunt. Qua in re quantum prudentia præſtiterint ijs, qui apud cæteros ſapientiſſimi fuiſſe dicuntur, conſiderate. Prudentiſſima ciuitas Athenienſium, dum ea rerum potita est, fuiſſe traditur: eius porrò ciuitatis ſapientiſſimum Solonem dicunt fuiſſe, eum, qui leges, quibus hodiè quoque vtuntur, ſcripſerit. Is cùm interrogaretur, cur nullum ſupplicium conſtituiſſet in eum, qui parentem necaſſet: reſpondit, ſe id neminem facturum putaſſe. Sapienter feciſſe dicitur, cùm de eo nihil ſanxerit, quod anteà commiſſum non erat, ne non tam prohibere, quàm admonere videretur. Quantò maiores noſtri ſapientius! qui cùm intelligerent, nihil eſſe tam ſanctum, quod non aliquando violaret audacia, ſupplicium in parricidas ſingulare excogitauerunt: vt quos natura ipſa retinere in officio non potuiſſet, ij magnitudine pœnæ, maleficio ſummouerentur: inſui voluerunt in culeum viuos, atque ita in fluinen deijci. O ſingularem ſapientiam, iudices nónne videntur hunc hominem ex rerum natura ſuſtuliſſe, & eripuiſſe, cui repentè cœlum, ſolem, aquam, terramque ademerunt? vt qui eum necaſſet, vnde ipſe natus eſſet, careret ijs rebus omnibus, ex quibus omnia nata eſſe dicuntur. Noluerunt feris corpus obijcere, ne beſtiis quoque, quæ tantùm ſcelus attigiſſent, immanio-

ribus vteremur: non ſic nudos in flumen deijcere, ne cum delati eſſent in mare, ipſum pollu erent, quo cætera, quæ violata ſunt, expiari putantur. Denique nihil tam vile, neque tam vulgare eſt, cuius partem vllam reliquerint. Etenim quid tam eſt commune, quam ſpiritus viuis? terra mortuis? mare fluctuantibus? litus eiectis? Ita viuunt, dum poſſunt, vt ducere animam de cœlo non queant: ita moriuntur, vt eorum oſſa * terra non tangat: ita iactantur fluctibus, vt nunquam * abluantur: ita poſtremò eijciuntur, vt ne ad ſaxa quidem mortui conquieſcant. Tãti maleficij crimen, cui maleficio tam inſigne ſupplicium eſt conſtitutum, probare te, Eruci, cenſes poſſe talibus viris, ſine cauſam quidem maleficij protuleris? Si hunc apud bonorum emptores ipſos accuſares, eiq; iudicio Chryſogonus præeſſet, tamẽ diligentius, paratiuſq; veniſſes. Vtrum quid agatur, non vides, an, apud quos agatur? Agitur de paricidio: quod ſine multis cauſis ſuſcipi non poteſt, apud homines autem prudentiſſimos agitur: qui intelligunt neminem, ne minimũ quidem maleficium ſine cauſa admittere. Eſto: cauſam proferre non potes, tametſi ſtatim viciſſe debeo, tamen de meo iure decedam: & tibi, quod in alia cauſa non concederem, in hac concedam, fretus huius innocẽtia. Non quæro abs te, quare patrem Sex. Roſcius occiderit: quæro, quomodo occiderit. Ita quæro abs te, C. Eruci, quomodo? & ſic tecum agam, vt in eo loco vel reſpondendi, vel interpellandi tibi poteſtatem faciam, vel etiam, ſiquid voles, interrogandi. Quomodo occidit? ipſe percuſſit, an alijs occidendum dedit? Si ipſum arguis, Romæ non fuit: ſi per alios feciſſe dicis, quæro, ſeruóſne, an liberos? quos homines? indidemne Ameria? an hoſce ex vrbe ſicarios? Si Ameria: qui ſunt hi? cur non nominanturſi Roma: vnde eos nouerat Roſcius, qui Romam multis annis non venit, neque vnquam plus triduo

fuit?

fuit? vbi eos conuenit? qui cum locutus est? quomodo persuasit? pretium dedit: cui dedit? per quem dedit? vnde, aut quantum dedit? nónne his vestigijs ad caput maleficij peruenire solet? Et simul tibi in mentem veniat facito, quemadmodum vitam huiusce depinxeris: hunc hominem ferum, atq; agrestem fuisse: nunquam cum homine quoquam collocutum esse: nunquam in oppido constitisse. Qua in re prætereo illud quod mihi maximo argumento ad huius innocentiam poterat esse, in rusticis moribus, in victu arido, in hac horrida inculcta áque vita istiusmodi malefieia gigni non solere. Vt non omnem frugem, neque arborem in omni agro reperire possis: sic non omne facinus in omni vita nascitur. In vrbe luxuries creatur: ex luxuria existat auaritia necesse est, ex auaritia erúpat audacia: inde omnia scelera, ac maleficia gignuntur. Vita autem hæc rustica, quam tu agrestem vocas, parsimoniæ, diligentiæ, iustitiæ magistra est. Verum hæc missa facio. Illud quæro: is homo, qui, vt tute dicis, nunquam inter homines fuerit, per quos homines hoc tantum facinus, tam occultum, absens præsertim, conficere potuerit? Multa sunt falsa, iudices, quæ tamen argui suspiciosè possunt: in his rebus, si suspicio reperta erit, culpam inesse cõcedam. Romæ Sex. Roscius occiditur, cum in agro Amerino esset filius. literas credo; misit alicui sicario, qui Romæ nouerat neminem. arcessiuit aliquem. at quando? nuntium misit. quem? aut ad quem? pretio, gratia, spe, promissis induxit aliquem? nihil horum ne contingi quidem potest: & tamen causa de parricidio dicitur. Reliquum est, vt per seruos id admiserit. O dij immortales! rem miseram, & calamitosam, quod in tali crimine, innocenti saluti solet esse, vt seruos in quæstionem polliceatur, id Sex. Roscio facere non licet. vos qui hunc accusatis, omnes eius seruos habetis: vnus puer, victus quotidiani administer ex

tanta familia Sex. Roscio relictus non est. Te nunc appello, P. Scipio, te, Metelle: vobis aduocatis, vobis agentibus, aliquoties duos seruos paternos in quæstionem ab aduersarijs Sex. Roscius postulauit. * Meministine te, T. Rosci, recusare? quid? ij serui, vbi sunt? Chrysogonum, iudices sectantur: apud eum sunt in honore, & in pretio. etiam nunc. vt ex his quæratur, ego postulo: hic orat atq; obsecrat. quid facitis? cur recusatis? Dubitate etiam nunc, iudices, si potestis, à quo sit Sex. Roscius occisus: ab eone, qui propter illius mortem in egestate, & insidijs versatur, cui ne quærendi quidem de morte patris potestas permittitur? an ab ijs, qui quæstionem fugitant, bona possident, in cæde, atque ex cæde viuunt? Omnia, iudices, in hac causa sunt misera, atque indigna: tamen hoc nihil neque acerbius, neque iniquius proferri potest. mortis paternæ de seruis paternis quæstionem habere filio non licet. ne tamdiù quidem dominus erit in suos, dum ex ijs de patris morte quæratur. Veniam, neq; ita multo post, ad hunc locum: nam hoc totum ad Roscios pertinet: de quorum audacia tum me dicturum pollicitus sum, cùm Erucij crimina diluissem. Nunc, Eruci, ad te venio. conueniat mihi tecum necesse est, si ad hunc maleficium istud pertinet, aut ipsum sua manu fecisse, id quod negas: aut per aliquos liberos, aut seruos. liberósne? quos neque vt conuenire potuerit, neque qua ratione inducere, neque vbi, neq; per quos, neque qua spe, aut quo pretio, potes ostendere. Ego contrà ostendo, non modò nihil eorum fecisse Sext. Roscium, sed ne potuisse quidem facere: quod neque Romæ multis annis fuerit, neque de prædijs vnquam temerè discesserit. Restare tibi videbatur seruorum nomen, quo, quasi in portum reiectus à cæteris suspicionibus, cófugere posses: vbi scopulum offendis eiusmodi, vt non modò ab hoc crimen resilire videas, verùm omnem suspi-

cionem

cionem in vosmetipsos recidere intelligas. Quid est ergò, quo tandem accusator inopia argumentorum confugerit? eiusmodi tempus erat, inquit, vt homines vulgò impunè occiderétur. quare tu hoc, propter multitudinem sicariorum, nullo negotio facere potuisti, interim mihi videris Eruci, vna mercede duas res assequi velle: nos iudicio perfundere: accusare autem eos ipsos, à quibus mercedem accepisti. Quid ais? vulgò occidebantur? per quos? & à quibus? nónne cogitas, te à sectoribus huc adductú esse? quid posteà? nescimus per ista tempora eosdem ferè sectores fuisse collorum, & bonorum? ij deniq;, qui tum armati dies noctesq; concursabant, qui Romæ erant assidui, qui omni tempore in præda & sanguine versabuntur, Sex. Roscio temporis illius acerbitatem, iniquitatemq; obijcient? & illam sicariorum multitudinem, in qua ipsi duces ac principes erant, huic crimini putabant fore: qui non modò Romæ non fuit, sed omninò quid Romæ ageretur, nesciret, propterea quod ruri assiduus, quemadmodum tute confiteris, fuit? Vereor, ne aut molestus sim vobis, iudices, aut ne ingenijs vestris videar diffidere, si de tam perspicuis rebus diutiùs differam. Erucij criminatio tota, vt arbitror, dissoluta est, nisi fortè expectatis, vt illa diluam, quæ de peculatu, ac de eiusmodi rebus commentitijs, inaudita nobis antè hoc tempus, ac noua obiecit: quæ mihi iste visus est ex alia oratione declamare, quam in alium reum commentaretur: ita neque ad crimen parricidij, neq; ad eũ qui causam dicit, pertinebant. de quibus quoniam verbo arguit, verbo satis est negare. Si quid est quod ad testes reseruet: ibi nos quoque vt in ipsa causa, paratiores reperiet, quam putabat. Venio nunc eò, quò me non cupiditas ducit, sed fides. Nam si mihi liberet accusare, accusarem alios potiùs, ex quibus possem crescere: quod certum est nõ facere, dum vtrumuis licebit. is enim

mihi videtur amplissimus, qui sua virtute in altiorē locū peruenit, non qui ascendit per alterius incommodum & calamitatem. Desinamus aliquando ea scrutari, quæ sunt inania: quæramus vbi maleficium & est, & inueniri potest: iam intelliges, Eruci, certum crimen quam multis suspicionibus coarguatur. tametsi neque omnia dicam, & leuiter vnumquodque tangam. neque enim id facerem, nisi necesse esset: & id erit signi, me inuitum facere, quod non prosequar longius, quam salus huius, & mea fides postulabit. Causam tu nullam reperiebas in Sext. Roscio: at ego in T. Roscio reperio. tecum enim mihi res est, T. Rosci, quoniam istic sedes, ac te palam aduersarium esse profiteris. De Capitone post viderimus, si quemadmodum paratum esse audio, testis prodierit. tum alias quoq; suas palmas cognosceet, de quibus me ne audisse quidem suspicatur L. Cassius ille, quem populus Romanus verissimum & sapientissimum iudicem putabat, identidem in causis quærere solebat, CVI BONO fuisset. Sic vita hominum est, vt ad maleficiū nemo conetur sine spe, atque emolumento accedere. Hunc quæsitorem, ac iudicem fugiebant, atque horrebant ij, quibus periculum creabatur: ideò quod tametsi veritatis erat amicus, tamen natura non tam propensus ad misericordiam, quam implicatus ad seueritatem videbatur. Ego, quanquam præest huic quæstioni vir & contrà audaciam fortissimus, & ab innocentia clementissimus, tamen facilè me paterer vel illo ipso acerrimo iudice quærente, vel apud Cassianos iudices, quorum etiam nunc ij, quibus causa dicenda est, nomen ipsum reformidant, pro Sext. Roscio dicere. In hac enim causa, cum viderent illos amplissimam pecuniam possidere, hunc in summa mendicitate esse, illud quidem non quærerent, Cui bono fuisset: sed eò perspicuū crimen, & suspicionem potiùs ad prædam adiungerent, quàm ad egestatem,

tem. Quid si accedit eodem, vt tenuis anteà fueris? quid si, auarus? quid si, vt audax? quid si, vt illius, qui occisus est, inimicissimus? num, quærenda causa, quæ te ad tantum facinus adduxerit? Quid ergò horum negari potest? tenuitas hominis eiusmodi est, vt dissimulari non queat, atque eo magis eluceat, quò magis occultatur. Auaritiam præfers, qui societatem coieris de municipis, cognatique fortunis cum alienissimo. Quam sis audax (vt alia obliuiscar) hinc omnes intelligere potuerunt, quod ex tota societate, hoc est, ex tot sicarijs, solus tu inuentus es, qui cum accusatoribus sederes, atque os tuum non modò ostenderes, sed etiam offerres. Inimicitias tibi fuisse cum Sext. Roscio, & magnas rei familiaris controuersias, concedas necesse est. Restat, iudices, vt hoc dubitemus, vter potiùs Sex. Roscium occiderit: is, ad quem morte eius diuitiæ venerint, an is, ad quem mendicitas: is, qui anteà tenuis fuerit, an is, qui posteà factus sit egentissimus: is, qui ardens auaritia, feratur infestus in suos, an is, qui semper ita vixerit, vt quæstum nosset nullum, fructum autem eum solùm, quem labore peperisset: is, qui omnium sectorum audacissimus sit: an is, qui propter fori iudiciorumque insolentiam, non modo subsellia, verum etiam vrbem ipsam reformidet. postremò, iudices, id quod ad rem mea sententia maximè pertinet, vtrum inimicus potius, an filius. Hæc tu, Eruci, tot & tanta si nactus esses in reo, quamdiù diceres? quo te modo iactares? tempus, herculè, te citius, quam oratio deficeret. Etenim in singulis rebus huiusmodi materies est, vt dies singulos possis consumere: neque ego non possum. non enim mihi tantum derogo, tametsi nihil arrogo, vt te copiosius quam me putem posse dicere: verum ego forsitan propter multitudinem patronorū in grege annumerare: te pugna Cannensis accusa-

torem sat bonum facit. Multos cæsos non ad Trasimenum lacum, sed ad Seruilium vidimus. quis ibi non est vulneratus ferro Phrygio? non necesse est omnes commemorare, Curtios, Marios, denique Mamercos, quos iam ætas à prælijs auocabat: postremò Priamum ipsum, senem Antistium, quem nō modò ætas, sed etiam leges pugnare prohibebant. Iam, quos nemo propter ignobilitatem nominat, sexcenti sunt, qui inter sicarios, & de veneficijs accusabant. qui omnes (quod ad me attinet) vellē viuerent. Nihil enim mali est, canes ibi quam plurimos esse, vbi permulti obseruandi, multaq; seruanda sunt. Verùm, vt fit, multa sæpe imprudētibus imperatoribus vis belli, ac turba molitur. dum is in alijs rebus erat occupatus, qui summam rerum administrabat, erāt interea qui suis vulneribus mederentur: qui tanquam si offusa reipublicæ sempiterna nox esset, ita ruebant in tenebris, omnia que miscebant. à quibus miror, ne quod iudiciorū esset vestigium, non subsellia quoque esse combusta. nam & accusatores, & iudices sustulerunt. Hoc commodi est, quod ita vixerunt, vt testes omnes, si cuperent, interficere non possent: nam dum hominum genus erit, qui accuset eos, non deerit: dum ciuitas erit, iudicia fient. Verùm, vt cœpi dicere, & Erucius hæc si haberet in causa, quæ commemoraui, posset ea, quamuis diù dicere, & ego iudices possim: sed in animo est (quemadmodum antè dixi) leuiter transire, ac tantummodò perstringere vnam quamque rem: vt omnes intelligant, me non studio accusare, sed officio defendere. Video igitur causas esse permultas, quæ istum impellerent: videamus nunc eequa facultas suscipiendi maleficij fuerit. Vbi occisus est Sext. Roscius? Romæ. Quid? tu Rosci, vbi tunc eras? Romæ. verùm quid ad rem? & alij multi: quasi nunc id agatur, quis ex tanta multitudine occiderit, at non hoc quæratur, cum, qui Romæ

mæ sit occisus, vtrum verisimilius sit ab eo esse occisum, qui assiduus eo tempore Romæ fuerit: an ab eo, qui multis annis Romam omninò non accesserit. Age nunc cæteras facultates quoque consideremus. erat tum multitudo sicariorum, id quod commemorauit Erucius: & homines impunè occidebantur. quid ea multitudo quæ erat? opinor, aut eorum qui in bonis erant occupati, aut eorum, qui ab ijs conducebantur, vt aliquem occiderent. Si eos putas, qui alienum appetebant, tu es in eo numero, qui nostra pecunia diues es: sin eos, quos, qui leuiore nomine appellant, percussores vocant, quære in cuius fide sint, & clientela: mihi crede, aliquem de societate tua reperies. & quidquid tu contradixeris, id cum defensione nostra contendito. ita facillimè causa Sex. Roscij cum tua conferetur. Dices, Quid postea, si Romæ assiduus fuit? respondebo, At ego omninò non fui. Fateor me sectorem esse: verum & alij multi. at ego (vt tute arguis) agricola, & rusticus. Non continuò, si me in gregem sicariorum contuli, sum sicarius. at ego profectò, qui ne noui quidem quenquam sicarium, longè absum ab eiusmodi crimine. Permulta sunt, quæ dici possunt, quare intelligatur summam tibi facultatem fuisse maleficij suscipiendi: quæ non modo idcircò prætereo, quod teipsum non libenter accuso: verum eo magis etiam, quod si de illis cædibus velim commemorare, quæ tum factæ sunt ista eadem ratione, qua Sex. Roscius occisus est, vereor ne ad plures oratio mea pertinere videatur. Videamus nunc strictim sicut cætera, quæ post mortem Sext. Roscij abs te, T. Roscij, facta sunt: quæ ita aperta & manifesta sunt, vt mediusfidius, iudices inuitus ea dicam. vereor enim * cuicuimodi es Roscij, ne ita hunc videar voluisse seruare, vt tibi omninò non pepercerim. Cum hos vereor, & cupio tibi aliqua ex parte (quod salua fide possim)

parcere, rursus immuto voluntatem meam. venit enim mihi in mentem oris tui. Tene, cum cæteri socij tui fugerent, ac se occultarent, vt hoc iudicium non de illorum præda, sed de huius maleficio fieri videretur, potissimum tibi partes istas depoposciſſe, vt in iudicio versarere, & sederes cum accusatore? qua in re nihil aliud assequeris, nisi vt ab omnibus mortalibus audacia tua cognoscatur, & impudentia. Occiso Sext. Roscio, qui primus Ameriam nuntiat? Manlius Glaucia, quem iam anteà nominaui, tuus cliens, & familiaris. quid attinuit eum potissimum nuntiare, quod, si nullum iam antè consilium de morte, ac de bonis eius inieras, nullamque societatem neque sceleris, neque præmij, cum homine vllo coieras, ad te minimè omnium pertinebat? Sua sponte Manlius nuntiat: quid quæso eius intererat? an cum Ameriam non huiusce rei causa venisset, casu accidit, vt id, quod Romæ audierat, primus nuntiaret? cuius rei causa venerat Ameriam? non possum, inquit, diuinare. eo rem iam adducam, vt nihil diuinatione opus sit. Qua ratione Roscio Capitoni primum nuntiauit? cum Ameriæ Sex. Roscij domus, vxor, liberique essent, tum tot propinqui cognatique optimè conuenientes: qua ratione factum est, vt iste tuus cliens sceleris tui nuntius T. Roscio Capitoni potissimum nuntiaret? Occisus est à cœna rediens: nondum lucebat cum Ameriæ scitum est. quid hic incredibilis cursus? quid hæc tanta celeritas, festinatioque significat? non quæro, quis percusserit. nihil est, Glaucia, quod metuis, non excutio te: siquid fortè ferri habuisti non scrutor: nihil ad me arbitror pertinere. quoniam cuius consilio occisus sit, inuenio, cuius manu sit percussus, non laboro. Vnum hoc sumo, quod mihi apertum tuum scelus, resque manifesta dat. vbi, aut vnde audiuit Glaucia? qui tam citò scijuit? fac audisse statim. quæ res eum nocte

vna

vna tantùm itineris contendere coegit? quæ neceſſitas eum tanta premebat, vt, ſi ſua ſponte iter Ameriam faceret, id temporis Roma proficiſceretur, nullam partem noctis requieſceret? Etiamne in tam perſpicuis rebus argumentatio quærenda, aut coniectura capienda ſit? nónne vobis hæc quæ audiſtis, cernere oculis videmini, iudices? non illum miſerum, ignarum caſus ſui, redeuntem à cœna videtis? non poſitas inſidias? non impetum repentinum? non verſatur antè oculos vobis in cæde Glaucia? non adeſt iſte T. Roſcius? non ſuis manibus in curru collocat Autumedontem illum ſui ſceleris acerbiſſimi, nefariæque victoriæ nuncium? num orat, vt eam noctem peruigilet? vt honoris ſui cauſa laboret? vt Capitoni quam primum nunciet? Quid erat, quod Capitonem primum ſcire voluerit? neſcio: niſi hoc video, Capitonem in his bonis eſſe ſocium: de tribus & decem fundis tres nobiliſſimos fundos eum video poſſidere, Audio præterea non hanc ſuſpicionem nunc primum in Capitonem conferri, multas eſſe infames palmas, hanc primam eſſe tamen lemniſcatam, quæ Romæ deferatur: nullum modum eſſe hominis occidendi, quo ille non aliquot occiderit, multos ferro, multos veneno. Habeo etiam dicere, quem ponte in Tyberim deiecerit: quæ ſi prodierit, atque adeò cum prodierit (ſcio enim prodituram eſſe) audiet, veniat modo: explicet ſuum volumen illud: quod ei planum facere poſſum, Erucium conſcripſiſſe: quod aiunt illum Sext. Roſcio intentaſſe, & minitatum eſſe, ſe omnia illa pro teſtimonio eſſe dicturum. O præclarum, teſtem, iudices! ô grauitatem dignam expectatione! ô vitam honeſtam, atq; eiuſmodi, vt libentibus animis ad eius teſtimonium, veſtrum iuſiurandum accommodetis. Profecto nó tam perſpicuè iſtorum maleficia videremus, niſi

ipsos cæcos redderet cupiditas, & anaritia, & audacia. Alter ex ipsa cæde voluerem nuntium Amerinam ad socium, atq; ad magistrum suum misit: vt si dissimulare omnes cuperent, se scire ad quem maleficium pertineret, tamen ipse apertum suum scelus antè omnium oculos poneret. Alter (si dijs immortalibus placet) testimonium etiam in Sext. Roscium dicturus est. quasi verò id nunc agatur, vtrum id quod dixerit, credendum, an quod fecerit, vindicandum sit. Itaq; more maiorum comparatum est, vt in minimis rebus homines amplissimi testimonium de sua re non dicerent. Africanus, qui suo cognomine declarat tertiam partem orbis terrarum se subegisse, tamen si sua res ageretur, testimonium non diceret. nam illud in talem virum non audeo dicere: si diceret, non crederetur. Videte nunc, quam versa, & mutata in peiorem partem sint omnia cum de bonis, & de cæde agatur, testimonium dicturus est is, qui & sector est, & sicarius: hoc est, qui & illorum ipsorum bonorum, de quibus agitur, emptor atque possessor est: & eum hominem occidendum curauit, de cuius morte quæritur. Quid tu, vir optime ecquid habes, quod dicas? mihi ausculta: vide ne tibi desis: tua quoque res permagna agitur. multa sceleratè, multa audacter, multa improbè fecisti. vnum stultissimè, profecto tua sponte non de Erucij sententia nihil opus fuit te isti credere. neque enim accusatore muto, neq; teste quisquam vtitur eo, qui de accusatoris subsellio surgit. Huc accedit, * quòd paulò occultior atque tectior vestra ista cupiditas esset. nunc quid est, quod quisquam ex vobis audire desideret, cum quæ facitis, eiusmodi sint, vt ea, dedita opera, à vobis contrà vosmetipsos facere videaminis? Age nũc, illa videamus, iudices, quæ statim consecuta sunt. ad Volaterras in castra L. Syllæ mors Sext. Roscij quatriduo, quo is occisus est, Chrysogono nuntiatur. quæritur etiam

nunc,

nunc, quis eum nuntium miserit: nónne perspicuum est, eundem qui Ameriam? Curat Chrysogonus vt eius bona veneant statim. qui non norat hominem, aut rem? at qui ei venit in mentem prædia concupiscere hominis ignoti, quem omninò nunquam viderat? Soletis, cum aliquid huiusce modi auditis, iudices, continuò dicere, Necesse est aliquem dixisse municipem, aut vicinum. ij plerumq; iudicant, per eos pleriq; produntur. Hic nihil est, quòd suspicionem hanc putetis, non enim ego ita disputabo: verisimile est Roscios istam rem ad Chrysogonum detulisse: erat enim eis cũ Chrysogono iam anteà amicitia. Nam cùm multos veteres à maioribus Roscij patronos hospitesque haberent, omnes eos colere atque obseruare desiterunt, ac se in Chrysogoni fidem, & clientelam contulerunt. Hæc possum omnia verè dicere: sed in hac causa coniectura nihil opus est: ipsos certò scio non negare, ad hæc bona Chrysogonum accessisse impulsu suo. Si eum qui indicij partem acceperit, oculis cernetis: poteritisne dubitare, iudices, qui indicarit? Qui fuut igitur in istis bonis, quibus partem Chrysogonus dederit? duo Roscij. *num quisquam prætereà? nemo est, iudices. num ergò dubium est, quin ij obtulerint hanc prædam Chrysogono, qui ab eo partem prædæ tulerunt? Age, nunc ex ipsius Chrysogoni iudicio Roscíorum factum consideremus. Si nihil in ista pugna Roscij, quod operæpretium esset, fecerant; quam ob causam à Chrysogono tãtis præmijs donabantur? si nihil aliud fecerunt, nisi rem detulerunt, nónne satis fuit his gratias agi? denique, vt perliberaliter ageretur, honoris aliquid haberi? cur tria prædia tantæ pecuniæ statim Capitoni dantur? cur, quæ reliqua sunt, iste Roscius omnia cum Chrysogono communiter possidet? nónne perspicuum est, iudices, has manubias Roscijs Chrysogonum re co-

gnita cõcessisse? Venit in decẽ primis legatus in eã ſtra Capito: totam vitã, naturam, moreſque hominis ex ipſa legatione cognoſcite. niſi intellexeritis, iudices, nullũ eſſe officium, nullum ius tam ſanctum, atque integrum, quod non eiuſce vis, atque perfidia violarit, & imminuerit, virum optimum eſſe eum iudicatote. Impedimento eſt, quo minus de his rebus Sylla doceatur. Ceterorum, legatorum conſilia, & voluntatem Chryſogono enuntiat: monet, vt prouideat, ne palam res agatur: oſtendit: ſi ſublata ſit venditio bonorum, illum pecuniam grandem amiſſurum; ſeſe capitis periculum aditurum, illum acuere, hos qui ſimul erant miſſi, fallere, illum identidem monere, vt caueret, hiſce inſidioſè ſpem falſam oſtendere: cum illo contra hos inire conſilia, horum conſilia illi enunciare: cum illo partem ſuam depaciſci, hiſce aliqua fretus * hori ſemper omneis aditus ad Syllam intercludere. Poſtremo iſto hortatore, auctore, interceſſore ad Syllam legati non adierunt. iſtius fide, ac potiùs perfidia decepti, id quod ex ipſis cognoſcere poteritis, ſi accuſator voluerit teſtimonium eis denunciare, pro re certa ſpem falſam domum retulerunt. In priuatis rebus ſiquis rem mandatam non modò malicioſius geſſiſſet ſui quæſtus aut commodi cauſa, verum etiam negligentius: eum maiores ſummum admiſiſſe dedecus exiſtimabant. Itaque mandati conſtitutum eſt iudicium, non minùs turpe, quam furti: credo, propterea, quod quibus in rebus ipſi intereſſe non poſſumus, in his operæ noſtræ vicaria fides amicorum ſupponitur: quam qui lædit, oppugnat omnium commune præſidium, &, quantum in ipſo eſt, diſturbat vitæ ſocietatem, non enim poſſumus omnia per nos agere: alius in alia eſt re magis vtilis. Idcircò amicitiæ comparantur, vt commune commodum mutuis officijs gubernetur. Quid recipis mandatum,

tum, si aut neglecturus, aut ad tuum commodum conversurus es? cur mihi te offers, ac meis cõmodis officio simulato officis, & obstas? recede de medio: per alium transigam. Suscipis onus officij, quod te putas sustinere posse: quod minime videtur graue ijs, qui minimè ipsi leues sunt. Ergo idcirco turpis hæc culpa est, * quod duas res sanctissimas violat, amicitiam, & fidem. nam neque mandat quisquam ferè, nisi amico: neque credit, nisi ei, quem fidelem putat. Perditissimi est igitur hominis simul & amicitiam dissoluere, & fallere eum, qui læsus non esset, nisi credidisset. Itane est? in minimis rebus, qui mandatum neglexerit, turpissimo iudicio condemnetur necesse est: in re tanta, cum is, cui fama mortui, fortunæ viui commendatæ sunt, atque creditæ, ignominia mortuum affecerit, is inter honestos homines, atque adeò inter viuos numerabitur? In minimis priuatisque rebus etiam negligentia * in crimen mandati, iudicijque infamiam reuocatur: propterea, quod si rectè fiat, illum negligere oporteat, qui mandarit, non illum, qui mandatum receperit: in re tanta, quæ publicè gesta, atque commissa sit, qui non negligentia priuatum aliquod commodum læserit, sed perfidia legationis ipsius cæremoniam polluerit, maculaque affecerit qua is tandem pœna afficietur? aut quo iudicio damnabitur? Si hanc ei rem priuatim Sext. Roscius mandauisset, vt cum Chrysogono transigeret, atque decideret, inque eam rem fidem suam, si quid opus esse putaret, interponeret: ille, qui sese facturum recepisset, nonne si ex eo negotio tantulum in rem suam conuertisset, damnatus per arbitrum, & rem restitueret, & honestatem omnem amitteret? Nunc non hanc ei rem Sext. Roscius mandauit: sed, id quod multo grauius est, ipse Sext. Roscius cum fama, vita, bonisque omnibus à decurionibus publicè Roscio mandatus est; & ex eo T. Roscius non paul-

lum nescio quid in rem suam conuertit; sed hunc funditus euertit bonis; ipse tria prædia sibi depactus est; voluntatem decurionũ, ac municipum omnium tantidem, quanti fidem suam, fecit. Videte iam porro cætera, iudices. vt intelligatis fingi maleficium nullum posse, quo iste se non contaminarit. In rebus minoribus socium fallere turpissimum est, æque; turpe, atque illud de quo ante dixi, neq; iniuria: propterea quod auxilium sibi se putat adiunxisse, qui cum altero rem communicauit. Ad cuius igitur fidem confugiet, eum per eius fidem lædit, cui se commiserit? Atqui ea sunt animaduertenda peccata maxime, quæ difficillimè præcauentur. tecti esse ad alienos possumus: intimi multa apertiora videant necesse est: socium vero cauere qui possumus? quem etiamsi metuimus, ius officij lædimus. Rectè igitur maiores eum, qui socium fefellisset, in virorum bonorum numero non putarunt haberi oportere. At vero T. Roscius non vnum rei pecuniariæ socium fefellit (quod tamen graue est, tamen aliquo modo posse ferri videtur) verum nouem homines honestissimos, eiusdem muneris, legationis, officij, mãdatorumq; socios induxit, decepit; d: stituit, aduersarijs tradidit; omni fraude, & perfidia fefellit. qui de eius scelere suspicari nihil potuerunt, socium officij metuere nõ debuerũt; eius malitiam non viderunt; orationi vanæ crediderunt. Itaque nũc illi homines honestissimi propter illius insidias parum putantur cauti prouidiq; fuisse. Iste, qui initio proditor fuit, deinde perfuga: qui primò sociorum consilia aduersarijs enuntiauit, deinde societatem cum ipsis aduersarijs coijt: terret etiam nos, ac minatur, tribus prædijs, hoc est, præmijs sceleris ornatus. In eiusmodi vita, iudices, in his tot tãtisq; flagitijs hoc quoq; maleficium, de quo iudicium est, reperietis. Etenim quærere ita debetis: vbi multa auarè, multa audacter, multa improbè, multa

perfi-

perfidiosè facta videtis; ibi scelus quoq; latere inter illa tot flagitia putatote. tametsi hoc quidē minimè latet quod ita promptū,& propositum est, vt non ex illis maleficijs, quæ in illo constat esse, hoc intelligatur; verum ex hoc etiā,si quod illorum fortè dubitatur,conuincatur. Quid tandem quæso,iudices?num aut ille lanista omninò iam à gladijs recessisse videtur, aut is discipulos magistro tantulum de arte concedere? Par est auaritia, similis improbitas eadē impudētia,gemina audacia. Etenim quoniā fidem magistri cognostis; cognoscite nunc discipuli æquitatem. Dixi iam antea sepænumero, postulatos esse ab istis duos seruos in quæstionem. tu semper, T. Rosci,tecusasti:quæro abs te,ijne,qui postulabant,indigni erant,qui impetrarent? an iste non commouebat,pro quo postulabant? an res ipsa tibi iniqua videbatur? Postulabant homines nobilissimi,atque integerrimi nostræ ciuitatis, quos iam antea nominaui: qui ita vixerunt, talesque à pop. Romano putantur, vt quidquid dicerent, nemo esset, qui non æquum putaret. Postulabant autem pro homine miserrimo, atque infelicissimo; qui vel ipse sese in cruciatum dari cuperet, dum de patris morte quæreretur. Res porrò abs te eiusmodi postulabatur,vt nihil interesset, vtrum eam reni recusares; an de maleficio confiterere. Quæ cum ita sint,quæro abs te,quàm ob causam recusaris. Cum occiditur Sex. Roscius, ibidem fuerunt. Seruos ipsos,quod ad me attinet, neque arguo, neque purgo. quod à vobis hoc pugnari video, ne in quæstionem dentur, suspicioſum est: quòd verò apud vos ipsos in honore tanto sunt, profectò necesse est sciant aliquid; quod si dixerint, pernicioſum vobis futurum sit. In dominos quæri de seruis iniquum est. Anne quæritur? Sext. enim Roscius reus est. Neque enim, cum de hoc quæritur, vos dominos esse dicitis. Cum Chrysogono sunt. Ita credo,

litteris eorum, & vrbanitate Chryſogonus ducitur, vt inter ſuos omnium deliciarum, atque omnium artium puerulos, ex tot elegantiſſimis familijs lectos, velit hos verſari, homines pene operarios ex Amerina diſciplina patris familiæ ruſticaui. Non eſt ita profectò, iudices: non eſt veriſimile, vt Chryſogonus horum literas adamarit, aut humanitatem: non vt rei familiaris negocio diligentiam cognorit eorum, & fidem. Eſt quiddam, quod occultatur: quod quo ſtudioſius ab ipſis opprimitur, & abſconditur, eo magis eminet, & apparet. Quid igitur? Chryſogonus ſui maleficij occultandi cauſa quæſtionem de his haberi non vult? minimè, iudices: non in omneis arbitror omnia conuenire. Ego in Chryſogono, quod ad me attinet, nihil eiuſmodi ſuſpicor: neque hoc mihi nunc primùm in mentem venit dicere. Meminiſtis me ita diſtribuiſſe initio cauſam: in crimen, cuius tota atgumentatio permiſſa Erucio eſt: & in audaciam, cuius partes Roſcijs impoſitæ ſunt, quidquid maleficij, ſceleris, cædis erit, propriumiil Roſciorum eſſe debebit: nimiam gratiam, potentiamque Chryſogoni dicimus & nobis obſtare, & perferri nullo modo poſſe: & à vobis quoniam poteſtas data eſt, non modò infirmari, verum etiam vindicari oportere. Ego ſic exiſtimo qui quæri velit ex ijs, quos cõſtat, cum cædes facta ſit, affuiſſe, eum cupere verum inuenire: qui recuſet, eum profectò, tametſi verbo non audeat; tamen re ipſa de maleficio ſuo confiteri. Dixi initio, iudices, nolle me plura de iſtorum ſcelere dicere, quam cauſa poſtularet, ac neceſſitas ipſa cogeret. Nam & multæ res afferri poſſunt; & vnaquæque earum multis cũ argumentis dici poteſt. Verum ego, quod inuitus ac neceſſario facio, neq; diu, neq; diligenter facere poſſum: quæ præteriri nullo modò poterant, ea leuiter iudices, attigi: quæ poſita ſunt in ſuſpicionibus,

bus, de quibus si cœpero dicere, pluribus verbis sit
disserendum, ea vestris ingenijs coniecturæq; com-
mitto. Venio nunc ad illud nomen aureum Chry-
sogoni sub quo nomine tota societas statuitur: de
quo iudices, neq; quomodo dicam, neque quomo-
do taceam reperire possum. Si enim taceo, vel ma-
ximam partem relinquo: sin autem dico; vereor ne
non ille solus (id quod ad me nihil attinet) sed alij
quoq; plures læsos se esse putent: tametsi ita se res
habet, vt mihi in communem causam sectorum
dicendum nihil magnopere videatur. hæc enim
causa noua profecto & singularis est. bonorum
Sext. Roscij emptor est Chrysogonus. Primum hoc
videamus, eius hominis bona qua ratione vene-
runt, aut quomodo venire potuerunt. Atq; hoc non
ita quæram, iudices, vt id dicam esse indignum, ho-
minis innocentis bona venisse. si enim hæc au-
dientur, ac liberè dicentur; non fuit tantus homo
Sext. Roscius in ciuitate, vt de eo potissimum con-
queramur. Verum hoc ego quæro, qui potuerunt
ista ipsa lege, quæ de proscriptione est, siue Valeria
est, siue Cornelia (non enim noui, nec scio) verum
ista ipsa lege bona Sext. Roscij venire qui potue-
runt? Scriptum enim ita dicunt esse, vt eorum bo-
na veneant, qui proscripti sunt: quo in numero
Sext. Roscius non est aut eorum, qui in aduersa-
riorum præsidijs occisi sunt. dum præsidia vlla fue-
runt, in Syllæ præsidijs fuit: posteaquam ab armis
recesserunt, in summo otio rediens à cœna Romæ
occisus est. Si lege, bona quoq; lege venisse fateon
tur. Sin autem constat contra omneis non modò vete-
res leges, verũ etiam nouas occisum esse; bona quo
iure, aut quomodo, aut qua lege venierint, quæro.
In quem hoc dicam, quæris, Eruci? non in eum,
quem vis, & putas. Nam Syllam & oratio mea ab
initio, & ipsius eximia virtus omni tempore pur-
gauit. Ego hæc omnia Chrysogonum fecisse dico,

vt ementiretur, vt malum ciuem Roſcium fuiſſe fingeret, vt eum apud aduerſarios occiſum eſſe diceret, vt hiſce de rebus à legatis Amerinorum doceri L. Syllam paſſus non ſit. denique etiam illud ſuſpicor, omnino hæc bona non veniſſe: id quod poſtea, ſi per vos, iudices licitum erit, aperietur. opinor enim eſſe in lege, quam ad diem proſcriptiones venditioneſq; fiant: nimirũ ad Kalend. Iunias. Aliquot poſt menſes, & homo occiſus eſt; & bona veniſſe dicuntur. Profectò aut hæc bona in tabulas publicas * nullas redierunt, noſq; ab iſto nebulone facetiùs eludimur, quàm putamus: aut ſi redierunt, tabulæ publicæ corruptæ aliqua ratione ſunt. Nam lege quidem bona venire non potuiſſe conſtat. Intelligo me ante tempus, iudices, hæc ſcrutari, & propemodum errare: qui cum capiti Sext. Roſcij mederi debeam, * reduuiam curem. Non enim laborat de pecunia; non vllius rationem ſui commodi ducit: facilè egeſtatem ſuam ſe laturum putat, ſi hac indigna ſuſpicione, & ficto crimine liberatus ſit. Verùm quæſo à vobis, iudices, vt hæc pauca, quæ reſtant, ita audiatis, vt partim me dicere pro meipſo putetis, partim pro Sext. Roſcio. quæ enim mihi ipſi indigna, & intolerabilia videntur, quæque ad omnes, niſi prouideamus, arbitror pertinere: ea pro meipſo, ex animi mei ſenſu, ac dolore pronuntio. Quæ ad huius vitæ caſum, cauſamque pertineant; & quid hic pro ſe dici velit; & qua conditione contentus ſit, iam in extrema oratione noſtra, iudices, audietis. Ego hæc à Chryſogono mea ſponte, remoto Sext. Roſcio, quæro. Primùm quare ciuis optimi bona venierint: deinde quare hominis eius, qui neq; apud aduerſarios occiſus eſt, bona venierint; cùm in eos ſolos lex ſcripta ſit: deinde quare aliquanto poſt eam diem venierint, quæ dies in lege præfinita eſt: deinde cur tantulo venierint. Quæ omnia ſi, quemadmodum ſolent liberi nequam,

&

& improbi facere, in patronum ſuum voluerit conferre, nihil egerit. nemo eſt enim qui neſciat, propter magnitudinem rerum, multa multos partim conniuente, partim imprudente L. Sylla commiſiſſe. Placet igitur in his rebus aliquid imprudentia præteriri? nó placet, iudices: ſed neceſſe eſt. etenim ſi Iupiter optimus Maximus, cuius nutu & arbitrio, cœlum, terra, mariaq; reguntur, ſæpe ventis vehementioribus, aut immoderatis tempeſtatibus, aut nimio calore, aut intolerabili frigore hominibus nocuit; vrbes delenit; fruges perdidit; quorum nihil * perniciei cauſa diuino conſilio, ſed vi ipſa, & magnitudine rerum factum putamus: at contrà, commoda quibus vtimur, lucemque qua fruimur, ſpiritumq; quem ducimus, ab eo nobis dari atq; impertiri videmus: quid miramur L. Syllam cum ſolus rempublicam regeret, orbemque terrarum gubernaret, imperijque maieſtatem, quam armis receperat, legibus confirmaret; aliqua animaduertere non potuiſſe? niſi hoc mirum eſt, quod vis diuina aſſequi non poſſit, ſi id mens humana adepta non ſit. Verùm, vt hæc miſſa faciam, quæ iam facta ſunt; ex ijs, quæ nunc maximè fiunt, nónne quiuis poteſt intelligere, omnium architectum, & machinatorem vnum eſſe Chryſogonum, qui Sext. Roſcij nomen deferendum curauit? hoc iudicium. cuius honoris cauſa accuſare ſe dixit Erucius

Deſunt non pauca.

aptam, & ratione diſpoſitam ſe habere exiſtimant qui in Sallentinis, aut in Brutijs habent, vnde vix ter in anno audire nuntium poſſunt. Alter tibi deſcendit de palatio, & ædibus ſuis: habet animi relaxandi cauſa rus amœnum & ſuburbanum; plura præterea prædia: neque tamen vllum, niſi præclarum & propinquum, domus referta vaſis Co-

rinthijs, & Deliacis: in quibus est authepsa illa quam tanto pretio nuper mercatus est, vt qui prætereuntes pretium enumerari audiebant, fundum venire arbitrarentur. Quid præterea cælati argenti? quid stragulæ vestis? quid pictarum tabularum? quid signorum? quid marmoris apud illum putatis esse? tantum scilicet, quantum è multis splendidisq; familijs in turba & rapinis coaceruari vna in domo potuit. Familiam verò quantam: & quam varijs cum artificijs habeat, quid ego dicam? Mixto hasce artes vulgares, coquos, pistores, lecticarios: animi & aurium causa tot homines habet, vt quotidiano cantu vocum, & neruorum, & tibiarum, nocturnisque conuiuijs tota vicinitas personet. In hac vita, iudices, quos sumptus quotidianos, quas effusiones fieri putatis? quæ verò conuiuia? honesta credo in eiusmodi domo: si domus hæc habenda est potiùs, quam officina nequitiæ, & diuersorium flagitiorum omnium. Ipse verò quemadmodum composito, & delibuto capillo passim per forum volitet cum magna caterua togatorum videtis, iudices: vt omnes despiciat, vt hominem præ se neminem putet: vt se solum beatum, solum potentem putet. Quæ verò efficiat, & quæ conetur, si velim commemorare, vereor, iudices, ne quis imperitior existimet me causam nobilitatis, victoriamq; voluisse lædere. tametsi meo iure possum; si quid in hac parte mihi nó placeat; vituperare. nó enim vereor ne quis alienum me animum habuisse à causa nobilitatis existimet. Sciunt ij, qui me norunt, me pro illa tenui, infirmaq; parte, posteaquam id quod maximè volui, fieri non potuit, vt componeretur; id maximè defendisse, vt ij vincerent, qui vicerunt. quis enim erat, qui non videret humilitatem cum dignitate de amplitudine contendere? Quo in certamine perditi ciuis erat, non se ad eos iungere, quibus incolumibus, & domi dignitas, & fo-

foris auctoritas retineretur. Quæ perfecta esse, & suum cuiq; honorem & gradum redditum: gaudeo, iudices, vehementerq; lætor: eaq; omnia deorũ voluntate, studio populi Romani, consilio, & imperio, & felicitate L. Syllæ gesta esse intelligo. Quod animaduersum est in eos, qui contra omni ratione pugnarunt, non debeo reprehendere: quod viris fortibus, quorum opera eximia in rebus gerendis extitit, honos habitus est, laudo. Quæ vt fierent, idcirco pugnatum esse arbitror: meque in eo studio partiũ fuisse confiteor. Sin autem id actum est, & idcirco arma sumpta sunt, vt homines postremi pecunijs alienis locupletarentur, & in fortunas vniuscuiusq; impetum facerent, & id non modò re prohibere non licet, sed ne verbis quidem vituperare: tum vero in isto bello non recreatus, neque restitutus, sed sublatus oppressusq; populus Rom. est. Verum longè aliter est. nihil horum est, iudices: non modò non lædetur causa nobilitatis, si istis hominibus resistetis: verum etiam ornabitur. etenim qui hæc vituperare volunt, Chrysogonum tantum posse queruntur qui laudare volunt, concessum ei non esse commemorant. Ac iam nihil est quod quisquam aut tam stultus, aut tam improbus sit, qui dicat, Vellem quidem liceret, hoc dixissem: dicas licet. hoc feci-sem: facias licet. nemo prohibet. hoc decreuissem: decerne, modò rectè: omnes approbabunt. hoc iudicassem: laudabũt omnes, si rectè, & ordine iudicaris. Dum necesse erat, resq; ipsa cogebat, vnus omnia poterat: qui posteaquam magistratus creauit, legesq; constituit, sua cuiq; procuratio auctoritasq; est restituta. Quam si retinere volunt ij, qui recuperarunt, in perpetuum poterunt obtinere: sin has cædes, & rapinas, & hos tantos, tamque profusos sumptus aut facient, aut approbabunt: nolo in eos grauius quidquam, ne ominis quidem causa dicere: vnum hoc dico, Nostri isti nobiles, nisi vigilan-

tes,& boni, & fortes,& misericordes erunt, ijs hominibus,in quibus hæc erunt, ornamenta sua concedant necesse est.Quapropter desinant aliquando dicere, malè aliquem locutum esse, si quis verè ac liberè locutus sit: desinant suam causam cum Chrysogono comunicare: desinant,si ille læsus sit,de se aliquid detractum arbitrari: videant ne turpe, miserumq; sit, eos qui equestrem splendorem pati non potuerunt, serui nequissimi dominationem ferre posse. Quæ quidem dominatio, iudices, in alijs rebus anteà versabatur: nunc verò quam viam muniret, quod iter affectet, videtis. ad fidem,ad iusrandum,ad iudicia vestra, ad id, quod solum prope in ciuitate sincerum,sanctumq; restat. Hicne etiam sese putat aliquid posse Chrysogonus ? hic etiam potens esse vult ? O rem miseram atque acerbam. Neq;,me hercules,hoc indignè fero, quod verear, ne quid possit: verum quod ausus est,quod sperauit sese apud tales viros aliquid ad perniciem posse innocentis, idipsum quæror. Idcircone experrecta nobilitas armis atq; ferro rempub. recuperauit, vt ad libidinem suam liberti seruiuliq; nobilium bona, fortunas vestras, nostrasq; vexare possent? si id actum est, fateor me errasse, qui hoc maluerim: fateor insanisse,qui cum illis senserim: tametsi inermis,iudices,sensi. Sin autem victoria nobilium ornamento,atque emolumento reipub.populoq; Romano debet esse; tum verò optimo, & nobilissimo cuiq; meam orationē gratissimā esse oportet.Quod si quis est, qui & se, & causam lædi putet, cum Chrysogonus vituperetur: is causam ignorat; seipsum prope non nouit. Causa enim splendidior fiet, si nequissimo cuique resistetur. Ille improbissimus Chrysogoni fautor, qui sibi cum illo rationem communicatam putat, læditur, cum ab hoc splendore causæ separatur. Verum hæc omnis oratio (vt iam ante dixi) mea est: qua me vti respub. & dolor

lor meus, & istorum iniuria coëgit. Sed Roscius horum nihil indignum putat: neminem accusat: nihil de suo patrimonio quæritur: putat homo imperitus morum, agricola & rusticus, ista omnia, quæ vos per Syllam gesta esse dicitis, more, lege, iure gentium facta. culpa liberatus, & crimine nefario solutus cupita vobis discedere. si hac indigna suspicione careat, animo æquo se carere suis omnibus commodis dicit: rogat, oratq; te, Chrysogone, si nihil de patris fortunis amplissimis in suam rem cõuertit; si nulla in re, te si laudauit; si tibi optima fide sua omnia concessit, adnumerauit, appendit; si vestitú, quo ipse tectus erat, annulumq; dedit; os suum tibi tradidit; si ex omnibus rebus se ipsum nudum, neq; præterea quidquam, excepit; vt sibi per te liceat innocenti amicorum opibus vitam in egestate degere. Prædia mea tu possides; ego aliena misericordia viuo. concedo & quod animus æquus est; & quia necesse est. mea domus tibi patet, mihi clausa est: fero. familia mea maxima veteris, ego seruum habeo nullum: patior, & ferendum puto. Quid vis amplius? quid insequeris? quid oppugnas? qua in re tuam voluntatem lædi à me putas? vbi tuis commodis officio? quid tibi obsto? si spoliorum causa vis hominem occidere, spoliasti. quid quæris ampliùs? si inimicitiarum, quæ sunt tibi inimicitiæ cum eo, cuius antea prædia possedisti, quam ipsum cognosti? sin metuis: ab eone aliquid metuis, quem vides ipsum ab sese tam atrocem iniuriam propulsare non posse? sin quod bona, quæ Roscij fuerunt, tua facta sunt, idcirco hunc illius filium studes perdere, nonne ostendis id te vereri, quod præter cæteros tu metuere non debeas, nequando liberis proscriptorũ bona patria reddantur? Facis iniuriam, Chrysogone, si maiorẽ spem emptionis tuæ in huius exitio ponis, quam in his rebus, quas L. Sylla gessit. Quod si tibi causa nulla est, cur hunc

miserum tanta calamitate affici velis, si tibi omnia
sua præter animam tradidit, nec sibi quidquam pa-
ternum, ne monumenti quidem causa reseruauit,
per deos immortales quæ ista tanta crudelitas est?
quæ tam fera, immanisque natura? quis vnquam
prædo fuit tam nefarius? quis pirata tam barbarus?
vt cum integram prædam sine sanguine habere
posset, cruenta spolia detrahere mallet? Scis hunc
nihil habere, nihil audere, nihil posse, nihil vnquam
contra rem tuam cogitasse: & tamen oppugnasti eum, quem neque metuere potes, neque odisse debes, nec quidquam habere iam reliqui vides, quod ei detrahere possis. nisi hoc indignum putas, quod vestitum sedere in iudicio vides, quem tu è patrimonio tanquam è naufragio nudum expulisti, quasi verò nescias hunc & ali, & vestiri à Cæcilia Balearici filia, nepotis sorore, spectatissima femina, quæ cum patrem clarissimum, amplissimos patruos, ornatissimum fratrem haberet, tamen, cum esset mulier, virtute perfecit, vt quanto honore ipsa ex illorum dignitate afficeretur, non minora illis ornamenta ex sua laude redderet. An quod diligenter defenditur, id tibi indignum facinus videtur? Mihi crede, si pro patris eius hospitijs, & gratia vellent omnes huius hospites adesse, & auderent liberè defendere, satis copiosè defenderetur: si autem pro magnitudine iniuriæ, proque eo, quod summa reipub. huius periculo tentatur, hæc omnes vindicarent, consistere, me hercule, vobis isto in loco non liceret. Nunc ita defenditur, non sane, vt moleste ferre aduersarij debeant, neque, vt se potentia superari putent. Quæ domi gerenda sunt, ea per Cæciliam transiguntur, fori, iudicijque rationem Messala, vt videtis, iudices, suscepit. qui si iam satis ætatis, atq; roboris haberet, ipse pro Sext. Roscio diceret. quoniã ad dicendum impedimẽto est ætas, & pudor, qui ornat ætatem, causam mihi tradidit,

quem suâ causa cupere, ac debere intelligebat. ipse assiduitate, consilio, auctoritate, diligentia perfecit, vt Sext. Roscij vita erepta de manibus sectorum, sententijs iudicum permitteretur. Nimirum, iudices, pro hac nobilitate pars maxima ciuitatis in armis fuit: hæc acta res est, vti nobiles restituerentur in ciuitatem, qui hoc facerent, quod facere Messalam videtis: qui caput innocentis defenderent: qui iniuriæ resisterent: qui quantum possent, in salute alterius, quam in exitio mallent ostendere. Quod si omnes qui eodem loco nati sunt, facerent, & respub. ex illis, & ipsi ex inuidia minus laborarent. Verum si à Chrysogono, iudices, non impetramus, vt pecunia nostra contentus sit, vitam ne petat: si ille adduci non potest, vt cum ademerit nobis omnia, quæ nostra erant propria, ne lucem quoque hanc, quæ communis est, eripere cupiat: si non satis habet auaritiam suam pecunia explere, nisi etiam crudelitate sanguinis perlitus sit: vnum perfugium, iudices, vna spes reliqua est Sex. Roscio, eadem quæ reipub. vestra pristina bonitas, & misericordia: quæ si manet, salui etiam nunc esse possumus: sin ea crudelitas, quæ hoc tempore in repub. versata est, vestros quoque animos (id quod fieri profectò non potest) duriores acerbioresque reddidit, actum est, iudices: inter feras satius est ætatem degere, quam in hac tanta immanitate versari. Ad eamne rem vos reseruari estis? ad eamne rem delecti, vt eos condemnaretis, quos sectores, ac sicarij iugulare non potuissent? Solet hoc boni imperatores facere, cum prælium committunt, vt in eo loco, quò fugam hostium forè arbitrentur, milites collocent, in quos, si qui ex acie fugerint, de improuiso incidant. Nimirum similiter arbitrantur isti bonorum emptores, vos hic tales viros sedere, qui excipiatis eos, qui de suis manibus effugerint. Dij prohibeant, iudices, vt hoc, quod maiores consilium

publicum vocari voluerunt, præsidium sectorum existimetur. An vero, iudices, vos non intelligitis, nihil aliud agi, nisi vt proscriptorum liberi quauis ratione tollantur? & eius rei initium in vestro iureiurando, atque in Sext. Roscij periculo quæritis dubium est ad quem maleficium pertineat, cum videatis ex altera parte sectorem, inimicum, sicarium, eundemque accusatorem hoc tempore: ex altera egentem, probatum suis filium, in quo non modò culpa nulla, sed ne suspicio quidem potuit consistere? nunquid hic aliud videtis obstare Roscio, nisi quod patris bona venierunt? Quod si id vos suscipitis, & eadem in re operam vestram profitemini: si idcirco sedetis, vt ad vos adducantur eorum liberi, quorum bona venierunt: cauete per deos immortales, iudices, ne noua, & multo crudelior per vos proscriptio instaurata esse videatur. Illam priorem, quæ facta est in eos, qui arma capere potuerunt, tamen senatus suscipere noluit, ne quid acrius, quam more maiorum comparatum est, publico consilio factum videretur. Hanc verò, quæ ad eorum liberos, atque infantium puerorum incunabula pertinet, nisi hoc iudicio à nobis reiectis, & aspernamini, videte per deos immortales, quem in locum tempub. peruenturam putetis. Homines sapientes, & ista auctoritate, & potestate præditos, qua vos estis, ex quibus rebus maximè respub. laborat, ijs maximè mederi conuenit. Vestrum nemo est, quin intelligat populum Romanum qui quondam in hostes leniſſimus existimabatur, hoc tempore domestica crudelitate laborare. Hac tollite ex ciuitate, iudices; hanc pati nolite diutius in hac repub. versari; quæ non modò id habet in se mali, quod tot ciues atrocissimè sustulit, verum etiam hominibus leniſſimis ademit misericordiam consuetudine incommodorum. Nam cum omnibus horis aliquid atrociter fieri videmus, aut audi-

mus;

mus, etiam qui natura mitissimi sumus, assiduitate molestiarum sensum omnem humanitatis ex animis amittimus.

Desit fortasse quippiam,

PRO Q. ROSCIO COMOEDO.

ORATIO III.

Multa quæ desunt quærenda.

MAlitiâ naturæ, crederetur. is scilicet vir optimus, & singulari fide præditus, qui suo iudicio, suis tabulis testibus vti conatur. Solent fere dicere qui per tabulas homines honesti pecuniam expensam tulerunt. Egóne talem virum corrumpere potui, vt meæ causæ falsum in codice referret? Expecto quâ mox Chærea hac oratione vtatur: Egóne hanc manum plenâ perfidiæ, & hos digitos meos impellere potui, vt falsum perscriberet nomen? Quod si ille suas proferet tabulas, proferet suas quoque Roscius, erit in illius tabulis hoc nomen: at in huius nó erit. cur potiùs illius, quã huius crederur? scripsisset ille, si non iussu huius expensum tulisset? nó scripsisset hic, quod sibi expensum ferri iussisset? Nam quẽ admodũ turpe est scribere, quod non debeatur: sic improbũ est nó referre, quod debeas. æque enim tabulæ condemnantur eius qui verũ non retulit: & eius, qui falsum perscripsit. Sed ego copia, & facultate causæ confisus, vide

quo progrediar. Si tabulas C. Fannius acceptí, & expensi profert suas in suam rem, suo arbitratu scripteas, quo minùs secundum illum iudicetis, nõ recuso. Quis hoc frater fratri, quis parens filio tribuit, vt quodcunque retulisset, id ratum haberet? ratum habebit Roscius. profer. quod tibi fuerit persuasum, huic erit persuasum: quod tibi fuerit probatũ, huic erit probatũ, * Paulo ante M. Perperna C. Piso, argẽtarij tabulas poscebamus, núc tuas, C. Fanni Chærea, solius flagitamus, & quo minùs secundi eas lis detur, non recusamus. Quid ita non profers? non conficit tabulas? immo diligentissime. non refert parua nomina in codices? immo omnes summas. leue, & tenue hoc nomen H.S. CCCIↃↃↃ. sunt? quomodo tibi tanta pecunia extraordinaria iacet? quomodo H.S. CCCIↃↃↃ, in codice accepti & expensi non sunt? Pro dij immortales, essene quemquam tanta audacia præditum qui quod nomen referre in tabulas timeat, id petere audeat quod in codicem iniuratus referre nolhit, id iurate in litem non dubitet? quod sibi probare non potit, id persuadere alteri conetur? Nimium cito ais me * indagare de tabulis: non habere se hoc nõmen in * codice accepti, & expensi relatum confiteturse in aduersarijs patere contendit. Vsque eóne te diligis, & magnifice circumspicis, vt pecuniam nõ per tuis tabulis, sed aduersarijs petas? suum codicem testis loco recitare arrogantiæ est: suarum perscriptionum, & liturarum aduersaria proferre, non amentia est? Quod si eandem vim, diligentiam, auctoritatemque habent aduersaria, quam tabulæ, quid attinet codicem instituere? conscribere ordinem, conseruare? memoriæ tradere literarum vetustatem? Sed si, quod aduersarijs nihil credimus, idcirco codicem scribere instituimus: quod etiam apud omnes leue, & infirmum est, id apud iudicem grane & sanctum esse ducetur? Quid est, quod negligenter scriba-

scribamus aduersaria ? quid est, quod diligenter conficiamus tabulas ? qua de causa ? quia hæc sunt menstrua, illæ sunt æternæ, hæc delentur statim, illæ seruantur sanctè: hæc parui temporis memoriam, illæ perpetuæ existimationis fidem & religionem amplectuntur: hæc sunt * disiecta, illæ in ordinem coniectæ. itaque aduersaria in iudicium protulit nemo: codicem protulit, tabulas recitauit. Tu C. Piso, tali fide, virtute, grauitate, auctoritate ornatus, ex aduersarijs pecuniam petere non auderes. Ego quæ clara sunt consuetudine, diutius dicere non debeo. illud verò, quod ad rem vehementer pertinet, quæro: quampridem hoc nomen Fanni, in aduersaria retulisti ? Erubescit: quid respondeat nescit: quid fingat extemplo, non habet. Sunt duo menses iam, dices. tamen in codicem * acceptum & expensum referri debuit. Ampliùs sunt sex menses. cur tamdiu iacet hoc nomen in aduersarijs ? Quid si tandem ampliùs triennium est ? quomodo, cum omnes, qui tabulas conficiant, menstruas penè rationes in tabulas transferant, tu hoc nomen triennium ampliùs in aduersarijs iacere pateris ? Vtrum cetera nomina in codicem accepti, & expensi digesta habes, an non ? Si non, quomodo tabulas conficis ? si etiam, quamobrem, cum cetera nomina in ordinem referebas, hoc nomen triennio ampliùs, quod erat in primis magnum, in aduersarijs relinquebas ? Nolebas sciri debere tibi Roscium: cur scribebas ? Rogatus eras ne referres: cur in aduersarijs scriptũ habebas ? Sed hæc quamquam firma esse video, tamen ipse mihi satisfacere non possum, nisi à C. Fannio ipso testimonium sumo, hanc pecuniam ei non deberi. Magnum est, quod conor: difficile est quod polliceor. nisi eundem & aduersarium, & testem habuerit Roscius, nolo vincat. Pecunia tibi debebatur certa, quæ nunc petitur per iudicem, in qua legi-

timæ partis sponsio facta est. hic tu si amplius H. S. nummo petisti, quam tibi debitum est, causam perdidisti: propterea quod aliud est iudicium, aliud est arbitrium: Iudicium est pecuniæ certæ, arbitrium incertæ. Ad iudicium hoc modo venimus, vt totam litem aut obtineamus, aut amittamus: ad arbitrium hoc animo adimus, vt neque nihil, neque tantum quantum postulauimus, consequamur. Eius rei ipsa verba formulæ testimonio sunt. Quid est in iudicio? directum, asperum, simplex. Si *pateret H. S. I ∞ ∞. DARI OP. hic, nisi planum facit H-S. I ∞ ∞. ad libellam sibi deberi, causam perdit. Quid est in arbitrio? mite, moderatum, QVANTVM æquius & melius sit dari. Ille tamen confitetur, plus se petere, quam debeatur: sed satis superque habere dicit, quod sibi ab arbitro tribuatur. Itaque alter causæ confidit, alter diffidit. Quæ cum ita sint quæro abs te, quid ita de hac pecunia, de his ipsis H-S. I ∞ ∞, de tuarum tabularum fide compromissum feceris, arbitrum sumpseris, quantum æquius & melius sit dari, repromittique si peteres? Quis in hanc rem fuit arbiter? vtinam is quidem Romæ esset. Romæ est. Iam vtinam adesset in iudicio. adest. vtinam sederet in consilio C. Pisonis. ipse C. Piso est. eundémne tu arbitrum & iudicem sumebas? eidem & infinitam largitionem remittebas: & eundem in angustissimam formulam sponsionis concludebas? quis vnquam ad arbitrum quantum petit, tantum abstulit? nemo. quantum enim æquius esset sibi dari, petijt. de quo nomine ad arbitrum adisti, de eo ad iudicem venisti. cæteri cum ad iudicem causam labefactari animaduertunt, ad arbitrum confugiunt: hic ab arbitro ad iudicem venire est ausus: qui cum de hac pecunia, de tabularum fide arbitrum sumpsit, iudicauit sibi pecuniam non deberi. Iam duæ partes causæ sunt confectæ: adnumerasse sese negat: expensum tulisse non dicit, cum tabulas

bulas non recitat. Reliquum est vt stipulatum se esse dicat. præterea enim quemadmodum certam pecuniam petere possit, non reperio. Stipulatus es? vbi? quo die? quo tempore? quo præsente? quis spospondisse me dicit? nemo. Hic ego, si finem faciam dicendi, satis fidei, & diligentiæ meæ, satis causæ & controuersiæ, satis formulæ & sponsioni, satis etiam iudici fecisse videar, cur secundum Roscium iudicari debeat. Pecunia petita est certa, cum tertia parte sponsio facta est. Hæc pecunia necesse est, aut data, aut expensa lata, aut stipulata sit. Datam non esse, Fannius confitetur: expensam latam non esse, codices Fannij confirmant: stipulatum non esse, taciturnitas testium concedit. Quid ergò est? quod & * reus is est, cui & pecunia leuissima, & existimatio sanctissima fuit semper: & iudex est is qué nos non minus benè de nobis existimare, quam secundum nos iudicare velimus: & aduocatio ea est, quam propter eximium splendorem, vt iudicem vnum, vereri debeamus: perinde ac si in hanc formulam omnia iudicia legitima, omnia arbitria honoraria, omnia officia domestica conclusa & comprehensa sint, perinde dicemus. Illa superior fuit oratio necessaria, hæc erit voluntaria: illa ad iudicem, hæc ad C. Pisonem: illa pro reo, hæc pro Roscio: illa victoriæ, hæc bonæ existimationis causa comparata. Pecuniam petis, Fanni, a Roscio? quam? dic audacter, & apertè. virum quæ tibi ex societate debeatur, an quæ ex liberalitate huius promissa sit. & ostentata? quorum alterum est grauius & odiosius: alterum leuius & faciliùs. Quæ ex societate debeatur? quid ais? hoc iam nec leuiter ferendum est, neq; negligenter defendendum. siqua enim sunt priuati iudicia summæ existimationis, & pene dicam capitis, tria hæc sunt, fiduciæ, tutelæ, societatis. æque enim perfidiosum & nefarium est, fidem frangere, quæ continet vitam, & pupillum fraudag iij

re, qui in tutelam peruenit, & socium fallere, qui se in negotio coniunxit. Quæ cum ita sint, qui sit qui socium fraudarit, & fefellerit, consideremus. dabit enim nobis iam tacitè vita acta in alterutram partem firmum, & graue testimonium. Q. Roscius? quid ais? nonne, vt ignis in aquam coniectus continùo restinguitur & refrigeratur: sic referens falsum crimen in purissimam & castissimâ vitâ collatum statim concidit, & exstinguitur? Roscius socium fraudauit? Potest hoc homini huic hærere peccatum? qui medius fidius (audacter dico) plus fidei quàm artis: plus veritatis, quàm disciplinæ possidet in se: quem populus Rom. meliorẽ virum, quàm histrionem esse arbitratur: qui ita dignissimus est scena propter artificium, vt dignissimus sit curia, propter abstinentiam. Sed quid ego ineptus de Roscio apud Pisonem dico? ignotum hominem scilicet pluribus verbis commendo. est ne quisquam omnium mortalium de quo melius existimes tu: esne quisquam qui tibi purior, humanior, officiosior, liberaliorque videatur? Quid? tu, Saturi, qui contra hunc venis, existimas aliter? nonne quotiescunque in causa in nomen huius incidisti, toties hunc & virum bonũ esse dixisti, & honoris causa appellasti: quod nemo nisi aut honestissimo, aut amicissimo facere consueuit. Qua in re mihi ridicule es visus esse inconstans, qui eundem & lædere, & laudare, & virum optimum, & hominem improbissimum esse diceres: eundem tu & honoris causa appellabas, & virum primarium esse dicebas, & socium fraudasse arguebas. Sed vt opinor, laudem veritati tribuebas crimen gratiæ concedebas: de hoc, vt existimabas prædicabas? Chæreæ arbitratu causam agebas. Fraudauit Roscius. est hoc auribus, animisque hominum absurdum. Quid si tandẽ aliquẽ timidum, dementẽ, diuitẽ, inertẽ nactus esset, qui experiri nõ posset? tamen incredibile: esset. Verumtamẽ,

quem

quem fraudarit, videamus. C. Fanniũ Chæream Roſcius fraudauit. Oro, atq; obſecro vos, qui * vtrumq; noſtis, vitã inter ſe vtriuſq; cõferte, qui nõ noſtis, faciem vtriuſq; conſiderate, nónne ipſum caput, & ſupercilia illa penitus abraſa olere malitiã, & clamitare calliditatem videtur? nónne ab imis vnguibus vſq; ad verticẽ ſummũ (ſi quam coniecturam affert hominibus tacita corporis figura) ex fraude, fallacijs, mendacijs conſtare totus videtur? qui idcirco capite, & ſupercilijs ſemper eſt raſis, ne vllum pilum viri boni habere dicatur. cuius perſonam præclarè Roſcius in ſcena tractare conſueuit: neq; tamẽ pro beneficio ei par gratia refertur. Nam Ballionẽ illum improbiſſimum, & periuriſſimũ lenonem cũ agit, agit Chæream perſona illa lutulenta, impura, inuiſa, in huius moribus, natura, vitaq; eſt expreſſa. Qui quamobrẽ Roſcium ſimilẽ ſui in fraude & malitia exiſtimarit, nihil videtur: niſi forte, quod præclarè hunc imitari ſe in perſona lenonis animaduertit. Quamobrem etiam atque etiam conſidera, C. Piſo, quis quem fraudaſſe dicatur. Roſcius Fannium. quid eſt hoc? probus improbum, pudens impudentem, periurum caſtus, callidum imperitus, liberalis auidum. incredibile eſt. quemadmodum ſi Fannius Roſcium fraudaſſe diceretur, vtrumq; ex vtriuſque perſona veriſimile videretur, & Fannium per malitiam feciſſe, & Roſcium per imprudentiam deceptum eſſe: ſic. cum Roſcius Fannium fraudaſſe arguatur, vtrumq; incredibile eſt, & Roſcium quidquam per auariciam appetiſſe, & Fannium quidquam per ſe bonitate amiſiſſe. Principia ſunt huiuſmodi: ſpectemus reliqua H-S. 1000. Q. Roſcius fraudauit Fannium. qua de cauſa? ſubridet Saturius veterator, vt ſibi videtur. ait propter ipſa H-S. 1000. Video, ſed tamen cur ipſa H-S. 1000. tam vehementer concupierit, quæro. Nam tibi, M. Perperna, C. Piſo, cer-

te tanti non fuisset, vt socium fraudaretis. Roscio cur tanti fuerit, causam requiro. egebat immò locuples erat. debebat? immò in suis nūmis versabatur. auarus erat? immò etiam, antequam locuples, semper liberalissimus, munificentissimusque fuit. Pro deum, hominumq; fidem, qui H-S. CCCIↃↃↃ. CCCIↃↃↃ. CCCIↃↃↃ. quæstus facere noluit (nam certè H-S. CCCIↃↃↃ. CCCIↃↃↃ. CCCIↃↃↃ. merere & potuit, & debuit, si potest Dionysia H-S. CCCIↃↃↃ. CCCIↃↃↃ. merere) is per summam fraudem, & malitiam, & perfidiam, H-S. IↃↃↃ. appetijt? & illa fuit pecunia immanis, hæc parua: illa honesta, hæc sordida: illa iucunda, hæc acerba: illa propria, hæc in causa, & in iudicio collocata. Decem his annis proximis H-S. sexagies honestissimè consequi potuit: noluit: laborem quæstus recepit, quæstum laboris reiecit: populo Romano adhuc seruire non destitit, sibi seruire iam pridem destitit. Hoc tu vnquam Fanni faceres? & si hos quæstus recipere posses, non eodem tempore & gestum & animam ageres? Dic nunc te à Roscio H-S. IↃↃↃ. circumscriptum esse, qui tantas, & tam infinitas pecunias non propter inertiam laboris, sed propter magnificentiam liberalitatis repudiarit. Quid ego nunc illi dicam, quæ vobis in mentem venire certo scio? fraudabat te in societate Roscius. sunt iura, sunt formulæ de omnibus rebus constitutæ, nequis aut in genere iniuriæ, aut in ratione actionis errare possit. expressæ sunt enim ex vniuscuiusque damno, dolore, incommodo, calamitate, iniuria, publicæ à prætore formulæ, ad quas priuata lis * accommodatur. Quæ cum ita sint, cur non arbitrum pro socio adegeris Q. Roscium, quæro. formulam non noras? notissima erat. iudicio graui experiri nolebas? quid ita? propter familiaritatem veterem? cur ergo lædis? propter integritatem hominis? cur igitur insimulas? propter

magni-

magnitudinem criminis? itáne verò, quem per arbitrum circumuenire non posses, cuius de ea re proprium erat iudicium? nunc per iudicem condemnabis, cuius de ea re nullum est arbitrium? quin tu hoc crimen aut obijce, vbi licet agere, aut iacere noli, vbi non oportet. tametsi iam hoc tuo testimonio crimen sublatum est. nam quo tu tempore illa formula vti noluisti, nihil hunc in societatem fraudis fecisse ostendisti. fecit pactionem. num tabulas habet, an non? si non habet, quemadmodum pactio est si habet, cur non nominas? Dic nunc Roscium abs te petisse, vt familiarem suum sumeres arbitrum. non petijt. Dic pactionem fecisse, vt absolueretur. non pepigit. Quære quare sit absolutus: quod erat summa innocentia, & integritate. quid enim factum est? venisti domum vltro Roscij: satisfecisti: quod temerè commisisti, in iudicium vt denuntiares, rogasti vt ignoscerét: te affuturum negasti: deberi tibi & societate nihil, clamitasti. iudici hic denuntiauit: absolutus est. tamen fraudis ac furti mentionem facere audes? Perstat in impudentia pactionem enim, inquit, mecum fecerat: idcircò videlicet nè condemnaretur. Quid erat causæ, cur metueret, ne condemnaretur? res erat manifesta. furtum erat apertum. Cuius rei furtum factum erat? Exorditur magna cum expectatione veteris histrionis exponere societatem. Panurgus, inquit, fuit Fannij, is fuit ei cum Roscio communis. hic primum quæstus est non leuiter Saturio, communem factum esse gratis cum Roscio, qui pretio proprius fuisset Fannij. Largitus est scilicet homo liberalis, & dissolutus, & bonitate affluens Fannius Roscio. Sic puto. Quoniam ille hic constitit paulisper, mihi quoque necesse est paulum commorari. Panurgum tu, Saturi, proprium Fannij dicis fuisse: at ego totum Roscij fuisse contendo quid erat enim Fannij corpus. Quid Roscij? disciplina. Facies

non orat, ars erat pretiosa. Ex qua parte erat Panij, non erat H-S. IↃↃↃ. ex qua parte erat Roscij, ampliùs erat H S. CCCIↃↃↃ. Nemo enim illum ex trunco corporis spectabat, sed ex artificio comico æstimabat. Nam illa membra merere per se non ampliùs poterant duodecim æris: disciplina, quæ erat, ab hoc tradita, locabat se non minus H-S. CCCIↃↃↃ. O societatem captiosam, & indignam, vbi alter H-S. IↃↃↃ. alter CCCIↃↃↃ. quod fit, in societatem affert, nisi id circo molestè pateris, quod H-S. IↃↃↃ. tu ex arca proferebas, H-S. CCCIↃↃↃ. ex disciplina, & artificio Roscius promebat. Quam enim rem, & expectationem, quod studium, & quem fauorem secum in scenam attulit Panurgus? quod Roscij fuit discipulus. qui diligebant hunc, illi fauebant. qui admirabantur hunc, illum probabant. qui denique huius nomen audierant, illum eruditum, & perfectum existimabant. Sic est vulgus: ex veritate pauca, ex opinione multa æstimat. Quid sciret ille, perpauci animaduertebat: vbi didicisset, omnes quærebant: nihil ab hoc prauum, & peruersum produci posse arbitrabantur. si veniret à Statilio, tametsi artificio Roscium superaret, aspicere nemo posset. nemo enim sicut ex improbo patre probum filium nasci, sic ex pessimo histrione bonum comœdum fieri posse existimaret. quia veniebat à Roscio, plus etiam scire, quam sciebat, videbatur. Quod item nuper in Erote comœdo vsu venit, qui postea quàm è scena non modo sibilis, sed etiam conuitio explodebatur, sicut in aram, confugit in huius domum, disciplinam, patrocinium, nomen. Itaque perbreui tempore, qui ne in nouissimis quidem erat histrionibus, ad primos peruenit comœdos. Quæ res extulit eum? vna commendatio huius: qui tamen Panurgum illum, non solum vt Roscij discipulus fuisse diceretur, domum recepit, sed etiam summo

cum

cum labore, stomacho, miseriaque erudijt. Nam quo quisque est solertior & ingeniosior, hoc docet iracundius, & laboriosius. quod enim ipse celeriter arripuit, id cum tardè percipi videt, discruciatur. Paulò longius oratio mea prouecta est hac de causa, vt conditionem societatis diligenter cognoscerem. quæ deinde sunt consecuta? Panurgum, inquit, hunc seruum communem Q. Flauius Tarquiniensis quidam interfecit. in hanc rem, inquit, me cognitorem dedisti: lite contestata, iudicio damni iniuria constituto, tu sine me cum Flauio decidisti. Vtrum pro dimidia parte? an pro tota societate? planiùs dicam. vtrum pro me? an pro me, & pro te? Pro me? potui. exemplo multorum licitum est. iure fecerunt multi. nihil in ea re tibi iniuriæ feci. pete tu tuum. exige, & aufer quod debetur. suam quisque partem iuris possideat, & persequatur. at enim tu tuum negotium gessisti benè. gere & tu tuum benè. magno tuam dimidiam partem decidisti. magno & tu tuam partem decide H-S. CCCIↃↃↃ tu abstulisti. si fit hoc verò, H-S. CCCIↃↃↃ tu quoque aufer. sed hanc decisionem Roscij oratione, & opinione augere licet, re & veritate mediocrem, & tenuem esse inuenietis. Accepit enim agrum temporibus ijs, cum iacerent pretia prædiorum: qui ager neque villam habuit: neque ex vlla parte fuit cultus: qui nunc multò pluris est, quam tunc fuit: neque id est mirum. tum enim propter reip. calamitates omnium possessiones erant incertæ: nunc deûm immortalium benignitate, omnium fortunæ sunt certæ. tum erat ager incultus sine tecto, nunc est cultissimus cum optima villa. verumtamen, quoniam natura tam maleuolus es, nunquam te ista molestia, & cura liberabo. Præclarè suum negotium gessit Roscius, fundum fructuosissimum abstulit. quid ad te? tuam partem dimidiam quemadmodum vis, decide. Vertit hic ra-

tionem, & id quod probare non potest, fingere conatur. de tota re, inquit, decidisti. ergò huc vniuersa causa deducitur, vtrum Roscius cum Flauio de sua parte, an de tota societate fecerit pactionem. Nam ego Roscium, si quid communi nomine pepigit, confiteor præstare debere societati. Societatis, non suas lites redemit, cum fundum è Flauio accepit. Quid ita? satis non dedit, amplius à se neminem petiturum. qui de sua parte decidit, reliquis integram relinquit actionem: qui pro socijs transigit, satisdat, neminem eorũ posteà petiturum. Quid ita? Flauio sibi cauere non venit in mentem? nesciebat videlicet Panurgum fuisse in societate? sciebat. Nesciebat Fannium Roscio esse socium? præclarè. nam iste cum eo litem contestatam habebat. Curigitur decidit, & non restipulatur, neminem amplius petiturum? cur de fundo decidit, & iudicio non absoluitur? cur tam imperitè facit, vt nec Roscium stipulatione alliget, neque à Fannio iudicio se absoluat? Est hoc primum, & ex condictione iuris, & ex consuetudine cautionis grauissimum, & firmissimum argumentum: quod ego pluribus verbis amplecterer, si non alia certiora & clariora testimonia in causa haberem. Et ne fortè me hoc frustra pollicitum esse prædices, te, te inquam Fanni ab tuis subsellijs contrà te testem suscitabo. Criminatio tua quæ est? Roscium cum Flauio pro societate decidisse. Quo tempore? ab hinc annis IV. Defensio mea quæ est? Roscium pro sua parte cum Flauio transigisse. repromittis tu ab hinc triennium Roscio. quid? recita istam restipulationem clarius. Attende quæso Piso: Fannium inuitum, & huc atque illuc tergiuersantem, testimonium contrà se dicere cogo. Quid enim restipulatio clamat? QVOD A FLAVIO ABSTVLERO, PARTEM DIMIDIAM INDE ROSCIO ME SOLVTVRVM SPONDEO. Tua vox est Fanni. quid tu

tu auferre potes à Flauio, si Flauius nihil debet? quid hic porrò nunc restipulatur, quod iampridem ipse exegit? quid verò Flauius tibi daturus est, qui Roscio omne quod debuit dissoluit? cur in re tam veteri, in negotio tam confecto, in societate dissoluta, noua hæc restipulatio interponitur? Quis est huius restipulationis scriptor? testis? arbiter? quis? tu, Piso. Tu enim Q. Roscium pro opera, labore, quod cognitor fuisset, quod vadimonia obisset, rogasti vt Fannio daret H-S. CCC IↃↃↃ. hac conditione, vt si quid ille exegisset à Flauio, partem eius dimidiam Roscio dissolueret. Satisne ista restipulatio dicere tibi videtur apertè, Roscium pro se decidisse? At enim forsitan hoc tibi veniat in mentem, repromisisse Fannium Roscio, si quid à Flauio exegisset, eius partem dimidiam: sed omninò exegisse nihil. quid? tu non exitum exactionis, sed initium repromissionis spectare debes: neq; si ille persequi noluit, non, quod in se fuit, iudicauit Roscium suas, non societatis lites redemisse. Quid si tandem planum facio, post decisionem veterem Roscij, post repromissionē recentē hāc Fannij, H-S. CCC IↃↃↃ. Fannium à Q. Flauio Panurgi nomine abstulisse? tamen diutiùs illudere viri optimi existimationi audebit? Paulò antè quærebam, id quod vehementer ad rem pertinebat, qua de causa Flauius, cum de tota lite faceret pactionem, neque satis acciperet à Roscio, neque iudicio absolueretur à Fannio. nunc verò (id quod mirum, & incredibile est) requiro, quamobrem, cum de tota re decidisset cum Roscio H-S. CCC IↃↃↃ. separatim Fannio dissoluerit? Hoc loco Saturi quid pares respondere, scire cupio. vtrum omninò Fannium à Flauio H-S. CCC IↃↃↃ. non abstulisse? an alio nomine, & alia de causa abstulisse? Si alia de causa: quæ ratio tibi cum eo intercesserat? nulla. addictus erat tibi? non frustra tēpus contero. Omninò, inquit, H-S. CCC IↃↃↃ. à

Flauio non abſtulit, neque Panurgi nomine, neque cuiuſquam. Si planum facio pòſt hanc recentem ſtipulationem Roſcij H-S. CCCIↃↃↃ. à Flauio te abſtuliſſe, nunquid cauſæ eſt, quin à iudicio abeas turpiſſimè victus? Quo teſte igitur hoc planum faciam? venerat, vt opinor, hæc res in iudicium? certè. quis erat petitor? Fannius. quis reus? Flauius. quis iudex? Cluuius. Ex his vnus mihi teſtis eſt producendus, qui pecuniam datam dicat? quis eſt ex his grauiſſimus? ſine controuerſia. qui omnium iudicio comprobatus eſt iudex. Quem igitur ex his tribus à me teſtem expectabis? petitorem? Pannius eſt: contrà ſe nunquam teſtimonium dicet reum? Flauius eſt: is iampridem eſt mortuus: ſi viueret, verba eius audiretis. Iudicem? Cluuius eſt. quid is dicit? H-S. CCCIↃↃↃ. Panurgi nomine Flauium Fannio diſſoluiſſe. quē tu ſi ex cenſu ſpectas, eques Rom. eſt: ſi ex vita, homo clariſſimus eſt: ſi ex te, iudicem ſumpſiſti: ſi ex veritate, id quod ſcire potuit, & debuit, dixit. Nega, nega nunc, equiti Rom. homini honeſto, iudici tuò, credi oportere. Circumſpici, æſtuat, negat nos Cluuij teſtimonium recitaturos. recitabimus. erras: inani & tenui ſpe te conſolaris. Recita teſtimonium T. Manilij & C. Luſcij Octæ, duorum ſenatorum, hominum ornatiſſimorum, qui ex Cluuio audierunt. Vtrum dicis, Luſcio & Manilio, an & Cluuio non eſſe credendum? Planius, atque apertiùs dicam: vtrum Luſcius, & Manilius nihil de H-S. CCCIↃↃↃ. ex Cluuio audierunt? an Cluuius falſum Luſcio, & Manilio dixit? Hoc ego loco, ſoluto & quieto fum animo, &, quórſum recidit reſponſum tuum, non magnopere laboro. Firmiſſimis enim, & ſanctiſſimis teſtimonijs virorum optimorum cauſa Roſcij communita eſt. Si iam tibi deliberatum eſt, quibus abroges fidem iuriſiurādi, reſponde. Manilio, & Luſcio negas eſſe credendum? dic, aude. eſt tuæ contumaciæ, arrogantiæ, vi-

tæque

tæque vniuersæ vox. Quid exspectas, quam mox ego Lucium, & Manilium dicam ordine esse senatores, ætate grandes natu, natura sanctos & religiosos, copijs rei familiaris locupletes, & pecuniosos? non faciam nihil mihi detraham, cum illis exactæ ætatis seueriſſimè fructum, quem meruerunt, retribuam magis mea adolescentia indiget illorum bona existimatione, quam illorum seueriſſima senectus desiderat meam laudem. Tibi verò, Piso diu deliberandum & concoquendum est, vtrum potiùs Chæreæ iniurato in sua lite, an Manilio & Lucio iuratis in alieno iudicio credas. Reliquum est, vt Cluuium falsum dixisse Lucio, & Manlio cõrendat. quod si facit, qua impudentia est eumne testem improbabit, quem iudicem probarit? ei negabit credi oportere, cui ipse crediderit? eius testis ad iudicem fidem infirmabit, cuius propter fidem, & religionem iudicis testes comparabat? quum ego si ferrem iudicem, refugere non deberet: cum testem producam, reprehẽdere audebit? Dixit enim, inquit, iniuratus Lucio, & Manilio: si diceret iuratus, crederes? At quid interest inter periurum, & mendacem? qui mentiri solet, peierare consueuit: quem ego vt mentiatur inducere possim, vt peieret, exorare facilè potero. Nam qui semel à veritate deflexit, hic non maiore religione ad periurium, quàm ad mendacium perduci consueuit. Quis enim deprecatione deorum: non conscientiæ fide commouetur? Propterea, quæ pœna à dijs immortalibus petitur, hæc eadem mendaci constituta est. Non enim ex pactione verborum, quibus iusiurandum comprehenditur, sed ex perfidia & malitia, per quam insidiæ tenduntur alicui, dij immortales hominibus irasci, & succensere consueuerunt. At ego hoc ex cõtrario contendo leuior esset auctoritas Cluuij, si diceret suratus, quam nunc est, cum dicit iniuratus. tum enim forsitan improbis

nimis cupidus videretur; qui qua de re iudex fuisset, testis esset: nunc omnibus inimicis necesse est castissimus, & constantissimus esse videatur, qui id, quod scit, familiaribus suis dicit. Dic nunc, si potes, si res, si causa patitur, Cluuium esse mentitum. Mentitus est Cluuius? Ipsa mihi veritas manum iniecit, & paulisper consistere & commorari cogit. Vnde hoc totum ductum, & conflatum mendacium est? Roscius est videlicet homo callidus, & versutus, hoc initio cogitare cœpit: quoniam Fannius à me petit H-S. 100,000 petam à C. Cluuio equite Romano, ornatissimo homine, vt mea causa mentiatur: dicat decisionem factam esse, quæ facta non est, H-S. CCC IↃↃↃ. à Flauio data esse Fannio, quæ data non sunt. Est hoc principium improbi animi, miseri ingenij, nullius consilij. Quid deinde? posteaquam se præclarè confirmauit, venit ad Cluuium, quem hominem? leuem? immò grauissimum, nobilem? immò constantissimum, familiarem? immò alienissimum. Hunc posteaquam salutauit, rogare cœpit, blandè & concinnè scilicet: Mentire mea causa, viris optimis tuis familiaribus præsentibus: dic Flauium cum Fannio de Panurgo decidisse, qui nihil transegit: dic H-S. CCC IↃↃↃ. dedisse, qui assem nullum dedit. Quid ille respondit? ego verò cupidè, & libenter mentiar tua causa, & si quando me vis peierare, vt paululum tu compendij facias, paratum fore scito. non fuit causa, cur tantum laborem caperes, & ad me venires: per nitium hoc, quod erat tam leue, transigere potuisti. Pro deum hominumq; fidem, hoc aut Roscius vnquam à Cluuio petisset, si H-S. millies, in iudicium haberet? aut Cluuius Roscio petenti concessisset, si vniuersæ prædæ particeps esset? vix mediusfidius tu, Fanni, à Ballione, aut aliquo eius simili hoc postulare auderes, & impetrare posses: quod cum est veritate falsum, tum ratione quoque

est

est incredibile. Obliuiscor enim Roscium, & Cluuium viros esse primarios: improbos temporis causa esse fingo. falsum subornauit testem Roscius Cluuium: cur tam sero? cur cum altera pensio soluenda esset, non tum, cum prima? nam iam antea H.S. ɔɔɔɔ. dissoluerat. Deinde si iam persuasum erat Cluuio, vt mentiretur: cur potius H.S. CCCIɔɔɔɔ, quàm CCCIɔɔɔɔ. CCCIɔɔɔɔ. CCCIɔɔɔɔ. data dixit Fannio à Flauio, cum ex restipulatione pars eius dimidia Roscij esset? Iam intelligis, C. Piso, sibi soli societatis nihil Roscium petisse. Hoc cum sentit Staturius esse apertum, resistere, & repugnare contra veritatem non audet: aliud fraudis, & insidiarum eodem vestigio diuerticulum reperit, petisse, inquit, suam partem Roscium à Flauuio confiteor vacuam, & integram reliquisse Fannij concedo: sed quod sibi exegit, id commune societatis factum esse contendo: quo nihil captiosius, neque indignius potest dici. Quæro enim, potueritne Roscius ex societate suam partem petere, necne? Si non potuit quemadmodum abstulit? si potuit: quemadmodum non sibi exegit? Nam quod sibi petitur, certè alteri non exigitur. An ita est? si quod vniuersæ societatis fuisset, petisset, quod cum exactum esset, æqualiter omnes partirentur: nunc cum petierit, quod suæ partis esset, non quod abstulit, soli sibi exigit? Quid interest inter eum, qui per se litigat, & qui cognitor est datus? qui per se litem contestatur, sibi soli petit: alteri nemo potest, nisi qui cognitor est factus. Itane verò? cognitor si fuisset tuus, quod vicisset iudicio, ferres tuum, suo nomine petijt: quod abstulit, sibi, non tibi exegit. Quod si quisquam petere potest alteri, qui cognitor non est factus: quæro, quid ita, cum Panurgus esset interfectus, & lis contestata cum Flauio damni iniuria esset, tu in eam litem cognitor Roscij sis factus? cum præsertim ex tua oratione, quodcunque tibi peteres huic pete-

res: quodcunque tibi exigeres, id in societatem reciderret. Quod si ad Roscium nihil peruenirет, quod tu à Flauio abstulisses, nisi te in suam litem dedisset cognitorem: ad te peruenire nihil debet, quod Roscius pro sua parte exegit, quoniam tuus cognitor non est factus. Quid enim huic rei respondere poteris Fanni? cum de sua parte Roscius transegit cum Flauio, actionem tibi tuam reliquit, an non? Si non reliquit, quemadmodum H.S. CCCIↃↃↃ. ab eo postea exegisti? si reliquit, quid ab hoc petis, quod per te persequi & petere debes? Simillima enim, & maximè gemina societas hæreditatis est. quemadmodum socius in societate habet partem, sic heres in hereditate habet partem. vt heres sibi soli, non coheredibus petit: sic socius sibi soli, non socijs petit: & quemadmodum vterque pro sua parte petit, sic pro sua parte dissoluit: heres ex sua parte, qua hereditatem * adijt: socius ex ea, qua societatem coijt. Quemadmodum suam partem Roscius suo nomine condonare potuit Flauio, vt eam tu non peteres: sic cum exegit suam partē, & tibi integram petitionem reliquit, tecum partiri non debet: nisi fortè tu peruerso more, quod huius est, ab alio extorquere non potes, huic eripere potes. Perstat in Sententia Saturius, quodcunque sibi petat socius, id societatis fieri. quod si ita est, quæ (malum) stultitia fuit, vt Roscius ex iurisperitorum consilio, & auctoritate restipularetur à Fannio diligenter, vt quod is exegisset à Flauio, dimidiam partem sibi dissolueret: siquidem sine cautione, & repromissione nihilominus id Fannius societati, hoc est Roscio, debebat?

* * *

Desiderantur non pauca.

ACCV.

ACCVSATIONIS IN C. VERREM LIBER PRIMVS, QVI DIVINATIO DICITVR.

ORATIO QVARTA.

Si quis vestrûm iudices, aut eorum, qui adsunt fortè miratur, me, qui tot annos in causis, iudicijsque publicis ita sim versatus, vt defenderim multos, læserim neminem, subitò nunc mutata voluntate ad accusandũ descenderim: si mei cõsilij causam, rationẽq; cognoscat, vita & id quod facio probabit, & in hac causa profectò neminẽ mihi esse præponendũ actorẽ putabit. Cũ quæstor in Sicilia fuissem, iudices, itaq; ex ea prouincia decessissem, vt Siculis omnibus iucundam, diuturnamq; memoriam quæsturæ, nominisq; mei relinquerem: factum est, vti cum summũ in veteribus patronis multis, tum nõnullum etiam iu me præsidium suis fortunis constitutum esse arbitrarẽtur qui nunc populati, atque vexati, cuncti ad me publicè sæpè venerunt, vt suarum fortunarum omnium causam, defensionemq; susciperem: me sæpe esse pollicitum, sæpe ostendisse dicebant, si quod tẽpus accidisset, quo tempore aliquid à me requirerent, commodis eorum me non defuturum. venisse tempus aiebant, non iam vt commoda sua, sed vt vitam, salutemq; totius prouinciæ defenderem, sese iam ne deos quidem in suis vrbibus, ad quos confugerent, habere: quod eorum simulachra sanctissima C. Verres ex delubris religiosissimis sustulisset. quæ res luxuries in flagitijs, crudelitas in supplĩ

cijs, auaritia in rapinis, superbia in contumelijs efficere, potuisset, eas omnes sese hoc vno prætore per triennium pertulisse: rogare, & orare, ne illos supplices aspernarer, quos me incolumi, nemini supplices * esse oporteret. Tuli grauiter, & acerbè iudices, in eum me locum * adductum, vt aut eos homines spes falleret, qui opem à me atque auxilium * petissent: aut ego, qui me ad defendendos homines ab ineunte adolescentia dedissem, tempore atque officio coactus ad accusandum traducerer. Dicebam habere eos actorem Q. Cæcilium, qui præsertim quæstor in eadem prouincia post me quæstorem fuisset. quo ego adiumento sperabam hanc à me molestiam posse demoueri, id mihi erat aduersarium maxime. nam illi multo mihi hoc facilius remississent, si istum non possent, aut si iste apud eos quæstor, non fuisset. Adductus sum iudices, officio, fide, misericordia, multorum bonorum exemplo, veteri consuetudine, institutoq; maiorum, vt onus hoc laboris atque officij, non ex meo, sed ex meorum necessariorum tempore mihi suscipiendum putarem. Quo in negotio tamen illa me res iudices consolatur, quod hæc quæ videtur esse accusatio mea, non potius accusatio, quàm defensio est existimãda. Defendo enim multos mortales, multas ciuitates, prouinciam, Siciliam totam. Quamobrem si mihi vnus est accusandus, propemodum manere in instituto meo videor, & non omnino à defendendis hominibus, subleuandisque discedere. Quod si hanc causam tam idoneam, tam illustrem, tam grauem non haberem, si aut hoc à me Siculi non petissent, aut mihi cum Siculis causa tantæ nec consuetudinis non intercederet, & hoc quod facio, me reip. causa facere profiterer: vt homo singulari cupiditate, audacia, scelere præditus, cuius furta atque flagitia non in Sicilia solum, sed in Achaia, Asia, Cilicia, Pamphylia, Romæ denique ante oculos omnium maxima, turpissi-

turpissimaque nossemus, me agere in iudicium vocaretur: quis tandem esset, qui meum factum aut consilium posset reprehendere? Quid est, prô deûm hominumq; fidem, in quo ego reip. plus hoc tempore prodesse possim? Quid est, quod aut populo Rom. gratius esse debeat? aut socijs, exteriscq; nationibus optatius esse possit? aut saluti, fortunisq; omnium magis accommodatum sit? Populatæ, vexatæ, funditus euersæ prouinciæ: socij, stipendiarijq; populi Rom. afflicti, miseri: iam non salutis spem, sed exitij solatium quærunt. Qui iudicia manere apud ordinem senatorium volunt, quæruntur accusatores se idoneos non habere, qui accusare possunt, iudiciorum seueritatem desiderant. populus Rom. interea, tametsi multis incommodis, difficultatibusque affectus est, tamen nihil æque in rep. atque illam veterem iudiciorum vim, grauitatemque requirit. Iudiciorum desiderio tribunitia potestas efflagitata est: iudiciorum leuitate ordo quoq; alius ad res iudicandas postulatur. iudicum culpa atq; dedecore etiam censorium nomen, quod asperius antea populo videri solebat, id nûc poscitur: id iam populare, atque plausibile factum est. In hac libidine hominum nocentissimorum, in populi Rom. quotidiana querimonia, iudiciorum infamia, totius ordinis offensione, cum hoc vnum his tot incommodis remedium esse arbitrarer, vt homines idonei, atque integri causam reip. legumque susciperent: fateor me salutis omnium causa ad eam partem accessisse reipub. subleuandæ, quæ maxime laboraret. Nunc quoniam quibus rebus adductus ad causam accesserim, demonstraui: dicendum necessario est de contentione nostra, vt in constituendo accusatore, quod sequi possitis, habeatis. Ego sic intelligo iudices, cum de pecunijs repetundis nomen cuiuspiam deferatur, si certamen inter aliquos sit, cui potissimum delatio detur, hæc duo in primis spectari

oportere quem maxime velint actorem esse ij, quibus factæ esse dicantur iniuriæ: & quem minime velit is, qui eas iniurias fecisse arguatur. In hac causa, iudices, tametsi vtrumq; esse arbitror perspicuum: tamen de vtroque dicam. & de eo prius, quod apud vos plurimum debet valere, hoc est de voluntate eorum, quibus iniuriæ factæ sunt: quorum causa iudicium de pecunijs repetundis est constitutum. Siciliam prouinciam C. Verres per triennium depopulatus esse, Siculorum ciuitates vastasse, domos exinaniisse, fana spoliasse dicitur. Adsunt, quærunturSiculi vniuersi: ad meam fidem, quàm habent spectatam iam & diù cognitam confugiunt: auxilium sibi per me à vobis, atq; à populi Rom. legibus petunt: me defensorem calamitatum suarum, me vltorem iniuriarum, me cognitorem iuris sui, me actorem causæ totius esse voluerunt. Vtrum Q. Cæcili hoc dices, me non Siculorum rogatu ad causam accedere? an optimorum fidelissimorumq; sociorum voluntatem apud hos grauem esse non oportere? Si id audebis dicere, quod C. Verres cui inimicum esse simulas, maxime existimari vult, Siculos hoc à me non petisse: primùm causam inimici tui subleuabis, de quo non præiudicium, sed plane iudicium iam factum putatur: quod ita percrebuit, Siculos omnes actorem suæ causæ contra illius iniurias quæsisse. Hoc si tu inimicus eius factum negabis, quod ipse, cui maxime hæc res obstat, negare non audet: videto ne nimium familiariter inimicitias exercere videare. Deinde sunt testes viri clarissimi nostræ ciuitatis, quos omnes à me nominari non est necesse: eos qui adsunt appellabo, quos si mentirer, testes esse impudentiæ meæ minime vellem. Scit is, qui est in consilio, C. Marcellus: scit is, quem adesse video, Cn. Lentulus Marcellinus: quorum fide, atque præsidio Siculi maximè nituntur, quòd omnino Marcellorum nomini

tota

tota illa prouincia adiuncta est. Hi sciunt hoc non modo à me petitum esse, sed ita sæpe, & ita vehementer esse petitum, vt aut causa mihi suscipienda fuerit, aut officium necessitudinis repudiandum Sed quid ego his testibus vtor? quasi res dubia, aut obscura sit. Adsunt homines ex tota prouincia nobilissimi, qui præsentes vos orant atque obsecrant iudices, vt in actore causæ suæ deligendo, vestrum iudicium à suo iudicio ne discrepet. Omnium ciuitatum totius Siciliæ legationes adsunt, præter duas ciuitates, quarum duarum, si adessent, duo crimina vel maxima minuerentur, quæ cum his ciuitatibus C. Verri communicata sunt. At enim cur à me potissimum hoc præsidium petierunt? Si esset dubium, petissent à me præsidium, necne, dicerem cur petissent. Nunc verò, cum id ita perspicuum sit, vt oculis iudicare possitis, nescio cur hoc mihi detrimento esse debeat, si id mihi obijciatur, me potissimum esse delectum. Verum id mihi non sumo, iudices, & hoc non modo in oratione mea non pono, sed ne in opinione quidem cuiusquam relinquo, me omnibus patronis esse præpositum. Non ita est, sed vniuscuiusque temporis, valetudinis, facultatis ad agendum, ducta ratio est. Mea fuit semper hæc in hac re voluntas, & sententia, quemuis vt hoc * mallent de his qui essent idonei, suscipere, quàm me: me vt * mallent quam neminem. Reliquum est iam, vt illud quæramus, cum hoc constet, Siculos à me petisse, ecquid hanc rem apud vos, animosq; vestros valere oporteat: ecquid auctoritatis apud vos in suo iure repetundo socij populi Rom. supplices vestri habere debeant. De quo quid ego plura commemorem? quasi verò dubium sit, quin tota lex de pecuniis repetundis sociorum causa constituta sit. Nam ciuibus cum sunt ereptæ pecuniæ, ciuili ferè actione, & priuato iure repetuntur. Hæc lex socialis est:

hoc ius nationum exterarum est: hanc habent aream minùs aliquanto nũc quidem munitam, quàm antea: verumtamen, si qua reliqua spes est, quæ sociorum animos consolari possit, ea tota in hac lege posita est: cuius legis non modo à populo Rom. sed etiam ab vltimis nationibus iamprídem seueri custodes requiruntur. Quis igitur est, qui neget oportere eorum arbitratu lege agi, quorum causa lex sit constituta? Sicilia tota si vna voce loqueretur, hoc diceret: Quod auri, quod argenti, quod ornamentorum in meis vrbibus, sedibus, delubris fuit, quod in vnaquaque re beneficio senatus, populique Romani iuris habui, id mihi tu, C. Verres, eripuisti, atque abstulisti: quo nomine abs te sestertium millies ex lege repeto. Si vniuersa, vt dixi, prouincia loqui posset, hac voce vteretur: quoniam id non poterat, harum rerum actorem, quem idoneum esse arbitrata est, ipsa delegit. In huiusmodi re quisquam tam impudens reperietur, qui ad alienam causam, inuitis ijs, quorum negotium est, accedere, aut aspirare audeat? Si tibi, Q. Cæcili, hoc Siculi dicerent: Te non nouimus: nescimus qui sis: nunquam te antea vidimus: sine nos per eum nostras fortunas defendere, cuius fides est nobis cognita: nónne id dicerent, quod cuius probare deberent? nunc hoc dicunt: vtrumque se nosse: alterum se cupere defensorem esse fortunarum suarum: alterum planè nolle. Cur nolint, etiamsi tacerent, satis dicunt. verum non tacent. tamen his inuitissimis te offeres? tamen in aliena causa loquere? tamen eos defendes, qui se ab omnibus desertos potiùs, quàm abs te defensos esse malunt? tamen his operam tuam pollicebere, qui te neque velle sua causa, nec si cupias, posse arbitrantur? Cur eorum spem exiguam reliquarum fortunarum, quàm habent in legis, & iudicij seueritate positam, vi extorquere conaris? cur te interponis inuitissimis his, quibus maxime lex con-

consultum esse vult? cur de quibus in provincia nō optimè es meritus, eos nunc planè fortunis omnibus conaris euertere? cur his non modo persequendi iuris sui, sed etiam deplorandæ calamitatis adimis potestatem? Nam, te actore quem eorum affuturum putas? quos intelligis non vt per te alium, sed vt per aliquem te ipsum vlciscantur, laborare? At enim solum, id est, vt me Siculi maxime velint alterum illud credo obscurum est, à quo Verres minime se accusari velit. Ecquis vnquam tam palam de honore, tam vehementer de salute sua contendit, quàm ille, atque illius amici, vt ne hæc mihi delatio detur? Sunt multa, quæ Verres in me esse arbitratur, quæ scit in te, Q. Cæcili, non esse: quæ cuiusmodi in vtroque nostrum sunt, paulò post commemorabo. Nunc tantum id dicam quod tacitus tu mihi assentiare, nullam rem in me esse, quàm ille contemnat, nullam in te, quàm pertimescat. Itaque magnus ille defensor, & amici eius tibi * Hortensius suffragatur, me oppugnat: apertè à iudicibus petit, vt tu mihi anteponare: & ait hoc se honestè sine vlla inuidia, ac sine vlla offensione contendere. Non enim, inquit, illud peto, quod soleo, cum vehementius contendi impetrare, reus vt absoluatur: nō peto: sed vt ab hoc potiùs, quàm ab illo accusetur, id peto. Da mihi hoc concede quod facilè est, quod honestum, quod non inuidiosum: quod cum dederis, sine vllo tuo periculo, sine infamia illud dederis, vt is absoluatur, cuius ego causa laboro. Et ait idem, vt aliquis metus adiunctus sit ad gratiam, certos esse in consilio, quibus ostendi tabellas velit: id esse perfacile. non enim singulos ferre sententias, sed vniuersos constituere: ceratam vnicuique tabellam dari cera legitima, non illa infami ac nefaria. Atq; is non tam propter Verrem laborat, quam quod eum minime res tota delectat, videt enim si à pueris nobilibus quos adhuc elusit, si à quadrupla-

toribus, quos non sine causa contempsit semper, ac pro nihilo putauit, accusandi voluntas ad viros fortes spectatosque homines translata sit, se in iudicijs dominari nō posse. Huic ego homini iam antè denuntio, si à me causam hāc vos agi volueritis, rationem illi defendendi, totam esse mutandam, & ita tamen mutandam, vt meliore & honestiore conditione sit, quam qua ipse esse vult: vt imitetur homines eos, quos ipse vidit amplissimos, L. Crassum & M. Antonium. qui nihil se arbitrabantur ad iudicia, causasque amicorum præter fidem, & ingenium afferre oportere. nihil erit, quod, me agente, arbitretur iudicium sine magno multorum periculo posse corrumpi. Ego in hoc iudicio mihi Siculorum causam receptam, populi Romani susceptam esse arbitror: vt mihi non vnus homo improbus opprimendus sit, id quod Siculi pertinuerunt: sed omnino omnis improbitas, id quod populus Romanus iamdiu flagitat, extinguenda, atque delenda sit. In quo ego quid eniti, aut quid efficere possim, malo in aliorum spe relinquere, quàm in oratione mea ponere. Tu verò, Cæcili, quid potes? quo tempore, aut qua in re non modò specimen ceteris aliquod dedisti, sed tuæ tui periculum fecisti? In mentem tibi non venit, quid negotij sit causam publicam sustinere? vitam alterius totam explicare? atque eam non modo in animis iudicum, sed etiam in oculis, conspectuque omnium exponere? sociorum salutem, commoda prouinciarum, vim legum, grauitatem iudiciorum defendere? Cognosce ex me, quoniam hoc primum tempus discendi nactus es, quam multa esse oporteat in eo, qui alterum accuset: ex quibus si vnum aliquod in te cognoueris, ego iam tibi ipse istuc, quod expetis mea voluntate concedam. Primùm integritatem, atque innocentiam singularem. nihil est enim, quod minus ferendum sit, quam rationem ab altero vitæ reposcere eum, qui

qui non possit fuæ reddere. Hic ego de te plura non dicam: vnum illud credo, omnes animaduertere, te adhuc à nullis nisi à Siculis potuisse cognosci: Siculos hoc dicere, cum eidem sint irati, cui tu te inimicum esse dicis: sese tamen, te actore, ad iudicium non affuturos. Quare negent, ex me non audies: hos patere id suspicari, quod necesse est. Illi quidem (vt est hominum genus nimis acutum & suspiciosum) non te ex Sicilia literas in Verrem deportare velle arbitrantur, sed cum ijsdem literis illius prætura & tua quæstura consignata sit, asportare te velle ex Sicilia literas suspicantur. Deinde accusatorem firmum, verumque esse oportet. Eum ego si te putem cupere esse, facilè intelligo esse non posse. Nec ea dico, quæ si dicam, tamen infirmare non possis, te antequam de Sicilia decesseris, in gratiam rediisse cum Verre: Potamonem scribam, & familiarem tuum retentum esse à Verre in prouincia, cum tu decederes: M. Cæcilium fratrem tuum lectissimum, atque ornatissimum adolescentem non modo non adesse, neque tecum tuas iniurias persequi, sed esse cum Verre: cum illo familiarissimè, atque amicissimè viuere. Sunt hæc & alia in te falsi accusatoris signa permulta: quibus ego nunc non vtor. hoc dico, te, si maximè cupias tamen verum accusatorem esse non posse. video enim permulta esse crimina, quorum tibi societas cum Verre eiusmodi est, vt ea in accusando attingere non audeas. Quæritur Sicilia tota, C. Verrem ab aratoribus, cum frumentum sibi in cellam imperauisset, & cum esset tritici modius * H-S. II. pro frumento in modios singulos duodenos sestertios exegisse. Magnum crimen, ingens pecunia, furtum impudens, iniuria non ferenda. ego hoc vno crimine illum condemnem necesse est. Tu. Cæcili, quid facies? Verum hoc tantum crimen præteribis? an obijcies? Si obijcies, idne alteri crimi-

ni dabis, quod eodem tempore in eadem prouincia tu ipse feceris? audebis ita accusare alterum, vt quo minùs tute condemnere, recusare non possis? Si prætermittes, qualis erit ista tua accusatio, quæ domestici periculi metu certissimi, & maximi criminis non modo suspicionem, verum etiam mentionem ipsam pertimescat? Emptum est ex s.c. frumentum à Siculis prætore Verre, pro quo frumento pecunia omnis soluta non est. graue est hoc crimen in Verrem, graue me agente: te accusante nullum. eras enim tu quæstor: pecuniam publicam tu tractabas: ex qua, etiam si cuperet prætor, tamen ne qua deductio fieret, magna ex parte, tua potestas erat. Huius quoque igitur criminis, te accusante, mentio nulla fiet. Silebitur toto iudicio de maximis, & notissimis illius furtis & iniurijs. Mihi crede, Cæcili, non potest in accusando, socios vere defendere is, qui cum reo criminum societate coniunctus est. Mancipes à ciuitatibus pro frumento pecuniam exegerunt. Quid? hoc, Verre prætore factum est solum? non, sed etiam * quæstore Cæcilio. Quid igitur? daturus es huic crimini, quod & potuisti prohibere ne fieret, & debuisti? an totum id relinques? Ergo id omninò Verres in iudicio suo non audiet, quod cum faciebat, quemadmodum defensurus esset, non reperiebat. Atque ego hæc quæ in medio posita sunt, commemoro. Sunt alia magis occulta furta, quæ ille, vt istius credo animos, atque impetus retardaret, cum quæstore suo benignissime communicauit. Hæc tu scis ad me esse delata: quæ si velim proferre, facilè omnes intelligent, vobis inter vos non modò voluntatem fuisse coniunctam, sed ne prædam quidem adhuc esse diuisam. Quapropter si tibi iudicium postulas dari, quod tecum vna fecerit, concedo. si id lege permittitur. sin autem de accusatione dicimus, concedas oportet ijs, qui nullo suo peccato impediuntur, quo minùs alterius

pec-

peccata demonstrare possint. Ac vide, quantum inter futurum sit inter meam, atq; tuam accusationē. Ego, etiam quæ tu sine Verre commisisti, Verri crimini daturus sum, quod te non prohibuerit, cum summam ipse haberet potestatem: tu contra, ne quæ ille quidem fecit, obijcies, ne qua ex parte coniunctus cum eo repetiare. Quid illa, Cæcili? contemnendane tibi videntur esse, sine quibus causa sustineri, præsertim tanta, nullo modō potest? aliqua facultas agendi, aliqua dicendi consuetudo, aliqua in foro, iudicijs, legibus, aut ratio, aut exercitatio? intelligo quām scopuloso, difficiliq́ue in loco versēr. nam cum omnis arrogantia odiosa est. tum illa ingenij, atque eloquentiæ multo molestissima. Quamobrem nihil dico de meo ingenio, neque est quod possim dicere, neque si esset, diceré. aut enim id mihi satis est, quod est de me opinionis, quidquid est, aut frid parum est, ego maius id commemorando facere non possum. De te, Cæcili, iam mehercule, hoc extra hanc contentionem, certaméq; nostrum familiariter tecum loquar. Tu ipse quemadmodum existimes vide etiam atq; etiam, & tu te collige: & qui sis, & quid facere possis, considera. Putasne te posse de maximis, acerbissimisq; rebus, cum causam sociorum fortunasq́ue prouinciæ, ius populi Romani, grauitatem iudicij legumq́ue susceperis, tot res, tam graues, tam varias, voce, memoria, consilio, ingenio, sustinere? Putasne te possaquæ C. Verres in quæstura, quæ in legatione, quæ in prætura, quæ Romæ, quæ in Italia, quæ in Achaia, Asia, Pamphylia, patrarit, ea, quemadmodum locis temporibusq; diuisa sint, sic criminibus: & oratione distinguere? Putasne te posse, id quod in eiusmodi reo maxime necessarium est, facere, vt quæ ille libidinosè, quæ nefariè, quæ crudeliter fecerit, ea quoq; acerba, & indigna videātur esse ijs, qui audiunt, atque illis vita sunt, qui sensērunt? Magnam

sunt ea, quæ dico. * mihi, mihi crede: noli hæc contemnere, dicenda, demonstranda, explicanda sunt omnia: causa non solum exponenda, sed etiam grauiter, copioseque agenda est: * perspiciendum est, si quid agere aut perficere vis, vt homines te nó solùm audiant, verumetiam libenter studioseq; audiant. In quo si te multum natura adiuuaret, si optimis à pueritia disciplinis, atq; artibus studuisses, & in his elaborasses, si literas Græcas Athenis, non Lilybæi, Latinas Romæ, non in Sicilia didicisses, tamen esset magnum tantam causam, tam exspectatam, & diligentia consequi, & memoria complecti, & oratione exponere, & voce, & viribus sustinere. Fortasse dices, quid? ergò hæc in te sunt omnia? vtinam quidem essent: verumtamen vt esse possent, magno studio mihi à pueritia est elaboratum. Quod si ego hæc propter magnitudinem rerum, ac difficultatem assequi non potui, qui in omni vita nihil aliud egi: quàm longè tute ab his rebus abesse arbitrare, quas non modò antea nunquam cogitasti, sed ne nunc quidem, cum in eas ingrederis, quæ & quantæ sint suspicari potes? Ego, qui, sicut omnes sciunt, in foro iudicijsque ita versor, vt eiusdem ætatis aut nemo, aut pauci plures causas defenderint, & qui omne tempus, quod mihi ab amicorum negotijs datur, in his studijs laboribusq; consumam, quo parator ad vsum forensem, promptiorque esse possim tamen, ita deos mihi velim propitios, vt tum illius * diei mihi venit in mentem, quo die, citato reo, mihi dicendum fit, non solùm commoueor animo, sed etiam toto corpore perhorresco. iam nunc mente & cogitatione prospicio, quæ tum studia hominum, qui concursus futuri sint, quantam exspectationem magnitudo iudicij sit allatura, quantam auditorum multitudinem C. Verris infamia concitatura, quantam denique audientiam orationi meæ improbitas illius factura sit. Quæ cum cogito, iam

nunc

nunc timeo, quidnam pro offensione hominum, qui illi inimici infensique sunt, & exspectatione omnium, & magnitudine rerum dignum eloqui possim. Tu horum nihil metuis, nihil cogitas, nihil laboras: &, si quid ex vetere aliqua oratione, IOVIM ego optimum maximum: aut, VELLEM, si fieri potuisset, iudices: aut aliquid eiusmodi edisserere potueris, præclarè te paratum in iudicium venturum arbitraris. Ac si tibi nemo responsurus esset, tamen ipsam causam, vt ego arbitror, demonstrare non posses. Nunc ne illud quidem cogitas, tibi cum homine disertissimo, & ad dicendum paratissimo futurum esse certamen: quicum modo disserendum, modo omni oratione pugnandum, certandumq; sit? Cuius ego ingenium ita laudo, vt nō pertimescam: ita probo, vt me ab eo delectari facilius, quàm decipi putem posse. Nunquam ille me opprimet consilio: nunquam vllo artificio peruerter, nunquā ingenio me suo labefactare, atq; infirmare conabitur: noui omnes hominis petitiones, rationesque dicendi sæpe in ijsdem, sæpe in contrarijs causis versati sumus. Ita contra me ille dicet, quamuis sit ingeniosus, vt nonnullum etiam de suo ingenio iudicium fieri arbitretur. Te verò, Cæcili, quemadmodum sit elusurus, quam omni ratione iactaturus, videre iam videor: quoties ille tibi potestatem, optionemque facturus sit, vt eligas vtrum velis, factum esse, necne verum esse, an falsum: vtrum dixeris, id contra te futurum. qui tibi æstus, qui error, quæ tenebræ dij immortales erunt, homini minimè malo? Quid, cum accusationis tuæ membra diuidere cœperit, & in digitis suis singulas partes causæ constituere? quid, cum vnumquodq; transigere expedire, absoluere? ipse profectò metuere incipies, ne innocenti periculum facesseris. Quid, cum commiserari, cōqueri, & ex illius inuidia deonerare aliquid, & in te traijcere cœperit? commemorare quæstoris

cum prætore necessitudinem constitutam? morem maiorum? sortis religionem? poterisne eius orationis subire * inuidiam? Vide modò, etiam atque etiam considera. mihi enim videtur periculum fore, ne ille non modo verbis te obruat, sed gestu ipso, ac motu corporis præstringat aciem ingenij tui, teque ab institutis tuis, cogitationibusque abducat. Atque huiusce rei iudicium iam continuo video futurum. si enim mihi hodiè respondere ad hæc, quæ dico, potueris: si ab isto libro quem tibi magister ludi nescio quis ex alienis orationibus compositum dedit, verbo vno discesseris: posse te, & illi quoque iudicio non deesse, & causæ, atque officio tuo satisfacere arbitrabor: sin mecum in hac prolusione nihil fueris, quem te in ipsa pugna cum acerrimo aduersario fore putemus? Esto: ipse nihil est: nihil potest, at venit paratus cum subscriptoribus exercitatis, & disertis, est tamen hoc aliquid: tametsi non est satis, * omnibus enim rebus is qui princeps in agendo est, ornatissimus, & paratissimus esse debet. Venim tamen L. Apulium esse video proximum subscriptorem, hominem non ætate, sed vsu forensi, atq; exercitatione tyronem. Deinde, vt opinor, habet Allienum: hunc tamen à subsellijs. qui quid in dicendo posset, nunquam satis attendi, in clamando quidem video eum esse bene robustum, atq; exercitatum. in hoc spes tuæ sunt omnes: hic, si tu eris actor constitutus, totum iudicium sustinebit, * Ac ne is quidem tantum contendet in dicendo, quantū potest; sed consulet laudi & existimationi tuæ; & ex eo, quod ipse potest in dicendo, aliquantum remittet, vt tu * tandem aliquid esse videare. Vt in actoribus Græcis fieri videmus, sæpe illum qui est secundarum, aut tertiarum partium, cùm possit aliquanto clarius dicere, quam ipse primarum, multū summittere, vt ille princeps quam maxime excellat: sic faciet Allienus; tibi seruiet, tibi lenocinabitur,

terminus aliquanto contendet, quam potest. Iam hic consideratе, cuiusmodi accusatores in tanto iudicio simus habituri: cum & ipse Allienus ex ea facultate, si quam habet, aliquantum detracturus sit, & Cæcilius tum denique se aliquid futurum putet, si Allienus minus vehemens fuerit, & sibi prius in dicendo partes concesserit. Quartum quem habiturus non video, nisi quem forte ex illo grege oratorum, qui subscriptionem sibi postularunt, circunque vos delationem dedissetis. ex quibus alienissimis hominibus, ita paratus venis, vt tibi hospes aliquis sit recipiendus. Quibus ego non sum tantum honorem habiturus, vt ad ea quæ dixerint certo loco, aut singulatim vnicuique respondeam. sic breuiter, quoniam non consulto, sed casu in eorum mentionem incidi, quasi præteriens satisfaciã vniuersis. Tantane vobis inopia videor esse amicorum, vt mihi non ex his, quos mecum adduxerim, sed de populo subscriptor addatur? vobis autem tanta inopia reorum est, vt mihi causam præripere conemini potius, quam aliquos à columna Mœnia vestri ordinis reos reperiatis? Custodem, inquit, Tullio, me apponite. Quid? mihi quam multis custodibus opus erit, si te semel ad meas causas admisero? qui non solum ne quid enunties, sed etiam ne quid auferas, custodiendus sis. Sed de isto custode toto sic vobis breuissimè respondebo, non esse hos tales viros commissuros, vt ad causam tantam à me susceptam, mihi creditam, quisquam subscriptor, me inuito, aspirare possit. Etenim fides mea custodem repudiat, diligentia speculatorem reformidat. Verum, vt ad te, Cæcili, redeam, quam multa te deficiant vides: quam multa sint in te, quę reus nocens in accusatore suo cupiat esse, profectò iam intelligis. Quid ad hæc dici potest? non enim quæro quid tu dicturus sis. video mihi non te, sed hunc librum esse responsurum, quem monitor tuus hic tenet: qui

si te rectè monere volet, suadebit tibi, vt hinc discedas, neq; mihi verbum vllum respondeas. quid enim dices? an id quod dictitas, iniuriam tibi feciſſe Verrem? arbitror. neq; enim eſſet veriſimile, cum omnibus Siculis faceret iniurias, te illi vnum eximium, cui conſuleret, fuiſſe. Sed cæteri Siculi vltorem ſuarum iniuriarum inuenerunt: tu, dū tuas iniurias per te, id quod nō potes, perſequi conaris, id agis, vt cæterorū quoque iniuriæ ſint impunitæ, atq; inultæ. & hoc te prætexit, non id ſolùm ſpectari ſolere, qui debeat, ſed etiam illud, qui poſcit vlciſci, in quo vtrumque ſit, eum ſuperiorem eſſe: in quo alterū, in eo non quid is velit, ſed quid facere poſſit, queri ſolere. Quod ſi ei potiſſimum cenſes permitti oportere accuſandi poteſtatem, cui maximam C. Verres iniuriam fecerit: vtrum tandem cenſes hos iudices grauius ferre oportere, te ab illo eſſe læſum, an prouinciam Siciliam eſſe vexatam, ac perditam? Opinor concedes, multo hoc & eſſe grauius, & ab omnibus ferri grauius oportere. Concede igitur, vt tibi anteponatur in accuſando prouincia. nam prouincia accuſat, cum is agit cauſam, quem ſibi illa defenſorem ſui iuris, vltorem iniuriarum, actorem totius cauſæ adoptauit. At eam tibi C. Verres fecit iniuriam, quæ cæterorum quoque animos poſſet alieno incommodo commouere: minimè. nam id quoq; ad rem pertinere arbitror, qualis iniuria dicatur, quæ cauſa inimicitiarum proferatur. Cognoſcite ex me. nam iſte eam profectò, niſi planè nihil ſapit, nunquam proferet. Agonis eſt quædam Lilybætana, liberta Veneris Erycinæ, quæ mulier ante hunc quæſtorem copioſa planè & locuples fuit. Ab hac præfectus Antonij quidam ſymphoniacos ſeruos abducebat per iniuriam, quibus ſe in claſſe vti velle dicebat. Tum illa, vt mos in Sicilia eſt omnium Venereorum, & eorum qui à Venere ſe liberauerunt, vt præfeſto illi religionem Veneris, nomenque ob-

ijceret,

ficeret, dixit & se, & omnia sua Veneris esse. * Vbi hoc quæstori Cæcilio viro optimo, & homini æquissimo nuntiatum est: vocari ad se Agonidem iubet: iudicium dat statim, si pateret eam se, & sua Veneris esse dixisse. iudicāt recuperatores id, quod necesse erat. neque enim erat cuiquam dubium, quin illa dixisset. iste in possessionem bonorum mulieris mittit: ipsam Veneri in seruitutem adiudicat: deinde bona vendit: pecuniam redigit. Ita dum pauca mancipia Veneris nomine Agonis, ac religione retinere vult, fortunas omnes, libertatemque suam istius iniuria perdidit. Lilybæum Verres venit posteà: rem cognoscit: factum improbat: cogit quæstorem suum pecuniam, quam ex Agonidis bonis redegisset, eam mulieri omnem adnumerare, & reddere. Est adhuc, id quod vos omnes admirari video, non Verres, sed Q. Mucius. quid enim facere potuit elegantius ad hominum existimationem? æquius ad leuandam mulieris calamitatem? vehementius ad quæstoris libidinem coercendam? Summè hæc omnia mihi videntur esse laudanda. Sed repentè è vestigio ex homine, tanquam aliquo Circæo poculo, factus est Verres: redit ad se, atque ad mores suos. nam ex illa pecunia magnam partem ad se auertit: mulieri reddidit quantulum visum est. Hic tu, si læsum te à Verre esse dices, patiar, & concedam: si iniuriam tibi factam quereris: defendam, & negabo. Deinde de iniuria, quæ tibi facta sit neminem nostrum grauiorem vindicem esse oportet, quam te ipsum, cui facta dicitur. Si tu cum illo posteà in gratiam rediisti, si domi illius aliquoties fuisti, si ille apud te posteà cenauit, vtrum te perfidiosum, an præuaricatorem existimari mauis? video esse necesse alterutrum. Sed ego tecum in eo non pugnabo, quo minus vtrum velis eligas. Quid si ne iniuriæ quidem, quæ tibi ab illo facta sit, causa remanet? quid habes,

quod possis dicere, quamobrem non modo mihi, sed cuiquam anteponare? nisi fortè illud, quod dicturum te esse audio, quæstorem illius fuisse. quæ causa grauis esset, si certares mecum. vter nostrûm illi amicior esse deberet, in contentione suscipiendarum inimicitiarum ridiculum est putare causam necessitudinis ad inferendum periculum iustam videri oportere. Etenim si plurimas à tuo prætore iniurias accepisses, tamen eas ferendo maiorem laudem, quam vlciscendo mererere. Cum verò nullum illius in vita rectius factum sit, quàm id quod tu iniuriam appellas: hi statuent hanc causam, quam ne in alio quidem probarent, in te iustam, ad necessitudinem violandam videri? qui si summam iniuriam ab illo accepisti, tamen quoniam quæstor eius fuisti, non potes eum sine vlla vituperatione accusare. si verò nulla tibi facta est iniuria, sine scelere eum accusare non potes. Quare cum incertum sit de iniuria, quemquam esse horum putas, qui non malit te sine vituperatione, quam cum scelere discedere? At vide, quid differat inter meam opinionem ac tuam. tu, cum omnibus rebus inferior sis, hac vna in re te mihi anteferriputas oportere, quod quæstor illius fueris: ego, si superior cæteris rebus esses, te hanc vnam ob causam accusatorem repudiari putarem oportere. sic enim à maioribus
» nostris accepimus, prætorem quæstori suo parentis
» loco esse oportere: nullam neque iustiorem, neque
» grauiorem causam necessitudinis posse reperiri,
» quàm coniunctionem sortis, quam prouinciæ, quam
» officij, quam *publicam muneris societatem. Quãobrem, si iure eum possis accusare, tamen, cum is tibi parentis numero fuisset, id piè facere non posses, cùm verò neque iniuriam acceperis, & prætori tuo periculum crees, fatearis necesse est, te illi iniustum, impiumq; bellum inferre conari. Etenim ista quæstura ad eam rem valet, vt elaborandum tibi

in ratione reddenda sit, quamobrem eum, cui quæstor fueris, accuses: non, vt ob eam ipsam causam postulandum sit, vt tibi potissimum accusatio detur, neque ferè vnquam venit in contentionem de accusando, qui quæstor fuisset, quin repudiaretur. Itaque neque L. Philoni in C. Seruilium nominis deferendi potestas est data, neque M. Aurelio Scauro in L. Flaccum, neque Cn. Pompeio in T. Albucium: quorum nemo propter indignitatē repudiatus est: sed ne libido violandæ necessitudinis auctoritate iudicum comprobaretur. Atque ille Cn. Pompeius ita cum C. Iulio contendit, vt tu mecum. quæstor enim Albucij fuerat, vt tu Verris. Iulius hoc secum auctoritatis ad accusandum afferebat, quod, vt hoc tempore nos à Siculis, sic tum ille à Sardis rogatus ad causam accesserat. Semper hæc causa plurimum valuit: semper hæc ratio accusandi fuit honestissima, pro socijs, pro salute prouinciæ, pro exterarum nationum commodis inimicitias suscipere, ad periculum accedere, operam, studium, laborem interponere. Etenim si probabilis est eorum causa, qui iniurias suas persequi volunt, qua in re dolori suo, non reip. commodis seruiunt: quanto illa causa honestior, quæ non solùm probabilis videri, sed etiam grata esse debet, nulla priuatim accepta iniuria, sociorum atque amicorum populi Romani dolore, atque iniurijs commoueri? Nuper, cum in P. Gabinium vir fortissimus, & innocentissimus L. Piso, delationem nominis postularet, & cōtra Q. Cæcilius peteret, ijsque se veteres inimicitias iamdiù susceptas persequi diceret: cum auctoritas, & dignitas Pisonis valebat plurimum, tum illa erat causa iustissima, quod eum sibi Achæi patronum adoptarant. Etenim, cum lex ipsa de pecunijs repetundis sociorum, atque amicorum populi Romani causa comparata sit, iniquum est, non eum legis, iudicijque actorem idoneum maximè putari, quem

auctorem causæ suæ socij, defensoremq; fortunarum suarum potissimum esse voluerunt. An quod ad commemorandum est honestius, id ad probandum non multò videri debet æquius? Vtra igitur est sp[e]didior? vtra illustrior commemoratio? accusaui eum, quicum quæstor fueram, quicum me sors consuetudoque maiorum, quicum me deorum hominumque iudicium coniunxerat, an accusaui rogatu sociorum, atq; amicorum, delectus sum ab vniuersa prouincia, qui eius iura, fortunasque defenderem. Dubitare quisquam potest, quin honestius sit, eorũ causa, apud quos quæstor fueris, quam eum, cuius quæstor fueris, accusare? Clarissimi viri nostræ ciuitatis temporibus optimis, hoc sibi amplissimum, pulcherrimumque ducebant, ab hospitibus, clientibusque suis, ab exteris nationibus, quę in amicitiam populi Romani ditionemque essent, iniurias propulsare, eorumq; fortunas defendere. M. Catonem illum sapientem, clarissimum virum, & prudentissimum, cum multis graues inimicitias gessisse accepimus propter Hispanorum, apud quos consul fuerat iniurias. Nuper Cn. Domitium scimus M.* Syllano diem dixisse propter vnius hominis Egritomari paterni amici, atque hospitis iniurias. neque enim magis animos hominum nocentium res vnquam vlla commouit, quam hæc maiorum consuetudo longo interuallo repetita, atque relata: sociorum querimoniæ delatæ ad hominem non inertissimum: susceptæ ab eo, qui videbatur eorum fortunas fide, diligentiaque sua posse defendere. Hoc timent homines, hoc laborant, hoc instituì, atque adeò institutum referri, ac renouari molestè ferunt, putant fore, vti si paulatim hæc consuetudo serpere, ac prodire cœperit, per homines honestissimos virosq; fortissimos, non imperitos adolescentulos, aut illiusmodi quadruplatores, leges iudiciaque administrentur. Cuius Consuetudinis, atque instituti

patres,

patres maioresque nostros non pœnitebit tum, cum P. Lentulus, is, qui princeps senatus fuit, accusabat M. Aquillium, subscriptore C. Rutilio Rufo: aut cum P. Africanus homo virtute, fortuna, gloria, rebus gestis amplissimus, postea quam hic consul & censor fuerat, L. Cottam in iudicium vocabat. Iure tum florebat populi Rom. nomen: iure auctoritas huius imperij, ciuitatisq; maiestas grauis habebatur. nemo mirabatur in Africano illo, quod in me nunc homine parvis opibus, ac facultatibus prædito simulant sese mirari, cum molestè ferant: Quid sibi iste vult? accusatoremne se existimari, qui antea defendere censueuerat? nunc præsertim, ea iam ætate, cum ædilitatem petat? Ego verò, & ætatis non modo meæ, sed multo etiam superioris, & honoris amplissimi puto esse, & accusare improbos, & miseros calamitososq; defendere. Et profectò aut hoc remedium est ægrotæ, ac propè desperatæ reip. indicijsq; corruptis, ac contaminatis pauorum vitio, ac turpitudine, homines ad legum defensionem, iudiciorumq; auctoritatem quam honestissimos & integerrimos diligentissimosq; accedere, aut, si hæc quidè prodesse poterit, profectò nulla vnquam medicina his tot incommodis reperietur. Nulla salus reipub. maior est quam eos, qui alterum accusare, non minus de laude, de honore, de fama sua, quam illos qui accusãtur, de capite ac fortunis suis pertimescere. Itaq; semper ij diligentissimè, laborioſissimeq; accusarunt, qui seipsos in discrimen existimationis venire arbitrati sunt. Quamobrem hoc statuere iudices debetis, Q. Cæcilium, de quo nulla vnquam opinio fuerit, nullaq; in hoc ipso iudicio expectatio futura sit, qui neq; vt antè collectam famam conseruet, neque vti reliqui temporis spem confirmet, laborat, nõ nimis hanc causam sedere, non nimis accurate, non nimis diligenter agitum habet enim nihil, quod in offensione deper-

dat: vt turpissimè flagitiosissimèque discedat, nihil de suis veteribus ornamentis requiret. A nobis multos obsides habet populus Romanus, quos vt incolumes conseruare, tueri, confirmare, ac recuperare possimus, omni ratione erit dimicandum. habet honorem, quem petimus: habet spem, quam propositam nobis habemus: habet existimationem multo sudore, labore, vigiliisque collectam: vt si in hac causa nostrum officium, ac diligentiam probauerimus, hæc quæ dixi, retinere per populum Rom. incolumia ac salua possimus: si tantulum offensum, titubatumque sit, vt ea quæ singulatim, ac diù collecta sunt, vno tempore vniuersa perdamus. Quapropter iudices vestrum est deligere, quem existimetis facillimè posse magnitudinem causæ, ac iudicij sustinere fide, diligentia, consilio, auctoritate. Vos si mihi Q. Cæcilium anteposueritis, ego me dignitate superatum non arbitrabor: populus Rom. ne tam honestam, tam seueram, diligentemque accusationem neque vobis placuisse, neq; ordini vestro placere arbitretur, prouidete.

ACCVSATIONIS IN C. VERREM LIBER II.

ORATIO QVINTA.

QVOD erat optandum maximè, iudices, & quod vnum ad inuidiam vestri ordinis, infamiamque iudiciorum sedandam, maximè pertinebat: id non humano consilio, sed propè diuinitùs datum,

datum,atq; oblatum vobis ſummo reipublicæ tempore videtur. inueterauit enim iam opinio pernicioſa reip. vobiſq; periculoſa, quæ non modo Romæ, ſed & apud exteras nationes omniũ ſermone percrebuit,his iudicijs,quæ nunc ſunt, pecuniоſum hominem,quamuis ſit nocens,neminem poſſe damnari.Nunc in ipſo diſcrimine ordinis,iudiciorumq; veſtrorum,cum ſint parati,qui concionibus & legibus hanc inuidiam ſenatus inflammare conẽtur, reus in iudicium adductus eſt C. Verres,homo vita atq; factis,omnium iam opinione damnatus:pecuniæ magnitudine, ſua ſpe,ac prædicatione abſolutus. Huic ego cauſæ iudices, cum ſumma voluntate, & expectatione populi Rom. actor accеſſi,non vt augerem inuidiam ordinis, ſed vt infamiæ communi ſuccurrerem. adduxi enim hominem, in quo reconciliare exiſtimationem iudiciorum amiſſam, redire in gratiam cum populo R. ſatisfacere exteris nationibus poſſetis,depeculatorem ærarij,vexatorem Aſiæ,atq; Pamphyliæ,prædonem iuris vrbani,labem atque pemiciem prouinciæ Siciliæ. De quo ſi vos ſeuerè, religioſeq; iudicaueritis,auctoritas ea, quæ in vobis remanere debet, hærebit: ſin iſtius ingentes diuitiæ iudiciorum religionem, veritatemq; perfregerint, ego hoc tamẽ aſſequar, vt iudicium potiùs reipublicæ,quàm aut reus iudicibus, aut accuſator reo defuiſſe videatur. Equidẽ,vt de me confitear iudices, cum multæ mihi à C. Verre inſidiæ terra,mariq; factæ ſint,quos partim mea diligentia deuitarim,partim amicorum ſtudio officioq; repulerim nunquã, tamen neq; tantum periculum mihi adire viſus ſum, neq; tãtopere pertimui,vt nunc in ipſo iudicio.Neq; tantum me exſpectatio accuſationis meæ, concurſuſq; tantæ multitudinis, quibus ego rebus vehementiſſimè perturbor,commouet:quantum iſtius inſidiæ nefariæ,* quas vno tempore mihi, vobis,M. Glabrioni prætori,ſocijs,exteris nationibus, ordini

nomini denique senatorio facere conatur. qui ita dictitat, ijs esse metuendum, qui quod ipsis solis satis esset, surripuissent se tantum rapuisse, vt id multis satis esse possit: nihil esse tam sanctum, quod nō violari, nihil tam munitum, quod non expugnari pecunia possit. Quod si quam audax est ad conandum tam esset obscurus in agendo, fortasse aliqua in re nos aliquando fefellisset. verum hoc adhuc percōmodè cadit: quod cum incredibili eius audacia singularis stultitia coniuncta est. Nam, vt apertus in corripiendis pecunijs fuit, sic in spe corrumpendi iudicij perspicua sua consilia, conatusque omnibus fecit. Semel ait se in vita pertimuisse, tum cum primum reus à me factus est: quod, cum è prouincia recens esset, inuidiaque & infamia non recenti, sed vetere ac diuturna flagraret, tum adiudicium corrumpendum tempus alienum offenderet. Itaque cum ego diem in Siciliam inquirendi perexiguam postulauissem: inuenit iste qui sibi in Achaiam biduo breuiorem diem postularet, non* vt idem conficeret diligentia, & industria sua, quod ego meo labore, & vigilijs consecutus sum. Etenim ille Achaius inquisitor ne Brundisium quidem peruenit: ego Siciliam totam quinquaginta diebus sic obij, vt omnium populorum, priuatorumque literas iniuriasque cognoscerem; vt perspicuum cuiuis esse possit, hominem ab isto quæsitum esse, non qui reum suum adduceret, sed qui meum tempus obsideret. Nunc homo audacissimus, atque amentissimus hoc cogitat: intelligit me ita paratum, atque instructum in iudicium venire, vt non modo in auribus vestris, sed in oculis omnium sua furta atque flagitia defixurus sim. Videt senatores multos esse testes audaciæ suæ: videt multos equites Romanos, frequentes præterea ciues, atque socios, quibus ipse insignes iniurias fecerit: videt etiam tot graues ab amicissimis ciuitatibus

tibus legationes cum publicis auctoritatibus, ac testimonijs conueniſſe. Quæ cum ita ſint, vſque eo de omnibus bonis malè exiſtimat, vſque eo ſenatoria iudicia perdita, profligataque eſſe arbitratur, vt hoc palàm dictitet, non ſine cauſa ſe cupidum pecuniæ fuiſſe, quoniam tantum in pecunia præſidium experiatur eſſe: ſeſe (id quod difficilimũ fuerit) tempus ipſum emiſſe iudicij ſui, quo cętera faciliùs emere poſſet: vt, quoniam criminum vim ſubterfugere nullo modo poterat, procellam temporis deuitaret. Quod ſi non modo in cauſa, verum in aliquo honeſto præſidio, aut in alicuius eloquentia, aut gratia ſpem aliquam collocaſſet, profectò non hæc omnia colligeret, atque aucuparetur, non vſque eo deſpiceret, contemneretq; ordinem ſenatorium, vt arbitratu eius deligeretur ex ſenatu, qui reus fieret, qui, dum hic quæ opus eſſent, compararet, cauſam intereà ante eum diceret. Quibus ego rebus quid iſte ſperet, & quo animum intendat, facilè perſpicio: quamobrem verò ſe confidat aliquid perficere poſſe, hoc prætore, & hoc conſilio, intelligere non poſſum. vnum illud intelligo, quod * populus Rom in reiectione iudicum iudicauit, ea ſpe iſtum fuiſſe præditum, vt omnem rationem ſalutis in pecunia * poneret: hoc erepto præſidio, vt nullam ſibi rem adiumento fore arbitraretur. Etenim quod eſt ingenium tantum? quæ tanta facultas dicendi, & copia: quæ iſtius vitam, tot vitijs flagitijſque conuictam, iampridem omnium voluntate iudicioque damnatam, aliqua ex parte poſſit defendere? Cuius vt adoleſcentiæ maculas ignominiaſque præteream, quæſtura primus gradus honoris, quid aliud habet in ſe, niſi Cn. Carbonem ſpoliatum à quæſtore ſuo pecunia publica? nudatum, & proditum conſulem? deſertum exercitum? relictam prouinciam? ſortis neceſſitudinem, religionemque violatam? cuius legatio exitium fuit Aſiæ

totius, & Pamphyliæ: quibus in prouincijs multas domos, plurimas vrbes, omnia fanadepeculatus est: cum in Cn. Dolabellam scelus suum illud pristinum renouauit & instaurauit quæstorium: cum eum, cui legatus, & * pro quæstore fuisset, & in inuidiam suis maleficijs adduxit, & in ipsis periculis non solum deseruit, sed etiam oppugnauit, ac prodidit. cuius prætura vrbana ædium sacrarum fuit publicorumq; operum * depopulatio: simul in iure dicēdo bonorum possessionumq; contra omnium instituta addictio, & condonatio. Iam verò omnium vitiorum suorum plurima, & maxima constituit monumenta & indicia in prouincia Sicilia: quam iste per triennium * ita vexauit, ac perdidit, vt ea restitui in antiquum statum nullo modo possit: vix autem per multos annos, innocentesque prætores aliqua ex parte recreari aliquando posse videatur. Hoc prætore, Siculi neque suas leges, neque nostra senatusconsulta, neque communia iura tenuerunt: tantum quisque habet in Sicilia, quantum hominis auarissimi, & libidinosissimi aut imprudentiam subterfugit, aut satietati superfuit. Nulla res per triennium, nisi ad nutum istius iudicata est: nulla res tam patria cuiusquam, atque auita fuit, quæ non ab eo, imperio istius abiudicaretur. Innumerabiles pecuniæ ex aratorum bonis nouo nefarioque instituto coactæ: socij fidelissimi in hostium numero existimati: ciues Romani seruilem in modum cruciati, & necati: homines nocentissimi propter pecuniam iudicio liberati: honestissimi atque integerrimi absentes rei facti, indicta causa damnati & eiecti: portus munitissimi, maximæ tutissimæque vrbes piratis prædonibusque patefactæ: nautæ, militesque Siculorum, socij nostri atque amici fame necati: classes optimæ, atque opportunissimæ cum magna ignominia populi Rom. amissæ, & perditæ. Idem iste prætor monumenta antiquissima partim regum locu-

locupletissimorum, quæ illi ornamento vrbibus esse voluerunt: partim etiam nostrorum imperatorum quæ victores ciuitatibus Siculis aut dederunt, aut tradiderunt, spoliauit, nudauitque omnia. Neque hoc solùm in statuis publicis, ornamentisque fecit sed etiam delubra omnia sanctissimis religionibus consecrata depeculatus est: deum denique nullum Siculis, qui ei paulò magis affabre, atque antiquo artificio factus videretur, reliquit. In stupris verò & flagitijs nefarias eius libidines commemorare, pudore deterior: simul illorum calamitatem commemorando augere nolo, quibus liberos, coniugesque suas integras ab istius petulantia conseruare non licitum est. At enim hæc ita commissa sunt ab isto, vt non cognita sint ab omnibus. Hominem esse arbitror neminem, qui nomen istius audierit, quin facta quoque eius nefaria commemorare possit: vt mihi magis timendum sit. ne multa crimina prætermittere, quam nequa in istum fingere existimer. neque enim mihi videtur hæc multitudo, quæ ad audiendum conuenit, cognoscere ex me causam voluisse, sed ea quæ scit, mecum recognoscere. Quæ cum ita sint, iste homo amens, ac perditus alia mecum ratione pugnat, non id agit, vt alicuius eloquẽtiam mihi opponat: non gratia, non auctoritate cuiusquam, non potentia nititur: simulat his se rebus confidere. sed video quid agat (neque enim agit occultissimè) proponit inania mihi nobilitatis, hoc est hominum arrogantium nomina: qui non tam me impediunt quod nobiles sunt, quam adiuuant, quod noti sunt: simulat se eorum præsidio cõfidere, cum intereà aliud quiddam iamdiù machinetur. Quam spem nunc habeat in manibus, & quid moliatur, breuiter iam, * iudices, exponam. sed prius vt ab initio res ab eo constituta sit, quæso cognoscite. Vt primum è prouincia redijt, redemptio est huius iudicij facta grandi pecunia. mansit in cõ-

dictione, atq; pacto vsq; ad eum finem, dum iudices reiecti sunt. posteaquam reiectio iudicum facta est, quod & in sortitione istius spem fortuna populi * Romani, & in reijciendis iudicibus mea diligentia istorum impudentiam vicerat. renunciata est tota * condictio. Præclarè se res habebat: libelli nominum vestrorum, consiliq́ue huius in manibus erant, omnium, nulla nota, nullus color, nullæ sordes videbantur his sententijs allini posse: cum iste repetè ex alacri atq; læto, sic erat humilis, atq; demissus, vt non modo populo Romano, sed etiam sibi ipse condemnatus videretur. Ecce autem repentè, his diebus paucis, comitijs consularibus factis, eadem illa vetera consilia pecunia maiore repetuntur, eademq́ue vestræ famæ, fortunisq́ue omnium insidiæ per eosdem homines comparantur. Quæ res primo iudices pertenui nobis argumento iudicioq́ue patefacta est: pòst aperto suspicionis introitu ad omnia intima istorum consilia sine vllo errore peruenimus. Nam vt Hortensius cos. designatus domum reducebatur è campo cum maxima frequentia à multitudine: fit obuiam casu ei multitudini C. Curio: quem ego hominem honoris potiùs, quam cõtumeliæ causa nominatum volo. Etenim ea dicam, quæ ille si commemorari noluisset, non tanto in conuentu, tam apertè, palamq́ue dixisset, quæ tamen à me pedetentim, cauteque dicentur: vt & amicitiæ nostræ, & dignitatis illius habita ratio esse intelligatur. Videt ad ipsum fornicem Fabianum in turba Verrem, appellat hominem, & ei voce maxima victoriam gratulatur: ipsi Hortensio, qui consul erat factus, propinquis necessarijsq́ue eius, qui tum aderant, verbum nullum facit: cum hoc consistit, hunc amplexatur, hunc iubet sine cura esse. Renuntio, inquit, tibi, te hodiernis comitijs esse absolutum. Quod cum tam multi homines honestissimi audissent, statim ad me defertur: immo

verò,

verò vt quisque me viderat, narrabat, alijs illud indignum, alijs ridiculum videbatur: ridiculum ijs, qui istius causam in testium fide, in criminum ratione, in iudicum potestate, non in comitijs consularibus positam arbitrabantur. indignum ijs, qui aliter perspiciebant, & hanc gratulationem ad iudicium corrumpendum spectare arbitrabantur. Etenim sic ratiocinabantur, sic honestissimi homines inter se, & mecum loquebantur, aperte iam, & perspicuè nulla esse iudicia. qui reus pridiè iam ipse se condemnatum putabat, is, postea quam defensor eius consul est factus, absoluitur. Quid igitur? quod tota Sicilia, quod omnes Siculi, omnes negotiatores, omnes publicæ, priuatæque literæ Romæ sunt, nihilne id valebit? nihil, inuito cos, designato? Quid iudices? non crimina, non testes, non æstimationem populi Romani sequentur? non, omnia in vnius potestate, ac moderatione vertentur. Verè loquar, iudices: vehementer me hæc res commouebat. optimus enim quisque ita loquebatur. iste quidem tibi eripietur, sed nos non tenebimus iudicia diutius. etenim quis poterit Verre absoluto, de transferendis iudicijs recusare? Erat omnibus molestum: neque eos tam istius * perditi subita lætitia, quam hominis amplissimi noua gratulatio commouebat. Cupiebam dissimulare, me id molestè ferre: cupiebam animi dolorem vultu tegere, & taciturnitate celare. ecce autem illis ipsis diebus, cum prætores designati sortirentur, & M. Metello obtigisset, vt is de pecunijs repetundis quæreret, nuntiatur mihi, tantam isti gratulationem esse factam, vt is quoque domum * pueros mitteret, qui vxori suæ nuntiarent. Sanè, ne hæc quidem res mihi placebat: neque tantopere quid in hac sorte metuendum mihi esset, intelligebam. vnum illud ex hominibus certis, ex quibus omnia comperi, reperiebam: fiscos complures cum pecunia Siciliesi à

quodam senatore ad equitem Romanum esse trā-
slatos: ex his quasix. fiscos ad senatorem illum re-
lictos esse comitiorum meorum nomine: diuisores
omnium tribuum noctu ad istum vocatos. Ex qui-
bus quidam qui se omnia mea causa facere debere
arbitrabatur, eadem illa nocte ad me venit: demō-
strat qua iste oratione vsus esset: commemorasse
istum quam liberaliter eos tractasset* etiam antea
cum ipse prætoram petisset, & proximis consulari-
bus, prætorijsq; comitijs: * deinde esse pollicitum,
quantum * vellent pecuniæ, si me ædilitate deiecis-
sent. hoc alios negasse audere, alios respondisse, non
putare id perfici * posse: inuentum tamen esse for-
tem amicum ex eadem familia Q. Verrem Romi-
lia, ex optima diuisorum disciplina, patris istius
discipulum atque amicum: qui H-S. quingentis mil-
libus depositis, id se perfecturum polliceretur: &
fuisse* tamen nonnullos, qui se vna facturos esse di-
cerent. quæ cum ita essent, sanè benevolo animo
me, vt magnopere cauerem, prænonebat. Solicita-
bat rebus maximis vno, atque eo perexiguo tem-
pore: vrgebant comitia: & his ipsis oppugnabat
grandi pecunia. instabat iudicium. ei quoque ne-
gotio fisci Sicilienses minabantur. agere quæ ad iu-
dicium pertinebant liberè, comitiorum metu de-
terrebat: petitioni toto animo seruire propter iu-
dicium non licebat: minari denique diuisoribus ra-
tio non erat, propterea quod eos intelligere vide-
bam, me hoc iudicio districtum, atque obligatum
futurum. Atque hoc ipso tempore Siculis denunti-
atum esse audio, primùm ab Hortensio, domum
ad illum vt venirent: Siculos sanè in eo liberos fu-
isse, qui, quamobrem * accerserentur, cum intelli-
gerent, non* venissent. Interea comitia nostra, quo-
rum iste se, vt ceterorum hoc anno comitiorū, do-
minum esse arbitrabatur, haberi cœpta sunt. cur-
sare iste homo potens, cum filio blando, & gratioso

circum

circum tribus: paternos amicos, hoc est, diuisores, appellare omnes, & conuenire. Quod cum esset intellectum, & animaduersum, fecit animo libentissimo populus Romanus vt cuius diuitiæ me de fide deducere non potuissent, ne eiusdem pecunijs de honore deijcerer. Posteaquam illa petitionis magna cura liberatus sum, animo cœpi multò magis vacuo, ac soluto, nihil aliud, nisi de iudicio, agere, & cogitare. Reperio, iudices, hæc ab istis consilia inita, & constituta, vt quacunque opus esset ratione, res ita duceretur, vt apud M. Metellum prætorem causa diceretur: in eo esse hæc commoda: primùm M. Metellum amicissimum, deinde Hortensium cos. non solum, sed etiam Q. Metellum: qui quam isti sit amicus attendite. dedit enim prærogatiuam suæ voluntatis eiusmodi, vt isti pro prærogatiuis *iam reddidisse videatur. An me taciturum tantis de rebus existimauistis? & in tanto reipublicæ existimationisque meæ periculo cuiquam consulturum potius, quàm officio, & dignitati meæ? *Accersit alter cos. designatus Siculos: veniunt nonnulli, propterea quod L. Metellus esset prætor in Sicilia: cum ijs ita loquitur, se consulem esse; fratrem suum alterum Siciliam prouinciam obtinere, alterum esse quæsiturum de pecunijs repetundis: Verri ne noceri possit multis rationibus esse prouisum. Quid est quæso, Metelle, iudicium corrumpere, si hoc non est? testes, præsertim Siculos, timidos homines, & afflictos, non solum auctoritate deterrere, sed etiam consulari metu, & duorum prætorum potestate? Quid faceres pro homine innocente, & propinquo, cum propter hominem perditissimum, atque alienissimum de officio, ac dignitate discedis, & committis, vt quod ille dictitat, alicui qui te ignorat, verum esse videatur? Nam hoc Verrem dicere aiebant, te non fato, vt cæteros ex vestra familia, sed opera sua consulem factum. Duo

igitur consules, & quæsitor erunt ex illius voluntate. Non solum effugiemus, inquit, hominem in quærendo nimium diligentem, nimium seruientem populi existimationi, M. Glabrionem: sed accedet nobis etiam illud: iudex est M. Cæsonius collega nostri accusatoris, homo in rebus iudicandis spectatus, & cognitus: quem minimè expediat esse in eo consilio, quod conemur aliqua ratione corrumpere: propterea quod iam antea, cum iudex in Iuniano cõsilio fuisset, turpissimum illud facinus non solum graniter tulit, sed etiam in medium protulit. hunc iudicem ex Kalend. Ian. non habebimus. Q. Manlium, & Q. Cornificium duos seueriſſimos, atque integerrimos iudices, quod tribuni plebis tum erunt, iudices non habebimus. P. Sulpicius iudex tristis, & integer magistratum ineat necesse est Nonis Decembr. M. Crepereius ex acerrima illa equestri familia & disciplina: L. Cassius ex familia tum ad ceteras res, tum ad iudicandum seueriſſima: Cn. Tremellius, homo summa religione, & diligentia: tres hi homines veteres tribuni militares sunt designati: ex Kal. Ian. non iudicabunt. Subsortiemur etiam in M. Metelli locum: quoniam is huic ipsi quæstioni præfuturus est. Ita secundum Kalend. Ian. & prætore, & propè toto consilio commutato, magnas accusatoris minas, magnamque iudicij exspectationem ad nostrum arbitrium, libidinemque eludemus. Nonę sunt hodie Sextiles: hora nona conuenire cœpistis: hunc diem iam ne numerant quidem. Decem dies sunt ante ludos votiuos, quos Cn. Pompeius facturus est. hi ludi dies quindecim auferent, deinde continuo Romani consequentur. Ita prope XL. diebus interpositis, tum demique se ad ea, quæ à nobis dicta erunt, responsuros esse arbitrantur: deinde se ducturos & dicendo * & accusando facile ad ludos Victorię. cum his plebeios esse coniunctos: secundum quos aut nulli, aut pauci dies

ad

ad agendum futuri sunt. ita defessa, ac refrigerata accusatione, rem integram ad M. Metellum prætorem essu venturam. quem ego hominem, si eius fidei diffisus essem, iudicem non retinuissem. Nunc tamen eo animo sum, vt eo iudice, quam prætore, hanc rem transigi malim, & iurato suam, quam iurato aliorum tabellas committere. Nunc ego, iudices, iam vos consulo, quid mihi faciendum putetis. id enim consilij mihi profecto taciti dabitis, quod egomet mihi necessariò capiendum intelligo. Sivtar ad dicendum meo legitimo tempore, mei laboris, industriæ, diligentiæque capiam fructum: & ex accusatione perficiam, vt nemo vnquam post hominum memoriam paratior, vigilantior, compositior ad iudicium veniisse videatur, sed in hac laude industriæ meæ, reus ne elabatur summum periculum est. Quid est igitur, quod fieri possit non obscurum, opinor, neque absconditum fructum istum laudis, qui ex perpetua oratione percipi potuit, in alia tempora reseruemus, nunc hominem tabulis, testibus, priuatis publicisque literis, auctoritatibusque accusemus. Res omnis mihi tecum erit, Hortensi. dicam apertè. si te mecum dicendo, ac diluendis criminibus in hac causa contendere putarem, ego quoque in accusando, atque in explicandis criminibus operam consumerem. nunc quoniam pugnare contra me instituisti, non tam ex tua natura, quam ex istius tempore & causa malitiosè: necesse est istiusmodi rationi aliquo consilio obsistere. Tua ratio est, vt secundum binos ludos mihi respondere incipias: mea, vt ante primos ludos comperendinem. ita fiet vt tua ista ratio existimetur astuta, meum hoc consilium necessarium. Verum illùd, quod institueram dicere, mihi rem tecum esse, huiusmodi est. Ego cum hanc causam Siculorum rogatu recepissem, idque mihi amplum, & præclarum existi-

massem, eos velle meæ fidei, diligentiæque periculum facere, qui innocentiæ, abstinentiæque fecissent: tum, susceptо negotio, maius mihi quiddam proposui, in quo meam in rempub. voluntatem populus Romanus perspicere posset. Nam illud mihi nequaquam dignum industria, conatuque meo videbatur, istum à me in iudicium iam omnium iudicio condemnatum vocari, nisi ista tua intolerabilis potentia, & ea cupiditas, qua per hosce annos, in quibusdam iudicijs vsus es, etiam in istius hominis desperati causa interponeretur. Nunc verò quoniam hæc te omnis dominatio regnumque iudiciorum tantopere delectat, & sunt homines, quos libidinis, infamiæque suæ neque pudeat, neque tædeat, qui quasi de industria in odium, offensionemque populi Romani irruere videantur, hoc me profiteor suscepisse, magnum fortasse onus, & mihi periculosum, verumtamen dignum in quo omnes neruos ætatis, industriæq; meæ contenderem. Quoniam totus ordo paucorum improbitate, & audacia premitur, & vrgetur infamia iudiciorum, profiteor huic generi hominum me* inimicum, accusatorem, odiosum, assiduum, acerbum aduersariam. hoc mihi sumo: hoc mihi deposco: quod agam in magistratu, quod agam ex eo loco, ex quo me populus Ro. ex Kal. Ian. secum agere de republica, ac de hominibus improbis voluit. hoc munus ædilitatis meæ populo Rom. amplissimum, pulcherrimumque polliceor. moneo, prædico, ante denũtio: qui aut deponere, aut recipere, aut accipere, aut polliceri, aut sequestres, aut interpretes corrumpẽdi iudicij solent esse, quique ad hanc rem aut potentiam, aut impudentiam suam professi sunt, abstineant in hoc iudicio manus, animosq; ab hoc scelere nefario. Erit tum consul Hortensius cum summo imperio, & potestate: ego autem ædilis, hoc est, paulò amplius, quàm priuatus. Tamen hæc huiusmodi

molires est, quam me acturum esse polliceor, ita populo Rom. grata, atque iucunda, vt ipse consul in hac causa præ me minus etiam, si fieri possit, quàm priuatus esse videatur. omnia non modo commemorabuntur, sed etiam, expositis certis rebus, agentur, quæ intra decem annos, posteaquam iudicia ad senatum translata sunt, in rebus iudicandis nefariè, flagitioseque facta sunt. Cognoscet ex me populus Rom. quid sit, quamobrem, cum equester ordo iudicaret annos prope quinquaginta continuos, *nulla, iudice equite Rom. iudicante, ne tenuissima quidem suspicio acceptæ pecuniæ ob rem iudicandam constituta sit: quid sit, quod iudicijs ad senatorium ordinem translatis, sublataque populi Rom. in vnumquemque *nostrûm potestate, Q. Calidius damnatus dixerit, minoris ꝟ s. *tricies, prætorium hominem honestè nò posse damnari: quid sit, quod P. Septimio senatore damnato, Q. Hortensio prætore, de pecunijs repetundis, lis æstimata sit eo nomine, quod ille ob rem iudicandam pecuniam accepisset: quod in C. Herennio, quod in C. Popillio senatoribus, qui ambo peculatus damnati sunt: quod in M. Atilio, qui de maiestate damnatus est, hoc planum factum est, eos pecuniam ob rem iudicandam accepisse: quod inuenti sunt senatores, qui C. Verre prætore vrbano sortiente, exirent in eum reum, quem incognita causa condemnarent: quod inuentus est senator, qui cum iudex esset, in eodem iudicio à reo pecuniam acciperet, quam iudicibus diuideret, & ab accusatore, vt reum damnaret. Iam verò quomodo illam labem, ignominiam, calamitatemque totius ordinis conquerar? hoc factum esse in hac ciuitate, cum senatorius ordo iudicaret, vt discoloribus signis iuratorum hominum sententiæ notarentur? hæc omnia me diligenter, seuereque acturum esse polliceor. Quo me tãdem animo fore putetis, si quid in hoc ipso iudicio intellexero simili

aliqua ratione esse violatum atq; commissum? cum præsertim planum facere multis testibus possim, C. Verrem in Sicilia multis audientibus sæpe dixisse, se habere hominem potentem, cuius fiducia prouinciam spoliaret: neq; sibi soli pecuniam quærere, sed ita triennium illud præturæ Siciliensis distributum habere, vt secum præclarè agi diceret, si vnius anni quæstum in rem suam conuerteret, alterum patronis & defensoribus suis traderet: tertium illum vberrimum, quæstuosissimumq; annum totum iudicibus reseruaret. Ex quo mihi venit in mentem illud dicere, quod apud M. Glabriorem nuper, cum in reijciendis iudicibus commemorassem, intellexi vehementer populum Ro. commoueri: me arbitrari fore, vti nationes exteræ legatos ad populum Rom. mitterent, vt lex de pecunijs repetundis, iudiciumq; tolleretur. si enim iudicia nulla sint tantũ vnumquemque ablaturum putant, quantum sibi, ac liberis suis satis esse arbitremur. nunc quòd eiusmodi iudicia sint, tantum vnumquemque auferat, quãtum sibi, patronis, aduocatis, prætoribus, iudicibus satis futurum sit, hoc profectò infinitum esse: se auaritissimi hominis cupiditati satisfacere posse, nocentissimæ victoriæ non posse. O commemoranda iudicia, præclaramque existimationem nostri ordinis: cum socij populi Rom. iudicia de pecunijs repetundis fieri nolunt, quæ à maioribus nostris sociorum causa comparata sunt. An iste vnquam de se bonam spem habuisset, nisi de vobis malam opinionem animo imbibisset? Quo maiore etiam, si fieri potest, apud vos odio esse debet, quam est apud populum Romanum, cum in auaritia, scelere, periurio vos sui similes esse arbitretur. Cui loco per deos immortales iudices, consulite, ac prouidete. moneo prædicoq; id, quod intelligo, tempus opportunissimum vobis hoc diuinitus datum esse, vt odio, inuidia, infamia, turpitudine totum ordinem liberetis,

tis. nulla in iudicijs seueritas, nulla religio, nulla denique iam existimantur esse iudicia. itaque à populo Rom. contemnimur, despicimur, graui diuturnaque iam flagramus infamia. neq; enim vllam aliam ob causam populus Rom. tribunitiam potestatem tanto studio requisiuit: quam cum poscebat, verbo illam poscere videbatur, re vera iudicia poscebat. Neque hoc Q. Catulum hominem sapientissimum, atque amplissimum fugit, qui Cn. Pompeio viro fortissimo, & clarissimo de tribunitia potestate referēte, cum esset sententiam rogatus, hoc initio est summa cum auctoritate vsus: patres conscriptos iudicia malè, & flagitiosè tueri: quod si in rebus iudicandis populi Ro. existimationi satisfacere voluissent, non tantopere homines fuisse tribunitiam potestatem desideraturos. Ipse deniq; Cn. Pompeius, cum primum concionem ad vrbem consul designatus habuit, vbi (id quod maximè exspectari videbatur) ostendit se tribunitiam potestatem restituturum: factus est in eo strepitus, & grata concionis admurmuratio. Idem in eadem concione cum dixisset, populatas vexatasque esse prouincias, iudicia autem turpia, & flagitiosa fieri, ei rei se prouidere ac consulere velle: tum verò non strepitu, sed maximo clamore suam populus Rom. significauit voluntatem. Nunc autem homines in speculis sunt: obseruant quemadmodum se vnusquisque * vestrū gerat in retinenda religione, conseruandisque legibus: vident adhuc post legem tribunitiam vnum senatorem vel tenuissimum esse damnatum. quod tametsi non reprehendunt, tamē magnopere quod laudent non habent. Nulla est enim laus, ibi esse integrum, vbi nemo est, qui aut possit, aut conetur corrumpere. Hoc est iudicium, in quo vos de reo, populus Rom. de vobis iudicauit: in hoc homine statuetur, possitne senatoribus iudicantibus homo nocētissimus, pecuniosissimusq; dānari. Deinde est

huiusmodi reus, in quo homine nihil sit, præter summa peccata, maximamque pecuniam: vt si liberatus sit, nulla alia suspicio, nisi ea quæ turpissima est, residere possit, non gratia, non cognatione, non alijs rectè factis, non denique aliquo mediocri vitio tot tantaque eius vitia subleuata esse existimabuntur. Postremò ego causam sic agam, iudices: eiusmodi res, ita notas, ita testatas, ita magnas, ita manifestas proferam, vt nemo à vobis, vt illum absoluatis, per gratiam conetur contendere. Habeo autem certam viam, atque rationem, qua omnes illorum conatus inuestigare, & consequi possim. Ita res à me agetur, vt in eorum consilijs omnibus non modo aures hominũ, sed etiam oculi populi Rom. interesse videantur. Vos aliquot iam per annos cõceptam huic ordini turpitudinem, atque infamiam delere, ac tollere potestis. Constat inter omnes, posthæc cõstituta iudicia, quibus nunc vtimur, nullum hoc splendore, atque hac dignitate consilium fuisse. Hic si quid erit offensum, omnes homines nõ iam ex eodem ordine alios magis idoneos, quod fieri non potest, sed alium omninò ordinem ad res iudicandas quærendum arbitrabuntur. Quapropter primùm à dijs immortalibus, quod sperare mihi videor, hoc idem, iudices, peto, vt in hoc iudicio nemo improbus, præter eum, qui iampridem inuentus est, reperiatur: deinde, si plures improbi fuerint, hoc vobis, hoc populo Rom. iudices, confirmo, vitam meherculè, mihi prius, quàm vim perseuerantiamque ad illorum improbitatem persequẽdam defuturam. Verùm quod ego laboribus, periculis, inimicitijsque meis tum, cum admissum erit, dedecus seuerè me persecuturum esse polliceor: id ne accidat, tu tua sapientia, auctoritate, diligentia M. Glabrio potes prouidere. suscipe causam iudiciorum: suscipe causam seueritatis, integritatis, fidei, religionis: suscipe causam senatus, vt is hoc iudicio probatus,

batus, cum populo Romano & in laude & in gratia esse possit. Cogita * quo loco sis: quid dare populo Romano, quid reddere maioribus tuis debeas. fac tibi paternæ legis Achæ iveniat in mentem, qua lege populus Romanus de pecunijs repetundis, optimis iudicijs, seueriſſimiſque iudicibus vſus eſt. Circumſtãt te ſummæ auctoritates, quæ te obliuiſci laudis domeſticæ non ſinant: quæ te dies noctesque commoueant, fortiſſimum tibi patrem, ſapientiſſimum auum, gratiſſimum ſocerum fuiſſe. Quare ſi Glabrionis patris vim & acrimoniam ceperis ad reſiſtendum hominibus audaciſſimis, ſi aui Scævolę prudentiam ad proſpiciendas inſidias, quæ tuæ, atque horum famæ comparantur, ſi ſoceri Scauri conſtantiam, vt ne quis te de vera & certa poſſit ſententia dimouere, intelliget populus Romanus integerrimo atque honeſtiſſimo prætore, delectoque conſilio, nocenti reo magnitudinem pecuniæ plus habuiſſe momenti ad ſuſpicionem criminis, quàm ad rationem ſalutis. Mihi certum eſt non committere, vt in hac cauſa prætor nobis, conſiliumq; muretur: non patiar rem in id tempus adduci, vt Siculi, quos adhuc ſerui deſignatorum conſulum non mouerunt, cum eos nouo exemplo vniuerſos arceſſerent, eos tum lictores conſulum vocent: vt homines miſeri, antea ſocij atque amici populi Romani, nunc ſerui ac ſupplices, non modò ius ſuum fortunaſque omnes eorum imperio amittant, verum etiam deplorandi iuris ſui poteſtatem non habeant. Non ſinam profectò cauſa à me perorata. XL. diebus interpoſitis, tum nobis denique * reſpondeant, cum accuſatio noſtra in obliuionem diuturnitate adducta ſit: non committam vt tum res iudicetur, cum hæc frequentia totius Italiæ Roma diſceſſerit, quæ conuenit vno tempore vndique comitiorum, ludorum, cenſendique cauſa. huius iudicij, & laudis fructum, & offenſionis periculum,

vestrum: laborem, solicitudinemque nostram: scientiam quid agatur, memoriamque quid à quoque dictum sit omnium puto esse oportere. Faciam hoc non nouum, sed ab ijs qui nunc principes nostræ ciuitatis sunt, ante factum, vt testibus vtar statim: illud à me nouum, iudices, cognoscetis, quod ita testes constituam, vt crimen totum explicem: vbi id interrogando, argumentis, atque oratione firmauero, tum testes ad crimen accommodem: vt nihil inter illam vsitatam accusationem, atque hãc nouam interfit: nisi quod in illa tunc, cum omnia dicta sunt, testes dantur: hic in singulas res dabuntur: vt illis quoq; eadem interrogandi facultas, argumentandi, dicendiq; sit. Si quis erit, qui perpetuam orationem accusationemq; desideret, altera actione audiet: * nunc id, quod facimus, ea ratione, vt malitiæ illorum consilio nostro occurramus, necessariò fieri intelligat. Hæc primæ actionis erit accusatio. Dicimus C. Verrem, cum multa libidinosè, multa crudeliter in ciues Rom. atque in socios, multa in deos, hominesque nefariè fecerit, tum præterea quadringenties sestertium ex Sicilia contra leges abstulisse. hoc testibus, hoc tabulis, priuatis, publicisque auctoritatibus ita vobis planum faciemus, vt hoc statuatis, etiamsi spatium ad dicendum nostro commodo, vacuosque dies habuissemus tamen oratione longa nihil opus fuisse. Dixi.

***

ACCV-

ACCVSATIONIS
IN C. VERREM
LIBER. III.

ORATIO VI.

NEMINEM vestrûm ignorare arbitror, iudices, hunc per hosce dies sermonem vulgi, atq; hanc opinionem populi Rom. fuisse, C. Verrem altera actione responsurum non * fuisse, neq; ad iudicium affuturũ. Quæ fama non idcirco solum emanarat, quod iste certe statuerat, ac deliberauerat non adesse: verùm etiam, quod nemo quemquam tam audacem, tam amentem, tam impudentem fore arbitrabatur, qui tam nefarijs criminibus, tam multis testibus euictus, ora iudicũ aspicere, aut os suum populo Ro. ostẽdere auderet. Est idem Verres, qui fuit semper, vt ad audendum proiectus, sic paratus ad audiendum præstò est: respondet: defenditur. ne hoc quidem sibi reliqui fecit, vt tu rebus turpissimis, cum manifesto teneatur. si reticeat, & absit, tamen impudentiæ suæ pudentem exitum quæsisse videatur. Patior, iudices, & nõ molestè fero, me laboris mei, vos virtutis vestræ fructum esse laturos. Nam si iste id fecisset, quod primo statuerat, vt non adesset: minus aliquãto, quam mihi opus esset, cognosceretur, quid ego in hac accusatione cõparando, cõstituendaq; elaborassem: vestra vero laus tenuis planè atque obscura, iudices esset. Neq; enim hoc à vobis populus R. exspectat: neq; eo potest esse cõtẽtus, si

condemnatus sit is, qui adesse noluerit, & si fortes fueritis in eo, quem nemo sit ausus defendere. immò verò adsit, respondeat, summis opibus, summo studio potentissimorum hominum defendatur: certet mea diligentia cum illorum omnium cupiditate: vestra integritas cum istius pecunia: testium constantia cum illius patronorum minis, atque potentia. tum demum illa victa videbuntur, cum in contentionem, certamenque venerint. Absens si iste esset damnatus, non tam ipse sibi consuluisse, quem inuidisse vestræ laudi videtur. Neque enim salus vlla maior reipub. hoc tempore reperiri potest quàm populum Ro. intelligere, diligenter reiectis ab accusatore iudicibus, socios, leges, rempub. senatorio consilio maxime posse defendi: neque tanta fortunis omnium pernicies potest accidere, quàm opinione populi Ro. rationem veritatis, integritatis, fidei, religionis ab hoc ordine abiudicari. Itaque mihi videor magnam & maxime ægram, & prope depositam reip. partem suscepisse: neque in eo magis meæ, quam vestræ laudi, existimationique seruisse. Accessi enim ad inuidiam iudiciorum leuandam vituperationemque tollendam: &, vt cum hæc res pro voluntate populi Ro. esset iudicata, * finis aliquando iudiciariæ controuersiæ constitueretur: postremò, vt, cum hoc iudicatum esset, aliqua ex parte mea diligentia constituta auctoritas iudiciorum videretur. etenim sine dubio, iudices, in hac causa ea res in discrimen adducitur. Reus est enim nocentissimus: qui si condemnatur, desinent homines dicere, his iudicijs pecuniam plurimum posse: sin absoluitur, desinemus nos de iudicijs transferendis recusare. tametsi de absolutione istius neque ipse iam sperat, nec populus Rom. metuit. De impudentia singulari, quod adest, quod respondet, sunt qui mirentur: mihi pro cętera eius audacia, atque

atque amentia, ne hoc quidem mirandum videtur. multa enim & in deos, & in homines impiè, nefariéque commisit: quorum scelerum pœnis agitatur, & à mente, consilioque deducitur. Agunt eum præcipitem pœnæ ciuium Romanorum, quos partim secuti percussit, partim in vinculis necauit, partim implorantes iura libertatis, & ciuitatis in crucem sustulit. Rapiunt eum ad supplicium dij patrij: quod iste vnus * inuentus est, qui è complexu parentum abreptos filios ad necem duceret: & parentes pretium pro sepultura liberum posceret. Religiones verò, cæremoniæque omnium sacrorum, fanorumque violatæ, simulachraque deorum, quæ nõ modò ex suis templis ablata sunt, sed etiam iacent in tenebris ab isto retrusa atque abdita, consistere eius animum sine furore, atque amentia non sinunt. Neque iste mihi videtur se ad damnationem offerre solùm, neque hoc auaritiæ supplicio communi, qui tot sceleribus se obstrinxerit, contentus esse. singularem quandam pœnam istius immanis, atque importuna natura desiderat. non id solum quæritur, vt isto damnato, bona restituantur ijs, quibus erepta sunt, sed & religiones deorum immortalium expiandæ, & ciuium Romanorum cruciatus, multorumque innocentium sanguis, istius supplicio luendus est. Non enim furem, sed ereptorem: non adulterum, sed expugnatorem pudicitiæ: non sacrilegum, sed hostem sacrorum, religionũque: non sicarium, sed crudelissimum carnificem ciuium, sociorumque in vestrum iudicium adduximus: vt ego hunc vnum eiusmodi reum, post hominum memoriam fuisse arbitrer, cui damnari expediret. Nam quis hoc non intelligit, istum absolutum dijs, hominibusque inuitis, tamen ex manibus populi Romani eripi nullo modo posse? quis hoc non perspicit, præclarè nobiscum actum iri, si populus Ro. istius vnius supplicio contentus erit? ac non sic statuerit, non istum

maius in sese scelus concepisse, cum fana spoliauit, cum tot homines innocentes necarit, cū ciues Ro. morte, cruciatu, cruce affecerit, cum prædonum ducēs, accepta pecunia dimiserit: quam eos, si qui istū tot, tantis, tam nefarijs sceleribus coopertum iurati, sententia sua liberarent? Non est, non est in hoc homine cuiquam peccandi locus, iudices: non is est reus, non id tempus, non id consilium (metuo ne si quid arrogantius apud tales viros videar dicere) ne actor quidem est is, cui reus tam nocens, tam perditus, tam victus, aut occultè surripi, aut impunè eripi possit. His ego iudicibus non probabo C. Verrem contra leges pecunias cepisse? sustinebunt tales viri se tot senatoribus, tot equitibus Rom. tot ciuitatibus, tot hominibus honestissimis ex tam illustri prouincia, tot populorum, priuatorumque literis non credidisse? tantæ populi Rom. voluntati restitisse? sustinebunt. reperiemus, si istum vnum ad aliud iudicium perducere potuerimus, quibus probemus istum in quæstura pecuniam publicam Cn. Carboni consuli datam auertisse: quibus persuademus istum alieno nomine à quæstoribus vrbanis (quod priore actione didicistis) pecuniam, abstulisse. erunt qui in eo quoque audaciam eius reprehendant, quod aliquot nominibus de capite, quantum commodum fuerit, frumenti decumani detraxerit. erunt etiam fortasse, iudices, qui illum eius peculatum vel acerrimè vindicandum putent, quod iste M. Marcelli, & P. Africani monumenta, quæ nomine illorum, re vera populi Ro & erant, & habebantur, ex fanis religiosissimis, ex vrbibus sociorum atque amicorum non dubitauerit auferre. Emerserit ex peculatus etiam iudicio. meditetur de ducibus hostiū, quos accepta pecunia liberauit. videat quid de illis respondeat, quos in eorum locum subditos domi suæ reseruauit. quærat non solum quemadmodum nostro crimini, verum etiam quo pacto suæ con-

confessioni possit mederi, meminerit se priore actione clamore populi Romani infesto, atque inimico excitatum, confessum esse, dices à se prædonum secuti non esse percussos: se iam tum esse vetitum, ne sibi crimini daretur, eos à se pecunia liberatos. fateatur id, quod negari non potest, se priuatum hominem prædonum duces viuos, atque incolumes domi suæ, postea quam Romam redierit, vsque dum per me licuerit, tenuisse, hoc in illo maiestatis iudicio si licuisse sibi ostenderit, ego oportuisse concedam. Ex hoc quoque euaserit, proficiscar eò, quò me iampridem vocat populus Ro. De iure enim libertatis, & ciuitatis suum putat esse iudicium, & rectè putat. Confingat iste sanè vi sua consilia senatoria, quæstiones omnium perrumpat, euolet ex vestra seueritate: mihi credite, arctioribus apud populum Ro. laqueis tenebitur. credet ijs equitibus Ro. populus Rom. qui ad vos antea producti testes, ipsis inspectantibus ab isto ciuem Romanum, qui cognitores homines honestos daret, sublatum esse in crucem dixerunt. credent omnes V. & XXX. tribus homini grauissimo, atque ornatissimo M. Annio, qui se præsente ciuem Rom. securi percussum esse dixit. audietur à populo Romano vir primarius eques Rom. L. Flauius, qui suum familiarem, Herennium negotiatorem ex Africa, cum eum Syracusis amplius centum ciues Rom. cognoscerent, lacrymantesque defenderent, pro testimonio dixit securi esse percussum. probabit fidem, & auctoritatem, & religionem suam L. Suetius, homo omnibus ornamentis præditus, qui iuratus apud vos dixit, multos ciues Romanos in latomijs istius imperio crudelissimè per vim morte esse mulctatos. Hanc ego causam cum agam beneficio populi Romani de loco superiore, non vereor ne aut istum vis vlla ex populi Romani suffragijs eripere, aut à me vllum munus ædilitatis amplius aut gratius populo Ro-

mano esse possit. Quapropter omnes in hoc iudicio conentur omnia: nihil est iam, quod in hac causa peccare, iudices, quisquam, nisi vestro periculo, possit. Mea quidem ratio cum in præteritis est rebus cognita, tum in reliquis explorata atque prouisa est. Ego meum studium in rempublicam iam illo tempore ostendi, cum longo interuallo veterem consuetudinem retuli, & rogatu sociorum, atque amicorum populi Romani, meorum autem necessariorum, nomen hominis audacissimi detuli, Quod meum factum lectissimi viri, atque ornatissimi (quo in numero è vobis complures fuere) ita probarunt, vt ei, qui istius quæstos fuisset, & ab isto læsus inimicitias iustas persequeretur, non modò deferendi nominis, sed ne subscribendi quidem, cum id postularet, facerent potestatem. In Siciliam sum inquirendi causa profectus: quo in negotio industriam meam celeritas reditionis, diligentiam multitudo literarum & testium declarauit: pudorem verò ac religionem, quod cum venissem senator ad socios populi Rom. qui in ea prouincia quæstor fuissem, ad hospites meos ac necessarios causæ communis defensor diuerti potius, quàm ad eos, qui à me auxilium petiuissent. Nemini meus aduentus labori, aut sumptui neque publicè neque priuatim fuit. Vim in inquirendo tantam habui, quantam mihi lex dabat, non quantam habere poteram istorum studio, quos iste vexarat. Romam vt ex Sicilia redij, cum iste, atque istius amici homines lauti, & vrbani sermones huiuscemodi dissipassent, quo animos testium retardarent, me magna pecunia à vera accusatione esse deductum: tametsi probabatur nemini, quod & ex Sicilia testes erant ij, qui quæstorem meum prouincia cognouerant, & hinc homines maximè illustres, qui vt ipsi noti sunt, sic nostrum vnumquemque optimè norant: tamen vsque eò timui, ne quis de mea fide, atque integritate dubitaret, donec ad

reijci-

reijciendos iudices venimus. Sciebam in reijciendis iudicibus nonnullos memoria nostra, pactionis suspicionem non vitasse, cum in ipsa accusatione eorum industria ac diligentia probaretur. Ita reieci, iudices, vt hoc constet, post hunc statum reip. quo nunc vtimur, simili splendore & dignitate consilium nullum fuisse quam iste laudem communem ait sibi esse mecum: qui cum P. Galbam iudicem reiecisset, M. Lucretium retinuit: & cum eius patronus ex eo quereret, cur suos familiarissimos Sex. Peducæum, Q. Considium, Q. Iunium reijci passus esset, respõdit, quod eos in iudicando nimium sui iuris, sententiæque cognosceret. Itaque iudicibus reiectis, spem nam iam onus meum vobiscum esse commune: putabam non solum notis, sed etiam ignotis probatam meam fidem esse & diligentiam. quod me non fefellit. Nam comitijs meis, cum iste infinita largitione contra me vteretur, populus Ro. iudicauit istius pecuniam, quæ apud me contra fidem meam nihil potuisset, apud se contra honorem meum nihil posse debere. Quo quidem die primum, iudices, citati in hunc reum consedistis, quis tam inimicus huic ordini fuit, quis tam nouarum rerum, iudiciorum iudicumq; cupidus, qui non conspectu, consessuq; vestro commoueretur? Cum in eo vestra mihi dignitas fructum diligentiæ referret; id sum assecutus, vt vna hora, qua cœpi dicere, reo audaci, pecunioso, profuso, perdito, spem iudicij corrumpendi precideremvt primo die testium tanto numero citato populus Ro. iudicaret, ipso absoluto remp. stare non posse: vt alter dies amicis istius & defensoribus non modo spem victoriæ, sed etiam voluntatem defensionis auferret: vt tertius dies sic hominem prosterneret, vt morbo simulato, non quid responderet, sed quemadmodum non responderet, deliberaret: deinde reliquis diebus, his criminibus, his testibus, & vrbanis & prouincialibus sic obrutus, atq;

oppressus est, vt his ludorum diebus interpositis nemo istum cōperendinatū, sed condemnatum iudicaret. Quapropter ego, quod ad me attinet, iudices, vici. Non enim spolia C. Verris, sed existimationem populi Romani concupiui. Meum fuit cum causa accedere ad accusandum. quæ causa fuit instior, quam a tam illustri prouincia defensorem constitui, & deligi? Reipublicæ consulere? quid in reipub. honestius, quam in tanta inuidia iudiciorum adducere hominem, cuius damnatione totus ordo cum populo Romano & in laude & in gratia posset esse? ostendere ac persuadere hominem nocenter adductum esse: quis est in populo Rom. qui hoc non ex priore actione absstulerit, omnium ante damnatorū, scelera, furta, flagitia, si in vnum locum conferantur, vix cum huius parua parte æquari, conferri que posse? Vos, quod ad vestram famam, existimationem, salutemque communem pertinet, iudices prospicite, atq; consulite: splendor vester facit, ne peccare sine summo reipub. detrimento, ac periculo nō possitis. Nō enim potest sperare populus Ro. esse alios in Senatu, qui rectè possint iudicare, vos si nō potueritis. necesse est, cū de toto ordine desperarit, aliud genus hominum, atq; aliam rationem iudiciorum requirat. Hoc si vobis ideò leuius videtur, quod putatis onus esse graue, & incommodum, iudicare: intelligere debetis primum interesse, vtrum id onus vosmetipsi reieceritis: an quod probare populo Ro. fidem vestram & religionem non potueritis, eo vobis iudicandi potestas erepta sit, deinde etiam illud cogitate, quanto periculo venturi simus ad eos iudices, quos propter odium vestri populus Ro. de vobis voluerit iudicare. Verum vobis dicam id quod intellexi, iudices, homines scitote esse quosdam, quos tantū odiū vestri *ordinis teneat, vt hoc palàm iam dictitent, se istum quem sciant hominē esse improbissimum, hoc vno nomine absolui velle,

velle, vt à senatu iudicia per ignominiam, turpitudinemq; auferantur. Hæc me, iudices, pluribus verbis vobiscum agere coegit non timor meus de vestra fide, sed spes illorum noua: quæ cum Verrem à porta subitò ad iudicium retraxisset, nonnulli suspicin sunt non sine causa illius consilium tam repente esse mutatum. Nunc ne nouo querimoniæ genere vti possit Hortensius, & ea dicere, opprimi reum, de quo nihil dicat accusator: nihil esse tam periculosum fortunis innocentium, quã tacere aduersarios: ne alter, quam ego velim, meum laudet ingenii, cum dicat, me si multa dixissem subleuaturum fuisse eum, quem cõtra dicerem, quia non dixerim, perdidisse: morem illi geram: vtar oratione perpetua non quoniam hoc sit necesse, verum vt experiar, vtrum ille ferat molestius me tunc tacuisse, an nunc dicere. Hic tu fortasse eris diligens, ne quam ego horam de meis legitimis horis remittam. nisi omni tempore, quod mihi lege concessum est, abusus ero quereris: desum atque hominum fidẽ implorabis, circumuenisti C. Verrem, quod accusatornolit tamdiu, quamdiu liceat, dicere. Quod mihi lex mea causa dedit, eo mihi non vti non licebit? Nam accusandi mihi tempus mea causa datum est, vt possem oratione mea, crimina, causamq; explicare: hoc si non vtor, non tibi iniuriã facio, sed de meo iure aliquid, & commodo detraho. Causam enim, inquit, cognosci oportet: ea re quidem, quod aliter condemnari reus quãuis sit nocens, nõ potest. id igitur in molestè tulisti, me aliquid factum esse, quo minus ille condemnari posset. Nam causa cognita possunt multi absolui, incognita quidẽ condemnari nemo potest. vltimo enim comprehendinatum, quod habet lex in molestissimum, bis vt causa dicatur. quod autem mea causa potius est cõstituta, quam tua, aut nihilo magis potius, quã mea. Nam si bis dicere est commodum, certè vtriusq; commune est. si eum qui

posterius dixit, opus est redargui, accusatoris causa, vt bis ageretur, constitutum est. Verum, vt opinor, Glaucia primus tulit, vt comperendinaretur reus: anteà vel iudicari primo poterat, vel amplius pronuntiari. Vtram igitur putas legem molliorem? opinor, illam veterem, qua vel citò absolui, vel tardè condemnari licebat. Ego tibi illam Aciliam legem restituo: qua lege multi semel accusati, semel dicta causa, semel auditis testibus condemnati sunt, nequaquam tam manifestis neq; tantis criminibus, quantis tu conuinceris. puta te non hac tam atroci, sed illa lege mitissima causam dicere. accusabo: respondebis. testibus editis, ita mittam in consilium, vt etiam si lex, ampliandi faciat potestatem, tamen isti turpe sibi existiment non primo iudicare. Verum si causam cognosci opus est, parumne cognita est? dissimulamus, Hortensi, quod sæpè experti in dicendo sumus. quis nos magnoperè attendit vnquam, in hoc quidem genere causarum, vbi aliquid ereptum aut ablatum à quopiam dicitur? nonne aut in tabulis, aut in testibus omnis exspectatio iudicum est? Dixi prima actione me planum esse facturum C. Verrem H-S. quadrigenties contra legem abstulisse. Quid? hoc planius egissem, si ita narrassem: Dio quidam fuit Halesinus: qui, cum eius filio, prætore *Sacerdote hereditas à propinquo permagna venisset, nihil *habuit neque negotij neque controuersiæ. Verres simulac tetigit prouinciam, statim *Messana literas dedit Dionem euocauit: calumniatores ex sinu suo apposuit, qui illam hereditatem Veneri Erycinæ commissam esse dicerent: hac de re ostendit se ipsum cognoturum. Possum deinceps totam rem explicare? deinde ad extremum id, quod accidit, dicere, Dionem H-S. decies centena millia numerasse, vt causam centissimam obtineret: prætereà greges equarum eius istum abigendos curasse: argenti, vestisque singulæ

quod

quod fuerit, curasse auferendum. Hæc, neque cum ego dicerem, neque cum tu negares, magni momenti nostra esset oratio. Quo tempore igitur aures iudex erigeret, animumque attenderet eum Dio ipse prodiret, cum ceteri, qui tum in Sicilia negotijs Dionis interfuissent: cum per eos ipsos dies, per quos causam Dio diceret, reperiretur pecunias sumpsisse mutuas, nomina sua exegisse, prædia vendidisse: cum tabulæ virorum bonorum proferentur: cum, qui pecuniam Dioni dederunt, dicerent se iam tum audisse eo nummos*sumi, vt Verri darentur: cum amici, hospites, patroni Dionis, homines honestissimi hæc eadem se audisse dicerent. Opinor, cum hæc fierent, tum vos audiretis, sicut auditis: tum causa agi videretur. sic à me sunt acta omnia priore actione, vt * in criminibus omnibus nullam esset, in quo quisquam vestrûm perpetuam accusationem requireret. Nego ego esse quidquam à testibus dictum, quod aut vestrûm cuipiam esset obscurum, aut cuiusquam oratoris eloquentiam quæreret. Etenim sic meipsum egisse memoria teneo, vt in testibus interrogandis omnia crimina proponerem, & explicarem: vt, cum rem totam in medio proposuissem, tum deniq; testem interrogarem. Itaque non modo vos, quibus est iudicandum, nostra crimina tenetis: sed etiam populus Rom. totam accusationem, causamq; cognouit. tametsi ita de meo facto loquor, quasi ego illud mea voluntate potius, quam vestra iniuria adductus fecerim. Interposuistis accusatorem, qui, cum ego mihi C. & X. dies solos in Siciliam postulassem, C & VIII. sibi in Achaiam postularet, menses mihi tres cum eripuisseris ad agendum maximè appositos, reliquum omne tempus huius anni me vobis remissum putastis: vt, cum horis nostris nos essemus vsi, tu binis ludis interpositis, quadragesimo pòst die responderes: deinde ita tempus duceretur, vt à M.

Glabrione prætore, & à magna parte horum iudicum, ad prætorem alium, iudicesque alios venerimus. * Hæc si ego non vidissem, si me non omnes noti, ignotiq; monuissent, id agi, id cogitari, in eo laborari, vt res in illud tempus reijceretur, credo si meis horis in accusando vti voluissem, vereret, ne mihi crimina non suppeterent, ne oratio deesset, ne vos vires; deficerent, ne quē nemo prima actione defendere ausus esset, eum ego bis accusare non possem. Ego meum consiliū tum iudicibus, tum populo Rom. probaui. Nemo est, qui alia ratione illorum iniuriæ, atque impudentiæ potuisse obsisti arbitretur. Etenim qua stultitia fuissem, si quam diem qui istum eripiendū redemerunt, in cautione viderunt, cum ita cauerent, Si post Kal. Ianua. in consilium iretur: in eam diem ego, cum potuissem vitare ineidissem? Nūc mihi tēporis eius, quod mihi ad dicendum datur, quoniā in animo est causam omnem exponere, habenda ratio est diligēter. Itaq; primū illam actum istius vitæ turpissimum, & flagitiosissimum prætermittam, nihil à me de pueritiæ suæ flagitijs, peccatisq; audietur: nihil ex illa impura adolescentia sua, quæ qualis fuerit, aut meministis, aut ex eo, quem sui similimum produxit, cognoscere potestis. Omnia præteribo, quæ mihi turpia dictu videbuntur, neq; solum, quid istum audire, verum etiam, quid me deceat dicere, considerabo. Vos quæso date hoc, & concedite pudori meo, vt aliquam partem de istius impudentia reticere possim. Omne illud tempus, quod fuit antequam iste ad magistratus, remq; publicā accessit, habeat per me solutum, ac liberū. sileatur de nocturnis eius bacchationibus, ac vigilijs, lenonum, aleatorum, * perductorum nulla mentio fiat, damna, dedecora, quæ res patris eius, ætas ipsius pertulit, prætereantur. lucretur indicia veteris infamiæ, patiatur eius vita reliqua, me hanc tantam iacturam criminum face-

re.

re. Quæstor Cn. Papirio consuli fuisti ab hinc annos quatuor decim: ex ea die ad hanc diem quæ feceris, in iudicium voco. Hora nulla vacua à furto, scelere, crudelitate, flagitio reperietur. Hi sunt anni cōsumpti in quæstura, & legatione Asiatica, & prætura vrbana, & prætura Siciliensi. Quare hæc eadem erit quadripartita distributio totius accusationis meæ. Quæstor ex s.c. prouinciam sortitus es: obtigit tibi consularis, vt cum consule Cn. Carbone esses, eamque prouinciam obtineres. Erat tum dissensio ciuis, de qua nihil sum dicturus quid sentire debueris: vnum hoc dico, in eiusmodi tempore, ac sorte statuere te debuisse, vtrum malles sentire, atq; defendere. Carbo grauiter ferebat sibi quæstorem obtigisse hominem singulari luxuria, atque inertia: verumtamen ornabat eum beneficijs omnibus. Ne diutius teneam: pecunia attributa, numerata est: profectus est quæstor in prouinciam, venit in Galliā exspectatus ad exercitū consularem cum pecunia. simulac primū ei occasio visa est (cognoscite hominis principium magistratuum gerendorum, & reip. administrandæ) auersa pecunia publica, quæstor consulem, exercitum, prouinciam q; deseruit. Video quid egerim: erigit se: sperat sibi auram posse aliquam afflari in hoc crimine voluntatis, assensionisque eorum, quibus Cn. Carbonis mortui nomen odio sit, quibus illam relictionē proditionemq; cōsulis sui gratam sperat fore. quasi verò id cupiditate defendendæ nobilitatis, aut studio partium fecerit, ac non apertissimè consulem, exercitum, prouinciamq; compilarit, & propter impudentissimum furtum aufugerit. Est enim obscurum & eiusmodi factum eius, vt possit aliquis suspicari, C. Verrem, quod fieri nouos homines non potuerit, ad nobilitatem, hoc est, ad suos transisse: nihil fecisse propter pecuniā. Videamus rationes quemadmodū retulerit: iam ipse ostendet, quamobrem Cn. Carbo-

nem reliquerit: iam se ipse iudicabit. Primum brevitatem cognoscite. ACCEPI, inquit VICIES DVCENTA TRIGINTA QVINQVE MILLIA, QVADRINGENTOS XVII. NVMMOS DEDI STIPENDIO, FRVMENTO, LEGATIS, PROQVAESTORIBVS, COHORTI PRAETORIAE, H-S. *MILLE SEXCENTA TRIGINTA QVINQVE MILLIA QVADRINGENTOS XVII. NVMMOS. RELIQVI ARIMINI H-S. SEXCENTA MILLIA. Hoc est rationes referre? hoc modo aut ego, aut tu Hortensi, aut quisquam hominum rectè? quid hoc est? quae impudentia? quae audacia? quod exemplum ex tot hominum rationibus relatis huiusmodi est? illa tamen H-S. sex-centa millia, quae ne falso quidem potuit, quibus data essent, describere, quae se Arimini scribit reliquisse, quae ipsa H-S. sexcenta millia reliqua facta sunt, neque Carbo attigit, neq; Sylla vidit, neque in aerarium relata sunt. Oppidum sibi elegit Ariminum, quod tum, cum iste rationes referebat, oppressum, direptumq; erat, non suspicabatur id, quod nunc sentiet; satis multos ex illa calamitate Ariminensium testes nobis in hanc rem reliquos esse. Recita dennò. P. LENTVLO L. TRIARIO QVAESTORIBVS VRBANIS, *VERBIS RATIONVM RELATARVM. Recita. EX S. C. vt hoc pacto rationem referre liceret, eo Syllanus repentè factus est, non vt honos & dignitas nobilitati restitueretur. Quod si illinc inanis profugisses, tamen ista tua fuga nefaria, proditio consulis tui scelerata iudicaretur. Malus civis, improbus consul, seditiosus homo Cn. Carbo fuit. fuerit alijs: tibi quando esse coepit? posteaquam tibi pecuniam, rem frumentariam, rationes omnes suas, exercitumque commisit. Nam si tibi antea displicuisset, idem feciſſes, quod anno post M. Piso Quaestor cum L. Scipioni consuli obtigisset, non

atti-

attigit pecuniam: non ad exercitum profectus est: quod de rep. sensit, ita sensit, vt nec fidem suam, nec morem maiorum, nec necessitudinem sortis læderet. Etenim si hæc perturbare omnia, & permiscere volumus: totam vitam periculosam, inuidiosam, infestamque reddemus, si nullam religionem sors habebit, nullam societatem coniunctio secundæ dubiæque fortunæ, nullam auctoritatem, mores atque instituta maiorum. Omnium est communis inimicus, qui fuit hostis suorum. Nemo vnquam sapiens proditori credendum putauit. Ipse Sylla, cui aduentus istius gratissimus esse debuit, à se hominem, atque ab exercitu suo remouit: Beneuenti esse iussit apud eos, quos sais partibus amicissimos esse intelligebat, vbi iste summæ rei, causæque nocere nihil posset: ei postea præmia tamen liberaliter tribuit: bona quædam proscriptorum in agro Beneuentano diripienda concessit. habuit honorem, vt proditori, non, vt amico, fidem. Nunc quamuis sint homines, qui mortuum Cn. Carbonem oderint: tamen hi debent, non quid illi accidere voluerint, sed quid ipsis in tali re metuendum sit, cogitare. commune est hoc malum, communis metus, commune periculum. Nullæ sunt occultiores insidiæ, quam ea, quæ latent in simulatione officij, aut in aliquo necessitudinis nomine. nam eum, qui palàm est aduersarius, facilè cauendo vitare possis: hoc verò occultum, intestinum, ac domesticum malum, non modo non existit, verum etiam opprimit, antequam perspicere, atque explorare potueris. Itane verò tu, cum quæstor ad exercitum missus sis, custos non solùm pecuniæ, sed etiam consulis, particeps omnium rerum consiliorumque fueris, habitus sis in liberum loco, sicut mos maiorum ferebat, repentè relinquas, deseras, ad aduersarios transeas? O scelus, ô portentum in vltimas terras exportandum. Non enim potest ea natura, quæ tan-

im facinus commiserit, hoc vno scelere esse con-
enta. necesse est semper aliquid eiusmodi molia-
ur: necesse est in simili audacia perfidiaque verse-
r. Itaque idem iste, quem Cn. Dolabella postea
. Malleolo occiso, pro quæstore habuit (haud
io, an maior etiam hæc necessitudo fuerit, quam
la Carbonis: ac plus iudicium voluntatis valere,
uam sortis debeat) idem in Cn. Dolabellam, qui
Cn. Carbonem fuit. Nam quæ in ipsum valebant
rimina, contulit in illum, causamque illius om-
em ad inimicos, accusatoresque detulit: ipse in
um, cui legatus, cui pro quæstore fuerat, immi-
lissimum, atque improbissimum testimonium di-
t. ille miser cum esset: tum proditione istius ne-
ria, tum improbo, & falso eiusdem testimonio,
m multo ex maxima parte istius furtorum, sc
gitiorum inuidia conflagrauit. quid hoc homi-
e faciatis? aut ad quam spem tam perfidiosum,
m importunum animal reseruetis? qui in Cn.
arbone sortem, in Cn. Dolabella voluntatem
eglexerit, ac violarit, eosque ambos non solum
eseruerit, sed etiam prodiderit, atque oppugnarit.
olite quæso, iudices, breuitate orationis meæ po-
us, quam rerum ipsarum magnitudine crimina
onderare: mihi enim properandum necessario est
omnia vobis, quæ mihi constituta sunt, possim
xponere. Quamobrem quæstura istius demon-
rata, primique magistratus & furto, & scelere
erspecto, reliqua attendite. in quibus illud tem-
us Syllanarum proscriptionum, ac rapinarum
æternitram. neque ego illum sibi vllam ex com-
uni calamitate defensionem finam sumere: suis
um certis, proprijsq; criminibus actusabo. Quam-
obrem hoc omni tempore Syllano ex accusatione
ncumscripto, legationem eius præclarum cognos-
eite: Posteaquam Cn. Dolabellæ prouincia Cili-
cia constituta est, ô dij immortales, quanta iste cu-
pidi-

pillatur, quibus allegationibus illam sibi legationem expugnauit? id quod Cn. Dolabellæ principium maximæ calamitatis fuit. Nam vt iste profectus est, quacunq; iter fecit, eiusmodi fuit, nó vt legatus populi Rom. sed vt quædam calamitas peruadere videretur. In Achaia (prætermittam minora omnia quorum simile forsitan alius quoq; aliquid aliquando fecerit: nihil dicam, nisi singulare, nisi quod, si in alium reum diceretur, incredibile videretur) magistratum Sicyonium numnios popoſcit. ne sit hoc crimen in Verrem, fecerunt alij: cum ille non daret, animaduertit. improbum, sed non inauditum, genus animaduersionis videte quæretis, ex quo genere hominem istum iudicetis. ignem ex lignis viridibus, atque humidis in loco angusto fieri iussit, ibi hominem ingenuum, domi nobilem, populi Rom. socium, atque amicum fumo excruciatum seminium reliquit. Iam quæ iste signa, quas tabulas pictas, ex Achaia sustulerit, non dicam hoc loco. est alius mihi locus ad hanc cupiditatem demonstrandam seruatus. Athenis audistis ex ædе Minervæ grande auri pondus ablatum, dictum hoc est in Cn. Dolabellæ iudicio, dictum & etiam æstimatum. Huius consilij non modo participem C. Verrem, sed principem fuisse reperietis. Delum venit. ibi ex fano Apollinis religiosissimo noctu clam sustulit signa pulcherrima, atque antiquissima, eaque in onerariam nauem suam conijcienda curauit. Postridiè cum spoliatum fanum viderent ij qui Delum incolebant, graviter ferebant. est enim tanta apud eos eius sani religio atque antiquitas, vt in eo loco ipsum Apollinem natum esse arbitrentur. verbum tamen facere non audebant, ne fortè ea res ad Dolabellã ipsum pertineret. Tum subitò tempestates coortæ sunt maximæ iudices, vt non modo proficisci cum cuperet, Dolabella non posset, sed vix in oppido consisteret: ita magni fluctus eijcie bantur.

Hic nauis illa prædonis istius, onusta signis religiosis, expulsa atque eiecta fluctu, frangitur: in littore signa illa Apollinis reperiuntur: iussu Dolabellæ reponuntur: tempestas sedatur: Dolabella Delo proficiscitur. Non dubito, quin, etsi nullus in te sensus humanitatis, nulla ratio vnquam fuit religionis, nunc tamen in metu periculoque tuo tuorum tibi sceleruni veniat in mentem, Potestne tibi vlla spes salutis commoda ostendi, cum recordaris, in deos immortales quam impius, quam sceleratus, quam nefarius fueris? Apollinemne tu Delium spoliare ausus es? illine tu templo, tam antiquo, tam sancto, tam religioso manus impias, ac sacrilegas afferre conatus es? Si in pueritia non his artibus, & disciplinis institutus eras, vt ea quæ literis mandata sunt, disceres atque cognosceres: ne postea quidem, cum in ea ipsa loca venisti, potuisti accipere id quod est proditum memoriæ, ac literis, Latonam ex longo errore, & fuga grauidam, & iam ad pariendum vicinam, temporibus exactis fugisse Delum, atque ibi Apollinem, Dianamque peperisse. Qua ex opinione hominum illa insula eorum deorum sacra putatur: tantaq; eius auctoritas religionis & est, & semper fuit, vt ne Persæ quidem, cum bellum toti Græciæ, dijs, hominibusque indixissent, & mille numero nauium classem ad Delum appulissent, quidquam conarentur aut violare, aut attingere. Hoc tu fanum depopulari homo improbissime, atq; amentissime audebas? fuit vlla cupiditas tanta, quæ tantam extingueret religionem? & si tum hæc non cogitabas, ne nunc quidem recordaris, nullum esse tantum malum, quod non tibi pro sceleribus tuis iamdiù debeatur? In Asiam verò postquam venit, quid ego aduentus istius prandia, cœnas, equos, muneraque commemorem? nihil cum Verre de quotidianis criminibus acturus sum. Chio per vim signa pulcherrima dico abstulisse, item

item Erythiris, & Halicarnasso. Tenedo (præterea pecuniam, quam eripuit) Tenem ipsum, qui apud Tenedios sanctissimus deus habetur, qui vrbem illam dicitur condidisse, cuius ex nomine Tenedus nominatur: hunc ipsum, inquam, Tenem pulcherrimè factum, quem quondam in comitio vidistis, abstulit magno cum gemitu ciuitatis. Illa verò expugnatio fani antiquissimi, & nobilissimi Iunonis Samiæ, quam luctuosa Samijs fuit? quam acerba toti Asiæ? quam clara apud omnes? quam nemini vestrum inaudita de qua expugnatione cum legati ad C. Neronem in Asiam Samo venissent, responsum tulerunt, eiusmodi quærimonias, quæ ad legatum populi Romani pertinerent, non ad prætorem, sed Romam deferri oportere. Quas iste tabulas illinc, quæ signa sustulit? quæ cognoui egomet apud istū in ædibus, nuper cum obsignandi gratia venissem, quæ signa nunc Verres vbi sunt? illa quæro, quæ apud te nuper ad omnes columnas, omnibus etiam intercolumnijs, in silua denique disposita subdio vidimus. Cur ea, quamdiù alium prætorem cum ijs iudicibus quos in horum locum * subsortitus es, de te in consilium iturum putasti, tamdiù domi fuerunt? posteaquam nostris testibus nos, quam boris tuis, vti malle vidisti, nullum signum domi reliquisti, præter duo, quæ in mediis ædibus sunt, quæ ipsa Samo sublata sunt? non putasti me tuis familiarissimis in hanc rem testimonia denuntiaturum, qui tuæ domi sæpe fuissent: ex quibus quærerem scirentne fuisse, quæ non essent? Quid tum hos de te iudicaturos arbitratus es, cum viderent te iam non contra accusatorem tuum, sed contra quæstorem, sectoremque pugnare? Qua de re Charidemum Chium testimonium priore actione dicere audistis: sese, cum esset trierarchus, & Verrem ex Asia decedentem prosequeretur, iussu Dolabellæ fuisse vna cum isto Sami, seseque tum

scire spoliatum esse fanum Iunonis, & oppidum Samum: posteaque se causam apud Chios cum suos Samijs accusantibus, publicè dixisse, eoque se esse absolutum, quod planum fecisset, ea quæ legati Samiorum dicerent, ad Verrem, non ad se pertinere. Aspendum vetus oppidum, & nobile in Pamphylia scitis esse, plenissimum signorum optimorum. non dicam illinc hoc signum ablatum esse, & illud: hoc dico, nullum te Aspendi signum, Verre, reliquisse: omnia ex fanis, exlocis publicis, palam, spectantibus omnibus, plaustris euecta, asportata esse. Atque etiam illum Aspendium cithariſtam, de quo sæpè auditis id, quod est Græcis hominibus in prouerbio, quem omnia intus canere dicebant, sustulit, & in intimis suis ædibus posuit: vt etiam illum ipsum artificio suo superasse videatur. Perge fanum antiquissimum, & sanctissimum Dianæ scimus esse: id quoque à te nudatum & spoliatum esse, ex ipsa Diana, quod habebat auri detractum, atque ablatum esse dico, Quæ malum, est ista tanta audacia atque amentia? quas enim sociorum, atque amicorum vrbes adisti legationis iure, & nomine, si in eas vicum exercitu imperioque minasses, tamen opinor quæ signa atque ornamenta ex his vrbibus sustulisses, hæc non in tuam domum, neque in suburbana amicorum, sed Romam in publicum deportasses. Quid ego de M. Marcello loquar, qui Syracusas vrbem ornatissimam cepit? quid de L. Scipione, qui bellum in Asia gessit, Antiochumque regem potentissimum vicit? quid de Flaminio, qui regem Philippum, & Macedoniam subegit? quid de L. Paullo, qui regem Persen vi ac virtute superauit? quid de L. Mummio, qui vrbem pulcherrimam atque ornatissimam Corinthum, plenissimam rerum omnium sustulit, vrbesque Achaiæ, Beotiæque multas sub imperium populi Romani ditionemque subiunxit? quorum domus cum honore, & virtute flore-

florerent, signis & tabulis pictis erant vacuæ. at vero vrbem totam, templa deorum, omnesque Italiæ partes illorum donis, ac monumentis exornatas videmus. Vereor ne hæc forte *cuiquã nimis antiqua, & iam obsoleta videantur. ita enim tum æquabiliter omnes erant huiusmodi, vt hæc laus eximiæ virtutis, & innocentiæ non solum hominum, verum etiam temporum illorum esse videatur. P. Seruilius vir clarissimus, maximis rebus gestis adest, de re sententiam laturus est: Olympum vi, copijs, consilio, virtute cepit, vrbem antiquam, & omnibus rebus auctam & exornatam. recens exemplum fortissimi viri profero. nam postea Seruilius imperator populi Romani Olympum vrbem hostium cepit, quam tu in ijsdem illis locis legatus quæstorius oppida pacata sociorum, atque amicorum diripienda, ac vexanda curasti. Tu quæ ex fanis religiosissimis per scelus, & per latrocinium abstuliti, ea nos videre, nisi in tuis, amicorumque tuorum tectis, non possumus. P. Seruilius quæ signa atque ornamenta ex vrbe hostium, & virtute capta, belli lege, atque imperatorio iure sustulit, ea populo Rom. apportauit, per triumphum vexit, in tabulas publicas ad ærarium perscribenda curauit. Cognoscite ex literis publicis hominis amplissimi diligentiam. Recita. RATIONES RELATAE P. SERVILII. Non solum numerum signorum, sed etiam vnius cuiusque magnitudinem, figuram, statum literis definiri vides. Certè maior est virtutis, victoriæque iucunditas, quam ista voluptas, quæ percipitur ex libidine, & cupiditate, multo diligentius habere dico Seruilium prædam populi Rom. quam te tua furta notata, atque descripta. Dices tua quoq; signa, & tabulas pictas ornamento vrbi foroq; populi Rom. fuisse. memini: vidi simul cum populo Rom. forum, comitiumq; adornatum ad speciem magnifico ornatu, ad sensum, cogita-

tionemq; acerbo, & lugubri. vidi collucere omnia furtis tuis, præda prouinciarum, spolijs sociorum atq; amicorum. Quo quidem tempore, iudices, illa spem maximam reliquorum quoq; peccatorum sactus est. vidit enim eos, qui iudiciorum dominos dici volebant, harum cupiditatum esse seruos. Socij verò, nationesq; exteræ spem omnium tum primo abiecere rerum, ac fortunarum suarum: propterea, quod casu legati ex Asia, atque Achaia plurimi Romæ tunc fuerunt, qui deorum simulachra ex suis finis sublata in foro venerabantur: itemque cetera signa, & ornamenta cum cognoscerent, alia alio in loco lachrymantes intuebantur. quorum omnium hunc sermonem tum esse audiebamus: Nihil esse, quod quisquam dubitaret de exitio sociorum atq; amicorum, cum quidem viderent in foro populi Rom. quo in loco anteà, qui socijs iniurias fecerant, accusari, & condemnari solebant, ibi esse palàm posita ea, quæ à socijs per scelus ablata, ereptaq; essent. Hic ego non arbitror illum negaturum, signa sese plurima, tabulas pictas innumerabiles habere: sed, vt opinor, solet, hæc, quæ rapuit & furatus est, nonnunquam dicere se emisse: quoniam quidem in Achaiam, Asiam, Pamphyliam sumptu publico, & legationis nomine mercator signorum, tabularumq; pictarum missus est. Habeo & istius, & patris eius accepti tabulas omnes: quas diligentissimè legi, atq; digessi: patris, quoad vixit, tuas, quoad ais te confecisse. nam in isto, iudices, hoc nouum reperietis. Audiuimus aliquem tabulas nunquam confecisse: quæ est opinio hominum de Antonio falsa: nam fecit diligentissimè. verum sit hoc genus aliquod minimè probandum. Audimus alium non ab initio fecisse, sed ex tempore aliquo confecisse: est aliqua etiam huiusce rei ratio. Hoc verò nouum, & ridiculum est, quod hic nobis respondit, cum ab eo tabulas postularemus, vsque ad

M. Te-

M. Terentium, & C. Cassium consules confeciſſe: poſtea deſtituiſſe. Alio loco, hoc cuiuſmodi ſit conſtituimus: nunc nihil ad me attinet. horum enim temporum, in quibus nunc verſor, habeo tabulas & tuas, & patris. Plurima ſigna pulcherrima, plurimas tabulas deportaſſe te negare non potes: atque vtrum neges: vnum oſtende in tabulis aut tuis, aut patris tui emptum eſſe: vicisti, ne hæc quidem duo ſigna pulcherrima, quæ nunc ad impluuium tuum ſtant, quæ multos annos ad valuas Iunonis Samiæ fuerunt, habes quomodo emeris: hæc, inquam, duo, quæ in ædibus tuis ſola iam ſunt, quæ ſectorem ſuſpectant, relicta, ac deſtituta à ceteris, ſignis. At, credo, in hiſce ſolis rebus indomitas cupiditates, atque effrenatas habebat: ceteræ libidines eius ratione aliqua, aut modo continebantur. Quam multis iſtum ingenuis, quam multis matribus familiàs, in illa tecta, atque impura legatione vim attuliſſe exiſtimatis? ecquo in oppido pedem poſuit, vbi nõ plura ſtuprorum, flagitiorumque ſuorum, quam adventus ſui veſtigia reliquerit? Sed ego omnia, quæ negari poterunt, prætermittam: etiam hæc quæ certiſſima ſunt & clariſſima relinquam: vnum aliquod de nefarijs iſtius factis eligam, quo facilius ad Siciliam poſſim aliquando, quæ mihi hoc oneris, negotijque impoſuit, peruenire. Oppidum eſt in Helleſponto Lampſacum iudices, in primis Aſiæ prouinciæ clarum, & nobile homines autem ipſi Lampſaceni tũ ſummè in omnes ciues Rom. officioſi, tum præterea maximè ſedati, & quieti, propè præter ceteros ad ſummum Græcorum otium pacem, quã ad vllam vim, aut tumultum accommodati. Accidit cum iſte à Cn. Dolabella effugitaſſet, vt ſe ad regem Nicomedem, regemque Sadalam mitteret, eumque iter hoc ſibi magis ad quæſtum ſuum, quam ad reipub. tempus accommodatum deputaſſet, vt illo itinere veniret Lampſacum, cum

magna calamitate, & propè pernicie ciuitatis. deducitur iste ad Ianitorem quendam hospitem: comitesq; eius item apud cæteros hospites collocantur, vt mos erat istius, atq; vt eum suæ libidines flagitiosæ facere admonuerat, statim negotium dat illis suis comitibus, nequissimis, turpissimisque hominibus, vt videant, & inuestigent, ecqua virgo sit, aut mulier, digna, quamobrem iste Lampsaci diutius commoraretur. Erat comes eius Rubrius quidam homo factus ad istius libidines: qui miro artificio, quocunq; venerat, hæc inuestigare omnia solebat. is ad eam rem istam defert: Philodamum esse quendam genere, honore, copijs, existimatione facilè principem Lampsacenorum: eius esse filiam, quæ cum patre habitare, propterea quod virum non haberet: mulierem eximia pulchritudine, sed * etiam summa integritate, pudicitiaque existimari. homo, vt hæc audiuit, sic exactus ad id, quod non modo ipse nunquã viderat, sed ne audierat quidem ad eo qui ipse vidisset. vt statim ad Philodamum migrare se diceret velle. Hospes Ianitor, qui nihil suspicaretur, verum ne quid ipse in se offenderit, hominem summa vi retinere cœpit. iste qui hospitis relinquendi causam reperire non posset: alia sibi ratione viam munire ad stuprum cœpit. Rubrium delicias suas in omnibus eiusmodi rebus adiutorem suum & conscium, parum lautè diuersari dicit: ad Philodamum deduci iubet. Quod vbi est Philodamo nunciatum tametsi non erat ignarus, quantum sibi, ac liberis suis iam tum mali constitueretur, tamen ad istum venit: ostendit munus illud suum non esse: se, cum suæ partes essent hospitum recipiendorum, * tamen ipsos tantum prætores, & consules, non legatorum assecla recipere solere. Iste qui vna cupiditate raperetur, totum illius postulatum, causamque neglexit: per vim ad eum, qui recipere non debebat, Rubrium deduci imperauit. Hic Philodamus, postea

quam

quam iis suum obtinere non potuit, vt humanitate consuetudinemq; suam retineret, laborabat. homo qui semper hospitalissimus amicissimusq; nostrorum hominum existimatus esset, noluit videri ipsum illi Rubrium inuitus in domum suam recepisse: magnificè, & ornatè, vt erat in primis inter suos copiosus, conuiuium comparat: rogat Rubrium, vt, quos ei commodum sit, inuitet: locum sibi soli si videatur, relinquat: vt etiam filium suum lectissimum adolescentem foras ad propinquum suum quendam mittat ad cenam. Tum Rubrius ipsius comites inuitat: eos omnes Verres certiores facit, quid opus esset, maturè veniunt: discumbitur, fit sermo inter eos, & inuitatio, vt Græco more biberetur: hospes hortatur, poscunt maioribus poculis: celebratur omnium sermone, lætitiaque conuiuium. Posteaquam satis calere res Rubrio visa est, Quæso, inquit, Philodame, cur ad nos filiam tuam non intro vocari iubes? Homo, qui & summa grauitate, & iā id ætatis, & parēs esset, obstupuit hominis improbi dicto, instare Rubrius cum ille, vt aliquid responderet, negauit mos esse Græcorum, vt in conuiuio virorum accederent mulieres. Hic tum alius ex alia parte, Enimuero ferēdum hoc non est: vocetur mulier. & simul seruis suis Rubrius, vt ianuam clauderent, & ipsi ad fores assisterent, imperat. Quod vbi ille intellexit, id ipsi, atque id parari, vt filiæ suæ vis afferretur: seruos suos ad se vocat: his imperat, vt se ipsum negligant, filiam defendant: excurrat aliquis, qui hoc tantum domestici mali filio suo nuntiet. Clamor interea fit tota domo: pugna inter seruos Rubrij atque hospitis: iactatur domi suæ vir * optimus, & homo honestissimus. pro se quisque manus affert aqua denique ferenti à Rubrio ipso Philodamus perfunditur. Hæc vbi filio nuntiata sunt: statim exanimatus ad ædes contendit, vt & vitæ patris, & pudicitiæ sororis succurreret. Omnes eodem animo Lampsa-

cepi, simul vt hoc audiuerunt, quod eos tum Philodami dignitas, tum iniuriæ magnitudo mouebat, ad ædes noctu conuenerunt. Hic lictor istius Cornelius, qui cum eius seruis erat à Rubrio quasi in præsidio ad auferendam mulierem collocatus, occiditur: serui nonnulli vulnerantur: ipse Rubrius in turba sauciatur. Iste, qui sua cupiditate tantos tumultus concitatos videret, cupere aliqua euolare, si posset. Postridiè mane homines in concionem veniunt: quærunt, quid optimum factu sit: pro se quisque, vt in quoque erat auctoritatis plurimum, ad populum loquebatur: inuentus est nemo, cuius non hæc & sententia esset, & oratio: non esse metuendum, si istius nefarium scelus Lampsaceni vlti vi manuque essent, ne senatus populusq; Rom. in eam ciuitatem animaduerrendum putaret. Quod si hoc iure legati populi Rom. in socios, nationesque exteras vterentur, vt pudicitiam liberorum seruare ab eorum libidine tutam non liceret: quidnis esse perpeti satius, quam in tanta vi atque acerbitate versari. Hæc cum omnes sentirent, & cum in eam rationem pro suo quisque sensu, ac dolore loqueretur omnes, ad eam domum, in qua iste diuersabatur, profecti sunt: cædere ianuam saxis, instare ferro, ligna & sarmenta circumdare, *ignem subijcere cœperunt. Tum ciues Rom. qui Lampsaci negotiabantur, conclamant: orant Lampsacenos, vt grauius apud eos nomen legationis, quam iniuria legati putaretur: sese intelligere hominem illum esse impurum, ac nefarium: sed quoniam nec perfecisset, quod conatus esset, neque futurus esset Lampsaci postea, leuius eorum peccata fore, si homini scelerato pepercissent, quàm si legato non pepercissent. Sic iste multo sceleratior & nequior, quàm ille Adrianus, aliquanto etiam felicior fuit. Ille, quod eius auaritiæ ciues Ro. ferre non poterant, Vticæ domi suæ viuus exustus est: idq; ita illi meritò accidisse existimatum est, vt lætarentur omnes, neq;

neq; vlla animaduersio cõstitueretur. hic sociorum ambustus incendio, tamẽ ex illa flamma, periculoq; emlauit: neq; adhuc causam vllam excogitare potuit, quamobrem commiserit, aut quid euenerit, vt in tantum periculum veniret. Non enim potest dicere, Cum seditionem sedare vellem, cum frumentum imperarem, cum stipendium cogerem, cum aliquid deniq; reipub. causa gererẽ, quod acrius imperauí, quod animaduerti, quod minatus sim. quæ si diceret, tamen ignosci non oporteret, si nimis atrociter imperando socijs, in tantum adductus periculum videretur. nunc cum ipse causam illius tumultus neque veram dicere, neque falsam confingere audeat, homo autem ordinis sui frugaliſſimus, qui tum accensus C. Neroni fuit, P. Tettius hæc eadem se Lampsaci cognosse dixerit, vir omnibus rebus ornatiſſimus C. Varro, qui tum in Asia tribunus militum fuit, hæc eadem ipsa se ex Philodamo audisse dicat: potestis dubitare, quin istum fortuna nõ tam ex illo periculo eripere voluerit, quam ad vestrum iudicũ reseruare? nisi verò illud dicet, quod & in testimonio Tettij priore actione interpellauit Hortensius: quo tempore quidem signi satis dedit, si quid esset quod posset dicere, se tacere non posse: vt, quamdiu in cæteris rebus tacuerit, scire omnes possemus, nihil habuisse quod diceret. * Hoc cum dixit, Philodamum, & eius filium à C. Nerone esse damnatos. de quo ne multa differam, tantum dico, secutum id esse Neronem & eius consilium, quod Cornelium lictorem occisum esse constaret: putasse non oportere esse ne in vlciscenda quidem iniuria, cuiquam hominis occidendi potestatem. In quo video, Neronis iudicio non te absolutum esse improbitatis, sed illos damnatos esse cædis. Verum ista damnatio tamen cuiusmodi fuit? Audite quæso, iudices, & aliquando miseremini sociorum, & ostẽdite aliquid his in vestra fide presidij esse oportere.

Quod toti Asiæ iure occisus videbatur istius ille verbo lictor, re vera minister improbissimæ cupiditatis, pertimuit iste, ne Philodamus Neronis iudicio liberaretur. rogat & orat Dolabellam vt de sua prouincia decedat, ad Neronem proficiscatur: se demonstraturum eum esse non posse, si Philodamo viuere atque aliquando Romam venire licuisset. Commotus est Dolabella: fecit id, quod multi reprehenderunt, vt exercitum, prouinciam, bellum relinqueret, & in Asiam hominis nequissimi causa, in alienam prouinciam proficisceretur. Postea quam ad Neronem venit: contendit ab eo, vt Philodami causam cognosceret. Venerat ipse, qui esset in consilio, & primus sententiam diceret. adduxerat etiam præfectos, & tribunos militares suos, quos Nero omnes in consilium vocauit. erat in consilio etiam æquissimus iudex ipse Verres: erant nonnulli togati creditores Græcorum, quibus ad exigendas pecunias improbissimi cuiusq; legati plurimum prodest gratia. Ille miser defensorem reperire neminem poterat. quis enim esset aut togatus, qui Dolabellæ gratia, aut Græcus, qui eiusdem vi, & imperio non moueretur? Accusator autem apponitur cuius Romanus, & * ex creditoribus Lampsacenorum: qui si dixisset quod iste iussisset, per eiusdem istius lictores à populo pecuniã posset exigere. Cũ hæc omnia tanta contentione, tantis copijs ageretur: cum illum miserum multi accusarent, nemo defenderet, cum Dolabella cum suis præfectis pugnaret in consilio, Verres fortunas agi suas diceret, idẽ testimonium diceret, idem esset in consilio, idem accusatorem parasset: hæc cum omnia fierent, & cum hominem constaret occisum, tamen tanta in istius iniuria, tanta in isto improbitas putabatur, vt de Philodamo amplius pronuntiaretur. Quid ego nunc in altera actione Cn. Dolabellæ spiritus? quid huius lachrymas & * cõcursationes proferam? quid

C.

C. Neronis viri optimi, atque innocentissimi nonnullis in rebus animum nimis timidum, atque demissum? qui, in illa re quid facere potuerit, non habebat: nisi forte id, quod omnes tum desiderabant, vt ageret eam rem sine Verre, & Dolabella: quidquid esset sine his actum, omnes probarent. Tum vero quod pronuntiatum est, non per Neronem iudicatum, sed per Dolabellam ereptum existimabatur. Condemnatur enim perpaucis sententijs Philodamus, & eius filius. Adest, instat, vrget Dolabella, vt quam primum securi feriantur, quo quam minimè multi ex illis de istius nefario scelere audire possent. Constituitur in foro Laodicæ spectaculum acerbum, & miserum, & graue toti Asiæ prouinciæ, grandis natu parens adductus ad supplicium, ex altera parte filius: ille quod pudicitiam liberorum, hic quod vitam patris famamq; sororis defenderat. Flebat vterque, non de suo supplicio, sed pater de filij morte, de patris filius. Quid lachrimarum ipsum Neronem putatis profudisse? quem fletum totius Asiæ fuisse? quem luctum, & gemitum Lampsacenorum? securi esse percussos homines innocentes, nobiles, socios populi R. atque amicos, propter hominis flagitiosissimi singularem nequitiam, atq; improbissimam cupiditatem. * Nemo iam Dolabellæ neq; tui, neque tuorum liberûm, quos tu miseros in egestate, atque in solitudine reliquisti, misereri potest. Verenne tibi tanti fuit, vt eius libidinem hominum innocentû sanguine lui velles? Idcirco exercitum atq; hostem relinquebas, vt tua vi & crudelitate istius hominis improbissimi pericula subleuares? quod enim eû tibi quæstoris in locum constituerat, idcirco tibi amicum in perpetuû fore putasti? Nesciebas ab eo Cn. Carbonem c o s. cuius re vera quæstor fuit, non modo relictû, sed etiam spoliatum amicis, pecunia, nefarie oppugnatû, & proditû? experiris igitur ex istius periculis tum, cum se ad iu-

micos tuos contulit, cum in te homo ipse noctis acerrimum testimonium dixit, cum rationes ad aerarium, nisi damnato te, referre noluit. Tantane tua, Verres, libidines erant, vt eas capere, ac sustinere non prouinciæ populi Ro. non nationes exteræ possint? Tune quod videris, quod audieris, quod concupieris, quod cogitaris, nisi ad nutum tuum præsto fuerit, nisi libidini tuæ, cupiditatique paruerit, immittentur homines? expugnabuntur domus? ciuitates non modo pacatæ, verum etiam sociorum, atque amicorum ad vim, atque ad arma confugient, vt à se atque à liberis suis legati populi Romani scelus, atque libidinem propulsare possint? Nam quero abs te, circumsessus ne sis Lampsaci, coeperitne domum, in qua diuersabare, illa multitudo incenderit, voluerintne legatum populi Romani cõburere viuum Lampsaceni, negare non potes, habeo enim testimonium tuum, quod apud Neronem dixisti; habeo quas ad eundem literas misisti. Recita hunc ipsum locum de testimonio. TESTIMONIVM C. VERRIS IN ARTEMIDORVM.

* Recita ex Verris literis ad Neronem. EX LITERIS C. VERRIS AD C. NERONEM. NON MVLTO POST IN DOMVM. Bellumne populo Romano * Lampsaceni ciues facere conabantur? deficere ab imperio, ac nomine nostro volebant? Video enim, & ex his quæ legi & audiui, intelligo, in qua ciuitate non modo legatus populi Romani circumsessus, non modo igni, ferro, manu, copijs oppugnatus, sed aliqua ex parte violatus sit, nisi publicè satisfactum sit, ei ciuitati bellum indici atque inferri solere. Quæ fuit igitur causa, cur cuncta ciuitas Lampsacenorum de concione, quemadmodum tute scribis, domum tuam concurreret? tu enim neque in literis, quas Neroni mittis, neque in testimonio, causam tanti tumultus ostendis vllam. obsessum te dicis, ignem allatum, sarmenta

sarmenta circundata, lictorem tuum occisum esse dicis: prodeundi tibi in publicum potestatem factam negas, causam huius tanti terroris occultas. Nam si quam Rubrius iniuriam suo nomine, ac non impulsu tuo, & tua cupiditate fecisset: de tui comitis iniuria quæstum ad te potius, quam te oppugnatum venirent. Cum igitur, quæ causa illius tumultus fuerit, testes à nobis producti dixerint, ipse celarit: nonne causam hanc, quam nos proposuimus, tum illorum testimonia, tum istius taciturnitas perpetua confirmat? Huic homini parcetis igitur, iudices? cuius tanta peccata sunt, vt hi, quibus iniurias fecerit, neque legitimum tempus expectare ad vlciscendum, neq; vim tantam doloris in posterum differre potuerint. Circumsessus es. à quibus? à Lampsacenis. barbaris hominibus, credo, aut ijs, qui populi Romani nomen contemnerent. immo vero ab hominibus & natura & consuetudine, & disciplina leniſſimis, porro autem populi Ro. condicione socijs, fortuna seruis, voluntate supplicibus: vt perspicuum sit omnibus, nisi tanta acerbitas iniuriæ, tanta vis sceleris fuisset, vt Lampsaceni moriendum sibi potius quam perpetiendum putarent, nunquam illos in eum locum progressuros fuisse, vt vehementius odio libidinis tuæ, quam metu legationis mouerentur. Nolite per deos immortales, cogere socios, atque exteras nationes hoc vti perfugio: quo nisi vos vindicatis, vtentur necessario. Lampsaceenos in istum vnquam vlla res mitigasset, nisi eum pœnas Romæ daturum credidissent, etsi talem acceperunt iniuriam, quam nulla lege satis dignè persequi poterant, tamen incommoda sua vestris committere legibus & iudicijs, quam dolori suo permittere maluerunt. Tu mihi, cum circumsessus à tam illustri ciuitate sis propter tuum scelus atque flagitium, cum coëgeris homines miseros & calamitosos, quasi desperatis nostris legibus & iu-

dicijs, ad vim, ad manus, ad arma confugere, cum te in oppidis & ciuitatibus amicorum non legatum populi Ro. sed tyrannum libidinosum, crudelemq; præbueris, cum apud exteras nationes imperij, nominisque nostri famam tuis probris flagitijsque violaris, cum te ex ferro amicorum populi Ro. eripueris, atq; è flamma sociorum euolaris, hic tibi perfugium speras futurum? erras: vt hûc incideres, nô vt hic conquiescerés, illi te viuum exire passi sunt. Et ais, iudicium esse factum te iniuria circumsessum esse Lampsaci, quod Philodamus cum filio condémnatus sit. Quid, si doceo, si planum facio, teste homine nequam, verum ad hanc rem tamẽ idoneo, te ipso, inquam, teste docebo, te huius circumsessionis tuæ causam & culpam in alios * transtulisse? neque in eos, quos tu * insimularas, esse animaduersum? iam nihil te iudicium Neronis adiuuat. Recita quas ad Neronem literas misit. EPISTOLA C. VERRIS AD NERONEM. THEMISTAGORAS, ET THESSALVS. Themistagoram, & Thessalum * scribis populum concitasse. quem populum? qui te circumsedit, qui te viuum comburere conatus est. vbi hos persequeris? vbi accusas? vbi defendis ius nomenque legati? in Philodami iudicio dices id actum. Cedo mihi ipsum Verris testimonium videamus quid idem iste iuratus dixerit. * Recit. AB ACCVSATORE ROGATVS RESPONDIT, IN HOC IVDICIO NON PERSEQVI: SIBI IN ANIMO ESSE ALI TEMPORE PERSEQVI. Quid igitur te iuuat Neronis iudicium? quid Philodami damnatio? Legatus cum esses circumsessus, cumque, quemadmodum tute ad Neronem scripsisti, populo Rom. communique causæ legatorum facta esset iniuria insignis, non es persecutus: dicis tibi in animo esse, ad tempori persequi. Quod fuit id tempus? quando es persecutus? cur imminuisti ius legationis? cu

causa

causam populi Ro. deseruisti, ac prodidisti? cur inimicis tuas coniunctas cum publicis reliquisti? Non te ad senatum causam deferre? non de tam atrocibus iniurijs conqueri? non eos homines, qui populum concitarant, consulum literis euocãdos curare oportuit? Nuper M. Aurelio Scauro postulãte, quod is Ephesi se quæstorem vi prohibitum esse dicebat, quominus è fano Dianæ seruum suum, qui in illud asylum confugisset, abduceret, Pericles Ephesius, homo nobilissimus Romam euocatus est, quod auctor iniuriæ illius fuisse argueretur. Tu si te legatum in Lampsaci tractatum esse senatũ docuisses, vt tui comites vulnerarentur, lictor occideretur, ipse circumsessus pene incenderere, eius autem rei duces, & auctores, & principes fuisse, quos scribis, Themistagoram, & Thessalum, quis non commoueretur? quis non ex iniuria, qui tibi esset facta, sibi prouideret? quis non in ea re causam tuam, periculum commune agi arbitraretur? Etenim nomen legati eiusmodi esse debet, quod non modo inter socioru̇ iura, sed etiam inter hostiũ tela incolume versetur. Magnum hoc Lampsacenũ crimen est libidinis atq; improbissimæ cupiditatis: accipite * nunc auaritiæ propemodũ in suo genere nou leuius. Milesios nauem poposcit, quæ eum præsidij causa Myndum prosequeretur, illi statim myoparonem egregiũ de sua classe, ornatũ atq; armatum dederunt. Hoc præsidio Myndum profectus est. nam quid Milesijs lane publicæ abstulerit, item de sumptu in aduentum, de coctumelijs, & iniurijs in Magistratum. Milesium, tametsi dici tum verè, tum grauiter & vehementer potest, tamen dicere prætermittam, eaq; omnia testibus integra reseruabo. Illud quod neq; taceri vllo modo potest, neq; dici pro dignitate, cognoscite. Militer, remigesq; Miletũ Myndo pedibus reuerti iubet: ipse myoparonẽ pulcherrimũ de decem Milesiorum nauibus electum, L. Magio, & L.* Fannio,

qui Myndi habitabāt, vēdidit. hi sunt homines, quos nuper senatus in hostium numero censuit habendos. hoc illi nauigio ad omnes populi Ro. hostes vsque à Dianio, quod in Hispania est ad Sinopen, quæ in Ponto est, nauigauerunt. O dij immortales, incredibilem auaritiam, singularemque audaciam! nauem tu de classe populi Ro. quam tibi Milesia ciuitas, vt te prosequeretur dedisset, ausus es vendere? Si te magnitudo maleficij, si te hominum existimatio non mouebat: ne illud quidem cogitabas, huius improbissimi furti, siue adeo nefariæ prædæ, tam illustrem ac tam nobilem ciuitatem testem futuram? an, quia tum Cn. Dolabella in eum, qui ei myoparoni præfuerat, Milesijs rem gestam renuntiarat, animaduertere tuo togatu conatus est, renuntiationemque eius, quæ erat in publicas literas relata illorum legibus, tolli iusserat: idcirco te ex hoc crimine elapsum esse arbitrabare? Multum te ista fefellit opinio, & quidem, multis in locis. semper enim existimasti, & maxime in Sicilia satis, eatum tibi ad defensionem fore, si aut referri aliquid in literas publicas vetuisses, aut quod relatum esset, tolli coëgisses. Hoc quam nihil sit, tametsi ex multis Siciliæ ciuitatibus priore actione didicisti, tamen etiam in hac ipsa ciuitate cognoscte. Sunt illi quidem dicto audientes, quamdiu adsunt ij, qui imperant: simul ac discesserunt, non solum illud perscribūt, quod tum prohibiti sunt, sed etiam causam adscribunt, cur non tum in literas relatum sit. Manent istæ literæ Mileti, manent, &, dum erit illa ciuitas, manebunt. Decem enim naues iussu L. Murænæ populus Milesius ex pecunia vectigali populi Ro. fecerat, sicut pro sua quæque parte Asiæ cęteræ ciuitates. Quamobrem vnam ex decem non prædonum repentino aduentu, sed legati latrocinio, non vi tempestatis, sed hac horribili tempestate sociorum amissam in literas publicas retulerunt. Sunt

Romæ

Romæ legati Milesij homines nobilissimi, ac principes ciuitatis: * qui, tametsi mensem Februarium expectant, & cons. designatorum nomen extimescunt, tamen hoc tantum facinus non modo negare interrogati, sed ne producti quidem reticere potuerunt: dicent, inquam, & religione adducti, & legum domesticarum metu, quid illo myopatone factum sit. ostendent C. Verrem in ea classe, quę contra piratas ędificata sit, piratam ipsum conscelerat um fuisse. C. Malleolo quæstore Cn. Dolabellæ occiso, duas sibi hæreditates venisse arbitratus est: vnam quæstoriæ procurationis: (nam à Dolabella statim pro quæstore iussus est esse) alteram tutelæ. Nam cum pupilli Malleoli tutor esset, in bona eius impetum fecit. nam Malleolus in prouinciam sic copiosè profectus erat, vt domi prorsus nihil relinqueret. Præterea pecunias occuparat apud populos, & syngraphas fecerat. argenti optimi cælati grande pondus secum tulerat (nam ille quoque sodalis istius erat in hoc morbo, & cupiditate) grande pondus argenti, familiam magnam, multos artifices, multos formosos homines reliquit. Iste quod argenti plauit, inuasit: quæ mancipia voluit, adduxit: vina cęteraque quæ in Asia facillime comparátur, quæ ille reliquerat, asportauit: reliqua vendidit, pecuniam exegit. Cum ad H.S. vicies quinquies redegisse constaret, vt Romam rediit, nullam literam pupillo, nullam matri eius, nullam tutoribus reddidit: seruos artifices pupilli cum haberet domi, circum pedes autem homines formosos & literatos, suos esse dicebat, se emisse. cum sæpius mater, & auia pueri postularent, vti, si non redderet pecuniam, nec rationem daret, diceret saltem quantum pecuniæ Malleoli deportasset: * multis efflagitatus aliquando dixit, H S. decies: deinde in codicis extrema cera nomen infimum in flagitiosa litura fecit: H-S. * quadringenta millia expensa Chrysogono seruo: H-S.

sexcenta millia accepta pupillo Malleolo recti. Quomodo ex decies H-S. sexcenta millia relicta sint facta, vt illa, de Cn. Carbonis pecunia relicta H-S. sexcenta sunt facta: quo modo hæc D.C. eodem modo quadrarint: quo modo H-S. quadringẽta millia Chrysogono expensa lata sint, cur id nomen infimum, in litura q; sit, vos existimabitis. Tamen H.S. sexcenta millia cum accepta retulisset, H S. quingenta millia soluta non sunt homines, postea quam reus factus est, alij redditi, alij etiam nunc retinentur: peculia omnium, vicarijque retinentur. Hæc est illius præclara tutela. En cui tuos liberos committas: en memoria mortui sodalis: en mentis vivorum existimationis. Cum tibi se tota Asia spoliandam, ac vexandam * tradidisset, cum tibi exposita esset omnis ad prædandum Painphylia: contentus his tã opimis rebus non fuisti? manus à tutelã, manus à pupillo, manus à sodalis filio abstinere non potuisti? Iam te non Siculi, non aratores (vt dictitas) circumueniunt, neri hi qui decreris, edictiss q; tuis in te concitati, infestique sunt. * Malleolus à me productus est, & mater eius, atque auia: quæ miseræ, flentes, euersum à te puerum patrijs bonis esse dixerunt. Quid exspectas? an dum ab inferis ille * Malleolus existat? atque abs te officia tutelæ, sodalitatis, familiaritatisque flagitet? ipsum putato adesse. Homo auaritissime & spurcissime, redde bona sodalis filio: si non quæ abstulisti, at quæ confessus es. Cur cogis sodalis filium hanc primam in foro vocẽ cum dolore, & quærimonia emittere? cur sodalis vxorem, socrum, domum denique totam sodalis mortui contra te testimoniũ dicere? cur pudentissimas, lectissimasque fœminas in tantum virorum cõuentum insolitas, inuitasque prodire cogis? Recita omnium testimonia. TESTIMONIVM MATRIS, ET AVIAE Pro quæstore vero quomodo iste cõthune Milliadum vexarit, quomodo Lyciam, Pamphyliam,

pulum, Pisidiam, Phrygiamque totam frumento numerando, æstimando, hæc sua, quam tum primum cogitauit, Siciliensi æstimatione affixerit, non est necesse demonstrare verbis. Hoc scitote, his nominibus, quæ res per eum gestæ sunt, cum iste ciuitatibus frumentum, coria, cilicia, saccos imperaret, neq; æstimaret, pro his rebus pecuniam exigeret, his nominibus solis Cn. Dolabellæ, HS. ad tricies litem esse æstimatam. Quæ omnia, etiamsi voluntate Dolabellæ fiebant, per istum omnia tamen gerebãtur. Consistam in vno nomine: multa enim sunt ex eodẽ genere. Recita. DE LITIBVS ABSTINATIS CN. DOLABELLAE PRAET. POPVLO ROM. * PECVNIAE REDACTAE. QVOD A COMMVNI MILIADVM. Te hæc cogisse, te æstimasse, tibi pecuniam numeratam esse dico: eademque vi, & iniuria, cum pecunias maximas cogeres, per omnes partes prouinciæ te, tanquam aliquam calamitosam tempestatem, pestemque persuasisse demonstro. Itaque M. Scaurus qui Cn. Dolabellam accusauit, istum in sua potestate, ac ditione tenuit, homo adolescẽs cum istius in inquirendo multa furta ac flagitia cognosceret, fecit perite & callide volumen eius rerum gestarum maximum isti ostendit: ab homine quæ voluit, in Dolabellam abstulit: istum testem produxit: dixit iste, quæ velle accusatorem putauit. Quo ex genere mihi testiũ, qui cũ isto furati sunt, si vti voluissem, magna copia fuisset: qui, vt se periculo litium, coniunctione criminum liberarent, quo ego vellem deferẽdos pollicebantur. Eorum ego voluntatem omnium repudiaui: non modo proditori, sed ne perfugæ quidem locus in meis castris cuiquam fuit. Fortasse meliores illi accusatores habendi sunt, qui hæc omnia * fecerunt: sed ego defensorem in mea persona, non accusatorẽ, maxime laudari volo. Rationes ad ærarium, antequam Dolabella condemnatus est,

non audet referre. impetrat à senatu, vt dies sibi *prorogetur, quod tabulas suas ab accusatoribus Dolabellæ obsignatas diceret, perinde, quasi ei scribendi potestatem non haberet. solus est hic, qui nusquam rationes ad ærarium referat. Audistis quæstoriam rationē tribus versiculis relatā: legationem, non nisi condemnato & ejecto eo, qui posset reprehendere: nunc denique præturæ: quam ex s. c. statim referre debuit, vsque ad hoc tempus non retulit. Quæstores se in senatu exspectare dixit: perinde quasi non, vt quæstor sine prætore possit rationem referre, vt tu Hortensi. vt omnes: eodem modo, sine quæstore prætor. Dixit idem Dolabellam impetrasse. omen magis patribus conscriptis, quam cuiquam placuit. probauerunt. Verùm quæstores quoque iampridem venerunt. cur non retulisti? illa enim rationum ex ea fæce legationis, quæstoriæq; tuæ procurationis illa sunt nomina, quæ Dolabellæ necessario sunt æstimata. Ex LITIBVS AESTIMATIS DOLABELLAE PR. ET PROPR. Quod minus Dolabella Verri acceptū retulit, quam Verres illi expensum tulerit. H. S. quingenta triginta quinque millia: quod plus fecit Dolabella Verrem accepisse, quam iste in suis tabulis habuit, H-S. ducenta triginta duo millia: *quod plus frumenti fecit accepisse, quam tu homo castissimus in tabulis habebas, H-S. decies & octingenta millia: hinc illæ extraordinariæ pecuniæ, quas nullo duce, tamen aliqua ex particula inuestigamus, redundarunt: hinc ratio cum Q. & Cn. Postumijs, Curtijs, multis nominibus, quorum in tabulis iste habet nullum: hinc H-S. quater decies P. Tadio numerata Athenis, testibus planū faciam. hinc empta apertissimè prætura. nisi forte id etiam dubiū est, quomodo iste prætor factus sit. Homo scilicet aut industria, aut operā probata, aut frugalitatis existimatione præclara, aut denique, id quod leuissimum est, assiduitate, qui ar-

te quæsturam cum meretricibus lenonibusque vixisset, quæsturam ita gessisset, quemadmodum cognouistis, Romæ post quæsturam illam nefariam vix tridium constitisset, absens non in obliuione iacuisset, sed in assidua commemoratione omnibus omnium flagitiorum fuisset, is repentè, vt Romam venit, gratis prætor factus est. Alia porrò pecunia, ne accusaretur, data. cui sit data, nihil ad me, nihil ad rem pertinere arbitror: datam quidem esse tum inter omnes recenti negotio facilè constabat. Homo stultissime, & amentissime, tabulas cum conficeres, & cum extraordinariæ pecuniæ crimen subterfugere velles, satis te elapsurum omni suspicione arbitrabare, si quibus pecuniam credebas, ijs expensum non ferres, neque in tuas tabulas vllum nomen remes, cum tot tibi nominibus acceptum Curtij resonent? Quid proderat tibi, te expensum illis non tulisse, tuis solis tabulis te causam dicturum existimasti? Verum ad illam iam veniamus præclaram præturam criminaque ea, quæ notiora sunt his, qui adsunt, quam nobis, qui meditati ad dicendum paratique venimus, in quibus non dubito, quin offensionem negligentiæ vitare, atque effugere non possim. Multi enim ita dicent. De illo nihil dixit, in quo ego interfui? illam iniuriam nō attigit, quæ mihi, aut quæ amico meo facta est, quibus ego in rebus interfui. His omnibus, qui istius iniurias norunt, hoc, o populo Rom. vniuerso, me vehementer, excusatum volo, non negligētia mea fore, vt multa præteream, sed quod alia testibus integra reseruari velim: multa autem propter rationem breuitatis, ac temporis prætermittenda existimem. Fatebor etiam illud iniuitus, me prorsus, cum iste punctum temporis nullum vacuū peccato prætierit passus sit, omnia quæ ab isto cōmissa sunt, non potuisse cognoscere. Quapropter ita me de præturæ criminibus auditote, vt ex vtroque genere, & iuris dicendi, & sartorum te-

ctorum exigendorum, ea poſtuletis, quæ maximè digna ſint eo reo, cui paruum, ac mediocre obiici nihil oporteat. Nam, vt prætor factus eſt qui auſpicato à Chelidone ſurrexiſſet, ſortem nactus eſt vrbanæ prouinciæ, magis ex ſua & Chelidonis, quam ex populi Rom. voluntate. qui principio, qualis in edicto conſtituendo fuerit, cognoſcite. P. Annius Aſellus mortuus eſt C. Sacerdote prætore. is cum haberet vnicam filiam, neque cenſus eſſet: quod eum natura hortabatur, lex nulla prohibebat, fecit, vt filiam bonis ſuis hęredem inſtitueret. hęres erat filia: faciebant omnia cum pupilla, legis æquitas voluntas patris, edicta prætorum, conſuetudo iuris eius, quod erat tum, cum Aſellus eſt mortuus. iſte prætor deſignatus (vtrum admonitus, an tentatus, an, qua eſt iſte ſagacitate in his rebus, ſine ducevllo, ſine indice peruenerit ad hanc improbitatem, neſcio: vos tantum hominis audaciam, amentiamque cognoſcite) appellat hæredem L. Annium, qui erat inſtitutus ſecundum filiam (non enim mihi perſuadetur, iſtum ab illo prius appellatum) dicit ſe poſſe ei condonare edicto hæreditatem. docet hominem, quid poſſet fieri. illi bona res, huic vendibilis videbatur. Iſte tametſi ſingulari eſt audacia, tamen ad pupillæ matrem ſummittebat: malebat pecuniam accipere, ne quid noui ediceret, quam hoc edictum tam improbum, & inhumanum interponeret. Tutores, pecuniam prætori ſi pupillæ nomine dediſſent, grandem præſertim, quem admodum in rationem inducerent, quem admodum ſine periculo ſuo dare poſſent, non videbant: ſimul & iſtum fore tam improbum non arbitrabantur. ſæpe appellati, pernegauerunt. Iſte ad arbitrium eius, cui condonarat hęreditatem ereptam liberis, quam æquum edictum ſcripſerit, quæſo cognoſcite. CVM INTELLIGAM LEGEM VOCONIAM. Quis vnquam crederet Venerem mulierum aduerſarium

futurum? an ideò aliquid contra mulieres fecit, ne notum edictum ad Chelidonis arbitrium scriptum videretur? Cupiditati hominum ait se obuiam ire. * Quis potius, non modò his temporibus, sed etiam apud maiores nostros? quis tam remotus fuit à cupiditate? Dic, quæso, cætera. delectat enim me hominis grauitas, scientia iuris, auctoritas.

QVI AB A. POSTVMIO, Q. FVLVIO CENSORIBVS POSTVE * EA, FECIT. FECERIT. Fecit, fecerit? Quis vnquam edixit isto modo? quis vnquam eius rei fraudem aut periculum proposuit edicto, * quæ neque post edictum, neque ante edictum prouideri potuit? Iure, legibus, auctoritate omnium qui consulebantur, testamentum P. Annius fecerat non improbum non inofficiosum, non inhumanum quod si ita fecisset: tamen post illius mortem nihil de testamento illius noui iuris constitui oporteret. Voconia lex te videlicet delectabat. imitatus esses ipsum illum * C. Voconium, qui lege sua hereditatem ademit nulli neque virgini, neque mulieri: sanxit in posterum, qui post eos censores census esset: ne quis heredem virginem, neue mulierem faceret. In lege Voconia non est, Fecit, fecerit: neque in vlla præteritum tempus reprehenditur, nisi eius rei, quæ sua sponte scelerata ac nefaria est, vt, etiam si lex non esset, magnopere vitanda fuerit. Atqui in his rebus multa videmus ita sancita esse legibus, vt ante facta in iudicium non * vocentur. Cornelia, testamentaria, numaria, ceteræ complures: in quibus non ius aliquod nouum * populo cõstituitur, sed sancitur, vt quod semper per se malum facinus fuerit, eius quæstio ad populum pertineat ex certo tempore. De iure verò ciuili si quis noui quid instituit, omnia, quæ ante acta sunt, rata esse * patitur. Cedo mihi leges Atinias, Furias, * Fusias, ipsum, vt dixi, Voconiam, omnes præterea

de iure ciuili: hoc reperies in omnibus ſtatui in quo poſt eam legem populus vtatur. Qui plurimum tribuunt edicto, prætoris edictum legem annuam dicunt eſſe, tu edicto plus complecteris, quam lege. Si finem edicto prætoris afferunt Kalend. Ianuar. cur non initium quoque edicti naſcitur a Kalend. Ianuarij? an in eum annum progredi nemo poterit edicto, quo prætor alius futurus eſt in illum, quo alius prætor fuit, regredietur? Ac ſi hoc iuris non vnius cauſa hominis edixiſſes, cautius compoſuiſſes. Scribis, ſi quis heredē fecit, fecerit. quid ſi plus legarit, quam ad heredem, heredeſue peruenit, quod per legem Voconiam ei, qui cenſus non fit, licet? cur hoc, cum in eodem genere ſit, non caues? quia non generis, ſed hominis cauſam verbis amplecteris: vt facilè appareat, te pretio eſſe commotum. Atque hoc ſi in poſterum edixiſſes, minus eſſet nefarium, tamen eſſet improbum: ſed * tamen vituperari poſſet, in dubium venire non poſſet: nemo enim committeret. Nunc eſt ejuſmodi edictum, vt quiuis intelligat, non populo eſſe ſcriptum, ſed L. Annij ſecundis heredibus. Itaque cum à te caput ſi lud tam multis verbis * mercenario proœmio eſſet ornatum, ecquis eſt inuentus poſtea prætor, qui lud idem ediceret? non modo nemo edixit, ſed metuit quidem quiſquam, ne quis ediceret. Nam poſt te prætorem, multi teſtamenta eodem modo fecerunt. in his nuper Annia. Ea de multorum propinquorum ſententia, pecuniosa mulier, quod cæſa non erat, teſtamento fecit heredem filiam. * Itaque hoc magnum iudicium hominum de illius singulari improbitate, quod Verres ſua ſponte inſtituiſſet, id neminē metuiſſe, ne quis reperiretur, qui illius inſtitutū ſequi vellet. Solus enim tu inuētus es, cui nō ſatis fuerit corrigere voluntates viuorū, niſi etiā reſcinderes mortuorum. Tu ipſe ex Sicilienſi edicto hoc ſuſtuliſti, voluiſti, ex improuiſo ſi quæ res nata eſſet,

esset, ex vrbano edicto decernere. quam post ea tu tibi defensionem relinquebas, in ea maximè offendisti, eum tuam auctoritatem tute ipse edicto prouinciali repudiabas. Atq; ego non dubito, quin, vt mihi, cui filia maximè cordi est, res hæc acerba videatur, atque indigna, sic vnicuique vestrûm, qui simili sensu, atque indulgentia filiarum commouemini. Quid enim natura nobis iucũdius, quid charius esse voluit? quid est dignius, in quo omnis nostra diligentia, indulgentiaque consumatur? Homo importunissime, cur tantam iniuriam P. Annio mortuo feceris? cur hunc dolorem cineri eius, atq; ossibus inusseris, vt liberis eius bona patria, voluntate patris, iure, legibus tradita eriperes, &, cui tibi esset commodum, condonares? Quibus cum viui bona nostra patimur, ijs prætor adimere nobis mortuis bona, fortunasque poterit? nec petitionem, inquit, nec possessionem dabo. Eripies igitur pupillæ togã prætextam? detrahes ornamenta non solum fortunæ, sed etiam ingenuitatis? Miramur ad arma contra istum hominem Lampsacenos isse? miramur istum de prouincia decedentem clam Syracusis profugisse? nos si alienam vicem pro nostra iniuria doleremus, vestigium istius in foro esset relictum? Pater dat filiæ: prohibes. leges sinunt: tamen te interponis de suis bonis ita dat: vt à iure non abeat. quid habes quod reprehendas? nihil opinor. At ego concedo, prohibe, si potes, si habes qui te audiat, si potest tibi dicto audiens esse quisquam. eripias tu voluntatem mortuis, bona viuis, ius omnibus? hoc populus Rom. non manu vindicasset, nisi te huic tempori, atque huic iudicio reseruasset? Posteaquam ius prætorium constitutum est, semper hoc iure vsi sumus: si tabulæ testamenti non proferrentur, tum vti proximum quemque potissimum heredem esse oporteret, * ita secundum eum possessio daretur. Quare hoc sit æquissimum, facilè est doce-

re: sed inte tam vsitata, satis est ostendere, omnia anteà ius ita dixisse, & hoc vetus edictum translatiumq; esse. Cognoscite aliud hominis in re vetere edictū nouum: & simul, dum est, vnde ius ciuile dicatur, adolescentes ei in disciplinam tradite, magna est hominis ingeniū, mira prudentia. Minucius quidam mortuus est ante istum prætorem: eius testamentum erat nullum: lege hereditas ad gentem Minuciam veniebat. Si habuisset iste edictū, quod fecit istum, & posteà omnes habuerunt, possessio Minuciæ genti esset data. Si quis testamento se heredem esse arbitraretur, quod tum non extaret, lege ageret in hæreditatem: aut pro præde litis vindiciarum cum satis accepisset, sponsionem faceret. ita de hereditate certaret. hoc opinor iure, & maiores nostri, & nos semper vsi sumus. videte, vt hoc iste correxerit. componit edictum ijs verbis: vt quam intelligere possit, vnius hominis causa conscriptum esse: tantum quod hominem non nominat: causam quidem totam perscribit: ius, consuetudinem, æquitatem, edicta omnium negligit. EX EDICTO VRBANO. SI DE HEREDITATE AMBIGETVR, POSSESSOR SPONSIONEM NON FACIET. Iam quid id ad prætorem, vter possessor sit? nonne id quæri oportet, vtrum possessorem esse oporteat? ergo quia possessor est, non moues possessione: si possessor non esset, non moueres. nusquam enim scribis, neque tu aliud quidquam edicto amplecteris, nisi eam causam pro qua pecuniam acceperas. Iam hoc ridiculum est: SI DE HEREDITATE AMBIGITVR, ET TABVLAE TESTAMENTI OBSIGNATAE NON MINVS MVLTIS SIGNIS QVAM LEGE OPORTEAT, AD ME PROFERENTVR: SECVNDVM TABVLAS TESTAMENTI POTISSIMVM HEREDITATEM DABO. Hoc translatiuum est: sequi illud oportet,

Si tabulæ testamenti non proferentur. quid ait? se ei daturum, qui se dicat heredem esse. Quid ergo interest, proferantur, necne? si protulerit vno signo vt sit minus, quam ex lege oportet, non des possessionem: si omninò tabulas non proferet, dabis. Quid nunc dicam? neminem vnquam posteà alium edixisse? valdè sit mirum, neminem fuisse, qui istius se similem dici vellet. ipse in Sicilienſi edicto hoc non habet: exegerat enim iam mercedem. Item vt illo edicto, de quo antè dixi, in Sicilia de hereditatum possessionibus dandis, edixit idem, quod omnes Romæ præter istum. EX EDICTO SICILIENSI, SI DE HEREDITATE AMBIGITVR. At per deos immortales quid est, quod de hoc dici possit? Iterum enim iam quæro abs te, sicut modo in illo capite Anniano de mulierum hereditatibus, nunc in hoc de hereditatum possessionibus: cur ea capita in edictum prouinciale transferre nolueris. vtrum digniores homines existimasti eos qui habitabant in prouincia, quam nos, qui æquo iure vteremur? an aliud Romæ æquum est? aliud in Sicilia? Non enim hoc potest hoc loco dici, multa esse in prouincijs aliter edicenda: non de hereditatum quidem possessionibus: non de mulierum hereditatibus. Nam vtroque genere video non modo cæteros, sed te ipsum totidem verbis edixisse, quot verbis edici Romæ solet. Quæ Romæ magna cum infamia, pretio accepto, edixeras, ea solute, ne gratis in prouincia malè audires, ex edicto Sicilienſi sustulisse video. Et cum edictum totum eorum arbitratu, quamdiù fuit designatus, componeret, qui ab isto ius ad vtilitatem suam nundinarentur, tum verò in magistratu contra illud edictum suum sine vlla religione decernebat, Itaque L. Piso multos codices impleuit earum rerum, in quibus ita intercessit, quod iste aliter atque vt edixerat, decreuisset, quod vos oblitos esse non arbitror,

quæ multitudo, qui ordo ad Pisonis sellam, isto prætore, solitus sit conuenire, quem iste collegam nō habuisset, lapidibus coopertus esset in foro: sed eo leuiores istius iniuriæ videbantur, quod erat in æquitate, prudentiaque Pisonis paratissimum perfugium: quo sine labore, sine molestia, sine impensa, etiam sine patrono homines vterentur. Nam quæso, redite in memoriam, iudices, quæ libido istius in iure dicendo fuerit, quæ varietas decretorum, quæ nundinatio, quam inanes domus eorum omnium, qui de iure ciuili consuli solent, quam plena atque referta Chelidonis: à qua mulierc, cum erat ad eum ventum, & in aurem eius insusurratum, alias reuocabat eos, inter quos iam decreuerat, decretum; mutabat: alias inter alios contrarium sine vlla religione decernebat, ac proximis paulo antè decreuerat. Hinc illi homines erant, qui etiam ridiculi inueniebantur ex dolore: quorum alij, vt audistis negabant mirandum esse, ius tam nequam esse Verrinum: alij etiam frigidiores erant: sed quia stomachabantur, ridiculi videbantur esse, cum Sacerdotem execrabantur, qui Verrem tam nequam reliquisset. quæ ego non commemorarem (neque enim perfacerè dicta, neque porrò hæc seueritate digna sunt) nisi vos illud vellem recordari, istius nequitiam & iniquitatem tum in ore vulgi, atque in communibus prouerbijs esse versatam. In plebem verò Romanam vtrum superbiam prius memorem? an crudelitatem? sine dubio crudelitas grauior est, atque atrocior. Oblitosne igitur hos putatis esse, quemadmodum sit iste solitus virgis plebem Romanam concidere? quam rem etiam tribunus pleb. in concione egit, cum eum, quem virgis iste ceciderat, in prospectum populi Rom. produxit. cuius rei cognoscendæ faciam vobis suo tempore potestatem. Superbia verò qua fuerit, quis ignorat? quèadmodum is tenuissimum quemque contempserit, despexe-

desperarit, liberum esse nunquam duxerit? P. Trebonius viros bonos & honestos complures fecit hæredes: in his fecit suum libertum, is A. Trebonium fratrem habuerat proscriptum: ei cum cautum esset, scripsit, vt hæredes iuuarent, se curaturos, vt ex sua cuiusque parte ne minus dimidium ad A. Trebonium fratrem illum proscriptum perueniret. Libertus iurat: cæteri hæredes adeunt ad Verrem: docent non oportere se iurare facturos esse, quod contra Legem Corneliam esset, quæ proscriptum iuuari vetat: impetrant vt ne iurent. dat his possessionem. Id ego non reprehendo. etenim erat iniquum homini proscripto egenti de fraternis bonis quidquam dari. At ille libertus, nisi ex testamento patroni iurasset, scelus se facturum arbitrabatur. itaq; ei Verres possessionem hæreditatis negat se daturum, ne posset patronum suum proscriptum iuuare: simul vt esset pœna, quod alterius patroni testamento obtemperasset. Das possessionem ei, qui non iurauit. concedo. prætorium est, adimis, tu ei qui iurauit? quo exemplo? proscriptum iuuat lex est, pœna est. quid ad eum qui ius dicit? Vtrum reprehendis, quod patronum iuuabat eum, qui ut in miseriis erat, an quod alterius patroni mortui voluntatem conseruabat, à quo summum beneficium acceperat? vtrum horum reprehendis? Et hoc tum de sella vir optimus dixit: equiti Rom. tam locupleti libertinus sit homo hæres? O modestum ordinem, quod illinc viuus surrexit. Possum sexcenta decreta proferre: in quibus, vt ego pecuniam non dicam intercessisse, ipsa decretorum nouitas, iniquitasque declarat, Verum vt ex vno de cetetis cõiecturam facere possitis, id quod priore actione cognouistis audite. C. Sulpicius Olympius fuit. is mortuus est C. Sacerdote prætore, nescio an antè, quam Verres præturam petere cœperit. fecit hæredem M. Octauium Ligurem, Ligur hereditatem adijt: pos-

sedit Sacerdote prętore sine vlla cõtrouersia. Post eaquam Verres magistratum inijt, ex edicto istius, quod edictum Sacerdos non habuerat, Sulpicij patroni filia sextam partem hęreditatis à Ligure petere cœpit. Ligur non aderat. L. frater eius causam agebat: aderant amici, propinqui. dicebat iste nisi cum muliere decideretur, in possessionem se iri iussurum. L. Gellius causam Liguris defendebat: docebat edictum eius non oportere ad eas hereditates valere, quæ antè eum prætorem venissent: si hoc tum fuisset edictum, fortasse Ligurem hæreditatem aditurum non fuisse. Aequa postulatio, summa hominum auctoritas pretio superabatur. Venit Romam Ligur: non dubitabat, quin si ipse Verrem conuenisset, æquitate causæ, & auctoritate sua commouere hominem posset. domum ad eum venit: rem demonstrat: quam pridem sibi hæreditas venisset, docet: quod facilè in causa æquissima homini ingenioso fuit: multa, quæ quemuis mouere possent, dixit. ad extremum petere cœpit, ne vsque eo suam auctoritatem despiceret, gratiamque contemneret, vt se tanta iniuria afficeret. Homo Ligurem accusare cœpit, qui in re aduentitia, atque hereditaria tam diligens, tam attentus esset: debere eum aiebat suam quoque rationem ducere: multa sibi opus esse, multa canibus suis, quos circa se haberet. Non possum illa planius commemorare, quam ipsum Ligurem pro testimonio dicere audistis. Quid enim Verres? vtrum, ne his quidem testibus credetur? an hæc ad rem non pertinent? non M. Octauio? non L. Liguri? quis nobis credet? cui nos? quid est Verres, quod planum fieri testibus possit, si hoc non fit? an id quod dicunt, leue est? nihil leuius, quam prætorem vrbis hoc iuris in suo magistratu constituere, omnibus his, quibus hæreditas venerit, cohęredem prætorem esse oportere. An verò dubitamus, quo ore iste cęteros homines

inferiore

inferiore loco, auctoritate, ordine, quo ore homines rusticanos ex municipijs, quo deniq; ore, quos nunquam liberos putauit, libertinos homines solitus sit appellare: qui ob ius dicendum M. Octauium Ligurem, hominem ornatissimum loco, ordine, nomine, virtute ingenio, copijs, poscere pecuniam nō dubitarit? In sartis tectis vero quemadmodum sese gesserit, quid ego dicam? dixerunt qui senserunt. sunt alij, qui dicant: notæ res, ac manifestè prolatæ sunt, & proferuntur. Dixit C. Fannius eques Rom. frater Germanus Q. Titinij iudicis huius tui, tibi se pecuniam dedisse. Recita testimonium C. Fannij. Nolite C. Fannio dicenti credere: noli, inquam tu, Q. Titini, C. Fannio fratri tuo credere. dicit enim rem incredibilem: C. Verrem insimulat auaritiæ, & audaciæ: quæ vitia videntur in quemuis potius, quam in istum conuenire. Dixit Q. Tadius, homo familiarissimus patris istius, non alienus à matris eius genere, & nomine: tabulas protulit, quibus pecuniam se dedisse ostendit. Recita nomina Q. Tadij. NOMINA Q. TADII. Recita testimonium Q. Tadij. TESTIMONIVM Q. TADII. Ne tabulis quidem Q. Tadij, nec testimonio credetur? Quid igitur in iudicijs sequemur? quid est aliud, omnibus omnia peccata, & maleficia concedere, nisi hoc, hominum honestissimorum testimonijs, & virorum bonorum tabulis non credere? Nam quid ego de quotidiano sermone, querimoniaque populi Romani loquar? de istius impudentissimo furto, seu potius nouo, ac singulari latrocinio? ausum esse in æde Castoris, celeberrimo, clarissimoque monumento, quod templum in oculis quotidianoq; aspectu populi Rom. est positum, quo sæpenumero senatus conuocatur, quo maximarum rerum frequentissimę quotidiè aduocationes fiunt, in eo loco, in sermone hominum, audaciæ suæ monumentum æternum reliquere. Aedem Castoris,

iudices, P. Iunius habuit tuendam, L. Sylla Q. Metello* consulibus. Is mortuus est. reliquit pupillum paruum filium. cum L. Octauius, C. Aurelius consules ædes sacras locauissent, neq; potuissent omnia sarta tecta exigere, neque ij prætores, quibus erat negotium datum. C. Sacerdos & M. Cæcius, factum est s. c. quibus de sartis tectis cognitum, & iudicatum non esset, vti C. Verres, P. Cœlius prætores cognoscerent, & iudicarent. Qua potestate iste permissa (vt ex C. Fannio, & ex Q. Tadio cognouistis) cum esset omnibus in rebus apertissime, impudentissimeque prædatus, hoc voluit clarissimum relinquere iudicium latrociniorum suorum, de quo non audire aliquando, sed videre quotidiè possemus. quæsiit, quis ædem Castoris sartam tectam deberet tradere Iunium ipsum mortuum esse sciebat: scire volebat, ad quem illa res pertineret. audit pupillum esse filium. Homo, qui semper ita palam dictitasset, pupillos, & pupillas certissimam prædam esse prætoribus, optatum negotium sibi in sinum delatum esse dicebat. Monumentum illa amplitudine, illo opere, quamuis sartum tectum integrumque esset, tamen aliquid se inuenturum, in quo moliri, prædarique posset, arbitrabatur. L. Rabonio ædem Castoris tradi oportebat. is casu pupilli Iunij tutor erat testamento patris. cum eo fine vllo intertrimento conuenerat iam, quemadmodum traderetur. Iste ad se Rabonium vocat: quærit, ecquid sit, quod à pupillo traditū non sit, quod exigi debeat. Cum ille, id quod erat, diceret, facilem pupillo traditionem esse: signa, & dona comparere omnia: ipsum templum omni opere esse integrum: indignum isti videri cœpit, ex tanta æde, tantoque opere se non opimum prædam, præsertim à pupillo, discedere. Venit ipse in ædem Castoris: considerat templum: videt vndique tectū pulcherrimè laqueatum, præterea cetera noua atque integra. vertit se: quærit quid agat: dicit

ei

ei quidam ex illis canibus, quos iste Liguri dixerat esse circa se multos: Tu Verres hic quod moliare, nihil habes: nisi fortè vis ad perpendiculum columnas exigere. Homo omnium rerum imperitus, quæ-rit, quid sit ad perpendiculum. Dicunt ei, fere nullā esse columnam, quæ ad perpendiculum esse possit. * Nam mehercule, inquit, sic agamus: columnæ ad perpendiculū exigantur. Rabonius, qui legem nos-ſet, qua in lege numerus tantum columnarum tradi-tur, perpēdiculi mentio fit nulla: & qui non putaret sibi expedire, ita accipere, ne eodem modo reddē-dum esse, negat id sibi deberi, negat oportere exi-gi. Iste Rabonium quiescere iubet, & simul ei non-nullam spem societatis ostendit. hominem modestū & minimè pertinacem facilè coerceret: columnas ita se acturum esse confirmat. Noua res, atque impro-uisa pupilli calamitas nuntiatur statim C. Mustio victico pupilli, qui nuper est mortuus, M. Iunio pa-truo, P. Potitio tutori, homini frugalissimo. Hi rem ad virum primarium summo officio, ac virtute præditum D. Marcellum, qui erat pupilli tutor, de-ferunt. Venit ad Verrem M. Marcellus: petit ab eo pro sua fide, ac diligentia pluribus verbis, ne per summam iniuriam pupillum Iunium fortunis pa-trijs conetur euertere. Iste, qui iam spe, & opinione prædam illam deuorasset, neque vlla æquitate ora-tionis, neque auctoritate M. Marcelli commotus est. Itaq; quemadmodum ostendisset, se id exactu-rum esse respondit. Cum sibi omnes ad istum alle-gationes difficiles, omnes aditus arduos ac potiùs intercluſos viderent: apud quem non ius, non æqui-tas, non misericordia, non propinqui oratio, non a-mici voluntas, non cuiusquam auctoritas * pro pre-tio, non gratia valeret: statuunt id sibi optimum esse factu, quod cuiuis venisset in mentem, pete-re auxilium à Chelidone: quæ isto prætore non modo in iure ciuili, priuatorumque omnium con-

trouersijs populo Romano præfuit, verùm etiam in his sartis tectis dominata est. Venit ad Chelidonem C. Mustius eques Romanus, publicanus, homo cum primis honestus: venit M. Iunius patruus pueri, frugalissimus homo, & castissimus: venit homo summo honore, & pudore, & summo officio, spectatissimus ordinis sui P. Potitius tutor. O malas acerbam, ô miseram atque indignam præturam tuam. Vt mittam cętera, quo tandem pudore tales viros, quo dolore meretricis domum venisse arbitraminiqui nulla condicione istam turpitudinem subissent, nisi officij necessitudinisque ratio coegisset. Veniunt, vt dico, ad Chelidonem, domus erat plena: noua iura, noua decreta, noua iudicia petebantur, Mihi det possessionem, mihi ne adimat, mihi ne iudicium ne det, mihi bona addicat. alij nomina nominabant: alij tabulas obsignabant. domus erat non meretricio conuentu, sed prætoria turba referta. Simul ac potestas primum data est, adeunt hi, quos dixi: loquitur Mustius: rem demonstrat: petit auxilium: pecuniam pollicetur. Respondit illa, vt meretrix, non inhumanè: libenter sese facturam, & se cum isto diligenter sermocinaturam: reuerti iubet. cum discedunt, postridiè reuertuntur. negat illa posse hominem exorari: permagnam eum dicere ex illa re pecuniam confici posse. Veretur ne quis fortè de populo, qui prioris actione non adfuit, hæc, quia propter insignem turpitudinem sint incredibilia, fingi à me arbitretur. ea vos antea, iudices, cognouistis. dixit iuratus P. Potitius tutor pupilli Iunij: dixit M. Iunius tutor, & patruus. Mustius dixisset, si viueret: sed pro Mustio, recentiore de Mustio auditum dixit L. Domitius: qui, cum sciret me ex Mustio viuo audisse, quod eo sum vsus plurimum (etenim iudicium, quod propè omnium fortunarum suarum C. Mustius habuit, me vno defendente, vicit) cum hoc, vt dico, sciret L. Domi-

ui me scire, ad eum res omnes Mustium solitum esse deferre: tamen de Chelidone reticuit, quoad potuit, alio responsionem suam deriuauit. tantus in adolescente clarissimo, ac principe iuuentutis pudor fuit, vt aliquamdiù cum à me premeretur, omnia potius responderet, quàm Chelidonem nominaret. primo necessarios istius, ad eum allegatos esse dicebat: deinde aliquando coactus Chelidonem nominauit. Non te pudet, Verres, eius mulieris arbitratu gessisse præturam, quam L. Domitius à se nominari vix sibi honestum esse arbitrabatur? Rejecti à Chelidone capiunt consilium necessarium, vt suscipiant ipsi negotiũ. cum Rabonio tutore, quod erat vix H-S. quadraginta millium, transfigunt H-S. ducentis millibus. Refert ad istum rem Rabonius, vt sibi videbatur, satis grandem pecuniam, & satis impudenteni esse. iste qui aliquanto plus cogitasset, malè accipit verbis Rabonium: negat eum sibi illa decisione satisfacere posse. ne multa, locaturum se esse confirmat. Tutores hæc nesciunt: quod actum erat cum Rabonio, putant id esse certissimum: nullam maiorem pupillo metuunt calamitatem. Iste verò non procraſtinat: locare incipit non proscripta, neque edicta die, alienissimo tempore, ludis ipsis Romanis, foro ornato. Itaque renuntiat Rabonius illam decisionem tutoribus: accurrunt tamen ad tempus tutores: digitum tollit Iunius patruus. isti color immutatus est: vultus, oratio, mens denique excidit, quid ageret cœpit cogitare: si opus pupillo redimeretur, si res abiret ab eo mancipe, quem ipse apposuisset, sibi nullam prædam esse. Itaque excogitat. quid? nihil ingenuosè, nihil quod quisquam possit dicere, improbè, verum callidè: nihil ab isto tectum, nihil veteratorium exspectaueritis: omnia aperta, omnia perspicua reperientur, impudentia, amentia, audacia. si pupillo opus redimitur, mihi præda de manibus eripitur. Quod est

igitur remedium? quod? ne liceat pupillo redimere. Vbi illa consuetudo in bonis, prædibus, prædijque vendendis omnium consulum, censorum, prætorum, quæstorum denique, vt optima condicione sit is, cuia res sit, cuium periculum? Excludit eum solum, cui propè dicam soli potestatem factam esse oportebat. quid enim quisquam ad meam pecuniã me inuito aspirat? quid accedat? Locatur opus id quod ex mea pecunia reficiatur, ego me refecturum esse dico. probatio futura est tua, qui locas prædibus, & prædijs populo cautum est. & si non putas cautum, scilicet tu præt. in mea bona quos voles immittes? me ad meas fortunas defendendas accedere non fines? Operæ pretium est, ipsam legem cognoscere. dicetis eundem conscripsisse, qui illud edictum de hereditate. *EX OPERE FACIVNDO QVAE PVPILLI IVNII. Dic, die, quæso clarius. C. VERRES PR. VARIS ADDIDIT. Corriguntur leges * censoriæ. Quod enim video in multis veteribus legibus, Cn. Domitius, L. Metellus, L. Cassius, Cn. Seruilius censores addiderunt, vult aliquid eiusmodi C. Verres. die quid addidit. QVI DE L. MARCIO M. PERPERNA CENSORIBVS REDEMERIT, SOCIVM NE ADMITTITO: NEVE PARTEM DATO, NEVE REDIMITO. Quid ita? ne vitiosum opus fieret? at erat probatio tua. ne parũ locuples esset? at erat, & esset ampliùs, si velles, populo cautũ prædibus & prædijs. Hic te si res ipsa si indignitas iniuriæ tuæ non commouebat, si pupilli calamitas, propinquorum lacrymæ, D. Bruti cuius prædia subierat periculum, M. Marcelli tutoris auctoritas apud te ponderis nihil habebat: ne illud quidem animaduertebas, eiusmodi fore hoc peccatum tuum, quod in neque negare posses (in tabulas enim retulisti) neque cum defensione aliqua confiteri? Addicitur id opus H-S. DI X. millibus: cum tutores H-S. LXXX. millibus

illius hominis iniquissimi arbi-
trium esse planarem. Etenim quid e-
rat illi quod vos vidistis, omnes illæ colum-
nas detractas videtis, machina apposita, nulla
detecta, eisdemq; lapidibus repositæ sunt.
QVID. SI millibus loca nulli? Atqui in illis
dico esse, quæ a tuo redemptore commo-
ta sint dico esse, ex qua tantum tectorum ve-
, & nouam inductam. Quod si tanta
columnas desiderari putassem, certe nin-
pothuissem. Nec videatur tamen
eripi pupillo. SI QVID OPERIS
REPERIRET, ASSIGNATO. Quid
quod desideret, cum suo quemque loco la-
pidem reponere? QVI REDEMERIT. SA-
TISDARE IUBET INSPECTI, ET, QVI A
TVTORE ACCEPERIT. de-
, cautio ipsum iubet satisdare Rabonium.
PECVNIA PRÆSENS SOLVATVR. Qui-
de bonis pupilli, qui quod cu RIDIX millibus
, RELINQ millibus effecturum se esse
. Quibus de bonis pupilli, cuius ætatem &
, etiam si tuetores non essent, defendere
tutoribus defendentibus, non modo
eius fortunas, sed etiam bona tuorum ade-
. HOC OPVS BONO SVO QVOQVE
FACITO. Lapis aliquis excidendus, & apportan-
machina sua: nam illo non facto, non na-
ædificii est, tamen operis in ista locatione fu-
tantum paucæ operæ fabrorum mercedis tule-
& manupretij machinæ. Verum existimatis
opera esse, unam columnam efficere ab in-
nouam nullo lapide reduuo, an quatuor il-
reponere? nemo dubitat, quin multo manus sit
nam facere. Ostendam in ædibus priuatis, longa
oblique vectura, columnas singulas ad impluui-
millibus non minus magnas locatas.

Sed ineptum est de tam perspicua istius impudentia pluribus verbis disputare, præsertim cum iste apertè tota lege omnium sermonem atque existimationem contempserit, qui etiam ad eam rem conscripserit: REDIVIVA SIBI HABITO, quasi quidquam redimi ex operis illo tolleretur, ac non totum opus ex rediuiuis constitueretur. At enim si pupillo redimi non licebat, nõ necesse erat rem ad ipsum pervenire: poterat aliquis ad id negotium de populo accedere, omnes excluſi sunt non minus apertè, quam pupillus. diem præstituit operi faciendo Calendas Decembris: locat circiter Idus Septembris: angustijs temporis excluduntur omnes. Quid ergo? Rabonius istam diem quomodo assequitur? Nemo Rabonio molestus est, neque Kalendis Decembris, neque Nonis, neq; Idibus denique aliquando in prouinciam iste proficiscitur prius, quam opus effectum est. Posteaquam rem factus est, primo negabat opus in acceptum referri posse: cum instaret Rabonius, in me causam conferebat, quod tum codicem obsignassem. Peto à me Rabonius, & amicos allegat: facile impetrat. iste quid ageret, nesciebat, si id acceptum nõ retulisset, putabat se aliquid defensionis habiturum. Rabonium porro intelligebat rem totam esse palesimile, tametsi quod poterat esse apertius, quam nunc est, ut vno minus teste haberet Rabonio? Opus in acceptum retulit quadriennio post, quam diem operi dixerat. Hac codictione quiuis de populo redemptor accessisset: sed cum die cæteros redemptores excluſisset, tum in eius arbitrium, ac potestatem venire nemo volebat, qui sibi ereptam prædam arbitraretur. Non enim arguimentamur quo ista pecunia peruenerit, fecit ipse indicium. Primum cum dementius cum eo D. Brutus contenderet, qui de sua pecunia H-S. DX L. millia numerauit, quod iam iste referre non poterat opere addicto, prædibus

acce-

millibus, remisit D. Bruto
millia. hoc, si aliena res esset, certè facere
fecisset. Deinde nummi numerati sunt Cor-
quem scribam suum fuisse negare non po-
Postremo ipsius Rabonij tabulæ prædam il-
fuisse clamant. Recita nomina Rabonij.
priore actione Q. Hortensius pupillum
venisse prætextatum in vestrum conspe-
testes secum, patruo testimonium dicenti,
est, & me populariter agere, atque inuidi-
commouere, quod puerum producerem, cla-
Quid erat, Hortensi, tandem in illo puero
quod inuidiosum? Gracchi credo, aut Sa-
aut alicuius hominis eiusmodi produxeram
nomine ipso, & memoria patris animos
multitudinis concitarem. P. Iunij erat ho-
de plebe Romana filius, quem pater moriens
tribus & propinquis, tum legibus, tum a-
magistratuum, tum iudicijs vestris com-
dandum putauit. Hic istius scelerata locatio-
spoliatus venit in iudicium: si nihil aliud,
eum, cuius opera ipse multos annos est
paulo tamen obsoletius vestitu vide-
Itaque tibi Hortensi, non illius ætas, sed can-
vestitus, sed fortuna populatis videbatur,
tam commouebat, quod ille cum toga præ-
quam quod sine bulla venerat: vestitus enim
commouebat, is, quem illi mos, & ius ho-
dabat. quod ornamentum pueritiæ pa-
erat, indicium, atque insigne fortunæ, hoc
illo prædone ereptum esse grauiter & acerbè
ferebant. Neque erant hæ lachrymæ po-
magis, quam nostræ, quam tuæ Q. Hortensi,
horum qui sententiam laturi sunt: ideo quod
est causa, commune periculum: com-
præsidio talis improbitas, tanquam aliquod

locendum, restinguenda est. Habemus enim liberos paruos: incertum est, quam longa nostrum cuiusque vita futura sit. consulere viui, ac prospicere debemus, vt illorum solitudo & puericia quam firmissimo præsidio munita sit. Quis est enim, qui tueri possit liberum nostrorum puericiam contra improbitatem magistratuum? Mater credo, scilicet magno præsidio fuit Anniæ pupillæ mater fœmina primaria: minus illa deos hominesque implorante, ille infanti pupillæ fortunas patrias ademit? Tutoresne defendent? perfacile verò apud istiusmodi prætorem, à quo M. Marcelli tutoris, in causa pupilli Iunij & oratio, & voluntas, & auctoritas repudiata est. Quæremus etiam, quid iste in vltima Phrygia, quid in extremis Pamphiliæ partibus fecerit? qualis in bello prædonum prædo ipse fuerit, qui in foro populi Romani piratæ nefarius reperiatur? dubitamus, quid iste in hostium præda molitus sit, qui manubias sibi tantas ex L. Metelli manubijs fecerit, qui maiore pecunia quatuor columnas dealbandas, quam illi omnes ædificandas locauerint? Expectemus, qui dicant ex Sicilia testes? quis vnquam templum illud aspexit, quin auaritiæ tuæ, quin iniuriæ, quin audaciæ testis esset? Quis à signo Veritatis in Circum maximum venit, quin his in vnoquoque gradu de auaritia tua commoneretur? quam viam thensarum, atque pompæ eiusmodi exegit vt ipsa illa ira non audeas. Te putet quisquam, cui ab Italia freto disiunctus esset, socijs temperasse? qui ædem Castoris testem furtorum tuorum esse voluerit? quam populus Romanus quotidie iudicet etiam tum, cum de te sententiam ferrent, viderunt. Atque etiam iudicium in prætura publicum exercuit, non enim prætereundum est ne id quidem, petita multa est apud istum prætorem à Q. Opimio, qui adductus est in iudicium verbo, quod cum esset tribunus pleb. intercessisset contra legem Corneliam,

quod in tribunatu dixisset contra alicuius nobilis voluntatem. De quo iudicio si ve-
dicere omnia, multi appellandi, lædendique
quod mihi non est necesse tantum dicam, pau-
arrogantes, hoc adiutore, Q. Opimi-
per ludum, & iocum fortunis omnibus euertis-
is mihi etiam quæritur, quod à nobis ix. solis
prima actio fui iudicij tranfacta sit: cum a-
tribus horis Q. Opimius senator populi
bona, fortunas, ornamenta omnia amise-
propeter indignitatem iudicij, sæpissime est
senatu, vt genus hoc totum mulctatum, ac
eiusmodi tolleretur. Iam verò in bonis
vendendis quas iste prædas, quam aper-
improbe fecerit, longum est dicere. hoc
nisi vobis id hominum honestissimorum ta-
fecero, fingi à me hoc totum temporis
putatote. Iam qui ex calamitate senatoris
Romani cum prætor iudicio eius præfuisset,
domum suam referre, & manubias detrahere
se is vllam à sese calamitatem poterit de-
Nam de subsortitione illa Iuniana iudicum
dico. Quid enim? contra tabulas, quas tu pro-
audeam dicere? difficile est. Non enim me
& iudicum auctoritas, sed etiam annulus
scribæ tui deterret. Non dicam id quod pro-
difficile est: hoc dicam, quod ostendam: mul-
te viros primarios audiuisse, cum diceres ig-
oportere, quod falsum codicem protule-
tam qua inuidia C. Iunius conflagrarat, ea nisi
dissent, tibi ipsi tum pereundum fuisse. Hoc
ille sibi & saluti suæ prospicere didicit, refe-
tabulas & priuatas, & publicas, quod ge-
non esset, tollendo quod esset, & semper ali-
demendo, mutando, curando ne litura appa-
interpolando. Eo enim vsque progreditur, vt
ignominiam quidem maleficiorum suorum fine

alijs maleficijs reperire possit. Eiusdem modi subsortitionem homo amentissimus suorum quoque iudicum fore putauit per sodalem suum Q. Curium iudicem quæstionis: cui nisi ego vi populi, & hominum clamore atque conuitio restitissem, ex hac decuria nostra, cuius mihi copiam quam * largissime factam oportebat, erepta esset facultas bonorum * cum ijs quos iste annuerat, in suum consilium suæ causa subsortiebatur.

ACCVSATIONIS IN C. VERREM LIBER. IIII.

ORATIO. VII.

MVLTA mihi necessariò, iudices, prætermittenda sunt, vt possim aliquando de ijs rebus, quæ meæ fidei commissæ sunt, dicere. recepi enim causam Siciliæ: ea me ad hoc negotium prouincia attraxit. Ego tamen hoc onere suscepto, & recepta causa Sicilienſi, amplexus animo sum aliquanto amplius. suscepi enim causam totius ordinis: suscepi causam populi Ro. quod putabam tum denique rectè iudicari posse, si non modo reus improbus adduceretur, sed etiam diligẽs, & firmus accusator ad iudicium veniret. Quo mihi maturius ad Siciliæ causam veniendum est, relictis cæteris eius furtis, ac flagitijs, vt & viribus quã integerrimis agere, & ad dicendum temporis satis habere possim. Atq; adeò, antequã de incommodis Siciliæ dico, pauca mihi videntur esse de prouinciæ digni-

[illegible] vtilitate, vtilitate dicenda. Nã cum om-
[illegible] prouinciarũq; rationẽ diligenter ha-
[illegible] præcipuè Siciliæ, iudices, plurimis
[illegible] de causis primũ quod omniũ nationum
[illegible] princeps Sicilia se ad amicitiam, fidemq;
[illegible] Romani applicuit: prima omnium (id quod
[illegible] imperij est) prouincia est appellata:
[illegible] docuit maiores nostros, quam præclarum
[illegible] exteris gentibus imperare: sola fuit ea fide,
[illegible] diq; erga populum Romanum, vt ciui-
[illegible] eius insulæ, quæ semel in amicitiam nostram
[illegible] fidem suam posteà deficerent: pleræq; au-
[illegible] & maximè illustres in amicitia perpetuo ma-
[illegible] Itaque maioribus nostris in Africam ex hac
[illegible] gradus imperij factus est, neq; enim tam
[illegible] opes Carthaginis tantæ concidissent, nisi il-
[illegible] & rei frumentariæ subsidium, & receptaculum
[illegible] nostris patueret. Quare P. Africanus Car-
[illegible] delecta, Siculorum vrbes signis, monumen-
[illegible] pulcherrimis exornauit: vt quos victoria
[illegible] Rom. maximè lætari arbitrabatur, apud eos
[illegible] victoriæ plurima collocaret. Deniq; il-
[illegible] M. Marcellus, cuius in Sicilia virtutẽ hostes,
[illegible] victi, fidem cæteri Siculi perspexerunt,
[illegible] socijs in eo bello consuluit, verum etiam,
[illegible] hostibus, temperauit: vrbem pulcherri-
[illegible] Syracusas, quæ cum manu munitissima es-
[illegible] tum loci natura terra, ac mari claudebatur,
[illegible] consilioq; ceperet, non solũ incolumẽ pas-
[illegible] esse, sed ita reliquit ornatam, vt esset idem
[illegible] victoriæ, mansuetudinis, cõtinentiæ:
[illegible] homines viderent, & quid expugnasset, & qui-
[illegible] reperisset, & quæ reliquisset. tantum ille ho-
[illegible] Siciliæ tribuẽdũ putauit, vt ne hostium quidẽ
[illegible] ex sociorum insula tollendam arbitraretur.
[illegible] ad omnes res Sicilia prouincia semper vsi
[illegible] vt quidquid ex sese posset efferre, id non a

pud eam nasci, sed domi nostræ condisse putaremus. Quando illa frumentum, quod deberet, non ad diem dedit? quando id, quod opus esse putarent, non vltro pollicita est? quando id quod imperarent, recusauit? itaque ille M. Cato sapiens cellam penariam reipublicæ nostræ nutricem plebis Romanæ Siciliam nominauit. Nos verò experti sumus, Italico maximo, difficillimoq; bello, Siciliam nobis nè propenaria cella, sed pro ærario illo maiorum veteri, ac referto fuisse. nam sine vllo sumptu nostro, cibis, tunicis, frumentoque suppeditato maximos exercitus nostros vestiuit, aluit, armauit. Quid illa, quæ forsitan ne sentimus quidem, iudices, quanta sunt? quod * multis locupletioribus ciuibus vsimus, quod habent propinquam, fidelem, fructuosamque prouinciam, quo facile excurrant, vbi libenter negotium gerant: quos illa partim mercibus suppeditandis cum quæstu compendioque dimittit: partim retinet, vt arare, vt pascere, vt negotiari libeat, vt denique sedes, ac domicilium collocare? quod cõmodum non mediocre populi Romani est, tantum ciuium Romanorum numerum, tam prope à domo, tam bonis fructuosisque rebus detineri? Et quoniam quasi quædam prædia populi Rom. sunt vectigalia nostra, atq; prouinciæ: quemadmodum propinquis vos vestris prædijs maximè delectamini, sic populo Rom. iucunda suburbanitas est huiusce prouinciæ. Iam verò hominum ipsorum, iudices, ea pátientia, virtus, frugalitasque est, vt proximè ad nostram disciplinam illam veterem, non hanc, quæ nunc increbuit, videantur accedere, nihil cæterorum simile Græcorum. nulla desidia, nulla luxuria: contra summus labor in publicis, priuatisque rebus, summa parsimonia, summa diligentia. Sic porro nostros homines diligunt, vt his solis neque publicanus, neque negotiator odio sit. Magistratuum autem nostrorum iniurias ita multorum tule-

[illegible] vt nunquam ante hoc tempus ad aram le-
[illegible] vestrum publico consilio con-
[illegible] tamen & illam annum pertulerant, qui
[illegible] effugerat, vt salui esse non possent nisi C.
[illegible] quasi aliquo fato venisset, vt bis ex ea-
[illegible] familia salus Siciliæ constitueretur & * postea
M. Antonij infinitum illud imperium senserant. Sic
[illegible] suis acceperant, tanta populi Rom. in
[illegible] esse beneficia, vt etiam iniurias nostrorum
[illegible] ferendas putarent. In neminem ciui-
[illegible] hunc testimonium publicè dixerunt.
[illegible] denique ipsum pertulissent, si humano mo-
[illegible] aut ab morte, si denique vno aliquo in genere
[illegible] Sed cum perferre non possent luxuriem,
[illegible] auaritiam, superbiam cum omnia sua
[illegible] beneficia s.p.q.r. vnius scelere ac
[illegible] perdidissent, hoc statuerunt, aut istius iniu-
[illegible] per nos vlcisci & persequi, aut si vobis indigni
[illegible] quibus opem, auxiliumque ferretis, vr-
[illegible] fides suas relinquere: quando quidem agros
[illegible] istius iniurijs exagitati, reliquissent. Hoc
[illegible] à L. Metello legationes vniuersæ petiue-
[illegible] quam primum isti succederet: hoc animo
[illegible] patronos, de suis miserijs deplorarunt
[illegible] dolore, postulata consulibus, quæ
[illegible] sed in istum crimina viderentur esse,
[illegible] Fecerunt etiam, vt me cuius fidem, con-
[illegible] cognouerant, prope de vitæ meæ sta-
[illegible] dolore, ac lachrymis suis deducerẽt, vt ego istum
[illegible] à quo mea longissime ratio voluntasque
[illegible] quamquam in hac causa multo plures
[illegible] defensionis, quam accusationis susce-
[illegible] Postremo * homines ex tota prouincia
[illegible] primique publice priuatim; venerunt
[illegible] atque honestissima quæque ciuitas ve-
[illegible] suas iniurias persecuta est. At quem-
[illegible] iudices, venerunt? videor enim mihi li-

berius apud vos iam pro Siculis loqui debere, qui forsitan ipsi velint saluti enim eorum potius consulam, quàm voluntati. Ecquem existimatis vnquam vlla in prouincia rerum absentem contra inquisitionem accusatoris tantis opibus, tanta cupiditate esse defensum? Quæstores vtriusq; prouinciæ qui isto prætore fuerant, cum facibus mihi præsto fuerunt. Isti porro, qui successerunt, vehementer istius cupidi, liberaliter existimas cibarijs, tractati, non minus acres contra me fuerunt. Videte, quod potuerit qui quatuor in prouincia quæstores studiosissimos defensores, propugnatoresq; habuerit præterea vero cohortem, totam sic studiosam, vt facile appareret, non tam illis Siciliam, quam inuicem offenderant, quã Verrem ipsum, qui plenus decesserat, prouinciam fuisse. minari Siculis, si decressent legationẽ, quæ contra istũ diceret: minaris qui esset profecti alijs, si laudarent, benignissimè promittere grauissimos priuatarum rerum testes, quibus non præsentibus denuntiauimus, eos vi, custodijsque retinere. Quæ cum omnia facta sint, tamen vtì solum scitote esse ciuitatem Mamertinam, quæ publicè legatos, qui istam laudarent, miserit. Eius autem legationis principem, ciuitatis nobilissimum, C. Heium iuratum dicere audistis, isti nauem onerariam maximam Messanæ esse publicè coactis operis ædificatam. idemque Mamertinorum legatus, istius laudator, non solum istum bona sua, verum etiam sacra, deosq; penates à maioribus traditos, ex aedibus suis eripuisse dixit. Præclara laudatio, cum duabus in rebus legatorum vna opera confumitur, in laudando, atq; repetendo. Atq; ea ipsa ciuitas quæ ratione illi amica sit, dicetur certo loco. repetetis enim, quæ causæ benevolentiæ sint Mamertinis erga istum, eas ipsas causas satis iustas esse damnationis. Alia ciuitas nulla, iudices, publico consilio laudat. vis illa summi imperij tantum potuit apud per-

rumcos homines, non ciuitates, vt aut leuissimi
quidem ex miserrimis, desertissimisque oppidis in-
uenirentur, qui iniussu populi ac senatus proficisce-
rentur aut iis, qui contra istum legatos decreuerat,
testimonium publicum, mandataque acceperat,
ac metu retinerentur. Quod ego in paucis tamen
vos remisse non mol este fero, quo reliquae tot, &
tam, & tam graues ciuitates, tota denique Sicilia
plus auctoritatis apud vos haberet, cum videritis
nulla vi retineri, nullo periculo prohiberi posse,
quo minus experirentur, ecquid apud vos quæri-
moniæ valerent antiquissimorum, fidelissimorum-
que sociorum. Nam quod fortasse non nemo ve-
strum audierit, istum à Syracusanis publicè lauda-
ri, id tametsi priore actione ex Heraclij Syracusani
testimonio cuiusmodi esset cognouistis, tamen vo-
bis alio loco, vt se tota res habeat, quod ad eam ci-
uitatem attinet demonstrabitur. Intelligetis enim
nullis hominibus quemquam tanto odio quanto is-
tum Syracusanis esse, & fuisse. At enim istum soli
Siculi persequuntur: ciues Rom. qui in Sicilia nego-
tiantur, defendunt, diligunt, salutem esse cupiunt.
Primum, si ita esset, tamen vos in quæstione de pe-
cuniis repetundis, quæ sociorum causa constituta
est lege iudicioq; sociali, sociorum querimonias
audire oporteret. sed intelligere potuistis priore a-
ctione ciues Rom. ex Sicilia plurimos, honestissi-
mos, maximis de rebus, & quas ipsi accepissent in-
iurias, & quas scirent alijs esse factas, pro testimo-
nio dicere. Ego hoc, quod intelligo, iudices, hic con-
firmo. Videor mihi gratũ fecisse Sicilis, quod eorũ
iniurias meo labore, inimicitias periculo sim perse-
cutus non minus hoc gratum me nostris ciuibus in-
telligo fecisse: qui hoc existimant, iuris, libertatis,
rerum, fortunarumque suarum salutem, in istius
damnatione consistere. Quapropter de istius præ-
tura Siculi sint non recuso quin ita me audiatis, vt,

si cuiquam generi hominum, siue Siculorum siue nostrorum ciuium: si cuiquam ordini, siue aratorum, siue pecuariorum, siue mercatorum probatus sit: si non horum omnium communis hostis prædoque fuerit: si cuiquam denique vlla in re vnquam temperauerit, ei vos quoque temperetis. Qui simulatque ei sorte prouincia Sicilia obuenit, statim Romæ, & ad vrbem, antequam proficisceretur, quærere ipse secum, & cogitare cum suis cœpit, quibusnam rebus in ea prouincia maximam vno anno pecuniam facere posset. Nolebat in agendo discere (tametsi non prouinciæ rudis erat, & tyro) sed in Siciliam paratus ad prædam, meditatusque venire cupiebat. O præclarè coniectum à vulgo in illam prouinciam omen communis famæ atque sermonis: cum ex nomine istius, quid in prouincia facturus esset, perridiculi homines augurabantur. Etenim quis dubitare posset, cum istius in quæstura furem, & furtum recognosceret: cum in legatione, oppidorum fanorumque spoliationes cogitaret: cum videret in foro latrocinia præturæ: qualis iste in quarto actu improbitatis futurus esset? Atque, vt intelligatis eum Romæ quæsisse non modo genera furandi, sed etiam nomina: certissimum accipite argumentum, quo facilius de singulari eius impudentia existimare possitis. Quo die Siciliam tetigit (videte satisne paratus ex illo omine vrbano ad * euertendam prouinciam venerit) statim Messana literas Halesam mittit: quas ego istum in Italia scripsisse arbitror. nam simulatque è naui egressus est, dedit operam vt Halesinus ad se Dio continuo veniret: se de hæreditate velle cognoscere, quæ eius filio à propinquo homine Apollodoro Laphirone venisset. Ea erat, iudices, pergrandis pecunia. Hic est Dio, iudices, nunc beneficio Q. Metelli ciuis Rom. factus: de quo multis viris primarijs testibus, multorumque tabulis vobis priore actione satisfa-

ctum

sum est, H-S. vndecies numeratum esse, vt eam causam, in qua ne tenuissima quidem dubitatio posset esse, isto cognoscente, obtineret prætereà greges nobilissimarum equarum abactos: argenti, vestisque stragulæ domi quod fuerit, esse direptum: H-S. vndecies Q. Dionem, quod hereditas ei obuenisset, nullam aliam ob causam perdidisse. Quid? huic hereditas quo prætore Dionis filio venerat? eodem, quo P. Annij senatoris filiæ: eodem, quo M. Ligur senatori, C. Sacerdote prætore. Quid? tum nemo molestus Dioni fuerat? non plus quam Ligur. Sacerdote prætore. Quid? ad Verrem quis detulit? nemo nisi forte existimatis ei quadruplatores ad forum præsto fuisse, ad vrbem cum esset, audiuit Dioni eandem Siculo permagnam venisse hereditatem: heredem statuas iussum esse in foro ponere: nisi posuisset, Veneri Erycinæ esse multatum. Tacenti posset esse ex testamento, putabat tamen, quoniam Veneris nomen esset, causam pecuniæ se reperturum. Itaque apponit qui petat Veneri Erycinæ illam hereditatem. non enim quæstor petit (vt est consuetudo) is, qui Erycum montem obtinebat: petit Nævius Turpio, quidam istius excursor & ceruicarius, homo omnium ex illo conuentu quadruplatorum deterrimus, C. Sacerdote prætore condemnatus iniuriarum. etenim erat eiusmodi causa, vt ipse prætor, cum quæreret calumniatorem, paulo tamen consideratiorem reperire nõ posset. Hic hominem Veneri absoluit, sibi condemnat, maluit videlicet homines pecodare, quam deos. se potius à Dione, quod non licebat, quam Venerem, quod non debebatur, auferre: Quid ego nunc his Sext. Pompeij Chlori testimonium recitem? qui causam egit Dionis, qui omnibus rebus interfuit; hominis honestissimi: tametsi ciuis Romanus virtutis causa iamdiu est, tamen omnium Siculorum primi, ac nobilissimi. Quid ipsius Q. Cæcilij Dionis hominis

probatissimi ac pudentissimi? Quid L. Vetecilij Liguris, T. Manlij, L. Calenj? quorum omnium testimonijs de hac Dionis pecunia confirmatum est. Dixit hoc idem M. Lucullus, se de his Dionis incommodis pro hospitio, quod sibi cum eo esset, iam ante cognosse. Quid? Lucullus, qui tum in Macedonia fuit, melius hæc cognouit, quam tu, Hortensi, qui Romæ fuisti? ad quem Dio confugit: qui de Dionis iniurijs grauissimè per literas ei Verre quæstus est nouas tibi hæc sunt, & inopinata? nunc primum hoc auris tuæ crimen accipiunt? nihil de Dione, nihil de socru tua, socruina primaria Serullia vtere Dionis hospita audisti? nónne multa mei testes quæ tu scis, nesciunt? nónne te mihi testem in hoc crimine eripuit non istius innocentia, sed legis exceptio? Recita. TESTIMONIAM. LVCVLLI, CHLORI, DIONIS. Satisne vobis magnam pecuniam Venerius homo, qui è Chelidonis sinu in prouinciam profectus esset, Veneris nomine quæsisse videtur? Accipite aliam in minore pecunia non minus impudentem calumniam. Sosippus & Epicrates fratres sunt Agyrinenses: horum pater ab hinc duos & xx. annos est mortuus, in cuius testamento quodam loco, si commissum quid esset, multa erat Veneri. Ipsos xx annos, cum tot interea prætores, tot quæstores, tot calumniatores in prouincia fuissent, hæreditas ab his Veneris nomine petita non est. causam Verres cognoscit. per Volcatium pecuniam accipit, ferè ad HS. CCCC. millia à duobus fratribus. Multorum testimonium audistis antea: vicerent Agyrinenses fratres ita, vt egentes, inanesque discederent. At enim ad Verrem pecunia ista non peruenit. Quæ est ista defensio? vtrum asseueratur in hoc, an tentatur? mihi enim res noua est. Verres calumniatores apponebat: Verres adesse iubebat: Verres cognoscebat. Verres iudicabat, pecuniæ maximæ dabantur: qui dabant, causas obtinebant:

...mihi ita defendas? non est illa Verri nu-
...pecunia. Adiuuo te mei quoq; reliqui idem
...Volcatio dicunt esse dedisse. Quæ vis erat
...Volcatio tanta, vt n. s. c c c c. millia à duobus ho-
...bus auferret? equis Volcatio, si sua sponte ve-
...iam libellam dedisset? veniat nunc, experia-
...recipiet nemo. At ego amplius dico. n. s.
...gentes accepisse? te arguo contra leges:
...ullum nummum esse numeratum: sed
...decreta, ob iudicata, pecu-
...dabatur, nó erat quærendi, cuius manu nume-
...sed cuius iniuria togerentur. Comites illi
...decidi, manus erat tuæ præfecti, scribæ, medici,
...harupices, præcones, manus erant tuæ: vt
...te maximè cognatione, affinitate, necessi-
...aliqua attingebat, ita maximè manus tuæ pu-
...cohors tota illa tua, quæ plus mali Siciliæ
...si centu cohortes fugitiuorū fuissent, tua
...sine controuersia fuit. quidquid ab horum
...captum est, id non modo tibi datum, sed
...numeratum iudicari necesse est. Nam si
...defensione probabitis, Non accepit ipse, licet
...ac pecunias repetundis iudicia tollatis: ne-
...reus tam nocens adducetur, qui ista de-
...non possit vti. etenim cum Verres vtatur,
...vnquam posthac reus tam perditus, qui
...ad Q. Mucij innocentiam referatur, si eum isto
...conferatur? Neque nunc tam mihi isti Verrem de-
...videntur, quam in Verre defensionis ten-
...rationem. Qua de re, iudices, vobis magnopere
...prouidendum est. pertinet hoc ad summam reip.
...ad existimationem ordinis, salutemq; sociorum,
...innocentes existimari volumus, non solum
...abstinentes, sed etiam nostros comites præsta-
...debemus. Primū omnium opera dāda est, vt eos
...dicum ducamus, qui nostræ famæ, capitiq; con-
...deinde, si in hominibus elegendis, nos spes

amicitiæ fefellerit, vt vindicemus, minor facinus
semper ita vsi sumus, vt rationem reddendam non
arbitremur. Africani est hoc. hominis liberalissimi
verumtamen ea liberalitas est probanda, quæ sine
periculo existimationis est, vt in illo fuit. Cum ab
eo quidam vetus assectator ex numero amicorum
non impetraret, vt se præfectum in Africam duce-
ret, & id ferret moleste: Noli, inquit, mirari, si a
me hoc non impetras. ego iamprideni ab eo tui
meam existimationem charam fore arbitror, pro-
vt mecu præfectus proficiscatur, & adhuc impetra-
re non possum. Etenim re vera multo magis cave-
endum ab hominibus, si salui esse volumus, vt
eant nobiscum in prouinciam, quam hoc illis in
beneficij loco deferendum. Sed tu, cum & tuos a-
micos in prouinciam, quasi in prædam, mittebas, ac
cum illis, ac per eos prædabare, & eos in concione
annulis aureis donabas, non statuebas, ebi non so-
lum de te, sed etiam illorum factis rationem es-
reddendam? Cum hos sibi quæstus comparasset,
magnos atque veteres ex his caulis, quas ipse inue-
uerat in consilio, hoc est, cum sua cohorte coniu-
rare: tum infinitum genus inuenerit, ad illudes-
rabilem pecuniam corripiendam. Dubium nemo
est, quin omnes omnium pecuniæ possint fieri in
eorum potestate, qui in iudicia dant, & eorum qui
iudicant, quin nemo nostrum possit ædes suas, ne-
mo fundum, nemo bona patria obtinere, si cum
hæc à quopiam vestrum petita sunt, prætor impro
bus, cui nemo intercedere possit, det quem vel
iudicem, iudex nequam & leuis, quod prætor mise-
rit, iudicet. Si vero illud quoque accedet, vt præ-
tor in ea verba iudicium det, vt vel Octauius Ba
bus iudex, homo & iuris & officij peritissimus no
possit aliter iudicare: in eiusmodi I. OCTAVIVS
IVDEX ESTO. SI APPARET FVNDVM CA
PENATEM, QVO DE AGITVR, EX IVRI
QVI

QUISQUAM P. SERVILI ISSET, NEQVE IUDEX Q. CATVLO RESTITVERETVR: necesse erit L. Octauio iudici cogere P. Seruilium Q. Catulo fundum restituere, & condemnare eum quem non oporteat: Ei iusdemmodi totum ius fuisse, eiusdemmodi omnis res iudiciaria fuit. Scilicet per triennium Verre prætore: decreta eius. §. 1. NON ACCIPIT QVOD IS DEBEAT DICI, ACCVSASSE SED PETIISSE, DVCEM. Fuscium duci iussit petitorem, L. Suetium Racilium iudicia huiusmodi. QVI CIVES ESSENT: SI SICVLI ESSENT: CVM SICVLORVM LEGIBVS DARI OPORTERET. QVI SICVLI: SI CIVES ROM. ESSENT: CVM CIVES ROM. DARI IVDICEM OPORTERET. Verum vt totum genus amplectar iudiciorum, prius iura Siculorum, deinde ius intimum cognoscite. Siculi hoc iure sunt, vt quod ciuis cum ciue agat, domi certet suis legibus: quod Siculus cum Siculo non eiusdem ciuitatis, de eo prætor iudices ex P. Rupilij decreto, quod inde decem legatorum sententia statuit, quam legem Siculi Rupiliam vocant, sortiatur. Quod petatur à populo petit, aut populus à priuato: iudex ex aliqua ciuitate, qui iudicet, datur, ex sterne ciuitates reiectæ sunt. Quod ciuis Romanus à Siculo petit, Siculus iudex datur: quod Siculus ciue Romano, ciuis Rom. datur: cæteræ earum res electi iudices ex ciuium Romanorum centum proponi solent. Interpretatores, & decumani lege frumentaria, quam Hieronicam appellant, iudicia sunt. Hæc omnia, isto prætore, non modo perturbata, sed planè & Siculis, & ciuibus Rom. erepta sunt. primum suæ leges, quod eas non ciue ageret. aut enim iudicem, quem nominatum erat, præconem, haruspicem, mercennium dabat, aut, si legibus erat iudicium

constitutum, & ad ciuem suum iudicem reuerat. Iberè ciui iudicare non licebat. Edictum enim hominis cognoscite, quo edicto omnia iudicia redegerat in suam potestatem: Si quis perperam iudicasset, se cognituram cum cognosset, animaduersurum. Idque cum faciebat, nemo dubitat, quin, cum iudex alium de suo iudicio puteri udicaturum, sque in eo capitis periculum aditurum, voluntatem spectet eius, quem statim de capite suo puteri udicaturum. Selecti è conuentu, aut propositi ex negotiatoribus iudices nulli. hæc copia quam dico iudicum, cohors non Q. Scæuolæ, qui tamen de cohorte sua dare non solebat, sed C. Verris. Cuiusmodi cohortem putatis hoc principe fuisse? sicuti videtis dictum: SI QVID PERPERAM IVDICARIT SENATVS. Eum quoque ostendam, si quando is datus, coacta istius, quod non senserit, iudicasse. Ex lege Rupilia sortitio nulla, nisi cum nihil interest istius lege Hieronica iudicia plurimarum controuersiarum sublata uno nomine omnia, de consensu, ac negotiatoribus nulli iudices. Quantam potestatem habuerit, videtis: quas res gesserit, cognoscite. Heraclius est Hieronis filius Syracusanus, homo in primis domi suæ nobilis, & antè hunc prætorem vel pecuniosissimus Syracusanorum: nec nulla alia calamitate, nisi istius auaritia, atque inopia pauperrimus. huic hæreditas facilè ad nos. incidit. venit testamento propinqui sui Heraclij: plena domus caelati argenti optimi, multæque stragulæ vestis, prætiosissimorumque mancipiorum: quibus in rebus istius cupiditates, & insania in quis ignorat? erat in sermone res, magnam Heraclio pecuniam venisse: non solum Heraclium diuitem, sed etiam ornatum supellectili, argento, veste, mancipiis futurum. audit hæc etiam Verres: & primo, illo suo leuiore artificio Heraclium aggredi conatur, vt eum roget inspicienda, quæ nō reddat: deinde à quibus-

dam

dus Syracusanis admonetur. hi autem quidã erant adiecti illius, quorum vxores iste nunquam alienas contemnit, Cleomenes, & Aescrio qui quantum adhibuit, & quam turpi de causa potuerint, ex reliquis criminibus intelligetis. Hi, vt dico, hominem admonent, rem esse præclaram, domum refertam, omnibus rebus ipsum autem Heraclium hominem esse maiorem natu, non promptissimum: & eum patet Marcellos, patronum, quem iure suo adire, aut appellare posset, habere nominem: esse in eo testamento, quo ille heres esset, scriptum, vt statua in palæstra deberet ponere. faciemus, vt palæstræ negent ex testamento esse positas petant hæreditatem, quod eam palæstræ commisisse dicant. Placuit ratio Verri: nam hoc, animo prouidebat, cum tanta hæreditas in controuersiam venisset, iudicioq; peteretur, fieri non posse, vt sine præda ipse discederet: approbat consilium: auctor est vt quamprimum agere incipiant, hominemq; id ætatis, minime litigiosum, quam tumultuosissimè adoriatur. scribitur Heraclio dica. Primò mirantur omnes improbitatem calumniæ: deinde, qui istum nossent rursus irridebant, partim planè videbant adiecta esse oculum hereditati. Interea dies aduenit, quo die sese ex instituto, ac lege Rupilia dicas sortiturum Syracusis iste edixerat. paratus ad hanc diem sortiendam venerat. tum cum docet Heraclium non posse eo die sortiri, quod lex Rupilia vetaret diebus XXX. sortiri dicam, quibus scripta esset dies XXX. nondum fuerant. sperabat Heraclius, filium diem effugisset, ante alteram sortitionem Q. Arriani, quem prouincia tum maximè exspectabat, sucessurum. Iste omnibus iudicijs diem dilatat, eam diem constituit, vt hanc Heraclij dicam sortiri post dies XXX. ex lege posset. Postea quam ea dies venit, iste incipit simulare se velle sortiri. Heraclius cum aduocatis adit, & postulat

vt sibi cum palæstritis, hoc est cum populo Syracusano æquo iure disceptare liceat, aduersarij postulant, vt in eam rem iudices dentur ex his ciuibus, quæ in id forum conuenerint, electi qui Verri viderentur. Heraclius contra, vt iudices è lege Rupilia dentur: vt ab institutis superiorum ab auctoritate senatus, à iure omnium Siculorum ne recedatur. Quid ego istius in iure dicendo libidinem demonstrem? quis vestrûm non ex vrbana iurisdictione cognouit? quis vnquam isto prætore, Chelidone inuita, lege agere potuit? non istum, vt non neminem, prouincia corrupit: idem fuit qui Romæ. Cum id, quod omnes intelligebant, diceret Heraclius, ius esse certum Siculis, inter se quo iure certarent, legem esse Rupiliam, quam prætor Rupilius ex s. c. de decem legatorum sententia dedisset, hoc omnes semper in Sicilia consules, prætoresque seruasse, negauit se iudices, è lege Rupilia sortiturum: quinq; iudices quos commodum ipsi fuit, dedit. Quid huic homini facias? quod supplicium dignum libidini eius inuenias? præscriptum tibi cum esset, homo deterrime, & impudentissime, quemadmodum inter Siculos iudices, darei: cum imperatoris P.R. auctoritas, legatorum decem summorum hominum dignitas, s. c. intercederet, cuius consulto P. Rupilius prætor ex legatorum sententia leges in Sicilia constituerat: cum omnes antea prætores Rupilias leges in cæteris rebus, & in iudicijs maximè obseruassent: tu ausus es pro nihilo præ tua præda tot res sanctissimas deorum hominumq; fidem, nullam legem fuisse, nullam religionem, nullius existimationis pudorem, nullius iudicij metum? nullius apud te grauis auctoritas? nullum exemplum, quod sequi velles? Verum, vt instituisse dicere, quinque iudicibus nulla lege, nullo instituto, nulla religione, nulla sorte, ex libidine istius datis, non qui causam cognoscerent, sed qui, quod imperatum esset, iudicarent: eo die nihil

nullum esse adesse iubentur postridiè. Heraclius interea, cum omnes insidias à prætore fortunis suis fieri videret, capit consilium de amicorum, & propinquorum sententia, non adesse ad iudicium itaque ipsa illa nocte profugit. Iste postero die mane cum multo maturius, quam vnquam anteà, surrexisset, iudices citari iubet. vbi comperit Heraclium non adesse, cogere incipit eos, vt absentem Heraclium condemnarent. Illi eum commonefaciunt, vti ei videatur, vtatur instituto suo, nec cogat eos horam decimam de absente secundum præsentem iudicare. Impetrant. interea sane perturbatus & ipse, & eius amici, & consiliarij molestè ferre cœperunt, Heraclium profugisse: putabant absentis damnationem, præsertim tantæ pecuniæ multo iniudiciosiorem fore, quam si præsens damnatus esset: Eò accedebat, quod quoniam iudices è lege Rupilia dati non erãt: multò etiam rem turpiorem, & iniquiorem visum iri intelligebant. Itaque hoc dum corrigere vult, apertior eius cupiditas, reprobataque facta est. Nam illis quinque iudicibus vti esse negat: iubet, id quod initio è lege Rupilia fieri oportuerat, citari Heraclium, & eos, qui eam tulerant: atque se iudices è lege Rupilia velle sortiri. quod ab eo pridiè, cum multis lacrymis eum oraret, atque obsecraret Heraclius, impetrare non potuerat, id ei postera die venit in mentem, è lege Rupilia sortiri dicas oportere. educit ex vrna iussit absentem Heraclium condemnent, imperatque condemnant. Quæ, malum, ista fuit amentia? quando te rationem factorum tuorũ reddere unquam putasti? quando his de rebus tales viros iudices existimasti? petatur hereditas ea, quæ nulli debetur, in prædam prætoris? interponatur nomen ciuitatis? imponatur honestæ ciuitati turpissima persona calumniæ? neque hoc solum, sed ita agatur, vt ne simulatio quidem æquitatis vlla

adhibeatur? Nam per deos immortales, quid interest, vtrum prætor imperet, vique cogat aliquem de suis bonis omnibus decedere, an huiusmodi iudicium det, quo iudicio indicta causa fortunis omnibus euerti necesse sit? Profectò enim negare non potes, te ex lege Rupilia sortiri iudicium debuisse, cum præsertim Heraclius id postularet. Sin illud dices, te Heraclij voluntate à lege recessisse, ipse te impedies: ipse tu tua defensione implicabere. quare enim primum ille ipse adesse noluit, cū ex eo numero iudices haberet, quos postularat? deinde tu cur post illius fugam iudices alios sortitus es, si eos qui erant antea dati, vtriusque dederas voluntate? Deinde cæteras dicas omnes illo foro M. Postumius quæstor sortitus est: hanc solam tu in illo conuentu reperiere sortitus. Ergò inquiet aliquis, donauit populo Syracusano illam hereditatem. primum, si id confiteri velim, tamen istum condemnetis necesse est. Neque enim permissum est, vt impune nobis liceat, quod alicui eripuerimus, id alteri tradere. Verum ex ista reperietis hereditate ita istū prædatum, vt perpauca occultè fecerit: populum quidem Syracusanum in maximam inuidiam sua infamia, alieno præmio peruenisse: paucos Syracusanos, eos qui se nunc publicè laudationis causa venisse dicunt, & tunc participes prædæ fuisse, & nūc non ad istius laudationem, sed ad communem litium æstimationem venisse. Postea quam damnatus est absens, non solum illius hereditatis, de qua ambigebatur, quæ erat H-S. tricies, sed omnium bonorum paternorum ipsius Heraclij, quæ non minor erat pecunia palæstræ Syracusanorum, hoc est Syracusanis, possessio traditur. Quæ est ista præturaserpis hereditatem, quæ venerat à propinquo, venerat testamento, venerat legibus: quæ bona is, qui testamentum fecit, huic Heraclio, antequam est mortuus, omnia vtenda ac possidenda tradiderat:

cuius

cuius hæreditatis, cum ille aliquantò ante te prætorem esset mortuus, controuersia fuerat nulla: mentionem fecerat nemo. Verum esto: eripe hæreditatem propinquis, da palæstritis: prædare in bonis alienis, nomine ciuitatis: euerte leges, testamenta, voluntates mortuorum, iura viuorum: num etiam patronis Heraclium bonis exturbare oportuit? qui si male profugit, quam impudenter, quam palam, quam acerbè, dij immortales, illa bona direpta sunt! quam illa res calamitosa Heraclio, quæstuosa Veri, turpis Syracusanis, miseranda omnibus videbatur! Nam illud quidem statim curatur, vt quidquid ex lati argenti fuit in illis bonis, ad istum deferatur: quidquid Corinthiorum vasorum, stragulæ vestis, hoc nemo dubitabat, quin non modo ex illa domo capta & oppressa, verum ex tota prouincia ad istum comportari necesse esset. Mancipia quæ vbique abducta alia diuisit: auctio facta est: in qua cohors illius inuicta dominata est. Verum illud est præclarum. Syracusani, qui præfuerant his Heraclii bonis verbo redigendis, re dispertiendis, rediebant eorum negotiorum rationem in senatu: dicebant Syphorum paria complura, hydrias argenteas permultas, vestem stragulam, multa mancipia pretiosa Veri data esse. dicebant quantum cuique eius illius rumorum esset datum. gemebant Syracusani: sed tamen patiebantur, repentè recitatus vno nomine H-S. CCI. millia iussu prætoris: data est maximus clamor omnium, non modo optimi cuiusque, neque eorum, quibus indignum semper visum erat, bona priuati, populi nomine per summam iniuriam erepta: verum etiam ipsi illi auctoris nuntij, & ex aliqua particula socij prædæ, ac rapinarum, clamare cœperunt, sibi vt haberet hereditatem. tantus in curia clamor factus est vt populus concurreret. Res ab omni conuentu cognita celeriter domum nuntiatur. homo inimicus ijs, qui

recitassent: hostis omnibus, qui acclamassent, exstitit iracundia, ac stomacho, verumtamen fuit tum sui dissimilis. nostis os hominis, nostis audaciam: tamen tum rumore populi, & clamore, & tanto manifesto grandis pecuniæ perturbatus est, vbi se collegit, vocat ad Syracusanos: quia non posset negare ab illis pecuniam datam: non quærunt periculi alicuius de (neq; enim probaret) sed proximum, pene alterum filium, quem illam pecuniam diceret abstulisse, ostendit se reddere eo iudicium, qui postea quam id audiuit, habuit dignitatis, & ætatis, & nobilitatis suæ rationem: verba apud senatum fecit: docuit ad se nihil pertinere: de isto, id quod omnes videbant, * neque ille quidem obscure locutus est. Itaque illi Syracusani statuam postea statuerunt, & is vbi primum potuit, istum reliquit, de prouincia decessit. Et tamen aiunt eum queri solere non nunquam, se miserum, quod non suis, sed suorum comitum peccatis, & criminibus prematur. Triennium prouinciæ obtinuisti: genere electus adolescens vnum annum tecum fuit: sodales viri fortes legati tui primo anno te reliquerunt: vnus legatus P. Tadius, qui erat reliquus, non ita multum tecum fuit, qui si semper vna fuisset, tamen summa tua tum tuæ, tum multò etiam magis suæ famæ pepercisset. Quid est, quod tu alios accuses? quid est, quam obrem patres, te tuam culpam non modo deriuare in aliquem, sed communicare cum aliquo posse? Numerantur illa H-S. ducenta quinquaginta millia Syracusanis. ea quemadmodum ad istum postea per pseudothyron reuertantur, tabulis vobis, & testibus iudices planum faciam. Ex hac iniquitate Istius, & improbitate, iudices, quod præda ex illis bonis ad multos Syracusanos inuito populo Senatuque Syracusano venerat: etiam illa scelera sunt, quæ per Theomnastum, & Aeschrionem, & Dionysodorum, & Cleomenem inuitissimâ ciuitate

fuit: primum vt vrbs tota spoliaretur: qua de re ante in id locus ad dicendum est constitutus: vt omnia sacra ille per eos homines, quos nominaui, omnia ex aedibus sacris, omnes undiq; tabulas omnium deorum denique, simulachra, quæ vellet, auferret. Deinde vt in curia Syracusis, quem locum illi Heracleam vocant, honestissimo loco, & apud illum clarissimo, sub illius ipsius M. Marcelli, qui cum Syracusanis locum eum eripere belli ac victoriæ lege posset, conseruauit, & reddidit, statua ex ære fabrefacta inauratum isti, & alteram filio statuam ponerent: vt dum istius hominis memoria maneret, Syracusanus sine lacrymis, & gemitu in curia esse non posset. Per eosdem istius iniuriarum; furtorum, rapinarum; socios, istius imperio Syracusis ablatæ tolluntur maximo gemitu, luctuq; ciuitatis: quem illi diem festum cum recentibus beneficijs M. Marcelli debitum reddebant, tum generi, nomini, familiæ Marcellorum maxima voluntate tribuebant. Mithridates in Asia, cum eam prouinciam totam occupasset, Mucia non sustulit: hostis, & bellua in ceteris rebus immanis, & inmanior, hominis deorum religione consecratam violare noluit, tu * Syracusanis vnum diem festum Marcellis impertitj vetuisti, per quos illi datum est, vt ceteros dies festos agere possent. At quo præclarum diem reposuisti, Verrea vt ageremus, & vt ad eum diem, quæ sacris, epulisq; opus essent, in complures annos locarentur. * Sed iam in tanta istius impudentia remittendum aliquid videtur, ac omnia contendamus, ne omnia cum dolore acerbe videamur. Nam me dies, vox, latera deficiant, si hoc nunc vociferari velim, quam miserum, indignumq; sit illius nomine apud eos diem festum esse, qui sese huius opera funditus exstinctos esse arbitrentur. O Verrea præclara, quoquam si accessisti quo non atuleris tecum istum diem. etenim quam

tu domum, quam vrbem adijsti, quod fanum denique, quod non euersum, atque extersum reliqueris? Quare appellentur sanè ista Verrea, quæ non ex nomine, sed ex manibus, naturaque tua constituta esse videantur. Quam facilè serpat iniuria, & peccandi consuetudo: quam non facilè reprimatur, videte, iudices. Bidis oppidum est tenue sanè, non longè à Syracusis, huius longè primus ciuitatis est Epicrates quidam; huic hæreditas H-S. quingentorum millium venerat à muliere quadam propinqua, atque ita propinqua, vt ea,* etiam si intestata esset mortua, Epicratem Bidinorum legibus hæredem esse oporteret. recens Syracusana erat illa res, quam antè demonstrani, de Heraclio Syracusanos qui bona non perdidisset, nisi ei veniisset hæreditas. Huic quoque Epicrati venerat, vt dixi, hæreditas. Cogitare cœperũt eius inimici nihilominus eodem prętore hunc euerti bonis posse, quo Heraclius esset euersus. rem occultè instituunt: ad Verrem per eius interpretes deferunt: ita causa componitur, vt item palæstritæ Bidenses peterent ab Epicrate hæreditatem, quemadmodum palæstritæ Syracusani ab Heraclio periissent. Nunquam vos prætorem tam palæstricum vidistis: verum ita palæstritas defendebat, vt ab illis ipse vnctior discederet. qui statim cum præsensisset, iubet quidam suorum amicorum numerari H-S. LXXX. * res occultari satis non potest. per quendam eorum, qui interfuerant, ex Epicrates certior. primo negligere, & contemnere cœpit, quod causa prorsus, quod dubitari posset, nihil habebat. Deinde cum de Heraclio cogitaret, & istius libidinem nosset, commodissimum putauit esse, de prouincia clàm abire: itaq; fecit. profectus est Rhegyum. Quod vbi auditum est, æstimare illi, qui dederant pecuniam: putare nihil agi posse absente Epicrate. nam Heraclius tum aduerat, cum primum dati sunt iudices: de hoc, qui antè

quam

quia in ius aditum esset, antè quam denique mense controversiæ facta esset, discessisset, putabant aliud agi posse. homines Rhegyum proficiscuntur, Epicratem conueniunt, demonstrant id, quod ille faciebat, se H-S. LXXX. dedisse: rogant cum vt id, quod ab ipsis abisset pecuniæ, curet: à sese caueat quemadmodum velit, de illa hereditate cum Epicrate neminem esse acturum. Epicrates homines multis verbis malè à se acceptos dimisit: redeunt ili Rhegyo Syracusas: queri cum multis, ita vt fit, incipiunt: sese H-S. LXXX. nummum frustra dedisse; percrebuit: in ore, atque sermone omnium caput esse. Verres refert se ad illam suã rationem Syracusanam: ait sese velle de illis H-S. LXXX. conferre: aduocat multos. dicunt Bidini Volcatio se dedisse illud non addunt, iussu istius. Volcatium vocat: pecuniam referri imperat. Volcatius animo æquissimo nummos affert, qui nihil amitteret: reddit inspectantibus multis: Bidini nummos auferunt. Dicet aliquis, Quid ergò in hoc Verrem reprehendis, qui non modo ipse fur non est, sed ne alium quidem passus est esse? attendite, iam intelligetis, hanc pecuniam, qua via modo visa est exire abillo, eadem semita reuertisse. Quid enim? debuit prætor, cum consilio re cognita? cum comperisset suum comitem, iuris, decreti, iudicij corrumpendi causã, qua in re ipsius prætoris caput, existimatioque ageretur, pecuniam accepisse. Bidinos autem contra prætoris famam, ac fortunas dedisse, non & in eum, qui accepisset, animaduertisse, & in eos, qui dedissent? Tu qui instituera in eos animaduertere, qui perperam iudicassent, quod sæpe per imprudentiam fit; hos pateris impune discedere, qui ob tuum decretum, ob tuum iudicium, pecuniam aut dandam, aut accipiendam putarent? Volcatius idem apud te poste à fuit, eques Romanus, tanta accepta ignominia. nam quid est turpius ing enuo

quid minus libero dignum, quam in conuentu maximo eogi à magistratu furtum reddere? qui si eo animo esset, quo non modo eques Romanus, sed quiuis liber debet esse, aspicere te posteà non potuisset: inimicus, hostis esset tanta contumelia accepta, nisi tecum collusisset, & tuæ potiùs existimationi seruisset, quam suæ qui quam tibi amicus non modo tum fuerit, quamdiù tecum in prouincia fuit, verum etiam nunc sit, cum iam à ceteris amicis sis relictus, & tu intelligis, & nos existimare possumus. An hoc solum argumentum est, nihil isto imprudente factum, quod Volcatius ei nō succensuit, quod iste nec in Volcatiū, nec in Bidinos animaduertit? Est magnum argumentum: verum illud maximum, quod illis ipsis Bidinis, quibus iratus esse debuit, vt à quibus comperit, quod iure agere cum Epicrate nihil possent, etiam si adesset, idcirco suum decretum pecunia esse tentatum: his inquam ipsis non modo illam hereditatem, qui Epicrati venerat, sed, vt in Heraclio Syracusano, item in hoc paulò etiam atrocius, quod Epicrates appellatus omninò non erat, bona patria, fortunæque eius Bidinis tradidit. ostendit enim nouo modo, si quis quid ab absente peteret, se auditurum. Adeunt Bidini petunt hereditatem: procuratores postulant, vt se ad leges suas reiiciat, aut ex lege Rupilia dicam scribi iubeat. aduersarij non audebant contradicere. exitus nullus reperiebatur. insimulant hominem fraudandi causa discessisse, postulant, vt bona possidere liceat. debebat Epicrates nullum numnum nemini. amici, si quis quid peteret, iudicio secum agi passuros, iudicatum solui satisdaturos esse dicebant. Cum omnia consilia frigerent, admonuit istius insimulare cœperunt, Epicratem literas publicas corrupisse: à qua suspicione ille aberat plurimum. actionem eius rei postulant: amici recusare, ne quod nouum iudicium, ne qua ipsius cogni-

tio

illo absente de existimatione eius constituerent: & simul idem illud postulare non desistebant, vt si ad leges suas reijceret. iste amplam occasionem calumniæ nactus, vbi videt esse aliquid, quod amici absentem Epicratem nollent defendere, asseverat, se eius rei in primis actionem esse datum. Cum omnes perspicerent ad istum non modo illos nummos, qui per simulationem ab isto exierant, reuertisse, sed multo etiam plures eum potuisse nummos abstulisse: amici Epicratem defendere destiterunt: iste Epicratis bona Bidinos omnia possidere, & sibi habere iussit. ad illa H-S. D. millia hereditaria accessit ipsius antiqua H-S. quindecies pecunia. Vtrum res ab initio ita ducta est? an ad extremum ita perducta est? an ita parua est pecunia? an is homo Verres, vt hæc, quæ dixi, gratis facta esse videantur? Hic nunc de miseria Siculorum, iudices, audite. & Heraclius ille Syracusius, & hic Bidinus Epicrates expulsi bonis omnibus, Romam venerunt sordidati maxima barba, & capillo, Romæ biennium propè fuerunt. Cum L. Metellus in prouinciam profectus est, tum illi benè commendati cum Metello vna proficiscuntur. Metellus, simulac venit Syracusas, vtrumque rescindit, & de Epicrate, & de Heraclio. In vtriusque bonis nihil erat, quod restitui posset, nisi quod moueri loco non poterat. Fecerat hæc egregiè primo aduentu Metellus, vt omnes illius voluntates, quas modo posset, rescinderet, & irritas faceret. Heraclium restitui iusserat: non restituebatur: quisquis erat, ductus senator Syracusanus ab Heraclio, duci iubebat. itaque permulti ducti sunt. Epicrates quidem continuo restitutus est. Ab Iudicia Lilybæi, alia Agrigenti, alia Panormi reciuta sunt. census qui isto prætore sunt habiti, non seruaturum se Metellus ostenderat: decumas quas iste contra legem Hieronicam vendiderat, se-

se venditurum Hieronica lege dixerat. Omnia erant Metelli eiusmodi, vt non tam suam praeturam gerere, quam illius rectexere videretur, simulatque ego in Siciliam veni, mutatus est. venerat ad eum illo biduo Letilius quidam, homo non alienus à literis. itaque eo isto tabellario semper vsus est. Is epistolas complures attulerat: in his vnam domo, quæ totum immutarat hominem. repentè cœpit dicere, se omnia Verris causa velle. sibi cum eo amicitiam, cognationemque esse. mirabantur omnes, hoc ei tum denique in mentem venisse, posteaquam multis eum factis, decretisque iugulasset, erant qui putarent Letilium legatum à Verre venisse, qui gratiam, amicitiam, cognationemque commemoraret. Ex illo tempore à ciuitatibus landationem petere: testes non solum deterrere verbis, sed etiam vi retinere cœpit. Quod ego nisi meo aduentu illius conatus aliquantulum repressissem, & apud Siculos non Metelli, sed Glabrionis literis ac lege pugnassem, tam multos huc euocare non potuissem. Verum, quod instituit dicere, miserat cognoscite Siculorum. Heraclius ille, & Epicrates longè mihi obuiam cum suis omnibus processerunt: venienti Syracusas egerunt gratias flentes, Romam decedere mecum cupierunt. Quod erant mihi oppida complura etiam reliqua, quæ adire vellem, constitui cum hominibus, quo die mihi Messanæ præsto essent, eo mihi nuntium miserunt, se à prætore retineri. quibus ego testimonium denuntiaui, quorum nomina edidi Metello, cupidissimi veniendi, maximis iniurijs affecti, adhuc non venerunt: hoc iure sunt socij, vt his ne deplorare quidem de suis incommodis liceat. Iam Heraclij Cétripini optimi nobilissimiq; adolescentis testimonium audistis: à quo HS. c. millia per calumniã, malitiamque petita sunt. Iste pœnis, compromissisq; interpositis, HS. c c. extorquenda curauit: quodq; iudi-

cium

cum secundum Heraclium de compromissis factū
erat quod ciuis Centuripinus inter duos ciues iudi-
casse, id iritum iussit esse, eumq; iudicē falsum iu-
dicasse iudicauit in senatu ne esset, locis, cōmodisq;
publicis vti venit: si quis eum pulsasset, edixit sese
nullū iniuriarum nō daturū, quidquid ab eo pete-
retur iudicem de sua cohorte daturū, ipsi autē nul-
lius actionem rei fesē daturum. Quæ istius auctori-
tas tantum ualuit, vt neque illum pulsaret quis-
quam, cum prætor in prouincia sua verbo permit-
teret, se horaretur, neq; quisquam ab eo quidquam
peteret, cum iste calumniæ licentiam sua auctori-
tate præbuisset. ignominia autem illa grauis tam-
diu in illo homine fuit, quamdiu iste in prouincia
fuit. Hoc iniecto metu iudicibus nouo more,
nullo exemplo, ecquam rem putatis esse in Sicilia,
nisi ad nutum istius iudicatam? Vtrum id solum vi-
deri esse actum, quod est tamen actum, vt Hera-
clio pecunia eriperetur, an etiam illud, in quo præ-
da erat maxima, vt nomine iudiciorum, omniū bo-
na, atque fortunæ in istius vnius essent potestate?
Iam verò in rerum capitalium quæstionibus quid
ego vnumquemque rem colligam, & causam? ex
multis similibus ea sumam, quæ maximè improbi-
tate excellere videbuntur. Sopater quidam fuit
Halicyensis, homo domi suæ cum primis locuples
atque honestus is ab inimicis suis apud C. Sacerdo-
tem prætorem rei capitalis cum accusatus esset, fa-
cile eo iudicio est liberatus. huic eidem Sopatro i-
dem inimici ad C. Verrem, cum is sacerdoti suc-
cessisset, eiusdem rei nomē detulerunt. res Sopatro
facilis videbatur, & quod erat innocens, & quod
Sacerdotis iudicium improbare istum auersum non
arbitrabatur. citatur reus: causa agitur Syracusis:
crimina tractantur ab accusatore ea, quæ erant an-
tea non solum defensione, verum etiam iudicio dis-
soluta. causam Sopatri defendebat Q. Minucius

eques Ro. in primis splendidus, atq; honestus, vobisq; iudices, non ignotus: nihil erat in causa, quod metuendum, aut omninò quod dubitandum videretur. Interea illius libertus, & accensus idem Timarchides, qui est, id, quod ex plurimis testibus priore actione dijudicistis, rerum huiusmodi omnium transactor, & administer, ad Sopatrum venit: monet hominem ne nimis iudicio Sacerdotis, & eas fe confidat: at cusatores inimicos q; eius habere in animo pecuniam prætori dare: prætorem tamen ob salutem malle accipere. & simul malle, si fieri posset, rem iudicatam non rescindere. Sopater cum hoc illi improuisum atq; inopinatum accidisset, commotus est sanè, neq; in præsentia Timarchidi quid responderet, habuit, nisi se consideraturum, quid sibi de ea re esset faciendum: & simul ostendit, se in summa difficultate esse numaria. post ad amicos retulit, qui cum ei fuissent auctores redimendæ salutis, ad Timarchidem venit: expositis suis difficultatibus, hominem ad HS. LXXX. perducit, eamque pecuniam numerat. Postea quam ad causam dicendam ventum est, nunc verò sine metu, sine cura omnes erant, qui Sopatrum defendebant: crimen nullum erat, res iudicata: Verres nummos acceperat. Quis posset dubitare, quidnam esset futurum? res illo die non peroratur: dimittitur iudicium. item ad Sopatrum Timarchides venit: ait, accusatores eius multo maiorem pecuniam prætori polliceri, quam quantam hic dedisset: proinde, si sapere, videret, quid sibi esset faciendum. Homò, quamquam erat & Siculus, & reus, hoc est, & iure iniquo, & tempore aduerso, ferre tamen, atque audire diutius Timarchidem non potuit. Facite, inquit, quod vobis libet, daturus non sum amplius: idem q; hoc amicis eius, & defensoribus videbatur: atque eo etiam magis, quod iste, quoquo modo se in ea quæstione præbebat, tamè in cõsilio habebat homines bonestos.

sunt consentia Syracusano, qui Sacerdotis quoque
in consilio fuerant, tum, cum esset idem hic sopatee
dictum. Hoc rationis habebant, facere eos nullo
modo posse, ve eodem crimine, ijsdem testibus So-
patrum condemnarent ijdem homines, qui antea
absolvissent. Itaque hac vna spe ad iudicium veni-
tur. Quo postea quam ventum est cum in consilium
conuenissent ijdem qui solebant, & hac
vna spe tota defensio Sopatri inniteretur, consilij
prudentia, & dignitate, & quod erant, vt dixi, ijdem
qui antea Sopatrum eodem illo crimine liberarent
constitit hominis apertam, ac non modo non ra-
dicibus sed nec dissimulatione quidem tectam impro-
bitatem, & audaciam, M. Petilium equitem Ro. qui
habebat consilio, iubet operam dare, quod rei pri-
mum iudex esset. Petilius recusabat, quod suos amici
quos sibi in consilio esse vellet, ipse Verres reci-
peret. Ille homo liberalis, negat se quicquam re-
cusare eorum, qui Petilio vellent adesse. Itaque dis-
cedit omnes, nam ceteri quoque impetrat, ne re-
cusarent qui se velle dicebant alterutri eorum, qui
ad id iudicium habebant, adesse. Itaque iste so-
lus, cum sua cohorte nequissima relinquitur. Non
celabat Minucius, qui Sopatrū defendebat, quin
ille, quoniam consilium dimisisset, illo die rem il-
lam quæsturus non esset: cum repente iubetur di-
cere respondet, ad quos? ad me, inquit, si tibi ido-
neus videor, qui de homine siculo ac Græculo iu-
dicem. Idoneus es, inquit: sed peruellem adessent
qui amarent antea, causamque cognorant. Die,
inquit, illi adesse non possunt. Nam hercule, inquit
ille, Minucius me quoque Petilius, vt sibi in consilio
adessem, rogarit: & simul à subsellijs abire cœpit,
ille maius hominem verbis vehementioribus pro-
sequitur, atque ei grauius etiam minari cœpit, quod
is tantum crimen, inuidiamque conflarit. Minu-
tius qui Syracusijs sic negotiaretur, vt sui iuris, dig-

nitatisq; meminisset, & qui sciret ita se in prouincia rem augere oportere. vt ne quid de libertate decederet homini quæ visa sunt, & quæ tempus illud tulit, & causa, respondit, causam sese dimisso, atque ablegato consilio defensurum negauit. itaq; à subsellijs discessit: idemque hoc præter Siculos ceteri Sopatri amici, aduocatiq; fecerunt. Iste quamquam est incredibili importunitate, & audacia: tamen subito solus destitutus pertimuit, & conturbatus est, quid ageret, quo se verteret, nesciebat si dimisset ex tempore quæstionem, post illis adhibitis, quos ablegarat, absolutum iri Sopatrum videbat: sin autem hominem miserum atque innocentem condemnasset, cum ipse prætor sine consilio, reus autem sine patrono, atque aduocatis fuisset, iudicium de C. Sacerdotis rescidisset, inuidiam se sustinere non posse tantam arbitrabatur. Itaq; æstuabat dubitatione: versabat se in vtramq; partem non solum mente, verum etiam corpore: vt omnes, qui aderant, intelligere possent, in animo eius metum, * cupiditatemq; pugnare. erat hominum cõuentus maximus, summum silentium, summa exspectatio, quoniam esset eius cupiditas eruptura. crebrò demittebat se accensus ad aurem Timarchides. Tum iste aliquando, Agè, dic, inquit. Sopatrus implorare hominum, atque deûm fidem, vt cum consilio cognosceret. tũ repentè iste testes citari iubet, dicit vnus & alter breuiter: nihil interrogatur. præco, dixisse pronuntiat. Iste, quasi metueret, ne Petilius priuato illo iudicio transacto aut dilato, cum cæteris in consilium reuerteretur, ita properans de sella exsiluit, hominem innocentem, à Sacerdote absolutum, indicta causa, de sententia scribæ, medici, haruspicisque * condemnauit. Retinete, retinete hominem in ciuitate iudices: parcite, & conseruate, vt sit qui vobiscum res iudicet, qui in senatu sine vlla cupiditate de bello & pace sententiam ferat. tametsi minus id

quidem

quibus nobis, minus populo Ro. laborandum est, quam illis in senatu sententia futura sit, quæ enim audacia est? quando iste sententiam dicere au- debit aut poterit? quando autem homo tanta lu- xuria, tanta desidia, nisi Februario mense aspirabit in curiam? Verum veniat sane, decernat bellum Cre- tensibus, liberet Byzantios, regem appellet Ptolo- mæum, quæ vult Hortensius omnia dicat, & sentiat nihil hæc ad nos, minus ad vitæ nostræ discrimen, minus ad fortunarum nostrarum periculum perti- nere. Illud, illud est capitale, illud est formidolosum, illud quisque metuendum, quod iste, ex hoc iudicio si aliqua vi se exiuerit, in iudicibus sit ne- cesse alio sententiam de capite ciuis Rom. ferat: sit in eum exercitus signifer, qui imperium iudiciorū te- nuit vel, hoc populus Rom. recusat, hoc ferre non reipublicæ permittit; vobis, vt his istis homini- bus delectemini, si ex hoc genere splēdore ordini, aut ornamēto curiæ constituere velitis, habeatis sane vobis istū senatorem: * istum vobis iudicem si vultis habeatis de se homines, qui extra istum ordi- nem sunt, quibus ne reijciūdi quidē amplius, quàm semel iudicum præclare leges Corneliæ faciunt po- testatem: hunc hominem tam crudelem, tam scelera- tum nefarium nolunt iudicare. Etenim si illud est tam flagitiosum (quod mihi omnium rerum turpis- simum, immō nefarium videtur) ob rem iudicā- dam pecuniam accipere, pretio habere addictam fidem & religionē; quanto illud flagitiosius, impro- bius, indignius, cum, à quo pecuniam ob absoluen- dum acceperis, condemnare: vt ne prædonum quis- quam prætor in fide accipienda consuetudinem con- seruet? Scelus est accipere à reo? quanto magis ab accusatore? quanto etiam sceleratius ab vtroq;? Idem cum proposuisses venale in prouincia, valuit apud te plus is, qui pecuniam maiorē dedit, conce- dere? fortasse aliquis aliquando eiusmodi quippiā se-

cerit, cum verò fidem, ac religionē tuam alteri ab dictam pecunia accepta habueris, poste eandem aduersarijs tradideris maiore pecunia: vtrumque falles? & trades, cui voles? & ei, quem fefelleris, pecuniam quidem reddes? quem mihi tu Balbum quem Stalenum? quod vnquam huiusmodi monstrum aut prodigium audiuimus, aut vidimus, qui cum reo transigat, post cum accusatore decidat? honestos homines, qui causam norint, ableget, consilioque dimittat: ipse solus reum absolutum à quo pecuniam acceperit, condemnet. pecuniamque nō reddat? hunc hominem in iudicum numero habebimus? hic alteram de curiali scnatoriam iudex obtinebit? hic de capite libero iudicabit? huic iudiciali tabella committetur? quam iste non modo ceram, verum etiam sanguine sitiuisse erit. dicabis. Quid enim horum se negat fecisse? illud videlicet vnum, quod necesse est, pecuniam accepisse quidni iste negetur? at eques Romanus, qui Sopatrum defendit, qui omnibus eius consilijs rebusque interfuit, Q. Minucius iuratus dicit, pecuniam datam, iuratus dicit Timarchidem dixisse maiorem ab accusatoribus pecuniam dari, dicent hoc Siculi omnes, dicent omnes Halicienses, dicet etiam pater eius Sopatri filius, qui ab isto homine crudelissimo, patre innocentissimo, pecuniaque patria priuatus est. Verum si de pecunia testibus planum facere non possem, illud negare posses, aut nunc negabis, te consilio tuo dimisso, viris primarijs, qui in consilio C. Sacerdotis fuerant, tibique esse solebant, remotis, de re iudicata iudicasse? eque cum, quem C. Sacerdos adhibito consilio, causa cognita, absoluisset, eodem remoto consilio, causa incognita, condemnasset? cum hæc confessus eris, quæ in foro palam Syracusis, in ore atque oculis prouinciæ gesta sunt, negato sanè, si voles, te pecuniam accepisse: negaries, credo, aliquem, qui cum hæc, quæ palam gesta

sunt,

dollar, quæsa quid tu occultè egeris: aut qui
[illegible] malis meis fessibus, aut tuis defensio-
[illegible] credam. Dixi iam antea, me non omnia istius,
[illegible] genere essent, enumeraturum, sed ele-
[illegible] quæ maxime excellerent. Accipite nunc
[illegible] eius facinus nobile, & multis locis sæpe com-
[illegible], & eiusmodi, vt in vno omnia maleficia
[illegible] videantur. * attendite enim diligenter: inue-
[illegible] id facinus natum à cupiditate, auctū per stu-
[illegible], audelitate perfectum, atq; conclusum. Sthe-
[illegible] is qui nobis assidet, Thermitanus, antea
[illegible] propter summam virtutem, summamq; no-
[illegible], nunc propter summam calamitatem atq;
[illegible] iniquissimam iniuriam omnibus notus, huius ho-
[illegible] Verres cum esset vsus, &, cum apud eum non
[illegible] Thermis sæpenumero fuisset, sed etiam ha-
[illegible], domo eius omnia abstulit, quæ paulò ma-
[illegible] animum cuiuspiam, aut oculos possent commo-
[illegible]. Etenim Sthenius ab adolescentia paulò stu-
[illegible] hæc comparabat: supellectilem ex ære ele-
[illegible] & Deliacam, & Corinthiam, tabulas pi-
[illegible] etiam argenti * benefacti, prout Thermitani
[illegible] facultates ferebant, satis. quæ, cum esset in
[illegible] adolescens, studiosè, vt dixi, comparabat, non
[illegible] sæ delectationis causa, quam ad inuitationes,
[illegible]que nostrorum hominum, suorum amico-
[illegible] atque hospitum. Quæ postea quam iste omnia
[illegible], alia rogando, alia poscendo, alia sumendo,
[illegible] Sthenius, vt poterat: * tangebatur tamen a-
[illegible] dolore necessario, quod domum eius exorna-
[illegible], atque instructam fere iam iste reddiderat nu-
[illegible], atq; inanem. verumtamen dolorem suum ne-
[illegible] impertiebat: prætoris iniurias tacite, hospitis
[illegible] ferendas arbitrabatur. Interea cupiditate
[illegible] illa sua nota, atque apud omnes * pernulgata,
[illegible] signa quædam pulcherrima atque antiquissima
Thermis in publico posita vidisset, adamauit: à

Sthenio petere cœpit, vt ad ea colligenda operæ sua profiteretur, seq; adiuuaret. Sthenius vero non solum negauit: sed etiam ostendit, id fieri nullo modo posse, vt signa antiquissima monumenta, P. Africani, ex oppido Thermitanorum incolumi illa ciuitate, imperioq; populi Rom. tollerentur. Etenim, vt simul P. Africani quoq; * humanitatem cognoscatis, oppidum Himeram Carthaginienses quondam ceperãt, quod fuerat in primis Siciliæ clarum & ornatum: Scipio, qui hoc dignum populo Romano iudicaret, bello confecto, socios sua per nostram victoriã recuperare, Siculis omnibus, Carthaginem cepta, quæ potuit restituenda curauit. Himera deleta, quos ciues belli calamitas reliquos facerat, hi sese Thermis collocarant in eiusdem agri finibus, neque longe ab oppido antiquo. hi se patrum fortunam ac dignitatem recuperare arbitrabantur, cum illa maiorum ornamenta in eorum oppido collocabantur. erant signa ex ære complura, in his mira pulchritudine ipsa Himera, in muliebrem figuram, habebamque formata ex oppidi nomine, & fluminis: erat etiam Stesichori poetæ statua senilis, locuta, cum libro summo, vt putant, artificio facta ab eo, qui fuit Himeræ, sed est, & fuit vota in Græcia summo propter ingenium honore & nomine. Hæc iste ad suam cupierat. Etiam, quod pæne præterij, Capella quædam, ea quidem mirè, vt etiam nos, qui nudes harum rerum sumus, intelligere possumus, scite facta, & venustè. Hęc & alia Scipio non negligenter abiecerat, vt homo intelligens: Verres autem posset: sed Thermitanis restituerat: non quo ipse hortos, aut suburbanum, aut locum omnino, vbi ea poneret, nullum haberet: sed si domum abstulisset, nõ diu Scipionis appellarentur, sed eorum ad quos eque ipsius morte venissent: nunc his locis posita sunt, vt mihi semper Scipionis fore videantur, itaq; dicantur. Hęc cum iste posceret, agerenturque ea res

in

in senatu, Sthenius vehementissimè restitit: multaque, vt in primis Siculorum in dicendo copiosus est, commemorauit: vrbem relinquere Thermitanos ciues honestius, quàm pati tolli ex vrbe monumenta maiorum, spolia hostium, beneficia clarissimi viri, amicitiæ societatisque populi Romani, atque amicitiæ. Commoti animi sunt omnium: repertus est nemo, qui mori diceret satius esse. Itaque hoc adhuc oppidum Verres inuenit prope solum in orbe terrarum, vbi nihil eiusmodi rerum de publico per vim, nihil occultè, nihil imperio, nihil gratia, nihil pretio posset auferre. Veruntamen hasce huius cupiditates exponam alio loco: nunc ad Sthenium reuertar. Itaque ille vehementer Sthenio infensus, hospitium ei renunciat: domo eius emigrat, atque adeo est: nam iam ante migrarat. eum autem inimicissimi Sthenij domum suam statim inuitant, vt animum eius in Sthenium inflammarent, ementiendo aliquid, & criminando. Hi autem erant, inimici Agathinus homo nobilis, & Dorotheus, qui habebat in matrimonio Callidamam Agathini eius filiam, de qua ille audierat. itaque ad generum Agathini migrare maluit. Vna vox intercesserat, cum iste Dorotheum sic diligebat, vt diceres omnia inter eos esse communia. Agathinum ita obseruabat, vt aliquem affinem, ac propinquum. contemnere etiam signum illud Himeræ iam videbatur, quod eum multo magis figura & lineamenta hospitæ delectabant. Itaque hortari homines cœpit, vt aliquid Sthenio periculi crearent, criminisque confingerent. dicebant se illi nihil habere, quod dicerent, tam iste his apertè ostendit, & confirmauit, eos, in Sthenium quidquid vellent, dicerent, simul atque ad se detulissent, probaturos. Ita illi non procrastinant: Sthenium statim educunt: aiunt ab eo literas esse corruptas. Sthenius postulat, vt secum sui ciues agant de literis publicis corruptis, eiusque

rei legibus Thermicanorum actio sit: cum senatus populusque Romanus Thermitanis, quod semper in amicitia, fideque mansissent, vrbes, agros, leges suas reddidisset. Publiusque Rupilius postea legatus Siculis ex s.c. de decem legatorum sententia dedisset, vt ciues inter se legibus suis agerent: idemq; hoc habuerit Verres ipse in edicto, vt de his omnibus causis se ad leges reijceret. Iste homo omnium æquissimus, atque à cupiditate omnium remotissimus, se cognituru esse confirmat: paratum ad causam dicendam venire hora octaua iubet. non erat obscurum, quid homo improbus, ac nefarius cogitaret: neque enim ipse satis occultarat, nec mulier tacere poterat, intellectum est id istum agere, vt cum Sthenium sine vllo argumento, ac sine teste damnasset, tum homo nefarius de homine nobili, atque id ætatis, suoque hospite, virgis supplicium crudelissimè sumeret: quod cum esset perspicuum, de amicorum, hospitumq; suorum sententia, Thermis Sthenius Romam profugit hiemi, fluctibusque sese committere maluit, quàm non istam communem Siculorum tempestatem, calamitatemque vitare. Iste homo certus & diligens ad horam octauam præsto est. Sthenium citari iubet. quem postea quam videt non adesse, dolore ardere, atq; incundia furere cœpit: Venerios in domum Stheni mittere, equites circum agros eius villasque dimittere, itaque dum exspectat quidnam sibi certi afferatur, ante horam tertiam noctis de foro non discessit. Postridiè mane descendit: Agatinum ad sese vocari iubet eum de literis publicis in absentem Stheniu dicere. erat eiusmodi causa, vt ille ne sine aduersario quidem apud inimicum iudicem reperire posset quid diceret itaq; tantum verbo posuit, Sacerdote prætore, Sthenium literas publicas corrupisse. Vix ille hoc dixerat, cum iste pronũtiat, Sthenium literas publicas corrupisse videri: & hæc

pecuniæ addidit homo Venerius nouo modo, nul-
lo exemplo, ob eam rem H-S. quingenta Veneri E-
picrate de Sthenij bonis exacturum: bonaque eius
iam cœpit vendere: & vendidisset, si tantulum
mora fuisset, quo minus ei pecunia illa numerare-
tur. Ea postea quam numerata est, contentus hac in-
iquitate non fuit, palam de sella, ac tribunali pro-
nunciat, si quis absentem Sthenium rei capitalis re-
um facere vellet, sese eius nomen recepturum, & si-
mul, vt ad causam accederet, nomenque deferret,
Agathinum nouum affinem, atque hospitem cœpit
hortari. Cum ille clare, omnibus, audientibus, sese id
non esse facturum, neque se vsque eo Sthenio esse
inimicum, vt eum rei capitalis affinem esse diceret:
Hic cum repente Pacilius quidam, homo egens, &
leuis accedit: ait, si liceret, nomen absentis deferre
se velle. Iste verò, & licere, & fieri solere, & se rece-
pturum, itaque defertur, edicit statim, vt Kal. De-
cemb. adsit Sthenius Syracusis. Hic, qui Romam ve-
nisset, satisque feliciter anni iam aduerso tempore
nauigasset, omniaque habuisset æquiora & placabi-
liora, quam animum prætoris atq; hospitis, rem ad
amicos suos detulit: quæ vt erat acerba, atq; indig-
nissima videbatur omnibus. Itaq; in senatu continuo
Cn. Lentulus, & L. Gellius cos. faciunt mentionē,
placere sibi statui, si patribus conscriptis videretur, ne
absentes homines in prouincijs rei fierent rerum
capitalium: causam Sthenij totam, & istius crude-
litatem, & iniquitatem senatum docent. aderat in
senatu Verres, pater istius, & flens vnumquemque
senatorem rogabat, vt filio suo parceret: neque ta-
men multum proficiebat. erat enim summa volun-
tas senatus. Itaque sententię dicebantur, cum Sthe-
nius absens reus factus esset, de absente iudicium
nullum fieri placere: &, si quod esset factum: id ra-
tum esse non placere. eo die transigi nihil potuit,
quod & id temporis erat, & ille pater istius inuene-

rat homines, qui dicendo tempus consumerent. Postea senex Verres defensores, atq; hospites omnes Sthenij conuenit: rogat eos; atque orat, ne oppugnent filium suum: de Sthenio ne laborent: confirmat his, curaturum se esse. ne quid ei per filium suum noceretur: se homines certos eius rei causa in Siciliam & terra, & mari missurum. & erat spatium dierum fere triginta ante Kal. Decemb. quo iste, vt Syracusis Sthenius adesset, edixerat. Commouentur amici Sthenij: sperant fore, vt patris literis, nuntijsq; filius ab incœpto furore reuocetur. in senatu postea causa non agitur. Veniunt ad istum domestici nuntij, literasque à patre afferunt ante Kal. Decembr. cum isti etiam tum de Sthenio integra tota res esset: eodemq; ei tempore de eadem re literæ complures à multis eius amicis, ac necessarijs afferuntur. Hic iste, qui præ cupiditate neque officij sui, neque periculi, neque pietatis, neq; humanitatis rationem habuisset vnquam: neque in eo, quod monebatur, auctoritatem patris, nec in eo, quod rogabatur, voluntatem anteponendam putauit libidini suæ. mane Kal. Decemb. vt edixerat, Sthenium citari iubet. Si abs te istam rem parens tuus alicuius amici rogatu, benignitate, aut ambitione inductus petisset, grauissima tamen apud te voluntas patris esse debuisset: cum vero abs te tui capitis causa peteret, hominesque certos domo misisset. hiq; eo tempore ad te venissent, cum tibi in * integro tota res esset, ne tum quidem te potuit si non pietatis, at salutis tuæ ratio ad officium, sanitatemque reducere? Citat reum: non respondit. citat accusatorem (attendite quæso, videte quantopere istius amentiæ fortuna ipsa aduersata sit, & simul videte quis Sthenij causam casus adiuuerit) citatus accusator M. Pacilius nescio quo casu non respondit, non affuit. si præsens Sthenius reus esset factus. si manifesto in maleficio teneretur, tamen, cum accusator non adesset,

dicer, Schenium condemnari non oporteret, eter-
nus posset reus absente accusatore damnari, non
ego à Vibone Veliam paruulo nauigio inter fugiti-
uorum, ac prædonum, ac tua tela venissem quo tem-
pore omnis illa mea festinatio: fuit tum periculo
capitis, ob eam causam, ne tu ex reis eximerere, si
ego non adfuissem ad diem. Quid igitur erat in tuo
iudicio optatissimum, me, cum citatus essem, non
adesse, cur Schenio non putasti prodesse oportere,
si eius accusator non adfuisset? Itaq; fecit, vt exitus
iudicio similimus reperiretur, quem absente reo
fecerat cum absente accusatore condemnat. nuntia-
batur illi primis illis tẽporibus id, quod pater quo-
que ad eã pluribus verbis scripserat, agitatã rem esse
in senatu etiam in concione tribunũ plebis de cau-
sa Scenij M. Pallicanum esse quæstũ: postremò me
ipsum apud collegium hoc tribunorum plebis, cum
eorum omniũ edicto non liceret quemquam Romę
esse, qui rei capitalis cõdemnatus esset, egisse cau-
sam Scenij: cum rem ita exposuissem, quemadmo-
dum nũc apud vos, docuissemq; hanc damnationẽ
eius non oportere: tribunos pleb. hoc statuisse, id q;
omnium sententia pronuntiatum esse non videri
Scenium impedire edicto, quo minus ei liceret Ro-
mæ esse. Cum hæc ad istum afferrentur: timuit ali-
quando, & commotus est, vertit stilum in tabulis su-
is: quo facto causam omnem euertit suam nihil e-
nim sibi reliqui fecit, quod defendi aliqua ratione
posset. Nam si ita defenderet: recipi nomen absen-
tis licet: hoc fieri in prouincia nulla lex vetat: ma-
la & improba defensione, verum aliqua tamen vti
videretur. Postremo illo desperatissimo perfugio vi
posset, se imprudentem fecisse, existimasse id li-
cere. Quamquam hæc perditissima defensio est, ta-
men aliquid dici videretur. tollit ex tabulis id quod
erat, & facit, coram delatum esse. Hic videte in quot
laqueos se inducrit, quorum ex nullo se vnquam ex-

pediret. primùm ipse in Sicilia sæpe & palam de hoc superiore dixerat, & in sermone multis demonstrarat licere nomen recipere absentis: se exemplo fecisse id, quod fecisset. Hæc eum dicturum esse prima actione, & Sex. Pompeius Chlorus dixit, de cuius virtute antea commemoraui, & Cn. Pompeius Theodorus, homo Cn. Pompeij clarissimi viri iudicio plurimis maximisque in rebus probatissimus, & omnium existimatione ornatissimus, & Possidius Matro Solentinus, homo summa nobilitate, existimatione, virtute, & hac actione quam veletis multi dicent, & qui ex isto ipso audierint, viri primarij nostri ordinis, & alij qui interfuerint, cum absentium nomen reciperetur, deinde Romæ, cum res esset acta in senatu, omnes istius amici, in his etiam pater eius, hoc defendebant licere fieri: sæpe esse factum istum quod fecisset, aliorum exemplo, institutoque fecisse. dicit præterea testimonium tota Sicilia: qua in communibus postulatis ciuitatum omnium consulibus edidit, rogare atque orare patres conscriptos, vt statuerent, ne absentium nomina reciperentur. qua de re Cn. Lentulum patronum Siciliæ, clarissimum adolescentem dicere audistis: Siculos, ei se causam, quæ pro his sibi in senatu agenda esset, docerent, de Sthenij calamitate quæstos esse, propterque hanc iniuriam quæ Sthenio facta esset, eos statuisse, vt quod dico postularetur. Quæ cum ita essent, tantane amentia præditus, atque audacia fuisti, vt in re tam clara, tam testata, tam abs te ipso peruulgata, tabulas publicas corrumpere auderes? At quemadmodum corripisti? nonne ita, vt omnibus nobis tacentibus ipsæ te tuę tabulæ condemnare possent? * quæso codicem circumser: ostende, videtisne totum hoc nomen, coram vbi facit delatum, esse in litura? Quid fuit istic antea scriptum? quod mendum ista litura correxit? quid à nobis, iudices expectatis argumenta huius criminis? nihil dicimus:

dium tabulæ sunt in medio, quæ se corruptas, ac
falsas esse clamant. ex istis etiam tu rebus
refelli te posse confidis? cum te nos non opinio-
ne aliqua, sed cuius vestigijs persequamur, quæ tu in
tabulis publicis expressa, ac recentia reliquisti. is
enim Sthenium literas publicas corrupisse
cuiquam incognita iudicabit, qui defendere non potu-
erit, se ex ipsius Sthenij nomine literas publicas
non corrupisse? Videte porro aliam dementiam:
Siculum, cum expediret sese vult, induat. Cognito-
rem adscribit Sthenio. Quem? cognatum aliquem,
an propinquum? non: Thermitanum aliquem ho-
minem hominem, ac nobilem? ne id quidem. at Si-
culum, in quo aliquis splendor, dignitasque esset?
minime. Quid igitur? Ciuem Romanum, cui hoc
probari posset? Cum esset Sthenius ciuitatis suæ
nobilissimæ, amplissima cognatione, plurimis ami-
citijs præterea tota Sicilia multum auctoritate
& gratia posset, inuenire neminem Siculum potuit,
qui pro se cognitor fieret? hoc * probabis his? an
ipse ciuem Romanum maluit? credo, cui Siculo, cum
civis esset, ciuis Romanus cognitor factus vn-
quam sit, omnium prætorum literas, qui ante fe-
cerunt proferes: explica: si vnum inueneris, ego hoc
tibi quemadmodum in tabulis scriptum habes, ita
factum esse concedam. At, credo, Sthenius hoc sibi
parum esse putauit, eligere è ciuium Rom. nume-
ro, ex amicorum atque hospitum suorum copia,
quem cognitorem daret. Quem delegit? quis in ta-
bulis scriptus est? C. Claudius C. filius Palatina. Nō
quæro, quis hic sit Claudius, quàm splendidus, quā
nobilis, quàm videbeus, propter cuius auctoritatē,
& dignitatem Sthenius ab omnium Siculorum cō-
tumelia discederet, & ciuem Romanum cognitor
daret: nihil horum quæro. fortasse enim Sthe-
nius non splendorem hominis, sed familiaritatem
secutus est, quid si omnium mortalium Sthenio ne-

mo inimicior, quàm hic C. Claudius tum semper, tũ in his ipsis rebus, & temporibus fuit? si de literis corruptis contra venit? si contra omnem rationem pugnauit? vtrum potius pro Sthenio inimicum cognitorem esse factum, an te in Sthenij * periculum inimici eius nomine abusum esse credemus? Ac ne quis forte dubiter, cuiusmodi totum sit negotium, tametsi iamdudum omnibus istius improbitatem perspicuam esse confido, tamen paululum etiam attendite. Videtis illum subcrispo capillo, nigrum, qui eo vultu nos intuetur, vt sibi ipse peracutus esse videatur? qui tabulas tenet? qui scribit? qui mouet? qui proximus est? is est C. Clodius, qui in Sicilia sequester istius, interpres, cõfector negotiorum, prope collega Timarchidi numerabatur, nisi * obtinet eum locum, vt vix Apronio illi de familiaritate cõcedere * videatur, vt qui se non Timarchidis, sed ipsius Verris collegam, & socium esse dicebat, dubitare etiamnum potestis, quin eum iste potissimum ex omni numero delegerit, cui improbã personam imponeret, quem & huic inimicissimum, & sibi amicum esse arbitraretur? Hic vos * dubitatis iudices, tantam istius audaciam, tantam crudelitatem, tanta iniuriam vindicare? dubitatis exemplũ iudicum illorum sequi, qui damnato Cn. Dolabella damnationem Philodami Opuntij rescinderunt, quod is non absens reus factus esset: quæ res iniquissima, & acerbissima est: sed cũ ei legatio Romam à suis ciuibus esset data? Quod illi iudices multo in leviore causa statuerunt, æquitatem secuti, vos id facietis in grauissima causa, præsertim aliorum auctoritate iam confirmatum, dubitabitis? At quem hominem, C. Verres, tanta, tam insigni iniuria affecisti? cuius absentis nomen recepistis? quem absentem nonnullo fine crimine, & sine teste, verum etiam sine accusatore damnastis? quem hominem dij immortales? non dicam amicum tuum, quod apud homines chariss-

clarissimum est: non hospitem, quod sanctissimum. Nihil enim minus libenter de Sthenio commemoro: nihil aliud in eo, quod reprehendi possit, inuenio, nisi quod homo frugalissimus, atque integerrimus te hominem plenum stupri, flagitij, sceleris, dotem fiam inuitauit, nisi quod qui C. Marij, Cn. Pompeij, C. Marcelli, L. Sisennæ, tui defensoris, cæterorumque virorum fortissimorum hospes fuisset, atque esset, ad eum numerum clarissimorum hominum quoq; nomen adscripserit. Quare de hospitio violato, & de isto tuo nefario scelere nihil dicam, hoc dico, non his qui Sthenium norunt, hoc est nemini eorum qui in Sicilia fuerunt (nemo enim ignorat quo hic in ciuitate sua splendore, qua apud omnes Siculos dignitate, atq; existimatione sit) sed reliquis quoq; qui ea prouincia non fuerunt, intelligere possunt, in quo homine tu statueris exemplum eiusmodi, quod tum propter iniquitatem rei, tum etiam propter hominis dignitatē acerbū omnibus, atque intolerandum videretur. Estne Sthenius is, qui omnes honores domi suæ facillimè cum adeptus esset amplissimè, ac magnificentissimè gessit? qui oppidum non maximū maximis ex pecunia sua locis communibus, monumentisq; decorauit? cuius de meritis in remp. Thermitanorum, Siculosq; vniuersos fuit enea tabula fixa Thermis in Curia? in qua publicè erat de huius beneficijs scriptum, & in ciuitate? quæ tabula tum imperio tuo reuulsa, nunc à me tamen reportata est, vt omnes huius honores inter suos, & amplitudinem possent cognoscere. Estne hic qui apud Cn. Pompeium clarissimum virum cum accusatus esset, quod propter C. Marij familiaritatem, & hospitium, contra rempub. sensisset cum, inimici & accusatores eius diuerent, cum magis inuidioso crimine, quàm vero* accerseretur, ita à Cn. Pompeio absolutus est, vt in eo ipso iudicio Pompeius hunc hospitio suo dignissimum statuerit?

ita porro laudatus, defensusque ab omnibus Siculis vt idem Pompeius non ab homine solum, sed etiam à prouincia tota se huius absolutione inire gratiam arbitraretur? postremò est ne hic, qui & animum in rempub. habuit eiusmodi, & tantum auctoritatis apud suos ciues potuit, vt perficeret, in Sicilia fore te prætore, quod non modo Siculus nemo, sed ne Sicilia quidem tota potuisset: vt ex oppido Thermis nullum signum, nullum ornamentum, nihil ex sacro, nihil de publico attingeres? cum præsertim essent multa præclara, & tu omnia concupisses. Denique nunc vide, quid inter te, cuius nomine apud Siculos dies festi agitantur, & præclara illa Veneralia celebrantur, cui statuæ Romæ stant inauratæ, à communi Sicilia, quemadmodum inscriptum videmus, datæ: vide inquam, quid inter te, & huius Siculum, qui ab te est patrono Siciliæ condemnatus, interfuit. Hunc ciuitates ex Sicilia permultæ testimonio suo, legationibusq; ad eam rem missis publicè laudant: te omnium Siculorum patronum vna Mamertina ciuitas socia furtorum, ac flagitiorum tuorum publicè laudat: ita tamen nouo more, vt legati laudant, legatio laudet: cæteræ quidem ciuitates publicè literis, legationibus, testimonijs accusant, quæruntur, arguunt: si tu absolutus fis, funditus euersas se esse arbitrantur. Hoc de homine, ac de huius bonis etiam in * Eryce monte monumentum tuorum flagitiorum crudelitatisque posuisti: in quo Sthenij Thermitani nomen adscriptum est. Vidi argenteum Cupidinem eum lampade. Quid tandem habuit argumenti aut rationis res, quamobrem in eo potissimum Sthenianum præmium poneretur? verum hoc signum cupiditatis tuæ, an trophæum necessitudinis atque hospitij, an amoris indicium esse voluisti? Faciunt hoc homines, quos in summa nequitia non solum libido & voluptas verum etiam ipsius nequitiæ fama delectat, vt multis in locis notas, ac vestigia scele-

[illegible] qui venit: audebat amore illius [illegible] quam hospitij iura violare, hoc [illegible] tamen, verum etiam commendare [illegible] videbat, atq; ex illa ipsa re, quam accusator [illegible], gesserat, Veneri potissimum debere [illegible] statuit, quæ illam totam accusationem, [illegible] conflarat. Putarem te gratum in deos, si [illegible] Veneri non de Sthenij bonis dedisses, [illegible] quod facere debuisti, præsertim cum ti[illegible] Cheridone Veneris sacerdotes, [illegible] sanctæ eaiusdam non omnia sic ilorum ro[illegible] fuerint, si hoc a me muneris non vnerit [illegible] impetrasse, sine animus, atque amor in [illegible] cultum tuos, offensa iustitia orauit, ac iudi[illegible] non hoc facere coegisset, atq; hæc vna cau[illegible] quod amicum, atq; hospitem meum Sthe[illegible] quem ego in qua cura mea singulariter dilexi, de quo optime existimassem, quem in pro[illegible] consulatu meo, in re studiosissima, expedita [illegible] essem, cum eum deligerem, sederet, [illegible] tales, tamen digna causa esset, cur immi[illegible] improbissimi susciperem, vt hospitis [illegible] defenderem. Fecerunt hoc multi [illegible] maiores nostros: fecit etiam nuper homo [illegible] Cn. Domitius, qui M. Silanum consulare [illegible] at eum propter Egriconi ariranspadani ho[illegible] iniuriæ, putaret me idoneum, qui exemplum [illegible] humanitatis atq; officij, proponeremque [illegible] hospitibus ac necessarijs, quo tutiorem [illegible] me meo patrocinio victuros esse arbitrarentur, [illegible] vero in communibus iniurijs totius prouinciæ [illegible] quod eadem continentur, inuitus, vno tem[illegible] me hospites atq; amici publice, priuatimque [illegible]? profecto veneri non debeo, ne quis [illegible] quod facio, non existimet me summi officij ra[illegible] impulsum eo animi; suscepisse. Atque vt ali[illegible] de rebus ab illo cognitis, iudicatisq;, & de

iudicijs datis, dicere desistamus; & quoniam satis istius in ius generibus infinita sunt: nos modum aliquem, & finem orationi nostræ criminibusq; faciamus: pauca ex aliis generibus sumemus. Ausilis obius dicendum Q. Varium dicere, procuratores suos isti centum & triginta millia nummum dedisse. neminiths Q. Varij testimonium, remq; hanc totam C. Sacerdotis hominis ornatissimi testimonio comprobari: scitis Cn. Sertium, M. Modium, equites Romanos, sexcentos præterea cives Rom. multos Siculos dixisse, pecuniam ob ius dicendum datam, de quo crimine quid ego disputem, cum tot in patrum sit in testibus? quid porrò argumenter, ea de re dubitare nemo potest? an hoc dubitabit quisquam omnium, quin is venalem in Sicilia iurisdictionem habuerit, qui Romæ totum edictum, atque omnia decreta vendiderit? & quin à Siculis ob decreta interponenda pecuniam acceperit, qui M. Odium Ligurem ob ius dicendum populerit? Quæ enim præterea genus pecuniæ cogendæ præterijt quod non ab omnibus alijs præterierit, exceperit? equa res apud ciuitates Siculas expertus, in qua aut honos aliquis sit, aut potestas, aut procuratio; quin eam rem ad tuum quæstum, nundinationemq; hominum traduxeris? Dicta sunt priuatim actione, & priuatim, & publicè testimonia: legati Centuripini, Heleſini, Catinenſes, Panormitanique dixerunt, mulctarum præterea ciuitatum, & priuatum plurima: quorum ex testimonijs cognoscere potuistis, tota Sicilia per triennium memoriam vlla in ciuitate senatorem factum esse gratis, neminem, ex leges eorum sunt, suffragijs, neminem, nisi ipsius imperio, aut literis: atque in his omnibus senatoribus cooptandis, non modo suffragia nulla fuisse, sed ne genera quidem spectata esse ex quibus in eum ordinem cooptari liceret neq; census, neque ætatis, neque cetera Siculorum iura valuisse, qui-

senator voluerit fieri, quamuis puer, quamuis egnas, quamuis ex eo loco, ex quo non liceret, si pretio apud illum fieret idoneus, vt vincere fatum esse semper: non modo Siculorum nihil hac re valuisse Leges, sed ne a senatu quidem populoq; Rom. datas. Quas enim leges foedis, amicitiae datis, qui habet imperium a populo Rom. auctoritatem legum dandarum a senatu: has habent & populi Romani, & senatus existimationes, illa pro multis & magnis suis, maiorumque nostrum in reip. nostram meritis, atque beneficijs nuper L. Licinio, Q. Mucio Coss. cum Siculorum inter se controuersias de senatu cooptando leges a senatu nostro petiuerunt. decreuit senatus honorifico s. c. vt his C. Claudius Appij filius praetor de senatu cooptando leges conscriberet. C. Claudius adhibitis omnibus Marcellis, qui tum erant, de eorum sententia leges Halesinis dedit: in quibus multa sanxit de aetate hominum, qui minor triginta annis natu: de quaestu, quem facere, ac ne liceret: de censu, de caeteris rebus, quae omnes ante illum praetorem, & nostrorum magistratuum auctoritate, & Halesinorum summa diligentia valuerunt, ab isto & praeco qui voluit, & ordinem precio mercatus est: & pueri annorum septem, septenumque denum senatorium nomen nominati sunt & quod Halesini antiquissimi & fidelissimi socij atque amici Romae impetrarunt, vt apud se ne suffragijs quidem fieri liceret: id isto vt fieri posset effecit. Agrigentini de senatu cooptando Scipionis leges antiquas habent: in quibus & eadem illa* sancita sunt, & hoc amplius. cum Agrigentinorum duo genera sint, vnum veterum alterum colonorum quos P. Manlius praetor ex s. c. de oppidis Siculorum deduxit Agrigentum: cautum est in Scipionis legibus, ne plures* essent e coloniorum numero, quam ex* vetere Agri-

gentinorum iste, qui omnia iura pretio exequisset, omniumq; rerum delectum atq; discrimen pecunia sustulisset. non modo illa, quæ erant ætatis, ordinis, quæstus q; permiscuit: sed etiam in his duobus generibus, ciuium nouorum, veterumq; delectum, ordinemq; turbauit. Nam cum esset ex veteri numero quidam senator demortuus, & cum ex utroque genere par numerus reliquus esset, veterem eligi necesse erat legibus, vt his † amplius numerus esset. Quæ cum ita se res haberet: tamen ad illum venerunt emptum locum illum senatorium non solum veteres, sed etiam noui fit, vt pretio nouus emeret, literasq; à prætore auferat. Agrigentini ad illum legatos mittunt, qui eum leges doceant, consuetudinemq; omnium annorum demonstrent: vt ille intelligeret, ei se illum locum vendidisse, cui ne commercium quidem esse oporteret, quorum oratione iste, cum pretium iam accepisset, ne tantulum quidem commotus est. Idem fecit Heracleæ, nam eo quoq; colonos P. Rupilius deduxit, legesq; suas de sacerdotando senatu, ac de numero veterum atq; nouorum dedit. Ibi nō solum iste, vt apud ceteros, pecuniam accepit, sed etiam genera veteri, ac nouorum, numerumq; permiscuit. Nolite expectare, dum omnes obeam orationē meā ciuitates: hoc vno cōplector crimine omnia: neminem isto prætore senatorē fieri potuisse, nisi qui isti pecuniam dedisset. Hoc idē transfero in magistratus, curationes sacerdotia: quibus in rebus non solum hominum iura, sed etiam deorum religiones, immortalium omnes pudiauit. Syracusis lex est de religione, quæ iubet annos singulos Iouis sacerdotem sorti o capi iubeat: quod apud illos amplissimum sacerdotium putatur, cum suffragijs tres ex tribus generibus creati sunt, res reuocatur ad sortem. Perfecerat iste imperio, vt pro suffragio Theomnastus familiaris suus in tribus illis renuntiaretur. in sorte, cui imperare non pote-

re, spectabant homines, quidnam actorus esset, dicturus quod erat facillimum, primo verat sortiri: aut extra sortē Theomnastum renunciari. negant id licere, per religiones sacrorū vllo modo fieri posse dicunt; negant esse. Iubet ille sibi legē legi in qua scriptum erat, vt quot essent renūciationes in hydriam sortes conijcerentur: cuius nomine exisset, vt is haberet sacerdotium. homo ingenio-sissimus, peractis, Optimè, inquit: nempè scriptum ita est, quot renunciationes erunt. quot ergò sunt renūciationes? tres. Numquid igitur oportet, nisi tres sortes conijci? vnam educi? nihil conijci iubet tres, quia omnibus scriptū esset nomen Theomnasti, qui actionis maximus, cum id vniuersis indignum, tum actorum videretur. Ita Iouis illius sacerdotium amplissimum per hanc rationem Theomnastō datur. Cephaleōn mensis est certus, quo mense sacerdotem creari oportebat. Erat eius honoris candidatus Arthenio quidam, Climachias cognomine, homo haud locuples, & domi nobilis: sed is fieri nullo modo poterat, si Herodotus quidam adesset. Quibus ille, atq; honos in illum amplitudo debebat pervenire Climachias quidem eō contendebat. res ad iudicem defertur, & illius more decidi tur. Rōmanorum quæ nota ac pretiosa auferuntur. Herodotus Rōmanus erat, sibi putabat esse ad comitia tempore veniendum, si prīdie venisset. Iste ne aut alio mense ac fas esset comitia haberētur, aut Herodoto præsenti hoc non adimeretur, id quod iste non laborabat, Climachias minime volebat, excogitat (dixi iamdudum ne est homo acutior quisquam, neo fuit) excogitat, inquam, quem admodum mense illo legitimo comitia haberentur, nec tamen Herodotus adesse posset. Consuerudo Siculorum, ceterorumq; Græcorum, quod suos dies mensesq; congruere volunt cum solis Lunæq; ratione, vt nonnunquam, si quid accreuit, existant vnum aliquem diem, aut sum-

mum biduum ex mense: quos illi ἐξαμήνους dies nominant; item nonnunquam vno die longiorem mensem faciunt, aut biduo. Quæ iste cum cognouisset, nouus astrologus, qui non tam cæli rationem quam ærati argenti duceret: eximi iubet non diem ex mense, sed ex anno vnum, dimidiatum & mensem hoc modo: vt quo die, verbi causa esse oportuit Idus Ianuarias, eo die Kal. Martias proscriberet: itaque fit omnibus recusantibus, & implorantibus, dies is erat legitimus comitijs habendis: eo modo sacerdos Climachias renuntiatus est. Herodorus ex Roma reuertitur, dies, vt ipse putabat, quindecim antè comitia, offendit eum mensem comitialem, comitijs iam abhinc triginta diebus habitis. tunc Cephaleditani decreuerunt intercalarium x i v. dierum longum, vt reliqui menses in suam rationem restituerentur. Hoc si Romæ fieri posset, certe aliqua ratione expugnasset iste, vt dies x i v. inter tantos dolos tollerentur, per quos solos iudicia fieri possunt. Iam verò censores quemadmodum in Sycilia iste prætore creati sunt, operæ pretium est cognoscere. Ille enim est magistratus apud Siculos, qui diligentissimè mandatur à populo propter hanc causam: quod omnes Siculi ex censu quotannis tributa conferunt, in censu habendo potestas, omnis æstimationis habendæ, summæque faciendæ censori permittitur, itaque cum populus, cui maximè fidem suarum rerum habeat, maxima cura deligit: & propter magnitudinem potestatis hic magistratus à populo summa ambitione contenditur. In ea re nihil obscurè facere voluit, non in sortitione fallere, neq; dies de tabellis eximere, nihil latè, vafre nec malitiosè facere coepit: sed vt studia, cupiditates, honoris atque ambitiones ex omnibus ciuitatibus tollerent, quæ res, exercendæ rei causa solent esse, ostendit, se in omnibus ciuitatibus censores esse facturum. Tanto mercatu prætoris indicto, concurritur vndique

[illegible] flagrabat domus nota prætoria [illegible] & cupiditate nec mirum, omnibus [illegible] ad imitatum vnam in domum tenebatis, [illegible] ambitione prouinciæ totius in vnos cubi[illegible] exquisitis palàm pretijs, solicitationi[illegible] facta, describebas censores huius in singulas [illegible] Timarchides, is suo labore, suisq; accessio[illegible] huius negotij, atq; operis molestiam conso[illegible] rat, vt ad istum sine vlla sollicitudine summa [illegible] referretur. Iam hic Timarchides quantam [illegible] fecerit, plane adhuc cognoscere non po[illegible] nullis ornamentis priore illius quam varie quæ [illegible] data esset, multorum ex testimoniis [illegible] Sed ne mirentur, qua ratione is tabu[illegible] illius liberrimi potuerit, exponam vobis bre[illegible] quid hominis fuerit, & istius nequitiæ, qui illi [illegible] habuerit, eo præsertim numero ac loco, & [illegible] prouincia cognoscatis. In mulierum [illegible] & in omni eiusmodi luxuria, atque ne[illegible] mirandum in modum reperiebam hunc Ti[illegible] adistius flagitiosis libidines, singula[illegible] nequinam earum, atq; apud istius nutum [illegible] appellare, corrumpere, quid vis facere in e[illegible] sub oculis tuis callidè, quamuis audaces [illegible] quosdam in quæstorem, eos deuincta quadam [illegible] quam gratia furandi iam ipsum Verrem [illegible] esset, sensisse hianti, atq; imminenti fuisse ingenio [illegible] & cognitione nulla: vt quicquid sua sponte faciebat, [illegible] quod vos Romæ cognouissetis, eripere potius, quã [illegible] videretur? Huius verò erat artes, & malitiosa [illegible] quod acutissimè tota prouincia quid cuique [illegible] esset necesse, indagare, & odorari solebat: eundem [illegible] diligenter cognoscere, colloqui, attentare; [illegible] causas, voluntates, perspicere, tentare [illegible] copias, quibus opus esset, vti assarat, qui [illegible] experiret, spem offerre accusatoris, & quæstu[illegible] planum quicquid erat, habebat in potestate, quod

cuique negotij constari volebat, nulla labore fide, bac iustius omnia decreta, imperia, leges perscri, mie & callidissime videbatur. Ac non solum eratu, minus iste cupiditatum, verum etiam ipse in, commendatione atque non solum numquam, si quid vi, deretur, tollere solebat, ex quibus pecuniam ma, ximam fecit, sed etiam voluptatum flagitiorum, que istius ipse reliquias colligebat. Itaque, in Sicilia non Athenionem, qui nullum oppidum cepit, sed Timarchidem fugitivum omnibus oppidis per triennium fuisse regnasse; in Timarchidis porro latrocinio populi Rom. antiquissimorum, atque amicissimorum liberos, matres familias, bona, fortunasque omnes fuisse. Is igitur, ut dico, Timarchides in omnibus civitatibus accepto pretio censores dimittebat, cum isto prætore, censorium ne simulandi quidem causa fuerunt. Iam hoc impudentissimè: palam (lex enim videlicet legibus) singulis censoribus denos trecenti ad statuam prætoris imperari solent. Censores CCCXX. facti sunt: pecuniam illam ob censuram contra leges, etiam dedecus. Hæc dum in vita illis palam fabas legibus contulerunt, ita statim. Primum, quo tantam pecuniam? deinde quando censores ad statuam sibi conferebant? ordo ullus censorum est? collegium? genus aliquod hominum? nam aut publicè civitates istos honores habent, aut generatim homines, ut aratores, ut mercatores, ut nauicularij. Censores quidem qui magis, quam edes? ob beneficium? ergò hoc fatebere, abstinebat petitu esse: nam erepta non audebis dicere. Te ex magistratus hominibus beneficij, non rei, cui petiisse? hoc autem cum tute fatebere? quisquam dubitabit, quin tu istam apud populos prouinciæ istius inuidiam, atq; offensionem no ambitionis, neq; beneficiorum collocandorum, sed pecuniæ corradendæ causa fusceperis? Itaq; censores fecerunt idem, quod in nostra repub. solent ij, qui per largi-

tionem

magistratus adepti sunt, dederunt operam,
ne quid acerbe in gererent, vt illam secuti rei fa-
cilitatem. Sic cessus habitus est, te prætore,
nullius diuitatis respub. posset admini-
strari, quam locupletissimi cuiusq; censum extenu-
arunt auxerunt. Itaq; in tribubus imperanti
vt vectigalia plebi imponebatur, vt, etiã si ho-
nestè facerent, res ipsa illum cessum repudiaret, id
facilè intelligi facillimè te ipsa potest. Nã L. Metel-
lus, postea quam ego inquirendi causa in Sicili-
am perueni, Lentulo, adiecta iustus non modo ad
ipsum, verum etiam cognatus factus est, is, quod vi-
debatur censum stare nullo modo posse, ei cen-
sui iussit, qui vir fortissimo, atque innocen-
tissimo fuit. Peduceo prætore habitus esset, ei
non tam censores legibus facti, delecti à ciui-
bus, quibus, si quid commisissent, pœnè le-
ges erant constitutæ. Te autẽ prætore, qui censor
ex lege maneret, qua nõ retinebatur, quoniam
omnis lege non erat aut animaduersionẽ tuam, cui
quid ab te emerat, vendidisset? Venerat iam, fa-
cti sunt cessus Metellus: cogat illos laudare, sicut
Scipio censuram est: modo hæc faciat, quæ facta
sunt. Venit enim vnquam tanta à quoquam contumelia,
quam ignominia afficitus est? Quinto quoque
anno Sicilia tota censebatur, erat census prætore Pedu-
cæo, quinto anno cum te prætore incidisset, cen-
sus denuo est. Postero anno L. Metellus mentionem
ne census fieri veretur: censores dicit deinceps sibi
non placere reuincere à Peduceano cessum obseruari
hoc modo. Si eius inimicus tibi fecisset, tamẽ si ani-
mo vehementius tulisset, inimici nomen graue
videretur, decet amicas reges, & cognatus voluntas
quidem enim si prouincia recincta, si falsus ipse
in provincia vellet esse, facere nõ potuit. Expectas
etiam quid hi iudices tibi magistratui abrogasse,
quam ignominia te afficisset, quam eum ex, quo

in magistratu gessisti, sustulit, atq; iuticæ iudicem fe-
Neq; in hac re sola huius cuiusmodi sed multarum ego
in Siciliam veni, in maximis rebus & periculosis. nam
& Heraclio Syracusano tuos illos palæstinas hono
restituere iussit & Epicrati Bidinos & pupillo Eu
panitano A. Claudium & nisi mature Metellus ra
ciliam venisset cum literis, minus x x x. diebus Me
tellus totam triennij prætura resciderat. Et quo
niam de ea pecunia, quam tibi ad statuam ecthoes
contulerunt, dixi, non mihi prætermittendum vide
tur, ne illud quidem genus pecuniæ conciliare, qua
ta à ciuitatibus statuarum nomine coegisti. Vide
enim, ne pecuniæ summam esse pergrandem ad
m. s. c x x. millia tantum cõficitur ex tellurensibus ad
literis ciuitatum & illæ hoc consecutæ, ne potuis
liter dicere, quare cuiusmodi pateremus esse illa que
negar, cũ hæc tam improba sunt, quæ fateris? Quid
enim iudices constituent? consumptam esse omne
istam pecuniam in statuis? fac ita esse: tamen hoc
ferendum nullo modo est, tantam à sociis pecu
niam auferri, vt omnibus in angiportis prædatum
probissimi status ponantur, quæ vix nobis tuti es
posse videamur. Verum vbi tandem, aut in quot
statuis ista tanta pecunia consumpta est? consume
tur, inquies, scilicet expectemus, legimus illud
quinquennium: si hoc interuallo non consumptum
tum deniq; nomen eius de repetundis pecuniis sta
tuarum nomine deferemus. reus est maximis plu
misque criminibus in iudicium vocatus es. c x.
millia ex hoc vno genere capta videmus. si con
demnatus eris, non opinor id agas, vt ista pecunia
quinquennio consumatur in statuis sed abs te ut
re, quæ erit tam ar ens, qui te ex tot tantisque ci
minibus elapsum post quinquennium statuarum
nomine accersat? tamen hoc ad hunc consumptæ
pecuniæ est & eius pecuniæ non consumptum ius
licet iam intelligamus, quam ea esse rationem, qua

&

& sic n. c x x x. millia uno genere conciliarit, & ceteri & ceteri, si à uobis hoc erit comprobatum, quam uolent magnas hoc nomine pecunias capere possint: ut iam uideamur non à pecuniis capiendis homines abstterrere, sed cum genera quædam pecuniarum capiendarum comprobauerimus: honestissimis turpissimis rebus imponere. Etenim si C. Verres n. c x x x. millia populum, uerbi gratia, Centuripinum poposcisset, eamque ab his pecuniam abstulisset: nõ opinor, esset dubium, quin eum reum id planum fieret, condemnari necesse esset. Quid, si eundem populum n. c x x x. millia popos-cit, atque coegit, atque abstulit? num ideirco absolueretur, quod assciptum est, eam pecuniam dari statuarũ nomine? non opinor: nisi forte id aperte, non ut magistratibus nostris moremgerere uidetur. Quod si quem statuæ magnoperè delectant, & si quis earum honore & gloriæ ducitur: is hæc omnia constituat necesse est: primum auerti pecuniam domum non placere: deinde, ipsarum statuarum modum quendam esse oportere: deinde illud etiam ab iniuris exigi non oportere. Ac de auertenda pecunia, quæro abs te, uerum ipsæ ciuitates solæ sine statuas tibi faciundas locare, ei cui posset locare extra conditione locare: an aliquem curatorem præfecere, qui statuis faciundis præesset, an tibi, an cui tu imperasses, annumerare pecuniam? Nam si per eos statuæ fiebant, à quibus tibi iste homo habebatur, audio: sin Timarchidi pecunia numerabatur: desine quæso simulare, te, cum in manifesto furto teneare, gloriæ studiosum, ac monumentorum fuisse. Quid verò? modum statuarum habendum plane aequi habeatur necesse est, etenim sic cogitabat. Syracusana ciuitas (ut eam potissimum nominem) decidit ei statuam: est honos. & pari bella hæc pietatis, & quæ uana simulatio sit in

filio, ferri hoc potest, hunc enim puerum non oderant, verum quoties, & quod nominibus à Syracusanis statuas auferes, vt in foro statuerentur, abstulisti: vt in curia, collegisti: vt pecuniam conferret in eas statuas, quæ Romæ ponerentur, imperasti vt idem darent homines aratorum nomine, dederunt: vt ijdem pro parte in commune Siciliæ conferrent, etiam id contulerunt. Vna ciuitas cum tot nominibus pecuniam contulerit, idemq; hoc ciuitates ceteræ fecerint, non res ipsa vos admonet, vt putetis modum aliquem huic cupiditati constitui oportere? Quod si hoc, voluntate sua nulla ciuitas fecit: si omnes impetio, metu, vi, malo adductæ tibi pecuniam statuarum nomine contulerunt: per deos immortales, cui dubium esse poterit, quin, etiam si quis statuas accipere ad statuas licere, idem tamen statuas petere certè non licere? Primum igitur in hanc rem testem totam Siciliam citabo: quæ mihi vna voce statuarum nomine magnâ pecuniam per vim coactam esse demõstrat. nam legationes omnium ciuitatum in postulatis communibus, quæ ferè omnia ex tuis iniurijs nata sunt, etiam hoc ediderunt, vt statuas ne cui, nisi cum is de prouincia decessisset, polliceremur. Tot prætores in Sicilia fuerunt, vnos apud maiores nostros Siculi senatum adierunt, toties hac memoria tamẽ huiusce noui postulati genus, atque principium tua prætura attulit. Quid enim tam nouum non solum re, sed genere ipso postulandi? nam cetera, quæ sunt in ijsdem postulatis de iniurijs tuis, sunt noua: sed tamen non nouo modo postulantur. Rogant, & orant Siculi patres conscriptos, ne nostri magistratus posthac decumas frumenti lectonica vendant, ne primus cõtra vendiderit, audio. nolle eam rem quod imperatur, æstimari. hoc quidq; propter tuos tenues denarios nunc primum postulatur. sed genus istud postulandi non est nouum, absentis nomen recipiunt. ex Sthenij calamita-

te,

re. Tua natum est iniuria. Cætera non colligam
sed omnia Siculorum postulata eiusmodi, vt crimi-
na collecta in vnum te reum esse videantur. quæ ta-
men omnia nouas iniurias habent, sed postulationū
formulas vsitatas. Hoc postulatum de statuis ridi-
culum esse videatur ei, qui rem, sententiamque non
perficiant, postulant enim, non, vt ne cogantur sta-
tuere. quid igitur? vt ipsis ne liceat. quid est hoc?
peto à me, quod in tua potestate est, vt id tibi face-
re ne liceat? pete potius, ne quis te inuitum pollici,
aut facere cogat. nihil ergò, inquit, negabunt e-
nim omnes se coegisse. si me saluum esse vis, mihi
aufer istam vim, vt omninò mihi non liceat pol-
liceri. Ex qua prætura primum nata est hæc postu-
latio, cum vrunter, hoc significant, atq; adeò ar-
gento ostendunt, sese ad statuas pecuniam metu ac
malo coactos inuitissimos contulisse. Quid si hoc
non dicant? tibi non necesse sit ipsi id confiteri? vi-
de, et perspice, quid de sensione sis visurus. Iam intel-
lego hoc ab te statuis constituendi esse. mihi enim
renunciatur, ita constitui à tuis patronis hominibus
ingeniosa cautum tuam, & ita eos abs te instituti, de-
cere vt quisq; ex prouincia Sicilia grauior homo
atque honestior testimonium vehementius dixerit,
sicuti Siculi multi primarij viri multa dixerunt, te
statuas hoc istis tuis defensoribus dicere: inimicus
est, propterea, quod arator est. itaq; vno genere, o
Prætor, ex omnibus habetis in animo genus hoc
aratorum, quod eos infenso animo, atq; inimico ve-
nisse dicatis, quale fuerit in decumis illo vehementi-
er. Ergò aratores inimici, omnes aduersarij? nemo
eorum est, quin perisse te cupiat? omninò præclarè
te habes, cum is ordo, atq; id genus hominum, quod
optimum, atq; honestissimum est, à quo vno & sum-
ma reipublicæ, & illa prouincia maximè continetur,
tibi est inimicissimum. Verum esto. alio loco de ara-
torum animo, & iniurijs videro: nunc quod mihi

abs te datur, id accipio, eos tibi esse amicissimos: nempè ita dicis, propter decumas. cóce do. nó quæro iure, an iniuria sint inimici. Quid ergò illæ statuæ equestres inauratæ volunt, quæ populi Rom. oculos, animosq; maximè offendunt, propter eiem Vulcani? Nam scriptum esse video, quandam ex his statuam aratores dedisse. si honoris causa statuam dederunt, inimici non sunt. credamus testibus tuis. Cur enim honori tuo, nunc iam religioni suæ consulerent? sin autem metu coacti dederunt, confitearis te esse exactum, te in provincia pecuniâ statuarum nomine primum, ac iterum coegisse, vtrum tibi commodum est, elige. Equidem libenter hoc iam crimen de statuis relinquam, vt mihi tu illud concedas, quod tibi honestissimum est, aratores tibi ad statuam honoris causa voluntate sua cótulisse, da mihi hoc: tu mihi maximam partem defensionis præcideris. non enim poteris aratores tibi iratos esse, atque inimicos dicere. O causam singularem, ô defensionem miseram ac perditam: nolle hoc accipere reum ab accusatore, & eum reum, qui prætor in Sicilia fuerit, aratores statuam sua voluntate statuisse, aratores de eo bene existimare, amicos esse, saluum esse cupere. nemo nec hoc vos existimetis; obruitur enim aratorum testimonijs. vtar eo quod datur. certè ita vobis hoc iudicandum est eos, qui illi inimicissimi sint, vt ipse existimari vult, ad istius honores, atque summam ita pecuniam non voluntate sua contulisse. atque hoc tamen facillimè intelligi possit, quem velit eorum testium, quos produxero, qui in Sicilia testimonium fuerunt, siue ciuem Rom. velis, siue Siculum, rogato eum, qui tibi inimicissimus esse videbitur, qui se spoliatũ à te dicet, ecquid suo nomine in tuam statuam contulerit. neminem reperies, qui neget: etenim omnes dederunt. Quemquam igitur putas dubitaturum, quin is, quem inimicissimum tibi esse deceat, qui abs te grauissimas iniurias acceperit;

pecu-

[illegible] statuæ nomine dederit, vi, atque imperio
[illegible], non officio ac voluntate? & huius ego
[illegible] iudices, quæ permagna est, impudentiæ
[illegible] confita ab inuitis, non habui rationem, neque
[illegible] potui, quantum ab aratoribus, quantum à
[illegible] aratoribus qui Syracusis, qui Agrigẽti, qui Pa-
[illegible] qui Lilybæi negotiantur, esset coactum: quo
[illegible] mulctatio ipsius quoque confessione ab inuitis
[illegible] constare esse. Venio nunc ad ciuitates Siciliæ,
[illegible] quibus facilinè iudicium fieri voluntatis potest.
[illegible] Siculi inuiti contulerint? pò est probabile.
[illegible] C. Verrem præturam in Sicilia gessisse
[illegible] cum vtique satisfaceret non posset, & Si-
[illegible] rogatus; officij potiùs in socios, quam ambi-
[illegible] tionis rationem duxerit: itaq; eum non solùm
[illegible] ciuem illius insulæ: sed etiam sororem inscripsum
[illegible] Syracusis. Hoc quantum est? ita magnum, vt
[illegible] uno verbo exprimi non possit. Iacet nimirum
[illegible] eius salutem dedit, huius nomine etiam dies
[illegible] agitamus, pulchra illa Verrea, non quasi Mar-
[illegible] cellus, foro Marcellois, quæ illi illius mulis fustu-
[illegible] huius fornix in foro Syracusis est in quo hu-
[illegible] ius statuæ? ipse autem ex equo nudatam à fe-
[illegible] minam prospicit. huius statuæ omnibus locis
[illegible] quæ hoc demonstrare videntur, propè
[illegible] modum non minus multas statuas illum posuisse
[illegible] Syracusis, quam abstulisse hinc etiam Romæ vide-
[illegible] mus in basi statuarum maximis literis incisum, à
[illegible] communi * Siciliæ datas, quamobrem, qui hoc tem-
[illegible] pore sit cuiquam, tales honores habuisse ab
[illegible] inuitis; his tibi etiam multo magis, quam ante de
[illegible] aratoribus videndum & considerandum est, quid
[illegible] sit magna res est, vtrum tibi Siculos publicè, pri-
[illegible] uatimq; amicos, an inimicos existimari vis? si in-
[illegible] micos, quid te futurum est? quo confugies? vbi ni-
[illegible] tere? modò aratorum honestissimorum hominum,
[illegible] & locupletissimorum, maximum numerum abs te
[illegible] iu-

abalienasti? Nunc de Siculis ciuitatibus quid opus dicere tibi Siculos esse amicos? Qui potest dubium quod nullo in homine antea fecerunt, vt in eum publicè testimonium dicerent (cum præsertim ex prouincia condemnati fuissent complures, qui tibi prætores fuerunt, duo soli absoluti) * huc contra te veniunt cum literis, veniunt cum mandatis, veniunt cum testimonijs publicis. Qui, si te publicè laudarent, tamen id more potius suo, quàm merito tuo facere videbantur: hi cum de eis factis publicè conqueruntur, nonne hoc indicant, tantas esse iniurias, vt eas nullo tempore de tua memoria deponere, quam de tuis meritis non dicere? Confitendum est igitur Siculos inimicos esse: qui quidem de re grauissima postulata consulibus ediderunt, & vnam hanc causam salutis suæ defensionem fuisse putarunt, obiectarunt, qui cum à prætore probarentur, & quatuor quæstoribus impetrarent, vt eos in omnes atque omnia pericula pro salute sua defenderent, qui probè actionem testimonia grauissima, sententijs, dixerunt, vt Artemidorum Tauromitanum, & publicè testem, Q. Hortensium accusatorem non testem esse dicerent. Etenim cum propter amicitiam & fidem cum Androne hominis honestissimi & certissimi, tum etiam propter eloquentiam legati à suis ciuibus electus est, vt posset multa istius, & varias iniurias quam apertissimè vobis planissimè explicare. Dixerunt Halesini, Centuripini, Tyndaritani, Assorini, Herbitenses, Agyrinenses, Netinenses, Segestani: nam erare omnes non est necesse, istis quam multi, & quam multa præterea actione dixerint: nunc & illi dereliqui dicent. Omnes denique hoc in hac causa intelligent, hoc animo esse Siculos, vt in istum animaduertam non sit, sibi relinquendas domos, ac sedes suas, & ex Sicilia decedendum, atque alio fugiendum esse arbitrentur. Hoc homines superbissimos ad honorem ac ampli-

statuam eam, pecunias maximas voluntate
contulisse credo, qui te in tua ciuitate insolen-
tes esse nolent, ij monumenta tuæ formæ, ac no-
mini in suis ciuitatibus esse cupiebant. Res declara-
ri, vt cupierint: iamdudum enim mihi nimium
multos seculorum ergaste voluntatis argumenta
colligere videor, vtrum statuas voluerint tibi statu-
ere coacti sint: de quo homine auditum est va-
quam, quod ibi accidit? vt eius in prouincia sta-
tuæ in locis publicis ponerentur, partim etiam in æ-
dibus sacris, per vim, per vniuersam multitudinem
dicerentur? tot homines in Asia nocentes, tot in
Africa, tot in Hispania, Gallia, Sardinia, tot in ipsa
Italia fuerunt: eo quo de homine hoc vnquam au-
ditum? Nonum est, iudices: in Siculis quidem, &
in omnibus Græcis, monstri simile. non crederem
hæc dictarum, nisi iacentes, semulsasque vidissem:
quod erat, quod apud omnes Græcos hic nos est,
vt nemini hominibus habitum in monumentis
dicandi, nonnulla religione deorum consecrari
arbitrentur. itaque cum Rhodij bellum illud prope
maximum sanctissimum cum Mithridate rege gesse-
rint, quemcunque eius copiis, acerrimumque eius im-
perium armis, litoribus, classibusque suis exce-
perint, cum & regis inimici præter cæteros essent,
tamen eius, quæ erat apud ipsos in celeberrimo
nobilissimoque loco, statuam ne minis quidem vllis periculis ar-
cuerunt. fortasse vix conuenire videretur, quem
illi homines cuperent exterere, eius effigiem
dissipandam que curare. sed tamen videbam, apud
quos essem, & religionem esse quandam in his
rebus a maioribus traditam, & hoc disputare, cum
illum se eius habuisse temporis rationem, quo pa-
rem esset: cum homine vero, quo gereret bellum,
atque hostis esset. Videtis igitur, consuetudinem, re-
ligionemque Græcorum, quæ monumenta hostium
in bello ipso soleat defendere, eam summa in pace

prætoris populi Romani statuis præsidio non fuisse Tauromitani, quorum est ciuitas fœderata, homines quietissimi, qui maxime ab iniuriis nostrorum magistratuum remotissimi consueuerant esse præsidio fœderis; hi tamen istius cuertere statuam non dubitarunt: qua oblata, basin tamen in suo manere volnerunt: quod grauius in istum fore putabant, si scirent homines statuam eius à Tauromitanis esse deiectam, quàm si nullam vsquam positam arbitrarentur. Tyndaritani deiecerunt in foro; & eadem de causa equum inanem reliquerunt. Leontinis misera in ciuitate atque inani, tamen istius in gymnasio statua deiecta est. Non quid ego de Syracusanis loquar; quod non est proprium Syracusanorum: sed & illorum commune, & conuentus illius, ac prope totius prouinciæ quanta illuc multitudo, quanta vis hominum conueniisse dicebatur tum, cum statuæ sunt illi deiectæ; atque euersæ? ex quo loco? celeberrimo, ac religiosissimo ante ipsum Iouem, in primo templi vestibuloque templi. quod nisi Mercurius hoc tam graviter egisset atque illam impetu, ædibusque prohibuisset, vestigium statuarum istius in templis nullum esset relictum. Atque ego hos non reor, ne quid horum non modo impulsu, verum nomine aduentu meo factum esse videretur, omnia ista ante facta sunt, nō modo quàm ego Siciliam, verum etiam, quàm iste Italiam attigit. dum ego in Sicilia sum, nulla statua deiecta est, postea quam illinc discessi, quæ sunt gesta, cognoscite. Centuripinorum senatus decreuit, populusque iussit, atque statuæ C. Verris ipsius, & patris, & filij eius, eas quæ foris demoliendas locarent: dumque ea demolitio fieret, senatores xxx. non minus adessent. Videte grauitatem ciuitatis, & dignitatem. neque eas in vrbe sua statuas esse voluerunt, quas Iouis pervim, atque imperium dedissent: neque eius

ctissimis & quam ipse cum grauissimo testi-
monio, quod nunquam antea Romam mandata, re-
scripsisset: & id grauius esse putauerunt,
publico consilio, quam si per vim multitudinis
factum esset. Cum hoc consilio statuas Cen-
turipinas publice fustulissent, audit Metellus: gra-
uiter fert, euocat ad se Centuripinum magistra-
tum, & acerbe primo, nihil respuisset statuas, ve-
hementer se minatur. illi ad senatum renuntiant:
quos inuitis eius nihil prodesse repo-
situm. Hic ego aliud alij concedo: Metello ho-
nestum profus non possum ignoscere, si quid
fecit. Quid? ille hoc putabat Verri crimi-
ni fore, si eius statuae essent delectae? quod fe-
minis, ac saepe casu fieri solet. non erat in hoc
crimen vllum, neque reprehensio, ex quo lo-
cus aut ad accusandi nascendi, aut hominum
odia colligenda. Ego, si Metellus statuas re-
liquas Centuripinos non coegisset, haec dicerem?
Video, quantum & quam acerbum dolo-
rem attulerit animis eorum, quibus inuiserit
simulacra, cum Centuripinorum amicissimus
fuisset, & fidelissima ciuitas, quae tantis officijs cum populo
Romano coniuncta est, vt non solum reipub. no-
stre, sed etiam in quouis homine priuato nomen
populi Romani semper dilexerit, ea publico
consilio, atque auctoritate iudicauit. C. Verres
non in vrbe ita non oportere ire statuam decre-
to Centuripinorum, laudatem aliquem, cuius rei
quod exemplum ponam? quomodo erat in decre-
to illo Centuripinorum, fortissimorum, fidelissi-
morumque sociorum: eos omnes statuisse, monume-
ntum illius in sua ciuitate nullum esse oportere. Haec
non fecerunt, si statuas Metellus non reposuisset.
Velim quaerere nunc ex ipso Metello, quidnã sua vi,
à memoria mihi ex hac oratione praeciderit. ea-
dem est enim, omnia conuenire inquit enim si maxime

statuæ deiectæ essent, eas ego vobis possem iterates ostendere: hoc vno vterer, ciuitatem tam grauem statuas iudicasse C. Verres demoliendas? hoc mihi Metellus non eripuit: hoc etiam addidit, vt quæreretur si mihi videretur, tam iniquo iure seruis, atque amicis imperari, vt iis ne in ius quidem de beneficijs liberto iudicio vti liceret? vtros negare vt coniecturam faceretis, qualem in his rebus de me, L. Metellum fuisse putaretis, in quibus rebus ab eo mihi posset, cum in hac re, tam aperta causa fuerit, in qua nihil obfuit. Sed ego Metello non irascor, neque ei suam purgationem eripio, qua ille apud omnes vtitur, vt nihil malitiosè, nec consulto feciſſe videatur. Iam igitur est ita perspicuum, vt negare non possis, nullam tibi statuam voluntate vllius vnquam datam, nullam pecuniam statuarum nomine, nisi ex expressam & constam quo quidem in crimine non illud solum intelligi volo, te ab illis vi & rapinis, nullis coegisse: sed multo etiam illud magis, quod simul demonstrandum est, quantum odium in te aratorum, quàtum omnium Siculorum sit, & fuerit. in quo quæ vestra defensio fuerit, coniectura assequi non queo. Oderunt Siculi negotiatorum enim causa multa feci, at hi quidem semper inimicissimique fuere. Inimicos habes eos Rom. quod sociorum commoda ac iura defendi. Socij & hostium numero sic habentur, quemadmodum vos. Aratores inimici fuere propter decumas, qui agros communes liberosque arant, cur oderunt Halicienses? cur Centuripini? cur Segestani? cur Halicienses? quod genus hominum, quem ordinem proferre possis, qui te non oderit, siue ciuium Rom. siue Siculorum? vt eorum causam, cur te oderint, non possum dicere, tamen illud dicendum putem: quem omnes mortales oderint, eum quoque vobis odio esse oportere. An hoc dicere audebas: vtrum de te aratores, vtrum decu-

Sicu-

[illegible] existimem, ad rem id non per-
[illegible] neque tu hoc dicere audebis: neque, si cu-
[illegible] eripiat, tibi istam orationem contem-
[illegible] Siculorum, atque oratorum statua illa
[illegible] quis non ante, quam ad vrbem ve-
[illegible] inscribique iussisti, vt omnium inimico-
[illegible] accusatorumque carnifices. Quis enim
[illegible] esset, aut quis appellare auderet, cum
[illegible] statuas à negotiatoribus, ab oratoribus à
[illegible] Siciliæ? Quod est aliud in illa prouincia
[illegible] hominum? nullum. Ergo ab vniuersa pro-
[illegible] uincia, generatimque à singulis eius partibus non
[illegible] diligetur, sed etiam ornatas. Quis hunc audi-
[illegible] Potes igitur dicere, tibi tibi obesse o-
[illegible] rationem, negotiatorum, Siculorumque
[illegible] testimonia, cum eorum nominibus in tu-
[illegible] inscriptione positis, omnem te spem ha-
[illegible] atque infamiam tuam extinguere posse? an
[illegible] auctoritate tu statuas cohonestare tuas co-
[illegible] es, eorum ego dignitate accusationem meam
[illegible] comprobare non potero? nisi forte, quod apud pu-
[illegible] blanos gratiosus fuisti, in ea re spes te aliqua con-
[illegible] quæ gratia de quid tibi prodesse posset, ego
[illegible] diligentia perfeci: vt etiam obesse debeat, tu
[illegible] tua cura fuisti? Etenim tum totam, audites,
[illegible] cognoscetis. In scriptura Siciliæ pro magi-
[illegible] quidam L. Carpinatius, qui & sal quæstus
[illegible] de sortitus quod scitorum interesset arbitra-
[illegible] bene penitus in istius familiaritatem sese de-
[illegible] cum prætorem circum omnia fora sectaretur,
[illegible] neque ab eo vnquam discederet, in eam iam vene-
[illegible] familiaritatem, consuetudinemque in vendendis
[illegible] decretis, & iudicijs, transigendisque negotijs
[illegible] prope alter Timarchides numeraretur? Hoc
[illegible] enim exemplari, quod idem pertimescebat, qui
[illegible] aliquid vereebantur, scitoris dabat, ea ra-
[illegible] tione erat animatus. Audistis, vt opinor, hæc

quæstus huic crederet. nã quas pecunias is scribæ expensas, quibuscum contrahebat aut scribæ illius Timarchidi, aut etiam ipsi illi referebat accepti. idem præterea pecunias istius extraordinarias grandes suo nomine fœnerabatur. Hic parvo Carpinatius anaequam iniistius tandem familiaritatem pervenisset, aliquoties ad socios literas de istius iniuriis misserat. Cæculeius verò, qui impotentissimi operas dabat, furta quoq; istius per multa nominatim ad socios perscripserat ea quæ sine prætorio Syracusis erant exportata: portum autem, et scripturas eadem societas habebat. Ita factum est, vt essent permulta, quæ ex societatis literis istius, ad proferre possemus. Verùm cum ego Carpinatium, qui iam cum isto summa coniunctione, et arctissima ratione copulatus esset, tentarem, ea literas ad socios de istius summis officiis in me continuem, benevolasque mitteret. Facere tum iste omnia, quæcunque Carpinatius postulabat, cupere ac decernere solebat; tum ille etiam plura scribebat ad socios: vt, si posset, quæ antea scripta, ea plane extingueret. Ad extremum verò, cum iam decedebat, eiusmodi literas ad eos misit, vt huic sequentes obviam procederent, gratasque ei rem facturos esse, si quid imperasset, studiosè perficerent. Cumque socij se curaturos esse dixissent, non quod istum illo honore dignum arbitrarentur, sed quod sui interesse putarent, memores, gratosq; existimari, gratias illi egerunt. Carpinatium sæpe ad se de eius officijs literas missse dixerunt. Ille cum respondisset, ea se libenter fecisse, operasque Carpinatij magnopere laudasset, dat amico suo cuidam negotium, qui tum magister erat eius societatis, vt diligenter caveret, atque prospiceret, ne quid esset in literis sociorum, quod contra suum caput, atque existimationem valere posset. Itaque ille multitudine sociorum terrore

decumanos conuocat: rem deferat statuque illi, atq; decumani, vt ea literæ, quibus existimatio C. Verris adimeretur, remittérentur: optetque literas, quibus C. Verri fraudi esse posset. Si ostendo hoc decumanos esse liberas: quid expectatis amplius? Quæ nam res magis iudicatam afferre? magis condemnatum in iudicium adducere? at quorum iudicio condemnatum? nempe eorum, quos ipse, qui seueriora iudicia desiderant, arbitrantur ex iudicare oportere publicanorum iudicio: quos publicè vnus populus iudices posset de quibus, vt eos iudices habeamus, legem ab homine nō nostri generis, nō ex equestri loco profecto, sed nobilissimo pro vulgata videmus. Decumanis, hoc est, principes, & quasi senatores publicanorum, remouendis de medio literas censuerunt, habeo exijs, qui censuerunt, quos producam homines honestissimos, ac locupletissimos, istos principes equestris ordinis eorum splendore vel maxime istius, qui legem promulgauit, oratio & causa nitetur, veniant in medium: dicent, quid timuerint? profecto, si recta homines noui, non mentientur, literas enim communes de medio remouere potuerunt: fidem suam seruare non potuerunt? Ergo equites Romani te in suo iudicio condemnari voluerunt. Vos horum illorum iudicium, an voluntatem sequi malitis, considerate. At vide, quid te amicorum nostrorum studium, quid tuum consilium, quid societatis voluntas adiuuet, dicam paulò amplius (neque enim vereor, ne quis hoc me magis accusatore, quàm libere dixisse arbitretur) si iustas literas non decreto decumanorum magistri remouissent, nemo posset in te dicere, quantum in literis illis esset: nunc decreto sublato, literisque remotis, tantum mihi licet dicere, quantum possunt patrimuelis suspicari, quantum velit. Dico te

maximum pondus auri, argenti, chori, purpuræ, plurimum vestem Melitensem, plurimam stragulam, multam Deliacam supellectilem, plurima vasa Corinthia, magnum numerum signorum, imaginum maximam Syracusis exportasse. his pro rebus, quæ postorum non esset datum, literas ad socios non fisse L. Camuleium, qui in portu operas daret. Iniquissimum magnum hoc crimen videtur? nullum opinor maius. quid defendet Hortensius? Postulabis, ut literas Camuleij proferam? crimen huiusmodi, ut literis confirmetur, hanc esse dicet? clamabo? literas remotas esse de medio, decreto sociorum? repeta mihi esse istius indicia aut monumenta furtorum. Aut hoc contendat nunquam esse factum, aut omnia tela excipiat necesse est, negas esse factum? placet mihi ista defensio: defendo: æqua enim condicio, æquumque certamen proponitur: producam testes, & producam plures eodem tempore, quocunque tum, cum actum est, vna fuerunt, nunc quoque vna sunt, cum interrogabantur, obligentur non solum iurisiurandi atque existimationis periculo, sed etiam communi iudicij atque conscientiæ? si planum fiet hoc ita, quemadmodum dico, esse factum, non poterit illudere, Hortensi, nihil in istis fuisse literis, quod Verrem lederet. non modo id non dices, sed ne illud quidem tibi dicere licebit, tantum, quantum ego dicam, non fuisse. Ergo hoc vestro consilio, & gratia perfecistis, ut quemadmodum paulo ante dixi, & mihi summa facultas ad accusandum daretur, & iudicibus libera potestas ad credendum. Quod cum ita sit, nihil fingam, nihil mentiar, ne non simplisse quem accusarem, sed recepisse qui defenderem? vos ex me causam non a me petetis, sed ad me delatam audire oportebit. me iudicij fatti esse factum, si quæ cognoui in Sicilia, quæ accepi ab ipsis, diligenter exposuero populo Ro. si nullius vim, nullius potentiam pertimuero, vobis, si facul-

sudicem verè atque honestè iudicandi, fide & diligentia mea fecero, mihi in eo, si ne minimum quidem de eo curriculo vitæ, quod mihi semper propositum fuit, decessero. Quapropter nihil est quod metuas, ne quid *mecum fingant etiam quod latere habeo. multa enim quæ scio abs te esse commissa, quod aut minimum turpia, aut parum credibilia sint, prætermittam: tantum agam de hoc toto nomine societatis, & * vt verè scire possitis, quæ tum, de crecumne sit: cum id inuenero, quæram recenne sint literæ. cum id quoque constabit, vos iam me * tacito intelligetis, si illi, qui hoc istius causa decreuerunt, equites Rom. nunc ijdem in eum iudices essent, * istum sine dubio condemnarent, de quo literas eas, quas istius furta indicarent, & adse missas, & suo decreto remotas scirent esse. Quem igitur alijs equitibus Rom. qui istius causa cupiunt omnia, qui ab eo benignissimè tractati sunt, condemnari necesse esse: is a vobis iudices, * vlla vi aut ratione absolui potest? Ac, ne forte ea quæ remota de medio, atque erepta vobis sunt, omnia ita cauta fuisse, atque ita abdita latuisse videantur, vt hac diligentia, quam ego a me expectari maxime puto, nihil horum inuestigari, nihil assequi potuerim: quæ consilio aliquo, aut ratione inuenta sunt, iudices: manifestis in rebus hominem iam teneri videbitis. Nam quod in publicanorum causis vel plurimum ætatis meæ versor, vehementerque illum ordinem obseruo, satis commodè mihi videor eorum consuetudinem vsu tractandique cognouisse. Itaque vt hoc comperi reperta esse literas societatis: habui rationem animo, per quos ista in Sicilia fuissent: deinde quæ sint, quod erat inuestigatu facillimum, qui per eosdem atque magistri istius societatis fuissent. * sciebam etiam hanc magistrorum, qui tabulas haberent, consuetudinem esse vt cum tabulas nouo magistro tra-

derent, exempla literarum ipsi habere non nollent. Itaque ad L. Vibium equitem Rom., virum primarium, quem reperiebam magistrum fuisse eo ipso anno, qui mihi maxime quaerendus erat, primum venio sane homini praeter opinionem improviso. Ibi observatus sum quae potui, & quae sui omnia: invenio duos solos libellos à L. Canuleio missos socio in portu Syracusis: in quibus erat ratio scripta mensium complurium, rerum exportatarum illius nomine sine portorio itaque obsignatui statim. Non erant ex eo genere, quod ego maxime genus exsciorum literis reperire cupiebam, verum tantum inveni, indices, quod apud vos quasi exempli causa proferri possem. Sed tamen quidquid erit in his libellis, quicunque, videtur esse, hoc quidem certe constitutum erit: de ceteris ex hoc coniecturam facere debebitis. Recita mihi quaeso hunc primum libellum, deinde illum alterum. *LIBELLI CANVLEIANI. Iam non quaero, unde CCCC. amphoras mellis habueris, unde tantam Melitensem vestem, unde quinquaginta tricliniorum lectos, unde tot candelabra: non inquam, iam quaero, unde haec habueris, sed quo tibi tantum opus fuerit, id quaero. minus mellis: sed tantumne Melitensium? quasi eorum amicorum uxores; tantum lectorum? quasi etiam omnium istorum villas ornaturus esses. Cum haec portorum mensium ratio in his libellis sit; facite vobis triennii totius veniat in mentem. Sic contendo, ex his paruis libellis apud vnum magistrum societatis repertis, vos iam coniectura assequi posse, cuiusmodi praedo iste, in illa provincia fuerit, quam multas capidates, quam varias, quam infinitas habuerit, quantas pecunias non solum numeratas, verum etiam in huiusmodi rebus positas collocarit: quae nobis adhuc non planius explicabuntur. Nunc hoc attendite: his exportationibusque recitatis sunt, scribit M. L. Canulia socios perdidisse ex vicesima portorii Syracusani

pau-

gitur mé sibui, vt hi pusilli, & cõtempti li-
ac ant, sum̃ prædaris, quæ essent 25. duode-
cim oppido solo exportata sunt. cogitate
illa sic hæc consula, quæ audiui, exitus ma-
habeat; quid ex ceteris locis exportarim
Agrigento, quid Lilybæo, quid Panor-
Thermis, quid Halesa, quid Catina, quid ex
ceteris oppidis; quid vero Messana, quem iste sibi
maxime tutum arbitrabatur, vbi animo sem-
liberoq; erat: quod sibi iste Mamertines
delegerat ad quos omnia, quæ aut diligentius ser-
aut occultius exportanda erant, deportaret.
libellis, ceteri remoti, & diligẽtius sunt
nos tamen vt omnes intelligant hoc nos
dicitate agere, his ipsis libellis cõpeti sumus.
ad sociorũ tabulas accepti & expensi, quas re-
honeste nullo modo potuerit, & ad amici
Carpinatii reuertemur. Inspiciebamus Syra-
à Carpinatio cõfectas tabulas societatis, quæ
cabant multis nominibus eos homines Ver-
à Carpinatio fecisse; qui pecuniã Verri dedis-
vobis luce clarius, iudices cũ eos ipsos pro-
qui dederit, intelligetis, enim illa tempora,
cum essent in periculo, pretio sese redeme-
societatis tabulis non solum consuli-
etiã mensibus connectere. Cum hæc ma-
cognouissemus, & iam in manibus tabulas
repẽte aspicimus lituras eiusmodi, quasi
valnera tabularum recẽtia, statim suspici-
offensi, ad ea ipsa nomina oculos animumque
adiungimus, erant acceptæ pecuniæ à C. Verrucio,
tertio, vt vtig; alterum, 10. literæ constarent ioc-
reliquæ omnes essentia litura. alteri, tertium,
permulta erant eiusmodi nomina. Cũ ma-
res, cum flagitiosa tabularum, atque insignis
inuenio reperiemus, quærere incipimus de ea re
quisnam esset is Verrucius qui tã tanta pecunia

rationem haberet: habere homo, auersari, rubere. Quod lege excipiuntur tabulæ publicanorum, quo minus Romæ deponantur; vt res quæ mancipi ea sit, ac testata esse possit, iuris ad hunc vsque Carpinatium voco; tabulasque societatis in forum defero. Sit maximus concursus hominum: de quod est Carpinatij nota cum isto prætore societatis, ac fœneratio, summè expectabant omnes, quid in tabulis contineretur. rem ad Metellum defero, me tabulas perspexisse sociorum, in his tabulis magnam rationem C. Verrutij permultis nominibus esse; neque hoc perspicere ex consulum, mensiumque ratione: hunc Verrutium neque ante aduentum C. Verris, neque post decessionem quidquam cum Carpinatio rationis habuisse, postulo mihi respondeat, qui sit iste Verrutius, mercator, an arator, in pecuaria, in Sicilia sit, an decesserit: clamare omnes ex tabulis, neminem vnquam ex Sicilia fuisse Verrutium. ego instare, vt mihi responderet, vbi esset, quis esset, vnde esset: cur seruus societatis, qui tabelas conficeret, semper in Verrutij nomine; certo ex loco nodosus esset, atque hæc postulabam, non quo illum cogi putarem oportere, vt ea mihi responderet iniuris: sed vt omnibus istius furtis, illius flagitiis, vtriusque audacia perspicua esse posset. Itaque illi iniuriæ metu, conscientiaque peccatorum, neque exactionatum, ac vix viuam relinquo: tabulas in tanta hominum frequentia exscribo: adhibentur in exscribendo de conuentu viri primarij: litteræque omnes assimilatæ, expressæ, de tabulis in libros transferuntur. Hæc omnia summa cura, & diligentia recognita, & collata, de ab hominibus honestissimis obsignata sunt. Si Carpinatius iam alia respondere nolit: respondeo mihi nunc tu, Verres, quæso, etiam hunc tuum pedegentem Verrutium potes? sum non potest, vt quem vides, vt prætore, in Sicilia fuisse, & quem exopta ratione inquiro, in-

cupletem

eadem fuisse, cum tu in tua provincia non cognosti. Atque adeo hoc ne longius, aut obscurius esse possit: procedite in medium, explicate descriptionem, imaginemque tabularum, ut omnes mortales illius nequitiæ non jam vestigia, sed ipsa cubilia videre possint. videtis Verrutium? videtis primas lineas integras? videtis extremam partem nominis, eam ipsam? Verris tanquam in luto demersam, ecce in litura? Sic habent se tabulæ, iudices, ut videtis. Quid expectatis? quid quæritis amplius? tu ipse, Verres, quid sedes? quid moraris? nam aut exhibeas nobis Verrutium necesse est; aut te esse Verrutium fatere. Laudantur oratores veteres Crassi illi, & Antonii; quod crimina diluere didicerè, quod eorum reorum causas defendere solebant. Nimirum illud ingenio solum his patronis; sed fortuna cui? quæ defuerunt. nemo enim tutior peccabat, ut defensori locum non relinqueret. nemo ita nisi in culpa cius vitæ pars fuerat jurisdictionis esset expers; nemo ita in manifesto peccato tenebatur, ut impudens fuisset in facto, cum impudentior videretur, si negaret. Nunc vero quid faciat Hortensius? quæ iniquæ crimina frugalitatis laudibus defendet? at hominem flagitiosissimum, libidinosissimum, nequissimumque defendit. An ab hac eius historia æquitas vestras animos in aliam partem, scientia, & commemoratione traducet? at homo ingenuus, magis vir inter mulieres nequam, impurus inter impuras mulierculas proferri non potest. At bonis commodi, quis commodior? quis innocentior? quis inimicorum superior? At hoc fuit cuiusquam malum, quis acerbior? quis insidiosior? quis crudelior? quis inquisitor? in hoc homine atque in eiusmodi causa quid facerent omnes Crassi, & Antonii? tum, opinor, Hortensi, ad hanc causam non accederes, ne in alterius impudentia tui pudoris existimationem adjungeres. liber enim ad causas, solutusque venis-

bantatæque committebant, vt si impudentes in defendendo esse voluissent; ingrati in deserendo existimarentur.

ACCVSATIONIS IN C. VERREM LIBER V.

ORATIO VIII.

OMNES qui alterum, iudices, nullo impulsi iniuriæ, nulla præmij lacessiuerunt, nullo præmio adducti, in iudicium reipublicæ causa vocarunt, non videor debere, nos solum quid cuique in præsentia tribuamus, sed quantum in omnem vitam cuique laudis conferatur, iudicare. Etenim sibi ipsi iudicium innocentiæ, conscientiæ, virtutum quisque omnium, qui ab altero laudem vitæ reposcunt, atque eo magis, si id, vt ante dixi, facient nulla re commoti alia, nisi virtute ducti. Nam qui sibi hoc sumpsit, vt corrigat mores alterius, ac peccata reprehendat, quis huic non concedat, qui in re ipsa & religione esse videatur? Quapropter hoc etiam magis ab omnibus est nobis iudicandus ac diligendus, qui non solum vitam nostram improbum remouet, verum etiam se talem esse profitetur, ac præstare, vt sibi ac cæteris communi voluntate virtutis atque officij, reddamus vt quadam magis necessaria ratione recte & honeste agi videatur. Ita hoc iudices, ex homine disertissimo atque eloquentissimo L. Crasso sæpe audistis, cum se nullius rei eam pœnitere diceret, quam quod C. Carbonem vnquam in iudicium vocauisset. Nam enim

ciui liberas omnium voluntates rerum habebat & mentes ciuium pluribus, quàm vellet, obseruari oculis aduertebantur. Atque ille his præsidijs ingenij fortunæque munitus, tamen hanc curam continebatur quàm sibi nondum confirmato consilio, sed ineunte ætate susceperat quo minus etiam perspiciatur eorum vir-tus & integritas, qui ad hanc rem adolescentuli, quã qui iam firmæ ætate descendunt: illi enim, ante-quam potuerint existimari, quanto liberior vita sit eorum qui neminem accusarint, gloriæ causa, atque ostentationis accusant: nos, qui iam & quid facere, & quantum in die ire possemus, ostendimus, nisi facile cupiditates nostras teneremus, nũquam ipsi-nec nobis præcideremus istam licentiam, libertatem vsi di. Atq; hoc ego plus oneris habeo, quã ceteros accusarunt (si omnis est id appellandum, quod cum lætitia ferat, ac voluptate) verum tamen hoc ego amplius suscepi, quàm ceteri, quod ita po-fulunt ab omnibus, vt ab ijs se abstineant maxi-me viris, in quibus alterum reprehendere furem, alterum, aut rapacem accusatis: vitanda tibi sem-per existimis suspitio, maleficum quem-quam addixerit crudelem: cauendum est sem-per, ne qua in re asperior aut inhumanior fuisse vi-deris. corruptorem, adulterum prouidendum dili-genter, ne quod in vita vestigium libidinis appa-reat: omnia postremò, quæ vindicaris in altero, tibi ipsi reprehendenda fugienda sunt. Etenim non modo accusator, sed ne obiurgator quidem fcandus est is qui quod in altero vitium reprehendit, in eo ipse deprehenditur. Ego in vno homine omnia vitia, quæ possunt in homine perdito, perfamque esse, repre-hendo: nullum esse iudicium libidinis, fe-rum, au-dacis, quod non in vujus illius vita perspicere po-fis. Ego in isto reo legem hanc, iudices, mihi sta-tuo, vindicandum ita esse, vt illi non modo facto di-fisque omnibus, sed etiam oris, oculorumque illa

contumacia, ac superbia quàm videris, dissimilimus esse, ac semper fuisse videar. Patior non molestè, iudices eam vitam, quæ mihi sua sponte suauis iucunda fuerit: nunc iam mea lege & condicione necessariam quoq; futuram. Et in hoc homine quid à me quæris, Hortensi quibus inimicitijs, aut qua iniuria adductus, ad accusandum descenderim? mitto iam rationem officij mei, necessitudinis que Siculorum: de ipsis tibi inimicitijs respondeo, an maiores vllas inimicitias putas esse, quàm contra nos hominum sententias, ac dissimilitudines studiorum & voluntatum? Fidem sanctissimam in re qui putat, potest ei non inimicus esse, qui quæstui consilium suum, consilijs commissis, pecuniæ tutæ, rebus omnibus creditis, spoliare, relinquere, prodere, oppugnare ausus sit? pudorem & pudicitiam qui colit, potest animo æquo illius quotidianæ adulteria, meretricium disciplinam, domesticum lenocinium videre? qui religiones deorum immortalium retinere vult, eique fana spoliarit omnia? ex Thensarum orbitis prædari sic ausus, nemo non esse qui potest? qui iure æquo omnes pares sibi esse oportere, is tibi non inexorabilis sit, cum cognoscat varietatem, libidinemque decretorum tuorum, quæ sociorum iniurijs, prouinciarumq; incommodis notata sint in re non expilatione Asiæ, vexatione Pamphiliæ, squalore & luctu Siciliæ conquestus? qui ciuium Romanorum iura, ac libertatem sibi apud omnes haberi vult, is non tibi plus cum etiam hominibus esse debeat, tam vis verbera, tam crucem, tam ignes, tam nomen ciuium Romanorum oppositum videat? recedetur? An si qua in re contra rem meam dicerem, aliquid iniuria, iure me etiam cum esse arbitrarere, cum omnia contra omnium bonorum rem, causam, rationem, vtilitatem, voluntatemque fecerit, quæris cui ei sim inimicus, cui populus Romanus infestus sit? qui præsertim plus etiam,

ctor, quam pars virilis postulat, pro voluntate populi Rom. oneris ac muneris susciperé debeam. Quibus, quæ leniora videntur esse, non cuiusuis animum posse mouere? quod ad tuam ipsius aciem, ceterorum q; omnium, maiorum, atque adeò, faciliorem aditum istius habet nequitia & audacia, quam cuiusquam nostrorum virtus & industria? odistis hominum nouorum industrias: despicitis eorum frugalitatem, pudorem contemnitis: neminem verò & virtutem depressam extinctam q; cupitis: Verrem amatis, ita credo: si non virtute, non industria, non innocentia, non pudore, non pudicitia, at sermone, at literis, at humanitate eius delectamini. Nihil horum est: contra q; sunt omnia cum summo dedecore ac turpitudine, tum singulis solitaria, atq; inhumanitate oblita. huic hominis cuiquam domus patet, vtrum ea patere, an hiare aperireq; aliquid videtur? huic vestri ianitores, huic cubicularij diligunt? huic liberti vestri, huic serui, ancillæque amant? hic cum venit, extra ordinem vocatur: hic solus introducitur, ceteri sæpe frugalissimi homines excludûntur? ex quo intelligi potest, eos vobis esse charissimos, qui ita vixerunt, vt sine vestro præsidio salui esse non possint. Quid? hoc quoquam ferendum putas esse, nos ita vinere in pecunia tenui, vt prorsus nihil acquirere velimus? vt dignitatem nostram, populique Rom. beneficia non ornis, sed virtute tuearmur? istum rebus omnibus vndique erepdis, impunè eludentem circumfluere, aq; abundare huius argento domos vestras? huius signis & tabulis fora comitiumque ornari? præsertim cum vos vestro Marte his rebus omnibus abundetis. Verrem esse, qui vestras villas suis manubijs ornet? Verrem esse, qui cum L. Mummio certet? vt plures hic sociorum vrbes, quam ille hostium spoliasse videatur? plures hic solus villas ornamentis sanorum, quam ille fana spolijs hostium ornasse? &

is erit ob eam rem vobis carior, vt cæteri libentius suo periculo vestris cupiditatibus seruiant? verum hæc, & dicentur alio loco, & dicta sunt; nunc proficiscemur ad reliqua, si pauca ante erimus à vobis, iudices, deprecati. Superiore omni oratione pertentos vestros animos habuimus. id fuit nobis gratum admodum; sed multò erit gratius, si rebus voletis attendere: propterea quod in his omnibus, quæ antea dicta sunt, erat quædam ex ipsa varietate, ac nouitate rerum, ac criminum delectatio. nunc tractare causam instituimus frumentariam: quæ magnitudine iniuriæ ferè criminibus ceteris antecellit; iucunditatis in agendo, & varietatis minus habebit. vestra autem auctoritate & prudentia dignissimum est, iudices, in audiendo diligentiam non minùs religioni tribuere, quam voluptati. In hac causa frumentaria cognoscenda hæc vobis proponite, iudices, vos de rebus, fortunisque Siculorum omnium, de ciuium Ro. qui arant in Sicilia, bonis, de vectigalibus à maioribus traditis, de vita victuque populi Rom. cognituros. quæ si magna, atq; adeò maxima vobis videntur, quam vasta, & quam copiosè dicantur, expectare nolite. Nemnem vestrûm præterit, iudices omnem vtilitatem, opportunitatemq; prouinciæ Siciliæ, quæ ad commoda populi Rom. adiuncta sit, consistere in re frumentaria maximè. in cæteris rebus adiumur ea illa prouincia; hac verò alimur ac sustinemur. Ita causa tripertita, iudices, erit in accusatione. primum enim de decumano, deinde de emptodecimo frumento, postremò de æstimato. Inter Siciliam, cæteraſq; prouincias, iudices, in agrorum vectigalium rationibus hoc interest; quod cæteris aut impositi vectigal est certum, quod stipendiarium dicitur, vt Hispanis, & pleriſq; Pœnorum, quasi victoriæ præmium, ac pœna belli: aut censoria locatio constituta est, vt Asiæ lege Sempronia. Siciliæ ciuitates sic

in

in amicitiam, fidemq́; recepimus, vt eodem iure essent, quo fuissent: eadem conditione populo Rom. parerent, qua suis antea paruissent. perpaucæ Siciliæ ciuitates sunt bello à maioribus nostris subactæ: quarum ager cum esset publicus populi Ro. factus, tamen illis est redditus: is ager à censoribus locari solet. Fœderatæ ciuitates duæ sunt, quarum decumæ venire non soleant, Mamertina & Tauromenitana: quinque præterea sine fœdere immunes ciuitates, ac liberæ, Centuripina, Halesina, Segestana, Halicensis, Panormitana. præterea omnis ager Siciliæ ciuitatum decumanus est, itemque ante imperium populi Rom. ipsorum Siculorum voluntate & institutis fuit. Videte nunc maiorum sapientiam: qui cum Siciliam tam opportunum subsidium belli atque pacis ad rempub. adiunxissent, tanta cura Siculos tueri, & retinere voluerunt, * vt non modò eorum agris vectigal nouum nullum imponerent, sed ne legem quidem venditionis decumarum, neue vendundis aut tempus, aut locum commutarent, vt certo tempore anni, vt ibidem in Sicilia denique vt lege Hieronica venderent. voluerunt eos in suis rebus ipsos interesse: eorum animos, non modo lege noua, sed ne nomine quidem legis nouo commouerii. ita decumas lege Hieronica semper vendendas censuerunt, vt ijs iucundior esset muneris illius functio, si eius regis qui Siculis charissimus fuit, non solum instituta, commutato imperio, verum etiam nomen maneret. hoc iure ante Verrem prætorem Sicili semper vsi sunt: hic primus institutа omnia, consuetudinem à maioribus traditam, conditionem amicitiæ, ius societatis conuellere & commutare ausus est. Qua in re primum illud reprehendo, & accuso, cur in re tam veteri, tam vsitata, quidquam noui feceris? ingenio aliquid assecutus es? tot homines sapientissimos, qui illam prouinciam ante te tenuerunt, prudentia consilioque vi-

cisti? Est tuum, est ingenij, prudentiæque tuæ. de hoc tibi, & concedo: scio te Romæ, cum prætor esses, edicto tuo possessiones hæreditatum * à liberis ad alienos, à primis hæredibus ad secundos, à legibus ad libidinem tuam transtulisse. scio te edicta superiorum omnium correxisse, & possessiones hæreditatum non secundum eos qui proferrent, sed secundum eos, qui dicerent testamentum factum dedissem: easq; res nouas abs te prolatas, & inuentas magno tibi quæstui fuisse scio: eundemq; te memini censorias quoque leges in sartis tectis exigendis tollere, & commutare, ne is redimeret, cuia res esset: ne pupillo tutores, propinquique consulerent, quo minus fortunis omnibus euerteretur: exiguam diem præfiniri operi, qua cæteros à negotio excluderes, cum ipse in tuo redemptore nullam certam diem obseruares: quamobrem nouam legem te in decumis statuisse non miror, hominem in ædificiis prætorijs, in censorijs legibus tam prudentem, tam exercitatum: non, inquam, miror, te aliquid excogitasse: sed quod tua sponte, iniussu populi, sine senatus auctoritate iura prouinciæ Siciliæ mutari, id reprehendo, id accuso. L. Octauio & C. Cotta * consulibus senatus permisit, vt vini & olei decumas, & frugum minutarum, quas antè te quæstores in Sicilia vendere consuessent, Romæ venderent, legemque his rebus quæ ipsis videretur, ederent. Cum locatio fieret, publicani postularunt, quasdam res vt ad legem adderent, neque tamen à censorijs cæteris legibus recederent. contradixit is, qui eâ tum Romæ fuit tuus hospes, Verres, hospes inquã, & familiaris tuus Sthenius hic Thermitanus. * Consules causam cognouerunt, cum viros primarios, atque amplissimos ciuitatis multos in consilium aduocassent: de consilij sententia pronuntiarunt, se lege Hieronica vendituros. Itane verò? prudentissimi viri, summa auctoritate præditi, quibus

senatus

statuis legum dicendarum in locandis vectigalibus omnem potestatem perniserat, populusq; Romanus idem iusserat, Siculo vno recusante, cum amplificatione vectigalium, nomen Hieronicæ legis mutare noluerit; tu homo minimi consilij, nullius auctoritatis, iniussu populi, ac senatus, tota Sicilia recusante, cum maximo detrimento atque adeo exitio vectigalium, totam Hieronicam legem sustulisti. at quam legem corrigit, iudices, atque adeò totam tollit? acutissimè, ac diligentissimè scriptam; quæ omnibus custodijs subiectum aratorem decumano tradit; vt neque in segetibus, neque in areis, neque in horreis, neque in amouendo, neque in asportando frumento, grano vno posset arator sine maxima pœna fraudare decumanum. scripta lex ita diligenter est, vt eum scripsisse appareat, qui ista vectigalia non haberet: ita acutè, vt Siculum: ita seuerè, vt tyrannum: qua lege Siculis tamen aratè expediret. nam ita diligenter constituta sunt iura decumani, vt tamen ab inuito aratore plus decuma non possit auferri. Cum hæc essent ita constituta; Verres tot annis atque adeò sæculis inuentus est, qui hæc non commutarit, sed euerterit: eaque quæ iamdiù ad salutem sociorum, vtilitatemque reipublicæ composita, comparataq; essent, ad suos improbissimos quæstus * conuerterit: qui primum certos instituerit nomine decumanos, re vera ministros ac satellites cupiditatum suarum: per quos ostendam sic prouinciam per triennium vexatam atque vastatam, iudices, vt eam multis annis, * multorum * prætorum innocentia, sapientiaque recreare nequeamus. Eorum omnium, qui decumani vocabantur, princeps erat Q. ille Apronius, quem videris: de cuius improbitate singulari grauissimarum legationũ querimonias audistis. Aspicite, iudices, vultum hominis, & aspectum, & ex ea contumacia, quam hic

in perditis rebus retinet, illos eius spiritus Siculenses quos fuisse putetis, cogitate, ac recordamini. hic est Apronius, quem in prouincia tota Verres, cum vndique nequissimos homines conquisisset, & cum ipse secum sui similes duxisset non parum multos, nequitia, luxuria, audacia, sui simillimum iudicauit. itaque istos inter se perbreui tempore, non res, non ratio, non commendatio aliqua, sed studiorum turpitudo, similitudoque coniunxit. Verris mores improbos, impuros; nostis: fingite vobis si potestis, aliquem, qui in omnibus rebus isti par ad omnium flagitiorum nefarias libidines esse possit: is erat Apronius ille: qui, vt ipse non solum vita, sed etiam corpore atque ore significat, immensa aliqua vorago est, aut gurges vitiorum turpitudinumque omnium. hunc in omnibus stupris, in fanorum expilationibus, hunc in impuris conuiuijs principem adhibebat: tantaque habebat morum similitudo coniunctionem, atque concordiam, vt Apronius, qui alijs inhumanus, ac barbarus, isti vni commodus, ac dilectus videretur: vt quem omnes odissent, neque videre vellent, sine eo iste esse non posset: vt, cum alij ne conuiuij quidem ijsdem, quibus Apronius, hic ijsdem etiam poculis vteretur: postremò, vt odor Apronij teterrimus oris & corporis, quem (vt aiunt) ne bestiæ quidem ferre possent, vni isti suauis, & iucundus videretur. Ille erat in tribunali proximus, in cubiculo socius, in conuiuio dominus: ac tum maximè, cum accubante prætextato prætoris filio, in conuiuio saltare nudus coperat. Hunc, vti dicere instituit, principem Verres ad euertendas fortunas aratorum, vexandas, diripiendasque esse voluit: huius audaciæ, nequitiæ, crudelitati, fideliſſimos socios optimosque ciues scitote hoc prætore traditos, iudices, atque addictos fuisse, nouis institutis & edictis, tota Hieronica

ris lege (quemadmodum antea dixi) reiecta, & repudiata. Primum edictum, iudices, audite prædium. Quantum decumanus edidisset aratorem sibi decumæ dare oportere, vt tantum arator decumano dare cogeretur. Quomodo? quantum popposcerit Apronius, dato, quid est hoc? vtrum prætoris latrocinium in socios, an in hostes victos insani edictum atque imperium tyranni? ego tantum dem, quantum ille popposcerit? posset omne, quantum esset arare, quid omnetimo plus etiam, inquit, si velit. Quid tu? quid censes? aut dabis, aut contra edicta feciſſe damnabere. Per deos immortales,* quid est hoc? verisimile enim nō est. sic mihi persuadeo, iudices: tametsi omnia in istum hominem conuenire putetis, tamen hoc vobis falsum videri. ego enim cum hoc tota Sicilia diceret, tamen affirmare non auderem, si hæc edicta non ex ipsius tabulis totidem verbis recitare possem: sicuti faciam. da quæso scribæ: recitet ex codice. Recita edictū de professione. Negat me recitare totum: nam id nutu significare videtur. Quid prætereo? an illud, vbi cautes tamen Siculis, & miseros respicis aratores? edicis enim te in decumanum, si plura fuſtulerit, quam debitum sit, in octuplum iudicium daturum esse: nihil mihi placet prætermitti: recita hoc quoque, quod postulat, totum. Recita edictum de iudicio in octuplum. Iudicio vt arator decumanum persequatur? miserum, atque iniquum, ex agro homines traduci in forum, ab aratro ad subsellia, ab vsu rerum rusticarum ad insolitam litem, atque iudicium. cum omnibus in alijs vectigalibus, Asiæ, Macedoniæ, Hispaniæ, Galliæ, Africæ, Sardiniæ, ipsius Italiæ quæ? vectigalia sunt, cum in his inquam rebus omnibus publicanus pecitor ac pignerator, nō ereptor aeq; possessor soleat esse, tu de optimo, de iustissimo, de honestissimo genere hominū, hoc est, de agrorum, ea iura cōstituebas, quę omnibus alijs es-

sent contraria. Vtrum est æquius, decumanum potere, an aratorem repetere? iudicium integra re, an perdita fieri? eum, qui manu quæsierit, an eum qui digito licitus sit, possidere? Quid, qui in singulis *iugis arant, qui ab opere ipsi non recedunt, quo in numero magnus ante te prætorem numerus, magna multitudo Siculorum fuit: quid facient? cum dederint Apronio quod popoſcerit, relinquent actiones? relinquent larem familiarem suum? venient Syracusas: vt, te prætore videlicet, æquo iure Apronum delicias, ac vitam tuam iudicio recuperatorio persequantur? Verum esto, reperiemur aliquis fortis, experiens arator, qui cum tantum dederit decumano, quantum ille deberi dixerit, iudicio repetat, & pœnam octupli persequatur: expecto vim edicti, seueritatem prætoris: faueo aratori, cupio octupli damnari Apronium. Quid tandem postulat arator? nihil nisi ex edicto iudicium in octuplum. quid Apronius? non recusat. quid prætor? iubet recuperatorem reijcere decurias scribarum, quas decumas? de cohorte mea reijcies, inquit. Quid? ista cohors quorum hominum est? Volusij haruspicis, Cornelij medici: & horum canum, quos tribunal meum vides lambere. Nam de consensu nullum vnquam iudicem, nec recuperatorem dedit: iniquos decumanis omnes dicebat esse, qui vni agri glebam possiderent. veniendum erat ad eos contra Apronium, qui nondum etiam Apronium conuiuij crapulam exhalassent. O præclarum, & commemorandum iudicium: ô seuerum edictum: ô tutum perfugium aratorum. Atque, vt intelligatis, cuiusmodi ista iudicia in octuplum, cuiusmodi istius de cohorte recuperatores existimati sint: sic attendite: Ecquem putaris decumanum hac licentia permissa, vt tantum ab aratore, quantum popoſciſſet, auferret, plus quã deberetur popoſciſſet? considerate cum vestris animis vos in octupli, ecquem

quæris? præsertim cum id non solum sine anaritia, sed etiam impudentia accipere potuerit. multos necesse est. At ego omnes dico plus, quàm decumas abluisse. credo mihi vnum ex triennio præturæ tuę, qui octupli, damnatus sit. damnatus; immo verò in quem iudicium ex edicto tuo postulatum sit. Nemo erat videlicet aratorum, qui iniuriam sibi factam queri posset: nemo decumanorum, qui grano amplius, sibi quam deberetur, deberi professus esset; immo verò contra rapiebat, & asportabat quantum à quoque volebat, Apronius; omnibus autem locis aratores spoliati, ac vexati quærebantur: neque tamen vllum iudicium reperietur. Quid est hoc? viri fortes, honesti, gratiosi, tot Siculi, tot equites Romani ab homine nequissimo ac turpissimo læsi, pœnam octupli sine vlla dubitatione commissam non persequebantur? quæ causa? quæ ratio est? vna illa, inquit, quam videtis; quod vltrò etiam illusos se, & irrisos à iudicio discessuros videbant, etenim quod esset iudicium, cum è Verris turpissimo, flagitiosissimoq; comitatu tres, recuperatorum nomine assiderent assectæ illius, non à patre ei traditi, sed à meretricula commendati? ageret videlicet causam arator: nihil sibi frumenti ab Apronio relictum, bona sua etiam direpta, se pulsatũ, verberatumq; diceret. conferrent viri boni capita: de comissatione loquerentur inter se, ac de mulierculis, si quas à prætore abeuntes possent deprehendere: res agi videretur. surrexisset Apronius, noua dignitas publicani; non vt decumanus squaloris plenus ac pulueris, sed vnguentis oblitus, vino vigilijsq; languidus: omnia primo motu ac spiritu suo, vini, vnguenti, corporis odore cõplesset: dixisset hæc; quæ vulgo dicere solebat, non se decumas emisse, sed bona fortunasq; aratorum: non se decumanũ esse sed Apronis; sed Verrem alterum: dominum illorum ac tyrannum. quæ cum dixisset, illi viri optimi de cohorte

istius recuperatores, non de absoluendo Apronio deliberarent, sed quærerent, quomodo petitori ipsum Apronio permisissent, vt quātum vellet posceret, quantum popoſciſſes, auferret. Hoc tibi defensionis ad iudicium tuum comparabas, habuisse te edictū, recuperatores daturum in octuplum, si, ne hercule, ex omni copia conuentus Syracusani splendidissimorum hominum, honestissimorumq; facere potestatem aratori non modo reijciendi, sed etiam sumendi recuperatores, tamen hoc nouū genus iniuriæ ferre nemo posset, te cum tuos omnes fructus publicano tradidisses, & rem de manibus amisisses, tum bona tua repetere, ac persequi lite atq; iudicio, cum verò verbo iudiciū sit in edicto, re quidem vera tuorum comitum hominum nequissimorū collusio cum decumanis socijs tuis, atque adeò procuratoribus, tamē audes illius iudicij mentionē facere? præsertim cum id non modò oratione mea, sed etiam re ipsa refellatur: cum in tantis incommodis aratorum, iniurijsq; decumanorum, nullum, ex isto præclaro edicto non modo factum, sed ne postulatum quidem iudicium inueniatur. Erit tamē in aratore lenior, quam videtur. Nam qui in decumanos octupli iudicium se daturum edixit, idem habuit in edicto, se in aratorem in quadruplum daturum. Quis hunc audet dicere aratoribus infestum, aut inimicum fuisse? quanto lenior, quam in publicanum? edixit, vt, quod decumanus edidisset sibi dari oportere, id ab aratore magistratus Siculus exigeret; quid de reliquit iudicij, quod in aratorem dari posset? Non malum est, inquit, esse istam formidinem: vt cum exactum sit ab aratore, tamen, ne se commoueat, reliquus metus iudicij sit. si iudicio à me vis exigere, remoue Siculum magistratum. si hanc vim adhibes, quid opus est iudicio? quis porrò erit, qui non malit decumanis tuis dare, quod à posteris, quam ab asseclis tuis quadrupli condemnari

Illa

Illa verò præclara est clausula edicti, quod omnium controuersiarum, quæ essent inter aratorem, & decumanum, si vter volet, edicit se recuperatores daturum. Primum quæ potest esse controuersia, cum is, qui petere debet, aufert, & cum is, non quantum debetur, sed quantum commodum est, aufert? Ille autem vnde ablatum est, iudicio suum recuperare nullo modo potest? deinde in hoc, homo * luteus nam callidus ac veterator esse vult, quod ita scribit, Si vter volet, recuperatores dabo. quam lepidè se furari putat? vtriq; facit potestatem. sed vtrum ita scripserit, Si vter volet, an, si decumanus volet, nihil interest. arator enim tuos istos recuperatores numquid volet? Quid? illa cuiusmodi sunt, quæ ex tempore ab Apronio admonitus, edixit? Q. Septitio hominissimo homine, equite ǫ; R. resistente Apronio, & affirmante se plus decuma non daturum, exciuit peculiare edictum repentinum, ne quis frumentum de area tolleret antè, quam cum decumano pactus esset. Ferebat hanc quoque iniquitatem Septitius, & imbri frumentum corrumpi in area patiebatur: cum illud edictum repentè vberrimum, & quæstuosissimum nascitur, vt antè Kal. Sext. omnes decumas ad aquam deportatas haberent. Hoc edicto non Siculi (nam eos quidem iam superioribus edictis satis perdiderat, atq; afflixerat) sed ipsi equites Rom. qui suum ius retinere se contra Apronium posse erant arbitrati, splendidi homines, & alijs prætoribus gratiosi, vincti Apronio traditi sunt. attendite enim, cuiusmodi edicta sunt. Ne tollat, inquit, ex area, nisi erit pactus. Satis hæc magna vis est ad iniquè paciscendum. malo enim plus dare, quam non maturè ex area tollere. At ista vis * Septitium, & nonnullos Septitij similes non coercet, qui ita dicunt, non tollam potiùs, quam paciscar. his hoc * apponitur, Deportatum habeas ante Kalend. Sextiles. deportabo igitur. Nisi pactus

eris; non commouebis. sic deportandi dies præfi-
tura tollere cogebat ex area: * cohibitio tollendi
nisi pactus esset, vim adhibebat pactioni, nō volun-
tatem. Iam verò illud non solum cōtra legem Hie-
ronicam, nec solum cōtra consuetudinem superio-
rum, sed etiam contra omnia iura Siculorum; quæ
habent à senatu, populoq; Ro.ne extra suum forum
vadimonium promittere cogantur. Statuit iste, vt
arator decumanō, quo vellet decumanus, vadimo-
nium promitteret: vt hic quoque Apronio, cum ex
Leontino vsque Lilybæum aliquem vadaretur, ex
miseris aratoribus calumniandis quæstus accederet.
Quanquam illa fuit ad calumniam singulari con-
silio reperta ratio; quod ediderat, vt aratores juge-
ra sationum suarum profiterentur. Quæ res cum ad
pactiones iniquissimas magnam vim habuit, sicut
ostēdemus, nec ad vllam vtilitatem reip. pertinuit
tum verò ad calumnias, in quas omnes incideret,
quos vellet Apronius. vt enim quisque contra vo-
luntatem eius dixerat; ita in eum iudicium de pro-
fessione jugerum postulabatur: cuius iudicij mer-
magnus à multis frumenti numerus ablatus, ma-
gnæque pecuniæ coactæ sunt. non quo jugerum in-
merum verè profiteri esset difficile, aut amplius e-
tiam profiteri (quid enim in eo periculi esse pos-
set?) sed causa erat iudicij postulandi; quod ex e-
dicto professus nō esset. iudicium autem quod fue-
rit, isto prætore, si quæ cohors, & qui comitatus
fuerit, meministis, scire debetis. Quid igitur est,
quod ex hac iniquitate nouorum edictorum intel-
ligi velim, iudices? iniuriamne factam socijs? at vi-
detis. auctoritatem superiorum repudiatam? non
audebit negare. tātum Apronium, isto prætore, po-
tuisse? cōfiteatur necesse est. Sed vos fortasse quod
vos lex commonet, id in hoc loco quæritis, num
quas ex hisce rebus pecunias ceperit. docebo ce-
pisse maximas, omnesque eas iniquitates, de quibus
antea

antè dixi, fui quęstus causa* reperisse continentem; spatium illud propugnaculum, quo contra omnes meos impetus vlurum se putat, ex defensione eius dececro. Magno, inquit, decumas vẽdidi quid ais? an tu decumas homo audaciſſime, atq; amentiſſime, vendidiſti: tu partes eas, quas te S. P. Q. R. voluit, an fructus integros, atque adeò bona, fortunasq; aratorum omnes vendidiſti? Si palàm præco iuſſu tuo prædicaſſet, non decumas frumenti, ſed dimidias venire partes; & ita emptores acceſſiſſent, vt ad dimidias partes emendas; ſi pluris vendidiſſes tu dimidias, quam ceteri decumas, cuinam mirum videretur? Quid verò? ſi præco decumas pronuntiauit, re vera, hoc eſt, lege, edicto, condictione plus etiam, quàm dimidiæ venierint; tamen hoc tibi præclarum putabis, te pluris quod non licebat, quam ceteros quod oportebat vendidiſſe? pluris vendidi decumas, quam ceteri. Quibus rebus id aſſecutus es innocentiam? aſpice ædem Caſtoris: deinde, ſi audes, fac mentionem innocentiæ, diligentiæ? codicis lituras tui contemplare in Sthenij Thermitani nomine: deinde aude te dicere diligẽtem, ingenioſum, qui teſtes interrogare priore actione nolueris, & ijs tacitum os tuum præbere malueris: quantumuis & te, & patronos tuos ingenioſos eſſe dicito. Qua re igitur id quod ais, aſſecutus es? magna eſt enim laus ſi ſuperiores conſilio vicisti; poſterioribus exemplum atq; auctoritatem reliquiſti. Tibi fortaſſe idoneus fuit nemo, quem imitarere. at te videlicet inuentorem rerum optimarum, ac principem imitabitur omnes. Quis aratorum, te prætore, decumam dedit? quis duas? quis non maximo ſe affectum beneficio putauit; cum tribus decumis pro vna defungeretur? præter paucos, qui propter ſocietatẽ furtorum tuorum nihil omninò dederunt. Vide inter impuritatem tuam ſenatuſq; bonitatem quid interſit. Senatus, cum temporibus reip. cogitur vt de-

cernat, vt alterae decumae exigantur, ita decernat, vt pecunia pro his decumis soluatur aratoribus: vt quod plus sumitur, quam debetur, idem non auferri putetur. tu cum tot decumas non s. c. sed nouis edictis tuis, nefariisq; institutis exigeres, & experes, magnum te fecisse arbitrabere, si pluris vendideris, quam L. Hortensius pater istius Q. Hortensij, quam Cn. Pompeius, quam M. Marcellus, qui ab equitare à lege, ab institutis non recesserunt? An tibi vnius anni, aut biennij ratio habēda fuit? salus prouinciae, commoda rei frumentariae, ratio reip. in posterum fuit negligenda? cum ita rē constitutam accepisses, vt & populo Ro. satis frumenti ex Sicilia suppeditaretur, & aratoribus tamen arare atq; agros colere expediret. Quid effecisti, quid assecutus es? vt prætore te, nescio quid ad decumas accederet, deserendas arationes, relinquēdasq; curasti. Successit tibi L. Metellus, tu innocentior, quam Metellus in laudis, & honoris cupidior? tibi enim consulatus quærebatur. Metello paternus honor, & animi negligebatur. multo minoris vendidit, nō modò quam tu, sed etiam quam qui ante te vendiderunt. Quare si ipse excogitare non poterat, quemadmodum qui plurimo venderet: ne tua quidem recentia prouinciae prætoris vestigia persequi poterat, vt tuis præclaris, abs te principe inuentis, & excogitatis edictis, atq; institutis vteretur? Ille verò tum se Metellum minimè fore putasset, si te vlla in re imitatus esset. qui ab vrbe Roma, quod nemo vnquam post hominum memoriam fecit, cum sibi in prouinciam proficiscendum putaret, literas ad Siciliae ciuitates misit, per quas hortatur, & rogat, vt arent, vt serant in beneficio populi Rom. Hoc petit aliquanto ante aduentum suum: & simul ostendit se lege Hieronica venditurum: hoc est, in omni ratione decumarum nihil isti simile facturum. atque hæc non cupiditate aliqua scribit adductus, vt in alienam

prouinciam

prouinciam mittat literas ante tempus, sed consilio; ne si tempus sationis præterijsset, granum in prouincia Sicilia nullum haberemus. Cognoscite Metelli literas. Recita epistolam L. Metelli. Hæ literæ, iudices, L. Metelli, quas audistis, hoc quantum est ex Sicilia frumenti hornotini exarauerunt. gleba commosset in agro decumano Siciliæ nemo; si Metellus hanc epistolam non misisset. Quid? Metello diuinitùs hoc venit in mentem? an a Siculis, qui Romam frequentissimi conuenerant, negotiatoribusq; Siciliæ doctus est? quorum quanti conuentus ad Marcellos antiquissimos Siciliæ patronos, quanti ad Cn. Pompeium cos. designatum, cæteroſque illius prouinciæ necessarios fieri soliti sint, quis ignorat? quod quidem iudicium nullo vnquam de homine factum est, vt absens accusaretur ab ijs palàm, quorum in bona, liberosq;, summum imperium potestatemq; haberet. tanta vis erat iniuriæ, vt homines quoduis perpeti, quam non de illius pernicie, & iniurijs deplorare & conqueri mallent. Quas literas cum ad omnes ciuitates propè supplicare misisset Metellus; tamen antiquum modum sationis nulla ex parte * exequi potuit. diffugerant enim permulti, id quod ostendam: non solum arationis, sed etiam sedes suas patrias illius iniurijs exagitati reliquerant. Non, meherculè, criminis augendi causa dicam, iudices, sed quem accepi ipse oculis, animoq; sensum, hunc verè apud vos, &, vt potero, planissimè exponam. Nam cum quadriennio post in Siciliam venissem; sic mihi affecta visa est, vt hæ terræ solent, in quibus bellum acerbum diuturnumq; versatũ est. quos ego campos antea, collesq; uiridissimos, viridissimoque vidissem, hos ita vastatos * tunc, ac desertos videbam, vt ager ipse cultorem desiderare, ac lugere dominum videretur. Herbitensis ager, & Ennensis, Murgentinus, Assorinus, Macharensis; Agyrinensis, ita relictus erat

ex maxima parte, vt non solum iugerum, sed etiam dominorum multitudinem quæreremus. Aemesis verò ager, qui solebat esse cultissimus; & quod caput est rei frumentariæ, campus Leontinus, cuius antea species hæc erat, vt cum obsitum vidisses, annonæ charitatem nō vereremur; sic erat deformatus, atque horridus, vt in vberrima Siciliæ parte Siciliam quæreremus. Labefactarat enim vehementer arores iam superior annus, proximus verò funditus everterat. Tu mihi etiam audes mentionem facere decumarum? tu in tanta acerbitate, in tot, & tantis iniurijs cum in arationibus, & in earum rerum ire prouincia Sicilia consistat; euersis fundis arationibus, relictis agris; cum in prouincia tam locupleti, ac referta, nō modo rem, sed ne spem quidem vllam reliquam cuiquam fecaris, aliquid te posse iactare putabis habere, cum dices te plures, quam centesos, decumas vendidisse? quasi verò aut populus Ro. hoc voluerit; aut senatus; hoc tibi mandarit; vt cum omnes aratorum fortunas decumis euertisses, minùs eriperes; in posterum fructu illo commodo rei frumentariæ populum Rom. priuares: deinde quam partem tuæ prædæ ad summam decumarum addidisses, benè de populo Rom. meritus videre. Atq; perinde loquor, quasi in eo sit iniquitas tua reprehendenda; quod propter gloriæ cupiditatem vt aliquos summis decumarum vinceret, acerbiorem legem, duriora edicta, interposuerit; omnium superiorum auctoritatem repudiarit. Magno tu decumas vendidisti? Quid si doceo, te non minus domum tuam auertisse, quam Romam misisse decumarum nomine? quid habet populare ratio tua, cum ex prouincia populi Ro. æquam partem tu tibi sumpseris, atque populo Rom. miseris? quid si duabus partibus doceo te amplius frumenti absstulisse, quam populo Ro. misisse? tamenne putamus patronum tuum in hoc crimine periculum iactaturum,

&

populose ad coronam daturum? Hæc vos antea, iudices, audistis: verum fortasse ita audistis, vt aurium rumorem haberetis, sermonemq; omnium. Agnoscite nunc innumerabilem pecuniam frumentario nomine ereptam: vt simul illam quoque vocem improbam agnoscatis: qui se vno quæstu decumarum omnia sua pericula, redempturum esse dicebat. Audiuimus hoc iamdiu, iudices: nego quidquam esse vestrum, quin sæpe audierit, socios illum fuisse decumanos. nihil aliud arbitror in istum dici esse dictum ab ijs, qui male de isto existimarunt, nisi hoc. nam socij putandi sunt, quos inter communicata est. ego rem totam fortunasque eorum omnes, istius fuisse dico. Apronium, Venerisque seruos, quod isto prætore fuit nouum genus publicanorum, cæteros q; decumanos, procuratores illius quæstus, & ministros rapinarum fuisse. Quomodo hoc doces? quomodo ex actione illa columnarum docui istum esse prætorem? opinor ex eo maxime, quod iniquam legem nouamque dixisset. Quis enim vnquam conatus est iura omnia, & consuetudinem omnium commutare cum vituperatione, sine quæstu? Pergam, atque insequar longius, iniqua lege vendebas, quo pacto venderes cur addictis, & venditis decumis, cum iam ad summam decumarum nihil, ad tuum quæstum multum posset accedere, subitò, atque ex tempore nona nascebantur edicta? nam vt vadimonium decumano, quocunque is vellet promittere, vt ex area, nisi pactus esset, aratór ne tolleret: Kalendis Sextilibus decumas deportatas haberet: hæc omnia, venditis decumis, anno tertio te edixisse dico: quæ si reipub. causa faceres, in vendendo essent pronuntiata: quia tua causa faciebas, quod erat imprudentia prætermissum, id quæstu ac tempore admonitus reprehendisti. Illud vero cui probari potest? te sine tuo quæstu, ac maximo quæ-

stu tantam tuam infamiam, tantum capitis tui, fortunarumq; periculum neglexisse? vt cum totius Siciliæ quotidie gemitus, quærimoniasq; audires; ea, vt ipse dixisti, reum te fore putares, cum huiusce iudicij discrimen ab opinione tua non abhorreret, paterere tamen aratores indignissimis iniurijs vexari ac diripi? profecto, quãquam es singulari crudelitate, & audacia; tamen abs te totam alienari prouinciã, tot honestissimos tibi inimicissimos fieri nolles; nisi hanc rationem, & cogitationem salutis tuæ, pecuniæ cupiditas, ac præsens illa præda superaret. Etenim quoniam summam, & numerum iniuriarum, iudices, vobis, non possum exponere; singillatim autem de vniuscuiusq; incommodo dicere infinitum est: genera ipsa iniuriarum quæso cognoscite. Nympho est Centuripinus homo nauus & industrius, experientissimus, ac diligentissimus arator. is cum arationes magnas conductas haberet (quod homines etiam locupletes, sicut ille est, in Sicilia facere consueuerunt) eaq; magna impensa, magno instrumento tueretur: tanta ab isto iniquitate oppressus est, vt non modo arationes relinqueret, sed etiam ex Sicilia profugeret, Romamq; cum multis vna ab isto eiectis veniret. Fecit vt decumanus Nymphonem vocaret ex edicto illo præclaro, quod nullam ad aliam rem, nisi ad huiusmodi quæstus pertinebat; numerum iugerum professum non esse. Nympho cum se vellet æquo iudicio defendere; iste viros optimos recuperatores dat, eundem illum medicum Cornelium (is est Artemidorus Pergamenus, qui in sua patria dux isti quondam, & magister ad despoliandum Dianæ templum fuit) & haruspicem Volusianum, & Valerium præconem. Nympho antequam plane constitit, condemnatus quanti, fortasse quæritis. Nulla erat edicti pœna certa. frumenti eius omnis, quod in areis esset. Sic Apronius decumanus non decumam debitam, nec fruc-

fundum remotum, atque celatum, sed tritici septingenta millia medimnum ex Nymphonis arationibus vltima pœna, non redemptionis aliquo iure tollit. Xenonis Meneni nobilissimi hominis vxoris fundum erat colono locatus: colonus, quod decumanorum iniurias ferre non poterat, ex agro profugerat. Veneres in Xenonem iudicium dabat illud suum iumentorium de iugerum professione. Xeno ad se pertinere negabat: fundum elocatum esse dicebat. dabat ille iudicium; si pateret iugera eiusmodi fundi esse plura, quàm colonus esset professus, tum Xeno damnaretur. dicebat ille, non modo non esse id, quod ei satis erat: sed nec dominum eius esse fundi, nec locatorem: * vxorem esse: eam ipsam suum negotium gerere; ipsam locauisse. deridebat Xenonē homo summo splendore, & summa auctoritate præditus M.* Cossotius. iste nihilo minus iudicium H S. LXXX. millium dabat. Ille, metuens recuperatores de cohorte latronū sibi parari videbat, tamen iudicium accepturum se esse dicebat: tum iste magna voce Venerijs imperat, vt Xenonem adirent: dum res iudicaretur, hominem vt asseruarent: cum iudicatum fit, ad se adducite & illud simul dixit, se non putare, illum si propter diuitias pœnas damnationis contemneret, etiā virgas contemnere. Hac ille vi, & hoc metu adductus, tantum decumanis, quantum iste imperauit, exoluit. Polemarchus est Murgentinus vir bonus, atque honestus: is, cum pro ingeribus quinquaginta, medimna D. CC. decumæ imperarentur, quod recusabat, domum ad istum in ius deductus est, & cum iste etiam cubaret; in cubiculum introductus est: quod, nisi mulieri, & decumano, patebat alij nemini. Ibi cum pugnis, & calcibus concisus esset, qui DCC. medimnis decidere noluisset, mille promisit. Eubulides est Grosphus Centuripinus, homo cum virtute & nobilitate domi suæ,

tum etiam pecunia princeps. huic homini iudices honestissimæ ciuitatis honestissimo, non modo frumenti scitote, sed vitæ, & sanguinis tãtum relictum esse, quantum Apronij libido tulit. nam vi, malo, plagis adductus est vt frumenti daret, non quantum haberet, sed quantum cogeretur. Sostratus & Numenius & Nymphodorus eiusdem ciuitatis, cum ex agris tres fratres consortes profugissent, quod is plus frumenti imperabatur, quàm quantum exarant: hominibus coactis, in eorum arationes Apronius venit; omne instrumentum diripuit; familiam abduxit, pecus abegit. postea cum ad eum Nymphodorus venisset Aetnã, & oraret vt sibi sua restituerentur: hominem corripi, ac suspẽdi iussit in oleastro quodam; quę est arbor iudices in foro. tandiu pependit in arbore socius, amicusque populi Rom. in sociorum vrbe ac foro, colonus, aratorq; vester, quamdiù voluntas Apronij tulit. Genera tamdiu innumerabilium iniuriarum iudices, singulis nominibus profero: infinitam multitudinem iniuriarum prætermitto. vos ante oculos, animosq; vestros tota Sicilia decumanorum hos impetus, aratorum direptiones, huius importunitatem, Apronij regnum proponite. contempsit Siculos: non duxit homines, nec ipsos ad persequendum vehementes fore; & vos eorum iniurias leuiter laturos existimauit. Ete falsam de illis habuit opinionem; malam de vobis. veruntamen cum de Siculis malè mereretur, cum Romanos coluit, his indulsit; eorum voluntati, & gratiæ deditus fuit. Iste ciues Romanos? at nullis inimicitior, aut infestior fuit. mitto vincla, mitto carcerẽ, mitto verbera, mitto secures, crucẽ denique illam prætermitto, quàm ciuibus Romanis tetram humanitatis in eos, ac beneuolentiæ suę voluit esse; mitto inquam, hæc omnia atq; in aliud dicendi tempus reijcio: de decumis, de ciuium Romanorum condicione in arationibus disputo, qui quemadmodum

dum essent accepti, iudices, audistis ex ipsis: bona sic erepta esse dixere. verum hæc, quoniam huiusmodi casus affuit, ferenda sunt, nihil valuisse æquitatem, nihil cõsuetudinem: damna denique iudices talia tanta sunt, quæ non viri fortes magno, & libero animo affecti ferenda arbitrentur. Quid si equitibus Romanis non obscuris, neque ignotis sed honestis, & illustribus manus ab Apronio, isto prætore sine vlla dubitatione afferebantur? quid expectatis? quid à me amplius dicendum putatis? an id agendum, vt eò celeriùs de isto transigamus, quo maturius ad Apronium possimus, id, quo ego illi iam in Sicilia pollicitus sum, venire? qui C. Matrinium, iudices, summa virtute hominem, summa probitate, summa gratia, Leontinis in publico bidum tenuit atque ab Apronio, iudices, homine in dedecore nato, ad turpitudinem educato, ad Verris ignaviam libidinesq; accommodato, equitem Romanum biduum cibo tectoque prohibitum biduum Leontinis in foro custodijs Apronij retetum atque seruatum, neque ante dimissum, quàm ad condiciones eius depactus est. Nam quid ego de Q. Lollio, iudices, dicam equite Rom. spectato atq; honestos rarates est, quàm dicturus sum, tota Sicilia celeberrima atque notissima: qui cum araret in Aetnensi cum is ager Apronio cum cæteris agris esset traditus; equestri vetere illa & auctoritate, & gratia fretus, affirmauit se decumanis plus, quàm deberet non daturum. refertur eius sermo Apronio. enimverò iste videre, ac mirari Lollium nihil de Matrinio, nihil de cæteris rebus audisse. mittit ad hominem Venerios (hoc quoque attendite, appetitores à prætore assignatos habuisse decumanum; si mediocre argumentum videri potest, istum decumanum nomine ad suos quæstus esse abusum) adducitur à Venerijs, atq; adeò attrahitur Lollius commodè, cum Apronius è palæstra rediisset, & in tricli-

nio, quod in foro Aernæ strauerat, decubuisset, statuitur Lollius in illo tempestuo gladiatorum conuiuio. Non, mehercule, quæ loquor crederem, iudices, tametsi vulgo audieram, nisi mecum ipse senex, cum mihi, atque huic voluntati accusationis meæ lachrimans gratias ageret, summa cum auctoritate esset locutus. Statuitur vt dico, eques Romanus prope annos xc. natus in Apronij conuiuio; cum interea Apronius caput, atque os suum vnguento perfricaret. quid est Lolli? inquit, tu nisi malo coactus recte facere nescis? Homo quid ageret, taceret, responderet, quid faceret denique illa auctoritate, & ætate præditus, nesciebat. Apronius, interea cænam ac pocula poscebat. serui autem eius, qui & moribus ijsdem essent, quibus dominus, & eodem genere ac loco nati, præter oculos Lollij hæc omnia ferebãt. ridere conuiuæ, cachinnari ipse Apronius: nisi forte existimatis, eum in vino, ac luxu non risisse; qui nunc in periculo, atque exitio suo risum tenere non possit. Ne multa, iudices: his contumelijs scitote Q. Lollium coactum ad Apronij leges, conditionesque venisse. Lollius ætate & morbo impeditus ad testimonium dicendum venire non potuit. Quid opus est? Lollio nemo hoc nescit: nemo tuorum amicorum? nemo abs te productus, nemo abs te interrogatus, nunc se primum hoc dicet audire. M. Lollius filius eius adolescens lectissimus præsto est: huius verba audite. Nam Q. Lollius eius filius, qui Calidium accusauit, adolescens & bonus, & fortis, & in primis disertus, cum his iniurijs contumelijsque commotus in Siciliam esset profectus; in itinere occisus est. Cuius mortis causam fugitiui sustinent: neque quidem vera nemo in Sicilia dubitat, quin eo sit occisus, quod habere clausa non potuerit sua consilia de Verre. iste porro non dubitabat, quin is qui antea alium studio adductus accusasset: sibi ad

sentienti præsto esset futurus; cum esset parentis iniurijs, & domestico dolore commotus. Iamne intelligitis, iudices, quæ pestis, quæ immanitas in vestra antiquissima fidelissima proximaque prouincia versata sit? Iamne videtis, quam ob causam Sicilia tot hominum antea furta, rapinas, iniquitates, ignominiasque perpessa, hoc non potuerit nouum, ac singulare, atque incredibile genus iniuriarum, contumeliarumq; ferre? Iam omnes intelligunt, cur miserrima prouincia defensorem suæ salutis eũ quæsierit, cuius iste fidei, diligentiæ, perseuerantiæ, nulla ratione eripi possit. tot iudicijs interfuistis: tot homines innocentes, & improbos accusatos, & vestra & superiorum memoria scitis esse: ecquem audistis, ecquem audistis, in tantis furtis, in tam apertis, in tanta audacia, tanta impudentia esse versatum? Apronius stipatores Venerios secum habebat; ducebat eos circum ciuitates; publicè sibi cœnana parari, sterni triclinia etiam in foro iubebat; eo vocari homines honestissimos, non solum Siculos, sed etiam equites Romanos: vt quicum inire conuiuium nemo vnquam, nisi turpis, impuruque voluisset. ad eius conuiuium spectatissimi, atque honestissimi viri tenerentur. Hæc tu omnium mortalium profligatissime, ac perditissime cum scires, cum audires quotidie, cum videres; si fine tuo maximo quæstu fierent; cum tanto periculo tuo fieri paterere, atque concederes? & tantum apud te quæstus Apronij, tantum eius sermo inquinatissimus, & blanditiæ flagitiosæ valuerunt; vt nunquam animum tuum cura tuarum fortunarum, cogitatioque tangeret? Cernitis, iudices, quod & quantum incendium decumanorum impetu non solum per agros; sed etiam per reliquas fortunas aratorum; non solum per bona; sed etiam per iura libertatis, & ciuitatis isto prætore peruaserit. videtis pendere alios ex arbore; pulsari autem alios

& verberari, porrò alios in publico custodiri, destitui alios in conuiuio, condemnari alios à medico, & præcone prætoris: bona tamen interea nihilo minus eorum omnium ex agris auferri, ac diripi. Quid? est hoc populi Rom. imperium? populi Rom. leges? iudicia? socij fideles? prouincia suburbana? nonne omnia potius eiusmodi sunt, quæ, si Athenis vicissent, in Sicilia non fecisset: non, inquam, iudices, esset vllam partem istius nequitiæ fugitiuorum insolentia consecuta. Priuatim hoc modo. quid publicè? ciuitates quemadmodum tractatæ sunt? audistis permulta iudicia, & testimonia ciuitatum, & reliquarum audietis, ac primum de Agyrinensi populo fideli & illustri breuiter cognoscite. Agyrinensis est in primis honesta ciuitas Siciliæ, hominum ante hunc prætorem locupletium, summorumque aratorum. eius agri decumas cum emisset idem Apronius, Agyrium venit. qui cum eo cum apparitoribus, id est, cum minis, ac vi venisset, pacere pecuniam grandem cœpit, vt accepto lucro discederet: nolle se negotij quicquam habere dicebat, sed accepta pecunia quàmprimum ad alia ciuitatem accurrere. Sunt homines Siculi non contemnendi, si per nostros magistratus liceat, sed homines & satis fortes, & satis planè frugi, ac sobrij, & in primis hæc ciuitas, de qua loquor, iudices. Itaque homini inprimis improbissimo respondent Agyrinenses, sese decumas ei, quemadmodum deberent, daturos: lucrum, cum ille magno præsertim emisset, non addituros. Apronius certiorem facit istum, cuia res erat, quid res esset: statim tanquam coniuratio aliqua Agyrij contra rempub. facta, aut legatus prætoris pulsatus esset, ita Agyrio magistratus, & quinque primi accitu istius euocatur. veniunt Syracusas: præsto est Apronius: ait eos ipsos, qui venissent contra edictum prætoris fuisse. quærebant quid: respondebat, se ad recuperatores esse dictu-

sturum. Iste æquissimus homo formidinem illam suam miseris Agyrinensibus injiciebat: recuperatores se de cohorte sua daturum minabatur. Agyrinenses viri fortissimi, judicium se passuros esse dicebant. ingerebat iste Artemidorum medicum Cornelium, pictorem Tlepolemum, & eiusmodi recuperatores, quorum ciuis Ro. nemo erat, sed Græci sacrilegi, iampridem improbi, repente Cornelij. videbant Agyrinenses, quidquid ad eos recuperatores Apronius attulisset, illum perfacilè probaturū: condemnari cum istius inuidia infamiaque malebant, quàm ad eius condiciones, pactionesq; accedere quærebant, quæ in verba recuperatores daret: respondebat, si pateret aduersus edictū feciſſe, quæ in iudicio dicturum esse dicebat, iniquissimis verbis, improbissimis recuperatoribus conflictari malebant, quam quidquam cum isto sua voluntate decidere. Summittebat iste Timarchidem, qui moneret eos, si saperent, vt transigerent. pernegabant. quid ergò? in singulos H-S. quinquagenis millibus damnari mauultis? malle dicebant. tum iste clarè, omnibus audientibus. Qui damnatus erit, inquit, virgis ad necem cædetur. hic illi flentes rogare, atq; orare cœperunt, vt sibi suas segetes, fructusque omnes, arationesq; vacuas Apronio tradere liceret: vt pœnæ, ignominia, molestiaq; discederent. Hac lege, iudices, decumas vendidit Verres. dicat licet Hortensius, si audet, magno Verrem vendidisse, hæc conditio fuit, isto prætore, aratorum, vt secum prædarè agi arbitrarētur, si vacuos agros Apronio tradere liceret. multas enim cruces propositas effugere cupiebant. quantum Apronius edidisse deberi, tantum ex edicto dandum erat. etiamne, si plus edidisset, quàm quantum natum esset? etiam. quom ob hoc magistratus ex ipsius edicto exigere debebant, vt arator repetere poterat. verum, Artemidoro recuperatore. quid, si minus arator dedisset, quam

popoſciſſet Epronius? iudicium in aratorē in quadruplū. ex quo iudicum numero? ex cohorte prætoris * præclara, honeſtiſſimorum. Quid ampliusſ minus te iugerum profeſſum eſſe dico. Recuperatores reijce, quod aduerſum edictū feceris. ex quo numero? ex eadem cohorte. Quid erit extremum? ſi damnatus eris (nam dubitatio damnationis illis recuperatoribus quæ poterat eſſe?) virgis te ad necem cædi neceſſe erit. His legibus, his conditionibus, erit quiſquam tam ſtultus qui decumas veniſſe arbitretur? qui aratori nouem partes reliquas factas eſſe exiſtimet? qui non intelligat iſtum ſibi quæſtui, prædæq; habuiſſe bona, poſſeſſiones, fortunas aratorum? Virgarum metu Agyrinenſes, quod imperatum eſſet, facturos ſe eſſe dixerunt. Accipite nunc quid imperarit: & diſſimulate vos, ſi poteſtis, vos intelligere, ipſum prætorem, quod tota Sicilia perſpexerit, redemptorem decumarum, atque adeo aratorum dominum, ac regem fuiſſe. Imperat Agyrinēſibus, vt decumas ipſi publice accipiant; Apronio lucrum dent. ſi magno emerat, quoniam tu es, qui diligentiſſime pretium exquiſiſti, qui vt ais, magno vendidiſti, quare putabas emptori lucrum addi oportere? eſto: putabas. quamobrem imperabas vt adderent? quid eſt aliud capere, & conciliare pecunias, in quo te lex tenet, ſi hoc nō eſt, vi atq; imperio cogere inuitos lucrum dare alteri, hoc eſt pecuniam dare? Age, quid tum, ſi Apronio delicijs prætoris, lucelli aliquid iuſſi ſunt dare? putate Apronio datum; ſi Apronianum lucellum, ac non prætoria præda vobis videbitur. Imperas vt decumas accipiant; Apronio dent lucri, tritici * medimnum XXXIII. millia. Quid eſt hoc? vna ciuitas ex vno agro plebis Romanæ propē menſtrua cibaria prætoris imperio donare Apronio cogitur. cui magno decumas vendidiſti? cum tantum lucri decumano fit datum profectō, ſi pretium exquiſiſſet, diligenter

tum

tum cum vendebas, medimnum millia potius addidissent, quàm H-S. * DC postea. Magna præda videtur: audite reliqua, & diligenter attendite, quo minus miremini Siculos re necessaria coactos auxilium à patronis, à consulibus, à senatu, à legibus, à iudicijs petisse. Vt* probaret Apronius hoc triticum; imperat Agyrinensibus Verres, vti in medimna singula dentur Apronio H-S. III. Quid est hoc? tanto numero frumenti in * lucri nomen imperato, expresso, nummi præterea exigẽtur, vt probetur frumentum? an poterat non modo Apronius, sed quivis, exercitui si metuendum esset, improbare Siculum frumentum, quod illi ex area, si veller, admetiri licebat? frumenti tantus numerus imperio dio datur, & cogitur. non est satis, nummi præterea imperantur: dantur, parum est. pro decumis hordei alia pecunia cogitur, iubet H-S. XXX. millia lucri dari. Ita ab vna ciuitate, vi, minis, imperio, iniuriaque prætoris eripiuntur tritici medimnũ XXXIII. millia, & præterea H-S. CXXIX. millia. An hæc obscura sunt? aut, si omnes homines velint, obscura esse possunt, quæ tu palam egisti, in conuentu imperatoli, omnibus inspectantibus coẽgisti? qua de re Agyrinenses magistratus & quinque primi, quos tui quæstus causa euocasti, acta & imperia tua domum ad senatum suum renuntiauerunt: quorum renuntiatio legibus illorum, literis publicis mandata est: quorũ legati homines nobilissimi Romæ sunt, qui hoc idem pro testimonio dixerunt. Cognoscite Agyrinensium publicas literas, deinde testimonium publicum ciuitatis. Recita literas publicas. LITERAE PVBLICAE. Recita testimonium publicum TESTIMONIVM PVBLICVM. Animaduertistis in hoc testimonio iudices, Apollodorum, cui * Pytagro cognomen est, principem suæ ciuitatis lachrimantem testari, ac dicere, nunquam post populi Romani nomen à Siculis auditum, & cognitum,

Agyrinenſes contra quemquam infimum ciuem Rom. dixiſſe, aut feciſſe quippiam: qui nunc contra prætorem populi Romani magnis iniurijs, & magno dolore publicè teſtimonium dicere cogerentur? vni, meherculè, huic ciuitati Verres, obſiſtere tua defenſione non potes tanta auctoritas eſt in eorum hominum fidelitate, tantus dolor * iniuriæ, tanta religio in teſtimonio. verum non vna * te, ſed vniuerſæ ſimilibus afflictæ incommodis, legationibus, ac teſtimonijs publicis perſequentur. Etenim deceps videamus. Herbitenſi ciuitas honeſta, & antea copioſa, quemadmodum ſpoliata abiſto, ac vexata ſit. at quorum hominum? ſummorum aratorum, remotiſſimorum à foro, iudicijs, controuerſijs quibus parcere, & conſulere homo impuriſſime, & quod genus hominum ſtudioſiſſime conſeruare debuiſti. Primo anno venierunt eius agri decumæ tritici medimnûm XVIII, millibus. Accenſus illius, item miniſter in decumis cum eniſſet, & præfecti nomine cum veniſſet Herbitam cum Venerija, locuſque ei publicè, quo diuerteretur, datus eſſet; coguntur Herbitenſes ei lucri dare tritici * modium * XXXVII. millia: cum decumæ veniſſent tritici modium XVIII. atq; hoc tritiçum lucri coguntur dare publicè, cum iam priuatim aratores ex agris ſpoliati, atque exagitati decumanorum iniurijs profugiſſent. Anno ſecundo cum eniſſet Apronius decumas tritici modium * XXV. millibus, & ipſe Herbitam cum illa prædonum copia, manuq; veniſſet; populus publicè coactus eſt ei conferre lucri tritici modium * XXVI. & acceſſionem M·S.MM. De acceſſione dubito, an Apronio ipſi data ſit merces operæ, prætiumque impudentiæ, de tritici quidem numero tanto, quis poteſt dubitare, quin ad iſtum prædonem frumentarium, ſicut Agyrinenſe frumentum, peruenerit? Anno vero tertio in hoc agro conſuetudine vſus eſt regia. Solere

set fuisse barbaros reges Persarum, ac Syrorum plures vxores habere: his autem vxoribus ciuitates attribuere, hoc modo: Hæc ciuitas mulieri redimiculum præbeat, hæc in collū, hæc in crines. ita populos habent vniuersos non solum conscios libidinis suæ; verum etiam administros. Eandem istius, qui se regem Siculorum esse dicebat, licentiam, libidinemq; fuisse cognoscite. Aeschrionis Syracusani nunc est Pippa; cuius nomen istius nequitia tota Sicilia perualgatum est. de qua muliere versus plumi supra tribunal, & supra prætoris caput scribebatur. Hic Aeschrio Pippæ vir adumbratus, in Herbitensibus decumis nouus instituitur publicanus: Herbitenses, cum viderent, si ad Aeschrionem potium redijsset, se ad arbitrium libidinosissimæ mulieris spoliatum iri: liciti sunt vsq; eo, quoad se efficere posse arbitrabātur. supra adiecit Aeschrio. neque enim metuebat, ne prætore Verre decumana vllus damno afficī posset. adijcitur medimnum xxx. dimidio fere pluris, quàm superiore anno. aratores fundius euertebantur, & eo magis, quod iam superioribus annis exhausti erāt, ac planè perditi, intellexit iste ita magno veniisse, vt amplius ab Herbitensibus exprimi non posset, demit de capite medimnum C I ɔ. C I ɔ. C I ɔ. C I ɔ. iubet in tabulas pro medimnum C C I ɔɔ. C C I ɔɔ. C C I ɔɔ. I ɔɔ. reliqui C C I ɔɔ. C C I ɔɔ. C C I ɔɔ. C C C C. & hordei decumas eiusdem agri Docimus emerat. hic est Docimus, qui ad istum deduxerat Tertiam Isidori nani filiam; vi abductam à Rhodio tibicine. huius Tertiæ plus etiam, quàm Pippæ, plus quàm cæteratum, ac prope dicam tantum apud istum in Siciliensi prætura auctoritas valuit quantum in vrbana Chelidonis. Veniunt Herbitam duo prætoris æquali. non molesti, muliercularum deterrimarum improbissimi cognitores. incipiunt postulare, poscere, minari: non poterant tamen, cum cuperent,

Apronium imitati Siculi Siculos non tam pertinaciter cedebant: cum omni ratione tamen illi calumniarentur; promittunt Herbitenses vadimonium Syracusas. eò postea quam ventum est, cogunturq; Aetheonium, id est, Pippæ dare tantum, quantum erat de capite demptū, tritici medimnū c i ɔ. c i ɔ. c i ɔ. Mulierculæ publicanæ noluit ex decumis minimum lucri dare; ne forte à nocturno suo quæstu, animum ad vectigalia redimenda transferret, trāsactum putabant Herbitenses: cum ille, Quid de hordeo, inquit, & Docimo amiculo meo? quid cogitaris? ar hoc agebat in cubiculo, judices, atq; in lectulo suo negabant illi sibi quidquam esse mandatum. non audio. numerate m. s. x v. millia. Quid facerent miseri? aut quid recusarent? præsertim, cum in lectulo decumana mulieris vestigia viderent recentia, quibus illum inflammari ad persuerandum intelligebant. Ita civitas una sociorum, atque amicorum, duabus deterrimis mulierculis, Verre prætore vectigalis fuit. Atq; ego nunc, eum frumenti numerum, & eas publicè pecunias decumanis ab Herbitensibus datas esse dico quo illi frumento, & quibus pecunijs tamen à decumanorum iniurijs cives suos non redemerunt. perditis enim, & direptis aratorum bonis, hæc decumanis merces dabatur, ut aliquando ex eorum agris, atque ex urbibus abirent. Itaque cum Philinus Herbitensis homo dictus, & prudens, & domi nobilis, de calamitate aratorum, & de fuga, & de reliquorum paucitate publicè diceret animadvertistis, judices, gemitum populi Romani: cuius frequentia huic causæ numquam defuit: qua de paucitate aratorum alio loco dicam: nunc illud quod pæne prætermij, non omnino relinquēdum videtur. Nam per deos immortales, quod de capite ipse dempsit, quo tandem modo, nō modo ferendum, verum etiam animadvertendum videtur? vnus adhuc fuit post Romam conditam

(dij

(dij immortales faxint ne sit alter). cui respub. totam se tradidit, temporibus coacta, & malis domesticis, L. Sulla. hic tantum potuit, vt nemo illo inuito nec bona, nec patriam, nec vitam retinere posset: tantum animi habuit ad audaciam, vt diceret in concione non dubitaret, bona ciuium Romanorum cum venderet, se prædam suam vendere. eius omnes res gestas non solum obtinemus verum etiam propter malorum, incommodorum, & calamitatum metum, publica auctoritate defendimus. vnum hoc illius senatus consulto reprehensum, decretumq; est, vt, quibus ille de capite dempsisset, his pecunias in ærarium referrent, statuit senatus, hoc ne illi quidem esse licitum, cui concesserat omnia, ab * ipso factarum, quæsitarumque rerum summas imminuere. illum viris fortissimis iudicarunt patres cõscripti, dimittere de summa non potuisse: te mulieri deterrimæ recte remisisse senatores iudicabunt ille, de quo, lege populus Romanus iusserat, vt ipsius voluntas * populo Rom. esset pro lege, tamen in hoc vno genere, veterum religione legum reprehenditur: tu qui omnibus legibus implicatus tenebare, libidinem tibi tuam pro lege esse voluisti? in illo reprehenditur, quod ea pecunia remiserit, quam ipse quæsierat tibi concedetur; qui de capite vectigalium populi Romani remisisti? Atq; in hoc genere audaciæ multo etiam impudentius in decumis * Segestésium versatus est. quas cum addixisset eidem illi Docimo, hoc est, tritici * modium quinq; millibus; & accessionem adscripsisset H-S. * M. D. coëgit Segestenses à Docimo tãridem publicè accipere id quod ex Segestésium publico testimonio cognoscite. Recita testimoniũ publicum. Audistis, quanti decumas acceperit à Docimo ciuitas, * tritici modium quinque millibus, & accessione, cognoscite nunc, quanti se vendidisse retulerit. LEX DECVMIS VENDVNDIS C. VERRE PR.

Hoc nomine vidistis tritici modium MMM. de cuiusquam agro esse dempta. quæ cum de populi Rom. victis, de vectigalium reus, de sanguine detraxisset tertia, Tertiæ Minæ condonauit. vtrum impudentius à socijs abstulit, an turpius meretrici dedit? an improbius populo Rom. ademit? an audacius tabulis publicis commutauit? ex horum seuritate te vlla vis, aut vlla largitio eripuit? sed si eripuerit, non intelligis hæc, quæ iamdudū loquor ad alia quæstionem, atque ad peculatus iudicium pertinere? itaque hoc mihi reseruabo genus integrum totum: ad illam, quam instituī, cauam frumenti, ac decumarum reuertar. Qui cum agros maximos, ac feracissimos per se ipsum, hoc est, per Apronium, Veteres alterum depopularetur, ad minores ciuitates habebat, alios, quos tanquam canes immitteret, nequam homines, & improbos, quibus aut frumentum, aut pecuniam publicè cogebat dari. A. Valentius est in Sicilia interpres, quo iste interprete, non ad linguā Græcam, sed ad furta & flagitia vti solebat. Fit interpres hic homo leuis atque egens, repente decumanus: emit agri Liparensis miseri, atque iccirco decumas tritici medimnis DC. Liparenses vocantur: ipsi accipere decumas, & numerare Valentio coguntur lucri H-S. XXX. * millia. Per deos immortales, vtrum tibi sumes ad defensionem? tantone minoris te decumas * vendidisse, vt ad medimna D.CH-S. * XXX. millia lucri statim sua voluntate ciuitas adderet, hoc est tritici medimnum II. millibus, cum magno decumas vendidisses, te expressisse ab inuitis Liparensibus hanc pecuniam? sed quid ego exte quæro quid defensurus sis potius quam cognoscam ex ipsa ciuitate, quid gestum sit? Iam ecce testimonium publicum Liparensium: deinde quemadmodum Valetio nummi sint dati. TESTIMONIVM PVBLICVM, QVOMODO SOLVTVM SIT EX LITERIS PVBLICIS. Etiamne

quidem parua ciuitas, tam procul à manibus aliorum à conspectu remota, seiuncta à Sicilia, in ora maritima, tenuique posita cumulata alijs tuis malis iniurijs, in hoc quoq; frumentario genere praeda tibi & quaestui fuit? quam tu totam insulam eorum sodalium, sicut aliquod nunusculum compararas; ab hac etiam haec frumentaria lucra, tanquam à mediterraneis, exigebantur? Itaq; qui ut suos agellos suos ante te praetorem redimere à piratis solebant; ijdem se ipsos à te ipso pretio impetrato redemerunt. Quid ergò? à *Tissensibus pertenui & tenui ciuitate,* & aratoribus laboriosissimis frugalissimisq; hominibus, nonne plus lucri nomine emptum, quam quantum frumenti omninò exactum? ad quos tu decumanum Diognotum Venerium misisti, nouum genus publicani. Cur hoc audere, non Romae serui publici ad vectigalia accedunt? Anno secundo *Tissenses M. S. *XXI. lucri dare cogebantur inuiti. tertio anno *CIↃ, CIↃ. medimnum tritici. lucri Diognoto Venerio dare coacti sunt. Hic Diognotus, qui ex publicis vectigalibus tam locupletem facit, vicarium nullum habet, nihil omnino penè; vos etiam nunc dubitare si potestis, verum tritici numerum Venerius apparitor istius sui acceperit, an huic exegerit, atque haec ex publico *Tissensium testimonio cognoscite. TESTIMONIVM PVBLICVM *TISSENSIVM. Obscure, iudices, praetor ipse decumanus est? cum eius apparitores frumentum à ciuitatibus exigant, pecunias imperent, aliquanto plus ipsi auferant, quam quantum populo Rom. decumarum nomine datum sit. Haec aequitas tuo imperio fuit; haec praetoris officia; vt seruos Venerios Siculorum dominos esse videas. hic delectus, hoc discrimen, te praetore, fuit; vt aratores in seruorum numero essent; serui in publicanorum. Quid? Amestratini miseri, impositis ita magnis decumis, vt ipsis reliqui nihil fieret; nonne

tamen numerare pecunias coacti sunt? nihil
decumæ M. Cæsio, cum adessent legati Ameſtrati-
ſtatim cogitur Heraclius legatis numerare H. S.
12. Quid hoc est? quæ est ista præda? quæ vis? quæ
direptio ſocionum? ſi erat Heraclio a ſenatu man-
datum, vt emeret, emiſſet. ſi non erat; qui potuit
ſua ſponte pecuniam numerare? Cæſio renuntia-
ſe dediſſe, cognoſcite renuntiationem ex literis. Re-
cita ex literis publicis. Quo S. C. erat hoc legem
permiſſum? nullo, cur fecit? coactus eſt. quis hoc
dicit? tota ciuitas. Recita teſtimonium publicum. In
hac eadem ciuitate anno ſecundo ſimilitudine ex-
tortam eſſe pecuniam, & Sex. Vettio dictum,
ex eodem teſtimonio cognouiſtis. At Ameſtratini
homines tenues, cum eorum decumas med. Dccc.
vendidiſſes, Banobali Venerio (cognoſcite nomen
publicanorum) cogis eos plus lucri addere, quam
quanti venierant, cum magno veniſſent dare Ba-
bali med. * D ccc. H-S. M D. Profecto nunquam i-
ſte tam amens fuiſſet, vt ex agro populi Romani
plus frumenti ſeruo Venerio, quam populo Roma-
no tribui pateretur: niſi omnis ea præda ſerui ami-
ne ad iſtum ipſum perueniret. Pettini, cum eorum
decumæ magno addictæ eſſent; tamen iniuſtiſſimi
P. Nævio Turpioni, improbiſſimo homini, qui ini-
arum Sacerdote prætore damnatus eſt, H-S. XXXVII.
dare coacti ſunt. itane diſſolutè decumas vendi-
ſti, vt cum modium XV. millibus veniſſent; medi-
num M M M. hoc eſt, H-S. XLV. lucri decumano da-
rentur? Aſ permagno decumas eius agri vendi-
videlicet gloriatur non Turpioni lucrum datum, ſed
Pettinis pecuniam ereptam. Quid Halicienſes, quo-
rum incolæ decumas dant; ipſi agros immunes ha-
bent: nonne huic eidem Turpioni, cum decumæ
C. med. veniſſent, H-S. * XV. dare coacti ſunt? id,
quod maximè vis, poſſes probare, hæc ad decuma-
nos lucra veniſſe; nihil te attigiſſe; tamen hæc pecu-

ne per vim, atque iniuriam tuam capere, & concidere tibi fraudi, & dampationi esse deberent. cum quo hoc nemini persuadere possis, te tam amentem fuisse, vt Apronium ac Turpionem seruos homines, non liberorum modo, tuorum periculo diuites fieri velles: deliberaturum quenquam existimas, quin illis emissis, hæc tibi omnis pecunia quæsita sit? Segestam non ad immunem ciuitatem Venerius Symmachus decumanus immittitur. is ab isto literas affert, vt sibi contra iura omnia, contraq; legem Rupiliam cum forum vadimonium promittant aratores. Audite literas, quas ad Segestanos miserit. LITERAE VERRIS. Hic Venerius quemadmodum aratores diuitet, ex vna pactione hominis honesti gratiosi cognoscite. in eodem enim genere sunt cæteri. Diocles est Panormitanus, Phimes cognomine, homo illustris ac nobilis arator. is agrum in Segestano (nam commercium in eo agro * Panormitanis est) conductum habebat H-S. sex millibus. pro decuma cum pulsatus a Venerio esset, dedit H-S. VIII. millia, & DCLIII. id ex tabulis ipsius cognoscite. NOMEN DIOCLIS. PANORMITANI. Huic eidem Symmacho, Anneius Brochus senator, homo eo splendore, ea virtute, qua omnes existimatis, nummos præter frumentum coactos dare. Venerione seruo, te prætore, talis vir, senator populi Rom. quæstui fuit? hunc ordinis sui dignitate antecellere non existimabas? nd hæc quidem sciebas, iudicare? Antea, cum equester ordo iudicaret, improbi & rapaces magistratus in prouincia inseruiebant publicanis: omnibus eos, quemcunque in operis erant, quemcunque equitem Romanum in prouincia viderant, beneficijs ac liberalitate prosequebantur: neque tantum illa res nocentibus proderat, quantum obfuit multis, cum aliquid contra vtilitatem eius ordinis voluntatem-ue fecissent, retinebatur hoc tum nescio quo modo

quasi communi consilio ab illis diligenter, vt, qui vnum equitem Rom. contumelia dignum putasset, ab vniuerso ordine malo dignus iudicaretur. tu sic ordinem senatorium despexisti, sic ad iniurias libidinesq; tuas omnia coæquasti, sic habuisti statutum cum animo ac deliberatum, omnes qui haberent in Sicilia, aut qui Siciliam, te prætore, attigissent, iudices reijcere, vt illud non cogitares, tamen ad eiusdem ordinis homines te iudices esse venturum? in quibus si ex ipsorum domestico incommodo nullus dolor insideret; tamen esset illa cogitatio, in alterius iniuria sese despectos, dignitatemque ordinis contemptam, & abiectam. quod, mehercule, iudices, mihi non mediocriter ferendum videtur. habet enim quendam aculeum contumelia, quem pati pudentes ac viri boni difficillimè possunt. Spoliati Siculos. solent enim inulti esse in iniurijs suis prouinciales. vexasti negotiatores: inuisi enim Romæ, raroq; decedunt Equitem Rom. ad Aprouij iniurias dedisti, quid enim iam nocere possunt, quibus non licet iudicare? Quid, cum senatores tuorum iniurijs afficis? quid aliud dicis, nisi hoc? cedò mihi etiam istum senatorem: vt hoc amplissimum nomen senatorium non modo ad inuidiam imperitorum, sed etiam ad contumeliam improborum natum esse videatur. Neq; hoc in vno fecit Anneio; sed in omnibus senatoribus: vt ordinis nomen non tantum ad honorem, quantum ad ignominiam valeret. In C. Cassio viro clarissimo & fortissimo, cum is eo ipso tempore, primo istius anno c o s. esset, tanta improbitate vsus est, vt cum eius vxor femina primaria paternas haberet orationes in Leontino, frumentum omne in decumas auferre iusserit, Hunc tu in hac causa testem Verres habebis; quoniam, iudices, ne haberes prouidisti. Vos autē, iudices, putare debetis, esse quiddam nobis inter nos commune atq; coniunctum. multa sunt imposita huic ordini mone-

si,

ra, multi labores, multa pericula, non solum legũ ac iudiciorum, sed etiam rumorũ, ac temporum. Sic est hic ordo quasi propositus, atque editus in altum: vt ab omnibus ventis inuidiæ circumflari posse videamur. in hac tam misera & indigna condicione vitæ, ne hoc quidem retinebimus, iudices, vt magistratibus nostris in obtinendo iure nostro ne cõtemptissimi, ac despectissimi esse videamur? Thermitani miserunt, qui decumas emerent agri sui. Magni sua putabant interesse, publicè potiùs quamuis magno emere, quam in aliquem istius emissarium incidere. Apponius erat Venuleius quidam, qui emeret. is liceri non destitit. illi, quoad videbatur ferre aliquo modo posse, contenderunt: postremò liceri destiterũt. * adscitur Venuleio tritici mod. VII. millibus. Legatus Possidonius renuntiat: cum omnibus hoc intolerandum videretur; tamen Venuleio dantur, ne acciat, tritici mod. * VI. præterea H-S.MM. ex quo facilè appareat, quæ merces decumani, quæ prætoris præda esse videatur. Cedo Thermitanorum mihi litteras & testimonium. TABVLAE THERMITANORVM ET TESTIMONIVM. * Imacharenses iam omni frumento ablato, iam omnibus iniurijs tuis exinanitos, tributum ferre miseros ac perditos cogebas; vt Apronio darent H-S.XX. millia. Recita decumam de tributis & publicum testimonium. S.C. DE TRIBVTO CONFERENDO. TESTIMONIVM IMACHARENSIVM. Ennenses, cum decumæ venissent agri Ennensis medimnum MMMCC. Apronio coacti sunt dare tritici mod. * LXXIII. mil. & H-S III. millia. Quæso attendite quantus numerus frumenti cogatur ex omni agro decumano. nam per omnes ciuitates, quæ decumas debent, percurrit oratio mea. & in hoc genere nunc, iudices, versor, in quo non sigillatim aratores euerti bonis omnibus sunt, sed publicè decumanis lucra data sunt, vt aliquando ex eorum agris, atque

vrbibus expleti atq; saturati cum hoc cumulo quæstus decederent. Calatinis quamobrem imperasti anno tertio, vt decumas agri sui, quas Calatæ dare consueuerant, Amestrati M. Cæsio decumano darent? quod neque ante te prætorem illi fecerant, neq; tu ipse hoc ita statueras antea per biennium. Theomnastus Syracusanus in agrũ Mutyensem cur abs te immissus est? qui aratores ita vexauit, vt illi in alteras decumas, id quod in alijs quoq; ciuitatibus ostendam, triticum emere necessariò propter inopiam cogerentur. Iam verò ex Hyblensium pactionibus intelligetis, quæ pacta sunt cum decumano Cn. Sergio: sexies tantum, quam quantum sanum sit, ablatũ esse ab aratoribus. Recita sationes & pactiones ex literis publicis. Recita. EX LITTERIS PUBLICIS. PACTIONES HYBLENSIVM CVM CN. SERGIO. Cognoscite item professiones sationum, & pactiones Menenorum. Recita ex literis publicis. PACTIONES MENENORVM CVM VENERIO *SERVO. Recita ex literis publicis. Patiemini, iudices, à socijs, ab aratoribus populi Rom. ab ijs, qui vobis laborant, vobis seruiunt, qui ita plebem Romanam à sese ali volunt, vt sibi, ac liberis suis tantum supersit, quo ipsi alij possint: ab his per summam iniuriam, per *summas contumelias, plus aliquanto ablatum esse, quam natum sit? Sentio, iudices, moderandum mihi esse in oratione meæ, fugiendamque vestram satietatem: non versabor in vno genere diutiùs: & ita cætera de oratione mea tollam, vt in causa relinquam. Audietis Agrigentinorum fortissimorum virorum, diligentissimorumque * querimonias cognoscetis, iudices, Entellinorum summi laboris, summæque industriæ, dolorem, & iniurias; Heracliensium, Sicilienſium, Aetnensium, Solentinorum incommoda proferentur: Catinensium locupletissimorum hominum, amicissimorumq; * agros vexa-

tos

ter ab Apronio cognoscetis Tyndaritanam nobilissimam ciuitatem, Ceptaleditanam, Halentinam, Apollonitensem, Eggyaam, Capitinam perditas esse hac iniquitate * decumanorum intelligetis: Murgentinis, Assorinis, Elorinis, Ennensibus, Leontinis nihil omnino relictum: Ciratarinos, Acherinos, partium ciuitatum homines, omnino abiectos esse, ac perditos: omnes deniq; agros decumanos per triennium populo Ro. ex parte decuma, C. Verri ex omni reliquo vectigales fuisse, & plerisq; aratoribus nihil omnino superfuisse: * ac si cui quid tum aut reliquum, aut relictum sit, id fuisse tantum, quātum ex eo, quo istius auaritia contenta fuit, redundarit. Duorum mihi suit atum reliquos feci agros, iudices, fertilissimos ac nobilissimos * Aetnensium, & Leontinorum. Horum agrorum ego missos faciam quatuor triennij: vnum annum eligam, quo facilius id, quod instituí, explicare possim. Sumam annum tertium, quod & recentissimus est, & abiisto ita administratis, vt cum se certò decessurum videret, non laboraret, si aratorem nullum in Sicilia omnino esse relicturus. Agri Aetnensis, & Leontini decumas agemus. Attendite, iudices, diligenter, agri sunt feraces, annus tertius, decumanus Apronius. de Aetnensibus perpauca dicam. dixerunt enim ipsi priore actione publicè. memoria tenetis Artemidorum Aetnensem, legationis eius principem publicè dicere Apronium venisse Aetnam cum Venerijs: vocasse ad se magistratum: ingressum vt in foro sibi medio lecti sternerentur: quotidiè solitum esse non modò in publico, sed etiam de publico cenitare: cum in eis conuiuijs symphonia caneret, maximisque poculis miniaretur, reuinere solitum esse aratores, atque ab eis non modò per injuriam, sed etiam per contumeliam tantum exprimi frumenti, quantū Apronius impetrasset. Audistis haec, iudices, quemadmodum ego omnia

prætereo, ac relinquo: nihil de luxuria Apronij loquor, nihil de insolentia, nihil de singulari nequitia, ac turpitudine: tantum de quæstu, ac lucro dicam vnius agri, & vnius anni; quo facilius vos cõiecturam de triennio, & de tota Sicilia facere possitis. Sed mihi Aetnensium breuis est oratio. ipsi enim venerunt; ipsi publicas literas deportarunt; docuerunt vos quid lucelli fecerit homo non malus, familiaris prætoris Apronius. id quæso ex ipsorum testimonio cognoscite. Recita testimonium Aetnensium. Quid ais? dic, dic quæso clarius, vt populus Ro. de suis vectigalibus, de suis aratoribus, de suis socijs, atque amicis audiat. L. MEDIOMNE, H-S. L. MILLIA. Per deos immortales vnus ager vno anno CCC. millia mod. tritici, & præterea L. H-S. millia lucri dat Apronio? tantone minus decumæ venierunt, quam fuerunt? an, cum tam magno venissent, hic tantus tamen frumenti, pecuniæque numerus ab aratoribus per vim ablatus est? vtrum enim horum dixeris, in eo culpa & crimen hærebit. Nam illud quidem non dices, quod vinum dicas, ad Apronium non peruenisse tantum: in te non modò publicis tenebo, sed etiam priuatis autorum pactionibus ac literis; vt intelligas non te diligentiorem in faciendis furtis fuisse, quam me in deprehendendis. Hoc tu feres? hoc quisquam defendet? hoc hi, si aliter de te statuere voluerint sustinebunt? vno aduentu, ex vno agro, Q. Apronium, præter eam, quam dixi, pecuniam numeratam, CCC. millia mod. tritici lucri nomine sustulisse? Quid? hoc Aetnenses soli dicunt? immo etiam Centuripini; qui agri Aetnensis multò maximam partem possident: quorum legatis hominibus nobilissimis Androni, & Archemoni senatus ea mandata dedit, quæ publicè ad ciuitatem ipsorum pertinebant: de his iniurijs, quas ciues Centuripini non in suis, sed in aliorum finibus acceperunt, sati-

tu populus Centuripinus legatos noluit mitte-
re? aratores Centuripini, qui numerus est in
Sicilia maximus, hominum honestissimorum & lo-
cupletissimorum, tres legatos ciues suos delege-
runt, vt eorum testimonio non vnius agri, sed pro-
pemodum Siciliæ calamitates cognoscerentis. arant
enim tota Sicilia fere Centuripini: & hoc in te gra-
uiores certioresque testes sunt, quod cæteræ ciui-
tates suis solum incommodis commouentur: Cen-
turipini, quod in omnibus fere finibus habent pos-
sessiones, etiam cæterarum ciuitatum damna, ac
detrimenta senserunt. Verum, vt dixi, ratio cer-
ta est Aetnensium, & publicis, & priuatis literis
confirmata. In me æ diligentiæ pensum magis in
hoc uno agro est exigendum, propter hanc cau-
sam; quod ipsi Leontini publicè non sanè me mul-
tum adiuuerunt. neque enim eos, isto prætore,
ius decumanorum inuidiæ iure læserunt: potius etiam
adiuuerunt. Mirum fortasse hoc vobis, aut incre-
dibile videatur, in tantis aratorum incommodis,
Leontinos, qui principes rei frumentariæ fuerunt,
expertes incommodorum atque iniuriarum fuisse.
hoc causa est, iudices, quod in agro Leontino,
præter vnam Mnasistrati familiam, glebam Leon-
tinorum possidet nemo. itaque Mnasistrata homi-
nis honestissimi, atque optimi viri testimonium, iu-
dices audietis: cæteros Leontinos, quibus non
modo Apronius in agris, sed ne tempestas quidem
vlla nocere potuit, expectare nolite. etenim non
modo incommodi nihil ceperunt, sed etiam in A-
pronianis illis rapinis, in quæstu sunt, compendioq;
versati. Quapropter, quoniam me Leontina ciuitas,
unus legatio, propter eam, quam dixi, causam dese-
rit, mihimet inuenda ratio, & via reperienda est, qua
ad Apronij quæstum, siue adeo, qua ad istius ingen-
tem immanemq; prædam possim peruenire. Agri
Leontini decimæ anno tertio venierunt tritici me-

dimnum ꝛxxvi. millibus, hoc est, tritici mod. eo xvi. mil. magno iudices, magno. neque enim hoc possum negare. itaque necesse est aut damnum, aut certè non magnum lucrum fecisse decumanum. hoc enim solet vsu venire ijs, qui magno redemerunt. Quid si ostendo in hac vna emptione, lucrifecisse tici modium c. millia ? quid hoc ? quid, si eccti dubitabitis etiam, cui ista tanta præda quæsita sit? iniquum me esse quispiam dicet, qui ex lucri magnitudine coniecturam faciam furti, atque prædæ. Quid si doceo, iudices, eos qui ccc. millia mod. lucri faciunt, damnum facturos fuisse, si ea res iniquitas fuit, ex cohorte recuperatores non discederent? num quis potest in tanto lucro, tamque iniquitate dubitare, quin propter iniquitatem tam magnos quæstus feceris, propter magnitudinem quæstus improbus esse voluerit? Quomodo igitur hoc assequar, iudices, vt sciam, hæc ita tum factum sit? non ex Apronij tabulis, quas ego cum conquirerem non inueni: & cum in ius eum eduxi, expressi, vt conficere tabulas se negaret. si mentiebatur, quamobrem remouebas? si ha tabulæ nihil tibi erant obsaturæ? si omnino nullas confecerat literas: ne id quidem satis significabat, illum non suum negotium gessisse? etenim ratio decumarum, vt sine plurimis literis conficiri non possit. singula enim nomina aratorum, & cum singulis pactiones decumarum, literis persequi, & conficere necesse est. Iugera professi sunt aratores omnes imperio, atq; instituto nostro: non opinor quenquam minus esse professum, quam quanta aratio cum tot cruces, tot iudicia, tot ex coherta recuperatores, proponerentur. in iugere L. coniicitur modimnum fere tritici sentur, perpetua & mediocri satione: ager efficit, cum octauo bene vt agricola verum, vt omnes, dij adiuuent, cum decimo, quando accidit, tum sic, vt tantum decimi

cum

tus fueris: hoc est, vt quot iugera sunt sata, totidem medimna decumæ debeantur. Hoc cum ita esset, primum illud dico, pluribus millibus medimnum posse decumas agri Leontini, quam quot millia iugerum sata erant in agro Leontino. Quod si fieri non poterat, vt plus, quam decem medimna ex iugere aratorum medimnum autem ex iugere decumano dari poterat, cũ ager (id quod perrarò euenit) cũ decimo extulisset: quæ erat ratio decumani, si quidem decumæ, ac non bona veniebant aratorum, vt pluribus aliquanto medimnis decumas emeret, quam iugera erant sata. In Leontino iugerum subscriptio, ac professio non est plus xxx. millium, decumæ xxxvi. medimnum venierunt. Errauit, an potius insaniuit Apronius? imò tum insaniret; si aratoribus quod deberent, licitum esset; & non quod Apronius imperasset, necesse fuisset dare. Si ostendo minus tribus medimnis in iugerum neminem dedisse decumæ: concedes, opinor, vt cum à decumano fundus arationis perceptus sit, neminem minus tribus decumis dedisse. * atqui hoc in beneficij loco positum est ab Apronio, vt iugera singula ternis medimnis decidere liceret. Nam cum à multis quaterna, etiam quina exigerentur; multis autem non solùm granum vllum, sed ne paleæ quidem ex omni fundo, atq; ex omni labore relinquerentur, tum aratores Centuripini, qui numerus in agro Leontino maximus est, vnum in locum conuenerunt: hominem suæ ciuitatis in primis honestum, ac nobilem Androcem Centuripinum legarunt ad Apronium eundem, quem hoc tempore ad hoc iudicium legatum, & testem Centuripina ciuitas misit; vt is apud eum causam aratorum ageret, ab eoque peteret, vt ab aratoribus Centuripinis ne amplius in iugera singula, quam terna medimna exigeret. hoc vix ab Apronio in summo beneficio, pro ijs, qui etiam tum incolumes erant, impetratum est. id cum impetra-

batur, hoc videlicet impetrabatur, vt pro singulis decumis ternas decumas dare liceret, quod si tua res non ageretur, à te potiùs postularent, ne ampliùs, quam singulas, quam ab Apronio, vt ne plus, quam ternas decumas darent. Nunc, vt hoc tempore, ea, quæ regiè, seu potius tyrannicè statuit in aratores Apronius, prætermittam; neq; eos appellem, quibus omne frumentum eripuit, & quibus nihil nó modo de fructu, sed ne de bonis quidem suis reliqui fecit; ex his ternis medimnis (quod beneficij, gratiæque causa concessit) quid lucri fiat, cognoscite. Professio est agri Leontini ad iugerum XXX. mill. Hæc sunt ad tritici medimnum X c. mill. id est, tritici mod. DXI. millia. deductis tritici mod. CCXVI. millib. quanti decumæ venierunt, reliqua * tritici CCCXXIIII. mill. adde totius summæ DXI. millium mod. tres quinquagesimas, id est, tritici mod. XXXII. mill. CCC. (ab omnibus enim ternæ præterea quinquagesimæ exigebantur.) Sunt hæc iam ad H-S. CCCLVI. mill. mod. tritici. At ego CCC. mill. lucrifacta esse dixeram. non enim eo in hac ratione eos, quibus ternis medimnis non est licitū decidere. Verum vt hac ipsa ratione summam mei promissi compleam; ad singula medimna multi H-S. duo, multi H-S. quinque accessionis cogebantur dare; qui minimum, singulos * nummos. hoc minimum vt sequamur, quoniam X c. medimnum millia duximus, accedant ea nouo pessimoque exemplo ad H-S. X c. mill. Hic mihi etiam dicere audebit magno se decumas vendidisse, cum ex eodem agro dimidio plus abstulerit, quam populus Rom. miserit? CCXVI. modium millib. decumas agri Leontini vendidisti; si ex lege, magno si, vt lex esset libido tua, paruo: si, vt quæ dimidiæ essent, decumæ vocarentur, paruo vendidisti: multò enim pluris fructus annui Siciliæ venire potuerunt; si id te Senatus, aut populus Rom. facere voluisset.

etenim

etiam sæpe decumæ tanti venierunt, cum lege Hieronica venirent, quanti nunc lege Verrea veniunt. Cedo mihi C. Norbani decumas venditas. C. NORBANI DECVMAE VENDITAE AGRI LIONTINI. Atque tum neque iudicium de modo ingerum dabatur. neque enim erat Artemidorus Cornelius recuperatur: neque ab aratore magistratus Siculus tantum exigebat, quantum decumanus ediderat, nec beneficium petebatur a decumano, vt in ingera singula ternis medimnis decidere liceret: nec nummorum accessionem cogebatur arator dare: nec ternas quinquagesimas frumenti addere: & tamen populo Ro. magnus frumenti numerus mittebatur. Quid verò istæ sibi quinquagesimæ? quid porrò nummorum accessiones volunt? quo id iure, atque adeò, quo id potiùs ore fecisti? nummos dabat arator. quomodo? aut vndè? qui si largissimus esse vellet, cumulatiore mensura vteretur, vt antea solebant facere in decumis, cum æqua lege, & condicione venibant, is nummum dabat. vnde de frumento? quasi habuisset, te prætore, quod venderet; de vino igitur erat aliquid resecandum, vt esset, vnde Apronio ad illos fructus arationum hoc corollarium nummorum adderetur. Iam id porrò vtrum libentes, an inuiti dabant? libentes? amabant credo Apronium, inuiti? qua re? nisi vi, & malo, cogebantur? Iam iste homo amentissimus in vendendis decumis nummorum faciebat accessiones ad singulas decumas: neque multum bina aut terna millia addebat. fiunt per triennium HS. fortasse D. millia. hoc neq; exemplo cuiusquam, neque vllo iure fecit. neq; eam pecuniam retulit: neque hoc parum crimen quemadmodum defensurus sit, homo quisquam vnquam excogitauit. quod cum ita sit; audes dicere te magno decumas vendidisse; cum sit perspicuum te bona, fortunasq; aratorum non populi Rom. sed tui quæstus causa vendidisse? Vt si quis vil-

licus ex eo fundo,* qui H-S. dena meritasset, cum arboribus,ac venditis,demptis tegulis, instrumento,pecore abalienato, domino x x. millia nummum pro x. miserit: sibi alia præterea centum comparit: primò dominus ignarus incommodi sui gaudeat,villicoq; delectetur, quod tanto sibi plus mercedis ex fundo refectum sit: deinde cum audierit, res, quibus fundi fructus & cultura continentur, remotas,& venditas, summo supplicio villicum adficiat,& secum malè actum putet. item populus Romanus cum audit pluris decumas vendidisse C. Verrem, quam innocentissimum hominem, cui iste successit, C. Sacerdotem, putat se bonum in arationibus fundisque suis habuisse custodem,ac villicum: cum senserit istum omne instrumentum aratorum,omnia subsidia vectigalium vendidisse, omnem spem posteritatis auaritia sua sustulisse, arationes & agros vectigales vastasse,atq; exinanisse, ipsum nimium quæstus prædasque fecisse: intelliget secum actum esse pessimè: istum autem summo supplicio dignum existimabit. Vnde ergò hoc intelligi potest? Ex hoc maximè, quod ager decumanus provinciæ Siciliæ propter istius auaritiam desertus est: neq; id solum actum est,vti hi minus multis iugis arent, si quis agris remanserunt: sed etiam,vt permulti locupletes homines,magni, & nani aratores, agros latos, ac fertiles deserèrent, totasque arationes deseliquerent. Id adeò sciri facillimè potest ex literis publicis ciuitatum: propterea quod lege Hieronica numerus aratorum quotannis apud magistratus publicè subscribitur. Regita tandem, quot acceperint aratores agri Leontini Verres CCCXXXIIII. CENTVM TRIGINTA TRES, quot annò tertio profiteantur. CENTVM LEONTINI DVO. vnum & quinquaginta aratores ita video dolectos,vt his ne vicarij quidem successerint. Quot aratores aduenientes fuerunt agri Mutyensis videamus ex literis publicis. CENTVM OCTOGINTA

ta octo. Quid? anno tertio? CENTVM ET viri, octoginta septem aratores unus ager istius desiderat; atque adeò nostra respub. quoniam populi Romani vectigalia sunt, hunc tot patresfamiliàs numerum desiderat, & reposcit. Ager Agyrinensis primo anno habuit aratores ducentos octoginta septem: tertio centum viginti. hinc ducenta septem patresfamiliàs extorres proiecti. Agyrinensis ager quorum hominũ? quam illustrem? quam locupletem? ducentos quinquaginta aratores habuit primo anno præturæ tuæ. Quid tertio anno? octoginta: quemadmodum legem Agyrinensem recitare ex publicis literis audiui. Pro dij immortales, si ex prouincia tota centum septuaginta eiecissent, possentne secutis iudicibus illum esse? vnus ager Agyrinensis centum septuaginta aratoribus inanior cum sit, vos coniecturam huius rei facere non facietis? Atque hoc peræque in omni agro decumano reperietis, quibus aliquid tamen reliqui fuerit ex magno patrimonio, eos in agro minore instrumento nominus multis iugis, & timore mansisse: quod metuebant, si recessissent, ne reliquas fortunas omnes amitterent: quibus autem ille nihil reliqui, quod perderent, fecerat; eos planè non solum ex agris, verum ex ciuitatibus suis profugisse. Illi ipsi, qui remanserant, vix decuma pars aratorum, relicturi agros omnes erant, nisi ad eos Metellus Roma literas misisset, decumas se lege Hieronica venditurum. & nisi ab ijs hoc petiuisset vt sererent quam plurimum: quod illi semper sua causa fecerant, cum eos nemo rogaret, quamdiù intelligebant sese sibi, & populo Romano, non Verri & Apronio serere, impendere, laborare. Iam verò si Siculorum fortunas negligetis, si, quemadmodũ socij populi Rom. a magistratibus nostris tractentur, non laboratis: at vos communẽ populi Ro. causam suscipite, atq; defendite. Eiectos aratores esse dico; agros

vectigales vexatos aq; exinanitos a Verre; populatam, vexatamque prouinciam: hæc omnia decreuisse ciuitatum, & priuatis primariorum virorum testimonijs. Quid vultis amplius? non expectatis, dum L. Metellus is, qui multos in istum testes imperio & potestate deterruit, idem absens de istius furtis, improbitate, audacia testimonium dicat? non, opinor. At is optimè, qui successit isti, potuit cognoscere. ita est: verum amicitia impedit. At debet nos certiores facere, quo pacto se habeat prouincia: debet: verumtamen non cogitur. Num quis Verrem L. Metelli testimonium requirit? minime quis postulat? non opinor. Quid si testimonia L. Metelli, ac literis hæc omnia vera esse docebo? quid dicetis? verum Metellum falsum scribere? tam amicum lædendi esse cupidum? an prætore, quam admodum prouincia affecta sit, nescire? Recita literas L. Metelli, quas ad Cn. Pompeium & M. Crassum eo tempore, quo ad M. Mummium prætorem, quo ad quæstores urbis missi, DECEM TOLLAE HISTORICAE M. DICVMAS FRVMENTI DECVMAS VINI ET OLEI HISTORICA VENDIDIT. Cum scribit, se lege Hieronica vendidisse, quid scribit? ita se vendidisse, ut omnes præter Verrem. cum scribit lege Hieronica vendidisse, quid scribit? se per istum erepta Siculis maiorum nostrorum beneficia, ius ipsorum, conditionem societatis, amicitia, fœderum reddidisse. dicit * deinde quanti cuiusque agri decumas vendiderit. quid scribit? Recita de epistola reliqua. SUMMA DATA EST OPERA A ME, VT QVAM PLVRIMO DECVMAS VENDERENT. Curigitur, Metelle, non ita magno vendidisti? quia deserta arationes, inanes agros, prouinciam miseram pestilentamq; offendi. quid? id ipsum. quod fatum est, qua ratione quisquam, qui sereret, inuentus est? Recita literas. ait se misisse, & * præsentem confirmasse, suam interposuisse auctoritatem. tantum * non

arumobus Metellus obsides dedit, se in nulla re
Veri similem futurum. At quid est tandem, in quo
se laborasse dicat? Recita VT ARATORES QVI
RELIQVI ERANT, QVAM PLVRIMVM SE-
RERENT. Qui reliqui? quid hoc est? reliqui? quo
ex bello? qua ex vastitate? quænam in Sicilia tan-
ta clades, aut quod bellum tam diuturnum, tam ca-
lamitosum, te prætore, versatum est? vt is, qui tibi
successerit reliquos aratores collegisse, & recreasse
videatur? Cum bellis Carthaginiensibus Sicilia ve-
xata est, * & nostra patrumque memoria, cum bis
in ea provincia magnæ fugitiuorum copiæ versatæ
sint, tamen aratori * intermissio facta nulla est. tum
etiam prohibita, aut messe amissa, fructus annuus
ascribat: tamen incolumis numerus manebat do-
minorum, atque aratorum, tum qui M. Læuino, aut
P. Rupilio, aut M. Aquillio prætoribus in eam pro-
uinciam successerunt, aratores reliquos non colli-
gebant, tantone plus Verres cum Apronio prouin-
ciæ Siciliæ calamitatis importauit, quam aut Has-
drubal cum Pœnorum exercitu, aut Athenio cum
fugitiuorum maximis copijs: vt temporibus illis, si-
mulatque hostis superatus esset, ager araretur om-
nis, neque aratori prætor per literas supplicaret,
neque cum præsens oraret, vt quam plurimum se-
reret, nunc autem, ne post abitum quidem huius
importunissimæ pestis, quisquam reperirerit, qui
sua voluntate araret? pauci essent reliqui, qui L.
Metelli auctoritate in agros, atque ad suum larem
familiarem redirent? His te literis homo audacis-
sime, atque amentissime iugulatum * non sentis?
non vides, cum is, qui tibi successit, aratores reliquos
appellet, hoc eũ diserte scribere, reliquos hos esse,
non ex bello, neque ex aliqua huiusmodi calamita-
te, sed ex tuo scelere, importunitate, auaritia, cru-
delitate? Recita cætera. TAMEN PRO EO, VT
IN TEMPORIS DIFFICVLTAS, ARATO-

RVMQVE PENVRIA TVLIT. Aratorū inquit penuria, si ego accusator toties de re eadem dicerem, vererer ne animos vestros offenderē, iudices. Clamat Metellus: nisi literas misissem. non est satis. Nisi præsens confirmassem, ne id quidem satis est. Reliquos, inquit, aratores, reliquos? prope lugubri verbo calamitatem prouinciæ Siciliæ significat, addit, Aratorum penuria. Expectate etiam, iudices, si potestis, auctoritatem accusationis meæ. dico aratores istius auaritia ejectos: scribit Metellus, reliquos a se esse confirmatos. Dico agros relictos, arationes esse desertas: scribit Metellus aratorum esse penuriam. hoc cum scribit, illud ostendit, ejectos, ejectos, fortunis omnibus expulsos esse populi Romani socios atq; amicos. quibus si qua calamitas propter istum saluis vectigalibus, nostris accidisset, animaduertere in eum vos oportebat, præsertim cum ea lege iudicaretis, quæ sociorum causa esset constituta. cum vero perditis, profligatis socijs, vectigalia populi Romani sint diminuta, ipsa frumentaria, commeatus, copiæ, salus vrbis atq; exercitum nostrorum in posteritatem istius auaritia interierit: saltem populi Romani commoda respicite, si socijs fidelissimis prospicere non laboratis. Atque vt intelligatis, ab isto præ lucro, prædaq; præsenti nec vectigalium, nec posteritatis habitam esse rationem: cognoscite quid ad extremum scribat Metellus. In reliquum tempus ait se vectigalibus prospexisse. non scriberet, se vectigalibus prospexisse, nisi hoc vellet ostendere, te vectigalia perdidisse. Quid enim erat, quod vectigalibus prospiceret Metellus in decumis, & in tota re frumentaria, si iste non vectigalia populi Rom. suo quæstu peruertisset? Atque ipse Metellus, qui vectigalibus prospicit, qui reliquos aratores colligit, quid assequitur? nisi hoc vt arent, si qui possunt, quibus aratrum saltem aliquod satelles istius Apronius reli-

quum

quam fecit: qui tamen in agris spe, atque expectatione Metelli remanserunt. Quid cæteri Siculi? quid ille maximus numerus aratorum? qui non modo ex agris ejecti sunt; sed etiam ex ciuitatibus suis, ex prouincia denique bonis fortunisque omnibus ereptis profugerunt: qua ratione ij reuocabuntur? quos prætorum innocentia, sapientiaque opus est, vt illa aratorum multitudo aliquando in suis agris, ac sedibus collocetur? Ac ne miremini, tantam multitudinem profugisse, quantam ex literis publicis, aratorumque professionibus cognouisse, scitote tantam acerbitatem istius, tantum scelus in aratores fuisse (incredibile dictu est, iudices, sed & factum, & tota Sicilia perulgatum) vt homines propter iniurias, licentiamque decumanorum mortem sibi ipsi consciuerint. Centuripinum Dioclem hominem locupletem suspendisse se constat: quo die is certi nuntiatum Apronium decumas redemisse. Dyrrachinum primum ejusdem ciuitatis eadem ratione mortem oppetisse dixit apud vos homo nobilissimus Archonidas Elorinus, cum audisset tantum decumanum professum esse ex edicto istius sibi deberi, quantum ille bonis suis omnibus efficere non posset. Hæc tu, tametsi omnium hominum dissolutissimus, crudelissimusque semper fuisti; tamen nunquam perpeterere; quod illi gemitus, luctusque prouinciæ ad tui capitis periculum pertinebant, non inquam perpeterere, vt homines iniuriæ tuæ remedium morte, ac suspendio quærerent; nisi ea res ad quæstum, & ad prædam tuam pertineret. Quidistud perpeterere? attendite, iudices. omnibus enim neruis mihi contendendum est, atque in hoc laborandum, vt omnes intelligant, quàm improbam, quàm manifestam, quàm confessam rem pecunia redimere conentur. Graue crimen est hoc, & vehemens, & post hominum memoriam, iudiciaq; de pecunijs repetundis constituta, grauissimũ præ-

toré populi Rom. socios habuisse decumanos. Non hoc nunc primum audit priuatus de inimico, reus ab accusatore: iam antea in sella sedés prætor, cum prouinciam Siciliam obtineret, cum ab omnibus non solum id, quod commune est, propter imperii, sed etiã id, quod istius præcipuum est, propter crudelitatem metueretur, millies audiuit; cum cum animum ad persequendum non negligentia turbaret, sed conscientia sceleris, auaritiæque sua, frenaret. loquebantur enim decumani palam, & præter cæteros is, qui apud istum plurimum poterat, maximosq; agros populabatur, Apronius: perparum ex illis magnis lucris ad se peruenire; prætorem esse socium. hoc cum palam decumani tota prouincia loquerentur, tuumque nomen in re tam turpi, nefariaque interponerent: nihilne tibi venit in mentem existimationi tuæ consulere? nihil denique capiti, ac fortunis tuis prouidere? cum tui nominis terror in auribus animisque aratorum versaretur, cum decumani aratoribus ad pactiones faciendas non suam vim, sed tuum scelus, ac nomen opponerent: ecquod iudicium Romæ tam dissolutum, tam perditum, tam nummarium fore putasti, quo ex iudicio te vlla salus seruare posset? cum planum fieret, decumis contra institutam legis, consuetudinemque omnium vẽditis, in aratorum bonis, fortunisq; diripiendis decumanos dictitasse, tuas esse partes, tuam rem, tuam prædam, idque te tacuisse, & cum dissimulare non posses, potuisse tamen perpeti, & perferre, quod magnitudo lucri obscuraret periculi magnitudinem, pluſque aliquanto apud te pecuniæ cupiditas, quam iudicij metus posset. Esto cætera negare non potes. ne illud quidem tibi reliquum fecisti, vt hoc posses dicere, nihil eorũ te audisse, nihil ad tuas aures de infamia tua peruenisse. quærebantur cum luctu, & gemitu aratores: tu id nesciebas? fremebat tota prouincia: nemo id tibi re-

nuntia-

audiabas? Romæ querimoniæ de tuis iniurijs, conuentusque habebantur: ignorabas hæc? ignorabas hæc omnia? quid? cum palam Syracusis te audiente maximo conuentu P. Rubrius Q. Apronium spōsione lacessiuit, ni Apronius diceret, te sibi in decumis esse socium: hæc te vox non perculit? non perturbauit? non, vt capiti & fortunis tuis prospiceres, excitauit? tacuisti, sedasti etiam lites illorum, & sponsio illa ne fieret, laborasti. Pro dij immortales, hoc aut innocens homo perpeti potuisset; aut quamuis nocens, qui modo iudicia Romæ fore putaret, non aliqua se simulatione populi Romani existimationi vindicasset? quid est hoc? sponsio de capite, ac fortunis tuis: tu sedes, & quiescis? nos persequeris? non perseueras? non perquiris, cui dixerit Apronius? quis audierit? vnde hoc natum? quemadmodum prolatum sit? si quis tibi ad aurem accessisset, & dixisset, Apronium dicere, te sibi esse socium: commoueri te oportuit, vocare Apronium, nec illum antè tibi satisfacere, quàm tu omnium existimationi satisfeciſſes. cum vero in foro celeberrimo, tāta frequentia, hoc verbo, & simulatione Apronio, te vera, tibi obiectum esset: tu vnquam tantam plagam tacitus accipere potuisses, nisi hoc ita statuisses, in re tam manifesta quidquid dixisses, te deterius esse facturum? quæstores, legatos, præfectos tuos, tribunos multi missos fecerunt, & de prouincia decedere iusserunt; quod eorum culpa se minus commodè audire arbitrarentur; aut quod peccare illos aliqua in re indicarent: tu Apronium hominem vix liberum, contaminatum, perditum, flagitiosum; qui non modo animū integrum, sed ne animā quidem puram conseruare potuisset, eum in tanto tuo dedecore non * profecto ne verbo quidem grauiore appellasses: * neq; apud te tām sancta religio societatis fuisset, vt tu capitis periculum negligeres: nisi rem tam

notam esse omnibus & tam manifestam * videret. Cum eodem Apronio postea P. Scandilius eques Romanus, quem vos omnes nostis, eandem sponsionem de societate fecit, quam Rubrius facere voluerat. Instituit, oppressit, non remisit: facta est sponsio H. S. V. millia cœpit Scandilius recuperatores, aut iudicem postulare. Satisne vobis prætori improbo circundati cancelli videntur in sua provincia, immo vero in sella, ac tribunali; vt aut de re capite iudicium fieri patiatur præsens, ac sedens aut confiteatur se omnibus iudicijs convinci necesse esse? sponsio est, ni te Apronius in decumano cium esse dicat, provincia tua est: adest: ibi iudicium postulatur. quid facis? quid decernis? recuperatores dicis te daturum. bene agitamecum qui erunt tantis cervicibus recuperatores, qui audeant in provincia, cum prætor adsit, non solum contra voluntatem eius; sed etiam contra fortunas iudicare? Verum esto: manifesta res * est. cum nemo esset, quin hoc se audisse liquidò diceret; locupletissimus quisq; certissimus testis esset: nemo erat Sicilia tota, qui nesciret decumas esse prætoris; nemo, qui non audisset ita Apronium dictitasse. prætereà conuentus honestus Syracusis, multi equites Rom. ex primarij: ex qua copia recuperatores reijci oporteret, qui aliter iudicare nullo modo possent. postulat Scandilius, poscere recuperatores, tum iste homo innocens, qui illam suspicionem leuare, atque à se remouere cuperet, recuperatores dicit se de cohorte sua daturum. Pro deûm hominumq; fidem! quem ego accuso? in quo meam industriam, ac diligentiam spectari volo? quid est, quod ego dicendo, aut cogitando efficere, aut assequi de beam? teneo in medijs vectigalibus populi Romani, in ipsis fructibus provinciæ Siciliæ furem, manifesto aucrentem rem frumentariam omnem, pecuniam maximam teneo inquam ita, vt negare non possit. nam qui

lic dicere sponsio facta est cum cognitore tuo Apronio de fortunis tuis omnibus; ni socium te sibi in decumis esse dictitaret. Expectant omnes, quanti ea res curæ, sit; quemadmodum hominum existimationi te, atq; innocentiam tuam probari velis. Hic tu medicum & haruspicem, & præconem tuum recuperatores dabis? aut etiam illum ipsum, quem tu in cohorte tua Cassianum iudicem habebas, si qua res maior esset, Papirium Potamonem, hominem severum, ex vetere illa equestri disciplina? Scandilius postulare de conuentu recuperatores: Tum ille negat, se de existimatione sua cuiquam, nisi suis, commissurum. Negotiatores putant esse turpe, id forum sibi iniquum ciurare, vbi negotientur. Prætor prouinciam suam totam sibi iniquam ciurat. O impudentiam singularem! hic postulat se Romæ absolui, qui in sua prouincia iudicauit, se absolui nullo modo posse: qui plus existimet apud lectissimos senatores pecuniam, quàm apud tres negotiatores mercum valere. Scandilius vero negat, sese apud Artemidorum recuperatorem verbum esse facturum: & tamen vrget, atque onerat te bonis conditionibus, si tu vti velis: si * ex prouincia Sicilia tota tantas idoneum iudicem, aut recuperatorem nullum posse reperiri, postulat à te, vt Româ reijcias. hic enimuero tu exclamas, hominem improbum, qui postulet ibi de tua existimatione iudicium fieri, vbi te inuidiosum esse intelligebat. negas te Romam reiecturum: negas de conuentu recuperatores datorum: cohortem tuam proponis. Scandilius remanere se totam relicturum dicit, & eo tempore esse reditorum. Quid tu ibi tum? quid facis? Scandilium cogis: quid sponsione? * acceptam facere? impudenter tollis expectatum existimationis tuæ iudicium? non facis. quid ergo? Apronio permittis, vt quos velit de cohorte sumat recuperatores? indignum, vni potius ex iniquis sumendi, quàm vtrisque ex æquis

reijciendi fieri potestatem. neutrum facit eorum. Quid ergo? est aliquid, quod improbius fieri possit? cogit enim Scandilium quinque illa millia nummum dare atque adnumerare Apronio. Quid potuit elegantius facere prætor cupidus existimationis bonæ, qui à se ipse omnem suspicionem propulsare, qui se eripere ex infamia cuperet? Adductus erat in sermonem, inuidiam, vituperationem: dictitaret homo improbus, atq; impurus Apronius, socium esse prætorem: venerat res in iudicium, atque discrimen: potestas erat isti homini integro, atq; innocenti data, vt in Apronium, cum animaduertisset, se se grauissima leuaret infamia. Quid excogitat præter quid animaduersionis in Apronium? cogit Scandilium Apronio ob singularem improbitatem, atque audaciam, prædicationeq; nefariæ societatis, H-S. v. millia mercedis nomine, ac præmij dare. Quid interfuit, homo audacissime, vtrum hoc decerneres? an id, quod Apronius dictitabat, tu de te * proferres, ac dictitares? quem hominem, si quis pudor in te, atq; adeo, si quis metus fuisset, sine supplicio dimittere non debuisti; hunc abs te sine præmio discedere noluisti. Omnia simul intelligere potuistis, iudices, ex hoc vno crimine Scandaliano: primum hoc non esse Romæ natum de societate decumarum; nó ab accusatore fictum, non (vt solemus interdum in defensionibus dicere) crimen domesticum; ac vernaculum; non ex tempore periculi tui constitutum; sed vetus, excogitatum iam, &, te prætore, iactatum, & non ab inimicis Romæ compositum, sed Romam de prouincia exportatum. simul intelligi potest illud istius in Apronium studium. Apronij de isto non modo confessio, verum etiam commemoratio. eodem accedit, quod * hoc quo que intelligere potestis istum statuisse in prouincia sua, existimationis suæ iudicium extra cohortem suam committendum fuisse nemini. Ecquis est iudex, cui non ab

initio

initio decumani criminis persuasum sit, istum in aratorum bona fortunasq; impetum fecisse? quis hoc non ex eo statim iudicauit, quod ostendi, istum decumas nouo lege, atque adeo nulla lege, contra omnium consuetudinem, atque institutа vendidisse? Verum vt istos ego iudices tam seueros, tam diligentes, tam religiosos non haberem: ecquis est, ex aratorum magnitudine, improbitate decretorum, publicorum iniquitate, qui hoc non iamdudum statuerit, & iudicarit? Etiam sane, sit aliquis dissolutorum iudicando: legum, officij, reip. sociorum atque amicorum negligentior: quid? is possitne de istius improbitate dubitare, cum tanta lucra facta, tam iniquas pactiones vi, & metu expressas cognouerit? cum tanta præmia, ciuitates vi, atque imperio, vagarum ac mortis metu, non modo Apronio, aut eius similibus, verumetiã Venerijs ferais dare coactas? Quod si quis sociorum incommodis minus mouetur: si quem aratorum fugæ, calamitates, exilia, suspendia denique non permouent: non possum dubitare, quin is tamen cum vastatam Siciliam, relictos agros, ex ciuitatum literis, & epistola L. Metelli cognouerit, statuat fieri non posse, vt de isto non grauissimè iudicetur. Erit etiam aliquis, qui hæc omnia dissimulare, ac negligere possit. Attuli sponsiones ipso præsente factas de decumarum societate; ab ipso prohibitas iudicari. Quid est, quod possit quisquam manifestius hoc desiderare? non dubito, quin vobis satisfecerim iudices veruntamen progrediar longius: non, mehercule, quo magis hoc vobis persuadeatur, quàm iam persuasum esse confido; sed vt ille aliquando impudentiæ suæ finem faciat: aliquando desinat, ea se putare emere, quæ ipse semper habuit venalia, fidem, iusiurãdum, veritatem, officium, religionem: desinant amici eius ea dictitare, quæ detrimento, maculæ, inuidiæ, infamiæ nobis omnibus esse possint, at qui amicis

O miserum, atq; inuidiosum, offensumq; patrorum culpa, atque indignitate ordinem senatorum. Albam Aemilium sedentem in faucibus macelli loquentem, vicisse Verrem, emptos habere iudices: alium HS. CCCC. millibus, alium HS. D. quem minimo, CCCC; atque ei cum responsum esset, fieri non posse, multos testes esse dicturos, me praeterea causæ non defuturum: Licet, hercules, inquit, omnes omnia dicant, in illum nisi ita res manifesta erit alba, vt responderi nihil possit, vicimus. Bene agis Alba: ad tuam veniam condicionem, nihil putas valere in iudicijs coniecturam, nihil suspicionem, nihil anteactæ vitæ existimationem, nihil bonorum virorum testimonia, nihil ciuitatum auctoritates, ac testimonia, literas, res * manifestas quæris. non quæro iudices Cassianos, veterem iudiciorum seueritatem non requiro: vestram in hoc fidem dignitatem, religionem in iudicãdo non imploro: Albam habebo iudicem, eum hominem, qui se ipse scurram improbissimum existimari vult: qui à scenis petit semper gladiator, quàm scurra appellatus sit: illam rẽ eiusmodi in decumis, vt Alba fateatur, illum in re frumentaria, & in bonis aratorum apertè, palamq; esse prædatum. Decumas agri Leontini magno dicit se vendidisse. ostendi iam illud initio, non existimãdum magno vendidisse eum, qui verbo decumas vendiderit; re, & conditione, & lege, & edicto, & licentia decumanorum, decumas aratoribus nullas reliquas fecerit. Etiam illud ostendi, vendidisse alios magno decumas agri Leontini, cæterorumque agrorum, & lege Hieronica vendidisse, & pluris etiam, quàm te vendidisse; nec aratorem quenquam esse quæstum. nec enim fuit, quod quisquam quæri posset, cum lege æquissima scripta venirent. neq; illud vnquam aratoris interfuit, quanta decumæ venirent. non enim ita est, vt si magno venierint, plus arator debeat: si paruo minus, vt ita

me ita

uenta nata sunt, ita decumæ venerunt. aratoris au-
tem interest, ita se frumenta habere; vt decumæ
quàm plurimo venire possint. dum arator ne plus
decuma det, expedit ei decumam esse quàm* ma-
ximi. Vérum hoc, vt opinor, esse vis caput defen-
sionis tuæ, magno te decumas vendidisse: agi verò
Leontini, qui plurimum efficit, tritici mod. CCXVI.
millibus. Si doceo, pluris aliquanto potuisse re ven-
deis, neq; hic voluisse addicere, qui contra Apro-
nii licerentur, & Apronio multo minoris, quàm alijs
poteris, tradidisse: si hoc doceo, potestne te Alba
nus antiquissimus non solum amicus, verum etiam
arator, absoluere? Dico equitem Rom. hominem
in primis honestum, Q. Minucium cum sui simili-
bus, ad decumas agri Leontini tritici mod. non MS
non MMM, sed ad vnas vnius agri decu-
mas tritici mod. XXX. voluisse addere, & ei pote-
statem emendi non esse factam, ne res abiret ab A-
pronio, negare hoc, nisi forte negare omnia consti-
misti, nullo modo potes: Palam res gesta est, maxi-
mo conuentu Syracusis: testis est tota prouincia:
propterea quod vndiq; ad emendas decumas solét
concurrere. quod siue fateris, siue cõuinceris; quot
& quàm maximis in rebus teneare, non vides? pri-
mum tam rem illam, & prædam fuisse. nam, nisi
ita esset, cur tu Apronium malebas, quem omnes
tuum procurare in decumis negotium loquebãtur,
quàm Minucium decumas agri Leontini sumeret?
deinde immensum, atque infinitum lucrum esse fa-
ctum. nam si XXX. mod. tritici tu commotus non
esses (certe hoc idem lucri minucius Apronio libẽ-
ter dedisset, si ille accipere voluisset) quãtam igitur
illi spem prædæ propositam arbitramur fuisse? qui
tantum præsens lucrum, nulla opera insumpta con-
tempserit, atque despexerit? deinde ipse Minucium
nunquam tanti habere voluisset, si decumas tu lege
Hieronica venderes: sed quod tuis nouis edictis, &

iniquissimus institutis plus aliquanto se, quàm de
cumas ablaturum videbat, idcirco longius progre
sus est. At Apronio semper, plus etiam multo al
permissum est, quàm quod edixerat. quàrum
quæstum putamus factum esse per eum, cui
licitum sit: cum tantum lucri voluerit addere
si decumas emisset, idem non liceret? Postremo
quidé certe tibi præcisa defensio est, in qua tu
per omnia tua furta, atq; flagitia latere posse
tratus es, magno te decumas vendidisse; plebi R
manæ consuluisse; annonæ prospexisse. non
hoc dicere is, qui negare non potest, se vnius
decumas xxx. mod. minoris quã potuerit ven
vt etiam si tibi hoc concedam, Minucio ideo te
tradidisse, quod iam addixisset Apronio (
te ita dictitare: quod ego expecto, cupioq; te
defendere) verum vt ita sit, tamen non pote
quasi præclarum aliquid prædicare, magno te de
cumas vendidisse, cum fuisse fateare qui multo pl
ris voluerint emere. Tenetur igitur iam, iudices,
manifesto tenetur auaritia, cupiditas hominis, fe
lus, improbitas, audacia. Quid si hæc, quæ dic
ipsius amici, defensoresque iudicarunt? quid vol
amplius. Aduentu L. Metelli prætoris, cum omn
eius comites iste sibi suo illo panchresto nõ dis
mentõ amicos redemisset, aditum est ad Metellum
eductus est Apronius: eduxit vir primarius C. Gal
lius senator: à L. Metello, vt ex edicto suo iudicium
daret in Apronium, quod per vim aut metum abstu
lisset, quàm formulam Octauianam & Romæ Me
tellus habuerat, & habuerat in prouincia, nõ impe
trat: cum hoc diceret Metellus, præiudicii se de ca
pite C. Verris per hoc iudicium nolle fieri: tota Me
telli cohors, hominum non ingratorum, adierat A
pronio: C. Gallius homo nostri ordinis, à suo fami
liarissimo L. Metello iudicium ex edicto non potu
impetrare non reprehendo Metellum: peperci he
mini

mil mico, & quemadmodum ipsum dicere audi-
cessario non reprehendo, inquam, Metellum:
hoc miror, quomodo de quo homine præiudi-
um voluerit fieri per recuperatores, de hoc ipso
modo præiudicarit, verum grauissimè, ac vehe-
mentissimè iudicauerit. Primum enim si Apronium
damnum in putaret; nihil erat, quod vllum præiu-
dicium reciperetur: deinde, si, condemnato Apronio,
simul cum eo Verris causam omnes erant ex-
istimaturi; Metellus quidem certe iam hoc iudica-
rat, eorum rem, causamq; esse coniunctam; qui sta-
uerit, Apronio cõdemnato, de isto præiudicium fu-
turum, & simul vna res vtriq; rei est argumento; &
autem vi & metu coactos Apronio multo plus,
quàm debuerint, dedisse; & Apronii istius rem suo
nomine egisse; cum L. Metellus statuerit non posse
Apronium condemnari, quin simul de istius scele-
re, aut improbitate iudicaretur. Venio nunc ad e-
pistolam Timarchidis, liberti istius, & accẽsi de qua
ante dixero, totum hoc crimen decumanum pero-
ratio. Hæc epistola est, iudices, quàm nos Syracusis
in ædibus Apronij, cum literas conquireremus, in-
uenimus. missa est, vt ipsa significat, ex itinere, cum
Verres iam de prouincia decessisset, Timarchidis
manu scripta. Recita epistolam Timarchidis. TI-
MARCHIDES VERRIS ACCENSVS APRO-
NIO SALVTEM DICIT. Iam hoc quidem non
reprehendo, quod asscripsit accensus: cur enim sibi
hoc scribæ soli sumant? C. Papirius scriba. Volo ego
hoc esse commune accensorum, lictorum, viatorum.
FAC DILIGENTIAM ADHIBEAS, QVOD
AD EXISTIMATIONEM PRAETORIS AT-
TINET, Commẽdat Apronio Verrem, & hortatur,
vt inimicis eius resistat bono præsidio munitur exi-
stimatio tua, si quidem in Apronij constituitur dili-
gentia, atque auctoritate. HABES VIRTVTEM,
ATQVE ELOQVENTIAM. Quàm copiosè lau-

datur Apronius à Timarchide? quam magnifice dixi ego non pusem illum placere oportere, qui tempore Timarchidi probatus sit? HABES, SUSPICIONEM VNDE FACIAS. Necesse est, quod reliquerit de vestro frumentario quæstu, ad illum potissimum, per quem agebatis, defluxisse. SCRIBAE APPARITORES RECENTES ADRIPERE VULTEIO, QUI PLURIMUM POTEST, CAEDE, CONCIDE. Videte quàm valde malitiæ suæ confidat Timarchides; qui etiam Apronio improbitatis præcepta det. Jam hoc, Cæde, concide, nonne verba domo patroni depromere videtur ad omne genus nequitiæ accommodata? VOLO TIBI FRATRE CVLO TVO CREDAS. Consortes quidem in lucris atque furtis: gemino, & similimo nequitia, improbitate, audacia. IN COHORTE CHARVS HABEARE. Quid est hoc, In cohorte? quo pertinet? Apronium doces? quid? in vestram cohortem te monitore, an sua sponte perveniret? QVOD CVIQVE OPVS SIT, FACIAT. OPPONE. Qua impudentia præditis eum in dominationis fide, qui in fuga tam improbus fictait omnia pecunia effici posse. DA, PROFVNDE, SI VELIS VINCERE. non hoc mihi tam molestè est Apronio succedere Timarchidem, quàm quod hoc eidem patrono suo præcipit. TE POSTVLANTE OMNES VINCERE SOLENT. Verò quidem prætore, non Sacerdote, non Peduceo, non hoc ipso Metello. SCIPIONEM METELLVM SAPIENTEM FUISSE. Hoc vero ferri iam non potest, ita dicere vir optimi L. Metelli ingenium, & contemnat ac deserat à fugitivo Timarchide. SI VULTEIVM HABEBIS, OMNIA LUDIBUNDUS PERFICIES. Hic vehementer errat Timarchides, qui aut Vulteium pecunia corrumpi putet posse; aut Metellum unius arbitratu genere præturam. sed errat coniectura domestica: quia multos per se, & per

alios

ssos multa ludibundos libidinosè apud Verrem effecisse vidit: ad omnes eosdem patere aditus arbitrabatur, facilius vos efficiebatis ludibundi, quæ volebatis à Verre, quod multa eius ludorum genera noratis. INCVLCATVM EST METELLO, ET VVLTEIO. TE ARATORES EVERTISSE. Quis istuc Apronio attribuebat, cum aratorem aliquem euerterat; aut Timarchidi, cum, ob iudicandum, aut decernendum, aut imperandum aliquid, aut remittendum, pecuniam acceperat? aut Selio lictori, cum aliquem innocentem secum pertulerat? nemo omnes ei Verri tunc attribuebant quem nunc condemnari volunt. OBTVDERVNT SIVE AVRES, TE SOCIVM PRAETORIS FVISSE. Videsne, hoc quàm clarum sit, ac fuerit? cum etiam Timarchides hoc metuat; concedes, non hoc crimen nos in te confingere, sed iam pridem ad crimen aliquam defensionem libertum quærere? libertus, & accensus tuus & tibi ac liberis tuis, omnibus in rebus coniunctus ac proximus, ad Apronium scribit, vulgo esse ab omnibus ita demonstratum Metello, tibi Apronium in decumis socium fuisse. FAC SCIAT IMPROBITATEM ARATORVM. IPSI SVDABVNT, SI DII VOLENT. Quid istuc per deos immortales, aut qua de causa excitatum esse dicamus in aratores, tam infestum odium, atque tantum? quantam iniuriam fecerant Verri aratores, vt eos etiam libertus & accensus eius tam irato animo, his literis insequatur? Nec; ego huius fugitiui iudices epistolam vobis recitassem; nisi vt ex ea, totius familiæ præcepta, & instituta, & disciplinam cognoscceretis. Videtis, vt moneat Apronium? quibus se rebus ac muneribus insinuet in familiaritatem Metelli? Vulteium corrumpat? scribas, accensosque pretio deliniat? ea præcipit, quæ vidit: ea monet alienum hominem,

quæ domi didicit ipse. verum in hoc erat ei, quod easdem existimat vias ad omnium familiaritates esse munitas. Quanquam merito sim irat Metello: tamen hæc, quæ vera sunt dicam. Apronius ipsum Metellum non pretio, vt Verres, non conuiuio, non muliere, non sermone incauto atque improbo posset corrumpere. quibus rebus non fissim, atque moderatè ad istius amicitiam accesserit, sed breui tempore totum hominem, totamque eius præturam possederat. Cohortem autem Metelli quam vocat, quid erat quod corrumperet, ex qua recuperatores nulli dabantur? Nam quod scribit Metelli filium puerum esse, vehementer errat. Nam enim ad omnes prætorum filios ijdem aditus sunt. Timarchide. Metelli est filius in prouincia, non puer, sed adolescens bonus ac pudens, dignus illo loco ac nomine, vester ille puer prætextatus in prouincia quemadmodum fuisset, non dicerem, si per eum esse illam culpam ac non patris existimarem, nec, cum te, ac tuam vitam nosset, in Sicilia tam grandem prætextatum filium ducebas? vt etiam natura puerum à paternis vitijs, atque à generis similitudine abduceret, consuetudo tamen eum, et disciplina degenerare non sineret. fac enim fuisse istic C. Lælij, M. Catonis materiem, atque in his quid ex eo boni sperari, atque effici potuit, qui a patris luxurie sic vixerit: vt nullum vnquam pudicum, neque sobrium conuiuium viderit? qui in populis quotidianis, adulta ætate, per triennium inter impudicas mulieres & intemperantes viros versatus sit? nihil vnquam à patre audiuit, quo pudentior, aut melior esset? nihil vnquam patrem agere vidit, quod cum imitatus esset, non id, quod turpissimum est, similis patri putaretur? Quibus in rebus non solum filio, verumetiam reipub. fecisti iniuriam. susceperas enim liberos non solum tibi, sed etiam patriæ qui non modo tibi voluptati, sed etiam

qui

qui aliquando vsui reipublicæ esse possent. eos in-
tueri, nunc erudire ad maiorum instituta, atque
eorum disciplinam, non ad tuas turpitudines de-
fendi, esse* inerti, atque impuro & improbo pa-
rente natus, & pudens, & probus filius: haberet a-
liquid abs te resp. muneris nunc pro te Verrem sub-
stituti alterum ciuitati: nisi hoc fortè deterior est,
quod tu ejusmodi euasisti, non in ho-
nesta luxuriosi, sed tantum in furis, ac diuisoris dis-
ciplina educatus. Quid isto festiuius fore arbitra-
mini, qui est tuus natura filius, consuetudine disci-
pulus, voluntate similis? Quem ego, iudices, * qua-
rum bonum fortemque facilè paterer euadere:
nonenim me inimicitiæ commouent, si quæ mihi
cum isto furuæ sint. nam si in omnibus rebus inno-
cens fuero, meique similis. quid mihi istius inimi-
citiæ nocebunt? sin aliqua in re Verri similis fuero,
non magis mihi deerit inimicus, quam Verri defuit.
Etenim iudices, eiusmodi respub. debet esse, & ea
ciuitate iudiciorum constituta; vt inimicus ne-
que deesse nocenti possit; neque obesse innocenti,
quapropter nulla res est, quamobrem ego istiu no-
strum ex paternis probris, ac vitijs emergere: id quod
mihi difficile est, tamè haud scio an fieri pos-
sit: præsertim si (vt nunc fit) custodes amicorum e-
orum loco habuntur: quoniam pater tam negligens, ac
remissus est. Verum huc longius, quam voluntas
fuit, ab epistola Timarchidis digressa est oratio
mea: quæ recitata, conclusurum me esse crimen de-
cumanum dixeram: ex quo intellexistis innumera-
bilem frumenti numerum per triennium auersum à
republica esse, abreptumque aratoribus. Sequitur
vt de frumento empto vos iudices, doceam, maxi-
mo aere, impudentissimo furto: de quo dum certa, &
plana, & magna dicam breuiter, attendite. Frumē-
tum emere in Sicilia debuit Verres ex senatusconsul-
to, & ex lege Terentia, & Cassia frumentaria. E-

mundi duo genera fuerunt: vnum alterarum decumarum. alterum quod præterea ciuitatibus æquiliter esset distributum. Illius decumani tantum, quantum, ex primis decumis fuisset: huius tritici mod. DCCC. millia: pretium autem constitutum decumano in mod. singulos H-S. * terni: imperato H-S. IIII. ita in frumentum imperatum H-S. bis & tricies in annos singulos Verri decemebatur, quod aratoribus soluceret: in alteras decumas ferme ad nonagies sic per triennium ad hanc frumenti emptionem Siciliensem propè centies & vicies erogatum est. Hanc pecuniam tantam, datam tibi ex ærario inopi, atque exhausto, datam ad frumentum, hoc est, ad necessitatem salutis & vitæ, datam vt Siculis aratoribus, quibus tanta onera reipublicæ imponeret, solueretur, abs te sic laceratam esse eo, vt possim illud probare, si velim, omnem te hanc pecuniam domum tuam auertisse, etenim si hanc rem totam administrasti, vt hoc quod dico, probari æquissimo iudici possit. Sed ego habebo rationem auctoritatis meæ: meminero, quo animo, quo consilio ad causam publicam accesserim: non agam tecum accusatorie; nihil fingam: nihil * probare velim me dicente, quod non antè mihimet probatum sit. In hac pecunia publica, iudices, hæc sunt tria genera furtorum. Primum eam, cum posset esse apud eas societates. vnde erat attributa, binis centesimis feneratus est: deinde permultis ciuitatibus pro frumento nihil soluit omninò: postremò, si cui ciuitati soluit, tantum detraxit, quantum commodum fuit: nulli, quod debitum est, reddidit. At primum hoc ex te quæro: tu, cui publicani ex Carpinatij literis gratias egerunt, pecunia publica ex ærario erogata ex vectigalibus populi Rom. ad emendum frumentum attributa, fueritne tibi quæstui? pensitaritne tibi binas centesimas? credo te negaturum. turpis enim est, & periculosa confessio.

mihi

sed autem hoc perarduum est demonstrare. quibus enim testibus? publicani tractati honorificè sunt? accebunt. literæ eorum, decreto decumanorum remotæ sunt. Quo me igitur vertam? rem tam manifestam, crimen tantæ audaciæ, tantæque impudentiæ, propter inopiam testium, ac literarum præmittam? non faciam, iudices: vtar teste. quo? P. Vettio Chilone homine equestris, ordinis honestissimo, atque ornatissimo: qui iste ita amicus, & necessarius est, vt etiam si vir bonus non esset, tamen quod contra istum diceret, graue videretur: ita vir bonus est, vt etiam si inimicissimus isti esset, tamen eius testimonio credi oporteret. admiratur & expectat, quidnam Vettius dicturus sit. nihil dicet ex tempore. nihil ex sua voluntate: nihil, vt ei virum bonum esse videatur. misit in Siciliam literas ad Carpinatium, cum esset magister scripturæ * eius societatis publicanorum: quas * ego Syracusis apud Carpinatium in literarum allatarum libris, Romæ literarum missarum apud magistrum Tullium familiarem tuum inueni: quibus ex literis impudentissimam fenerationis quæso cognoscite. LITERAE NISIAE L. VECTII, L. SERVILII, C. ANTISTITII MAGISTRORVM. Præsto se tibi ait futurum Vectius, & obseruaturum quemadmodum rationes ad ærarium referas: vt si hanc ex fœnore populo pecuniam non retuleris, reddas societati. Possumus hoc teste, possumus P. Seruilij, & C. Antistitij magistrorum, primorum hominum, atq; honestissimorum, possumus auctoritate societatis, cuius literis vimur, quod dicimus obtinere? an aliqua firmiora, aut graviora quærenda sunt? Vectius tuus familiarissimus. Vectius tuus affinis, cuius sororé habes in matrimonio, cuæ frater vxoris Vectius, frater tui quæstoris impudentissimum tuum furtum, certissimumque peculatum (nam quo alio nomine pecunia publicæ feneratio est appellanda?* Recita reli-

qua. Scribam tuum dicit, Verres, huius pecuniæ rem fenerationis fuisse. ei quoque magistri minuntur in literis: etenim casu scribæ tum duo magistri affuerunt, cum Vectio. binas centesimas ferendas non putant: & rectè non putant. Quis enim hoc fecit vnquam? quis denique conatus est facere? aut posse fieri cogitauit, vt, cum senatus publicanos vsura sæpe iuuisset; magistratus à publicanis pecuniam pro vsuris auderet auferre? Cui rectè huic homini spes nulla salutis esset, si publicani, hoc est, si equites Romani iudicarent. Minor est cura nunc, iudices, vobis disceptantibus debet, tanto minor, quanto est honestius alienis iniuriis, quam re sua commoueri. Quid ad hæc respondere cogitas? vtrum factum negabis? an tibi hoc scitum esse defendes? negare qui potes? an vi tanta auctoritate literarum, tot testibus publicanis conuincare? licuisse verò qui? si, mehercule, tu non pecuniam, non populi Romani in prouincia fenerandam docerem; tamen effugere non posses; sed publicam, sed ob frumentum decretam, sed à publicanis fenore accepto, hoc licuisse cuiquam putabis? quo non modò cæteri, sed ipse nihil audacius, improbiusque fecisti. non mehercule, hoc, quod omnibus singulare videtur, de quo mihi deincepsdicendum est, possum, iudices, dicere, audacius illo, aut impudentius; quod permultis ciuitatibus pro frumento nihil soluit omninò maior hæc præda potuisse est; sed illa impudentia certè non minor. Et quoniam de illa feneratione satis dictum est, nunc de hac tota pecunia auersa, quæso cognoscite. Ciuitates multæ sunt, iudices, ornatæ, ac honestæ: ex quibus in primis numeranda est ciuitas Halesina. nullam enim reperietis aut officijs fideliorem, aut copijs locupletiorem, aut auctoritate grauiorem. Huic iste in annos singulos cum* sexcenta tritici millia modium imperauisset; pro tri-

o

ro nummos abstulit, quanti erat in Sicilia triticum quos de publico nummos acceperat, retinuit omnes. Obstupui, iudices, cum hoc mihi primum Halesæ demonstrauit in senatu Halesinorum homo summo ingenio, summa prudentia, summa auctoritate præditus Halesinus Aeneas: cui senatus dederat publicè causam, vt mihi, fratriq; meo gratias ageret: & simul, qui nos ea, quæ ad iudicium pertinerent, doceret. Demonstrat hanc istius consuetudinem, ac rationem fuisse: cum omnis frumenti copia decumarum nomine penes istum esset redacta; solitum esse, istum pecuniam cogere à ciuitatibus, frumentum improbare: quantum frumenti Romam esset mittendum, tantum de suo quæstu, ac de sua copia frumenti mittere. posco rationes: inspicio literas video frumenti granum Halesinos, quibus * I x. millia modium imperata erant, nullum dedisse: pecuniam Volcatio, Timarchidi, scribæ dedisse. reperio genus huiuscemodi, iudices, prædæ, vt prætor, qui frumentum emere debebat, non emat, sed vendat: pecunias, quas ciuitatibus distribuere debebat, eas omnes auertat, atque auferat. non mihi iam furtum, sed monstrum, ac prodigium videbatur: ciuitatum * frumentum improbare, pretium frumento constituere: quod constituisset, id ciuitatibus auferre; quod à populo Romano accepisset, tenere. Quot vultis esse in vno furto peccatorum gradus? * vt si singulis insistere velim, progredi ipse non possim. Improbas frumentum Siculum: Quid ipse, quod mittis? peculiarem habes aliquam Siciliam, quæ tibi ex alio genere frumentum suppeditare possit? Cum senatus decernit, vt ematur in Sicilia frumentum, aut populus iubet: hoc, vt opinor, intelligit, ex Sicilia Siculum frumentum apportari oportere. tu, cum ciuitatum Siciliæ vulgo omne frumentum improbas, num ex Aegypto, aut ex Syria frumentum Romam mittis? impro-

bas Halesinum, Cephaleditanum, Thermitanum, Amestratinum, Tyndaritanum Herbitense, multarum præterea ciuitatum. Quid accidit tandem, vt horum populorum agri frumentum eiusmodi, vt prætore * ferrent, quod nunquam antea, vt neque mihi neque tibi, neq; populo Romano posset probari? præsertim cum ex ijsdem agris, eiusdemque anni frumentum ex decumis Romam mancipes aduexissent; quid acciderat, * vt ex eodem horreo decumanum probaretur, emptum non probaretur? dubiumne est, quin ista omnis improbatio, cogendæ pecuniæ causa nata sit? Esto: improbas Halesinum: habes ab alio populo quod probes: eme illud; quod placet: missos fac eos, quorum frumenta improbasti. Sed ab ijs quos repudias, exigis tantam pecuniæ, quantum ad eum numerum frumenti satis sit, quem ciuitati imperas. Dubium est quid egerit in medimna singula video ex literis publicis tibi Halesinos H-S. quinos denos dedisse. ostendam ex tabulis locupletissimorum aratorum eodem tempore neminem in Sicilia pluris frumentum vendidisse. Quæ ergò ista ratio, aut quæ potius amentia frumentum improbare id quod ex eo loco sit, ex quo senatus & populus Rom. emi voluerit? ex eo acerno, ex quo partem tu idem decumarum nomine probaris? deinde à ciuitatibus pecunias ad emendum frumentum cogere, cum ex ærario acceperis? * vtrum te lex Terentia Siculorum pecunia frumentum emere à Siculis, an populi Rom. pecunia frumentum à Siculis emere iussit? Iam verò ab isto omnem illam ex ærario pecuniam, quam habuerunt ciuitatibus pro frumento dari, lucri factam videtis. accipis enim H-S. XV. pro medimno, tanti enim est illo tempore medimnum, retines H-S. XII. tanti enim est frumentum Sicilienſe ex lege æstimatum. Quid interest, vtrum hoc feceris, an frumentum nō improbaris, sed frumento probato, & acce-

pto,

pro pecuniam publicam tenueris omnē, neq; quidquam vlli dissolueris ciuitati? eū æstimatio legis eiusmodi sit, vt cæteris temporibus tolerabilis Siculis, te prætore etiam grata esse debuerit? Est enim modius lege H-S. III. æstimatus: fuit autem, te prætore, vt tu multis epistolis ad amicos tuos gloriaris, H-S. Sed fuerit H-S. III. quoniam tu tantum à ciuitatibus in modios singulos exegisti; cum si solueret Siculis tantum, quātum te populus Ro. iusserat, aratoribus fieri gratissimum posset: tu non modò eos accipere quod oportebat noluisti, sed etiā dare quod nō debebant coegisti. Atq; hæc ita gesta esse dicet, cognoscite ex literis publicis ciuitatum & ex testimonijs publicis: in quibus nihil fictum, nihil ad tempus accommodatum intelligetis. Omnia quę dicimus, rationibus populorum non * interpositis, neq; perturbatis, neq; repentinis, sed certis institutis, ordine relata atq; confecta sunt. Recita rationes Halesinorum. Cui pecuniam datam dicit? die, die etiam clarius. VOLCATIO, TIMARCHIDI MVTO. Quid est Verres? ne illam quidem tibi defensionem reliquam fecisti, mancipes in istis rebus esse versatos, mancipes frumentū improbasse, mancipes pretio cum ciuitatibus decidisse, & eosdem ab te illarum ciuitatū nomine pecunias abstulisse, deinde ipsos sibi frumentum coemisse, nihil hæc ad te pertinere? Mala, mehercule, ac misera defensio, prætorem hoc dicere. Ego frumentum neque attigi, neque aspexi: mancipibus potestatem probandi, improbandique permisi: mancipes à ciuitatibus pecunias extorserunt. ego autem quam pecuniam populis dare debui, mancipibus dedi. mala est hæc quidem, vt dixi, defensio criminis: sed tamen hæc ipsa tibi, si vti cupias, non licet. vetat te Volcatius, tuæ, uorumque deliciæ, mentionem mancipis facere. Timarchides autem columen familiæ vestræ premit fauces defensionis tuæ: cui simul, &

Volcatio pecunia à ciuitate numerata est iam vero Scriba tuus annulo aureo suo quem ex his rebus inuenit, ista te ratione vti non sinet. Quid igitur est reliquum? nisi vti fateare, te Romam frumentum emptum Siculorum pecunia misisse: publicam pecuniam domum tuam * conuertisse? O consuetudo peccandi, quantam habes iucunditatem in impudentibus, & audacibus, cum pœna adfuit, & licentia consecuta est! Iste in hoc genere peculatus non nunc primum inuenitur: sed nunc demum tenetur. vidimus huic ab ærario pecuniam numerari quæsturæ ad sumptum exercitus consularis: vidimus paucis post mensibus & exercitum, & cõsulem spoliatum. illa omnis pecunia latuit in illa caligine ac tenebris quæ totam rempublicam tum occupauerat. Iste gessit hæreditariam quæsturam cum * Dolabella: magnam pecuniam auertit: sed eius rationem cum damnatione Dolabellæ permiscuit. Commissa est pecunia tanta prætori: non reperietis hominem impudentem, nec leuiter hæc improbissima lucra sequentem: deuorare omnẽ pecuniam publicam non dubitauit. Ita serpit illud insitũ in natura malum consuetudine peccandi libera, finem vt audaciæ statuere ipse sibi non possit. tenetur igitur aliquando, & in rebus tum maximis, tum manifestis tenetur. Atque etiam fraudem mihi videtur diuinitus incidisse; non solum vt eas pœnas, quas proximè meruisset, solueret; sed vt illa etiam scelera eius in Carbonem, & in Dolabellam vindicarentur. Et enim nona quoq; alia res extitit, iudices, in hoc crimine, quæ tollat omnem dubitationẽ superioris illius decumani criminis. Nam illud missum faciã, per multos aratores in alteras decumas, & in hæc D C C C. millia modum quod emptum populo Rom. darent, non habuisse, sed à tuo procuratore, hoc est, ab Apronio, emisse; ex quo intelligi potest, nihil te aratoribus reliqui fecisse: vt hoc præteream, quòd * in multis est testimonijs

mijs expositis: potest illo quidquam esse certius, in ius poscitare, atq; in tuis horreis omne frumentū sicbe per triēniū, atq; omnes fructus agri decumani fuisse? cum enim à ciuitatibus pro frumento pecuniam exigebas, vnde erat frumentum quod Romam mitteres, si tu id omne clausum, & cōpressum possidebas? itaq; in eo frumento, primus tibi ille quæstus fuit ipsius frumenti, quod erat ereptum ab aratoribus: alter, quod id frumētum improbissimè partū, non semel, sed bis, neq; vno, sed duobus pretijs, vendidisti. Tertium & idem frumentum vendidisti, semel ciuitatibus HSXV. in medimnum, iterum populo Romano quo HSXXVIII. in * medimna, pro eodem illo frumento abstulisti. At enim frumentum Centuripinorum, & Agrigentinorum, & nonnullorum fortasse præterea probasti, & his populis pecuniam dedisti. sint aliquæ ciuitates in eo numero, quarum frumētum improbare nolueris. Quid tandem? his ciuitatibus omnisne pecunia, quæ pro frumento debita est, dissoluta est? vnum mihi reperi, non populum, sed aratorem: vide, quære, circumspice, si quis forte est ex ea prouincia, in qua tu triennium perfuisti, qui te nolit periisse: vnum inquam da mihi ex illis aratoribus, qui * vel ad statuam pecuniam coronarint, qui sibi dicat pro frumēto omne esse quod oportuerit, solutum, confirmo, iudices, neminem esse dicturum. Ex omni pecunia, quam aratoribus soluere debuisti, certis nominibus deductiones fieri solebant: primum pro spectatione, & collybo, deinde pro nescio quo cerario. Hæc omnia, iudices, non rerum certarum, sed furtorum improbissimorum sunt vocabula. nam collybus esse qui potest, cum vtantur omnes vno genere nummorum? cerarium verò quid vocas? quomodo hoc nomen ad rationes magistratus, quomodo ad pecuniam publicam allatum est? nam illud genus tertium deductionis erat eiusmodi, quasi non modo liceret,

sed etiam oporteret, nec solum oporteret, sed planè necesse esset. Scribæ nomine de tota pecunia binæ quinquagesimæ detrahebantur. Quis tibi hoc concessit? quæ lex? quæ senatus auctoritas? quæ porrò æquitas? vt tantam pecuniam scriba tuus auferret, siue de aratorum bonis, siue de populi Romani vectigalibus? Nam si potest ista pecunia ex aratorum iniuria detrahi, populus Romanus habeat; præsertim in tantis ærarij angustijs. Sin autem is populus id voluit, & æquum ita est, solui aratoribus; tuus apparitor parua mercede populi conductus, de aratorum bonis prædabitur? & in hac causa scribarum ordinem in me concitabit Hortensius & eorum commoda à me labefactari, atque oppugnari iniuria dicet? quasi verò hoc scribis vllo exemplo fit, aut vllo iure concessum. Quid ego vetera repetam? aut quid eorum scribarum mentionem faciam, quos constat sanctissimos homines, atque innocentissimos fuisse? non me fugit, iudices, vetera exempla pro fictis fabulis iam audiri atque haberi. At his temporibus versabor miseris, ac perditis. Nuper, Hortensi, quæstor fuisti. quid tui scribæ fecerunt, tu potes dicere. ego de meis hoc dico: cum in eam ista Sicilia pro frumento ciuitatibus pecuniam solueret, & mecum duos frugalissimos homines scribas haberem, L. Mamilium & L. Sergium, non modò istas duas quinquagesimas, sed omninò nummum nullum cuiquam esse deductum. Dicerem hoc mihi totum esse attribuendum, iudices, si illi vnquam à me hoc postulassent, si vnquam omninò cogitassent. Quamobrem enim scriba deducat ac non potius mulio, qui * adduxerit? tabellarius, cuius adeuntes terriores facti, petierunt? præco, qui * adire iussit? viator, ac Venerius, qui fiscum sustulit? quæ pars operæ, aut opportunitatis in scriba est; cur ei non modò merces tanta detur, sed cur ei eo tantæ pecuniæ partitio fiat? ordo est honestus. quis negat? [illegible]

eares ad hærem pertinet? est vero honestus; quod eorum hominum fidei tabulæ publicæ, periculaq; magistratuum committuntur. itaque ex his scribis qui digni sunt illo ordine, patribus familiâs, viris bonis atque honestis, percunctamini, quid sibi istæ quinquagesimæ velint: iam omnes intelligetis, nouam rem totam, atque indignam videri, ad eos me scribas renoca, si placet: noli hos colligere, qui nouendialis corrogatis de nepotum donis, ac de scenicorum corollarijs, cum decuriam emerit, ex primo ordine explosorum in secundum ordinem ciuitatis se venisse dicunt. eos scribas tecum disceptatores huius criminis habebo, qui istos scribas esse molestè ferunt: tametsi, cum in eo ordine videamus esse multos non idoneos, qui ordo industriæ propositus est, & dignitati, mirabimur, turpes aliquot in eo esse, quo cuiuis licet prætio peruenire? Tu ex pecunia publica H-S. * tredecies scribam tuum permissu tuo cum abstulisse fateare; reliquam tibi vllam defensionem putas esse? hoc ferre quenquam posse? hoc quenquam deniq; nunc tuorum aduocatorum animo æquo audire arbitrare? qua in ciuitate C. Catoni clarissimo viro, consulari homini, H-S. XVIII. millibus lis æstimata sit; in eadem ciuitate apparitori tuo esse concessum, vt H-S. vno nomine tredecies auferret? hinc ille est anulus aureus, quo tu istum in concione donasti. quæ tua donatio singulari impudentia prædita, nouæ Siculis omnibus, mihi verò incredibilis videbatur. Sæpè enim nostri imperatores superatis hostibus, optimè republica gesta, scribas suos annulis aureis in concione donarunt: tu verò quibus rebus gestis, quo hoste superato, concionem donandi causa aduocare ausus es? neque enim solum scribam tuum annulo, sed etiam virum fortissimum, ac tui dissimillimi Q. Rubrium, excellenti virtute, auctoritate, copijs, corona & phaleris, & torque donasti. M. Cossutium

Rubrii

sanctissimum virum atque honestissimum, M. Crassitium summo splendore, ingenio, gratia præditum. Quid hæc sibi horum trium ciuium Romanorum dona voluerunt? Siculos præterea potentissimos, nobilissimosque donasti. qui non, quemadmodum speraſti tardiores fuerunt, sed omnatores tui iudicio ad testimonia dicenda venerunt. quibus ex hostium spoliis de qua victoria qua ex præda manubijs hæc abs te donatio constituta est? an quod, te prætore, paucorum aduentu myoparonum, classis pulcherrima, Siciliæ propugnaculum, prædiumque prouinciæ, piratarum manibus incensa est? an quod ager Syracusanus prædonum incendio, te prætore, vastatus est? an quod forum Syracusanum nauarchorum sanguine redundauit? an quod in portu Syracusano piraticus myoparo nauigauit? nihil possum repetere, quamobrem te in ista mentiam incidisse arbitrer: nisi, forte id egisti, vt hominibus ne obliuiscì quidem rerum tuarum malè gestarum liceret. Annulo est aureo scriba donatus. ad eam donationem cõcio est aduocata. quod erat os tuum, cum videbas in concione eos homines, quorũ ex bonis iste annulus aureus donabatur, qui ipsi anulos aureos posuerant, liberisq; detraxerant vt esset vnde scriba tuus hoc tuum munus, ac beneficium tueretur? quæ porrò præfatio tuæ donationis fuit? illa scilicet vetus, atque imperatoria. Quando tu quidem in prætio, in bello, in re militari: cuius ne mentio quidẽ, te prætore, vlla facta est. an illa? Quandoquidem tu nulla vnquam mihi in cupiditate, ac turpitudine defuisti, omnibusque in isdem flagitijs mecum & in legatione, & in prætura, & hic in Sicilia versatus es; ob hasce res, quoniam te locupletaui, hoc anulo aureo domo. vera hæc fuisset oratio. non enim iste anulus aureus abs te * datus, istum virum fortem, sed hominem locupletem esse declarat. ita eundem anulum ab alio

datum

dum testem virtutis duceremus? abs te donatum
constem pecuniæ iudicamus. Dictum, iudices, est
de decumano frumento, dictū de empto: extremum
& reliquum est, de æstimato. quod cum magnitudi-
ne pecuniæ, tum iniuriæ genere quemuis debet cō-
mouere: * & verò eo magis, quod ad hoc crimen
non ingeniosa aliqua defensio, sed improbissima
confessio comparatur. Nam cum ex s. c. & ex le-
ge frumentum ei in cellam sumere liceret; idque
frumentum senatus ita æstimasset, quaternis n-s.
tritici modium binis hordei, iste numero ad sum-
mam tritici adiecto, tritici modios singulos cum
aratoribus denarijs ternis æstimauit. Non est in hoc
crimen Hortensi: ne fortè ad hoc meditere: multos
sæpe viros bonos, & fortes, & innocentes, cum ara-
toribus & cum ciuitatibus frumentum in cellam
quod sumi oporteret, æstimasse, & pecuniam pro
frumento abstulisse. Scio, quid soleat fieri: scio, quid
liceat: nihil quod antè à fuerat in consuetudine bo-
norum, nunc in istius facto reprehenditur. hoc re-
prehendo, quod cum in Sicilia n-s. ii. tritici mo-
dius esset, vt istius epistola ad te missa declarat,
summum n-s. ternis, id quod & testimonijs om-
nibus & tabulis aratorum planum factum antè
est: tum iste pro tritici modijs singulis ternos ab
aratoribus denarios exegit. Hoc crimen est vt in-
telligas, non ex æstimatione, neque ex ternis de-
narijs pendere crimen, sed ex coactione annonæ,
atque æstimationis. Etenim hæc æstimatio nata
est, iudices, initio non ex prætorum, aut consu-
lum, sed ex aratorum, atque ciuitatum commodo.
Nemo enim fuit initio tam impudens, qui, cum fru-
mentum deberetur, pecuniam poscereret. certè hoc ab
aratore primum est profectum, aut ab ea ciuitate,
cui imperabatur. cum aut frumentum vendidisset,
aut seruare vellet, aut in eum locum, quo impera-
batur, frumentum portare nollet petiuit in benefi-

cij loco, & gratię, vt sibi pro frumento, quanti frumentum esset, dare liceret. Ex huiusmodi principio, atque ex liberalitate, atque accommodatione magistratuum, consuetudo æstimationis introducta est. Secuti sunt auariores magistratus: qui cum in auaritia sua non solum viam quæstus inuenirent, verum etiam exitum, ac rationem defensionis constituerunt. Semper ad vltimã, ac difficillimã rem apportandum frumẽtum imperare, vt vectura difficultate ad quam vellent æstimationem perferrent. In hoc genere facilior est existimatio, quam reprehensio, ideò quod eum, qui hoc facit, quorum possumus existimare: crimen in eo constare non tam facilè possumus: quod videmus excipiendum magistratibus nostris esse, vt ijs, quibus velint, frumentum accipere liceat. Itaque hoc ipsi quod multi fortasse fecerunt, & ita multi vt ij, qui innocentissimos meminimus, aut audiuimus, non fecerint. Quæro nunc à te, Hortensi, cum vtrumlibet istius factum collaturus es: cum ijs, credo, qui benignitate adducti per beneficium, & gratiam ciuitatibus concesserunt, vt nummos pro frumento darent. Ita, credo, petijsse ab isto aratores, vt ternis-s. ternis tritici modium vendere non possent pro singulis modijs, ternos denarios dare liceret. At quoniam hoc non audes dicere; illud confingis vecturæ difficultate adductos ternos denarios dare maluisse: cuius vecturę? quo ex loco? in quem locum ne portarent? Philomelone Ephesum? video, quid inter annonã intersit soleat: video quot dierum via sit: video Philomelensibus expedire, quanti Ephesi sit frumentum, tantũ dare, potius in Phrygia, quam Ephesum portare: aut ad emendum frumentum Ephesum pecuniam, & legatos mittere. In Sicilia verò quid eiusmodi? Enna mediterranea est maximè. cogite vt ad aquam tibi, id quod fuerit iuris est, frumentum Ennenses metiantur, vel Pla-

tum, vel Halesam, vel Catinam, loca inter se ma-
xime diuersa eodem die quo insseris, deportabunt:
nisi ne vectura quidē opus est. Nam totus quæ-
stus hic, iudices, æstimationis ex annonæ natus est
varietate. hoc enim magistratus in prouincia as-
sequi potest, vt ibi accipiat, vbi est charissimū. ideō
varia ratio æstimationis in Asia; valet in Hi-
spania; valet in his prouincijs, in quibus vnum pre-
tium frumento esse non solet. in Sicilia verò quid
causam inter erat, quo loco daret? neque enim
putandum erat: & quo quisq; vehere iussus esset,
tanti tandem frumentum emeret, quanti domi ven-
didisset. Quamobrem si quid Hortensi, docere vis,
aliquid ab isto simile in æstimatione atque à cæte-
ris esse factum; doceas oportet, aliquo in loco Sici-
liæ, prætore Verre, ternis denarijs tritici modium
fuisse, vide quam tibi defensionē parefecerim, quā
nequam in socios, quam remotam ab vtilitate reip.
quam seiunctam à voluntate, atque sententia legis
sit, tam tibi ego frumentum in meis agris, atque in
mea ciuitate, denique cum in ijs locis, in quibus es,
versaris, rem geris, prouinciam administras para-
tus fim dare; angulum mihi aliquem eligas prouin-
ciæ, reconditum ac derelictum? iubeas ibi me me-
tiri, quò portare non expediat? vbi emere non pos-
sim? improbum facinus, iudices, non ferendum, ne-
mini lege concessum, sed fortasse adhuc in nullō
eam vendicatum: tamen ego hoc, quod ferri nego
posse Verri, iudices, cōcedo, & largior. si vllo in lo-
co eius prouinciæ frumentum tanti fuit quanti iste
æstimauit, hoc crimen in istum reum valere opor-
tere non arbitror. Verum enimuerò cum esset ii-s.
binis, aut etiam ternis quibusuis in locis prouin-
ciæ, duodenos sestertios exegisti. Si mihi tecum ne-
que de annona, neq; de æstimatione tua potest esse
controuersia, quid sedes? quid expectas? quid de-
fendes? vtrum tibi pecuniæ conciliatæ videntur ad-

uersum leges, aduersum rempub. cum maxima eiorum iniuria; an verò id rectè, ordine, è rep. fuit cuiusquam iniuria factum esse defendes? cum ex senatus ex ærario pecuniam promsisset, & frumentum tibi denarios adnumerasset, quos tu pro singulis modijs aratoribus solueres: quid facere debuisti quod L. Piso ille frugi, qui Legem de pecuniis repetundis primus tulit: cum emisses quanti esset, quod superaret pecuniæ, si remisisses: si, vt ambitiosi homines, aut benigni: cum pluris senatus æstimasset quam quanti esset annona, ex senatus æstimatione, non ex annonæ ratione soluisses: sin, vt plerique faciunt (in quo etiam erat aliquis quæstus, sed is honestus, atque concessus) frumentum, quoad vilius erat, ne emisses: sumpsisses id numorum, quod tibi senatus cellæ nomine concesserat. Hoc verò quid est quam habet rationem, non quæro a quoquam, sed ipsius improbitatis, atque impudentiæ? Nec enim est ferè quidquam, quod homines palam facere audeant in magistratu quamuis improbum, quod eius facti, si non bonam, at aliquam rationem afferre soleant. hoc quid est? venit prætor frumentum inquit, me abs te emere oportet. optimè, bonis denario. benignè. ac liberaliter: nam ego tibi nummos non possum vendere. mihi frumento non opus est, nummos volo. * nam spero aueram, inquit arator, me ad denarios perventurum: sed si ita necesse est, quanti frumentum sit, considera. Video esse binos s. Quid ergò à me tibi nummorum dari potest, cum senatus tibi quaternos nummos dederit? Quid petis? attendite: & vos quæso simul, iudices, æquam prætoris attendite, Quaternos H-S. quos mihi senatus decreuit, & ex ærario dedit ego habebo, & ciſtam transferam ex fisco. Quid postea? quos pro singulis modijs, quos tibi impero, tu mihi octonos H-S. dato. qua ratione? quid quæris rationem? tantam rationem res habet, quantam vtilitatem

qui

perpetuam. * dic, inquit ille, planius: Senatus voluit mihi nummos dare, me tibi frumentum emere: tu eos nummos quos mihi senatus dare voluit, ipse habebis? à me, cui singulos denarios dare oportuit, binos auferes? & huic prædę, ac direptioni cellæ nomen imponis? * hęc deerat iniuria, & hæc calamitas aratoribus te prætore, qua reliquis fortunis omnibus euerterentur. Nam quid esse reliqui poterat ei, qui per hanc iniuriam non modo frumentum omne amittere, sed etiam omne instrumentum vendere cogeretur? quo enim se verteret, non habebat. ex quo fructu nummos, quos tibi daret, inueniret? decumarum nomine tantum erat ablatum, quantum voluntas tulerat Apronij: pro aluis decumis emptoq; frumento, aut nihil datũ aut tantum datum, quantum reliqui scriba fecerat; nec vltrò etiam (id quod didicistis) ablatum. Cogantur etiam nummi ab aratore. quomodo? quo iure? quo exemplo? Nam cùm fructus diripiebantur aratorum, atque omni lacerabantur iniuria; videbatur id perdere arator, quod aratro ipse quæsisset, * quod elaborasset, quod agri, segetesque exuisset. Quibus iniurijs grauissimis, tamen illud erat miserum solatium; quod id perdere videbatur, quod alio prætore, eodẽ ex agro reparare posset. nummos vero vt * daret arator, quos non aratro ac manu quæsit; boues & aratrum ipsum, & omne instrumentum vendat necesse est. Non enim debemus hoc cogitare? habet idẽ in nummis: habet idem in vbanis prædijs. nam cum aratori onus aliquod imponitur, non omnes, si quæ sunt præterea, facultates, sed arationis ipsius vis, ac ratio consideranda est, quid ea sustinere, quid pati, quid efficere possit, ac debeat. Quanquam illi quoque sunt homines ab illo omni ratione exinaniti, ac perditi, tamen hoc vobis est statuendum, quid aratorem ipsum arationis nomine muneris in rempub. fungi, ac sustinere

velitis. Imponitis decumas: patiuntur, alteras tributum vestris seruiendum putant. dent empti præterea: dabunt, si voletis. Hæc quàm sint grauia, & quid his rebus detractis, possit ad dominos pertinere ac reliqui peruenire, credo vos ex vestris rebus familiaribus coniectura assequi posse. addite nunc eodem istius edicta, institutas, iniurias: addite Apronij, Veneriorumq; seruorum in agro decumano rapinas, quanquam hæc omitto: de cella loquor. Placetne vobis in cellam magistratibus nostris frumentum Siculos gratis dare? Quid hoc indigni quid iniquius fatq; hoc scito aratoribus, hoc præstare, optandum, ac petendum fuisse. Sositeum est Hetellinus, homo cum primis ciuitatis prudens, & locuples nobilis; cuius verba audistis: qui ad hoc missus legatus publicè cum Artemone, & Menisco primarijs viris missus est. Is cum in senatu Entellinorum mecum de istius iniurijs ageret, hoc dixit, si hac de cella, atquè hac æstimatione concederemus, vt Siculos senatui pollicerì frumentum in cellam primis, ne posthac tantas pecunias magistratibus nostris decerneremus. Perspicere vos certò scio, si quantopere hoc expediat, non ad æquitatis considerationem, sed ad minima malorum eligéda. Nam si mille modium Verri * fuæ partis in cellam grauis dedisset, duo millia nummum, aut summum tria dedisset, idem nunc pro eodem numero frumenti. VIIII. millia date coactus est: hoc aratori assequi per triennium certo fructu fuo non potuit: vendere instrumétum necesse est, quod si hoc anno, & vectigal aratio tolerare, hoc est Sicilia ferre & pati potest: populo Rom. ferat potius, quàm cedat magistratibus. magna est pecuniæ, magnum periculum; vectigal. si modo id, salua prouincia, fieri iniuria sociorum percipere possitis: nihil detrahitur. Magistratibus tantumdem detur in cellam; quantum semper datum est. quod præterea Verres

ex,

ui id facere nō possunt, recusent: si possint, populo Rom. potius hoc sit vectigal, quàm præda prætoris. Deinde cur in vno genere solo frumenti ista æstimatio constituitur? si est æqua & ferenda, populo Rom. Sicilia decumas det, pro singulis modiis quinos nummos denarios: sibi habeat frumentum. Data tibi pecunia est, Verres; vna qua frumentum tibi emeres in cellam; altera, qua frumentum emeres à ciuitatibus, quod Romam mitteres. tibi data pecuniam domi retines: & præterea pecuniam pomagnam tuo nomine aufers. fac idem in eo frumento, quod ad populum Ro. pertinet: exige eadem æstimatione pecuniam à ciuitatibus, & refer quàm acceptis: nam refertius erit ærarium populi Romani, quàm vnquam fuit. At enim istam rem in publico frumento Sicilia non ferret: hanc eam in meo frumento tulit, perinde quasi aut æquior sit ista æstimatio in tuo, quàm in populi Romani commodum ea res, quam ego dico, & ea, quam tu fecisti, inter se genere iniuriæ, non magnitudine pecuniæ differat. Verum istam ipsam cellam ferre nullo modo possunt. vt omnia remittantur, vt omnibus iniuriis & calamitatibus, quas, te prætore tulerunt, in posterum liberentur; istam se cellam, atque istam æstimationem negant vllo modo ferre posse. Multa Sophocles Agrigentinus apud Cn. Pompeium cos. super homo disertissimus, & omni doctrina & virtute ornatissimus, pro tota Sicilia de aratorum miseriis grauiter ac copiosè dixisse, ac deplorasse dicitur. ex quibus hoc, ijs qui aderant (nam magno conuentu acta res est) indignissimum videbatur: qua in re senatus optimè ac benignissimè cum aratoribus egisset, largè liberaliterque æstimasset; in ea re prædari prætorem, bonis euerti aratores; & id non modo fieri, sed ita fieri, quasi liceat, cōcessumque sit. Quid ad hæc Hortēsius? falsum esse crimen? hoc nunquam dicet. non magnam hac ratione pe-

cuniam captam? ne id quidem dicet. non hanc ea
factam Siculis, atque aratoribus? qui potest di-
cere? quid igitur dicet? feciſſe alios? quid eſt hoc
vtrum crimini defenſio; an comitatus exilio quæ-
ritur? tu in hac repub. atque in hac hominum li-
bidine, & vt adhuc habuit ſe ſtatus iudiciorum,
etiam licentia, non ex iure, non ex æquitate, non ex
lege, non ex eo quod * licuerit, ſed ex eo quod ali-
quis fecerit. id quod reprehenditur, recte facti eſſe
defendes? * fecerunt aliqui alia quam multa, nec
in hoc vno crimine, iſto genere defenſionis vtuntur.
Sunt quædam omnino in te ſingularia, quæ in nul-
lum alium hominem dici, neque conuenire poſſunt,
quædam tibi cum multis communia, ergo vt omit-
tam tuos peculatus, vt ob ius dicundum pecunias
acceptas, vt eiuſmodi cætera, quæ fortaſſe alij quo-
que etiam fecerint illud in quo te grauiſſimè accu-
ſaui, quod ob iudicandum rem, pecuniam acceſ-
ſes, eadé iſta ratione defendes, feciſſe alios? non
aſſentiar orationi; defenſionem tamen non proba-
bo. potius enim te damnato, cæteris angustior lo-
cus improbitatis defendendæ reliquetur, quam te
abſoluto, alij, quod audaciſſimè fecerunt, recte fe-
ciſſe exiſtimentur. Lugent omnes prouinciæ; que-
runtur omnes liberi populi, regna deniq; iam omnia
de noſtris cupiditatibus, & iniurijs expoſtulant. lo-
cus intra Oceanum iam nullus eſt, neque tam in-
quinuus, neque tam reconditus, quo non per hæc
tempora noſtrorum hominum libido, iniuriaque
peruaſerit: ſuſtinere iam populus Rom. omnium
nationum non vim, non arma, non bellum, ſed
ſtum, lachrymas, querimonias non poteſt. in eiſ-
modi re, ac moribus, ſi is, qui erit adductus in iu-
dicium, cum manifeſtis in flagitijs tenebitur, aut
eadem feciſſe dicet: illi exempla non deerunt: re-
publicę ſalus deerit, ſi improborum exemplis, in-
probi iudicio ac periculo liberabuntur. Placet vo-
bis

sis hominum mores? placet ita geri magistratus, vt geruntur? placet socios sic tractari, quod restat, vt per hos tempora tractatos videtis? cur hæc à me spera consumitur? quid sedetis? cur non in media oratione mea consurgitis, atq; disceditis? Vultis autem istorum audacias, ac libidines aliqua ex parte refecare? desinite dubitare, vtrum sit vtilius, propter multos improbos vni parcere, an vnius improbi supplicio multorum improbitatem coercere. Tametsi quæ ista sunt exempla multorum? nam cum in causa tanta, cum in crimine maximo dici à defensore cœptum est, factitatum esse aliquid, expectant ij qui audiunt, exempla ex vetere memoria, & monumentis, ac literis, plena dignitatis, plena antiquitatis. hæc plurimum solent & auctoritatis habere ad probandum, & iucunditatis ad audiendum. Africanos mihi, & Catones, & Lælios commemorabis? & eos fecisse idem dices? quamuis res eos placeant tamen contra hominum auctoritatem pugnare non potero, an eos non poteris proferre recentes, Q. Catulum patrem, C. Marium, Q. Scævolam, M. Scaurum, Q. Metellum? qui omnes provincias habuerunt, & frumentum cellæ nomine imperauerunt? magna est hominum auctoritas. & tanta, vt etiam delicti suspicionem tegere possit. Non habes ne ex his quidem hominibus, qui super fuerunt, vllum auctorem istius æstimationis. Quo me igitur, aut ad quæ exempla reuocas? ab illis hominibus, qui tuo versati sunt in repub. cum & optimi mores erant, & hominum existimatio grauis habeatur, & iudicia seuera fiebant, ad hanc hominum licentiam, & libidinem me abducis? & in eos aliquid exempli populus Rom. statui putat oportere, ab ijs tu defensionis exempla quæris? Non fugio ne hos quidem mores? dummodo ex his ea, quæ probat populus Rom. exempla, non ea quæ condemnat, sequamur. non circumspiciam, non

quærtam foris. cum habeas iudices principes ciuitatis, P. Seruilium, Q. Catulum: qui tanta auctoritate sunt, tantis rebus gestis, vt in illo antiquorum & clarissimorum hominum, de quibus antea dixi, numero reponatur, exempla quærimus, & ea non antiqua. modo vterq; horum exercitum habuit. Quære, Hortensi, quoniam te recentia exempla delectant, quid fecerint. Itane verò Q. Catulo fas mento est vsus; pecuniam non coegit. P. Seruilius quinquennium exercitui cum præesset, adeò tamen innumerabilem pecuniam facere potestatem habuit sibi quicquam licere, quod non patrem suum, non auum Q. Metellum facere vidisset? C. Verres reperietur, qui quod expediat, id licere dicat? quod nemo, nisi improbus, fecerit; id aliorum exemplis fecisse defendat? At in Sicilia factitatum est. Quæ est ista condicio Siciliæ? cur, quæ optima hac propter vetustatem, fidelitatem, propinquitatem esse debet, huic * præcipuè lex iniuriæ dominatui ista ipsa Sicilia, non quæram exemplum foris, sed ipso ex consilio vtar exemplis? C. Marcelle, te appello. Siciliæ prouinciæ, cum esses pro consule, fecisti: num quæ in tuo imperio pecuniæ celle nouæ coactæ sunt? neque ego hoc in tua laude pono. sunt tua facta, atque consilia summa laude digna, quibus illam tu prouinciam afflictam & perditam erexisti, atque recreasti. nam hoc de cella noluit quidem fecerat, qui tu fuisse fecisti. Quæ sibi igitur exempla in Sicilia, celle, si hoc etiam non modo Marcelli facto, sed ne Lepidi quidem potest defendere? an me ad M. Antonij æstimationem tamenti, exactionemque pecuniæ reuocatum esse dicta, inquit, ad M. Antonij. hoc enim mihi fuisse, & annuisse visus est. Ex omnibusne igitur potissimum Rom. prætoribus, * consulibus, imperatoribus M. Antonium delegisti, & eius vnum improbissimum factum, quod imitarere? & hic vnum cum

difficile

difficile est, dicere, an his existimare, ita se in illo insulso imperio M. Antonium gessisse, vt multo isti petulantius sit dicere, se in re improbissima voluisse Antonium imitari, quàm si * posset defendere, nihil in vita se M. Antonio simile fecisse? Homines in iudicio ad crimen defendendum non quid fecerit quisquam proferre solent; sed quid probarint. Antonius, cum multa contra sociorum salutem, multa contra voluntatem prouinciarum & faceret, & cogitaret; in medijs eius iniurijs, & cupiditatibus mors oppressit. tu mihi, quasi eius omnia facta atq; consilia s. v. q. r. iudices comprobarint, ita Antonij exemplo istius audaciam defendis. At idem fecit Sacerdos. hominem innocentem, & summa prudentia præditum nominas: sed num idem fecisse eum existimandus, si eodem consilio fecerit? Nam genus æstimationis ipsum à me nunquam est reprehensum: sed eius æquitas aratorum commodo, & voluntate perpenditur. non potest reprehendi illa æstimatio, quæ aratori non modo inconmoda non est; sed etiam grata est. Sacerdos, vt in prouinciam venit, frumentum in cellam imperauit. cum esset ante nouum, tritici mod. H.S.XV. petiuerunt ab eo ciuitates vt æstimaret: remissior aliquanto eius fuit æstimatio, quàm annona. nam æstimauit denarijs I I I. Vides eandem æstimationem propter temporis dissimilitudinem, in illo laudis causam habere, in te criminis? in illo beneficij, in te iniuriæ? eodem tempore Antonius I I I. denarijs æstimauit post messem, summa in vilitate, cum aratoribus frumentum dare gratis malebant: & aiebat, se tantidem æstimasse, quanti Sacerdotem: neq; mentiebatur. sed eadem ista æstimatione alter subleuare aratores; alter euertere at. quod nisi omnis frumenti ratio ex temporibus esset & annona; non ex numero, neque ex summa considerandæ; nunquam tam grauibus fuissent, quibus

quos tu, cum ad mensuræ tam exiguam rationem populi Romani in capita descripsisses, gratissimum omnibus fecisti. charitas enim annonæ facieba. ut istuc, quod re parum * videbatur, tempore magnum videretur. Idem istuc si in vilitate populo Romano largiri voluisses, derisum tuum beneficii esse, atque contemptum. Noli igitur dicere istum idem fecisse, quod Sacerdotem; quoniam non eo tempore, neq; simili fecit anno. dicito potius, quoniam habet auctorem idoneum, quod Antonius vno alueatu, & vix mensibus cibarijs fecerit, id istum per triennium fecisse: & istius innocentiam M. Antonij facto, atq; auctoritate defendito. Nam de Sex. quidem Peducæo fortissimo atque innocentissimo viro quid * dicis? de quo vis vnquam arator quæstus est? aut, quis non ad hoc tempus innocentissimum omnium, diligentissimamque præturam filius hominis existimauit? Biennio prouinciam obtinuit, cum alter annus in vtilitate; alter in summa charitate fuerit. num aut in vilitate nummum arator quicquam dedit? aut in charitate de æstimatione fructi quæstus est? At vberiora cibaria facta sunt charitate, credo neque id est nouum, neq; reprehendendum. modo C. Sentium vidimus hominem vetere illa ac singulari innocentia præditum, propter charitatem frumenti, quæ fuerat in Macedonia, pecuniam ex cibarijs pecuniam deportare. Quamobrem non ego inuideo tuis commodis, si qua ad te legi venerunt: iniuriam quæror, improbitatem arguo, auaritiam in crimen, & in iudicium voco. Quod si suspiciones inijcere voletis, ad plures homines, & ad plures prouincias crimen hoc pertinere: non ego istam defensionem vestram pertimescam, sed me omnium prouinciarum defensorem esse profitebor. Etenim hoc dico, & magna voce dico: Vbicunque hoc factum est, improbè factum est: quicunque hoc fecit, supplicio dignus est. Nam per deos immortalis

les videte, iudices, & prospicite animis, quid futurum sit. multi magnas pecunias ab inuitis ciuitatibus, atq; ab inuitis aratoribus ista ratione cellæ nomine coegerũt: (omnino ego neminem video, præter istum: sed do hoc vobis & concedo, esse multos) in hoc homine rem adductam in iudicium videtis. Quid facere potestis? vtrum, cum iudices sitis de pecunia capta, conciliata, rãtam pecuniam captam negligere, an, cum lex sociorum causa rogata sit, sociorum querimonias non audire? Verum hoc quoque vobis remitto: negligite præterita, si vultis: sed ne reliquas spes turbetis, atque omnes prouincias euertatis, id prouidete: ne auaritiæ, quæ antehac occultis itineribus, atque * angustijs vti solebat, auctoritate vestra viam patefaciatis illustrem, atque latam. Nam si hoc probatis, & si hoc licere, pecunias isto nomine capi, iudicatis; certe hoc, quod adhuc nemo, nisi improbissimus, fecit, posthac nemo, nisi stultissimus, non faciet, improbi sunt, qui pecunias contra leges cogunt: stulti, qui quod licere iudicatum est, prætermittunt. Deinde iudices, videte, quàm infinitam sitis hominibus licentiam pecuniarum eripiẽdarum daturi. Si ternos denarios qui coegit, erit absolutus: quaternos denos denique aut vicenos coget alius: quæ erit reprehensio? in quo primum iniuriæ gradu resistere incipiet seueritas iudicis? quotus erit iste denarius, qui non sit ferendus, & in quo primum æstimationis iniquitas, atque improbitas reprehendatur? non enim à vobis summa, sed genus æstimationis est * comprobatum; neque hoc potestis iudicare, ternis * denarijs æstimare licere. vbi enim semel ab annonæ ratione, & ab aratorum voluntate res ad prætoris libidinem translata est? non est iam in lege, atque in officio, sed in voluntate hominum, atque audacia positus modus æstimandi. Quapropter si vos semel in iudicando finem æquitatis, & legis transieritis;

scitote vos nullum cæteris in æstimando finem improbitatis, auaritiæ reliquisse. Videte igitur, quæso, multa simul à vobis postulentur: absolute eum, qui se fateatur maximas pecunias cum summa iniuria cepisse, non * satis. sunt alij quoque complures, qui idem fecerint. absolute etiam illos, si qui sunt: vt vno iudicio quàm plurimos improbos liberetis. nec id quidem satis est. facite vt ceteris posthac idem liceat. licebit. at hoc parum est. permittite vt liceat, quanti quisque velit, tanti sibimet æstimabit. Videtis iam profecto, iudices, hac æstimatione à vobis comprobata, neque modum posthac auaritiæ cuiusquam, neque pœnam improbitatis futuram. Quas ob res quid agis, Hortensi? consul es designatus, prouinciam sortitus es decimarum æstimatione cum dices frumenti, fac te audire, quasi id, quod ab isto rectè factum esse defendas, non factum profiteare: & quasi quod isti licitum esse dices, vehementer cupias tibi licere. at qui fieri habebit, nihil est quod putetis quenquam posthac vsurpissurum, vt de pecunijs repetundis condemnari possit, quantam enim quisq; concupierit pecuniam, tantam licebit per cellæ nomen, æstimatorem magnitudine consequatur. At enim est quiddam, quod etiam si palam in defendendo non dicit Hortensius, tamen ita dicit, vt vos id suspicari & cogitare possitis, pertinere hoc ad commodum senatorum, pertinere ad vtilitatem eorum, qui iudicent, qui in prouincijs cum potestate, aut cum legatione futuros aliquando arbitrentur. Præclatos vero existimas iudices nos habere, quos alienis pecuniis deesse putes, quo facilius ipsos peccare liceat. Ego id volumus populum Rom. id prouincias, id exteros, nationesq; exteras existimare, si senatores dicent, hoc certe vnum genus infinitæ pecuniæ posse summam iniuriam cogendæ nullo modo posse reprehendi. quod si ita est, quid possumus censere

præterea

ratorem iudicare, qui quotidie templum tenet, qui rempublicam sistere negat posse, ni ad equestrem ordinem iudicia referantur? Quod si ille hoc vnum agitare cœperit, esse aliquod genus cogendæ pecuniæ senatorum commune, & iam prope concessum ordini, quo genere à socijs maxima pecunia per summam iniuriam * auferatur; neque vllo * modo senatorijs iudicijs reprehendi posse, idq; dum equester ordo iudicaret, nunquam esse commissum: quis obsecro? quis erit tam cupidus vestri, tam fautor ordinis, qui de transferendis iudicijs postea recusaret? Atque etiam posset aliqua ratione hoc crimen, quamuis falsa, modo humana, atque vsitata defendere, minore periculo vestro, minore periculo proiiciatur omnium iudicaretis. * Negaret hic æstimatione se vsum: vos id credidisse homini, non factum comprobasse videremini. nullo modo negare posset: vrgeret tota Sicilia: nemo est ex tanto numero aratorum, à quo pecunia cellæ nomine non sit empta. Vellem etiam hoc posset dicere, nihil ad rationem pertinere: per quæstores rem frumentariam esse administratam. ne id quidem ei liceret dicere: propterea quid ipsius literæ recitantur ad ciuitates de ternis denarijs missæ. Quæ est igitur defensio? feci quod arguis, coegi pecunias maximas cellæ nomine. sed hoc mihi licuit vobis, si prouincijs, licebit. Periculosum prouincijs, genus iniuriæ confirmari iudicio: perniciosum nostro ordini, populum Romanum existimare, non posse eos homines, qui ipsi legibus teneantur, leges in iudicando religiosè defendere. Atque, isto prætore, iudices, non solum æstimandi frumenti modus non fuit, sed ne imperandi quidem. neque enim id quod debebatur, sed quantum commodum fuit, imperauit. Summam faciam vobis ex literis publicis & testimonijs ciuitatum frumenti in cellam imperati. reperietis quinquies tanto, iudices, amplius istum,

quàm quantum ei in cellam sumere licitum fuit, ratibus imperasse. Quid ad hanc impudentiam addi potest, si & æstimauit tanti vt homines fame non possent; & tanto plus quàm erat ei concessum hordeum imperauit? Quapropter cognita tota re frumentaria, iudices, iam facillimè perspicere potestis, & missam esse populo Romano Siciliam fructuosissimam, atque opportunissimam prouinciam, nisi eam vos istius dãnatione recuperatis. Quid est enim Cecilia, si ei agri cultionem sustuleris, & si eorum numerum ac nomen extinxeris? quid etiam potest esse in calamitate residui, quod non ad miseros arratores, isto prætore per summam iniuriam, peruenerit? quibus, cum decumas dare deberent, vix ipsis decumæ relictæ sunt: cum pecunia deberetur, soluta non est: cum optima quæque senatus frumentum eos in cellam dare voluerit, etiam instrumenta agrorum vendere coacti sunt. Dum iam antea, iudices, vt has omnes iniurias tollam, tamen ipsam rationem arandi spe magni, & mercedicare quadam, quàm fructu atque emolumento teneri. etenim ad incertum casum, & eventum, cum quotannis labor, & certus sumptus impenditur, annona porro pretium, nisi in calamitate fructus non habet. si autem vbertas in percipiendis fructibus fuit, consequitur vilitas in vendendis: vt aut male vendendum intelligas, si processit: aut male perceptos fructus, si recte licet vendere. Tota autem res rusticæ eiusmodi sunt, vt eas non ratio, neque labor, sed res incertissimæ, venti, tempestates regi arbitrentur. Hinc cum vnæ decumę lege & consuetudine trahantur, alteræ nouis institutis propter earum rationem imperentur: ematur præterea frumentum quotannis publicè: postremo etiam in cellam magistratibus & legatis imperetur: quid, aut quantum præterea est, quod aut liberum possit habere ille arator, ac dominus in potestate horum fructuum re-

ipsis fructibus solutum? Quod si hæc feruntur omnia: si vobis potius ac populo Romano, quàm sibi & suis commodis, opera, sumptu, labore deseruiunt: etiamne hæc noua debent edicta, & imperia pretorum, & Apronij dominationem, & Veneriorum seruorum furta, rapinasque perferre? etiamne frumentum pro empto gratis dare? etiamne in cellam cum cupiant gratis dare vltro, pecuniam grandem dare? etiamne hæc tot detrimenta, atque damna cum maximis iniurijs contumelijsque perferre? Itaque hæc, iudices, quæ pati nullo modo potuerunt, non pertulerunt. arationes tota Sicilia desertæ, atque à dominis relictas esse cognoscitis. neque quidquam aliud agitur hoc iudicio, nisi vt antiquissimi socij fidelissimiq; Siculi, coloni populi Romani, atque aratores, vestra seueritate, & diligentia, me duce, atque auctore, in agros atque in sedes suas reuertantur.

ACCVSATIONIS IN C. VERREM LIBER. VI.

ORATIO. NONA.

VERRES nunc ad istius, quem admodum ipse appellat, studium; vt amici eius, morbum, & insaniam; vt Siculi, latrocinium. ego, quo nomine appellem, nescio. rem vobis proponam: vos eam suo * nominis pondere penditote. genus ipsum prius cognoscite, iudices: deinde fortasse non magnopere quæretis,

quo id nomine appellandum puteris. Nego Sicilia tota, tam locuplete, tam vetere prouincia, tot oppidis, tot familijs, tam copiosis, vllum argenteum vas vllum Corinthium, aut Deliacum fuisse, non vllam gemmam, aut margaritam fuisse, aut quidquam ex auro, aut ebore factum, signum vllum æneum, marmoreum, eburneum: nego vllam picturam, neque in tabulis, neque textilem fuisse, quæ * quæsierit, inspexerit, quod placitum sit, admirari magnum videor dicere. attendite etiam, quemadmodum dicam. non enim verbi, neque criminis augendi causa complector omnia, cum dico, nihil istum eiusmodi rerum in tota prouincia reliquisse. Latine me scitote, non accusatorie loqui etiam nunc: nihil in ædibus cuiusquam, ne in oppidis quidem: nihil in locis communibus, ne in fanis quidem: nihil apud Siculum, nihil apud ciuem Romanum: denique nihil illum, quod * oculos animosque accenderit, neque priuati, neque publici, neque profani, neque sacri, totam Sicilia reliquisse. Vnde igitur tantis lucipiam? quam ab ea ciuitate, quæ tibi vna amore, atque in delicijs fuit? aut ex quo potissimum? quam ex ipsis laudatoribus tuis? facilius enim perspicietur, qualis apud eos fueris, qui te oderunt, qui accusant, qui persequuntur: cum apud Mamertinos inueniare improbissima ratione ea prædatus. C. Heius est Mamertinus (omnes hoc mihi, qui Messanam accesserunt, facile concedent) omnibus rebus in illa ciuitate ornatissimus. huius domus est vel optima Messanæ, notissima quidem certe, & nostris hominibus apertissima, maxime qui * perhospitalis. Ea domus ante aduentum illius ornata fuit, vt vrbi quoque esset ornamento. nam ipsa Messana, quæ situ, mœnibus, portu, omnia ab his rebus, quibus iste delectatur, sane vacua atque nuda est. Erat apud Heium sacrarium magna cum dignitate in ædibus à maioribus traditum, pu-

antiquum

uniquum: in quo signa pulcherrima quatuor summo artificio, summa nobilitate: quæ non modo istum hominem ingeniosum, atque intelligentem, verum etiam quemuis nostrum, quos iste idiotas appellat, delectare possent: vnum Cupidinis marmoreum Praxitelis: (nimirum didici etiam, dum in illum inquiro, artificum nomina) idem opinor artifex eiusdem motu Cupidinem fecit illum, qui est Thespijs propter quem Thespiæ visuntur, nam alia visendi causa nulla est. Itaq; ille L. Mummius, cum Thespijs ea, quæ ad ædem Felicitatis sunt, cæteraq; profana ex illo oppido signa tolleret, hunc Marmoreum Cupidinem, quod erat consecratus, non attigit. Verum, vt ad illud sacrarium redeam, signum erat hoc, quod dico, Cupidinis è marmore: ex altera parte Hercules egregiè factus ex ære. is dicebatur esse Myronis, vt opinor: & certe ita est. * ante hosce deos erant tabulæ, quæ cuiusce sacrarij religionem significare possent; erant æneæ præterea duo signa non maxima, verum eximia venustate, virginali habitu, atque vestitu, quæ, manibus sublatis, sacra quædam more Atheniensium virginum reposita in capitibus sustinebant. Canephoræ ipsæ vocabantur. sed earum artificem quem; quemnam? recte admones. Polyclerum esse dicebant. Messanam, vt quisque nostrum venerat, hæc visere solebat: omnibus hæc ad visendum patebant quotidie: domus erat non domino magis ornamento, quàm ciuitati. C. Claudius, cuius ædilitatem magnificentissimam scimus fuisse, vsus est hoc Cupidine tamdiu, dum forum dijs immortalibus, populoque Romano habuit ornatum: & cum esset hospes Heiorum, Mamertini autem populi patronus; vt illis benignis vsus est ad commodandum, sic ipse diligens fuit ad reportãdum. Nuper homines nobiles eiusmodi, iudices? & quid dico nuperissimo vero modo, ac plane paulò ante vidimus; qui forum, ac basilicas non

spolijs prouinciarum, sed ornamentis amicorum commodis hospitum, non furtis nocentium, ornarent: qui tamen signa, atq; ornamenta sua esse putabant, non ablata ex vrbibus sociorum quasi causa per simulationem ædilitatis, domum domos atq; ad suas villas auferebant. Hæc omnia, quæsi, signa, iudices, ab Heio de sacrario Veneris dedit: nullum, inquam, horum reliquit, atque ne illum tamen, præter vnum peructus ligneum, nam Fortunam, vt opinor, eam iste domi suæ habere noluit. Pro deûm hominumque fidem, quæ hæc est? quæ hæc causa? quæ hæc impudentia est? quæ dico signa, antequam abs te sublata sunt, Metellam cum imperio nemo venit, quin videret? pictores, tot consules in Sicilia, tum in pace, tum in bello fuerunt, tot homines cuiusquemodi, non loquor de integris, innocentibus, religiosis: tot spolidi, tot improbi, tot audaces: quorum neminem tam vehemés, tam potens, tam nobilis vim ei qui ex illo sacrario quidquam posceret, aut tollere, aut attingere auderet. Verres quod vbi esset pulcherrimum auferet? nihil habere præterea cuiquam licebit? tot domus locupletissimas domus illius non capient? idcirco nemo superiorum attigit, vt ille tolleret? ideo C. Claudius Pulcher rerealit, vt C. Verres posset auferre? At non requirebat illa Cæcilia lenonis domum, ac meretriciam disciplinam: inde ille illo sacrario patrio contineb atur: Heio se amicis relictum esse sciebat: ad hæreditatem sacrum non quærebat meretricis hæredem. Sed quid ego tam vehementer inuehor? verbo iam vno repellar, emi, inquit. O dij immortales præclaram defensionem, mercatorem cum imperio, ac securi in prouinciam misimus: qui omnia signa, tabulas pictas, omne argentum, aurum, ebur, gemmas commeret: nihil cuiquam relinqueret. hæc enim mihi ad omnia defensio patefieri videtur, emisse. Præ-

fild, quod vis, tibi ego concedam, vt emeris; quoniam in toto hoc genere hac vna defensione vsurus es: quæro cuiusmodi tu iudicia Romæ putaris esse, si tibi hoc quemquam concessurum putasti, te in prætura, atque imperio, tot res, tam prætiosas, omnes denique res, quæ alicuius pretij fuerint, tota ex prouincia coemisse? Videte maiorum diligentiam, qui nihildum etiam istiusmodi suspicabantur, verum tamen ea, quæ paruis in rebus accidere poterant, prouidebant. Neminem, qui cum potestate, aut legatione in prouinciam esset profectus, tam amentem fore putarunt, vt emeret argentum: dabatur enim de publico. vt vestem: præbebatur enim legibus: mancipium putauerunt, quo & omnes vtimur, & non præbetur à populo. sanxerunt, ne quis emeret mancipium, nisi in demortui locum. si quis Romæ esset demortuus? immo, si quis ibidem. non enim te instruere domum tuam voluerunt in prouincia; sed illum vsum prouinciæ supplere. quæ fuit causa, cur tam diligenter nos in prouincijs ab emptionibus remouerent? hæc, iudices, quod putabant ereptionem esse, non emptionem, cum venditori suo arbitratu vendere non liceret. in prouincijs intelligebant, si is, qui esset cum imperio ac potestate, quod apud quemque esset, emere vellet, idq; si liceret: fore, vti quod quisque vellet, siue esset venale, siue non esset, quanti vellet auferret. Dicet aliquis, Noli isto modo agere cum Verre: noli eius facta ad antiquæ religionis rationem exquirere: concede, vt impune emerit, modo vt bona ratione emerit, nihil pro potestate, nihil abinuito, nihil per iniuriam, sic agam. si quid venale habuit Heius, si id quanti æstimabat, tanti vendidit. desino quærere, cur emeris. Quid igitur nobis faciendum est? num argumentis vtendum in re eiusmodi? quærendum credo est, Heius iste num æs alienum habuerit, num auctionem fecerit: si fecit, num tanta difficultas e-

um rei nummariæ tenuerit, tanta egestas, tanta vis oppresserit, vt sacrarium suum spoliaret, vt deos patrios venderet. At hominem video auctionem fecisse nullam; vendidisse, præter fructus suos, nihil vnquam; non modo in ære alieno nullo, sed in suis nummis * multos esse, ac semper fuisse. si hæc contra, ac dico, essent omnia; tamen illum hæc, quæ tot annos in familia, sacrarioque maiorum fuissent, venditurum non fuisse. Quid si magnitudine pecuniæ persuasum est ei? verisimile non est, vt ille homo tam locuples, tam honestus, religioni suæ, monumentisq; maiorum pecuniam anteponeret. Sunt istæ verum tamen abducuntur homines nonnunquam etiam ab institutis suis, magnitudine pecuniæ. Videamus quanta ista pecunia fuit, quæ potuerit Heium hominem maximè locupletem, minimè auarum ab humanitate, & pietate, à religione deducere. Ita iussisti, opinor, ipsum in tabulas, referre: hæc omnia signa Praxitelis, Myronis, Polycleti H-S. * V I. mill. & D. Verri vendita sunt. Recita ex tabulis. Iuuat me, hæc præclara nomina artificum, quæ isti ad cælum ferunt, Verris æstimatione sic concidisse. Cupidinem Praxitelis H-S. M D C. profecto hinc natum est, Malo emere, quam rogare. Dicet aliquis, Quid? tu istã permagno æstimas? ego verò ad meam rationem, vsumque non æstimo, verum tamen à vobis ita arbitror spectari oportere, quanti hæc eorum iudicio, qui studiosi sint harum rerum, æstimentur: quanti venire soleant: quanti hæc ipsa, si palàm, liberèque venirent, venire possent: deniq; ipse Verres, quanti æsti net. nunquam enim, si denarijs quadringentis Cupidinem illum putasset, commisisset, vt propter eum in sermonem hominum, atque in tantam vituperationem veniret. Quis vestrũ igitur nescit, quanti hæc æstimentur? in auctione signum æneum non magnum H-S. C X X. millibus venire non vidimus? quid si velim nominare homines, qui aut non minoris,

ri, aut etiam pluris emerent? nonne possum? etenim qui modus est in his rebus cupiditatis, idem est æstimationis. difficile est enim finem facere prætio, si libidini feceris. Video igitur Heium, neque voluntate, neque difficultate aliqua temporis, neque magnitudine pecuniæ adductum esse, vt hæc signa venderet, teque ista simulatione emptionis, vi, metu, imperio, fascibus, ab homine eo quem vna cum ceteris socijs non solum potestati tuæ, sed etiam fidei populus Rom. commiserat, eripuisse, atque abstulisse. Quid mihi tam optandum, iudices, potest esse in hoc crimine, quam vt hæc eadem dicat ipse Heius? nihil profectò. sed ne difficilia optemus. Heius est Mamertinus. Mamertina ciuitas istum publicè communi consilio sola laudat. omnibus ipse ceteris Siculis odio est. ab his solis amatur. eius autem legationis, quæ ad istum laudandum missa est, princeps est Heius. Etenim est primus ciuitatis: ne forte, dum publicis mandatis seruiat; de priuatis iniurijs reticeat. hæc cum scirem & cogitarem, commisi tamen me iudices Heio. produxi eum prima actione: neq; id tamen vllo periculo feci. Quid enim poterat Heius respondere, si esset improbus? si sui dissimilis? signa illa domi suæ esse, non apud Verrem? qui poterat quidquã eiusmodi dicere? vt homo turpissimus esset, impudentissimeq; mentiretur, hoc diceret, illa se habuisse venalia, eaq; sese quanti voluerit, vendidisse. Homo domi suæ nobilissimus, qui vos de religione sua, ac dignitate verè existimare maximè vellet, primo dixit se istum publicè laudare, quod sibi ita mandatum esset; deinde neq; se illa habuisse venalia, neq; vlla condicione, si vtrum vellet, liceret, adduci vnquam potuisse, vt venderet illa, quæ in sacrario fuissent à maioribus suis relicta, & tradita. Quid sedes Verres? quid expectas? quid tu Ceaturipina ciuitate, à Catinensi, ab Halesina, Tyndaritana, Ennensi, Agyrinensi, cæterisque Sici-

liæ ciuitatibus circumueniri, atque opprimi dicis? tua te altera patria, quemadmodum dicere solebas, Messana circumuenit. tua inquam, Messana, tuorum adiutrix scelerum, libidinum testis, prædarum ac furtorum receptrix. adest enim vir amplissimus eius ciuitatis, legatus huiusce iudicij causa domo missus, princeps laudationis tuæ, qui te publice laudat. ita enim mandatum, atque imperatum est. tametsi rogatus de Cybea, tenetis memoria quid responderit. ædificatam publicis operis publicè coactis, eique ædificandæ publicè Mamertinum senatorem præfuisse. Idem ad vos priuatim, iudices, confugit: vtitur hac lege, qua iudicium est communis, & priuatæ rei sociorum. tametsi lex est de pecunijs repetundis, ille se negat pecuniam repetere, quam ereptam non tantopere desiderat: sacra se maiorum suorum repetere abs te dicit; deos penates à te patrios reposcit. Ecqui pudor est? ecqua religio, Verres? ecqui metus? habitasti apud Heium Messanæ: res illum diuinas apud eos deos in suo sacrario prope quotidiè facere vidisti, non mouetur pecunia: denique quæ ornamenti causa fuerunt non requirit: habe Canephoras: deorum simulacra restitue. quæ quia dixit, quia, tempore dato, modestè apud vos socius, amicusque populi Romani questus est, quia religioni suæ non modò in dijs patrijs repetundis, sed etiam in ipso iureiurando, ac testimonio proximus fuit; hominem missum ab isto scitote esse Messanam de legatis vnum, illum ipsum, qui naui istius ædificandæ publicè præfuit, qui à senatu peteret, vt Heius ignominia afficeretur. Homo amentissime, quid putasti? te impetraturum? quantis à ciuibus suis fieret, quanti auctoritas eius haberetur, ignorabas? verum fac te impetrauisse: fac aliquid grauius in Heium statuisse Mamertinos: * quantam putas auctoritatem laudationis eorum futuram, si in eum quem constet verum pro testimonio dixisse,

pœnam

nam * constituerent? tametsi quæ est ista laudatio, cum laudator interrogatus lædat necesse est? Quid? isti laudatores tui, nonne testes mei sunt? licias est laudator; læsit grauissimè. producam cæteros: reticebunt, quæ poterunt, libenter: dicent quæ necesse erit * ingratis. Negent isti onerariam nauem maximam ædificatam esse Messanæ? negent, si possint. negent ei naui faciundæ senatorem Maenium publicè præfuisse? vtinam negent. Sunt etiam cætera, * quæ malo integra reseruare; vt quam minimis sit illis temporis ad meditandum confirmandumque periurium. hæc tibi laudatio procedat in numerum. hi te homines auctoritate sua subleuent, qui te neque debent adiuuare, si possint: neq; possunt, si velint: quibus tu priuatim iniurias plurimas contumeliasq; imposuisti: quo in oppido multas * familias in perpetuum infames tuis stupris flagitiisque fecisti. At publicè commodasti. non sine magno quidem reipub. prouinciæque Siciliæ detrimento. Tritici modium L x, millia empta populo Romano dare debebant, & solebant. abs te solo remissum est. Resp. detrimentum fecit, quod per te superiorius vna in ciuitate imminutum est. Siculi, quod hoc non de summa frumenti detractum est; sed translatum in Centuripinos, & Halesinos immunes populos: & hoc plus impositum, quam ferre possent. Nunc imperare ex fœdere debuisti: remisisti in triennium. militem nullum vnquam popposcisti per tot annos. fecisti item vti prædones solent: qui cum communes hostes sint omnium; tamen aliquos sibi instituunt amicos, quibus non modo parcant, verum etiam præda quos augeant: & eos maximè, qui habent oppidum oportuno loco: quo sæpe adeundum sit nauibus; nonnunquam etiam necessariò. Phaselida, quam cepit P. Seruilius, non fuerat vrbs ante Cilicum, atque prædonum: Lycij illam Græci homines incolebant. sed quod erat eiusmodi loco, at-

que ita proiecta in altum, vt & exeuntes è Sicilia prædones sæpe ad eam necessario deuenirent; & cum ex hisce se locis reciperent, eodem deferrētur: asciuerunt illud sibi oppidum piratæ, primo commercio; deinde etiam societate. Mamertina ciuitas improba antea non erat; etiam erat inimica improborum: quæ C. Catonis illius, qui consul fuit impedimenta retinuit. at cuius hominis? clarissimi, potentissimiq́;, qui tamen cum consul fuisset, condemnatus est. * Ita? C. Cato duorum hominum clarissimorum nepos, L. Paulli, & M. Catonis, & P. Africani fororis filius: quo damnato, tum cum seuera iudicia fiebant, H-S. XVIII. millibus lis æstimata est, huic Mamertini irati non fuerunt: qui maiorem sumptū, quam quanti Catonis lis æstimata est, in Timarchidis prandium sæpe fecerunt. Verum hæc ciuitas isti prædoni, ac piratæ Sicilienſi Phaselis fuit. huc omnia vndique deportabantur: apud istos relinquebantur quod celari opus erat, habebant sepositum, ac reconditum: per istos quæ volebat, in nauem clam imponenda, occultè exportanda curabat: nauem denique maximam, quam onustam furtis in Italiam mitteret, apud istos faciendam, ædificandamq́; curauit. pro hisce rebus vacatio data est ab isto sumptus, laboris, militiæ, rerum denique omnium, per triennium soli non modo in Sicilia, verum, vt opinio mea fert, his quidem temporibus, in omni orbe terrarum, vacui, expertes, soluti, ac liberi fuerunt ab omni sumptu, molestia, munere. hinc illa Verrea nata sunt: hinc in conuiuium Sext. Cominium protrahi iussit; in quem scyphum de manu iacere conatus est: quem obtorta gula de conuiuio in vincula, atque in tenebras abripi iussit. hinc illa crux, in quam ciuem Romanum iste multis inspectantibus sustulit: quam non ausus est vsquam defigere, nisi apud eos, quibuscum omnia scelera sua, ac latrocinia * communicasset. Laudatum etiam vos

quen-

quamquam venire audetis? qua auctoritate? vtrum quam apud senatorium ordinem; an quam apud populum Romanum habere debetis? Ecqua ciuitas est, non modò in prouincijs nostris, verùm in vltimis nationibus, aut tam potens, aut tam libera, aut etiam tam immanis, ac barbara? rex denique ecquis est, qui senatorem populi Romani tecto ac domo non inuitet? qui honos non homini solum habetur, sed primum populo Romano, cuius beneficio nos in hunc ordinem venimus; deinde ordinis auctoritati. quæ nisi grauis erit apud socios, & exteras nationes, vbi erit imperij nomen & dignitas? Mamertini me publicè non inuitarunt. me cum dico, leue est? Senatorem populi Romani si non inuitarunt, honorem debitum detrahere runt, non homini, sed ordini. Nam ipsi Tullio patebat domus locupletissima, & amplissima Cn. Pompeij Basilici: quo etiam si esset inuitatus à vobis, tamen diuertisset. erat etiam Percenniorum, qui nunc item Pompeij sunt, domus honestissima: quo L. frater meus summa illorum voluntate diuertit. Senator populi Romani quod in vobis fuit, in vestro oppido iacuit, & pernoctauit in publico. nulla hoc ciuitas vnquam alia commisit. Amicum enim nostrum in iudicium vocabas. tu, quid ego priuatim negotij geram, interpretabere in * minuendo honore senatorio? verum hæc tum queremur, si quid de vobis per eum ordinem agetur, qui ordo à vobis adhuc solis contemptus est, in populi Romani quidem conspectum, quo ore vos commisistis? nec prius illam crucem, quæ etiam nunc ciuis Romanus sanguine redundat, quæ fixa est ad portum, vrbemque vestram, reuellistis; neque in profundum abiecistis, locumque illum omnem expiasti; quam Romam, atque in horum conuentum adiretis? In Mamertinorum solo fœderato, atque pacato monumentum istius crudelitatis constitutum est. vestraue vrbs electa est, ad

quam qui adirent ex Italia, crucem ciuis Romani prius, quam quenquam amicum populi Romani viderent? quam vos Rheginis, quorum ciuitati inuidetis, item incolis vestris, ciuibus Rom. ostendere soletis; quo minus sibi arrogent, minusque vos, despiciant, cum videant ius ciuitatis, illo supplicio esse mactatum. Verum hæc emisse te dicis. Quid illa Attalica, tota Sicilia nominata, ab eodem Heio peripetasmata emere oblitus es? licuit eodem modo, vt signa. quid enim actum est? an literis peperciſti? Verum hominem amentem hoc fugit. minus clarum putauit fore, quod de armario, quam quod de sacrario esset ablatum. At quomodo abstulit? non possum dicere planius, quam ipse apud vos dixit Heius. cum quæsissem numquid aliud de bonis eius peruenisset ad Verrem; respondit, istum ad se misisse, vt sibi mitteret Agrigentum peripetasmata, quæsiui an misisset: respondit id, quod necesse erat, scilicet dicto audientem fuisse prætori: misisse. rogaui peruenissentne Agrigentum: dixit peruenisse. quæsiui an domum reuertissent: negauit adhuc reuertisse. risus populi atque admurmuratio omnium facta est. Hic tibi in mentem non venit, iubere, vt hæc quoque referret H-S. V I. mill. se tibi vendidisse. metuisti ne æs alienum tibi cresceret, si H-S. V I. millib. tibi constarent ea, quæ tu facilè posses vendere H-S. C C. millib. fuit tanti, mihi crede. haberes quod defenderes: nemo quæreret, quanti illa res esset: si modo te posses docere emisse, facilè cui velles tuam causam, & factum probares. nunc de peripetasmatis quemadmodum te expedias, non habes, Quid? à Philarcho Centuripino homine locuplete, ac nobili phaleras pulcherrimè factas, quæ regis Hieronis fuisse dicuntur, vtrum tandem abstulisti, an emisti? in Sicilia quidem cum essem, sic à Centuripinis, sic à cæteris audiebam (non enim patum res erat clara) tam te has phaleras à Philarcho

Centu-

Curripino abstuliſſe dicebant, quam alias item
eximias, ab Ariſto Panormitano, quam tertias à
Cnippo Tyndaritano. Etenim ſi Philarchus vendi-
diſſet, non ei poſteaquam reus factus es, redditu-
rum te promiſiſſes. quod quia vidiſti plures ſcire, co-
gitaſti, ſi ei reddidiſſes, te minus * inuidiæ habitu-
rum, rem nihilominus teſtatam futuram: non reddi-
dit. dixit Philarchus pro teſtimonio, ſe, quod noſ-
ti tuum iſtum morbum, vt amici tui appellant, ſtu-
diosè cupiſſe te celare de phaleris: cum abs te ap-
pellatus eſſes, negaſſe habere ſeſe: apud alium *
quoque eas habuiſſe depoſitas, nequa inuenirен-
tur: * tuam tantam fuiſſe ſagacitatem, vt eas per il-
lum ipſum inſpiceres, vbi erant depoſitæ: tum ſe de-
prehenſum negare non potuiſſe ita a ſe inuito ab-
latas phaleras gratis. Iam vt hæc omnia reperire ac
perſcrutari ſolitus ſit, iudices, eſt operæpretium cog-
noſcere. Cybiratę ſunt fratres quidam, Tlepolemus,
& Hiero: quorum alterum fingere opinor è cera ſo-
lium eſſe; alterum eſſe pictorem. hoſce, opinor,
Cybiræ, cum in ſuſpicionem veniſſent ſuis ciuibus,
ſanum expilaſſe Apollinis; veritos pœnam iudicij
ac legis, domo profugiſſe. quod Verrem artificij ſui
cupidum cognouerant tum, cum iſte, id, quod ex te-
ſtibus didiciſtis, Cybiram cum inanibus ſyngraphis
venerat: domo * profugientes ad eum ſe exules,
cum iſte eſſet in Aſia, contulerunt. habuit ſecum e-
os ab illo tempore, & in legationis prædis atq; fur-
tis, multum illorum opera, conſilioque vſus eſt. hi
ſunt illi, quibus, in * tabulis retulit ſeſe Q. Tadius de-
diſſe iuſſu iſtius, Græcis pictoribus. eos iam bene
cognitos & reprobatos ſecum in Siciliam duxit.
Quo poſteaquam venerunt; mirandum in modum
canes venaticos diceres: ita odorabantur omnia, &
perueſtigabant, vt vbi quidquid eſſet, aliqua ratio-
ne inuenirent. aliud minitando, aliud pollicendo; a-
liud per ſeruos, aliud per liberos; per amicum aliud,

aliud per inimicum inueniebant. quidquid illis placuerat, perdendum erat. nihil aliud optabant, quorum poſcebant argentum, niſi vt Hieroni, & Tlepolemo diſpliceret. Vere, mehercule, hoc, iudices, dicam. memini Pamphilum Lilybætanum hoſpitem meum, & amicum, nobilem hominem, mihi narrare. cum iſte à ſeſe hydriam Boeti manu factam, præclaro opere, & grandi pondere, per poteſtatem abſtuliſſet; ſe ſane triſtem, & conturbatum domum reuertiſſe; quod vas eiuſmodi, quod ſibi à patre, & à maioribus eſſet relictum, quo ſolitus eſſet vti ad feſtos dies, ad hoſpitium aduentum à ſe eſſet ablatum. Cum ſederem, inquit, domi triſtis, accurrit Venerius: iubet me ſcyphos ſigillatos ad prætorem ſtatim afferre. permotus ſum, inquit: binos habebam: iubeo promi vtroſque; ne quid plus mali naſceretur: & mecum ad prætoris domum ferri eo cum venio, prætor quieſcebat: fratres illi Cybiratæ inambulabant. qui, ſimul vt me viderunt, Vbi ſunt Pamphile, inquiunt, ſcyphi? oſtendo triſtis: laudant: incipio queri, me nihil habiturum quod alicuius eſſet pretij, ſi etiam ſcyphi eſſent ablati. tum illi, vbi me conturbatum vident: quid vis nobis dare, iſti abs te ne auferantur? ne multa, H.S. c*c. me, inquit, poposcerunt: dixi me daturum c. vocat interea prætor: ſcyphos poſcit. tum illos cœpiſſe prætori dicere, putaſſe ſe, id quod audiſſent, alicuius prætij ſcyphos eſſe Pamphili: luteum negotium eſſe, non dignum, quod in ſuo argento Verres haberet. at ille, idem ſibi videri. ita Pamphilus ſcyphos optimos aufert. Et, mehercules, ego antea, tametſi hoc neſcio quid nugatorium ſciebam eſſe, iſta intelligere; tamen mirari ſolebam, iſtum in his ipſis rebus aliquem ſenſum habere, quem ſcirem nulla in re quidquam ſimile hominis habere. tum primũ intellexi ad eam rem iſtos fratres Cybiratas fuiſſe, vt iſte in furando manibus ſuis, oculis illorũ vteretur.

rem. At ita ſtudioſus eſt huius præclaræ exiſtimationis, vt putetur in hiſce rebus intelligens eſſe: vt ſuper (videte hominis amentiam) poſteaquam eſt comperendinatus, cum iam pro damnato, mortuoque eſſet, ludis Circenſibus mane apud L. Siſennam virum primarium, cum eſſent triclinia ſtrata, argentumque expoſitum in ædibus, cum pro dignitate L. Siſennæ domus eſſet plena hominum honeſtorum, acceſſerit ad argentum, contemplari vnum quodque otioſè, & conſiderare cœperit. mirari ſuiciam alij, quod in ipſo iudicio, eius ipſius cupiditatis, cuius inſimularetur, ſuſpicionem augeret: alij amentiam; cui comperendinato, cum tam multi reſles dixiſſent, quidquam illorum * veniret in mentem. pueri autem Siſennæ, credo qui audiuiſſent, quæ in iſtum teſtimonia eſſent dicta, oculos de illo nuſquam deiicere, neque ab argento digitum diſcedere. Eſt boni iudicis paruis ex rebus coniecturam facere vniuſcuiuſque & cupiditatis, & incontinentiæ, qui reus lege, & reus comperendinatus, re & opinione hominum pæne damnatus, temperare non potuerit maximo conuentu, quin L. Siſennæ argentum tractaret, & conſideraret: hunc in prouincia prætorem quiſquam putabit à Sicalorum argento cupiditatem, aut manus abſtinere potuiſſe? Verum vti Lilybæum, vnde digreſſa eſt oratio reuertatur, Diocles eſt Pamphili gener illius, à quo hydria ablata eſt, Popillius cognomine. ab hoc abaci vaſa omnia, vt expoſita fuerant, abſtulit. dicat ſe* emiſſe. etenim hic propter magnitudinem furti ſunt, vt opinor, literæ factæ. iuſſit Timarchidem æſtimare argentum. quo modo? quo qui vnquam tenuiſſimè in donatione hiſtrionum æſtimauit. Tametſi iamdudum erro, qui tam multa de tuis emptionibus verba faciam, & quæram, vtrum emeris, & quomodo, & quanti emeris: quod verbo tranſigere poſſum. Ede mihi ſcriptum, quid

argenti in prouincia Sicilia pararis, vnde quidq; aut quanti emeris. quid fit? quanquam non debebam ego abste has literas poscere. me enim tabulas tuas habere, & proferre oportebat. verum negas te horum annorum aliquot confeciſſe. compone hoc, quod poſtulo, de argento: de reliquo videro. nec ſcriptum habeo, nec poſſum edere. Quid futurum igitur eſt? quid exiſtimas hoſce iudices facere poſſe? domus plena ſignorum pulcherrimorum tam etiam ante præturam; multa ad villas tuas poſita; apud amicos multa depoſita; multa alijs data atque donata: tabulæ nullum indicant emptum: omne argentum ablatum ex Sicilia eſt: nihil cuiquam, quod ſuum dici vellet, relictum, fingitur improba defenſio, prætorem omne id argentum coemiſſe tamen id ipſum tabulis demonſtrari non poteſt. ſi quas tabulas profers, in his, quæ habeas, quomodo habeas, ſcriptum non eſt, horum autem temporum, cum te plurimas res emiſſe dicas, tabulas omninò nullas proferas: nonne te & prolatis, & non prolatis tabulis condemnari neceſſe eſt? Tu à M. Cœlio equite Ro. lectiſſimo adoleſcente, quæ voluiſti vaſa argentea Lilybæi abſtuliſti: tu C. Cacurij promptiſſimi hominis, & experientis, & in primis gratioſi, ſupellectilem omnem auferre non dubitaſti: tu maximam & pulcherrimam menſam citream à Q. Lutatio Diodoro, qui Q. Catuli beneficio à L. Sulla ciuis Romanus factus eſt omnibus ſcientibus Lilybæi abſtuliſti. Non tibi obijcio quod hominem digniſſimum tuis moribus, Apollonium Niconis filium Drepanitanum, qui nunc A. Clodius vocatur, omni argento optimè facto ſpoliaſti, ac depeculatus es. taceo. non enim putat ille ſibi iniuriam factam: propterea quod homini iam perdito, & collum in laqueum inferenti, ſubueniſti, cum pupillis. Drepanitanis bona patria erepta cum illo partius es. gaudeo etiam, ſi quid ab illo abſtuliſti: & abs te

nihil

ubi rectius factum esse dico. à Lisone vero Lilybæno primo homine, apud quem diuersatus es, Apollinis signum ablatum certe esse non oportuit. dices te emisse. scio H-S. M. ita opinor. scio iniquum: proferam literas: & tamen id factum non oportuit. A pupillo Heio, cui Marcellus tutor est, à quo pecuniam grandem eripueras, scaphia cum emblematis Lilybæi vtrum empta esse dicis, an confitente erepta? Sed quid ego istius in eiusmodi rebus mediocres iniurias colligo: quæ tantummodo in famis istius, & damnis eorum, à quibus auferebat, redisse videantur? accipite si vultis, iudices, rem eiusmodi, vt amentiam singularem, vt furorem iam, non cupiditatem eius perspicere possitis. Melitensis Diodorus est, qui apud vos antea testimonium dixit. is Lilybæi multos iam annos habitat, honeste & domi nobilis, & apud eos, quo se contulit, propter virtutem splendidus, & gratiosus. de hoc Verri dicitur, habere eum perbona toreumata: in his pocula duo quædam, quæ Heraclea nominantur, Mentoris manu summo artificio facta quod iste vbi audiuit, sic cupiditate inflammatus est non solum inspiciendi, verum etiam auferendi, vt Diodorum ad se vocaret, ac posceret. ille, qui illa non inuitus haberet, respondit se Lilybæi non habere: Melitæ apud quendam propinquum suum reliquisse. tum iste continuo mittit homines certos Melitam: scribit ad quosdam Melitenses, vt ea vasa perquirant: rogat Diodorum, vt ad illum suum propinquum det literas. nihil ei longius videbatur, quam dum illud videret argentum. Diodorus homo frugi, ac diligens, qui sua seruare vellet, propinquo suo scribit, vt ijs, qui à Verre venissent, responderet, illud argentum se paucis illis diebus misisse Lilybæum. ipse interea recedit. abesse à domo paulisper maluit, quam præsens illud optimè factum argentum amittere. Quod vbi audiuit iste, vsque eo est com-

motus, vt sine vlla dubitatione insanire omnibus, ac furere videretur. quia non potuerat argentum eripere, ipse à Diodoro erepta sibi vasa optimè facta dicebat. minitari absenti Diodoro: vociferari palam: lachrymas interdum vix tenere. Eriphalam accepimus in fabulis ea cupiditate, vt cum vidisset monile, vt opinor, ex auro & gemmis; pulchritudine eius incensa salutem viri proderet, similis istius cupiditas: hoc etiam acrior atq; insanior; quod illa cupiebat id, quod viderat: huius libidines non solum oculis, sed etiam auribus excitabantur. conquiri Diodorum tota prouincia iubet. ille ex Sicilia castra iam mouerat, & vasa collegerat. Homo, vt aliquo modo illum in prouinciam reuocaret, hanc excogitauit rationem, si hęc ratio potiùs, quam amentia nominanda est: apponit de suis canibus quendam, qui dicat se Diodorum Melitensem rei capitalis reum velle facere. primo mirum omnibus videri, Diodorum reum, hominem quietissimum, ab omni non modo facinore, verum etiam minimi erati suspicione remotissimum: deinde esse perspicuum, fieri omnia illa propter argentum. Iste non dubitat iubere nomen deferri. & tum primum, opinor, istum absentis nomen recepisse. Res * clara Sicilia tota, propter cælati argenti cupiditatem reos fieri rerum capitalium: neq; solum presentes reos fieri, sed etiam absentes. Diodorus Romæ sordidatus circum patronos atq; hospites cursare: rem omnibus narrare. literę mittuntur isti à patre vehementes: ab amicis item, videret quid ageret de Diodoro, quo progrederetur: rem claram esse, & inuidiosam: insanire hominem, periturum hoc vno crimine, nisi cauisset. iste etiam tum patrem, si non in parentis, at in hominum numero putabat: ad iudicium nondum se satis instruxerat: primus annus erat prouinciæ: non, vt in Sthenio, iam refertus pecunia. itaque furor eius paululum non pudore, sed metu,

rumore repressus est. condemnare Diodorum nō
uolui: absentem de reis eximit. Diodorus interea,
rumore isto, prope triennium prouincia, domoque
caret. cæteri non solum Siculi, sed etiam ciues Ro-
mani hoc statuerant: quoniam iste tantum cupidi-
tate progrederetur, nihil esse quod quisquam puta-
ret se, quod isti paulò magis placeret, conseruare,
ac domi retinere posse. posteà verò quam intel-
lexerant, isti virum fortem, quem summè prouincia
expectabat, Q. Arrium non succedere: statuerunt se
nihil tam clausum, neque tam reconditum posse ha-
bere, quod non istius cupiditati apertissimū, promp-
tissimumque esset. Tum iste ab equite Rom. splen-
dido, & gratioso Cn. Calidio, cuius filium sciebat
seruatorem populi Romani & iudicem esse, equu-
leos argenteos nobiles, qui Q. Maximi fuerant,
aufert. Imprudens hue incidi, iudices. emit e-
nim, non abstulit. nollem dixisse iactabit se, & in
his equitabit equuleis. emi: pecuniam solui. credo.
etiam tabulæ proferentur. est tanti. cedo tabulas.
Hæc sane crimen hoc Calidianum, dum ego tabu-
las aspicere possim. Veruntamen quid erat, quod
Calidius Romæ quereretur, se, cum tot annos in
Sicilia negotiaretur, abs te solo ita esse contemp-
tum, ita despectum, vt etiam cum cæteris Siculis
despoliaretur: si emeras quid erat, quod confirma-
bat, se abs te argentum esse repeticturum, si tibi sua
voluntate vendiderati? tu porrò posses facere, vt Cn.
Calidio non redderes? præsertim cum is L. Sisenna
defensore tuo, tam familiariter vteretur, &, cum
cæteris familiaribus Sisennæ reddidisses? deinde
non opinor negaturum esse te, homini honesto, sed
non gratiosori quam Cn. Calidius est, L. Cordio
te argentum per Potamonem amicum tuum red-
didisse. qui quidem cæterorum causam apud te dif-
ficiliorem fecit. Nam cum te compluribus confir-
masses redditurum; posteaquam Cordius pro testi-

monio dixit,te sibi reddidisse, finem reddendi fecisti: quod intellexisti te, præda de manibus amissa, testimonium tamen effugere non posse. Cn. Calidio equiti Romano per omnes prætores licuit argentum habere benefactum. licuit posse domesticis copijs, cum magistratum aut aliquem superiorem inuitasset; ornare, & apparare conuiuium. multi domi Cn. Calidij cum imperio, ac potestate fuerunt: nemo inuentus est tam amens, qui illud argentum tam præclarum, ac tam nobile eriperet: nemo tam audax, qui poscceret: nemo tam impudens, qui postularet, vt venderet. Superbum est enim, iudices, & non ferendum, dicere prætorem in prouincia homini honesto, locupleti, splendido, Vende mihi vasa cælata. hoc est enim dicere, Non es dignus tu, qui habeas, quæ tam bene facta sint: meæ dignitatis ista sunt. Tu dignior, Verres, quam Calidius? qui, vt non conferam vitam, atque existimationem tuam cum illius (neque enim est conferenda, hoc ipsum conferam, quo tu te superiorem fingis: quod HS. LXXX. millia diuisoribus, vt prætor renuntiarere, dedisti: trecenta accusatori, ne tibi odiosus esset, ea re contemnis equestrem ordinem, ac despicis? ea re indignum tibi visum est, quidquam, quod tibi placeret, Calidium potiùs habere, quam te? Iactat se iamdudum de Calidio: narrat omnibus, se emisse. Num etiam de L. Papyrio viro primario, locuplete, honestoq; equite Roma. thuribulum emisti? qui pro testimonio dixit te, cum inspiciendum poposcisses, auulso emblemate remisisse: vt intelligatis, in homine intelligentiam esse, non auaritiam, artificij cupidum, non argenti fuisse. Nec solum in Papyrio fuit hęc abstinentia: tenuit hoc institutum in thuribulis omnibus, quæcunque in Sicilia fuerunt. incredibile est autem, quam multa & quam præclara fuerint. credo tum, cum Sicilia florebat opibus, & copijs, magna artificia fuisse in ea insula.

Nam

ium domus erat ante istum prætorem nulla pau-
locupletior, qua in domo hæc non essent, etiam
præterea nihil esset argenti: patella grandis, cum
ulis, ac simulachris deorum, patera, qua mulieres
res diuinas vterentur, thuribulum: hæc autem o-
nia antiquo opere, & summò artificia facta: vt
hoc liceret suspicari, fuisse aliquando apud Siculos
reaqua proportione cætera: sed quibus multa for-
ma ademisset, tamen apud eos remansisse ea, quæ
ligio retinuisset. Dixi, iudices, multa fuisse fere
od Siculos omnes: ego idem confirmo, nunc ne
num quidem esse. Quid hoc est, quod monstrum,
quod prodigium in prouinciam misimus? nónne vo-
is id egisse videtur, vt non vnius libidinem, non
os oculos, sed omnium * auarissimorum insanias,
um Romam reuertisset, expleretq; qui simul atq; in
ppidum quodpiam venerat; immittebantur illi
continuo Cybiratici canes; qui inuestigabant, &
perscrutabantur omnia. si quod erat grande vas, &
maius opus inuentum, læti auferebant. si minus e-
iusmodi quippiam venari poterant; illa quidem
ente pro lepusculis capiebantur, patellæ, pateræ,
thuribula. Hic quos putatis fletus mulierum? quas
lamentationes fieri solitas esse in hisce rebus? quæ
forsitan vobis paruæ esse videantur: sed magnum
et acerbum dolorem commouent, mulierculis præ-
ertim, cum eripiuntur è manibus ea, quibus ad res
diuinas vti consueuerunt; quæ à suis acceperunt;
quæ in familia semper fuerunt. Hic nolite expecta-
re dum ego hoc crimen agam ostiatim, ab Aeschy-
lo Tyndaritano istum pateram abstulisse, à Thraso-
ne item Tyndaritano patellam, à Nymphodoro A-
gyrinensi thuribulum. cum testes ex Sicilia dabo,
quem volet eligat, quem ego interrogem de patel-
la, pateris, thuribulis: non modo oppidum nullum,
sed ne domus quidem paulò locupletior expers
huius iniuriæ reperietur. * quin cum in conuiuium

veniſſet. ſi quidquam cælati aſpexerat, manum abſtinere iudices, non poterat. Cn. Pompeius eſt, Philo, qui fuit Tyndaritanus. is cænam iſti dabat apud villam in Tyndaritano. Fecit quod Siculi non audebant ille, ciuis Rom. quod erat, impunius id ſe facturum putauit. appoſuit patellam, in qua ſigilla erant egregia. iſte conuiuio vt vidit, non dubitauit illud inſigne penarium, hoſpitaliumque deorum ex hoſpitali menſa tollere. ſed tamen, quod antea de iſtius abſtinentia dixeram, ſigillis auulſis reliquum argentum ſine vlla auaritia reddidit. Quid? Eupolemo Calatino, homini nobili, Lucullorum hoſpiti, ac perfamiliari, qui nunc apud exercitum cum L. Lucullo eſt, non idem fecit? cænabat apud eum. argentum * illi cæterum purum appoſuerat, ne purus ipſe reliqueretur: duo pocula non magna, verum tamen cum emblematis, * hic quaſi feſtiuum acroama, ne ſine corollario de conuiuio diſcederet ibidem, conuiuis inſpectatibus, emblemata auellenda curauit. Neque ego nunc iſtius facta omnia enumerare conor: neque opus eſt, nec fieri vllo modo poteſt. tantummodo vniuſcuiuſq; de vario improbitate generis iudicia apud vos, & exempla profero. neque enim ira ſe geſſit in his rebus, tanquam rationem aliquando eſſet redditurus; ſed prorſus ita. quaſi aut reus nunquam eſſet futurus; aut quo plura abſtuliſſet; eo minore periculo in iudicium eſſet venturus: qui hæc, quæ dico iam non occulte, non per amicos, atque interpretes, ſed palam de loco ſuperiore ageret pro imperio & poteſtate. Catinam cum veniſſet, oppidum locuples, honeſtum, copioſum, Dionyſiarchum ad ſe Praetorem, hoc eſt, ſummum magiſtratum vocari iubet: ei palam imperat, vt omne argentum, quod apud quemque eſſet Catinæ, conquirendum curaret, & ad ſe * afferendum. Philarchum Centuripinum primarium hominem genere, virtute, pecunia, non hoc idem

iuratum

ctum dicere audistis? sibi istum, negotium dedisse, atque imperauisse, vt Centuripis in ciuitate vrbis Siciliæ multo maxima, & locupletissima, omne argentum conquireret, & ad se comportari iuberet. Agyrio similiter istius imperio vasa Corinthia per Apollodorum, quem testem audistis, Syracusas deportata sunt. Illa vero optima, quod cum Haluntium venisset prætor laboriosus, & diligens, ipse in oppidum * accedere noluit, quod erat difficilis ascensu, atque arduo: Archagathum Haluntinum, hominem non solum domi suæ, sed tota Sicilia in primis nobilem vocari iussit. ei negotium dedit, vt quidquid Haluntij esset argenti celati, aut si quid etiam Corinthiorum, id omne statim ad mare e oppido deportaretur. ascendit in oppidum Archagathus homo nobilis. qui à suis & amari, & diligi vellet, ferebat grauiter, illam sibi ab isto pronunciam datam: nec quid faceret, habebat. pronuntiat quid sibi imperatum esset: iubet omnes proferre, quæ haberent: metus erat summus: ipse enim tyrannus non discedebat longius: Archagathum & argentum in lectica cubans ad mare infra oppidum exspectabat. quem concursum factum in oppido putatis? quem clamorem? quem porrò fletum mulierum? qui viderent, equum Troianum inductum, vrbem captam esse dicerent. efferri sine certis vasa, extorqueri alia de manibus mulierum, frangi multorum fores, reuelli claustra. Quid enim putatis? scuta siquando conquiruntur à priuatis in bello, aut tumultu; tamen homines inuiti dant, etsi ad salutem communem dari sentiunt: ne quem puttis sine maximo dolore argentum cælatum domo, quod alter eriperet, protulisse. omnia defetiscuntur. Cybiratæ fratres vocantur, pauca improbant: quæ probarant, ijs crustæ, aut emblemata detrahuntur. Sic Haluntini excussis delicijs, cum argento puro domum reuerterunt. Quod vnquam,

iudices, huiusmodi euerriculum vlla in prouincia fuit auertere aliquid de publico quàm obscurissime per magistratum solebant: etiam aliquid de priuato nonnunquam occultè auferebant: & illi tamen condemnabantur. & si quæritis, vt * ipse de me detraham: illos ego accusatores puto fuisse, qui huiusmodi hominum furta odore, aut aliquo leuiter presso vestigio persequebantur. Nam nos quidem quid facimus in Verre, quem in luto volutatum totius corporis vestigijs inuenimus? permagnum est in eum dicere aliquid, qui prætereiens lectica paulisper deposita, nõ per prætigias, sed palam per potestatẽ, vno imperio, ostiatim totum oppidum compilarit? At tamen, vt possit se dicere emisse, Archagatho imperat, vt aliquid illis, quorum argentum fuerat * nummorum dicis causa daret. inuenit Archagathus paucos qui vellẽt accipere: his dedit. eos nummos tamen iste Archagatho non reddidit. voluit Romæ petere Archagathus: Cn. Lentulus Marcellinus dissuasit, sicut ipsum dicere audistis. atque hæc tota de re audistis Archagathi & Lentuli testimonium. Et ne forte hominem existimetis hanc tãtam vim emblematum sine causa coarceruare voluisse; videte quanti vos, quanti existimationem populi Rom. quanti leges & iudicia, quanti testes Siculos, negotiatores que fecerit. poste aquam tantam multitudinem collegerat emblematum, vt ne vnum quidem cuiquam reliquisset: instituit officinam Syracusis. in regiam maximã, palam artifices omnes, cælatores, ac vascularios conuocari iubet: & ipse suos complures habebat. eo conducit magnam hominum multitudinem. menses octo continuos opus his non defuit, cum vas nullum fieret, nisi aureum. tum illa, ex patellis, & thuribulis, quæ vellerat, ita scite in aureis poculis illigabat, ita apte in scyphis aureis includebat, vt ea ad illã rem nata esse diceres, ipse tamẽ prætor, qui sua vigilantia pacẽ in Sicilia

dicit fuisse, in hac officina maiorem partem diei cum tunica pulla sedere solebat, & pallio. Hæc ego iudices, non auderem proferre, ni vererer ne forte dura de isto ab alijs in sermone, quàm à me in iudicio audisse vos diceretis. Quis enim est, qui de hac officina, qui de vasis aureis, qui de istius pallio, tunica pulla non audierit? quem voles de conuentu Syracusanorum virum bonũ nominato. producam. nemo erit, quin hoc se aut vidisse, aut audisse dicat. O tempora, ô mores! nihil nimium vetus proferam, sunt vestrum iudices, quàm * multi qui L. Pisonem cognouerunt, huius L. Pisonis, qui prætor fuit, pauxillis cum esset in Hispania prætor, qua in prouincia occisus est; nescio quo pacto, dum armis exercetur, annulus aureus, quem habebat, fractus est, & comminutus. cum vellet sibi annulũ facere; aurificem sibi vocari in foro, ad sellam, Cordubæ, & ei palam appendit aurum. hominem in foro sellam iubet ponere, & facere annulũ omnibus præsentibus. Nimiũ fortasse dicet aliquis hunc diligentem. hactenus reprehendat, si quis volet: nihil amplius. verum fuit ei concedendũ. filius enim L. Pisonis erat eius, qui primus de pecunijs repetundis legem tulit. Ridiculum est nunc de Verre me dicere, cum de Pisone frugi homine. verumtamen quantum interfuit, videte. iste cum aliquot abacorũ faceret vasa aurea; non laborauit, * quin nõ modo in Sicilia, verum etiam Romæ in iudicio * audiret: ille in auri semiuncia totam Hispaniam scire voluit, vnde prætori annulus fieret. nisi rem vt hic nomen suum comprobauit, sic ille cognomen. Nullo modo possum omnia istius facta aut memoria consequi, aut oratione complecti: genera ipsa cupio breuiter attingere: vt hic modo me commouit Pisonis annulus, quod totũ effluxerat. Quàm multis istum putatis hominibus honestis, de digitis anulos aureos abstulisse? nunquam dubitauit, quo uis eorũ; alicuius aut gemma, aut annulo delectatus

est. Incredibilem rem dicam, sed tam claram, vt ipsum negaturum non arbitrer. Cum Valentio eius interpreti epistola Agrigento allata esset; casu signum iste animaduertit in cretula: placuit ei: exquisiuit, vnde esset epistola: respondit Agrigento. iste literas ad quos solebat, misit, vt is annulus ad se primo quoq; tempore afferretur. ita literis istius patris familiàs L. Titio cuidam ciui Rom. annulus de digito detractus est. Illa vero eius cupiditas incredibilis est. nam vt in singula conclauia, quæ iste non modo Romæ, sed omnibus in villis habet tricenos lectos optimè stratos cũ cæteris ornamẽtis conuinci quæreret: nimium multa comparare videretur. nulla domus in Sicilia locuples fuit, vbi iste non textrinam instituerit. Mulier est Segestana perdiues, & nobilis, Lamia nomine per triennium isti plena domo telarum, stragulam vestem confecit, nihil nisi conchylio tinctum. Attalus homo pecuniosus, * nec de vulgo Lilybæi, Critolas Eunæ, Syracusis Aeschrio, Cleomenes, Theomnastus. Pelori Archonides, Megistus. vox me citius defecerit, quàm nomina. Ipsa dabat purpuram tãtum: amici operas credo. iam enim non libet omnia criminari. quasi vero hoc mihi non satis sit ad crimẽ, habuisse tam multum quod daret: voluisse deportare tam multa: hoc deniq; quod cõcedit amicorum operis esse in huiuscemodi rebus vsum. Iam vero lectos æratos, & candelabra ænea num cui præter istum Syracusis per triennium facta esse existimatis? tenebat: credo. sed tantum vos certiores, iudices, facio quid iste in prouincia prætor egerit; ne cui forte nimiũ negligens fuisse videatur, neq; se satis, cum potestatem habuerit, instruxisse & ornasse. Venio nunc non iam ad furtum, non ad auaritiam, non ad cupiditatem, sed ad eiusmodi facinus, in quo omnia nefaria contineri mihi atque inesse videatur: in quo dij immortales violati, existimatio atq; auctoritas nominis populi Rom. imminuta

tum,hospitium spoliatum, ac proditum,ab alienati scelere istius à nobis omnes reges amicissimi,nationes, quæ in eorum regno,ac ditione sunt.Nam regi Syriæ,regis Antiochi filios pueros scitis Romæ nuper fuisse: qui venerant non propter Syriæ regnum(nam id sine controuersia obtinebãt, vt à patre,& à maioribus acceperant) sed regnum Aegypti ad se,& ad Selenen matrem suam pertinere arbitrabantur. hi postquam temporibus populi Ro.exclusi,per senatum agere,quæ voluerant non potuerunt,in Syriam in regnum patrium profecti sunt.eorum alter,qui Antiochus vocatur, iter per Siciliam facere voluit.itaq;,isto prætore venti Syracusas.hic Verres hæreditatem sibi venisse arbitratus est,quod in eius regnum, ac manus venerat is,quẽ iste & audierat multa secum præclara habere, & suspicabatur. mittit homini munera satis largè, hæc ad vsum domesticum, vim, olei, quod visum erat:etiam tritici,quod satis esset,de his decumis.deinde ipsum regem ad cænam vocauit.exornat amplè, magnificèque triclinium exponit ea,quibus abundabat,plurima ac pulcherrima vasa argentea.namq; hæc aurea nondum fecerat.omnibus curat rebus instructum,& paratum vt sit conuiuium . Quid multa? Rex ita discessit,vt & istum copiosè ornatum, & se honorificè acceptum arbitraretur.vocat ad cænam deinde ipse prætorem:exponit suas copias omnes, multum argentum,non pauca etiam pocula ex auro; quæ vt mos est regius,& maxime in Syria, gẽmis erant distincta clarissimis . Erat etiam vas vinarium ex vna gemma pergrandi,trulla excauata * cum manubrio aureo:de qua credo,satis idoneũ,satis grauẽ testem Q.Minuciũ dicere audistis . iste vnumquodq; vas in manus sumere, mirari. Rex gaudere prætori populi Ro. satis iucundum,& gratum illud esse conuiuium. postea quã inde discessũ est,cogitare iste,nihil aliud, quàm id,quod res ipsa declarauit, quemadmodũ rẽ

gem ex prouincia spoliatum, expilatumq; dimitteret. mittit rogatum vasa ea, quæ pulcherrima apud illum viderat: ait se suis cælatonibus velle ostendere. Rex qui istum non nosset, sine vlla suspicione libentissime dedit. mittit etiam trullam gemmeam rogatum: velle eam se diligentius cõsiderare. ea quoq; ei mittitur. Nunc reliquum, iudices, attendite, de quo & vos audistis, & populus Ro. non nũc primum audiet, & in exteris nationibus vsque ad vltimas terras peruagatum est. Cãdelabrum è gemmis clarissimis, opere mirabili perfectum, reges hi, quos dico, Romam cum attulissent, vt in Capitolio ponerẽt. quod nondum etiam perfectum templum offenderãt, neque ponere, neq; vulgo ostendere, ac proferre voluerunt; vt & magnificẽtius videretur, cum suo tempore in cella Iouis opt. max. poneretur, & clarius, cum pulchritudo eius recens ad oculos hominum, atque integra peruenireț. statuerunt id secum in Syriam reportare: vt cum audissent simulachrũ Iouis opt. max. dedicatum, legatos mitterent, qui cum ceteris rebus illud quoq; eximiũ, atq; pulcherrimum donum in capitolium afferrẽt. peruenit res ad istius aures nescio quomodo. nam rex id celatum voluerat: non quo quidquam metueret, aut suspicaretur; sed ne vt multi illud ante perciperent oculis, quàm populus Ro. Iste petit à Rege, & eum pluribus verbis rogat, vti ad se mittat: cupere se dicit inspicere, neque se alijs videndi potestatem esse facturum. Antiochus, qui animo & puerili esset, & regio, nihil de istius improbitate suspicatus est: imperat suis, vt id in prætorium inuolutum quàm occultissime deferrent, quo posteaquam attulerunt, inuoluerisque reiectis constituerunt: iste clamare cœpit. dignam rem esse regno Syriæ, dignam regio munere, dignam Capitolio. Etenim erat eo splendore, qui ex clarissimis, & plurimis gemmis esse debebat: ea varietate operum, vt ars certare videretur

cum

cupiat ea magnitudine, vt intelligi posset, non
hominum apparatum, sed ad amplissimi templi
ornamentum esse factum. quod cum satis iam
perspexisse videretur; tollere incipiunt, vt refer-
ret. iste ait, se velle illud etiam, atque etiam con-
siderare; nequaquam se esse satiatum. iubet illos
discedere, & eâ delabrum relinquere. sic illi tum in-
nes ad Antiochum reuertuntur. Rex primo nihil
mouere, nihil suspicari. dies vnus, alter plures: non
reseri. tum mittit rex ad istum, si sibi videatur, vt
reddat, iubet iste posterius ad se reuerti. mirum il-
li videri. mittit iterum: non redditur. ipse homi-
nem appellat: rogat, vt reddat. Os hominis, insi-
pientemque impudentiam cognoscite. quod sciret,
quodq; ex ipso rege audisset in Capitolio esse po-
situm, quod Ioui optimo maximo, quod populo
Romano seruari videret, id sibi vt donaret, rogare,
& vehementer petere cœpit. Cum ille se & religio-
ne Iouis Capitolini, & hominum existimatione im-
pediri diceret; quod multæ nationes testes essent
istius operis, ac muneris: isti homini minari acer-
rime cœpit. Vbi videt eum nihilo magis minis, quã
precibus permoueri; repente hominem de prouin-
cia iubet ante noctem * discedere ait se comperis-
se, ex eius regno piratas in Siciliam esse venturos.
Rex maximo conuentu Syracusis, in foro (ne quis
forte me in crimine obscuro versari atque affingere
aliquid suspicione hominum arbitretur) in foro in-
quam Syracusis flens, deos, hominesq; contestans,
clamare cœpit, candelabrum factũ è gemmis, quod
in Capitolium missurus esset, quod in templo clari-
simo, populo Ro. monumentum suæ societatis, ami-
citiæq; esse voluisset, id sibi C. Verrem abstulisse. de
ceteris operibus ex auro & gemmis, quæ sua penes
illum essent, se non laborare: hoc sibi eripi miserum
esse, & indignum. id etsi antea iam mẽte & cogita-
tione sua, fratrisque sui consecratum esset; tamen

tum se in illo conuentu ciuium Romanorum dare donare, dicare, consecrare Ioui optimo maximo testemque ipsum Iouem suæ voluntatis ac religionis adhibe. Quæ vox? quæ latera? quæ vires huius vnius criminis quærimoniam possint sustinere? Rex Antiochus, qui Romæ ante oculos omniũ nostrũ biennio fere comitatu regio, atq; ornatu fuisset, is, cum amicus, & socius populi Romani esset, amicissimo patre, auo, maioribus, antiquissimis, & clarissimis, regibus, opulentissimo & maximo regno, præceps è prouincia populi Romani exturbatus est. quemadmodum hoc accepturas nationes exteras? quemadmodum huius tui facti famam in regna aliorum, atq; in vltimas terras peruenturam putasti, cum audierint à prætore populi Romani in prouincia violatum regem, spoliatum hospitem, eiectum socium populi Rom. atq; amicum? Nomẽ vestrum, populiq; Romani odio atque acerbitate scitote nationibus exteris, iudices, futurum, si istius hæc tanta iniuria impunita discesserit. sic omnes arbitrabuntur, præsertim cum hæc omnino fama de nostrorum hominum auaritia & cupiditate percrebuerit, non istius solius hoc esse facinus; sed eorum etiam, qui approbarint. Multi reges, multę liberę ciuitates multi priuati opulenti, ac potentes, habẽt profecto in animo Capitolium sic ornare, vt templi dignitas, imperijque nostri nomen desiderat. qui si intellexerint, interuerso regali hoc dono, grauiter vos tulisse; grata fore vobis populoque Rom. sua studia, ac dona arbitrabuntur. sin hoc vos in rege tam nobili, in re tam eximia, in iniuria tam acerba neglexisse audierint; non erunt tam amẽtes vt operam, curam, pecuniam impendant in eas res, quas vobis gratas fore non arbitrentur. Hoc loco, Q. Catule, te appello: loquor enim de tuo clarissimo, pulcherrimoque monumento: non iudicis solum seueritatem in hoc crimine, sed prope inimici atq; accusatoris vim

suscipere

sapere debes. Tuus est enim honos in illo templo
status populique Romani beneficio: tui nominis
eterna memoria simul cum templo illo conseera-
bitur. Tibi hæc cura suscipienda, tibi hæc opera sume-
da est, vt Capitolium, quomodo magnificentius est
restitutum, sic copiosius ornatum sit, quàm fuit: vt
ea flamma diuinitùs extitisse videatur, non quæ
deleret Iouis optimi maximi templum, sed quæ
praclarius magnificentiusque deposceret. Audisti
Q. Minucium Rufum dicere, domi suæ diuersatum
esse Antiochum regem Syracusis: se illud scire ad
illum esse delatum, se scire non reddidum. audisti,
& audies omnes è conuentu Syracusano, qui ita di-
cunt, sese audientibus, illud Ioui optimo max. di-
catum esse à rege Antiocho, & coeseeratum. Si
iudex non esses, & hæc ad te delata res esset, te
potissimum hoc persequi, te petere, & agere opor-
teret. Quare non dubito, quo animo iudex huius
criminis esse debeas; qui apud alium iudicem mul-
to acrior, quàm ego sum, actor, accusatorq; esse de-
beres. Vobis autem, iudices, quid hoc indignius, aut
quid minus ferédum videri potest? Verresne habe-
bit domi suæ candelabrum Iouis optimi maximi è
gemmis auroque perfectum? cuius fulgore collucere,
atque illustrari Iouis optimi maximi templum c-
portebat, id apud iustum in eiusmodi conuiuijs con-
sumetur, quæ domesticis stupris flagitijsque flagra-
bunt? in istius lenonis turpissimi domo simul cum
cæteris Chelidonis hæreditarijs ornamentis Capi-
tolij ornamenta ponétur? Quid huic sacri vnquam
fore, aut quid fuisse religiosi putatis, qui nunc tanto
scelere te obstrictum esse non sentiat? qui in iudi-
cium veniat? vbi ne precari quidem Iouem opti-
mum maximum, atque ab eo auxilium petere mo-
te omnium possit? à quo etiam dij immortales sua
repetunt in eo iudicio, quod hominibus ad suas res
repetendas est constitutum. Miramor Athenis Mi-

neruam, Deli Apollinem, Iunonem Sami, Pergæ Dianam, multos præterea ab isto deos tota Asia, Græciaque violatos, qui à Capitolio manus abstinere non potuerit? quod priuati homines de suis pecunijs ornant, ornaturique sunt, id C. Verres à regibus ornari non est passus. itaq; hoc nefario scelere concepto, nihil postea tota in Sicilia neque sacri, neque religiosi esse duxit. ita sese in ea prouincia per triennium gessit, vt ab isto non solum hominibus, verum etiam dijs immortalibus bellū indictum putaretur. Segesta est oppidum peruetus in Sicilia, iudices, quod ab Aenea fugiente à Troia, atque in hæc loca veniente, conditum esse demonstrant. itaque Segestam non solum perpetua societate, atque amicitia, verum etiam cognatione se cū populo Ro. coniunctos esse arbitrantur. Hoc quondam oppidum, cum illa ciuitas cum Pœnis suo nomine ac sua sponte bellaret, à Carthaginiensibus vi captum, atque deletum est: omniaq; quæ ornamento vrbi esse possent, Carthaginem sunt ex illo loco deportata. fuit apud Segestanos ex ære simulachrū Dianæ, cum summa atque antiquissima præditum religione: tum singulari opere, artificioque perfectum. Hoc translatum Carthaginem locum tātum, hominesque mutarat: religionem quidem pristinam conseruabat. nam propter eximiam pulchritudinem etiam hostibus digna, quam sanctissimè colerent, videbatur. aliquot sæculis post, P. Scipio bello Punico tertio Carthaginem cepit. qua victoria (videte hominis virtutem & diligentiam, vt & domesticis præclarissimæ virtutis exemplis gaudeatis, & eo maiore odio dignam istius incredibilem audaciam iudicetis) cōuocatis Siculis omnibus, quod diutissime sæpissimeq; Siciliam vexatam à Carthaginiensibus cognouerat, iubet omnia conquiri. pollicetur sibi magnæ curæ fore, vt omnia ciuitatibus, quæ cuiusque fuissent, restituerentur. tum illa, quæ

quondam

quidam fuerant Himera sublata, de quibus antea dixi, Thermitanis sunt reddita; tum alia Gelensibus, alia Agrigentinis; in quibus etiam ille nobilis taurus, quem crudelissimus omnium Tyrannorum Phalaris habuisse dicitur; quo viuos supplicij causa demittere homines, & subijcere flammam solebat, hunc taurum Scipio cum redderet Agrigentinis, dixisse dicitur, æquum esse illos cogitare, vtrum essent siculis vtilius, suisne seruire, an populo Romano obtemperare: cum idem monumentum & domesticæ crudelitatis, & nostræ mansuetudinis haberent. Illo tempore Segestanis maxima cum cura hanc ipsa Diana, de qua diximus, redditur: reportatur Segestam: in suis antiquis sedibus summa cum gratulatione ciuium, & lætitia reponitur. hæc erat posita Segestæ, sanè excelsa in basi: in qua grandibus literis P. Africani nomen erat incisum, eumque Carthagine capta, restituisse perscriptum. colebatur à ciuibus: ab omnibus aduenis visebatur. cum quæstor essem, nihil mihi ab illis est demonstratum prius. Erat admodum amplum, & excelsum signum cum fidibus; veruntamen inerat, in illa magnitudine artis atque habitus virginalis. sagittæ pendebant ab humero. sinistra manu retinebat arcum: dextra ardentem facem præferebat. Hanc cum iste sacrorum omnium hostis, religionumque prædo vidisset: quasi ipsa illa face percussus esset, ita flagrare cupiditate, atque amentia cœpit. Imperat magistratibus iste, vt eã demoliantur, & sibi dent: nihil sibi gratius ostendit futurum. illi vero dicere, id sibi nefas esse; seque cum summa religione, tum summo metu legum, & iudiciorum teneri. iste tum petere ab illis, tum minari, tum spem, tum metum ostendere. opponebant illi interdum nomen Africani: donum populi Rom. illud esse dicebant: nihil se in eo potestatis habere: quod imperator clarissimus, vrbe hostium capta, monumentum victoriæ populi Ro-

mani esse voluisset. cum iste nihilo remissius, atque etiam multo vehementius instaret quotidie; res agitur in senatu: vehementer ab omnibus reclamatur. Itaq; illo tempore ac primo istius aduentu pernegatur. postea quidquid erat oneris in nautis, remigibusque exigendis, in frumento imperando, Segestanis præter cæteros imponebat, aliquanto amplius, quàm ferre possent. præterea magistratus eorum euocabat: optimum & nobilissimum quemque ad se accersebat: circum omnia prouinciæ fora rapiebat: sigillatim vnicuique calamitati fore se denuntiabat* vniuersam se funditus illam euersurum esse ciuitatem minabatur. itaque aliquando multis malis, magnoque metu victi Segestani, prætoris imperio patendum esse decreuerunt. Magno cum luctu & gemitu totius ciuitatis, multis cum lachrymis & lamentatione virorum, mulierumque omnium, simul achrum Dianæ tollêdum locatur. Videte quæso religione fuerit, apud Segestanos repertum esse, iudices, scitote neminem, neque liberum, neq; seruum, neque ciuem, neque peregrinum, qui illud signum auderet attingere. Barbaros quosdam Lilybæo scitote aduocatos esse operarios. hi denique illud ignari totius negotij, ac religionis, mercede accepta, sustulerunt. quod cum ex oppido * exportaretur, quem conuentum mulierum factum esse arbitramini? quem fletum maiorum natus quorum nõnulli etiam illum diem memoria tenebant, cum illa eadem Diana Segestam Carthagine reuecta, victoriam populi Ro. reditu suo nuntiasset. quàm dissimilis hic dies illi tempori videbatur! tum imperator populi Rom. vir clarissimus deos patrios reportabat Segestanis, ex vrbe hostium recuperatos: nunc ex vrbe sociorum præter eiusdem populi turpissimus, atque impurissimus eosdem illos deos nefario scelere auferebat. Quid hoc tota Sicilia est clarius, quàm omnes Segestanas matronas, & virgines conuenisse

misse, cum Diana exportaretur ex oppido, vnxisse vrgentis, complesse coronis, & floribus, thure, odoribusq; incensis vsque ad agri fines prosecutas esse? Hanc tu tantam religionem, si tum in imperio propter cupiditatem, atq; audaciam non pertimescebas, ne nunc quidem in tanto tuo liberorumque horum periculo perhorrescis? Quem tibi aut homicæ, inuitis dijs immortalibus, aut vero deū tantis eorum religionibus violatis, auxilio futurum putas? Tibi illa Diana in pace, atq; in otio religionem nullam attulit? quæ cum duas vrbes, in quibus locata fuerat, captas, incensasq; vidisset, bis ex duorū bellorum flamma ferroq; seruata est: quæ Carthaginiensium victoria loco mutato, religionem tamen nō auulsit: P. Africani virtute religionem simul cum loco recuperauit. Quo quidem scelere suscepto, cū inanis esset basis, & in ea P. Africani nomen incisum, res indigna atq; intoleranda videbatur omnibus non solum religiones esse violatas; verum etiam P. Africani viri fortissimi rerum gestarum gloriam, memoriam virtutis, monumenta victoriæ C. Verrem sustulisse. Quod cum isti renuntiaretur de basi ac literis; existimauit homines in obliuionem huius negotij esse venturos, si etiam basim, tanquam iudicem sui sceleris, sustulisset. itaque tollendam istius imperio locauerunt. quæ vobis locatio ex publicis Segestanorum literis priore actione recitata est. Te nunc, P. Scipio, te, inquam, lectissimū, ornatissimumq; adolescentem appello: abs te officium tuum debitum generi, & nomini requiro, & flagito. Cur pro isto, qui laudem, honoremq; familiæ vestræ depeculatus est, pugnas? cur eū defensum esse vis? cur ego tuas partes suscipio? cur tuum * omnes sustineo? M. Tullius P. Africani monumenta requirit? P. Scipio eum, qui illa sustulit, defendit. cum nos à maioribus traditus sit, vt monumenta maiorum suorum ita quisq; defendat, vt ea ne ornari qui-

dem nomine alieno sinat; tu isti aderis, qui non* obtrusit aliqua ex parte monumenta P. Scipionis, sed funditus sustulit ac deleuit? Quisnam igitur per deos immortales tuebitur P. Scipionis memoriam mortui? quis monumenta, atque indicia virtutis, si tu ea *relinquis, ac deseris? neque solum spoliata illa patiere, sed etiam eorum spoliatorem, vexatoremque defendes? adsunt Segestani clientes tui, socij populi Romani atque amici: certiorem te faciunt P. Africanum, Carthagine deleta, simulachra Dianæ maioribus suis restituisse: idque apud Segestanos eius imperatoris nomine positum ac dedicatum fuisse; hoc Verrem demoliendum, & asportandum, nomenque omnino P. Scipionis delendum, tollendumque curasse: orant te, atque obsecrant, vt sibi religionem, generi tuo laudem, gloriamque restituas: vt, quod ex vrbe hostium per P. Africanum recuperarint, id per te ex prædonis domo conseruare possint. Quid aut his respondere honeste potes, aut illi facere, nisi, vt te, ac fidem tuam implorent? adsunt, & implorant, potes domesticæ laudis amplitudinem, Scipio, tueri, potes. omnia in te sunt, quæ aut fortuna hominibus, aut natura largitur. nó præcerpo fructum officij tui: non alienam mihi laudem appeto: non est pudoris mei, P. Scipione florentissimo adolescente viuo & incolumi, me propugnatorem monumentorum P. Scipionis, defensoremque profiteri. quàm ob rem si suscipis domesticæ laudis patrocinium, me nó solum silere de vestris monumentis oportebit, sed etiam lætari, P. Africani eiusmodi esse fortunas mortui, vt eius honos ab ijs, qui ex eadem familia sint, defendatur, neque vllum aduentitium requiratur auxilium. sin illius amicitia te impediet: si hoc, quod abs te postulo, minus ad officium tuum pertinere arbitrabere: succedam ego vicarius tuo muneri, & suscipiam partes, quas alienas esse arbitrabar: * vt ista præclara

nobilitas

aliàs desinat quæri, populum Romanum homi-
nibus nouis atq; industrijs libenter honores mãda-
re imperio; mandasse. non est quærendum in ea ci-
uitate, quæ propter virtutem omnibus nationibus
imperat, virtutem plurimum posse. Sit apud alios
ingo P. Africani: orientur alij mortui virtute, ac
gloria. talis ille vir fuit, ita de populo Rom. meri-
tus est, vt non vni familiæ, sed vniuersæ ciuitati, cõ-
mendatus esse debeat. Est aliqua mea pars virilis,
quod eius ciuitatis sum, quã ille amplam, illustrem,
diuinq; reddidit; præcipuæ quod in his artibus
maxima parte versor, quarum ille princeps fuit, æ-
quitate, industria, temperantia defensione misero-
rum, odio improborum. quæ cognatio studiorum,
& vitæ propemodum non minus est coniuncta,
quam ista, quam vos delectamini, generis, & nomi-
nis. Repeto abs te, Verres, monumentum P. Africa-
ni, causam Siculorum, quam suscepi relinquo: in-
cidam de pecuniis repetundis, ne sit hoc tempore.
Segestanorum iniuriæ negligantur: basis P. Africa-
ni statuatur? nomen inuictissimi imperatoris in-
cidatur; signum pulcherrimum *Carthagine captum
ponatur, hæc abs te non Siculorum defensor, non
rei actuator, non Segestani postulant, sed is, qui
hujus, gloriamque P. Africani tuendam, conser-
uandamque suscepit. Nam vereor, ne hoc officium
rei P. Scruilio iudici non probem, qui cum res
magnas gesserit, monumentaque suarum rerum
animo constituat, atque in his elaboret: profectò
volet hæc non solum suis posteris, verum etiam o-
mnibus viris fortibus, & bonis ciuibus defendenda,
non spoliandæ improbis tradere. Non vereor ne tibi
Q. Cæcilio displiceat, cuius amplissimum in orbe
terrarum, clarissimumque monumentum est, quam
nostros esse custodes monumentorum, & putare
omnes bonos alienæ gloriæ defensione ad officium
suum pertinere. Equidem cæteris istius furtis, atque

flagitijs ita moueor, vt ea reprehendenda tantum putem: hic verò tanto dolore afficior, vt nihil mihi indignius ferendum videatur. Verres Africani monumentis domum suam plenam stupri, plenam flagitij, plenam dedecoris, ornabit? Verres temperatissimi, sanctissimique viri monumentum, Dianæ simulachrum virginis in ea domo collocabit, in qua semper meretricum, lenonumq; flagitia versantur? At hoc solum Africani monumentum violasti. quid? à Tyndaritanis nō eiusdem Scipionis beneficio positum simulachrum Mercurij pulcherrimè factum sustulisti? at quemadmodum dij immortales! quam audacter, quam libidinosè, quam impudenter? audistis nuper dicere legatos Tyndaritanos, homines honestissimos, ac principes ciuitatis: Mercurium, qui sacris anniuersarijs apud eos, ac summa religione coleretur, quem P. Africanus, Carthagine capta, Tyndaritanis non solum suæ victoriæ, sed etiam illorum fidei, * societatis monumentum, atque indicium dedisset, huius vi, scelere, imperioque esse sublatum. qui vt primum in illud oppidum venit, statim, tanquam ita fieri non solum oporteret, sed etiam necesse esset; tanquam hoc senatus mandasset, populusque Romanus iussisset; ita continuò signum vt demolirentur, & Messanam deportarent, imperauit. Quod cum illis, qui aderant, indignum, qui audiebant, incredibile videretur: non est abisto primo illo aduentu perseueratum. discedens mandat Proagoro Sopatro, cuius verba audistis, vt demoliatur. cum recusaret, vehementer minatur. ita tum ex illo oppido proficiscitur. Proagorus refert rem ad senatum: vehementer vndique reclamatur. ne multa: iterum iste aliquanto post ad illos venit: quærit continuo de signo. respondetur ei, senatum non permittere; pœnam capitis constitutam, si iniussu senatus quisquam attigisset. simul religio commemoratur. tum iste, Quam mihi religionem

non animas? quam pœnam? quem senatum? vi-
am te non relinquam: moriere virgis, nisi signum
dabitur. Sopater iterum flens ad senatum defert i-
psius cupiditatem; minasque demonstrat. Sena-
tus Sopatro responsum nullum dat; sed commo-
tus, perturbatusque discedit. ille prætoris accersi-
mandato; rem demonstrat: negat vllo modo fie-
posse. Atque hæc (nihil enim prætermittendum
de illius impudentia videtur) agebantur in conuen-
tu palam, de sella, ac de loco superiore. erat hiems
summa, tempestas, vt ipsum Sopatrum dicere au-
direm, perfrigida, imber maximus: cum iste im-
perat lictoribus vt Sopatrum de porticu, in qua ipse
sedebat, præcipitem in forum dejciant, nudumque
constituant. vix erat hoc planè etiam imperatum,
cum illum spoliatum, stipatumque lictoribus vide-
re omnes ideo putabant, vt miser, atque innocens
virgis cæderetur. fefellit hæc omnes opinio, virgis
ita cæderet sine causa socium populi Romani at-
que amicum? non vsque eo est improbus: non om-
nia sunt in eo vno vitia: nunquam fuit crudelis. le-
uiter hominem, clemēterq; accepit. Equestres sunt
medio in foro Marcellorum statuæ, sicuti ferè cete-
ris in oppidis Siciliæ: ex quibus iste C. Marcelli sta-
tuam delegit: cuius officia in illa ciuitate, totaque
prouincia recentissima erant, & maxima: in ea So-
patrum hominem tum domi nobilem; tum sum-
mo magistratu præditum, diuaricari, ac deliga-
ri iubet. quo cruciatu sit affectus venire in mentem
necesse est omnibus; cum esset vinctus, nudus, in
aere, in imbri, in frigore. neque tamen finis huic
iniuriæ crudelitatique fiebat, donec populus, atque
vniuersa multitudo atrocitate rei, misericordiaque
commota, senatum clamore coegit, vt ei simulachrum illud Mercurij polliceretur. clamabant fo-
re, vt ipsi sese dij immortales vlciscerentur: ho-
minem interea perire innocentem non oporteret.

tum frequens senatus ad istum venit. pollicetur signum. Ita Sopater de statua C. Marcelli, cum iam pene obriguisset, vix viuus aufertur. Non possum dispositè istum accusare, si cupiam. opus est non solum ingenio, verum etiam artificio quodam singulari. Vnum hoc crimen videtur esse, & à me proponitur, de Mercurio Tyndaritano: plura sunt: sed ea quo pacto distinguere, ac separare possim nescio est pecuniarum captarum, quod signum à socijs pecuniæ magnæ sustulit: est peculatus, quod publicè populi Romani signum de præda hostium captum, positum imperatoris nostri nomine, non dubitauit auferre: est maiestatis, quod imperij nostri gloria, rerumque gestarum monumenta euertere, atq; asportare ausus est: est sceleris, quod religiones maximas violauit: est crudelitatis, quod in hominem innocentem, in socium nostrum, atque amicum, nouum ac singulare supplicij genus excogitauit. Illud verò quid sit iam non queo dicere: quo nomine appellem, nescio, quod in C. Marcelli statua. Quid est hoc? patronusne quod erat? quid tum? quod id spectat? vtrum ea res ad opem, an ad calamitatē clientium atque hospitem valere debebat? an vt hoc ostenderes contra vim tuam in patronis præsidij nihil esse? quis hoc non intelligeret, in improbi præsentis imperio maiorem esse vim, quam in bonorum absentium patrocinio? an verò ex hoc illa tua singularis significatur insolentia, superbia, contumacia? detrahere videlicet aliquid te de amplitudine Marcellorum putasti? itaque nunc Siculorum Marcelli non sunt patroni: Verres in eorum locum substitutus est. quam in te tantam virtutem esse, aut dignitatem arbitratus es, vt conarere clientelam tam illustrem, tam splendidæ prouinciæ, traducere ad te, auferre à certissimis, antiquissimisque patronis? tu ista stultitia, nequitia, inertia, non modo totius Siciliæ, sed vnius tenuissimi Siculi clientelam,

tueri

ueri potes? tibi Marcelli ſtatua pro patibulo in
clientes Marcellorum fuit? tu ex illius honore in
eos ipſos, qui honoré illi habuerant, ſupplicia quæ-
rebas? Quid poſtea? quid tandem tuis ſtatuis fore
arbitrabare? an verò id quod accidit? Nam Tynda-
rani ſtatuam iſtius quam ſibi propter Marcellos
amore etiam baſi poni iuſſerat, deturbauerunt ſi-
mulac ſucceſſum iſti audierũt. Dedit igitur tibi for-
tuna Siculorum C. Marcellum iudicem, vt cuius ad
ſtatuam Siculi te prætore alligabantur, eius religio-
ni te eundem victum, aſtrictumque dedamus. Ac
primo iudices, hoc ſignũ Mercurij dicebat iſte Tyn-
daritanos C. Marcello huic Aeſernino vendidiſſe:
atque hoc ſua cauſa etiam Marcellum ipſum ſpera-
bat eſſe dicturum. quod mihi nunquam veriſimile
visum eſt adoleſcentem illo loco natum, patronum
Siciliæ, nomen ſuum iſti ad tranſlationem criminis
cõmodaturum. verumtamen ita res mihi tota* pro-
uiſa, atq; præcauta eſt, vti ſi maximè eſſet inuentus,
qui in ſe ſuſcipere iſtius culpam, crimenque cupe-
ret; tamen is proficere nihil poſſet. eos enim teſtes
reiuci & eas literas deportaui, vt de iſtius facto
dubium nemini eſſe poſſet. publicæ literæ ſunt, de-
portatum eſſe Mercurium Meſſanam ſumptu pu-
blico. dicunt, quanti: præfuiſſe huic negotio publi-
cè legatum Poleam. Quid is? vbi eſt? præſto eſt:
tetis eſt. Proagori Sopatri iuſſu. quis eſt hic? qui
ad ſtatuam aſtrictus eſt. quid is? vbi eſt? teſtis eſt.
vultis hominem, & verba eius audiſtis. demolien-
dum curauit Democritus Gymnaſiarchus, quod is
eo loco præerat, quid? hoc nos dicimus? immo ve-
rò ipſe præſens: Romæ nuper ipſum eſſe pollicitum,
ſe id ſignum legatis eſſe redditurum, ſi eius rei te-
ſtificatio tolleretur, cantumque eſſet, eos teſtimo-
nium non eſſe dicturos. dixit hoc apud vos Zoſip-
pus, & Hiſmenias homines nobiliſſimi, & principes
Tyndaritanę ciuitatis. Quid Agrigento? nonne eiuſ-

dem P. Scipionis monumentum, signum Apollinis pulcherrimum, cuius in femine literulis minutis argenteis nomen Myronis erat inscriptum, ex Aesculapij religiosissimo fano sustulisti? quod iste, iudices, cum clàm fecisset; cum ad fuú scelus illud, futumque nefarios quosdam homines, improbos ductores, atque adiutores adhibuisset: vehementer commota ciuitas est. Vno eodem tempore Agrigentini beneficium Africani, religionem domesticam, ornamentum vrbis, indicium victoriæ, testimonium societatis requirebant, itaque ab illis, qui principes in ea ciuitate erãt, præcipitur, & negotium datur quæstoribus, & ædilibus, vt noctu vigilias agerent ad ædes sacras. etenim iste Agrigẽti (credo propter multitudinem illorum hominum, atq; virtutem, & quod ciues Romani viri fortes ac strenui, & honesti permulti in illo oppido, cõiunctissimo animo cum ipsis Agrigentinis viuunt, ac negotiantur) non audebat palàm tollere, aut poscere, quæ placebant, Herculis templum est apud Agrigentinos, non longè à foro, sanè sanctum apud illos, & religiosum. ibi est ex ære simulachrum ipsius Herculis; quo nõ facilè quidquam dixerim me vidisse pulchrius (tametsi nõ tam multum in istis rebus intelligo, quam multa vidi) vsque eo, iudices vt * rictum eius, ac mentum paulò sit attritius, quod in præcibus, & gratulationibus non solum id venerari, verum etiam osculari solent. Ad hoc templum, cum esset iste Argenti, duce Timarchide, repente nocte intempesta seruorum armatorum fit concursus, atque impetus. clamor à vigilibus, fanique custodibus tollitur. qui primo cum obsistere ac defendere conarẽtur, male multati clauis, ac fustibus repelluntur. postea conuulsis repagulis, effractisque valuis, demoliri signum, ac vectibus labefactare conantur. Interea ex clamore tota vrbe percrebuit, expugnari deos patrios, non hostium * aduentu neque repentino prædonum im-

petu,

pens, sed ex domo atque cohorte prætoriæ manum fugitiuorum instructam armatamque venisse. nemo Agrigenti neque ætate tam affecta, neque viribus tam infirmis fuit, qui non illa nocte eo nuntio excitatus surrexerit, telumque quod cuique * fors obtulerat, arripuerit: itaque breui tempore ad fanum ex vrbe tota concurritur. Hora * amplius iam in demoliendo signo permulti homines moliebantur. illud interea nulla lababat ex parte; cum alij vectibus subiectis conarentur commouere, alij deligatum omnibus membris rapere ad se funibus. repente Agrigentini concurrunt: fit magna lapidatio: dant sese in fugam istius præclari imperatoris nocturni milites. duo tamen sigilla perparuula tollunt, ne omnino inanes ad istum prædonem religionum reuerterentur. Nunquam tam male est Siculis, quin aliquid facetè, & commodè dicant: velut in hac re: aiebant in labores Herculis non minus hunc immanissimum Verrem, quam illum aprum Erymanthium referri oportere. Hanc virtutem Agrigentinorum imitati sunt Assorini postea viri fortes & fideles; sed nequaquam ex tam ampla, neque tam ex nobili ciuitate. Chrysas est amnis, qui per Assorinorum agros fluit. is apud illos habetur deus, & religione maxima colitur fanum eius est in agro propter ipsam viam, quâ Assoro itur Ennam. in eo Chrysæ est simulachrum præclarè factum è marmore. id ille poscere Assorinos propter singularem eius fani religionem non ausus est. Tlepolemo dat, Hieronique negotium. Illi noctu facta manu, armatique veniunt: fores ædis effringunt: æditimi, * custodesque maturè sentiunt: signum, quod erat notum vicinitati, buccina datur: homines ex agris concurrunt: ejicitur fugaturque Tlepolemus: neque quidquam ex fano Chrysæ, præter vnum perparuulum signum ex ære, desideratum est. Matris magnæ fanum apud Enguinos est (iam enim mihi non modò breuiter

de vnoquoque dicendum est, sed etiam prætereunda videntur esse permulta, vt ad maiora istius, & illustriora in hoc genere furta, & scelera veniamus) in hoc fano loricas, galeasque æneas, cælatas opere Corinthio, hydriasque grandes simili in genere, atque eadem arte perfectas, idem ille P. Scipio vir omnibus rebus præcellentissimus posuerat, & suum nomen inscripserat. Quid iam de isto plura dicam aut quærari omnia, illa, iudices, abstulit: nihil in religiosissimo fano, præter vestigia violatæ religionis, nomenq; P. Scipionis reliquit: hostium spolia, monumenta imperatorum, decora atq; ornamenta fanorum posthac his præclaris nominibus amissis, in instrumento, ac supellectili C. Verris numerabuntur. Tu videlicet solus vasis Corinthis delectaris? tu illius æris temperationem, tu operum lineamenta sollertissimè perspicis? hæc Scipio ille non intelligebat, homo doctissimus, atque humanissimus? tu sine vlla bona arte, sine humanitate, sine ingenio, sine literis, intelligis, & iudicas? vide ne ille non solum temperantia, sed etiam intelligentia, te atque istos, qui se elegantes dici volunt, vicerit. nam quia, quàm pulchra essent, intelligebat, idcirco exilimabat ea, non ad hominum luxuriem, sed ad ornatum fanorum, atque oppidorum esse facta; vt posteris nostris monumenta religiosa esse videantur. Audite etiam singularē eius, iudices, cupiditatem, audaciam, amentiam, in his præsertim sacris polluendis, quæ non modo manibus attingi, sed ne cogitatione quidem violari fas fuit. Sacrarium Cereris est apud Catinenses eadem religione, qua Romæ, quia in cæteris locis, quia propè in toto orbe terrarum in eo sacrario initimo fuit signum Cereris perantiquum: quod viri, non modo cuiusmodi esset, sed ne esse quidem sciebant. aditus enim in id sacrarium non est viris: sacra per mulieres, ac virgines confici solent. hoc signum noctu clàm istius ser-

ui,

ui ex illo religiosissimo, atque antiquissimo fano sustulerunt. postridiè sacerdotes Cereris atque illius fani * antistitæ, maiores natu, probatæ ac nobiles mulieres, rem ad magistratus suos deferunt. omnibus acerbum, indignum, luctuosum denique videbatur. tum iste permotus illa atrocitate negotij, vt à se sceleris istius suspicio remoueretur, dat suspiri suo cuidam negotium, vt aliquem reperiret, quem ea fecisse insimularet; daretque operam, vt is eo crimine damnaretur, ne ipse esset in crimine rei non procrastinatur. nam cum iste Catinam profectus esset, serui cuiusdam nomen defertur: is accusatur: ficti testes in eum dantur: rem cunctus senatus Catinensium legibus iudicat. Sacerdotes vocantur: ex his quæritur secreto in curia, quid esset factum, quemadmodum arbitrarentur signum esse ablatum respondent illæ, prætoris in illo loco seruos esse visos, res quæ esset anteà non obscura, sacerdotum testimonio perspicua esse cœpit. itur in consilium: seruus ille innocens omnibus sententijs absoluitur: quo facilius vos hunc omnibus sententijs condemnare possetis. Quid enim postulas Verres? quid speras? quid * spectas? quem tibi aut deorum, aut hominum auxilio putas futurum? eone tu seruos ad spoliandum fanum immittere ausus es, quo liberos adire ne orandi quidem causa fas erat? hisne rebus manus afferre non dubitasti, à quibus etiam oculos cohibere te religionis iura cogebant? tametsi ne oculis quidem captus in hanc fraudem tam sceleratam, ac tam nefariam * decidisti. nam id concupisti, quod nunquam videras: id, inquam, adamasti, quod antea nó aspexeras. auribus tu tantam cupiditatem concepisti, vt eam non metus, non religio, non deorum vis, non hominum existimatio cõtineret. At ex viro bono, credo, audieras, & bono auctore. qui id potest? qui ne ex viro quidem audire potueris? Audisti igitur ex muliere, quoniam id viri neq; vidisse

neq; nosse poterant. qualem porrò illam feminam fuisse putatis, iudices? quam pudicam, quę cum Verre loqueretur? quam religiosam, quæ sacrarum spoliandi ostenderet rationem? at minime mirum, quæ sacra per summam castimoniam virorum, ac mulierum fiant, eadem per istius stuprum ac flagitium esse violata. Quid ergo? hoc solum auditione expetere cœpit, cum id ipse non vidisset? immo vero alia complura, ex quibus eligam spoliationem nobilissimi, atque antiquissimi fani: de qua priore actione testes dicere audistis. nunc eadem illa quæso audite, & diligenter, sicut adhuc feciſtis, attendite. Insula est Melita, iudices, satis lato à Sicilia mari periculoso; disiuncta: in qua est eodem nomine oppidum, quo iste nunquam accessit. quod tamen ibi textrinum per triennium ad muliebrem vestem cõficiendam fuit. Ab eo oppido non longè in promontorio fanum est Iunonis antiquum: quod tanta religione semper fuit, vt non modo illis Punicis bellis, quæ in his ferè locis nauali * copia gesta, atq; versata sunt; sed etiam in hac prædonum multitudine semper inuiolatum sanctumque fuerit. Quæ etiam hoc memoriæ proditum est, classe quondam * Massanisſę regis ad eum locum appulsa, præfectum regium dentes eburneos incredibili magnitudine è fano sustuliſſe, & eos in Africam portasse, Massanissæque donasse. Regem quidem primo delectatum esse munere: post, vbi audisset vnde essent, statim certos homines in quinquiremi misisse, qui eos dẽtes reportarent. Itaque in his inscriptum literis Punicis fuit, regem Massanissam imprudẽtem accepisse: cognita, reponendos restituendosq; curasse. Erat præterea magna vis eboris, multa ornamenta, in quibus eburneæ victoriæ antiquo opere, ac summa arte perfectæ. Hæc iste omnia, ne multis moror, vno impetu, atq; vno nuntio per seruos Venerios, quos eius rei causa miserat, tollenda atq; asportanda curauit,

mit. Pro dij immortales, quem ego hominem ac-
cuso? quem legibus ac iudiciali iure persequor? de
quo vos sententiam per tabellam feretis? dicunt le-
gi Meliteses publicè, spoliatum templum esse Iu-
nonis: nihil istum in religiosissimo fano reliquisse:
cum in locum classes hostium sæpe accesserint, vbi
erat fere quotannis hiemare soleant: quod neq;
quisquam violarit antea, neq; hostis attigerit id ab vno
homine spoliatum esse, vt nihil omninò sit relictum.
Ecquis nunc aut iste reus, aut ego accusator, aut hoc iu-
dicium appellabitur? criminibus enim coarguitur,
non suspicionibus in iudicium vocatur? dij ablati,
fana vexata, nudatæ vrbes reperiuntur. earum au-
tem rerum nullam sibi iste neq; inficiādi rationem,
neque defendendi facultatem reliquit: omnibus in
locis coarguitur à me, conuincitur à testibus, vrge-
tur confessione sua, manifestis in maleficijs tenetur:
restat etiam, ac tacitus facta mecum sua recog-
noscit. Nimium mihi diù videor in vno genere ver-
sari criminum. sentio, iudices, occurrendum esse sa-
gacitati aurium, animorumque vestrorum. quam ob
rem multa prætermittam. ad ea autem, quæ dictu-
rus sum, reficite vos quæso, iudices, per deos im-
mortales, per eos ipsos, de quorum religione iam-
nunc dicimus; dum id eius facinus commemoro, &
inuero, quo prouincia tota commota est, de quo si
paulo altius ordiri, ac repetere memoriam religio-
nis videbor, ignoscite. rei magnitudo me breuiter
attingere atrocitatem criminis non sinit. Vetus
est hæc opinio, iudices, quæ constat ex antiquissi-
mis Græcorum literis, atque monumentis, insulam
Siciliam totam esse Cereri, & Liberę consecratam,
hoc cum ceteræ gentes sic arbitrantur, tum ipsis Si-
culis tam persuasum est, vt animis eorum insitum,
atque innatum esse videatur. Nam & natas esse has
in his locis deas; & fruges in ea terra primùm
repertas arbitrantur; & raptam esse Liberam,

quam eandem Proserpinam vocant, Ennensium nemore: qui locus, quod in media est insula fere, vmbilicus Siciliæ nonnunquam nominatur. quam cum inuestigare, & conquirere Ceres vellet; dicitur inflammasse tedas ijs ignibus, qui ex Aetnę vertice erumpunt, quas sibi cum ipsa præferret; orbem omnium peragrasse terrarum. Enna autem, vbi ea, quæ dico, gesta esse memorantur, est loco * præcelso, atque edito quo in summo est æquata agri planities, & aquæ perennes, tota vero * omni aditu circumcisa, atque direpta est. quam circa lacus lucique sunt plurimi & lectissimi flores omni tempore anni: locus vt ipse raptum illum virginis, quem iam à pueris accepimus, declarare videatur. Etenim * propter est spelunca quædam, conuersa ad Aquilonem infinita altitudine, * qua Ditem patrem ferunt repente cum curru exstitisse, abreptamque ex eo loco virginem secum asportasse, & subito non longè Siracusis penetrasse sub terras, lacumque in eo loco repente extitisse: vbi vsque ad hoc tempus Syracusani festos dies anniuersarios agunt, celeberrimo virorum, mulierumque conuentu. Propter huius opinionis vetustatem, quod eorum in his locis vestigia, ac prope incunabula reperiuntur deorum; multa quidem tota Sicilia priuatim ac publicè religio est Cereris Ennensis. Etenim multa sæpe prodigia vim eius tum eque declarant: multis sæpe in difficillimis rebus præsens auxilium eius oblatum est, vt hæc insula ab ea non solum diligi, sed etiam incoli, custodirique videatur. Nec solum siculi, verum etiam cęteræ gentes, nationesque Ennensem Cererem maxime colunt, etenim si Athenienſium sacra summa cupiditate expetuntur, ad quos Ceres in illo errore venisse dicitur, fruges que attulisse: quàm esse religionem conuenit eorum apud quos eam natam esse, & fruges inuenisse constat? Itaque apud patres nostros atrocè, ac difficili reipub. tempore cum Tib. Gracho

...ccisio, magnorum periculorum metus ex ost-
...tendebatur, P. Mucio, L. Calpurnio c o ss.
...est ad libros Sibyllinos: in quibus inuentum
...Cererem antiquissimam placari oportere. tum
...lissimo collegio decemuirali sacerdotes po-
...Romani, cum esset in vrbe nostra Cereris pul-
...rimum, & magnificentissimum templum, tamē
...Ennam profecti sunt. tanta enim erat auctori-
...vetustas illius religionis, vt cum illuc irent,
...ad ædem Cereris, sed ad ipsam Cererem profi-
...videretur. Non obtundam diutiùs aures ve-
...* iamdudum vereor, ne oratio mea aliena à
...eorum ratione, & quotidiana dicēdi consuetu-
...esse videatur. hoc dico, hanc ipsam Cererem
...antiquissimam, religiosissimam, principem omnium
...rum, quæ apud omnes gentes, nationesq; sunt.
...Verre ex suis templis, ac sedibus esse sublatam.
...accessistis Ennam, vidistis simulachrum Cere-
...memore, & in altero templo Liberi. sunt ea
...pla, atque præclara, sed nō ita antiqua. Ex ære
...quodam modica amplitudine, ac singulari o-
...cum facibus, perantiquam; omnium illorum
...est in eo fano, multo antiquissimum. id sustu-
...tamen eo contentus non fuit. antè eidem Ce-
...in aperto ac propatulo loco signa duo sunt,
...vnum alterū Triptolemi, & pulcherrima, &
...pla. his pulchritudo periculo, amplitudo sa-
...; quod eorum demolitio atque asportatio
...ficilis videbatur. insistebat * in manu Cereris
...simulachrum pulcherrimè factum Victoriæ.
...de signo Cereris auellendum, asportandum-
...curauit. Quid tandem istius animus est nunc in
...cogitatione scelerum suorum, cum eo ipse in
...memoratione eorum non solum animo com-
...; verum etiam corpore perhorrescam? venit
...mihi fani, loci, religionis illius in mentem:
...ante oculos omnia; dies ille, quo ego En-

nam cum veniſſem præſto mihi ſacerdotes Cereris cum infulis, ac verbenis fuerunt, concio, conuentuſque ciuium in quo ego cum loquerer tanti fletus, gemituſque fiebant, vt acerbiſſimus tota vrbe luctus verſari videretur. non illi decumarum imperia, non bonorum direptiones. non iniqua iudicia, non importuniſſimas iſtius libidines non vim, non contumelias, quibus operti, oppreſſique erant, conquerebantur: Cereris numen, ſacrorum vetuſtatem, fani religionem, iſtius ſceleratiſſimi atque audaciſſimi ſupplicio expiari volebant: omnia ſe cetera pati, ac negligere dicebant. Hic dolor erat tantus, vt Verres alter Orcus veniſſe Ennam, & non Proſerpinam aſportaſſe, ſed ipſam abripuiſſe Cererem videretur. Etenim vrbs illa non vrbs videtur, ſed fanum Cereris eſſe: habitare * apud ſeſe Cererem Ennenſes arbitrantur: vt mihi non ciues illius ciuitatis, ſed omnes ſacerdotes, omnes accolæ, atq; antiſtites Cereris eſſe videantur. Ennæ tu ſimulachrum Cereris tollere audebas? Ennæ tu de manu Cereris Victoriam diripere, & deam dea detrahere conatus es quorum nihil violare, nihil attingere auſi ſunt, in quibus erant omnia, quæ ſceleri propiora ſunt, quam religioni. tenuerunt enim P. Popillo, P. Rupilio cos. Illum locum ſerui fugitiui, barbari, hoſtes. ſed neque tam ſerui illi dominorum, quam tu libidinum: neque tam fugitiui illi à dominis, quam tu à iure, & à legibus: neque tam barbara lingua, & natione illi, quam tu natura & moribus: neque illi tam hoſtes hominibus, quam tu diis immortalibus. Quæ deprecatio eſt igitur ei reliqua, qui indignitate ſeruos, temeritate fugitiuos, ſcelere barbaros crudelitate hoſtes vicerit? Audiſtis Theodorum, & Numinium, & Nicalionem legatos Ennenſes publicè dicere, ſeſe à ſuis ciuibus hæc habere mandata, vt ad Verrem adirent, & eum ſimulachrum Cereris, & Victoriæ reposcerent: id ſi impetraſſent

...set, tum vt morem veterem Ennensium con-
...ret, publicè in eum, tametsi vexasset Sicili-
... tamen quoniam hæc à maioribus constituta
...sent, testimonium ne quod dicerent: sin au-
...t non reddidisset; tum vt iudicio adessent,
...vel de eius iniurijs iudices docerent, sed multo
...ne de religione quærerentur. quas illorum
...monias nolite per deos immortales aspernari,
...ite contemnere, ac negligere, iudices, A-
...ne iniuriæ sociorum: agitur vis legum: agitur
...anio, veritasque iudiciorum. quæ sunt om-
...magna: verum illud maximum: tanta religio-
...dimcta tota prouincia est, tanta superstitio
...facto mentes omnium Siculorum occupa-
...vt quæcunque accidunt publicè vel priuatim
...modo, propter eam causam * scelere istius e-
...videantur. Audistis Centuripinos, Agyri-
...Catinenses, Herbitenses, Ennenses, com-
...alios publicè dicere, quæ solitudo esset in a-
...qua vastitas, quæ fuga aratorum; quam deser-
...quam inculta, quam relicta omnia. ea tametsi
...multis & varijs iniurijs accederunt; tamen
...na causa in opinione Siculorum plurimum va-
...quod Cerere violata, omnes cultus, fructusque
...is in his locis interijsse arbitrantur. Mede-
...religioni sociorum, iudices: conseruate * ve-
...am auctoritatem. Neque enim hæc externa no-
...religio, neque aliena, quod si esset, si suscipe-
...am noletis; tamen in eo, qui violasset. sanci-
...re velle oporteret. Nunc verò, in communi om-
...gentium religione, inque his sacris, quæ ma-
...nostri ab exteris nationibus adscita atque
...cepta coluerunt, quæ sacra vt erant re vera, sic
...ellati Græci voluerunt, negligentes ac disso-
...si cupiamus, esse qui possumus? Vnius etiam
...omnium pulcherrimæ, atque ornatissimæ
...sarum direptionem commemorabo, &

in medium proferam, iudices: vt aliquando tandem huius generis orationem concludam, ac desinam. Nemo ferè vestrûm est, quin quemadmodum gesta sint à M. Marcello Syracusæ, sæpe audierit; nónunquam etiam in annalibus legerit conferre haud pacem cum illo bello: huius prætoris aduentum, cum illius imperatoris victoria: huius cohortem imparam, cum illius exercitu inuicto: huius libidines, cum illius continentia: ab illo, qui cæpit, conditam ab hoc, qui constituras accepit, capras dixerit Syracusas. Ac iam illa omitto, quæ disperse à me multis locis dicentur, ac dicta sunt: forum Syracusanorum, quod introitu Marcelli à * plurima cæde seruatum est, id aduentu Verris Siculorum innocentium sanguine redundasse: portum Syracusanorum, qui tum & nostris Classibus, & Carthaginiensium clausus fuisset, cum, isto prætore, Cilicum myoparoni, prædonibusque patuisse: mitto adhibitam vim ingenuis, matres familiâs violatas: quæ tum vrbe capta, commissa non sunt neque odio hostili, neque licentia militari, neque more belli, neque iure victoriæ: mitto, inquam, hæc omnia, quæ ab isto per triennium perfecta sunt. ea, quæ cóiuncta cum illis rebus sunt, de quibus ante dixi, cognoscite. Vrbem Syracusas maximam esse Græcarum vrbium, pulcherrimamq; omnium sæpè audistis. est, iudices, ita, vt dicitur nam & situ est cum munito, tum ex omni aditu vel terra, vel mari præclaro ad aspectum: & portus habet propè in ædificatione aspectuq; vrbis incluso: qui cum diuersos inter se aditus habeant. in eum coniunguntur, & confluunt, eorum coniunctione pars oppidi, quæ appellatur Insula, mari disiuncta angusto, ponte rursum * adiungitur, & continetur. Ea tanta est vrbs, vt ex quatuor vrbibus maximis constare dicatur. quare vna est ea, quam dixi, insula: quæ duobus portubus cincta, in vtrumque portus ostium aditumque proiecta est: in qua domus

est

quæ regia Hieronis fuit: qua prætores vti solent, ita fuit ædes sacræ complures; sed duæ, quæ longe cæteris antecellunt. Dianæ vna, & altera, quæ summæ illius aduentum ornatissima, Mineruæ. In insula Ortygia est fons atque dulcis, cui nomen Arethusa est, incredibili magnitudine, plenissimus piscium, qui fluctu totus operiretur, nisi munimento moles lapidum à mari disiunctus esset. Altera autem est vrbs Syracusis, cui nomen Acradina est: in qua forum maximum, pulcherrimæ porticus, ornatissima curia, amplissima est curia, templum antiquum Iouis Olimpij: cæteræque vrbis partes latissima via perpetua, multisque erant suersis diuisæ, ædificijs continentur. Tertia est vrbs, quæ, quod in ea parte Fortunæ fanum antiquum fuit, Tyche nominata est: in qua & gymnasium amplissimum est, & complures ædes sacræ: coliturque ea pars, & habitatur frequentissimè. Quarta autem est vrbs, quæ, quia postrema ædificata est, Neapolis nominatur: quàm ad summam theatrum est maximum præterea duo templa sunt egregia, Cæteris autem, alterum Liberi: signumque Apollinis qui Temenites vocatus, pulcherrimum & maximum: quod cum portare postissent, non dubitassent auferre. Nunc ad Marcellum reuertar, ne hæc à me sine causa commemorata esse videantur. qui cum tam præclaram vrbem vi, copijsque cepisset, non putauit ad laudem populi Rom. hoc pertinere, hac pulchritudine, ex qua præsertim nihil periculi ostenderetur, delare, & euinguere: itaque ædificijs omnibus, publicis, & priuatis, sacris, & profanis sic pepercit, quasi ea defendenda cum exercitu, non expugnata venisset. in ornatu vrbis habuit victoriæ rationem; habuit humanitatis. victoriæ putabat esse, velle Romam deportare, quæ ornamento vrbi esse possent: humanitatis, non planè spoliare vrbem, præsertim quam conseruare voluisset. in hac parti-

titione ornatus; non plus victoria Marcelli populo Rom. appetiit quàm humanitas Syracusano referenauit. Romam quæ asportata sunt, ad eadem Honoris atque Virtutis, item cæ alijs in locis videmus: nihil in ædibus, nihil in hortis posuit, nihil in suburbano. putauit, si vrbis ornamenta domum suam non contulisset, domum suam vrbi ornamento futuram. Syracusis autem permulta, atque egregia reliquit deum vero nullum violauit; nullum attigit. Confecte Verrem, non vt hominem cum homine comparetis; nequa tali viro mortuo fiat iniuria; fœdus pacem cum bello, leges cum vi, forum & iurisdictionem cum ferro, & armis, adnentum & comitium cum exercitu & victoria conferatis. Aedes Mineruæ est in insula, de qua ante dixi; quam Marcellus non attigit, quàm plenam atq; ornatam reliquit, quæ ab isto sic spoliata, atque direpta est; non vt ab hoste aliquo, qui tamen in bello religionum, & consuetudinis iura retineret; sed vt à barbaris prædonibus vexata esse videatur. Pugna erat equalis Agathoclis regis in tabulis picta præclare, his autem tabulis interiores templi parietes vestiebantur, nihil erat ea pictura nobilius, nihil Syracusis, quod magis visendum putaretur. has tabulas M. Marcellus, cum omnia illa victoria sua profana fecisset, tamen religione impetitus non attigit. ille, cum illa tam propter diuturnam pacem, fidelitatemque populi Syracusani sacra religiosaque accepisset; omnes eas tabulas abstulit: parietes, quorum ornatus tot sæcula manserat, tot bella effugerat, nudos ac deformatos reliquit. Et Marcellus, qui, si Syracusas cepisset, duo templa se Romæ dedicaturum nouerat; id quod erat ædificaturus, his rebus ornatis quas ceperat, noluit: Verres, qui non Honori, neque Virtuti, vt ille, sed Veneri & Cupidini vota deberet is Mineruæ templum spoliare conatus est, ille deos deorum spolijs ornare noluit: hic ornamenta Mineruæ

amæ virginis in meretriciam domum transtulit. Vigiti & septem præterea tabulas pulcherrimè pictas ex eadem æde sustulit: in quibus erant imagines Siciliæ regum ac tyrannorum: quæ non solum ornamento deorum immortalium; hic etiam deorum monumenta, atque ornamenta sustulerit. Iam vero quid ego de valuis illius templi commemorem? vereor, ne hæc qui non viderunt, omnia ineptè augere, atque ornare arbitretur. quod tamen vereor suspicari debet, tam esse me cupidum, vt tot vos primarios velim. præsertim ex iudicum numero, qui Syracusis fuerint, qui hæc viderint, esse mentiri & mendacio meo conscios. Confirmare ne liquido, iudices, possum, valuas magnificentiores auro atq; ebore perfectiores nullas vnquam illo tempore fuisse. incredibile dictu est, quàm multa Verres de valuarum harum pulchritudine scripta reliquerint. nimium sollicitas hæc illi mirentur præclara erant. esto. verumtamen honestius est rebus nostræ, iudices, ea, siue illis pulchra esse videantur, imperatorem nostro in bello reliquisse, quàm prætorem in pace abstulisse. Ex ebore diligentissimè perfecta argumenta erant in valuis: ea detrahenda curauit omnia. Gorgonis os pulcherrimum, crinitum anguibus, reuellit, atque abstulit: & earum iudicauit, se non solum artificio, sed etiam auro, quæstuq; ducturam bullas omnes aureas ex illis valuis, quæ erant & multæ, & graues, non dubium auferre. quarum iste non opere delectabatur, sed pondere. Itaque eiusmodi valuas reliquit, vt quæ olim ad ornandum templum erant maximè, nunc tantum ad claudendum factæ esse videantur. Quæ me gramineas hastas? vidi enim vos in hoc

non minimè, cum testes dicerent, commoneri quod erant huiusmodi, vt semel vidisse satis esse in tantis rebus neque manu factum quidquam, neque pulchritudo erat vlla; sed tantum magnitudo incredibilis: de qua vel audire satis esset: nimium, videre. plus, quàm semel etiamne id concupisti? Nam Sappho, quæ sublata de prytaneo est, dat tibi iustam excusationem, prope vt concedendum atq; ignoscendum esse videatur. * M. Syllanionis opus tam perfectum, tam elegans, tam elaboratum, quisquam non modò priuatus, sed populus potiùs haberet, quàm homo elegantissimus atque eruditissimus Verres? nimirum contra dici non potest. nostrûm enim vnusquisque, qui tam beati, quàm iste est, non sumus, tam delicati esse non possumus. si quando aliquid istiusmodi videre volet; eat ad ædem Felicitatis, ad monumentum Catuli, in porticum Metelli: det operam vt admittatur in alicuius istorum Tusculanum: spectet eorum ornatum, si quid iste suorum ædilibus accommodauit. Verres hæc habeat domi? Verres ornamentis fanorum atque oppidorum habeat plenam domum, villas refertas. Etenim huius operarij studia, ac delicias, iudices, perferetis? qui ita natus est, ita educatus, ita factus & animo, & corpore, vt multo appositior ad * deferenda, quàm ad, auferenda signa esse videatur. Atque hæc Sappho sublata quâtum desiderium sui reliquerit, dici vix potest. num cum ipsa fuit egregie facta, tum epigramma Græcum pernobile incisum habuit in basi; quod iste eruditus homo, & Græculus, qui hæc subtiliter indicat, qui solus intelligit, si vnam literam Græcam sciisset, certè non sustulisset, nunc enim quod inscriptum est inane in basi, declarat quid fuerit, & id ablatum indicat. Quid? si vnum * Pæanis ex æde Æsculapij præclare factum sacrum, & religiosum non sustulisti? quod omnes propter pulchritudinem visere, propter religionem

nem colere solebant. Quid? ex æde Liberi simulachrum Aristæi non tuo imperio palàm ablatũ est? Quid ex æde Iouis religiosissimũ simulachrum Iouis imperatoris, quem Græci Vrion nominant, pulcherrimè factum, nónne abstulisti? Quid? ex æde Liberi paruum illud caput pulcherrimum quod visere solebamus, num dubitasti tollere? Atque ille Pæan significijs anniuersarijs simul cum Æsculapio apud eos colebatur, Aristæus qui vt Græci ferunt, Liberi patris inuentor olei esse dicitur, vna cum Libero patre apud illos eodem erat in templo consecratus. Iouem autem imperatorem quanto honore suo templo fuisse arbitraminiſ hinc* colligere poteſtis, recordari volueritis, quanta religione fuerit eadem specie atque forma signum illud quod ex Macedonia captum in capitolio posuerat Flamininus. Item tria ferebantur in orbe terrarum signa Iouis imperatoris vno in genere pulcherrimè facta: vnum illud Macedonicum, quod in capitalio videtur: alterum, in ponti ore & angustijs tertium, quod Syracusis ante Verrem prætorem fuit. illud Flamininus ita ex æde sua sustulit, vt in capitolio, hoc est, in terrestri domicilio Iouis poneret. Quod autem est ad introitum Ponti, id cùm tam multa ex eo mari bella emerserint, tam multa porrò in Pontum inuecta sint, vsque ad hanc diem integrum, inuiolatumque seruatum est: hoc tertium, quod erat Syracusis, quod M. Marcellus armatus & victor viderat, quod religioni concesserat, quod ciues atque incolæ Syracusani colere, aduenæ non solum uidere, verum etiam venerari solebant: id Verres ex templo Iouis sustulit. Vt sæpius ad M. Marcellum reuertar iudices, sic habetote: plures esse à Siracusis illius aduentu deos, quàm victoria Marcelli homines desideratos. Etenim ille requisisse dicitur etiam Archimedem illum summo ingenio hominem ac disciplina: cumq; cum audisset interfectum,

permoleste tulisse. Iste omnia, quæ requisiuit, non vt seruaret, verum vt asportaret, requisiuit. Iam illa, quia leuiora videbuntur, si hoc loco * dicerentur, ideò præteribo, quod iste mensas Delphicas è marmore crateras exære pulcherrimas, vim maximam vasorum Corinthiorum ex omnibus ædibus sacris Syracusis abstulit. Itaq; iudices, hi qui hospites ad ea quæ visenda sunt, ducere solét, & vnum quidque ostendere, quos illi Mystagogos vocant, conuersam iam habent demóstrationem suam. nam vt antè demonstrabant, quid vbiq; esset, * ita nunc, quid vndique ablatum sit, ostenditur. Quid tum, mediocrine tándem dolore eos affectos esse arbitraminí? non ita est, iudices: primum, quod omnes religione mouentur, & deos patrios quos à maioribus acceperunt, colendos sibi diligenter, & retinédos esse arbitrantur: deinde hic ornatus, hæc opera, atque artificia signa, tabulæ pictæ, Græcos homines nimio opere delectant. Itaq; ex illorum quærimonijs intelligere possumus, hæc illis acerbissima videri, quæ fortasse nobis leuia, & contemnenda esse videantur. mihi credite, iudices, (tametsi vos metipsos hæc eadé audire certò scio) cum multas acceperint per hosce annos iniurias, nullas Græci homines grauius tulerint, nec ferunt, quàm huiusce modi spoliationes fanorum, atque oppidorum. Licet iste dicat emisse se, sicut solet dicere: credite hoc mihi, iudices, nulla vnquam ciuitas tota Asia, & Græcia signum vllum, tabulam pictam, nullum denique ornamentum vrbis, sua voluntate cuiquam vendidit, nisi fortè existimatis, posteaquam iudicia seuera Romæ fieri desierint, Græcos homines hæc * vendere cœpisse; quæ tum non modo non vendebant, cum iudicia fiebant, rerum etiam coemebant. * nisi arbitramini L. Crasso, Q. Scævolæ, C. Claudio potentissimis hominibus, quorum ædilitates ornatissimas vidimus, commer-

cium

dam istarum rerum cum Græcis hominibus non fuisse: his qui post iudiciorum dissolutiones ædiles fuerint, fuisse. Acerbiorem etiam scitote esse circumuentionem falsam istam & simulatam emptionem, quam si quis clàm surripiat, aut eripiat palam, atque inferat. nam turpitudinem summam esse arbitrantur, referri in literas publicas, pretio addictâ esse res, & pretio paruo; ea, quæ accepisset à maioribus, vendidisse, atq; * alienasse. etenim mirandum in modum Græci rebus istis, quas nos contemnimus, delectantur; eaq; maiores nostri facilè patiebantur, hæc esse quàm plurima apud socios, vt imperio nostro quàm ornatissimi florentissimiq; essent. apud eos enim, quos vectigales, aut stipendiarios fecerant, ædes fieri relinquebant, vt illi, quibus ea iucunda sint, quæ nobis leuia videbantur, haberet hic oblectamenta, & solatia seruitutis. Quid arbitramini Rhegios, qui iam ciues Romani sunt, mereare velle, vbi ius marmorea Venus illa auferatur? quid Tauromenitas, vt ne Europam in Tauro sedentem amittant? Satyram qui apud illos in æde Vestæ est? vt omittam quid Thespienses, vt Cupidinis signum, propter quod vnum visuntur Thespiæ? quid Gnidios, vt Venerem marmoream? quid vt pictam, Coos? quid Ephesios? vt Alexandrum? quid Cyzicenos, vt Atticen, aut Medeam? quid Rhodios, vt Ialysum? quid Athenienses, vt ex marmore Iacchum, aut Parrhasium pictum, aut ex ære Myronis buculam. longum est, & non necessarium commemorare, quæ apud quosque visenda sunt tota Asia & Græcia. verum illud est, quamobrem hæc commemorem, quod existimare vos hoc volo, minum quendam dolorem accidere ijs, ex quorum vrbibus hæc auferantur. Atque vt cæteros omittamus, de ipsis Syracusanis cognoscite. ad quos ego cum venissem, sic primo existimabam; vt Romæ ex istius iudicio acceperam, ciuitatem Syracusanam propter

Heraclij hæreditatem, non minus esse illi amicam quàm Mamertinam propter prædarum, ac furtorum omnium societatem; simul & verebar, ne multarum nobilium, & formosarum gratia, quarum iste arbitrio præturam per triennium gesserat, virorumque quibus cum illæ nuptæ erat, nimia in istum non lenitudine, sed etiam liberalitate oppugnarer, si quid ex literis Syracusanorum conquirerem. itaque Syracusis cum ciuibus Romanis eram, eorum tabulas * exquirebam, iniurias cognoscebam. cum diuisio in eo negotio, curaque fuerat, vt requiescerem, animumque animi remitterem, ad Carpinatij præclaras tabulas reuertebar: vbi cum equitibus Rom. ex illo conuentu honestissimi, illos Verrutios, de quibus ante dixi, explicabam: à Syracusanis prorsus nihil adiumenti neque publice, neque priuatim exspectabam: neque erat in animo postulare. Cum hæc agerem repentè ad me venit Heraclius, qui tum magistratum Syracusis habebat, homo nobilis, qui sacerdos Iouis fuisset: qui honos apud Syracusanos est amplissimus. agit mecum & cum fratre meo vt si nobis videretur, adiremus ad eorum senatum: frequentes esse in curia: se iussu senatus à nobis petere, vt veniremus. Primò nobis fuit dubium, quid ageremus: deinde citò venit in mentem, non esse vitandum nobis illum conuentum & locum. itaque in curiam venimus. honorificè sanè consurgitur, nec rogatu magistratus assedimus. incipit is loqui, qui & auctoritate, & ætate, & vt mihi visum est, virtutum antecedebat. Diodorus Timarchides: cuius omnis oratio hanc habuit primo sententiam. Senatum populumque Syracusanum molestè, grauiterque ferre, quod ego cum in cæteris Siciliæ ciuitatibus senatum, populumque docuissem; quid eis vtilitatis, quid salutis afferrem; &, cum ab omnibus mihi data legatos, literas, testimoniaque sumpsissem; in illa ciuitate nihil eiusmodi facerem, respondi. Neque

Romæ

huius in conuentu Siculorum cum à me auxilium communi omnium legationum consilio petebatur, eaque à nobis ad me Siciliæ deferebatur, legatos Siculorum affuisse: neq; me postulare, vt quidquam contra C. Verrem decerneretur in ea curia, in qua statuam C. Verris statuam viderem. Quod statuam dixi, tantus est gemitus factus aspectu huius, & commemoratione, vt illud in curia positum monumentum sceleris, non beneficiorum videretur. Tum pro se quisque quantum dicendo assequi poterat, docere me cœpit ea, quæ paulò ante commemoraui, spoliatam vrbem, fana direpta, ciuis alicuius hæreditate, quàm palæstritis concessisse paulò maximam partem ipsum abstulisse: neque id laudandum fuisse vt ille palæstritas diligeret. qui eum inuitum olei dem sustulisset: neque illam pecuniam esse ex pecunia publica, neque publicè datam: sed eos qui hæreditatis diripiendæ participes fuissent, faciendam statuendamque curasse: eosdem hanc fuisse legatos, illius adiutores improbitatis, socios furtorum, & conscios flagitiorum: eo minus mirandum oportere, si illi communi legatorum voluntati, & saluti Siciliæ defuissent. Vbi eorum dolorem ex illius iniurijs non modo non minorem, sed longè maiorem quàm cæterorum Siculorum esse cognouit: tum meum animum in illos, tum mei consilij, negotijque totius suscepti causam rationemque proposui, tum eos hortatus sum, vt causæ communi, salutique ne deessent, vt ei illam laudationem, quam se vi, ac metu coactos, paucis illis diebus decreuisse dicebant, tollerent. Itaq; iudices, Syracusani hæc faciunt illius clientes atque amici: primum nullas veteres publicas, quas in ærario sanctiore conditas habebant, profitentur in quibus ostendunt omnia quæ dixi ablata, esse perscripta: & plura etiam, quàm ego potui dicere. perscripta autẽ hoc modo. Quod ex ædẽ Mineruæ hoc & illud abesset, quod

ex æde Ionis, quod ex æde Liberi, vt quisque de rebus tuendis, conseruandisque præfuerat, ita perscriptum erat, cum rationem ex lege redderet, eaque acceperat, deberet tradere: perire, vobis, quod hæ res abessent, ignoscetur. itaque omnes liberatos discessisse; & esse ignotum omnibus, quas ego literas obsignandas publico signo, deportandasque curaui. De laudatione autem ratio sic reddita est, primum cum à Verre literæ aliquantò ante aduentum meum de laudatione venissent; nihil esse decretum: deinde, cum quidam ex illis amicis eos monerent, oportere decerni, maximo esse clamore & conuitio repudiatos: &, postea quam ineuitabilem propinquarit, imperasse eum, qui summam potestatem haberet, vt decernerent: decretum ita esse, vt malo plus illi laudatio mali, quàm boni possit afferre. Id adeò, iudices, vt mihi ab illis demonstratum est, sic vos ex me cognoscite. Mos est Syracusis, vt si qua de re ad senatum referatur, dicat sententiam, qui velit: nominatim nemo rogatur. & tamen, vt quisque honore & ætate antecedit, ita que primus solet sua sponte dicere: idque à cæteris ei cõceditur. quando autem ita omnes, tum sortito coguntur dicere. Cum hic mos esset, referretur ad senatum de laudatione Verris: in quo primum, vt aliquid esset moræ, multi interpellant de sententia. Peduceo, qui de illa ciuitate, totaque prouincia optimè meritus esset, sese antea, cum audissent ei negotium facessitum, cumque eum publicè pro plurimis eius, & maximis meritis laudare cuperent; à C. Verre prohibitos esse: iniquum esse, tamen Peduceum eorum laudatione iam non vteretur; tamen non id prius decernere, quod aliquando voluissent, quàm quod tum cogerentur. Cõclamant omnes, & approbant ita fieri oportere: referri de Peduceo vt quisque ætate, & honore antecedebat, ita sententiam diuit ex ordine. Id adeò ex ipso s. c. cognoscite.

noſcite, nam * principio ſententiæ perſcribi ſolet, Lecta. QVOD VERBA FACTA SVNT DE SEX. PEDVCEO. Dicit qui primi ſuaſerint. decernat, refertur deinde de Verre. dic quæſo quomodo? QVOD VERBA FACTA SVNT DE C. VERRE. quid poſtea ſcriptum eſt? CVM SVADERET NEMO NEQVE SENTENTIAM DICERET. quid hoc eſt? SORS DVCITVR. quamobrem? nemo erat voluntarius laudator præturæ tuæ? defenſor periculorum tuorum? præſertim cum iure à prætore gratiam poſſet? nemo. ipſi illi conniuæ, conſiliarij & conſcij, verbum facere non audebant. in qua curia ſtatua tua ſtabat, & imago ea, filij, nemo fuit, quem ne nudus quidem ſuus in nuda prouincia commouerit. Atque etiam hæc me docent. Eiuſmodi ſenatuſconſulto ſeſe fecit laudationem, vt omnes intelligere poſſent, non laudationem, ſed potiùs irriſionem eſſe illam, quæ commone faceret iſtius turpem, calamitoſamque præturam. Etenim ſcriptum eſſe ita: QVOD ideo magis neminem cecidiſſet à quo cognoſcitis nobiliſſimos homines, atque innocentiſſimos ſecuri eſe percuſſos: QVOD vigilanter prouinciam administraſſet: cuius omnes vigilias in ſtupris conſtat adulterijſque eſſe conſumptas. hoc autem ſcriptum etiam, quod proferre non auderet reus; accuſator retare non deſineret: QVOD prædones procul ab inſula Sicilia prohibuiſſet Verres: quos etiam intra Syracuſanam inſulam recipiſſet. Quæ poſtea quam ex illis cognoui? diſceſſit cum fratre è curia, vt nobis abſentibus, ſi quid vellent, decernerent. decernunt ſtatim: primum, vt L. fratri hoſpitium publicè fieret; quod is eadem voluntate erga Syracuſanos ſuſcepiſſet, quam ego ſemper habuiſſem. id non modo non ſcripſerunt, verum etiam in æreis nobis tradiderunt. Valde, herculè, te Syracuſani tui quos crebro cõmemoraſe ſoles, diligunt;

qui cum accusatore tuo satis iustam causam coniungendæ necessitudinis putant, quod te accusaturus sit; & quod ad *inquirendum in te venerit. postea decernitur, ac non varie; sed prope * contrariis sententijs, vt laudatio, quæ C. Verri decreta esset, tolleretur.* Atque adeo cum iam non solum discessio facta esset, sed etiam perscriptum, atque in tabulas relatum, prætor appellatur. at quis appellat? magistratus aliquis? nemo. senator? ne id quidem, Syracusanorum aliquis? minimè. quis igitur prætorem appellat? qui quæstor illius fuerat. Cæcilius, ô rem ridiculam, ô desertum hominem, ô desperatum, ac relictum à magistratu Siculo. ne s.c. Siculi homines facere possent, ne suum ius suis moribus, suis legibus obtinere possent, non amicus istius non hospes, non denique aliquis Siculus, sed quæstor prætorem appellat. Quis hoc vidit aut quis audiuit? Prætor æquus, & sapiens dimitti iubet senatum. cõcurrit ad me maxima multitudo. primum senatores clamare, eripi sibi ius, eripi libertatẽ. populus senatum laudare, gratias agere: ciues Rom. à me nusquã discedere. quo quidem die nihil ægrius factum est multo labore meo, quàm vt manus ab illo appellatore abstinerentur. Cum ad prætorem in ius adissemus, excogitat sanè diligenter, & caute. quid decernat. nam ante quàm verbum facerem, de sella surrexit, atque abijt. itaque tum de foro, cum iam adueſperascaret, discessimus. Postridiè mane ab eo postulo, vt Syracusanis liceret s. c. quod pridie fecissent, mihi reddere. Ille enimuerò negat: & ait indignũ facinus esse, quod ego in senatu Græco verba fecissem. quod quidem apud Græcos Græcè locutus essem, id *fieri nullo modo posse. Respondi homini, vt potui, vt volui, vt debui: tum multa; tum etiam hoc me memini dicere. facilè esse perspicuũ, quantum inter hunc, & illum Numidicum verum & germanum Metellum interesset: illum noluisse sua laudatione

laudatione iuuare L. Lucullum sororis virum, qui cum optimè conueniſſet: hunc homini alieniſſimo, & ciuitatibus laudationes per vim & metũ compa-me. Quod vbi intellexi, multum apud illum recentis nuntios, multum tabulas non commendatitias, sed tributarias valuiſſe: admonitu ipſorũ Syracuſanorum impetum in eas tabulas facio, in quibus ſingula perſcripta erant. Ecce autem noua turba, atq; ea ne tamen iſtum omnino Syracuſis ſine amicis, ne hoſpitibus planè nudum eſſe, ac deſertum putans: retinere cœpit tabulas Theomnaſtus quidam; homo ridiculè inſanus, quem Syracuſani Theoracum vocant, qui illic eiuſmodi eſt, vt eum pueri ſequantur: vt omnes, cum loqui cœperit, irrideant. Huius tamen inſania, quæ ridicula eſt alijs, mihi tũ moleſta ſane fuit. nam cum ſpumas ageret in ore, roderet oculi, voce maxima vim me ſibi afferre clamaret; copulati in ius peruenimus. Hic ego poſtulare cœpi, vt mihi tabulas obſignare, ac deportare liceret: ille * contra, inſtare ego mihi omnium tabularum, & literarum fieri poteſtatem oportere. Contra ille furioſus vrgere, nihil ad ſe noſtras leges pertinere. Prætor intelligens negare ſibi placere, quod ea ratum eſſe nõ deberet, id me Romam deportare. Quid multa? niſi vehementiùs homini minanti eſſem; niſi legum ſanctionem, pœnamque recitaſſem; tabularum mihi poteſtas facta non eſſet. Ille autem inſanus, qui pro iſto contra me vehemẽtiſſimè declamaſſet; poſtquam non impetrauit? credo, vt in gratiam mecum rediret, libellum mihi dat, in quo illius furta Syracuſana perſcripta erant; quæ ego antea iam ab illis cognoram, & acceperã. Laudent te ſanè iam Mamertini, qui ex tanta prouincia ſoli ſunt, qui te ſaluum velint: ita tamen laudent vt Heius, qui eius princeps legationis eſt, adſit: ita laudent, vt ea quæ rogati erunt mihi parati ſint reſpondere. Ac ne ſubito à me opprimantur, hæc ſum ro-

gaturus: natiem debeamne? fatebuntur. præbuitne prætore C. Verre? negabunt. ædificaritne nauem oneraria maximam publicè, quam Veri dederunt? negare non poterunt. frumentumne ab his sumpserit Verres, quod populo Ro. mitteret, sicuti superiores? negabunt. quid militum, aut nautarum per triennium dederint? nullum datum dicent. fuisse Messanam omnium istius furtorum, ac prædarum receptricem? negare non poterunt. permulta multis nauibus illine exportata? hanc denique nauem maximam à Mamertinis datam, onustam cum isto prætore profectam? fatebuntur. Quamobrem tibi habe sanè istam laudationem Mamertinam. Syracusanam quidem ciuitatem, vt abs re affecta est, ita in te esse animatam videmus: apud quos etiam Verrea illa flagitiosa sublata sunt. etenim minimè conueniebat, ei deorum honores haberi, qui simulachra deorum sustulisset. Etiam, mehercule, illud in Syracusanis merito reprehenderetur, si, cum diem festum ludorum de fastis suis sustulissent, cese petrimum & sanctissimum, quod eo ipso die Syracusæ à Marcello captæ esse dicuntur; isdem diem festum Veris nomine agerent, cum iste Syracusanis quæ ille calamitosus dies reliquerat, ademisset. At videte hominis impudentiam, atq; arrogantiam, iudices, quinon solum Verrea hæc turpia, ac ridicula ex Heraclij pecunia constituerit; verum etiam Marcellea tolli imperarit: vt ei sacra facerent, quotannis, cuius opera omnium annorum sacra, deosque patrios amiserant: eius autem familiæ dies festos tollerent, per quam cæteros quoque festos recuperarant.

ACCV-

ACCVSATIONIS IN C. VERREM LIBER. VII.

ORATIO. DECIMA.

REMINI video dubium esse, iudices, quin apertissimè C. Verres in Sicilia, facta, profanaque omnia & priuatim & publicè spoliarit, versatusque sit sine vlla non modo religione verũ etiam dissimulatione in omni genere furandi, atque prædandi. Sed quædam mihi magnifica, & præclara eius facinora obijcienda sunt: qui quemadmodum resistam, video mihi antè esse, iudices, prouidendum, ita enim paratum comparatumque venio, ita cum virtute eius, & celeritate singulari, dubijs formidolosisque temporibus fugitiuis, atque à belli periculis totam esse seruatam. Quid agam, iudices? quo accusationis meæ impetum conferam? quo me vertam? ad omnes enim meos impetus, quasi murus quidam, boni nominis imperatoris opponitur. nouum locum: video vbi se instaturus sit Hortensius. belli pericula, tempora non imperatorum penuriam commemorabit: tum exorietur à vobis, tum etiam pro suo iure contendet, ne patiamini talem imperatorem populi Romani testimonijs eripi, neue obteri laudẽ imperatoriam criminibus auaritiæ velitis. Nõ possum dissimulare, iudices: timeo, ne C. Verres propter hanc virtutem eximiam in re militari, omnia quæ fecit, impunè fecerit. venit enim mihi in mentem,

in iudicio M. Aquilij quantum auctoritatis ad eorum iuuentutem oratio M. Antonij habuisse existimata sit. qui vt erat in dicendo non solum sapiens, sed etiam fortis, causa propè perorata, ipse impetum in Aquillium, constituitque in conspectu omnium, eius pectore abscidit, vt cicatrices populus Rom. iudicesque aspicerent, aduerso corpore exceptas: simul & de illo vulnere, quod ille in capite ab hostium duce acceperat, multa dixit, eoque adduxit eas qui erant iudicaturi, vehementer vt verentur. ne quem virum fortuna ex hostium telis eripuisset, quam sibi ipse non pepercisset, hic non ad populi Ro. laudē, sed ad iudicum crudelitatem reseruari videretur esse seruatus. Hæc eadem huius absentis defensionis ratio; viaque tentata eadem quærendi. Is fur, sit sacrilegus, sic flagitiorum omnium, vitiorumque princeps: at est bonus imperator, & felix, & ad dubia reip. tempora reseruandus. Non agam summo iure tecum: non dicam id quod deberem forti obtinere: cum iudicium certa lege sit constitutum, ab quid in re militari fortiter feceris; sed quæso a me dum manus ab alienis pecunijs abstinueris, abstinere oportere: non, inquam, sic agam, sed ita quæram, quemadmodum te velle intelligo, quæ tua opera, & quanta fuerit in bello. Quid dices tua bello fugitiuorum Siciliam virtute tua liberatam magnas laus * honesta oratio. sed tamen quo bello? nos enim post * id bellum, quod M. Aquilius confecit, sic accepimus, nullum in Sicilia fugitiuorum bellum fuisse. At in Italia fuit, fateor, & magnū quidem, ac vehemens: num igitur ex eo bello partem aliquam laudis appetere conaris? num tibi illius victoriæ gloriam cum M. Crasso, aut Cn. Pompeio communicandam putas? non arbitror hoc etiam deesse tuæ impudentiæ, vt quidquam eiusmodi dicere audeas, obstitisti videlicet, ne ex Italia transire in Siciliam fugitiuorum copiæ possent, vbi? quando? qua ex

cum autem nauibus, aut ratibus conarentur
dere? nos enim nihil vnquam prorsus audiui-
: & illud audiuimus, M. Crassi fortissimi viri vir-
consilioque factum, ne ratibus coniunctis freto
ini ad Messanam transire possent: à quo illi co-
non tantopere prohibendi fuissent, si vlla in
ia præsidia ad illorum aduentum opposita pu-
rentur. At? tum in Italia bellum tam propè à Si-
ia tamen in Sicilia non fuit. Quid mirum? ne cum
Sicilia quidem fuit, eodem interuallo pars eius
lli in Italiam vlla peruasit. Etenim propinquitas
ram partem hoc loco proferturi? rursum, aditum
ilem hostibus, an contagionem imitâdi eius belli
erculosam fuisse? aditus omnis hominibus sine vl-
facultate nauium, non modò disiunctus, sed etiam
ersus fuit? vt illis, quibus Siciliam propinquam fu-
dicta, facilius fuerit ad Oceanum peruenire,
am ad Peloridem accedere? contagio autem ista
alis belli, cur ab se potius, quam ab his omnibus
ad ceteras prouincias obtinuerunt, prædicatur? an
od in Sicilia iam ante bella fugitiuorum fuerunt?
ea ipsa causa est cur ipsa prouincia minimo in pe-
culo sit, & fuerit. Nam posteaquam illinc M. A-
ilius decessit, omnium instituta atque edicta præ-
rum fuerunt eiusmodi, vt ne quis cum telo ser-
retur. Vetus est quod dicam, & propter seueri-
tem exempli nemini fortasse vestrum inauditum:
. Domitium prætorem in Sicilia, cum aper ingens
eum allatus esset, admiratum requisisse, quis
em perculisset, cum audisset pastorem cuiusdam
isse, cum ad se vocari iussisse: illum cupidè ad prę-
rem, quasi ad laudem, atque præmium accurris-
: quæsisse Domicium, qui tantam bestiam per-
cussisset? illum respondisse, venabulo, statim deinde
ussu prætoris in crucem esse sublatum. durum hoc
fortasse videatur, neq; ego vllam in partem disputo:
tantum intelligo, maluisse Domicium crudelem in

animaduertendo, quam in prætermittendo dissolutam videri. Ego his institutis prouinciæ iam tum cum bello fugitiuorum tota Italia arderet, homo non acerrimus, nec fortissimus, Cn. Norbanus in summo otio fuit, perfacile enim sese Sicilia tuebatur, ne quod in ipsa bellum posset existere, etenim cum nihil tam coniunctum sit, quam negotiatores nostri cum Siculis, usu, re, ratione, concordia: & cum ipsi Siculi res suas ita constitutas habeant, vt his pacem expediat esse; imperium autem populi Rom. sic diligant, vt id imminui, aut commutari minimè velint, cumq; hæc à seruorum bello pericula, & prætorum institutis, & dominorum disciplina prouisa sint: nullum est malum domesticum, quod ex ipsa prouincia nasci possit. Quid igitur? nulline motus in Sicilia seruorum Verre prætore? nullæne conspirationes factæ esse dicuntur? nihil sanè quod ad S. P. Q. R. peruenerit: nihil, quod iste Romam publicè conscripserit: & tamen cœptum esse in Sicilia moueri aliquot locis seruitium suspicor: id adeò non tam ex re quam ex istius factis, decretis q; cognosco. Ac videte, quàm non inimico animo sum acturus: egò ipse hæc, quæ ille quærit, quæ adhuc nunquam audistis, commemorabo, & proferam. In * Triochalino, quem locum fugitiui iam ante tenuerunt, Leonidæ cuiusdam Siculi familia in suspicionem vocata est coniurationis: res delata ad istum statim (vt par fuit) iussu eius homines, qui nominati erant, comprehensi sunt, adducti q; Lilybæum: domino denuntiatum est, vt adesset: causa dicta, damnati sunt. Quid deinde? quid censetis? furtum fortasse, aut prædam exspectatis aliquam? nolite vsquequaq; eadem quærere in metu belli, furandi qui locus potest esse? etiam si qua hic fuit in hac re occasio, prætermissa est tum potuit Leonida nummorum aliquid auferre, cum denuntiauit, vt adesset. fuit nundinatio aliqua, & isti non noua, ne causam diceret, etiam alter locus, vt absolue-

rentur.

rentur, damnatis quidem seruis, quę prędandi *potestas esse ratio? produci ad supplicium necesse est. testes enim sunt, qui in consilio fuerunt: testes publicę tabulæ: testis splendidissima ciuitas Lilybętana: testis honestissimus, maximusque conuentus ciuium Romanorum. nihil potest. producendi sunt. itaq; producuntur, & ad palum alligantur. Etiam nunc mihi expectare videmini, iudices, quid deinde factum sit: quod certe nihil vnquam fecit sine aliquo quæstu atq; prędą. quid in ciusmodi re fieri potuit? quod commodum est? expectate facinus, quam vultis improbum: vincam tamen expectationem omnium* nomine sceleris, coniurationisq; damnati ad supplicium traditi, ad palum alligati, repentè multis millibus hominum spectantibus soluti sunt, & Leonidæ illi domino reddit. Quid hoc loco potes dicere, homo amentissime, nisi id quod ego non quæro: quod deniq; in re tam nefaria, tametsi dubitari non potest, tamen ne dubitetur quidem, quęri oporteat: quid, aut quantum, aut quomodo acceperis, remitto tibi hoc totum, atq; ista te cura libero. neque enim metuo, ne hoc vnquam persuadeatur: vt ad quod facinus nemo præter te vlla pecunia adduci potuerit; id tu gratis suscipere conatus sis, verum de ista furandi prędandi; ratione nihil dico: de hac imperatoria iam tua laude disputo. Quid ais bone custos, defensorque prouinciæ? tu quos seruos arma capere, ac bellum facere in Sicilia voluisse cognoras, & de consilij sententia iudicaras: hos ad supplicium iam more maiorum traditos, & ad palum alligatos, ex media morte eripere ac liberare ausus es? vt quam damnatis seruis crucem fixeras, hanc indemnatis ciuibus Romanis reseruares? Perditæ ciuitates, desperatis omnibus rebus, hos solent exitus exitiales habere vt damnati in integrum restituantur, vincti soluantur, exules reducantur, res iudicatæ rescindantur, quæ non acciderunt, nemo est, quin intelligat, vere il-

lam rempub. hæc vbi eueniunt, nemo est, qui vllam spem salutis reliquam esse arbitretur. atque hæc si cubi facta sunt; facta sunt vt homines populares, aut nobiles supplicio, aut exilio leuarentur: at non ab his ipsis qui iudicassent; at non statim: at non eorum facinorum damnati, quæ ad vitam, & omnium fortunas pertinerent, hoc verò nouum, & eiusmodi est, vt magis propter reum, quam propter rem ipsam credibile esse videatur, vt homines seruos, vt ipse qui iudicarat, vt statim è medio supplicio demiserit, vt eius facinoris damnatos seruos, quod ad omnium liberorum caput, & sanguinem pertineret. O præclarum imperatorem, nec iam cum M. Aquillio fortissimo viro, sed verò cum Paulis, Scipionibus, Marijs conferendum! tantumne vidisse in metu, periculoque prouinciæ? cum seruitiorum animos in Sicilia suspensos propter bellum Italiæ fugitiuorum videret? nequis se commouere auderet, quantum terroris iniecit? comprehendi iussit. quis non pertimescat? causam * dicere dominos quid seruis tam formidolosum? feciſse videri pronuntiauit. exortam videtur flammam paucorum dolore, ac morte restinxisse, Quid deinde sequitur? verbera atq; ignes, & illa extrema ad supplicium damnatorum, metum cæterorum cruciatus & crux. hisce omnibus supplicijs sunt liberati.. Quis dubitet, quin seruorum animos summa formidine oppresserit? cum viderent ea facilitate prætorem, vt ab eo seruorum, sceleris, coniurationisque damnatorum vita, vel ipso carnifice internuncio, redimeretur. Quid? hoc in Apollonienſi Aristodamo? quid? in Leonte Megarensi non idem feciſti? quid? iſte modus seruorum, belliq; subita suspicio, vtrum tibi tandem diligentiam custodiendæ prouinciæ, an nouam rationem imbrobissimi quæstus attulit? Halicienſis Eumenidæ nobilis hominis & honesti, magnæ pecuniæ villicus cum impulsu tuo insimulatus esset, H-S. L x. millia à domi-

no

accepisti: quod nuper ipse iuratus docuit, quemadmodum gestum esset. Ab equite Rom. C. Matrinio absente, cum esset Romæ, quod eius villicos, pastoresque tibi in suspicionem venisse dixeras, H-S. centum millia abstulisti. dixit hoc L. Flauius, qui tibi eam pecuniam numerauit, procurator C. Matrinij: dixit ipse C. Matrinius, dicet vir clarissimus Cn. Lentulus censor, qui Matrinij honoris causa, recenti negotio ad te literas misit, mittendasque curauit. Quid? de Apollonio Diocli filio Panormitano cui Gemino cognomen est: præteriri potest? ecquid hoc tota Sicilia clarius? ecquid indignius? ecquid manifestius proferri potest? quem is, vti Panormum venit ad se vocari, & de tribunali citari iussit, concursu magno, frequentiaque conuentus. homines statim loqui, mirari, quod Apolonius homo pecuniosus tam diu absisto maneret integer: excogitauit? nescio quid attulit. profectò homo diues repentè à Verre non sine causa citatur: expectatio summa omnium, quidnam id esset: cum exanimatus subito ipse accurrit cum adolescente filio: nam puer grandis natu iam diu lecto tenebatur. nominat hic seruum, quem magistrum pecoris esse dicaret: tum dicit coniurasse, & alias familias concitasse. is omninò seruus in familia non erat. eum statim exiberi iubet. Apollonius affirmat, seruum se omninò illo nomine habere neminem. iste hominé arripi à tribunali, & in carcerem conjici iubet. ille clamare, cum raperetur, nihil se miserum fecisse, nihil commisisse: pecuniam sibi esse in nominibus, numeratam in præsentiam non habere, hæc cum maximè summa hominum frequentia testificaretur, vt quiuis intelligere posset, eum quod pecuniam nō dedisset, idcirco illa tam acerba iniuria affici: cum maximè, vt dico, hoc de pecunia clamaret, in vincla coniectus est. Videte constantiā prætoris, & eius prætoris, qui nunc reus non ita defendatur, vt mediocris præ-

tor; sed ita laudetur, vt optimus imperator. cum seruorum bellum metueretur, quo supplicio dominos indemnatos afficiebat; hoc seruos damnatos liberabat. Apollonium locupletissimum hominem, qui, si fugitiui bellum in Sicilia facerent, amplissimas fortunas amitteret; belli fugitiuorum nomine, indicta causa, in vincla coniecit: seruos quos ipse cum consilio belli faciendi causa consensisse iudicauit; eos sine consilij sententia sua sponte omni supplicio liberauit. Quid, si ab Apollonio aliquid commissum est, quamobrē iure in eum animaduerteretur: tamen ne hanc rem sic agemus, vt crimini, aut inuidiæ reo putemus esse oportere, si quod de homine seuerius iudicauit? Non agam tam acerbē: non vtar ista accusatoria consuetudine, si quid est factum clementer, vt dissolutè factum criminer. si quid vindicatum seuerè est, vt ex eo crudelitatis inuidiam colligam. non agam ista ratione: tua sequar iudicia: tuam defendam auctoritatem, quoad tu voles. simul ac tute cœperis tua iudicia rescindere, mihi succensere desinito. meo enim iure contendam eum qui suo iudicio condemnatus sit, iuratorum iudicum sententijs damnari oportere. Non defendam Apollonij causam, amici atq; hospitis mei, ne tum iudicium videar rescindere: nihil de hominis frugalitate, virtute, diligentia dicam: prætermittam illud etiam, de quo anteà dixi: fortunas eius ita constitutas fuisse, familia, pecore, villis, pecunijs creditis, vt nemini minus expediret, vllum in Sicilia tumultum, aut bellum commoueri non dicam ne illud quidem, si maximè in culpa fuerit Apollonius, tamen in hominem honestissimum, ciuitatis honestissimæ, tam grauiter animaduerti causa indicta non oportuisse: nullam inuidiam in te, ne ex illis quidem rebus concitabo. cùm esset talis vir in carcere, in tenebris, in squalore, in sordibus, tyrannicis interdictis tuis patri exacta ætate, & adolescenti filio adeundi ad

illum

lum miserum potestatem nunquam esse. factam iam illud præteribo, quotiescunque Panormum veneris illo anno, & sex mensibus (nam tamdiu fuit a carcere Apollonius) toties ad te senatum Panormitanum adisse supplicem cum magistratibus, sacerdotibusque publicis, orantem, atque obsecrantem, vt aliquando ille miser, atq; innocens calamitate illa liberaretur. relinquam hæc omnia: quæ si velim persequi, facilè ostendam tua crudelitate in illos, omnes tibi aditus misericordiæ iudicum iampridem esse præclusos. omnia igitur ista concedam, & remittam, præuideo enim, quid sit defensurus Hortensius. fatebitur apud istum, neque senectutem eius, neq; adolescentiam filij, neq; lachrymas vtriusque plus valuisse, quam vtilitatem, salutemque prouinciæ: dicet remp. administrari sine metu, ac seueritate non posse: quæret quamobrem fasces prætoribus præferantur? cur secures datæ? cur carcer ædificatus? cur tot supplicia sint in improbos more maiorum constituta? quæ cùm omnia grauiter, seuerèque dixerit; queram cur hunc eundem Apollonium Verres idem, repentè, nulla noua re allata, nulla defensione, sine causa de carcere emitti iusserit? tantumq; in hoc crimine suspicionis esse affirmabo, vt iam ipsis iudicibus sine mea argumentatione cogitatum facere permittam, quod hoc genus prædandi, quam improbum, quam indignum, quamque ad magnitudinem quæstus immensum, infinitumq; esse videatur. Nam quæ iste in Apollonio fecit, ea primum breuiter cognoscite quot & quanta sint: deinde hæc expendite, atq; æstimate pecunia. repetetis, idcirco hæc in vno homine pecunioso tot commota, vt cæteris formidines similium incommodorum, atque exempla periculorum præponerentur. Primum insimulatio est repentina, capitalis, atque inuidiosi criminis: statuite, quanti hoc putetis, & quam multo redemisse. Deinde crimen sine accusa-

tore, sententia sine consilio, damnatio sine defensione. æstimate harum rerum omnium pretia, & cogitate in his, iniquitatibus vnum hæsisse Apollonium, cæteros profectò multos ex his incommodis pecunia se liberasse. Postremò tenebræ, vincula, carcer, inclusum supplicium, atque à conspectu patentum, ac liberum, denique à libero spiritu, & communi luce seclusum. Hæc verò, quæ vel vita redimi recte possunt, æstimare pecunia non queo. hæc omnia sero redemit Apollonius, iam mœrore, ac miseriis perditus: sed tamen cæteros docuit, ante illius auaritiæ, ac sceleri occurrere. Nisi verò existimatis hominem pecuniosissimum sine aliqua causa quæstus *iniectum ad tam incredibile crimen; aut sine eadem causa repentè è carcere emissum; aut hoc prædandi genus ab isto in illo vno adhibitum, ac tentatum; & non per illum omnibus pecuniosis Siculis metum propositum, & iniectum. Cupio mihi, iudices, ab illo subijci, quoniam de militari eius gloria dico, si quid fortè prætereo. Nam mihi videor de omnibus iam rebus eius gestis dixisse; quæ quidem ad belli fugitiuorum pertinerent suspicionem. certè nihil sciens prætermisi. Habetis hominis consilia, diligentiam, vigilantiam, custodiam, defensionemque prouinciæ. summa illuc pertinet, vt sciatis quoniam plura genera sint imperatorum, ex quo genere iste sit. Ne diutiùs in tanta penuria virorum fortium talem imperatorem ignorare possitis; non ad Q. Maximi sapientiam, neque ad illius superioris Africani in re gerenda celeritatem, neque ad huius, qui postea fuit singulare consilium, neque ad Pauli rationem, ac disciplinam, neque ad C. Marij vim* atq; virtutem, sed * ad aliud genus imperatorum sane diligenter retinendum & conseruandum, quæso cognoscite. Itinerum primum laborem, qui vel maximus est in re militari, iudices, & in Sicilia maximè necessarius, accipite quam facilem sibi iste,

&

Siracusanum ratione, consilioq; reddiderit. Primum temporibus hibernis, ad magnitudinem frigorum, & ad tempestatum vim atque imbrium, præclarum illius remedium comparat. vrbem Syracusas eleger at: cuius hic situs, atque hæc natura esse loci, talique dicitur, vt nullus vnquam dies tam magna turbulentaque tempestate fuerit, quin aliquo tempore solem eius diei homines viderent. hic ita vitabat ille bonus imperator hibernis mensibus, vt eum non facile, non modo extra tectum, sed extra lectum quidem quisquam videret. ita diei breuitas communijs, noctis longitudo stupris & flagitijs conterebatur. cum autem ver esse cœperat, cuius initium iste non à Fauonio, neque ab aliquo astro notabat; sed cum rosam viderat, tunc incipere ver arbitrabatur; dabat se labori, atque itineribus: in quibus vsq; eo se præbebat patientem, atq; impigrum, vt eum nemo vnquam in equo sedentem videret. Nam, vt mos fuit Bithyniæ regibus, lectica * hexaphoro ferebatur. in quo puluinus erat pellucidus Melitensi rosa fartus: ipse autem coronam habebat vnam in capite, alteram in collo: reticulumq; ad nares sibi * admouebat tenuissimo lino, minutis maculis plenum rosæ. Sic confecto itinere, cum ad aliquod oppidum venerat; eadem lectica vsq; in cubiculum deferebatur. eo veniebant Siculorum magistratus; veniebant equites Rom. id quod ex multis iuratis auditis: controuersiæ secreto deferebantur, paulò post palam decreta auferebantur. deinde vbi pauisper in cubiculo pretio, non æquitate iura descripserat; Veneri iam, & Libero reliquum tempus deberi arbitrabatur. quo loco mihi non prætermittenda videtur præclari imperatoris egregia, ac singularis diligentia. Nam scitote esse oppidum in Sicilia nullum ex ijs oppidis, in quibus consistere prætores, & conuentum agere solent, quo in oppido non isti ex aliqua familia non ignobili delecta ad libi-

dinem mulier esset. itaque nonnullæ ex eo numero in conuiuium adhibeantur palàm. si quę castiorē erant, ad tempus veniebant, lucem, conuentum, vitabant. erant autem conuiuia non illo silentio prætorum, atq; imperatorū, neq; eo pudore, qui in magistratuum conuiuijs versari solet; sed cum maximo clamore, atq; * conuitio nonnunquam etiam res ad manus, atq; ad pugnam veniebat. iste enim prætor seuerus, ac diligens, qui populi Ro. legibus nunquā paruisset, illis diligenter legibus, quæ in poculis ponebantur obtemperabat. itaq; erant exitus eiusmodi, vt alius inter manus è conuiuio tanquam è prælio, auferretur, alius tanquam occisus relinqueretur: plerique; fusi sine mente, ac sine vllo sensu iacerent; quibus cùm aspexisset, non se prætoris conuiuia, sed * vt Cannensem pugnam nequitię videre arbitraretur. Cùm verò ætas summa esse iam cœperat, quod tempus omnes Siciliæ semper prętores in vrbibus consumere consueuerunt, propterea quod tum putant obeundam esse maximè prouinciam, cùm in aręis frumenta sunt, quod & familiæ congregantur, & magnitudo seruitij perspicitur, & labor operis maximè offenditur, & frumenti copia commonet, tempus anni nō impedit: tum inquam, cùm concurrant cæteri prætores, iste nouo quodam ex genere imperato, pulcherrimo Syracusarum * loco statuas sibi castra faciebat. nam in ipso aditu, atq; ore portus, vbi primum ex alto sinus ad vrbem à litore inflectitur, tabernacula carbaseis intenta velis collocabat. huc ex illa domo prætoria, quæ regis Hieronis fuit, sic emigrabat, vt per eos dies nemo ipsum extra illum locum videre posset. in eum autē ipsum locum aditus erat nemini, nisi qui aut socius, aut minister libidinis esse posset. huc omnes mulieres, quibus cùm iste consueuerat, conueniebant: quarū incredibile est quanta multitudo fuerit Syracusis. huc homines digni istius amicitia, digni vita illa, conuiuijs;

eúmque veniebant. inter eiusmodi viros, ac mulieres adulta ætate filius versabatur: vt eum, etiamsi natura à parentis similitudine abriperet; consuetudo tamen, ac disciplina, *patri similem esse cogeret. hac Tertia illa perducta per dolum, atq; insidias à Rhodio tibicine, maximas in istius castris effecisse ruinas dicitur: cùm indignè pateretur vxor Cleomenis Syracusani nobilis mulier, itemque vxor Aeschrionis honesto loco nata, in conuentu suum mimi Isidori filiam venisse. iste autem Hannibal, qui in suis castris virtute putaret oportere, non genere certari, sic hanc Tertiam dilexit, vt eam secum ex prouincia *exportaret. Ac per eos dies, cùm iste cũ pallio purpureo, talariq; tunica versaretur in conuiuijs mulebribus, non offendebantur homines in eo, neq; molestè ferebant, adesse à foro magistratum, non ius dici, non iudicia fieri: *locum illum littoris perstrepere totum mulierum vocibus, cantuq; symphoniae: in foro silentium esse summum causarum atq; iuris, non ferebant homines molestè. non enim ius abesse videbatur à foro, neq; iudicia; sed vis, & crudelitas, & bonorum acerba, atque indigna direptio. Hunc tu igitur imperatorem esse defendis, Hortensi? huius furta, rapinas, cupiditatẽ, crudelitatem, superbiam, scelus, audaciam, rerũ gestarum magnitudine, atq; imperatoris laudibus tegere conaris? Hic scilicet est metuendum, ne ad exitũ defensionis tuæ vetus illa Antoniana dicendi ratio, atq; auctoritas proferatur: ne excitetur Verres, ne denudetur à pectore, ne cicatrices populus Ro. aspiciat, ex mulierũ morsu, vestigilia libidinis atq; nequitiæ. Dij faciant, vt rei militaris, vt belli mentionem facere audeas. cognoscentur enim omnia istius æra illa vetera, vt non solùm in imperio, verùm etiam in stipẽdijs qualis fuerit intelligatis. renouabitur prima illa militia, cùm iste è foro abduci, non, vt ipse prædicat, perduci solebat alcatoris Placentini castra cõmemorabun-

tur: in quibus cum frequens fuisset, tamen ære diutus est. multa eius in stipendijs damna proferentur; quæ ab isto ætatis fructu dissoluta, & compensata sunt. Iam verò cum in eiusmodi patientia turpitudinis aliena, non sua satietate obduruisset; qui vir fuerit, quot præsidia, quam munita pudoris, & pudicitiæ, vi & audacia ceperit, quid me attinet dicere; aut coniungere cum istius flagitio cuiusquam præterea dedecus? non faciam, iudices, omnia vetera prætermittam: duo sola recentia sine cuiusquam infamia ponam: ex quibus coniecturam facere de omnibus possitis. vnum illud, quod ita fuit illustre, notumque omnibus, vt nemo tam rusticanus homo L. Lucullo, & M. Cotta c o s s. Romam ex vllo municipio vadimonij causa venerit, quin sciret iura omnia populi Rom. nutu, atq; arbitrio Chelidonis meretriculæ gubernari: alterum quod cum palodatus existet, votaq; pro imperio suo, communique populi Ro. nuncupasset; noctu stupri causa lectica in vrbe introferri solitus est ad mulierem, nuptam vni propositam omnibus, contra fas, contra auspicia, contra omnes diuinas, atq; humanas religiones. O dij immortales, quid interest inter mentes hominum, & cogitationes! ita mihi meam voluntatem, spemq; reliquæ vitæ vestra populiq; Ro. existimatio cõprobet; vt ego, quos adhuc mihi magistratus populus Ro. mandauit, sic eos accepi, vt me omniũ officiorũ obstringi religione arbitrarer. Ita quæstor sim factus vt mihi honorem illũ tuum nõ solum datum, sed etiam creditũ ac cõmissum putarem. sic obtinui quæsturam in prouincia Sicilia, vt omnium oculos in me vnum coniectos arbitrarer: vt me quæsturamq; meam, quasi in aliquo orbis terræ theatro versari existimarem: vt omnia semper, quæ iucunda videntur esse, non modo his extraordinarijs cupiditatibus, sed etiam ipsi naturæ ac necessitati denegarem. Nunc sum designatus ædilis. habeo rationẽ quid à populo Ro.

acce-

ceperim: mihi ludos sanctissimos maxima cum
cæremonia Cereri, Libero, Liberæque faciendos:
mihi Floram matrem populo plebiq; Ro. ludorum
celebritate placandam: mihi ludos antiquissimos,
qui primi Romani sunt nominati, maxima cum dig-
nitate, ac religione Ioui, Iunoni, Mineruæque esse
faciendos: mihi sacrarum ædium procurationem:
mihi totam vrbem tuendam esse commissam? ob
earum rerum laborem, & solicitudinem fructus illos
datos, antiquiorem in senatu sententiæ dicendæ lo-
cum, togam prætextam, sellam curulem, ius imagi-
nis ad memoriam, * posteritatemque prodendam.
Et his ego rebus omnibus, iudices, ita mihi deos o-
mnes propitios esse velim, vt tametsi mihi iucundis-
simus est homo populi; tamen nequaquam tantum
capio voluptatis, quantum solicitudinis, & laboris
vtilitate ipsa ædilitas, non quia necesse fuerit, ali-
cui candidato data, sed quia sic oportuerit, rectè
collocata, & iudicio populi digno in loco posita es-
se videatur. Tu cum esses prætor renuntiatus quo-
quo modo (mitto enim, & prætereo, quid rum sit a-
dum) sed cum esses renuntiatus. vt dixi non ipsa
præconis voce excitatus es, qui te toties seniorum,
iuniorumque centurijs illo honore affici pronunci-
auit, vt hoc putares, aliquam reip. partem tibi cre-
ditam? annum tibi illum vnum domo carendum es-
se meretrici? Cum tibi sorte obtigisset, vt ius dice-
res: quantum negotij, quid oneris haberes, nunquã
cogitasti: neque illud rationis habuisti, si forte ex-
pergefacere te posses, eam prouinciam, quam tueri
singulari sapientia, atque integritate difficile esset,
ad summam stultitiam, nequitiamque veniisse. Itaq;
non modò domo tua Chelidonem in prætura * ex-
tudere noluisti, sed in Chelidonis domũ prætura-
tum totam detulisti. Seeuta prouincia est in qua ti-
bi nunquam venit in mentem, non tibi idcirco fas-
ces, & secures, & tantam imperij vim, tantamque

ornamentorum omnium dignitatem datam, vtea-
rum rerum vi, & auctoritate omnia repagula imp
pudoris, & officij perfringeres: vt omnium bona
prædam tuam duceres: nullius res tuta, nullius do-
mus clausa, nullius vita septa, nullius pudicitia mu-
nita contra tuam cupiditatem, & audaciam posset
esse in qua tu te ita gessisti, vt, cum omnibus tecare
rebus, ad bellū fugitiuorum confugias: ex quo iam
intelliges non modò tibi nullam defensionem, sed
maximam vim criminum exortam, nisi forte Italici
belli fugitiuorū reliquas, atq; illud Tempsanum in-
commodum proferes ad quod recēs cum te perop-
portune fortuna obtulisset, si quid in te virtutis atq;
industriæ fuisset. idem, qui semper fueras, inuentus
es, Cum ad te Valentini venissent, & pro his homo
disertus & nobilis M. Marius loqueretur, vt negoti-
um susciperes? vt cum penes te prætorium imperi-
um, ac nomen esset, ad illam paruam manum ex-
tinguendam, ducem te principemque præberes:
non modò id refugisti, sed eo ipso tempore, cum
esses in litore. Tertia illa tua, quam tecum deporta-
bas, erat in omnium conspectu. Ipsis autem Valen-
tinis ex tam illustri nobilique municipio, tantis de
rebus responsum nullum dedisti? cùm esses cum tu-
nica palla & pallio, Quid hunc proficiscentem, quid
in ipsa prouincia fecisse existimatis? qui cum iam
ex prouincia, non ad triumphum, sed ad iudicium
decederet, ne illam quidem infamiam fugerit, quam
sine vlla voluptate capiebat. O diuina senatus fre-
quentis in æde Bellonæ admurmuratio! Memoria
tenetis, iudices, cum adueſperascerit, & paulò ante
esset de hoc Tempsano incommodo nuntiatum?
cum inueniretur nemo qui in illa loca cum imperio
mitteretur, dixisse quendam Verrem esse non longè
à Tempsa: quam valdè vniuersi admurmurarint
quam palam principes contradixerint. Et is tot cri-
minibus, testimonijsque conuictus, in eorum tabel-

lis

ipsem sibi aliquam ponit, quorum omnium palam
cula incognita, voce damnatus est? Esto: nihil ex
ficiorum bello, aut suspicione belli laudis adep-
us est: quod neque bellum eiusmodi, neque belli
periculum fuit in Sicilia, neque ab isto prouisum est,
ne quod esset. At verò contra bellum prædonum
dissem habuit ornatam: * diligentiamque singula-
rem itaque isto prætore, præclarè defensa prouincia
est. Sic de bello prædonum, sic de classe Sicilienſi,
udices, dicam, vt hoc iam antè confirmem, in hoc
re genere omnes inesse culpas istius maximas a-
rumnæ, maiestatis * diminutæ, libidinis, crudelitatis.
Hæc dum breuiter expono, quæso vt feceris adhuc,
diligenter attendite. Rem naualem primum ita dico
esse administratam, non vti prouincia defenderetur;
sed vt classis nomine pecunia quæreretur. Superio-
rum prætorum consuetudo cùm hæc fuisset, vt na-
ues ciuitatibus, certusque numerus nautarum, mili-
tumque imperaretur: maximè, & locupletissimę ci-
uitati Mamertinę nihil horum imperauisti. ob * hanc
rem quid tibi Mamertini elam dederint pecuniæ,
postu * videbitur, ex ipsorum literis, & testibus quæ-
remus. nauem verò Cybeam maximam, triremis in-
star, pulcherrimam, atque ornatissimam, palam ædi-
ficatam sumptu publico, sciente Sicilia, per magi-
stratum senatumque Mamertinum tibi datam do-
natamque esse dico. hæc nauis onusta præda Sicilien-
si, cum ipsa quoque esset ex præda, simul cum iste
decederet, appulsa Veliam est, cum plurimis rebus,
& iis quas ante Romam mittere cum cæteris furtis
uolui, quòd erant charissimæ, maximèq; eum dele-
ctabant. Eam nauem nuper egomet vidi Veliæ, mul-
tiq; alij viderunt, pulcherrimam, atq; ornatissimam
in litore. quæ quidem omnibus, qui eam aspexerant
prospere rare iam exilium, atq; explorare fugam do-
mini videbatur. Quid mihi hoc loco respondebis;
nisi fortè id, quod tametsi probari nullo modo po-

test? tamen dici quidem in iudicio de pecunijs repetundis necesse est: de tua pecunia constare edificatam esse eam nauem. Aude hoc saltem dicere, quod necesse est. noli metuere, Hortesi, ne quæram, qui lieuerit ædificare nauem senatori. antiquæ sunt istæ leges, & mortuæ, quemadmodum tu soles dicere, quæ vetant. fuit ista respub. quondam, fuit ista seueritas in iudicijs, vt istam rem accusator in magnis criminibus obijciendam putaret. Quid enim tibi naue opus fuit, cui si quo publicè proficiscere, & præsidij, & victuræ causa, sumptu publico nauigia præberenturi priuatim autem nec proficisci quoquam potes, nec accersere res transmarinas ex ijs locis, in quibus tibi habere, mercari non licet. Deinde cuiquonam contra leges parasti? valeret hoc crimen in illa veteri seueritate, ac dignitate reip. nunc non modo te hoc crimine non arguo; sed ne illa quidem communi vsurpatione reprehendo. Putemò tu tibi hoc nunquam criminosum, nunquam inuidiosum fore putasti, celeberrimo loco palam ædificari onerariam nauem in ea prouincia, quam tu cum imperio obtinebas? Quid eos loqui, qui videbant, quid existimare eos, qui audiebant, arbitrabare? inanem te nauem esse in Italiam deducturi? nauicularia te, cum Romani veniisses, esse facturi? ne illud quidem quisquam poterat suspicari, te habere in Italia maritimum fundum, & ad fructus deportandos onerariam nauem comparare, eiusmodi de te voluisti sermonem esse omnium palam vt loquerentur, te illam nauem parare, quæ prædam ex Sicilia deportaret, & quæ ad ea furta, quæ reliquisses, commeareti Verùm hæc omnia si doces nauem de tua pecunia ædificatam, remitto, atque concedo, sed hoc homo amentissime non intelligis prope re actione ab istis ipsis Mamertinis tuis laudatoribus esse sublatam? Nam dixit Heius princeps ciuitatis, princeps istius legationis, quæ ad tuam laudationem missa

ssa est, nauem tibi operis publicis Mamertinorũ ædificatam, eiq; faciendæ senatorem Mamertinum publicè præfuisse. Reliqua est materies. hanc illeginis, vt ipsi dicunt (tametsi tu negare non possis) publicè, quod Mamertini materiem non habẽt imperauisti. Si & ex quo fit nauis, & qui faciunt, imperio tibi tuo, non precio præsto fuerunt; vbi tandem isthuc latet, quod tu de tua pecunia dicis impensum? At Mamertini in tabulis nihil habent. primũ video potuisse fieri, vt ex ærario nihil darẽt (etenim vel Capitolium, sicut apud maiores nostros factũ est publicè) gratis coactis fabris, operisq; imperatis ædificari, atq; effici potuit) deinde id quoq; perficio, quod & ostendam cum istos produxero, ipsum ex literis multas pecunias isti erogatas in operum locationes falsas atq; inanes esse perspicetas. Nam illud minime mirum est, Mamertinos, à quo summum beneficium acceperant, quem sibi amicissimum, quã populo Romano esse cognouerant, eius supini literis suis peperciſſe. Sed si argumento est Mamertinos pecunias tibi nõ dedisse, quia scriptũ non habent; sit argumento tibi gratis constare nauem, quia, quid emeris, aut quid locaueris, scriptum proferre non potes. At enim idcirco nauẽ Mamertinis non imperasti, quod sunt fœderati. dij approbent. habemus hominem in specialium manibus educatũ, vnum præter cæteros in publicis religionibus fœderum sanctum, & diligentem. omnes, qui ante te prætores fuerunt, dedantur Mamertinis, quod ijs nauem contra pactionem fœderis imperarint. Sed tamen tu sancte homo, ac religiose, cur Tauromenitanis item fœderatis nauem imperasti? an hoc probabis, in æqua causa populorum sine pretio varium ius, & disparé cõditionẽ fuisse? Quid si eiusmodi esse hæc duo fœdera duorũ populorum, iudices, doceo, vt Tauromenitanis nominatim cautũ & exceptũ sit fœdere, ne nauẽ dare debeãt: Mamertinis

in ipso fœdere sanctum, atq; perscriptum sit, vt nauem dare necesse sit? istum autem contra fœdus & Tauromenitanis imperasse, & Mamertinis remisisse? num cui dubium poterit esse, quin, Verre prætore, plus Mamertinis Cybea, quàm Tauromenitanis fœdus opitulatum sit? Recitentur fœdera. isto igitur tuo quemadmodum ipse prædicas, beneficio, vt res indicat, pretio atque mercede, minuisti maiestatem * populo Rom. minuisti auxilia reip. minuisti copias maiorum virtute ac sapiétia comparatas: sustulit ius imperij, conditionem sociorum, memoriam fœderis. Qui ex fœdere ipso nauem vel vsque ad Oceanum, si imperassemus, sumpta, periculoque suo armatam, atque ornatam mittere debuerunt, ne in freto ante sua tecta & domus nauigarent, ne sua mœnia portusque defenderent, pretio abs te in fœderis, & imperij condicionem * emerunt. Quid censetis in hoc fœdere faciundo voluisse Mamertinos impẽdere laboris, operæ, pecuniæ, ne hic bremis ascriberetur, si id vllo modo possent à nostris maioribus impetrare? nam cum hoc munus * imperaretur tam graue ciuitati, inerat nescio quo modo in illo fœdere societatis quasi quædam nota seruitutis. Quid tum recentibus suis officijs, integra re, nullis populi Rom. difficultatibus à maioribus nostris fœdere assequi non potuerunt; id nunc nullo nouo officio suo, tot annis post, iure imperij nostri quotannis vsurpato ac semper retento, summa in difficultate nauiũ à C. Verre pretio assecuti sunt. An non hoc solum assecuti, ne nauẽ darent: ecquem nautam, ecquẽ militem, qui aut in classe, aut in præsidio esset, te prætore per triennium Mamertini dederunt? Deniq; cum ex senatusconsulto, itemq; ex lege Terentia, & Cassia frumẽtum æquabiliter emi ab omnibus Siciliæ ciuitatibus oporteret; id quoq; munus leue, atque commune Mamertinis nõ remisisti. Dices frumentũ Mamertinos non debere. quo-

modo

modò non debere? an, vt ne venderentur non enim hoc genus frumenti ex eo genere, quod exigeretur, sed ex eo, quod emeretur, Te igitur, autore, & interprete, ne foro quidem & commeatu Mamertinis populum Ro. iuuare debuerant. Quæ tandem ciuitas fuit, quæ deberet? qui pubicos agros arant, eius est quid ex lege censoria dare debeant, cur ijs quidquã præterea ex alio genere imperauisti? Quid decumæ? nũquid præter singulas decumas ex lege Hieronica debent? cur ijs quoq; statuisti, quanti ex hoc genere frumenti empti darentur qui sunt immunes? ij certe nihil debent. at ijs non modo imperasti, verum etiam; quo plus darent quàm poterant, hæc sexagena millia modiũ, quę Mamertinis remissa, addidisti. Neq; hoc dico, cæteris nõ recte imperatum esse. Mamertinis, qui erant in eadẽ causa, & quibus superiores omnes prætores item vt cæteris, imperarant; pecuniamque ex senatusconsulto, & ex lege dissoluerant, his dico non recte remissum; ij vt hoc beneficium quemadmodum dicitur, trabali clauo figerent, cũ consilio causam Mamertinorũ cognoscit? & de consilij sententia Mamertinis se frumentum non imperare pronuntiat. Audite decretum mercenarij prætoris ex ipsius commentario, & cognoscite, quanta in scribendo grauitas, quanta in constituendo iure sit auctoritas. Recita* commentarium. Libenter ait se facere: itaq; perscribit. Quid si hoc verbo non esset vsus. libenter? nos videlicet inuitum te quæstum facere putaremus? Ac de consilij sententia, præclarum recitari consilium iudices audistis. vtrum vobis consilium recitari tandem prætoris videbatur, cum audiebatis nomina? an prædonis improbissimi societas, atq; comitatus? an fœderũ interpretes societatis pactores, religionis auctores. nunquam in Sicilia frumentum publicè est emptum, quin Mamertinis pro portione imperaretur, ante quàm hoc delectum, præclarũq;

consilium isto dedit, vt ab his nummos acciperet, ac sui similis esset. Itaque tantum valuit istius decreti auctoritas, quātum debuit eius hominis, qui à quibus frumentum emere debuisset, ijs decretum vendidisset. Nam statim L. Metellus, vt isti successit, ex C. Sacerdotis & Sext. Peducei instituto, ac literis, frumentum Mamertinis imperauit. tum illi intellexerunt, se id, quod à malo auctore emissent, diutius obtinere non posse. Age porro tu, qui te tam religiosum existimari voluisti interpretem fœderum, cur Tauromitanis frumentum, cur Netinis imperasti? quarum ciuitatum vtraque fœderata est, ac Netini quidem sibi non defuerūt. nam simulac pronuntiasti libenter te Mamertinis* quidem remittere; te adierunt, & eandem suam causam fœderis esse docuerunt. tu aliter decernere eadem in causa non potuisti pronincias Netinos frumentum dare non oportere: & ab his tamen exigis. Cedo mihi, isdem prætoris literas, & rerum* decretarum frumenti imperati, & rerum decretarum iudici expi. Quid potius in hac tanta, ac tam turpi inconstantia suspicari possumus, iudices, quàm id, quod necesse est, aut illi à Netinis pecuniam, cum posceret, non datam: aut id esse actum, vt intelligerent Mamertini, bene se apud istum tam multa pretia ac merces collocasse, cum idem alij iuris ex eadem causa non obtinerent? Hic mihi etiam audebit mentionem facere Mamertinæ laudationis? in qua quām multa sint vulnera, quis est vestrum, iudices, quin intelligat? * primum in iudicijs, qui decem laudatores dare non potest, honestius est ei, nullum dare, quàm illum quasi legitimum numerum consuetudinis non explere. tot in Sicilia ciuitates sunt, quibus tu per triennium præfuisti; arguunt cæteræ: pauca, & paruæ metu repressæ silent: vna laudat. hoc quid est, nisi intelligere, quid habeat vtilitatis vera laudatio? sed tamen ita, Verres, prouinciæ præfuisti, vt

in hac vilitate necessario tibi sit carendum. Deinde id quod alio loco ante dixi, quæ est ita tandem laudatio, cuius laudationis legati principes, & publicè tibi nauē ædificatam, & priuatim se ipsos abs te spoliatos, expilatosque esse dixerunt? Postremo quid aliud isti faciunt, cum te soli ex Sicilia laudant, nisi testimonio nobis sunt, te omnia sibi esse largitum, quæ tu de rep. nostra detraxeris? Quæ colonia est in Italia tam bono iure? quod tam immune municipium, quod per hoc annos tam commoda vacatione sit vsum omnium rerum, quàm Mamertina ciuitas per triennium? soli ex fœdere quod debuerunt, non dederunt: soli, isto prætore omnium rerum immunes fuerunt: soli, in istius imperio in ea conditione vitæ fuerunt, vt populo Rom. nihil darent, Verri nihil denegarent. Verum vt ad classem, quo ex loco sum digressus, reuertar, accepisti à Mamertinis nauem contra legem; remisisti contra fœdera. ita in vna ciuitate bis improbus fuisti: cum & remisisti, quod non oportebat; & accepisti, quod non licebat, exigere te oportuit nauem, quæ contra prædones; non quæ cum præda nauigaret: quæ defenderet, ne prouincia spoliaretur; non * quæ nouæ prouinciæ spolia portaret. Mamertini tibi & vrbem, quo furta vndique portares, & nauem qua exportares, præbuerunt illud tibi oppidum receptaculum prædæ fuit: illi homines testes, custodesque furtorum: * illi tibi & locum furtis, & furtorum veticulum comparauerunt. Itaque ne tum quidem, cum classem auaritia, ac nequitia tua perdidisti, nauem Mamertinis imperare ausus es: quo tempore in tota inopia nauium tantaque calamitate prouinciæ, etiamsi precario essent rogandi; tamen ab his impetrare tur. reprimebat enim tibi & imperandi vim, & rogandi conatum præclara illa non populo Ro. reddita biremis, sed prætori donata Cybea. ea fuit merces imperij, auxilij, iuris, consuetudinis,

fœderis. Habetis vnius ciuitatis firmum auxilium amissum, ac venditum pretio, cognoscite nunc nouam prædandi rationem, ab hoc primum excogitatam. Sumptum omnem in classem frumento stipendio, cæterisque rebus, suo quoque nauarcho ciuitas semper dare solebat. is neque vt accusaretur à nautis committere audebat; & ciuibus suis rationem referre debebat: * ille in omni negotio, non modo labore, sed etiam periculo suo versabatur. Erat hoc, vt dico, factitatum semper, nec solum in Sicilia, sed in omnibus prouincijs etiam in sociorum, & Latinorum stipendio, ac sumptu; tum cum illorum auxilijs vti solebamus. Verres post imperium constitutum primum imperauit, vt ea pecunia omnis à ciuitatibus sibi annumeraretur: vt is eam pecuniam tractaret, quam ipse præfecisset, cui potest esse dubium, quamobrem & omnium consuetudinem veterem primus immutaris, & tantam vtilitatem per alios tractandæ pecuniæ neglexeris, & tantam difficultatem cum crimine, molestiam cum suspicione susceperis? Deinde alij quæstus instituuntur ex vno genere nauali; videre quam multi accipere à ciuitatibus pecunias, ne nautas darent: præterea certo missos facere nautas: missorum omne stipendium lucrari: reliquis quod deberet, non dare. Hæc omnia ex ciuitatum testimonijs cognoscite. Recita testimonia ciuitatum. Hunccine hominem? hæccine impudentiam iudices? hanccine audaciam? ciuitatibus pro numero militum pecuniarum summas describere, * certum pretium sexcentenos nummos nautarum missioni constituere: quos qui dederat comeatum totius æstatis abstulerat: idque & nautæ nomine pro stipendio, frumentoque acceperat; lucrabatur. itaque quæstus duplex, vnius missione fiebat. Atque hæc homo amentissime in tanto prædonum impetu, tantoque periculo prouinciæ sic palam faciebat, vt & ipsi prædones scirent,

&

tota prouincia testis esset. Cum propter istius hanc tantam auaritiam, nomine classis esset in Sicilia, re quidem vera naues inanes, quæ prædã præ-rent, non quæ prædonibus metum afferrent? tamen, cum P. Cesecius & P. Tadius decem nauibus his simplenis nauigarent; nauem quandam piratarum præda refertam non ceperunt, sed abduxerunt onerariã planè captam, atque depressam. Erat ea nauis plena iuuentutis formosissimæ, plena argenti facti atque signati, multa cum stragula veste. Hęc vna nauis à classe nostra non capta est, sed inuenta ad Megaridem: qui locus est non longè à Syracusis, quod vbi isti nuntiatum est, tametsi * noctu cũ mulieribus iacebat ebrius; erexit se tamen, & statim quæstori, legatoq; suo custodes misit complures, vt omnia sibi integra quàm primum exhiberẽtur. Appellitur nauis Syracusas: exspectatur ab omnibus: supplicium sumi de captiuis putatur. iste quasi prædã sibi aduectã, non prædonibus captis: si qui senes aut deformes erant, eos in hostium numero ducit? qui aliquid formæ, ætatis, artificijq; habebant, abducit omnes: nonnullos scribis suis, filio, cohortiq; distribuit: symphoniacos homines sex cuidã amico suo Romam muneri misit. nox illa tota exinanienda naui consumitur. Archipiratam ipsum videt nemo, de quo supplicium sumi oportuit: hodieque omnes sic habent persuasum (quod eius sit, vos coniectura quoq; assequi debetis) istum clam à piratis ob hunc archipiratam pecuniam accepisse. Cõiectura bona est. iudex esse bonus nemo potest, qui suspicione certa non mouetur. hominẽ nostis, consuetudinemque omnium tenetis: qui ducem prædonum, aut hostium ceperit, quàm libẽter cum palam, ante oculos omnium esse patiatur. Hominem in tanto conuentu Syracusis vidi neminem, iudices, qui archipiratam captum vidisse se diceret; cum omnes, vt mos est, vt solet, fieri, cũ currerẽt, quærerent, videre cuperẽt.

Quid accidit, cur tãtopere iste homo occultaretur, vt eum ne casu quidem quisquam aspicere posset? * erant homines maritimi, Syracusis, qui cum * sæpe istius ducis nomen audissent, cum eum sæpe timuissent, cum eius cruciatu atque supplicio, pascere oculos, animumque exaturare vellent: potestas aspiciendi nemini facta est. Vnus plures prædonum duces viuos cœpit P. Seruilius quàm omnes antea. Eequando igitur isto fructu quisquam caruit, vt videre piratam captum non liceret? At contra, quacunque iter fecit, hoc iucundissimum spectaculum omnibus vinctorũ, captorumq; hostium præbebat. Itaq; concursus vndiq; fiebant, vt non modo ex his oppidis, qua ducebantur, sed etiam ex finitimis videndi causa conuenirent. Ipse autem triumphus quamobrem omnium triumphorum gratissimus populo Rom. fuit atque iucundissimus? quia nihil est victoria dulcius: nullum est autem testimonium victoriæ certius, quàm quos sæpe metueris; eos te victos ad supplicium duci videre. Hoc tu quamobrem non fecisti? quamobrem ita iste pirata * celatus est, quasi eum * aspicere nefas esset; quamobrem supplicium non sumpsisti? quàm ob causam hominem reseruasti? ecquem audisti in Sicilia antea captum archipiratam, qui non securi percussus sit? vnum eodo auctorem tui facti: vnius profer exemplum. viuũ tu archipiratam seruabas, quem per triumphum, credo. quem ante currum tuum duceres, neq; enim quidquam erat iam reliquum, nisi vt classe populi Rom. pulcherrima amissa, prouinciaque lacerata, triumphus naualis tibi decerneretur. Age porro, custodiri ducem prædonum nouo more, quàm securi feriri omnium exemplo magis placuit. Quæ sunt istæ custodiæ? apud quos homines? quemadmodum est asseruatus? Latomias Syracusanas omnes audistis, plerique nostis. opus est ingens, magnificum regum ac tyrannorum: totum est ex saxo in miran-

dam

dinē altitudinem depresso, & multorū operis penitus excisō, nihil tam clausum ad exitus, nihil tam septum undiq;, nihil tam tutum ad custodias nec fieri, nec cogitari potest. in has Latomias, si qui publicè custodiēdi sunt, etiam ex cæteris oppidis Siciliæ deduci imperantur. Et quod multos captiuos ciues Iaconiecerat, & quod eodem cęteros piratas cōmodi imperarat; intellexit, si hunc subditicium architectum in eandem custodiam dedisset; fore vt à multis illis in Latomijs verus ille dux quæreretur. itaque hominem huic optimæ, tutissimęq; custodiæ non audet committere. denique Syracusas totas tinet: mandat hominem: quo? Lilybæum fortasse. video: tamen homines maritimos non plane reformidat. minimè, iudices. Panormum igitur audio. quāquam Syracusis quoniam in Syracusano captus erat, maxime, si minus supplicio, affici, at custodiri oportebat. ne Panormum quidem. Qui igitur? quo putatis? ad homines à piratarum metu, & suspicione alieniſſimos, à nauigando rebusq; maritimis remotissimos, ad Centuripinos, homines maxime mediterraneos, summos aratores, qui nomē nunquam audissent maritimi prædonis; vnū re prætore horruissent Apronium terrestrem archipiratam. Et, vt cuiuis facile perspiceret, id ab isto actū esse, vt ille suppositus facile & libēter se illū, qui non erat, esse simularet imperat Centuripinis, vt is victu, cæterisq; rebus quā liberalissime, commodissimeq; habeatur. Interea Syracusani homines periti, & humani, qui non modo ea, quæ perspicua essent, videre, verum etiam occulta suspicari possent; habebāt rationem omnes quotidie piratarum, qui securi ferirentur: quām multos esse oporteret, ex ipso naufragio, quod erat factum sex remorum numero, coniciebant. Ille, quod omnes, qui artificij aliquid habuerant, aut formæ, remouerat, atque abduxerat; reliquos si, vt cōsuetudo est, vniuersos ad palum alligasset, cla-

morem populi fore suspicabatur; cum tanto plures abducti essent, quàm relicti. propter hanc causam cum instituisset alios alio tempore producere; tamen in tanto conuentu nemo erat, quin rationem, numerumque haberet, & reliquos non desideraret solum, sed etiam poscceret, & flagitaret. Cum maximus numerus deesset; tum iste homo nefarius in totum locum, quos domum suam de piratis abduxerat, substituere, & supponere cœpit ciues Romanos; quos in carcerem antea coniecerat. quorum alios Sertorianos milites fuisse insimulabat, & ex Hispania fugientes ad Siciliam appulsos esse dicebat: alios, qui à prædonibus erant capti, cum mercaturas facerent, aut aliam ob causam nauigarent, sua voluntate cum piratis fuisse arguebat. Itaque alij ciues Rom. ne cognoscerentur, capitibus obnolutis è carcere ad palum, atque ad necem rapiebatur: alij cum à multis ciuibus Rom. recognoscerentur, ab omnibus defenderentur; securi feriebantur. Quorum ego de acerbissima morte, crudelissimoq; cruciatu dicam, cum eum locum tractare cœpero; & ita dicam, vt si me in ea quærimonia, quàm sum habiturus, de istius crudelitate, & de ciuium Rom. indignissima morte, non modo vires, verum etiam vitam deficiat, id mihi præclarum & iucundum putent. Hæc igitur est gesta res, hæc victoria præclara. myoparone piratico capto, dux liberatus, symphoniaci Romam missi, formosi homines, & adolescentes, & artifices domum abducti: in eorum locum, & ad eorum numerum ciues Rom. hostilem in modum cruciati, & necati: omnis vestis ablata; omne aurum, & argentum & ablatum, & auersum. At quemadmodum ipse sese induit priore actione, qui tot dies tacuisset, repente in M. Annij hominis splendidissimi testimonio cum is ciues Rom. dixisset, & archipiratam negasset securi esse percussum, exiuit conscientia sceleris, & furore ex maleficijs

concepto

mecepto excitatus: dixit se, quod scires sibi crimini
dum iri, pecuniâ accepisse, neq; do vero archipira-
ta: simplisse supplicia; ideo securi non percussis,
& domi esse apud sese archipiratas dixit duos. O
clementiam populi Rom. seu potius patientiam mi-
ram, ac singularē, ciuem Ro. securi esse percussum,
& unus eques Ro. dicit taces. archipiratam negat
licere. fit in eo gemitus omnium, & clamor: cum
tamen à præsenti supplicio tuo se cōtinuit populus
Rom. & repressit, & salutis tuæ rationem iudicum
fidei tati reseruauit. Qui sciebas tibi crimini da-
ri iri? quamobrem sciebas? quamobrem etiam
suspicabare? inimicum habebas neminem. si habe-
bas tamen non ita vixeras, vt metum iudicij propo-
situm habere deberes. An te, id quod fieri solet, cō-
scientia timidum, suspiciosumque faciebat: qui igi-
tur, cum esses cum imperio, iam tum iudiciū & cri-
men horrebas: reus cū tot testibus coarguare. potes
de damnatione dubitare? Verum si crimen hoc me-
mebas, ne quis abs te suppositum esse diceret, qui
pro archipirata securi ferirētur; vtrum tandem ti-
bi ad defensionem firmius fore putasti, in iudicio,
coactu, atq; efflagitatu meo producere, ad ignotos,
tanto post, cum, quem archipiratam esse diceres, an
recentem, Syracusis apud notos, inspectante Sicilia
pene tota, securi ferire? vide, quid interfit, vtrum
faciendum fuerit. in illo reprehensio nulla esse po-
tuit: hic defensio nulla est itaque illud semper om-
nes fecerunt: hoc quis ante te, quis præter te fecerit.
quæro. Piratam viuum tenuisti. quem ad finem?
dum cum imperio fuisti. quamobrem? quam ob
causam? quo exemplo? cur tamdiu? cur inquam ci-
uibus Romanis, quos pirata ceperat, securi statim
percussis, ipsis piratis lucis vsuram tam diuturnam
dedisti? Verum esto. fac tibi illum liberum omne
tempus, * quod cum imperio fuisti: etiamne priua-
tus, etiamne reus, etiamne pene damnatus, hostium

duces priuata in domo retinuisti? Vnum, alterum mensem, prope annum: denique domi tuæ piratæ, à quo tempore capti sunt, quoad per me licitum est, fuerunt, hoc est, quoad per M. Acilium Glabrionem licitum est, qui postulant me, produci, atque in carcerem condi imperauit. Quod est huiusce rei instituta consuetudo? quod exemplum? hostem acerrimum, atque infestissimum populi Romani ac potius communem hostem gentium, nationumque omnium, quisquam omnium mortalium priuatus intra mœnia domi suæ retinere poterit? Quid si pridie, quàm à me tu coactus es confiteri, ciuibus Romanis securi percussis prædonum ducem viuere, apud te habitare: si, inquam, pridie domo tuæ profugisset, si aliquam manum contra populum Romanum facere potuisset: quid diceres? apud me habuerim: mecum fuit: ego illum ad iudicium meum, quo facilius crimen inimicorum diluere posset, viuum atque incolumem reseruaui. Itane verò tu tua pericula communi periculo defendes? tu supplicia, quæ debentur hostibus victis, ad tuum, non ad populi Romani tempus conferes? populi Romani hostis priuatis custodijs asseruabitur? At etiam qui triumphant, eoque diutius viuos hostium duces seruant, vt his per triumphum ductis pulcherrimum spectaculum, fructumque victoriæ populus Romanus percipere possit: tamen cum de foro in Capitolium currum flectere incipiunt, illos duci in carcerem iubent: idemque dies & victoribus imperij, & victis vitæ finem facit.* Et nunc credo esse dubium, quin tu id commissurus non fueris? præsertim, cum statuisses, vt ais, tibi causam esse dicendam, vt ille archipirata non potius securi feriretur, quàm quod erat ante oculos positum, tuo periculo viueret. Si enim esset mortuus, tu qui crimen aisti metuisse, quæro, cui probares? cum constaret, ipsum Syracusis à nullo visum esse Archipiratam, ab omnibus,

ta desideratum: cum dubitaret nemo, quin abs te pecunia liberatus esset: cum vulgo loquerētur, suppositum in eius locum, quem pro illo probare vellet, tute falsus esses, te id crimē tanto ante meditatum? si eum diceres esse mortuum, quis te audiret? qui nūc cum viuum istum nescio quem produces, tamen te irrideri vides. Quid, si aufugisset? si vincla rupisset? ita vt Nico ille nobilissimus pirata fugit, quem P. Seruilius, qua felicitate ceperat, eadem reperauit, quid diceres? Verum hoc erat: si ille senex verus archipirata securi percussus esset, pecuniam illam non haberes: si hic falsus esset mortuus, aut profugisset, non esset difficile alium in suppositi locum supponere. Plura dixi, quàm volui, de illo archipirata, & tamen ea quę certissima sunt huius criminis argumenta, prætermisi, volo enim mihi totum esse crimen hoc integrum. est certus locus, certa lex, certum tribunal, quo hoc referetur. Hac tanta præda auctus, mancipijs argento, veste locupletatus nihilo diligentior ad classem ornandam, milites reuocandos: alendosque esse cœpit: cum ea res non solum prouinciæ saluti, verum etiam ipsi prædę esse posset. Nam æstate summa, quo tempore cæteri prætores obire prouinciam, & circumcursare consueuerunt, aut etiam in tanto prædonum metu, & periculo ipse nauigare: eo tempore ad luxuriam, libidinesque suas domo sua regia, quæ Regis Hieronis fuit, qua prætores vti solent, contentus non fuit, tabernacula, quemadmodum cōsueuerat temporibus æstiuis, quod antea iam demonstraui, carbaseis intēta velis collocari iussit in littore: quod est littus in insula Syracusis post Arethusæ fontem, propter ipsum introitum, atque ostium portus amœno sane & ab arbitris remoto loco. Hic dies æstiuos sexaginta prætor populi Rom. custos, defensorque prouinciæ sic vixit, vt muliebria quotidie conuiuia essent, vir accumberet nemo, præter ipsum & prætex-

tatum filium tametsi recte sine exceptione dicerem virum, cum isti essent, neminem fuisse : nemo tam etsi libertus Timarchides adhibebatur mulieres autem nuptæ nobiles præter vnam vxorem Isidori filiam, quam iste propter amorem à Rhodio tibicine abduxerat, Pippa quædam vxor Aeschrionis Syracusani. de qua muliere plurimi versus qui in istius cupiditatem facti sunt, tota Sicilia percelebratur : erat & Nice facie eximia vt prædicatur, vxor Cleomenis Syracusani. hæc Cleomenes vir amabat veruntamen huius libidini aduersari nec poterat, nec audebat : & simul ab isto domus, beneficijsque plurimis deuinciebatur illo autem tempore iste, tametsi ea est hominis impudentia, quam nostis, præ tamen cum vir esset Syracusis, vxorem eius parum poterat animo soluto ac libero * tot in acta dies secum habere. itaque excogitat rem singularem naues, quibus legatus præfuerat, Cleomeni tradit classi populi Ro. Cleomenem Syracusanum præfici iubet atque imperat. hoc eo facit, vt ille non solum abesset à domo cum, cum nauigaret : sed etiam libenter cum magno honore, beneficioque abesset. ipse autem remoto, atque ablegato viro, non liberius quam ante (quis enim vnquam istius libidini obstitit ?) sed paulo solutiore tamen animo secum illam haberet, si non tanquam virum, at tanquam æmulum remouisset. Accipit naues sociorum, atq; amicorum Cleomenes Syracusanus. Quid primum aut accusem aut quærar, iudices ; Siculone homini legati, quæstoris, prætoris denique potestatem, honorem auctoritatem dari ; Si re impediebat alia cõmunium, mulierumque occupatio : vbi quæstores ? vbi legati ? vbi ternis denarijs æstimatũ frumentum ? vbi muli ? vbi tabernacula ? vbi tot tantaque ornamenta magistratibus & legatis à senatu populoque Rom. permissa & data ? denique vbi præfecti & tribuni tui ? si ciuis Rom . dignus isto negotio nemo

ne fuit, quid ciuitates, quæ in amicitia, fideque populi Rom. perpetuo manserant? vbi Segestana? vbi Centuripina ciuitas, quæ tum officijs, fide, vetustate, tum etiam cognatione populi Ro. nomen attingunt? O dij immortales! quid si harum ipsarum ciuitatum militibus, nauibus, nauarchis, Syracusanis Cleomenes iussus est imperrare? non omnis honor ab isto dignitatis, æquitatis, officijque sublatus est? quod in Sicilia bellum gessimus, quin Centuripinis socijs, Syracusanis hostibus vteremur atque hæc omnia ad memoriam vetustatis, non ad contumeliam ciuitatis referri volo. Itaque ille vir clarissimus, summusq; imperator M. Marcellus, cuius virtute captæ misericordia conseruare sunt Syracusæ, habitare in ea parte vrbis, quæ insula est, Syracusanum neminem voluit. hodie inquam Syracusanum in ea parte habitare non licet. est enim locus, quem vel pauci possunt defendere committere igitur eum nó fidelissimis hominibus noluit: simul quod ab illa parte vrbis nauibus aditus ex alto est, quamobrem qui nostros exercitus sæpe excluserant, ijs claustra loci committenda nó existimauit. Vnde quid interest inter tuam libidinem, maiorumq; auctoritatem: inter amorem furoremque tuum, & illorum consilium, atq; prudentiam illi aditum littoris Syracusanis ademerunt: tu maritimum imperium concessisti illi habitare in eo loco Syracusanum, quo naues accedere possent, noluerunt: tu classi & nauibus Syracusarum præesse voluisti. quibus illi vrbis suæ partem ademerunt, ijs tu nostri imperij partem dedisti: &, quorum sociorum opera Syracusani nobis dicto audientes sunt; eos Syracusanis dicto audientes esse iussisti. Egreditur Centuripina quadriremi Cleomenes è portu: sequitur Segestana nauis Tyndaritana, Herbitensis, Heracliensis, Apolloniensis, Haluntina, præclara classis in speciem, sed inops & infirma propter dimissionem propugnatorum,

atque remigum. tamdiu imperio suo classem illa prætor diligens vidit, quamdiu conuinium eius flagitiosissimum præteruecta est. ipse autem, qui vitia multis diebus non esset, tum se tamen in conspectu nautis paulisper dedit. stetit soleatus prætor populi Rom. cum pallio purpureo, tunicaque talari, mulercula nixus in littore. Iam hoc ipsum istum vestitum Siculi ciuesque Romani permulti sæpe viderunt. Postea quam paulum prouecta classis est, & Pachynum quinto die denique appulsa est: nauta fame coacti, radices palmarum agrestium, quarum erat in illis locis, sicut in magna parte Siciliæ, multitudo colligebant; & his miseri perditique alebãtur. Cleomenes autem, qui alterum se Verrem cum luxuria, atque nequitia, tum etiam imperio putaret, similiter totos dies, in littore tabernaculo posito perpotabat. Ecce autem repente, ebrio Cleomene, cursu entibus cæteris nuntiatur, piratarum naues esse in portu Ediſſe. nam ita is locus nominatur. nostra autẽ classis erat in portu Pachyni. Cleomenes, autem quod erat terrestre præsidium non re, sed nomine sperabat ijs militibus, quos ex eo loco deduxisset, explere se numerum nautarum, & remigum posse. reperta est eadem istius hominis auarissimi ratio in præsidijs, quæ in classibus. nam erant perpauci reliqui; cæterique dimissi. princeps Cleomenes in quadriremi Centuripina malum erigi, vela fieri, præcidi anchoras imperauit: & simul, vt se cæteri sequerentur, signum dari iussit. hæc Centuripina nauis erat incredibilis celeritate velis. nam scire, isto prætore, nemo poterat, quid quæque nauis remis facere posset: etsi in hac quadrimi propter honorem & gratiam Cleomenis minime multi remiges, & milites deerant. Euolarat iam è conspectu ferè fugiens quadriremis, cum etiam tunc cæteræ naues suo in loco moliebantur. Erat animus in reliquis, quanquam erant pauci, quoquo modo sese res habebat,

pugnare tamen se velle clamabant: & quod reliquum vitæ virumque fames fecerat, id ferro potius reddere volebant. Quod si Cleomenes tam tanto ante fugisset, aliqua tamen ad resistendum ratio fuisset. erat enim sola illa nauis constrata, ita magna, vt propugnaculo ceteris posset esse. Sed in prædonum pugna versatetur, vrbis instar fuisse, inter illos piraticos myoparones videretur. Sed nunc inopes relicti à duce, præfectoque classis eadem necessario eorum ceteris coeperant. Pedum versus, vt ipse Cleomenes, ita cæteri naufragio: neque ita tamen tam prædonum fugiebant aspectum, quam imperatorem sequebantur. Tam vt quisque in fuga postremus, ita * periculo princeps erat. postremam enim quamq; nauem piratæ primam adorabantur. ita prima Haluntinorum nauis capitur, cui præerat Haluntinus homo nobilis Philarchus: quem ab illis prædonibus Locrenses postea pecunia redemerunt: ex quo vos priore actione locupletem, eundemque cognouistis; deinde Apollonidis nauis capitur, & eius præfectus Apollonides occiditur. Hæc * dum aguntur, interea Cleomenes iam ad Pelorum litus peruenerat: iam se in terram è naui eiecerat, quadrirememq; in salo ad ancoram reliquerat. Reliqui præfecti nauium, cum in terram imperator exisset, cum ipsi neq; repugnare, neque manu effugere, vllo modo possent; appulsi ad Pelorum nauibus Cleomenem persequuntur. Tunc prædonum dux Heracleo, repente, præter spem, non sua virtute, sed istius auaritia, nequissimo victore, classem pulcherrimam populi Romani expulsam, & ejectam, cum primum aduesperascere, inflammari, incendique iussit. O tempus miserum atq; acerbum prouinciæ Siciliæ! ô casum illum multis innocentibus calamitosum, atque funestum! ô istius nequitiam, ac turpitudinem singularem! vna atque eadem nox erat, quę prętor amo-

ris turpissimi flamma, ac classis populi Rom. prædonum incendio conflagrabat. Afferetur nocte intempesta grauis huiusce mali nuncius Syracusas: currit ad prætorium, quo istum è conuiuio illo præclaro reduxerant paulo ante mulieres cum canum ac symphonia. Cleomenes, quanquam nox erat tamen in publico esse non audet. includit se domi: neque aderat uxor, quæ consolari hominem in malis posset. Huius autem præclari imperatoris ita erat inueterata domi disciplina, vt in re tanta, in tam graui nuntio nemo admitteretur, nemo esset, qui audiret, aut domo nentem excitare, aut interpellare vigilantem? Iam vero pe ab omnibus cognita consuetudine vrbe tota maxima multitudo non enim, sicut antea consuetudo erat, prædonum aduentum nemo cognoscebat ignis è specula sublatus, aut tumulo ad flamma ex ipso incendio nauium, & calamitatem acceptam, & periculum reliquum nuntiabat. Cum prætor quæreretur, & constaret ei neminem domi esse: fit ad domum eius cum clamore concursus, atq; impetus. Tum iste excitatus exit: audit rem omnem ex Timarchide; fugum sumit, lucebat iam fere: procedit in medium, vini, somni, stupri plenus. Excipitur ab omnibus eiusmodi clamore, vt ei, qui facere periculi similitudo, versaretur ante oculos. Hoc etiam maius videbatur, quod in odio simul multitudo hominum hæc erat maxima tum illius. Non commemorabantur, tum flagitiosa illa conuiuia: non appellabantur à multitudine mulieres nominatim, tum quærebatur, ex ipso potissimum tot tales conuiuas per quos nunquam villus esset, vbi fuisset, quid egisset: tum imperator ab isto præpositus Cleomenes flagitabatur: neque quidquam proprius est tam, quam vt illud Vticense exemplum de Hadriano trasferretur, Syracusas, vt duo sepulchra duorum prætorum improborum duabusq; in prouincijs constituerentur. verum habita est à multitudine ratio te-

poris,

ioris, habita est tumultus, habita etiam dignitatis cuiusmodi; communis: quod is est conuentus Syracusis ciuium Rom. vt non modò illa prouincia, verum etiam hac rep. dignissimus existimetur. Confirmant ipsi se, cùm is etiam tum semisomnis stupet: arma capiunt, totum forum atq; insulam, quę est vrbis magna pars, complent. Vnam illam solam nobem prædones ad Pelorum commorati, cùm frumentes etiam nostras naues reliquissent; accedere cipiunt ad Syracusas. qui videlicet sæpe audissent, ad esse pulchrius, quàm Syracusarum mœnia, ac portus: statuerant sese, si ea Verre prætore, non vidissent, nunquam esse visuros. ac primò ad illa extius prætoris accedùt, ipsam illam ad partem littoris, vbi le per eos dies tabernaculis positis, castra luxuriæ collocarat. quem, posteaquam inanem locum offenderunt, & prætorem commouisse. ex eo loco cafensenserunt; statim sine vllo metu in portum ipsum penetrare cœperunt. Cùm in portum dico insidi- (explanandum est enim diligentiùs eorum cauquoi locum ignorant) in vrbem dico, atque in vrs intimam partem venisse piratas. non enim porillud oppidum clauditur, sed vrbe portus ipse cinpus, & concluditur: non vt alluantur à mari mœ- extrema, sed influat in vrbis sinum portus. Hic prætore, Heracleo Archipirata cum quatuor myoronibus paruis ad arbitrium suum nauigauit. dij immortales. piraticis myoparo, cùm imnium populi Romani nomen, ac fasces essent Syculis, vsq; ad forum, & ad omnes vrbis crepidines ncelli: quo neque Carthaginiensium gloriosissimę dasset, cum maxime plurimum poterant, multis bellis pe conatus, vnquam aspirare potuerunt: neq; poRom. inuicta ante te prætorem gloria illa naulis, vnquam tot Punicis, Siculisq; bellis penetrare potuit: qui locus eiusmodi est, vt antè Syracusani in mœnibus suis, in vrbe, in foro hostem

armatum ac victorem, quam in portu vllam hostis nauem viderent. hic, te prætore, prædonum nauiculæ peruagatæ sunt, quo Athenienſium claſſis ſola poſt hominum memoriam c c c. nauibus vi, ac multitudine inuaſit: quæ in eo ipſo portu, loci ipſius portuſq; natura victa, atq; ſuperata eſt: hic primum opes illius ciuitatis victæ, comminutæ, depreſſæque ſunt: in hoc portu Athenienſium nobilitatis, imperij, gloriæ naufragium factum exiſtimatur. eo ne pirata penetranit, quo ſimul atq; adiſſet, non modò latere, ſed etiam à tergo magnam partem vrbis relinqueret? Inſulam totam præteruectus eſt: quæ eſt vrbis magna pars Syracuſis ſuo nomine, ac mœnibus. quo in loco maiores (vt antè dixi) Syracuſanum quenquam habitare venerunt: quod qui illam partem vrbis tenerent, in eorum poteſtate portum futurum intelligebant. At quemadmodum eſt peruagatus? radices palmarum agreſtium, quas in noſtris nauibus inuenerat, iaciebat, vt nomen ſtius improbitatem, & calamitatem Siciliæ poſſet cognoſcere. Siculoſne milites, aratorumne liberos, quorum patres tantum labore ſuo frumenti exarabant, vt populo Rom. totique Italiæ ſuppeditare poſſent: eoſne in inſula Cereris natos, vbi primum fruges inuentæ eſſe dicuntur, eo cibo eſſe viſos, à quo maiores eorum, cæteros quoque frugibus inuentis, remouerunt? Te prætore, Siculi milites palmarum ſtirpibus, prædones Siculo frumento alebantur. O ſpectaculum miſerum, atq; acerbum, Italiæ eſſe vrbis gloriam, populi Rom. nomen, hominum conuentum, atque multitudinem, piratica myoparoni! in portu Syracuſano de claſſe populi Rom. triumphum agere piratam, cum prætoris nouiſſimi, inertiſſimique oculos prædonum remiges pergerent. Poſteaquam è portu piratæ non modò aliquo affecti, ſed ſocietate exierunt; tum cœperunt quærere homines cauſam illius tantæ calamitatis.

dicere

dicere omnes, & palàm disputare, minimè esse mirandum, si militibus, remigibusque demissis, reliquis aestate, & fame perditis, praetore tot dies cum musiculis perpotante, tanta ignominia, & calamitas esset accepta. haec autem istius vituperatio, atq; infamia confirmabatur eorum sermone, qui à suis ciuitatibus illis nauibus praepositi fuerant: qui ex illo numero reliqui Syracusas classe amissa refugerant, dicebant, quos ex sua quisque naui missos sciret esse, res erat clara: neque solùm argumentis, sed etiam certis testibus istius audacia tenebatur. hoc certior fit, agi nihil in foro, & conuentu toto dicique hoc quaeri à nauarchis, quemadmodum classis esset amissa: illos respondere, & docere vnumquemq; missione remigum, fame reliquorum, Cleomenis timore, & fuga. Quod posteaquam iste cognouit, hanc rationem habere coepit. causam sibi dicendam esse statuerat iam antè, quam hoc vsu * veniret; ita vt ipsum priore actione dicere audistis. videbat illis nauarchis testibus, tantum hoc crimen sustinere se nullo modo posse. consilium capit primo stultum, verum tamen clemens: Cleomenem, & nauarchos ad se vocari iubet: veniunt. accusat eos, quod huiusmodi de se sermones habuerint rogat, vt id facere desistant: & in sua quisque naui dicat se tantum habuisse nautarum, quantum oportuerit, neq; quenquam esse demissum. Illi enim verò se ostendunt, quod veller, esse facturos. Iste nó procrastinat: aduocat amicos statim: quaerit ex his sigillatim, quot quisque nautas habuerit: respondit vnusquisque vt erat praeceptum. iste in * tabellas refert. obsignat signis amicorum: prouidens homo: vt contra hoc crimen, si quando opus esset, hac videlicet testificatione vteretur. Derisum credo esse hominem amentem à suis consiliarijs, & admonitum, haec ei tabellas nihil profuturas: etiam plus ex nimia praetoris diligentia suspicionis in eo crimine

futurum. Iam iste erat hac stultitia multis in rebus vsus, vt publicè quoque quæ vellet, in ciuitatum literis & tolli, * & referri iuberet: quæ omnia nunc intelligit sibi nihil prodesse, posteaquam certis literis, testibus, auctoritatibusque conuincitur, vbi hoc videt, illorum confessionem, testificationem suam, * tabellas sibi nullo adiumento futuras: init consilium, non improbi prætoris (nam id quidem esset ferendum) sed importuni, atq; amentis cuiusdam. statuit, si hoc crimen extenuare vellet (nam omninò tolli posse non arbitrabatur) nauarchos omnes testes sui sceleris vita esse priuandos. Ocurrebat illa ratio: quid Cleomeni fiet? poterone animaduertere in eos, quos dicto audientes esse iussi? missum facere eum, cui imperium, potestatem que permisi? poterone eos afficere supplicio, qui Cleomenem secuti sunt? ignoscere Cleomeni, qui secum fugere, & se consequi iussit? poterone in eos esse vehemens, qui naues manes non modò habuerunt, sed etiam apertas? in eum dissolutus, qui solus habuit constratam nauem, & minùs exinanitam? perat Cleomenes vnà. vbi fides? vbi exoratio? vbi dextræ, complexusque? vbi illud contubernium muliebris militiæ in illo delicatissimo littore? fieri nullo modo poterat, quin Cleomeni parceretur. Cleomenem vocat. dicit ei, se statuisse animaduertere in omnes nauarchos: ita sui periculi rationes esse, ac postulare. tibi vni parcam, & totius istius culpæ crimen, vituperationemq; inconstantiæ potius suscipiam, quam aut in te sim crudelis, aut tot, tam graues testes viuos, incolumesque esse patiar. agit gratias Cleomenes: approbat consilium dicit, ita fieri oportere. admonet tamen illud, quod ipsum fugerat, in * Philargum Centuripinum nauarchum non posse animaduerti. propterea quòd secum fuisset vna in Centuripina quadriremi. Quid ergo? iste homo ex eiusmodi ciuitate, adolescens nobilissimus

simul, cetis relinquatur? In præsentia, inquit Cleomenes, quoniam ita necesse est: sed post aliquid videbimus, ne iste nobis obstare possit. Hæc postea quia acta & constituta sunt, proditur iste repente à præconib. infamiatus scelere furore, ære dehinc tribunorum venit. Vacuam locum vocari iubet? qui nihil minus erant, nihil suspicarentur, statim accurrunt. Iste hominibus miseris, innocentibusque injici catenas imperat. implorare illi fidem populi Romani, & orare id faceret, rogare. cur iste hoc causæ diceret; quod claustra prædonibus prodidisset. Ite clamor, & admiratio populi, tantam esse in homine impudentiam, atque audaciam, vt aut alijs causam calamitatis attribueret, quæ omnis propter auaritiam ipsius accidisset: aut eum ipse prædonum socius putaretur, alijs proditionis crimen inferret: deinde, hoc quinto decimo die crimen esse natum, postquam classis esset amissa. Cùm hæc fierent, quærebatur, vbi esset Cleomenes? non quo illum ipsum, si vellent esse, quisquam supplicio propter illud facinus dignum putaret. nam quid Cleomenes facere potuit? cuius enim possum quenquam inuitum? quid inquam? magnopere potuit Cleomenes facere, illum auaritia naubus exanimis atque eum videret sedere ad latus prætoris, & ei nonnihil familiariter, vt solius erat insuauare, tum verò omnibus indignissimum visum est, homines honestissimos, electos ex suis ciuitatibus, in seruum atque in vinclis constitos, Cleomenem propter flagitiorum ac turpitudinis societatem familiarissimum esse prætori. apponitur his tamen accusator Natius Turpio quidam, qui C. Sacerdote prætore, innocentium damnatus est, homo bene appositus ad dicendum audaciam. quem ille in decumis, in frumentis captandis, in omni calumnia, percursorem habere solebat & emissarium. Veniunt Syracusani parentes, propinqui quæ miserorum adolescen-

tium, hoc repentino calamitatis suæ commoti nuntio: vinctos aspiciunt catenis liberos suos, cum ipsis quæritis pœnam collo, & cervicibus suis sustinerent: adiunt, defendunt, proclamant, fecerunt quæ nunquam erant, nec unquam fuit, implorant. Pater aderat Dexio Tyndaritanus homo nobilissimus, hospes tuus, cuius tu domi fuerat, quem hospitem appellatas. cum eum illa auctoritate, & maioria videres præditum, non te eius lachryma, non senectus, non hospitij ius, atque nomen a scelere aliquam ad partem humanitatis revocare potuit. Sed quid ego hospitij jura in hac tam immani bellua commemoro? qui Stheninum Thermitanum hospitem suum, cuius domum per hospitium exhausit & exinanijt, absentem in reos retulit, causa indicta capite damnatus; ab eo nunc hospitium ira, atque officia quæramus? cum homine enim crudeli nobis res est; an cum fera atque immani bellua? te patris lachrymæ de innocentis filij periculo non mouebant? cum partem domi reliquisses, filium tecum haberes; te neque præsens filij de liberorum charitate, neque absens pater de indulgentia patria commonebat? catenas habebat hospes tuus Aristæus, Dexionis filius. quidnam peccauerat? classem quod ob præmium? detrectarat? quid Cleomenes? ignauus fuerat? an cum tu ob virtutem corona aurea donaras, dimiserat nauem? at ab omnibus tu mercedem missionis acceperas. Alter parens, ex altera parte erat, Herbitensis Hubulida, homo domi suæ clarus & nobilis: qui, quia Cleomenem in defendendo filio laserna nudus pænè est destiturus. Quid erat autem quod quisquam diceret, aut defenderet? Cleomenes nominare non licet, ne causa cogit. moriere, si appellaris. nunquam enim iste est cuiquam minatus. At reniges non erant: prætorem tu accusas? frange cervicem. si neque prætorem, neque pro-

tores

nis emulum appellare licebit, cùm in his duobus vna causa sit, quid futurum est? Dicit etiam causam Heraclius Segestanus homo domi suæ summo loco natus. Audite, vt vestra humanitas postulat audiendi: audietis enim de magnis incommodis, inimicique sociorum. Hunc scitote fuisse Heraclium meæ causæ, qui propter grauem morbum oculorum eius non nauigarit, & iussu eius qui potestatem habuit, cum commeatu Syracusis remanserit. Iste verò neque prodidit classem, neq; metu perterritus fugit, neque exercitum deseruit. etenim tunc esset hoc animaduersum, cùm classis Syracusis proficisceretur. is tamen in eadem causa fuit, quasi esset in aliquo manifesto scelere deprehensus, in quem ne falso quidem causa conferri criminis potuit. Fuit in illa nauarchis Heraclienſis quidam Furius (nam habent illi nonnulli huiuscemodi Latina nomina) homo, quamdiu vixit, domi suæ non solùm post mortem, tota Sicilia clarus, & nobilis: in quo homine tantum animi fuit, non solùm vt istum liberè lædere (nam id quidem, quoniam moriendum viuebat, sine periculo se facere intelligebat) verùm morte proposita, cùm lachrymans in carcere mater noctu, diesq; assideret, defensionem causæ suæ scripsit, quam nunc nemo est in Sicilia, quin habeat, quin legat, quin tui sceleris, & crudelitatis ex illa oratione commonefiat. in qua docet, quot à ciuitate sua nautas acceperit; quot, & quanti quemque dimiserit: quot secum habuerit; item de cæteris nauibus dicit. quæ cum apud te diceret, virgis oculi verberabantur: ille morte proposita, facilè dolorem corporis patiebatur. clamabat, id quod scriptum reliquit, facinus esse indignum, plus impudicissimæ mulieris apud te de Cleomenis salute, quam de sua vita lachrymas matris valere. deinde etiam illud videri esse dictum, quod, si rectè vos populus Romanus cognouit, non falsò ille iam in ipsa morte de

vobis prædicauit: Non posse Verrem testes interficiendo, crimina sua extinguere, grauiorem quin cipientes iudices se fore ab inferis testem, quem si uus in iudicium produceretur, tum maiorem sedi si viueret: nunc, cùm ita esset necatus, & tot audaciæ, crudelitatis testem foro. Iam illa præclara: Non testium modò cæterum, cùm tua res ageretur, sed tum à dijs manibus innocentium pœnas, sceleratorumq; furias in tuum iudicium esse venturas: se ideò leuiorem casum tuum fingere, quod ante aciem oculorum tuorum, Sesij que tui carnifici vultum, & manum vidisset, cum in conuentu Romæ iussu tuo securi esset Rom. feriretur. Nemo ita, iudices, libertatem quam vos socijs dedistis, hic ille in acerbissimo supplicio miserrimæ seruitutis usus est. Condemnat omnes de consilij sententia, tamen neque iste in tanta re, tot hominum, totius ciuium causa P. Nectium ad se accersit quæstorem suum, cuius consilio vteretur: neque P. Cerutium illum virum legatum, qui, quia legatus isto prætore in Sicilia fuit, primus ab isto ipse reiectus est, sed de latronum, hoc est, de comitum suorum sententia condemnat omnes. Hic cum Siculi fidelissimi, atque antiquissimi socij, plurimis affecti beneficijs à maioribus nostris grauiter commouerentur, & de suis periculis, fortunisque omnibus pertimescerent, illam clementiam, mansuetudinem q; nostri imperij in tantam crudelitatem, inhumanitatem q; esse conuersam? condemnari tot homines vno tempore, nullo crimine? defensionem suorum furtorum prætorem improbum ex indignissima morte innocentium quærere? Nihil addi iam videtur, iudices, ad hanc improbitatem, amentiam, crudelitatem eorum posse; & recte: nihil videtur. nam si cuius alterius improbitate certet, longè omnes, multumque superabit. sed secum ipse certat: id agit, vt homo perditus perditus suum ipse nouo scelere vincat. Quis hac

gum

gum Centuripinum dixeram exceptum esse à Cleomene, quod in eius quadriremi Cleomenes vehi effecerat, quia pertimuerat adolescens, quod eadem suam causam videbat esse, quam illorum, qui innocentes peribant: ad hominem accedit Timarchides: à securi negat esse ei periculum; virgis ne cæderetur, monet vt caueat. Ne multa, ipsum dicere adolescentem audistis, se ob hanc virgarum metum, pecuniam Timarchidi numerasse. Leuia sunt hæc in hoc reo crimina. metum virgarum Nauarchus nobilissimæ ciuitatis pretio redemit: humanum. alius ne condemnaretur, pecuniam dedit: vsitatum est. non vult populus Romanus obsoletis criminibus accusari Verrem: noua postulat, inaudita desiderat: non de prætore Siciliæ, sed de crudelissimo tyranno fieri iudicium arbitratur. includuntur in carcerem condemnati: supplicium constituitur in illos: sumitur de miseris parentibus* nauarchorum: prohibentur adire ad filios suos: prohibentur liberis suis cibum, vestitumque ferre. patres hi quos videtis, iacebant in limine: matresq; miseræ pernoctabant ad ostium carceris, ab extremo complexu liberûm exclusæ: quæ nihil aliud orabant, nisi vt filiorum extremum spiritum * ore excipere sibi liceret. Aderat ianitor carceris, carnifex prætoris, mors, terroréque sociorum & ciuium, lictor Sestius, cui ex omni genitu, doloreque certa merces comparabatur. vt adeas, tantum dabis; vt cibum tibi* vestitumque intro ferre liceat, tantum. nemo recusabat. Quid, vt vno ictu securis afferam mortem filio tuo, quid dabis? ne diù crucietur? ne sæpiùs feriatur? ne cum sensu doloris aliquo, aut crudelitatis spiritus auferatur? Etiam ob hanc causam pecunia lictori dabatur. O magnum, atque intolerandum dolorem; ô grauem acerbamque fortunam! non vitam liberûm, sed mortis celeritatem pretio redimere cogebantur parentes. atque ipsi etiam ado-

leſcentes cum Seſtio de eadem plaga, & de vnoillo ictu loquebantur: idque poſtremum parentes ſuos liberi orabant, vt leuandi cruciatus illi cauſa liberi pecunia daretur. Multi & graues dolores inuenti parentibus, & propinquis: multi veruntamen mors ſit extrema. non erit. eſtne aliquid vltrà, quo progredi crudelitas poſſit? reperietur. Nam illorum liberi cùm erunt ſecuri percuſſi ac necati, corpora feris obijcientur. hoc ſi luctuoſum eſt parenti, redimat pretio ſepeliendi poteſtatem. Onaſum Segeſtanum hominem nobilem dicere audiſtis, ſe ob ſepulturam Heraclij nauarchis pecuniam Timarchidi dinumeraſſe. hoc ne poſſis dicere. patres enim veniunt amiſſis filijs irati. vir primarius, homo nobiliſſimus, dicit: neq; de filio dicit. Iam hoc, quis tum fuit Syracuſis, qui non audierit, quin ſciat, has per Timarchidem pactiones ſepulturæ cum vitis etiam illis eſſe factas? non palàm cum Timarchide loquebantur? non omnes hominum propinqui adhibebantur? non palàm virorum funera locabantur? Quibus rebus omnibus actis, atque decisis, producuntur è carcere, & deligantur ad palum. Quis tam fuit illo tempore durus, & ferreus? quis tam inhumanus, præter vnum te, qui non illorum ætate, nobilitate, miſeria commoueretur? ecquis fuit, quin lachrymaretur? quin ita calamitatem putaret illorum, vt fortunam tamen non alienam, periculum autem commune agi arbitraretur? Feriuntur ſecuri: lætaris tu in omnium gemitu, & triumphas: teſtes auaritiæ tuæ gaudes eſſe ſublatos. Errabas Verres, & vehementer errabas, cùm te maculas furtorum, & flagitiorum tuorum, ſociorum innocentium ſanguine eluere arbitrabare: præceps amentia ferebare, qui te exiſtimares auaritiæ vulnera crudelitatis remedijs poſſe ſanare. Etenim quanquam illi ſunt mortui ſceleris tui teſtes, tamen eorum propinqui neque tibi,

neque

neque illis desunt: tamen ex illo ipso numero nauchorum aliqui viuunt & absunt: quos, vt mihi videtur, ab illorum innocentium pœna fortuna ad hanc causam reseruauit. adest Philarchus Halunsius, qui, quia cum Cleomene non fugit, oppressus à prædonibus, & captus est: cui calamitas saluti fuit: qui nisi captus à piratis esset in hunc prædonum sociorum incidisset. dicit is pro testimonio de amissione nauarum, de fame, de Cleomenis fuga. adest Centuripinus Phalargus, in amplissima ciuitate, amplissimo loco natus. eadem dicit: nulla in re discrepat. Per deos immortales, iudices, quo tandem animo * feretis? aut hæc quemadmodum auditis? Vtrum ego desipio, & plus quam satis opus est, doleo in tanta calamitate, miseriaque sociorum? an vos quoque his acerbissimis innocentium cruciatus, & mœror pari sensu doloris afficit? Ego enim cum Herbitensem, cum Heraclensem securi esse percussum dico; versatur mihi ante oculos indignitas calamitatis. eorumne populorum ciues, eorumne agrorum colonos, ex quibus maxima vis frumenti quotannis plebi Rom. illorum operis, ac laboribus quæritur, qui à parentibus spe nostri imperij, nostræque æquitatis suscepti, educatique sunt, ad C. Verris nefariam immanitatem, & ad eius securem funestam esse seruatos? Cum mihi Tyndaritani illius venit in mentem, cum Segestani, tum iura simul ciuitatum, atque officia considero. quas vrbes P. Africanus etiam ornandas esse spolijs hostium arbitratus est, eas C. Verres non solum illis ornamentis, sed etiam viris nobilissimis nefario scelere priuauit. En quod Tyndaritani libenter prædicent: Nos in septemdecim populis Siciliæ non * eramus: nos semper in omnibus Punicis, Sicilensibusque bellis amicitiam, fidemque populi Romani secuti sumus: à nobis omnia populo Romano semper & belli adiumenta, &

pacis ornamenta * administrata sunt. Multum verò hæc his iura profuerunt in istius imperio, ac potestate. Vestros quondam nautas contra Carthaginem Scipio duxit: at nunc naues contra prædones penè inanes Cleomenes ducit. vobiscum Africanus hostium spolia, & præmia laudis communicauit: at nunc per me spoliati, naue à prædonibus ablecta, ipsi in hostium numero, locoque ducuntur. Quid verò illa Segestanorum non solum literis tradita, neque commemorata verbis, sed multis officiis illorum vsurpata, & comprobata cognatio, quæ tandem fructus huiusce necessitudinis in istius imperio tulit? nempè hoc fuit iure, iudices, vt ex sinu patris nobilissimus adolescens, & è complexu matris ereptus innocens filius istius carnifici Sestio dederetur. Cui ciuitati maiores nostri maximos, gros atq; optimos concesserunt, quàm immunem esse voluerunt; hæc tanta apud te cognationis, fidelitatis, vetustatis auctoritate, ne hoc quidem iure obtinuit, vnius honestissimi, atque innocentissimi ciuis mortem & sanguinem deprecaretur. Quò confugient socij? quem implorabunt? qua spe denique vt viuere velint, tenebuntur, si vos eos deseritis? ad senatum * deuenient; qui de Verre supplicium sumat? non est visitatum, non senatorum. ad populum Rom. confugient? facilè est causa populi. legem enim sociorum causa iussisse, * & vos ei legi custodes, ac vindices præposuisse dicet. hic locus est igitur vnus, quo perfugiant: hic portus, hæc ara sociorum: quo quidem nunc non ita confugiunt, vt anteà in repetundis rebus solebant. non argentum, non aurum, non vestem, non mancipia repetunt: non ornamenta, quæ ex vrbibus, fanisque erepta sunt: metuunt homines imperiti, ne iam hæc populus Rom. concedat, & * iam fieri velit. patimur enim iam multos annos, & silemus, cùm videamus ad paucos homines omnes omnium nationum pe-

cunias

gis peruenisse, quod eo magis ferre æquo animo atque concedere videniur; quia nemo istorum dissimulat, nemo laborat, vt obscura sua cupiditas esse videatur. In vrbe nostra pulcherrima, atq; ornatissima quod signum, quæ tabula picta est, quæ non a Siculis victis capta, atq; * apportata, siti ac istorum villæ sociorum fidelissimorum & plurimis, & pulcherrimis spolijs ornatæ, referta q; sunt. vbi pecuniæ exterarum nationum esse arbitramini, quibus nunc omnes egent; cum Athenas, Pergamum, Cyricum, Miletum, Chium, Samon, totam denique Asiam, Achaiam Græciam Siciliam, iam in penetralibus villis inclusas esse videatis? Sed hæc, vt dixi, omnia iam socij vestri reliquunt, & negligunt, iudices, ne publicè à populo Rom. spoliarentur, officij ac fide prouiderunt: paucorum cupiditati, cum obsistere non poterant, tamen sufficere aliquomodo poterant. Nunc verò iam adempta est eius modo resistendi, verum etiam suppeditandi facultas. Itaq; res suas negligunt: pecunias, quo nomine iudicium hoc appellatur, non repetunt; relinquunt, & negligunt. hoc iam ornatu ad vos confugiunt. aspicite, aspicite, iudices, squalorem, sordesque sociorum, est Stenius hic Thermitanus cum hoc capillo, atque veste: domo sua tota expilata, mentionem horum furtorum non facit: sese ipsum abs te petit, nihil amplius, totum enim tua libidine, & scelere exijt a patria, in qua multis virtutibus & beneficijs * floruit princeps. sustulisti. Dexio hic, quem videtis, non quæ publicè * Tyndari, non quæ priuatim sibi erepuit, sed vnicum miser abs te filium optimum, atque innocentissimum flagitat. non ex bonis æstimatis tuis pecuniam domum, sed ex tua calamitate cineri, atq; ossibus filij sui solatium vult aliquod * deportare. Hic iam grandis natu Eubolida, hoc tantum, exacta ætate, laboris, itineris q; suscepit, vt non aliquid ex suis bonis recuperaret; sed

vt quibus oculis cruentas cervices filij sui viderant, ijsdem te condemnatum videret. Si per L. Metellii licitum esset, iudices, matres illorum, vxores, sorores que veniebant. quarum vna, cum ego ad Heracliam nocti accederem, cum omnibus mœrore eius ciuitatis, & cum multis lacrimis mihi obuiam venit; & ita me suam salutem appellans, te suum carnificem nominans, filij nomen inplorans, mihi ad pedes misera iacuit; quasi ego excitare filium eius ab inferis possem. Faciebant hoc idem in cæteris ciuitatibus grandes natu matres, & item parvuli liberi miserorum: quorum virorum, & patrum laborem & industriam meam, fidem & misericordiam vestram requirebat. Itaque ad me, iudices, præter cæteras hanc querimoniam Sicilia detulit: * lachrymis ego ad hoc non gloria inductus accessi, ne falsa damnatio, ne carcer, ne catenæ, ne verbera, ne secures, ne cruciatus sectorum, ne absentium innocentium, ne denique etiam ex anguibus corpori mortuorum, ne mœror parentum, ac propinquorum magistratibus nostris quæstui posset esse. Hunc ego si metum Siciliæ, dan nationi istius perversam fidem, & seueritatem deieccro, iudices, fatis officio meo, satis illorum voluntati, qui à me hoc petierunt, factum esse arbitrabor. Quapropter si quis fortè inueneris, qui hoc nauale crimen conetur defendere, * ista defendat: illa communia, quæ ad causam nihil pertinent, prætermittat: me de eripam fortunæ assignare, calamitatem crimini dare, me amissionem classis obijcere; cum multi viri fortes in communi, in certoque periculo belli, & terra, & mari sæpe offenderint. Nullam tibi obijcio fortunam: nihil est, quod cæterorum res minus commodè gestas proferas, nihil est, quod multorum naufragia fortunæ colligas. ego naues inanes fuisse dico: remiges, nautasque dimissos: reliquos fluctibus vixisse palmarum: præfuisse classi populi Ro-

mani

mni Siculum; perpetuo socijs, atque amicis Syracusanum te illo tempore ipso, superioribusque diebus omnibus in littore cum mulierculis perpotasse. Horum rerum omnium auctores, testesque proferam. Num tibi insultare in calamitate, num interdicere *perfugium fortunæ, num casus bellicos exprobrare, aut objicere videor? tametsi solent ij fortunam sibi objici nolle, qui se fortunæ committunt, qui in eius periculis sunt, ac varietate versati. Illius quidem calamitatis tua fortuna particeps non fuit. homines enim in prœlijs, non in conuiuijs belli fortunam tentare, ac periclitari solentin illa autem calamitate, non Martem fuisse communem; sed Venerem possumus dicere. quod si fortunam objici tibi non oportet: cur tu fortunæ illorum innocentiũ veniam, ac locum non dedisti? Etiam illud *præcidi licet; quod supplicium more maiorum sumpseris, securique percusseris, idcirco à me in crimen, & inuidiam vocari, non in supplicio crimen meũ vertitur: non ego securi nego quenquam feriri debere: non ego metum ex re militari, non securitatem imperij, non pœnam flagitij tolli dico oportere: fateor non modo in socios, sed etiam in ciues, militesque nostros persæpe esse seuere, ac vehementer vindicatum, quare hæc quoque permittas licet. Ego culpam nõ in nauarchis, sed in te fuisse demonstro: *pretio milites remigesque dimisisse arguo. hoc nauarchi reliqui dicunt; hoc Netinorum fœderata ciuitas publicè dicit; hoc Herbitenses, hoc Amestratini, hoc Ennenses, hoc Agyrinenses, Tyndaritani, Locrenses publicè dicunt: tuus denique testis, tuus imperator, tuus hospes Cleomenes hoc dicit, esse in terram esse egressum, vti Pachynos, è terrestri præsidio milites colligeret, quos in nauibus collocaret. quòd certe non fecisset, si suum numerum sanes haberent. ea est enim ratio instructarum, ornatarumque nauium, vt nõ modo plures, sed ne sin-

guli quidem possint accedere. Dico præterea, illos ipsos reliquos nautas fame, atque inopia rerum omnium confectos fuisse, ac perditos, dico aut omnes extra culpam fuisse, aut, si vni attribuenda culpa sit, in eo maximam fuisse, qui optimam nauem, plurimos nautas haberet, summum imperium obineret: aut, si omnes in culpa fuerint, non oportuisse Cleomenem constitui spectatorem illorum mortis, atque cruciatus. dico etiam, in illo supplicio, mercedem lachrymarũ, mercedem vulnerũ, atq; plagæ, mercedẽ funeris ac sepulturæ constitui nefas fuisse. Quapropter si mihi respondere voles, hæc dicito, classem instructam, atq; ornatam fuisse; nullum propugnatorem abfuisse, nullum vacuum transtrum remigi fuisse; rem frumentariam esse suppeditatam; mentiri nauarchos; mentiri tot, & tam graues ciuitates, mentiri etiam Siciliam totam; prodictum te esse à Cleomene, qui se dixerit exisse in terram, vt Pachyno deduceret milites; animum illis, non copias defuisse; Cleomenem acerrimè pugnantem ab his relictum esse atque desertum; nummum ob sepulturam datum nemini. quæ si dices. tenebere: sin alia dices; quæ à me dicta sunt, non refutabis. Hic tu etiam dicere audebis: est in iudicibus ille familiaris meus, est paternus amicus ille? non vt quisque maxime est, qui cum tibi aliquid sit, ita tui huiuscemodi criminis maxime eum pudet? Paternus amicus est, ipse pater si iudicaret, per deos immortales, quid facere posset, cum tibi hæc diceret tu in prouincia populi Ro. prætor, cum tibi maximum bellum esset administrandum, Mamertino, ex fœdere quàm deberent nauem, per triennium remisisti: tibi apud eosdem priuatim nauis onerariæ maxima publicè est ædificata: tu à ciuitatibus pecunias classis nomine coegisti: tu pretio remiges demisisti: tu, cum nauis esset à quæstore, & à legato capta prædonum, archipiratam ab omnium

oculis

sulis remouisti: tu, qui ciues Ro. esse dicerentur, ab hostibus cognoscerentur, secum ferre potuisti? nam domum piratas abducere, in iudicium arcessere domo producere ausus es, tu in prouinciam splendida, apud socios fidelissimos, ciues honestissimos, in meta periculoque prouinciæ? in conuiuio complures in lectore, conuiuisque tuis, te per eos dies nemo domi tuæ conuenire, nemo in foro videre potuit: tu lectorū, atque amicorum ad eas communia matres familiæ adhibuisti? ornatæ eiusmodi mulieres prætextatum tuum filium, nepotem meum collocauisti? vt ætati maxime lubrice, atque incertæ exempla nequitiæ parentis tui præberet: tu prætor in prouincia cum * tunica palmata, purpureo vsus es: tu propter amorē dulcedinemq; tuam, imperium nauium legato populi Rom. ademisti, Syracusano tradidisti: tui milites in prouincia Siciliæ frugibus, frumentoque caruere? tua luxuria atque auaritia classis populi Romani piratarum cepta? & incensa est: post Syracusas conditas quem in portum nunquam hostis accessit, in eo, te prætore, primum piratæ nauigauere. neque hæc tot tam atque dedecora dissimulatione tua, neque oblitione hominum, ac taciturnitate tegere voluisti: sed etiam nauium præfectos sine vlla causa de complexu parentum suorum, hominumq; tuorum, ad mortem, cruciatumq; rapuisti? in parentum luctu atque lachrymis te mei nominis commemoratio mitigauit? tibi hominum. innocentium sanguis non modo voluptati, sed etiam quæstui fuit. Hæc si tibi tuus parens diceret; posses ab eo veniā petere? posses vt tibi ignosceret postulare? Satis est factum Siculis, satis officio ac necessitudini, iudices, satis promisso nostro, ac muneri reipo reliqua est ea causa, iudices, quæ, non iam accepta, sed innata, neque delata ad me, sed in animo meo penitus * affixa, atq; insita est: quæ

non ad ſociorum ſalutem, ſed ad ciuium Romanorum, hoc eſt ad vniuſcuiuſque noſtrum vitam, & ſanguinem pertinet. In qua nolite à me, quam dubium ſit aliquid, argumenta, iudices, expectare, omnia, quæ dicam de ſupplicio ciuium Ro. ſic erunt clara, & illuſtria, vt ad ea probanda totam Siciliam teſtem adhibere poſſim. Furor enim quidam ſceleris & audaciæ comes, iſtius efferatum animum, importunamque natura tanta oppreſſit impudentia, vt nunquam dubitaret in conuentu palam ſupplicia, quæ in coniuctos maleficij ſeruos conſtituta ſunt, ea in ciues Rom. exprimere. Virgis quam multos ceciderit, quid ego commemorem? Tacuit breuiſſimè dico, iudices: nullum fuit omninò iſto ſpectante, in hoc genere diſcrimen. Itaque iam conſuetudine ad corpora ciuium Ro. etiam ſine iſtius nutu ferebatur manus ipſa lictoris. Num potes hoc negare Verres? in foro Lilybæi, maximo conuentu C. Seruilium ciuem Rom., in conuentu Panormitano veterem negotiatorē, ad tribunal ante pedes tuos, ad terram virgis & verberibus abiectum, ante hoc primum negare, ſi potes, nemo Lilybæi fuit, qui viderit: nemo in Sicilia, quin audierit. Plagis confectum dico à lictoribus tuis ciuem Ro. ante pedes tuos concidiſſe.* ob quam cauſam dij immortales tametſi iniuriam facio communi cauſæ & iuſtitiæ, quaſi enim poſſit eſſe vlla cauſa, cur hoc ciuem Rom. iure accidat, ita quæro, quæ iſti vlla cauſa fuerit, ignoſcite in hoc vno, iudices, cæteris enim nō magnopere cauſas requiram. Locutus erat liberius de iſtius improbitate, atque iniquitia, quod iſti ſimul ac renuntiatum eſt, hominem iubet Lilybæum vadimonium Venerio ſeruo promittere, promittit. Lilybæum venitur, cogere cœpit, cum ageret nemo, nemo poſtularet. Ad duobus millibus ſponſionem facere cum ſuo, in furtis quæſtum faceret. Recuperatores

horte sua dicit se daturum. Seruilius & recusare, & deprecari, ne iniquis iudicibus, nullo aduersario, rerum capitis in se constitueretur. Hæc cum ma- loqueretur; sex lictores circumsistunt valen- & ad pulsandos verberandosque homines ciissimi: cædunt acerrime virgis: denique minus lictor (de quo sæpe iam dixi) Sestius con- bacillo oculos miseto tundere vehementissi- cæpit. itaque ille, cum sanguis os, oculosque plesset, concidit; cum illo nihilo minus iacenti tunderentur, vt aliquando spondere se dice- se ille affectus illinc cum pro mortuo sublatus; postea est mortuus. Iste autem homo vene- & affluens omni lepore, & venustate de bonis in æde Veneris argenteum Cupidinem posuit tam fortunis hominum abutebatur ad noctur- vota cupiditatum suarum. Nam quid ego de cæ- ciuium Ro. supplicijs figillatim potius, quàm ceratim atque vniuersè loquar? Carcer ille, qui crudelissimo tyranno Dionysio factus Syracu- quæ Latomiæ vocantur, in istius imperio domi- tum ciuium Rom. fuit, vt quisque istius animum, oculos offenderat, in Latomias statim conicie- tur. Indignū hoc video videri omnibus, iudices: iam priore actione, cum hæc testes dicerent, lexi. retineri enim putatis oportere iura liber- non modo hic, vbi tribuni plebis sunt, vbi cæ- magistratus, vbi plenum forum iudiciorum, vbi tatis auctoritas, vbi existimatio populi Romani frequentia; sed vbicunque terrarum, & gentium olarum ius ciuium Rom. sit, statutis id pertinere communem cautam libertatis, & dignitatis. In emorum hominum, & maleficiorum, sceleratorum, in prædonum, hostiumque custodias tu tum numerum ciuium Rom. includere ausus es? nunquamne tibi iudicij, nunquamne conticuit, nunquamne huius tantæ frequentiæ, quæ nunc

animo te iniquissimo infestissimoque intuerit, ve-
nit in mentem? nunquam tibi populi Romani ab-
sentis, dignitas, nunquam species ipsa huiusmo-
di multitudinis, in oculis animoq; versata est? nun-
quam te in horum conspectum redituram, nun-
quam in forum populi Romani venturum, nun-
quam sub legum & iudiciorum potestatem ea-
rum esse putasti? At quæ erat ista tanta crudelitas
exercendæ? quæ tot scelerum suscipiendorum ca-
sa? nulla iudices, præter prædandi nouam singula-
remque rationem. Nam vt illi, quos à Poeno acci-
pimus, sinus quosdam obsedisse maritimos, ac
aliqua promontoria, aut præruptæ saxa tenuisse di-
cuntur, vt eos qui essent, appulsi nauigio, ex-
cipere possent: sic ille in omnia maria infestus ex
omnibus Siciliæ partibus imminebat. quæcunque
nauis ex Asia, quæ ex Syria, quæ Tyro, quæ Alexan-
dria veneraT, statim certis indicibus & custodibus
tenebatur: vectores omnes in Latomias conii-
ciebantur: onera atque merces in prætoriam domum
deferebantur. Versabatur in Sicilia longo interual-
lo alter, non Dionysius ille, nec Phalaris (tulit enim
illa quondam insula mulcos & crudeles tyrannos)
sed quoddam nouum monstrum, ex vetere illa im-
manitate, quæ in iisdem locis versata esse dicitur:
non enim Charybdin tam infestam, neque Scyllam
nautis, quam istum in eodem freto fuisse arbitror.
hoc etiam iste infestior, quod multo se pluribus &
maioribus canibus succinxerat. Cyclops alter, mul-
to importunior. hic enim totam insulam obtinebat:
ille Aetnam solam, & eam Siciliæ partem tenere
dicitur. At quæ causa tum subijciebatur ab ipso, iu-
dices, huius tam nefariæ crudelitatis? eadem quæ
nunc in defensione commemorabitur. Quorum
accesserant ad Siciliam paulo pleniores, eos Ver-
torianos milites esse, atq; à Diano fugere dicebat:
illi ad deprecandum periculum proferebant ali
purpuram

purum Tyriam, thus alij, atque odores, vestemq;
am, gemmas alij, & margaritas, vina nonnulli
reca, venalesque Asiaticos vt intelligeretur ex
rcibus, quibus ex locis nauigarēt. non intellige-
nt eas ipsas sibi causas esse periculi, quibus ad-
mentis se ad salutem vti arbitrabantur. iste enim
hoc eos ex piratarum societate adeptos esse dice-
bat ipsos in Latomias abduci imperabat. naues eo-
rum atque onera diligenter asseruāda curabat. His
absolutis cum completus iam mercatorum carcer
esset, tum illa fiebant, quæ L. Suetium equitem Ro.
splissimum virum dicere audistis, quæ cæteros au-
distis. ceruices in carcere frangebantur dignissi-
mi ciuium Ro. vt etiam illa vox, & imploratio. Ci-
uis Romanus sum. quæ sæpe multis in vltimis terris
apud inter barbaros & salutem tulit, ea mortem
illi acerbiorē, & supplicium maturius ferret. Quod
est Verres? quid ad hæc cogitas respondere? num
mentiri me? num fingere aliquid? num augere cri-
men? num quid horū dicere istis defensoribus tuis
audes? Cedo mihi quæso ex ipsius sinu literas Sy-
racusanorum, quas iste ad arbitrium suum cōfectas
esse arbitratur? cedo rationē carceris, quæ diligen-
tissime conficitur, quo quisque die datus in custo-
diam, quo mortuus, quo necatus sit. LITERAE SYRACVSANORVM. Videtis ciues Romanos
gregatim coniectos in Latomias: videtis indi-
gnissimo in loco coacernatam multitudinem ve-
strorum ciuium. quærite nunc vestigia, quibus
exitus illorum ex illo loco compareant; nulla
sunt. omnesne mortui? si ita posset defendere, ta-
men fides huic defensioni non haberetur. sed scri-
ptum extat in ipsdem literis, quod iste homo bar-
barus, ac dissolutus neque attendere vnquam,
neque intelligere potuit. ἰσόχρονος inquit, hoc est,
vt Siculi loquuntur, supplicio affecti, ac neca-
ti sunt. Si quis rex, si qua ciuitas exterarum

gentiũ, si qua natio feciſſet aliquid in ciuẽ Ro. eiuſmodi, nónne publicè vindicaremus? non bello perſequeremur? poſſemus hanc iniuriam, ignominiamque nominis Romani inultam, impunitamque dimittere? quot bella maiores noſtros, & quanta ſuſcepiſſe arbitramini, quod ciues Romani iniuria affecti, quod nauicularij retenti, quod mercatores ſpoliati dicerentur? at ego retentos nó quæror, ſpoliatos ferendum puto: nauibus, mancipijs, mercibus ademptis, in vincla coniectos eſſe mercatores, & in vinculis ciues Ro. necatos eſſe arguo. Si hæc apud Schytas dicerẽ, non hic in tanta multitudine ciuium Ro. nó apud ſenatores lectiſſimos ciuitatis, non in foro populi Romani de tot & tam acerbis ſupplicijs ciuium Romanorum: tamẽ animos eorum barbarorum hominum permouerem. tãta enim huius imperij amplitudo, tanta nominis Ro. dignitas eſt apud omnes nationes, vt iſta in noſtros homines crudelitas nemini conceſſa videatur. Num ego tibi vllam ſalutem, vllum perfugium putem, cum te implicatum ſeueritate iudicum, circumretitum frequentia populi Romani eſſe videam? Si, meherculè (id quod fieri intelligo non poſſe) ex his laqueis te exueris, ac te aliqua vi hac ratione explicaris in illas tibi maiores plagas incidendum eſt; in quibus te ab eodem me, ſuperiore ex loco conſici, & concidi neceſſe eſt. Cui ſi etiam id, quod defendi, velim concedere; tamẽ illa ipſa defenſio nó minus eſſe ei perniciosa, quàm mea vera accuſatio debet. Quid enim defendit? ex Hiſpania fugientes ſe excepiſſe, & ſupplicio affeciſſe dicit. Quis tibi id permiſit? quo id iure feciſti? quis idem fecit? qui tibi id facere licuit? forum plenum, & baſilicas iſtorum hominum videmus, & animo æquo videmus. ciuilis enim diſſenſionis, & ſiue amentiæ, ſiue fati, ſeu calamitatis, non eſt iſte moleſtus exitus, in quo reliquos ſaltẽ ciues incolumes licet conſeruare. Ver-

tes

in ille vetus proditor consulis. translator quæstus
mercator pecuniæ publicæ, tantum sibi auctorita-
tis in repub. suscepit, vt quibus hominibus per se-
natum, per populum Rom. per omnes magistratus
in foro, in suffragijs, in hac vrbe, in rep. versari
secretijs omnibus mortem acerbam crudelemque
proponeret, si fortuna eos ad aliquam partem Sici-
liæ deiulisset. Ad Cn. Pompeium clarissimū virum,
& fortissimum permulti, occiso Perperna, ex illo
Sertoriano numero militum confugerunt, quem
non ille summo cum studio salvum, incolumemque
seruauit? cui ciui supplici non illa dextera inuicta
& fidem porrexit, & spem salutis ostendit? Itane
vero? quibus fuit portus apud eum, contra quem
arma tulerunt; ijs apud te, cuius nullum in repub.
inquam monumentum fuit, mors, & cruciatus erat
constitutus? Vide, quam commodam defensionem
excogitaris. malo, malo, mehercule, id quod tu de-
fendis, his iudicibus, populoque Ro. quàm id, quod
ego insimulo, probari malo, inquam te isti generi
hominum, quàm mercatoribus, & nauicularijs ini-
micum, atque infestum putari. meum enim crimen
quæstiæ te nimiæ coarguit: tua defensio furoris cu-
iusdam, & immanitatis, & inauditæ crudelitatis,
& pene nouæ proscriptionis. Sed non licet me isto
tanto bono, iudices, vti, non licet adsunt enim Pu-
teoli toti: frequentissimi venerunt ad hoc iudicium
mercatores, homines locupletes, atque honesti;
qui partim socios suos partim libertos ab isto spo-
liatos, in vincla coniectos, partim in vinclis neca-
tos, partim secuti percussos esse dicent. Hic vide
quàm me sis vsurus æquo. cum ego P. Granium te-
stem produxero. qui suos libertos à te secuti percus-
sos esse dicat; qui à te nauem suam, merces repetat,
refellito si poteris: meum testem deseram; tibi fauc-
bo. te inquam, adiumabo. ostendito illos cū Sertorio
fuisse, & Dianio fugientes ad Siciliam esse delatos,

nihil est quod te malim probare. nullum enim scrinus quod maiore supplicio dignum sit reperiri neque proferri potest. reducam iterum equitem Rom. L. Flauium: si voles: quoniam priore actione, vt patroni tui dictitant. noua quadam sapientia, vt omnes intelligunt, conscientia tua, atque auctoritate meorum testium, testem nullam interrogasti interrogetur Flauius, si voles, quinã fuerit L. Herennius, quem ille argentariam Lepti fecisse dicit: qui cum amplius centum ciues Rom. haberet ex conuentu Syracusarum, qui cum non solum cognoscerent, sed etiam lachrymantes, ac te implorantes defenderent; tamen à te, inspectantibus omnibus * Syracusanis securi percussus est. hunc quoque testem meum refelli; & illum Herennium Sertorianum fuisse abs te demonstrari, & probari volo. Quid de illa multitudine dicemus eorum, qui capitibus inuolutis in piraturam, captiuorumque numero producebantur, vt securi ferirentur? quæ ista noua diligentia? quàm ob causam abs te * cogitata? ante L. Flauij, cæterorumque de L. Herennio vociferatio commouebat? an M. Annij grauissimi, atque honestissimi viri summa auctoritas paulò te diligentiorem, timidioremque fecerat? qui nuper pro testimonio, nõ aduenam nescio quem, nec alienum; sed eum ciuem Romanum, qui omnibus in illo conuentu notus, qui Syracusis natus esset, à te securi percussum esse dixit. Post hanc illorum vociferationem, post hanc communem famam, atque querimoniam, non mitior in supplicio, sed diligentiòr esse cœpit. capitibus inuolutis ciues Rom. ad necem producere instituit: quos tamen id cireo necabat palam, quod homines in conuentu (id quod antea diximus) nimium diligenter prædonum numerum requirebãt. Hæccine plebi Romanæ te prætore est constituta condictio? hæc negotij gerendi spes? hoc capitis, vitæque discrimen? parumne mul-

ta

ci mercatoribus sunt necessario pericula subeunda fortunæ, nisi quam hæ formidines à nostris magistratibus, atque in nostris prouincijs impendebunt ad eamne rem fuit hæc suburbana ac fidelis prouincia, plena optimorum sociorum, & honestissimorum ciuium Romanorum, quæ ciues Rom. omnes suis ipsa sedibus libentissime semper accepit; vt qui vsque ex vltima Syria, atque Aegypto nauigarent, qui apud barbaros propter togæ nomen in honore aliquo fuissent, qui ex prædonum insidijs, qui ex tempestatum periculis profugissent, in Sicilia securi terrerentur, cum se iam domum venisse arbitrarentur? Nam quid ego de P. Gauio Cosano municipe dicam, iudices? aut qua vi vocis, qua grauitate verborum, quo dolore animi dicam? tametsi dolor me non deficit: vt cætera mihi in dicendo digna re, digna dolore meo suppetant, magis elaborandum est: quod crimen eiusmodi est, vt, cum primum ad me delatum est, vsurum me illo non putarem, tametsi enim verissimum esse intelligebam: tamen credibile fore nó arbitrabar. coactus lachrymis omnium ciuium Rom. qui in Sicilia negotiantur, adductus Valentinorum, hominum honestissimorum testimonijs, omniumque Rheginorum, multorumque equitum Rom. qui casu tum Messanæ fuerint, dedi tantum priore actione testimonium, res vt nemini dubia esse posset. Quid nunc agam? cum iam tot horas de vno genere ac de istius nefaria crudelitate dicam: cum prope omnē vim verborum eiusmodi, quæ scelere illius digna sunt, alijs in rebus cōsumpserim, neq; hoc prouiderim, vt varietate criminū vos attentos tenerem? quemadmodū de tanta re dicam? opinor vnus modus, atq; vna ratio est, rem in medio ponam: quæ tantum habet ipsa grauitatis, vt neq; mea, quæ nulla est, neque cuiusquam, ad inflammandos vestros animos eloquentia requiratur. Gauius hic, quem dico, Cōsanus, cū illo

in numero ab isto in vincula coniectus esset, & nescio qua ratione clam è Latomijs profugisset, Messanamque venisset; qui prope iam Italiam & mœnia Rhegynorum videret, & ex illo metu mortis, ac tenebris, quasi luce libertatis, & odore aliquo legum receptus, reuixisset; loqui Messanæ cœpit, & quæri, se ciuem Rom. in vincla esse coniectum: sibi recta iter esse Romam; Verri se presto aduentum futurum. non intelligebat miser, nihil interesse, vtrum hæc messanæ, an apud ipsum in prætorio loqueretur. Nam, vt ante vos docui, hanc sibi iste vrbem delegerat, quam haberet aditum ad scelerum suorum receptricem, flagitiorum omnium sociam. Itaque ad magistratum Mamertinum statim deducitur Gauius: eoque ipso die casu Messanam Verres venit: res ad eum defertur, esse ciuem Romanum qui se Syracusis in Latomijs fuisse quæreretur: quem tum ingredientem nauem, & Verri nimis atrociter minitantem, à se retractum esse, & asseruatum, vt ipse in eum statueret, quod videtur. Agit hominibus gratias, & eorum erga se beneuolentiam, diligentiamque collaudat. ipse inflammatus scelere, & furore, in forum venit, ardebant oculi: toto ex ore crudelitas * emicabat. expectabant omnes, quo tandem progressurus, aut quidnam acturus esset; cum repente hominem prompi, atque in foro medio nudari ac deligari, & virgas expediri iubet clamabat ille miser, se ciuem esse Romanum, municipem Consanum, meruisse se cum L. Pretio splendidissimo equite Romano qui Panormi negotiaretur, ex quo hæc Verres scire posset. tum iste se comperisse ait, eum speculandi causa in Siciliam à ducibus fugitiuorum esse missum: cuius rei nec index nec vestigium aliquod, neque suspicio cuiquam esset ulla deinde iubet vndique hominem prompi, vehementissime; verberari. Cædebatur virgis in medio foro Messanæ ciuis Romanus, iudices, cum interea nullus

nullus gemitus, nulla vox alia istius miseri inter dolorem crepitumque plagarum audiebatur, nisi hæc: Ciuis Romanus sum. hac se commemoratione ciuitatis omnia verba depulsurum, cruciatumque corpore deiecturum arbitrabatur. is non modo hoc non perfecit, vt virgarum vim deprecaretur, sed cum imploraret sæpius, vsurparetque nomen ciuitatis, crux, crux, inquam infelici, & æruminoso, qui nunquam istam potestatem viderat, comparabatur. O nomen dulce libertatis: ô ius eximium nostræ ciuitatis: ô lex Porcia, legesque Semproniæ: ô grauiter desiderata, & aliquando reddita plebi Romanæ tribunitia potestas. huccine tandem omnia reciderunt? vt ciuis Rom. in prouincia populi Romani oppido fœderatorum, ab eo qui beneficio populi Rom. fasces, & secures haberet, deligatus in foro virgis cæderetur? Quid, cum ignes, candentesque laminæ, cæterique cruciatus admouebantur? si te illius acerba imploratio, & vox miserabilis, non *inhibebat ne ciuium quidé Romanorum, qui tum aderant, fletu & gemitu maximo commouebare? in crucem tu agere ausus es quenquam, qui se ciuem Romanum esse diceret? Noluit tam vehementer agere hoc prima actione, iudices, nolui. vidisti enim vt animi multitudinis in istum dolore, & odio, & communis periculi metu concitarentur, statui egomet mihi, tum modũ orationi meæ, & C. Numitorio equiti Romano* primo homini testi meo: & Glabrionem, id quod sapientissimè fecit, facere lætatus sum? vt repente consilio in medio testem dimitteret. etenim verebatur, ne populus Rom. ab isto eas pœnas vi repetisse videretur; quas veritus esset, ne iste legibus, & vestro iudicio non esset persoluturus. Nunc quoniã iam exploratum est omnibus, quo loco causa tua sit, & quid de te futurum sit, sic tecum agam. Gauium istum quem repentinum speculatorem fuisse

dicis; ostendam in Latomias Syracusis à te esse ei-
iectum: neque id solum ex literis ostendam Syra-
cusanorum, ne possis dicere me, quia sit aliquis in
literis Gauius, hoc fingere, & eligere nomen, vt
hunc illum esse possim dicere; sed secundum arbi-
trium tuum testes dabo; qui istum ipsum Syracusis
abs te in Latomias coniectum esse dicant. producam
etiam Consanos, municipes illius ac necessarios,
qui te nunc sero doceant, iudices non sero, illum P.
Gauium quem tu in crucem egisti, ciuem Rom. & municipem Consanum, non speculatorem fugitiuorum fuisse. Cum hæc omnia, quæ polliceor, ea mulatè tuis * proximis plana fecero: tu illuc ipsum tenebo, quod abs te mihi datum: eo contentus me esse dicam. Quid enim nuper tu ipse, cum populi Rom. clamore, atque impetu perturbatus exclusit, quid inquam locutus es? illum, quod moram supplicio quæreret, ideo clamitasse, se esse ciuem Romanum sed speculatorem fuisse. Iam mei testes veri sunt. Quid enim dicit aliud C. Numitorius quod M. & P. Cotij nobilissimi homines ex agro Tauromitano? quid Q. Lucceius, qui argentariam Rhegij maximam fecit? quid * etiam cæteri? adhuc enim testes ex eo genere à me sunt dati, non qui nouisse Gauium, sed qui se vidisse dicerent; cum is, qui se ciuem Ro. esse clamaret, in crucem ageretur. Hoc tu, Verres, idem dicis, hoc tu confiteris, illum clamitasse se ciuem esse Romanum, apud te nomen ciuitatis ne tantum quidem valuisse, vt dilationem aliquam crucis, vt crudelissimi, tetterrimique supplicij aliquam paruam moram saltem posset afferre. Hoc teneo, hic hæreo, iudices, hoc sum contentus vno: omitto, ac negligo cætera: sua confessione induatur, ac iuguletur necesse est, qui esset ignorabas speculatorem esse suspicabere? nó quæro, qua suspicione: tua te accuso oratione. ciuem Rom. se esse dicebat si tu apud Persas, aut in extre-

ma

ra India deprehensus, Verres ad supplicium ducere, quid aliud clamitares, nisi te ciuem esse Romanum? & si tibi ignoto apud ignotos, apud barbaros, apud homines in extremis, atq; vltimis gentibus positos, nobile & illustre apud omnes nomen ciuitatis profuisset: ille quisquis erat, quē tu in crucem rapiebas, qui tibi esset ignotus, cum ciuē se Rom. esse diceret, apud te prætorem si non effugiū ne moram quidem mortis, mētione, atq; vsurpatione ciuitatis assequi potuit? Homines tenues, obscuro loco nati nauigant: adeunt* ad ea loca, quæ nunquā antea viderunt vbi neq; noti esse ijs, quo veneriūt, neq; semper cum cognitoribus esse possunt: hæc tamē* fiducia ciuitatis, non modo apud nostros magistratus, qui & legum, & existimationis periculo continentur; neque apud ciues solum Rom. qui & sermonis, & iuris, & multarum rerum societate iuncti sunt, fore se tutos arbitrantur; sed quocunque venerint, hanc sibi rem præsidio sperant* esse futurum. tolle hanc spem, tolle hoc præsidium ciuibus Romanis. cōstitue nihil esse opis in hac voce. Ciuis Rom. sum: posse impunè prætorem aut aliū quemlibet, supplicium, quod velit, in eum constituere, qui se ciuem Rom. esse dicat, quod quis ignoret: iā omnes prouincias, iam omnia regna, iam omnes liberas ciuitates, iam omnē orbem terrarum, qui semper nostris hominibus maxime patuit, ciuibus Ro. ista defensione præcluseris. Quid, si L. Pretium equitem Rom. qui tum in Sicilia negotiabatur, nominabat? etiamne id magnum fuit, Panormum literas mittere, asseruasse hominem, custodijs Mamertinorum tuorum vinctum, clausum habuisse, dum Panormo Pretius veniret? cognosceret hominem: aliquid de summo supplicio remitteres. si ignoraret: tum, si ita tibi videretur, hoc iuris in omnes constitueres, vt qui neq; tibi notus esset, neq; cognitore locupletem daret, quānis ciuis Rom. esset, in crucē

collocetur. Sed quid ego plura de Gamio? quasi tu Gamio tam fueris infestus, ac nō nomini, generi, patri ciuium hostis non illi, inquam, homini, sed causæ communi libertatis inimicus fuisti. Quid enim annuit, cum Mamertini more, atque instituto suo crucem fixissent post vrbem in via Pompeia, te iubere in ea parte figere, quæ ad fretū spectaret, & hoc addere, quod negare nullo modo posces, quod omnibus audientibus dixisti palam, te idcirco illum locū diligere, vt ille qui se ciuem Rom. esse diceret, ex cruce Italiam cernere ac domum suam prospicere posset? Itaque illa crux sola, iudices, post conditam Messanam illo in loco fixa est. Italiæ conspectus ad eam rem ab isto delectus est, vt ille in dolore, cruciatuq; moriens, perangusto freto diuisa seruitutis ac libertatis iura cognosceret, Italia autem alumni suum, seruitutis extremo, summoque supplicio affectū videret. Facinus est, vinciri ciuem Rom. scelus, verberari: prope parricidium, necari: quid dicam in crucem tollere? verbo satis digno tam nefarie res appellari nullo modo potest. non fuit his omnibus iste contentus. Specter, inquit, patriam in conspectu legū, libertatis; moriatur. non tu hoc loco Gutium, non vnum hominē nescio quem ciuem Rom. sed communem libertatis, & ciuitatis causam in illum cruciatum, & crucem egisti. Iam vero videte hominis audaciam. nonne eum grauiter tulisse arbitramini, quod illam ciuibus Rom. crucem non posset in foro, non in comitio, non in Rostris defigere? quod enim his locis in prouincia sua celebritate simillimum, regione proximum potuit, elegit monumentum sceleris, audaciæque suæ voluit esse in conspectu Italiæ, vestibulo Siciliæ, præternauigatione omniū, qui vltro, citroq; nauigarent. Si hæc non ad ciues Rom. nō ad aliquos amicos nostræ ciuitatis, non ad eos, qui populi Rom. nomen audissent denique, si non ad homines, verum ad bestias tamen

nam, vt longiùs progrediar, si in aliqua desertissima solitudine ad saxa, & ad scopulos hæc conqueri & deplorare vellem; tamen omnia muta, atque omnia tanta & tam indigna rerum atrocitate commouerentur. Nunc verò cùm loquar apud senatores populi Romani legum, iudiciorumque, & iuris auctores; timere non debeo, ne non vnus iste ciuis Romanus illa cruce dignus; cæteri omnes simili periculo indignissimi iudicentur. Paulò antè iudices, lachrymas in morte miserâ, atque indignissima maiorum non tenebamus: & rectè, ac meritò locorum innocentium miseria commouebamur, quid nunc in nostro sanguine tandem facere debemus? nam ciuium Rom. sanguis coniunctus existimandus est: quoniam id & salutis omnium ratio, & veritas * postulat. omnes hoc loco ciues Ro. & qui adsunt, & qui vbicunque sunt, vestram seueritatem desiderant, vestram fidem implorant, vestrum auxilium requirunt: omnia sua iura, commoda, auxilia, nam denique libertatem in vestris sententijs versari arbitrantur. A me tametsi satis habent; tamen si res aliter acciderit, plus habebunt fortasse, quam postulant. nam & si qua vis istum de vestra seueritate eripuerit, id quod neque metuo, iudices, neque vllo modo fieri posse video: sed sim hoc me ratio fefellerit, Siculi causam suam perijsse querentur, & mecum pariter modestè ferent: populus quidem Romanus breui, quoniam mihi potestatem apud se agendi dedit, ius suum, me agente, suis suffragijs ante Kal. Feb. recuperabit. Ac si de mea gloria & amplitudine quæritis, iudices, non est alienum meis rationibus, istum mihi ex hoc iudicio ereptum ad illud populi Romani iudicium reseruati. Splendida est illa causa, probabilis mihi & facilis, populo grata, atque iucunda. Denique si videor hic, id quod ego non quæsiui, de vno isto voluisse crescere; isto absoluto, quod sine multorum scelere fieri non potest,

de multis mihi crescere licebit. Sed mehercule, vestra, reique pub. causa, iudices, nolo in hoc delecto consilio tantum flagitium esse commissum: nolo eos iudices, quos ego probarim, atque delegerim, sic in hac vrbe notatos, isto absoluto, ambulare, vt non cera, sed cœno obliti esse videantur. Quamobrem te quoq; Hortensi, quia monendi locus est, ex hoc loco moneo; videas etiam atque etiam, & considères quid agas, quo progrediare, quem hominem, & qua ratione defendas. neq; de illo quidquã tibi prætinio, quo minus ingenio mecum, atque omni dicendi facultate contendas. cætera, siqua putas te occultius extra iudicium, quæ ad iudicium * pertinent, facere posse, si quid artificio, consilio, potentia, gratia, copijs istius moliri cogitas: magnopere tento desistas; & illa quæ tentata iam, & cœpta ab isto sint, à me autem peruestigata, & cognita, monco vt extinguas, & longiùs progredi ne tinas. magno tuo periculo peccabitur in hoc iudicio; maiore quam putas. Quod enim te liberatum iam existimationis metu, defunctum honoribus, designatum esse cogites: mihi crede, ornamenta ista, & beneficia populi Ro. non minore negotio retinentur quam comparantur. tulit hæc ciuitas, quoad potuit, quoad necesse fuit, regiam istam vestram dominationem in iudicijs, & in omni republica: tulit sed quo die populo Ro. tribuni pleb. restituti sunt, omnia ista vobis (si fortè nondum intelligitis) adempta, atque erepta sunt. omnium nunc oculi coniecti sunt hoc ipso tempore in vnumquemque nostrûm, qui fide ego accusem, qua religione hi iudicent, qua ratione defendas. de omnibus nobis, si quis tantulum de recta regione deflexerit, non illa tacita existimatio, quam anteà contemnere solebatis, sed vehemens ac liberum populi Ro. iudicium consequetur. nulla tibi Quincte cum isto cognatio est, nulla necessitudo: quibus excusationibus ante nimium in aliquo

iudicio

officio ſtudium tuum defendere ſolebas, earum habere in hoc homine nullam potes. quæ iſte in prouincia palàm dictitabat, cum ea quæ faciebat, tua ſe illacia facere dicebat; ea ne vera putentur, tibi maximè eſt prouidendum. Ego mei iam rationem officij confido eſſe omnibus iniquiſſimis meis perſolutam. nam iſtum paucis horis primæ actionis, omnium mortalium ſententijs condemnaui. reliquum iudicium non iam de mea fide, quæ perſpecta eſt: neque de iſtius vita, quæ damnata eſt; ſed de iudicibus, & verè vt dicam, de te, futurũ eſt. at quo tempore futurum eſt? nam id maximè prouidẽdum eſt. etenim cum omnibus in rebus, tum in rep. permagni momenti eſt, ratio atque inclinatio temporum, nempe eo, cum populus Rom. aliud genus hominum, atque alium ordinem ad res iudicandas requirit: nempe ea lege de iudicijs, iudicibuſque nobis promulgata, quam non is promulgauit, cuius nomine proſcriptam videtis; ſed hic reus, hic, inquam, ſua ipſe atque opinione, quam de vobis habet, legem illam ſcribendam, promulgandamque curauit. Itaque cum primo agere cœpimus, lex non erat promulgata: cum iſte veſtra ſeueritate permotus multa ſigna dederat, quamobrem reſponſurus non videretur; mentio de lege nulla fiebat: poſtea quam iſte recreari, & confirmari viſus eſt, lex ſtatim promulgata eſt: cui legi cùm veſtra diguitas vehementer aduerſetur; iſtius ſpes falſa, & inſignis impudentia maximè ſuffragatur. Hic ſi quid erit commiſſum à quoquam veſtrum, quod reprehendatur; aut populus Ro. iudicabit de eo homine, quem iam antea iudicijs indignum putauit; aut ij qui propter offenſionem iudiciorũ de veteribus iudicibus lege noua, noui iudices erũt cõſtituti. mihi porrò, vt ego nõ dicã, quis omniũ mortaliũ nõ intelligit, quã longè progredi ſit ne ceſſes? Potero ſilere, Hortenſi? potero diſſimulare? ſi cũ tantũ reſp. vulnus acceperit, vt expilatę

prouinciæ, vexati socij, dij immortales spoliati, ciues Rom. cruciati, & necati impunè, me actore esse videantur? potero hoc ego onus tantum aut in hoc iudicio deponere, aut diutiùs tacitus sustinere? non agitanda res erit? non in medium proferenda? non populi Ro. fides imploranda? non omnes, qui tanto se scelere obstrinxerint, vt aut fidem suam corrumpi paterentur, aut iudicium corrumperent, in discrimen ac iudicium vocandi? Quæret aliquis fortasse, Tantumne igitur laborem, tantas inimicitias tot hominum susceptus es? non studio quidem, herculè, vllo, neque voluntate; sed non idem mihi licet quod ijs, qui nobili genere nati sunt: quibus omnia populi Ro. beneficia dormientibus deferuntur: longè alia mihi lege in hac ciuitate, & condicione viuendum est. venit enim mihi in mentem M. Catonis hominis sapientissimi: qui cum se virtute, non genere, populo Ro. commendari putaret, cum ipse sui generis initium ac nominis à se gigni & propagari vellet; hominum potentissimorum suscepit inimicitias; & maximis in laboribus vsque ad summam senectutem, summa cum gloria vixit. Postea-que Pompeius humili, atque obscuro loco natus, nonne plurimis inimicitijs maximisque suis periculis, ac * doloribus amplissimos honores est adeptus? Modò L. Fimbriam, C. Marium, C. Cœlium vidimus, non mediocribus inimicitijs, ac laboribus contendere. vt ad istos honores peruenirent, ad quos vos per ludum & per negligentiam peruenistis. hæc eadem est nostræ rationis regio & via: horum nos hominum sectam, atque institutum persequimur. Videmus quanta sit in inuidia, quantoque in odio apud quosdam homines nobiles nouorum hominum virtus & industria; si tantulum oculos deiecerimus, præstò esse insidias; si vllum locum aperuimus suspicioni aut crimini accipiendum esse statim vultus, esse nobis semper vigilandum, semper laborandum

videmus

videmus. Inimicitiæ sunt, subeantur: labores, suscipiantur. Etenim tacitæ magis, & occultæ inimicitiæ timendæ sunt, quam indictæ, & apertæ. Hominum nobilium non fere quisquam nostræ industriæ fauet: nullis nostris officijs beneuolentiam illorum allicere possumus: quasi natura, & genere disiuncti sint, ita dissident à nobis animo ac voluntate. Quare quid habent eorum inimicitiæ periculi, quorum animos iam antè habueris inimicos, & inuidos, quam vllas inimicitias susceperis? Quamobrem mihi iudices, optandum est illud, in hoc reo finem accusandi facere cum & populo Ro. satisfactum, & receptum officium Siculis necessarijs meis erit persolutum. Deliberatum autem est, si res opinionem meam, quam de vobis habeo, fefellerit, non modo eos persequi ad quos maximè culpâ * corrumpendi iudicij, sed etiam illos, ad quos conscientiæ contagio pertinebit. Proinde siqui sunt, qui in hoc reo aut potentes aut audaces, aut artifices ad corrumpendum iudicium velint esse, ita sint parati vt disceptante populo Ro. mecum sibi rem videant futuram: & si me in hoc reo, quem mihi inimicum Siculi dederunt, satis vehementem, satis perseuerantem, satis vigilantem esse cognorunt, existiment in his hominibus, quorum ego inimicitias populi Rom. salutis causa susceperò, multo grauiorem, atque acriorem futurum. Nunc te Iupiter optime maxime, cuius iste donum regale, dignum tuo pulcherrimo templo dignum Capitolio, atque ista arce omnium nationum, dignum regio munere, tibi factum à regibus, tibi dicatum atque promissum per nefarium scelus de regijs manibus extorsit; cuiusque sanctissimum & pulcherrimum simulachrum Syracusis sustulit: teque Iuno regina, cuius duo fana duabus in insulis posita sociorum, Melitæ & Sami, sanctissima, & antiquissima simili scelere idem iste omnibus donis, ornamentisque nudauit: teque Minerua, quam item iste

duobus in clarissimis, & religiosissimis templis expilauit Athenis, cum auri grande pondus, Syracusis cum omnia præter tectum & parietes abstulit: teq; Latona, & Apollo, & Diana, quorum iste Deli non fanum, sed vt hominum opinio & religio fert, sedem antiquam, diuinumque domicilium nocturno latrocinio atque impetu compilauit: etiam te Apollo, quem iste Chio sustulit: teque etiam, atque etiam, Diana, quam Pergæ spoliauit, cuius simulachrũ sanctissimum Segestæ, bis apud Segestanos consecratũ semel ipsorum religione, iterum P. Africani victoria, tollendum asportandumque curauit: teque Mercuri quem Verres in villa, & in priuata aliqua palæstra posuit, P. Africanus in vrbe sociorum, & in gymnasio Tyndaritanorum iuuentutis illorum custodem, & præsidem voluit esse: teque, Hercules, quem iste Agrigenti nocte intempesta, seruorum instructa & comparata manu, conuellere exsuis sedibus, atque auferre conatus est: teque, sanctissima mater Idæa, quam apud Enguinos augustissimo, & religiosissimo in templo sic spoliatam reliquit, vt nunc nomen modo Africani, & vestigia violatæ religionis maneant; monumenta victoriæ, fanique ornamenta non extent: vosque omnium rerum forensium, consiliorum maximorum, legum, iudiciorumque arbitri, & testes, celeberrimo in loco prætorij locati, Castor, & Pollux, quorum è templo quæstũ sibi iste & prædam maximam improbissimè comparauit: omnesque dij, qui vehiculis, thensarum solennes cœtus ludorum initis, quorum iter iste ad suum quæstum, non ad religionum dignitatem, faciendum, exigendumque curauit: teque, Ceres, & Libera, quarum sacra, sicut opiniones hominum, ac religiones ferũt, longè maximis, atq; occultissimis cæremonijs continentur; à quibus initia vitæ, atque victus, legum, morum, mansuetudinis, humanitatis exempla hominibus, & ciuitatibus data, ac dispertita esse dicũtur;

quarum

rum sacra populus Ro. à Græcis ascita, & acce-
ta, tanta religione & publicè & priuatim tuetur,
non ab alijs huc allata, sed vt cæteris hinc tradita
ese videantur: quæ ab isto vno sic polluta, & viola-
ta sint, vt simulachrum Cereris vnum, quod à viro
non modò tangi, sed ne aspici quidē fas fuit, è sacra-
to Catinæ cōuellendum, auertendumq; curauerit:
alterum autem Ennæ ex sua sede, ac domo sustule-
rit quod erat tale, vt homines, cùm viderent, aut ip-
sum videre se Cererem, aut effigiem Cereris non
humana manu factam, sed cælo delapsam arbitra-
rentur: vos etiam atque etiam imploro & appello,
sanctissimæ deæ, quæ illos Ennenses lacus, lucosque
colitis, cunctæque Siciliæ, quæ mihi defendenda
tradita est, præsidetis: à quibus, inuentis frugibus, &
in orbem terrarum distributis, omnes gentes: ac na-
tiones vestri religione numinis continentur: cæte-
ros item deos, deasque omnes imploro, atque obte-
stor, quorum templis & religionibus iste nefario
quodam furore, & audacia instinctus, bellum sacri-
legum semper, impiumque habuit indictum; vt, si in
hoc reo, atque in hac causa, omnia mea consilia ad
salutem sociorum, dignitatem populi Rom. fidem
meam spectauerunt; si nullam ad rem, nisi ad offici-
um & veritatem omnes meæ curæ, vigiliæ, cogitatio-
nesque laborarunt; quæ mea mens in suscipienda
causa fuit. fides in agenda, eadem vestra in iudicanda
sit. * deinde vti C. Verrem, si eius omnia sunt in-
audita, & singularia facinora sceleris, audaciæ, per-
fidiæ, libidinis, auaritiæ, crudelitatis, dignus exitus
eiusmodi, vita atque factis, vestro iudicio consequa-
tur. vtque respub. meaque fides vna hac accusatio-
ne mea contenta sit: mihique posthac bonos
potiùs defendere liceat, quam
improbos accusare ne-
cesse sit.

PRO M. FONTEIO, ORATIO XI.

Desunt permulta.

HOC prętore oppressam esse ęre alieno Galliam. A quibus versuras tantarum pecuniarum factas esse dicunt? à Gallis nihil minus. A quibus igituri à ciuibus Rom. qui negotiantur in Gallia. Cur eorum verba non audimus? cur eorum tabulæ nullę proferuntur? Insector vltrò, atq; iusto accusatori, iudices: insector inquam, ac flagito testes. Plus ego in hac causa laboris, & operæ consumo in poscendis testibus, quam cæteri defensores in refutandis. Audacter hoc dico, iudices, non temerè confirmo. Referta Gallia negotiatorum est, plena ciuium Romanorum. Nemo Gallorum sine ciue Ro. quidquam negotij gerit: nummus in Gallia nullus sine ciuium Rom. tabulis commouetur. Videte quò descendam, iudices, quam longè videar à consuetudine mea, & cautione ac diligentia discedere. Vnę tabulę proferantur, in quibus vestigium sit aliquod, quod significet pecuniam Fonteio datam: vnum ex toto negotiatorum, colonorum, publicanorum, aratorum, pecuariorum numero testem producant: verè accusatum esse concedam. Pro dij immortales, quæ est hæc causa? quæ defensio? Prouinciæ Galliæ M. Fonteius prætuit; quæ constat ex his generibus hominum, & ciuitatum, qui (vt vetera mittam) partim nostra memoria bella cum populo Rom. acerba ac diuturna gesserunt: partim modò a nostris imperatoribus

moribus subacti, modò bello domiti, modò triumphis, ac monumentis notati, modò à senatu agris, vrbibusq; multati sunt: partim qui cum ipso M. Fonteio ferrum ac manus contulerunt, multoque eius labore, ac labore sub populi Rom. imperium, ditionemq; cecciderunt. Est in eadem prouincia Narbo Martius, colonia nostrorum ciuium, specula populi Rom. ac propugnaculum istis ipsis nationibus oppositum, & obiectum. Est item vrbs Massilia, de qua antè dixi, fortissimorum, fidelissimorumq; sociorum, qui Gallicorum bellorum * pericula à populo Romano copijs, armisque propulsarunt. est prætereà omnium ciuium Romanorum maximus hominum honestissimorum. Huic prouincię, quæ ex hac * gentium varietate constaret, M. Fonteius (vt dixi) præfuit: qui erant hostes, subegit: qui * proximi fuerant, eos ex ijs agris, quibus erant multati, decedere coegit. cæteris, qui idcircò magnis sæpe erant bellis superati, vt semper populo Rom. parerent, magnos equitatus ad ea bella, quæ tum in toto orbe terrarum à populo Ro. gerebantur, magnas pecunias ad eorum stipendium, maximum frumenti numerum ad Hispaniense bellum tolerandum, imperauit. * Is, hinc qui gessit, in iudicium vocatur. vos qui in re non interfuistis, causam vnà cum populo Romano cognoscitis. dicunt contrà, quibus inuitissimis imperatum est: dicunt, qui ex agris ex M. * Fonteij decreto decedere sunt coacti: dicunt, qui ex bello cæde, & fuga nunc primum audent contra M. Fonteium in amem consistere. Quid coloni Narbonenses? quid volunt? quid existimant? Hunc per vos volunt: se per hunc incolumes existimant esse. Quid Massiliensium ciuitas? hunc præsentem ijs affecit honoribus, quos habuit amplissimos: vos autem absens orat, atq; obsecrat, vt sua religio, laudatio, auctoritas aliquid apud vestros animos momenti habuisse videatur. Quid? ciuium Rom. quæ voluntas est? nemo

est ex tanto numero, quin hunc optimè de provincia, de imperio, de socijs & ciuibus meritum esse arbitretur. Quoniam igitur videtis, qui oppugnent Marcum Fonteium, cognoscitis quid defensum velint: statuite nunc, quid vestra æquitas, quid populi Romani dignitas postulet: vtrum colonis vestris, negotiatoribus vestris, amicissimis atque antiquissimis socijs & credere, & consulere malitis: an his, quibus neque propter iracundiam, fidem: neque propter infidelitatem, honorem habere debetis. Quid, si maiorem etiam hominum honestissimorum copiam affero, qui huius virtuti, atque innocentiæ testimonio possint esse? tamenne plus Gallorum consensio valebit, quam summa auctoritas omnium? Cùm Galliæ Fonteius præesset, scitis, iudices, maximos populi Romani exercitus in duabus Hispanijs, clarissimosque imperatores fuisse. quàm multi equites Romani, quam multi tribuni militum, quales & quot, & quotes *legati ad eos exercitus! præterea Cn. Pompeius vir maximus, atque ornatissimus hyemauit in Gallia, M. Fonteio imperante. Satisne vobis multos, satis idoneos testes, & conscios videtur ipsa fortuna esse voluisse earum rerum, quæ, M. Fonteio prætore, gerentur in Gallia? * quem ex tanto hominum numero testem in hac causa producere potestis? * quis est ex eo numero, qui vobis auctor placeat? eo nos iam laudatore, & teste vtimur. Dubitabitis etiam diutiùs, iudices, quin illud quod initio vobis proposui, verissimum sit? aliud per hoc iudicium nihil agi, nisi vt, M. Fonteio oppresso testimonijs eorum, quibus multa reipublicæ causa inuitissimis imperata sunt, segniores posthac ad imperandum cæteri sint, cùm videant eos oppugnari, quibus oppressis populi Romani imperium incolume esse non possit. Obiectum est etiam, quæstum M. Fonteium ex viarum munitione feci-

se:

ſi vt aut ne cogeret munire; aut id quod munitum eſſet, ne improbaret. Si & coacti ſunt munire omnes, & multorum opera improbata ſunt, certè vtrumque falſum eſt: & ob vacationem pretium datum, cum immunis nemo fuerit; & ob probationem, cum multa improbata ſint. Quid? ſi hoc crimen * optimis hominibus delegare poſſumus. & in, vt non culpam in alios transferamus. ſed vti doceamus, eos iſti munitioni præfuiſſe, qui facilè officium ſuum, & præſtare, & probare poſſunt: tamenne vos omnia in M. Fonteium, iratis teſtibus ſeu conferetis? Cum maioribus reip. negotijs M. Fonteius impediretur, &, cum ad remp. pertineret, iam Domitiam munire, legatis ſuis primarijs viris C. Annio Bellieno, & C. Fonteio negotium dedit. itaque præfuerunt: imperauerunt pro dignitate ſua, quod viſum eſt, & probauerunt. quod vos, ſi nulla alia ex re ex literis quidem * veſtris, quas ſcripſiſtis, & miſiſtis, & allatis certò ſcire potuiſtis. quas tamen antea non legiſtis; nunc ex nobis quid de ijs rebus Fonteius ad legatos ſuos ſcripſerit, quid ad eum illi reſcripſerint, cognoſcite. LITERAE *AD C. ANNIVM LEGATVM, AD C. FONTEIVM LEGATVM. LITERAE AC ANNIO LEGATO, AC FONTEIO LEGATO. Satis opinor eſſe perſpicuum, iudices, hanc rationem munitionis. neque ad M. Fonteium pertinere; & ab his eſſe tractatam, quos nemo poſſit reprehendere. Cognoſcite nunc de crimine vinario, quod illi inuidioſiſſimum, & maximum eſſe voluerunt. Crimen à Pletorio, iudices, ita conſtitutum eſt: Fonteio non in Gallia primum veniſſe in mentem, vt portorium vini inſtitueret, ſed in Italia hac poſita ratione Roma profectum. Itaque Tiburium Toloſæ quaternos denarios in ſingulas vini amphoras portorij nomine exegiſſe * Crodomi Forcium, & * Numium ternos Vi-

ctoriatos. Vulchalone Serueium binos, & Victoriatos mille. atque in his locis se * Crodomi & Vulchalone ab his portorium esse exactum, si qui Cobiamacho (qui vicus inter Tolosam & Narbonem est) diuerterentur, neque Tolosam ire vellent; cum Elesiodolus tantum senos denarios ab his, qui ad hostem portarent, exegissent. video, iudices, esse crimen, & crimen genere ipso magnum: (vectigal enim esse impositum frugibus nostris dicitur, & pecuniam permagnam ratione ista cogi potuisse confiteor, & * inuidiam. vel maximè enim inimici hanc rem sermonibus diuulgare voluerunt. Sed ego ita existimo, quo maius crimen sit; id quod ostendatur esse falsum, hoc maiorem ab eo iniuriam fieri, qui id confingat. Vult enim magnitudine rei sic occupare animos eorum, qui audiunt, vt difficilis aditus veritati relinquatur.

Desiderantur quæ de crimine vinario erant reliqua: nec non quæ ad bellum Vocontiorum, & dispositionem hybernorum pertinebant.

At hoc Galli negant. At ratio rerum, & vis argumentorum coarguit. Potest igitur testibus iudex nó credere cupidis, & iratis, & coniuratis, & à religione remotis? non solùm potest, sed etiam debet. Etenim si, quia Galli dicunt, idcircò M. Fonteius nocens existimandus est. quid mihi opus est sapiente iudice? quid æquo quæsitore? quid oratore non stulto? dicunt enim Galli. negare non possumus. hic si ingeniosi, & periti, & æqui iudicis has partes esse existimatis, vt quoniam quidem testes dicunt, sine vlla dubitatione credendum sit, salus ipsa, virorum fortium innocentiam tueri non potest. sin autem in rebus iudicandis, non minimam partem ad vnamquamque rem existimandam, momentoque suo ponderandam, sapientia iudicis tenet: næ multò vestræ maiores, grauioresque partes sunt ad cogi-

tandum,

endum, quam ad dicendum meæ. Mihi enim semper vnaquaque de re testis non solùm semel; verùm etiam breuiter est interrogandus, & sæpè etiam non interrogandus; ne aut irato facultas ad dicendum data, aut cupido auctoritas attributa esse videatur: vos & sæpiùs eandem rem animis agitare, & diutiùs * vnoquoque de teste cogitare potestis: & quem nos interrogare noluimus, quæ causa nobis tacendi fuerit, existimare debetis. Quamobrem si hoc, * iudices, præscriptum lege, aut officio putatis, testibus credere. nihil est, cur alius alio iudice melior, aut sapientior existimetur. Vnum est enim, & simplex aurium iudicium, & promiscuè, & communiter stultis, ac sapientibus à natura datum? Quid igitur, vbi elucere possit prudentia? vbi discerni stultus auditor & crudelis, à religioso & sapienti iudice? nimirùm illud, in quo ea, quæ dicuntur à testibus, * coniecturæ & cogitationi traduntur, quanti auctoritate, quanta animi æquitate, quanto pudore, quanta fide, quanta religione, quanto studio existimationis bonæ, quanta cura, quanto timore dicantur. An verò vos id in testimonijs hominum barbarorum dubitabitis, quod persæpè & nostra, & patrum memoria sapientissimi iudices de clarissimi nostræ ciuitatis viris dubitandum non putauerunt? qui Cn. & Q. Cæpionibus, L. & Q. Metellis testibus in Q. Pompeium hominem nouum non crediderunt: quorum virtuti, generi, rebus gestis, fidem, & auctoritatem in testimonio, cupiditatis atq; inimicitiarum suspicio derogauit. Ecquem hominē vidimus, ecquem verè commemorare possumus parem consilio, grauitate, constantia, cæteris virtutibus, honoris, ingenij, rerum gestarum ornamentis, M. Aemilio Scauro fuisse? tamen huius, cuius iniuriati nutu propè terrarum orbis regebatur, iurati testimonio, neque in C. Fimbriam, neq; in C. Memmium creditum est. Noluerunt ij, qui iudicabant,

bant, hanc patere inimicitijs viam, quem quisque odisset, vt eum testimonio posset tollere. Quantus in L. Crasso pudor fuerit, quod ingenium, quanta auctoritas, quis ignorat? tamen is, cuius etiam sermo testimonij auctoritatem habebat, testimonio ipso, quæ in M. Marcellum inimico animo dixit, probare non potuit. Fuit, fuit illis iudicibus diuinum ac singulare, iudices, consilium, qui se non solùm de reo, sed etiam de accusatore, de teste iudicare arbitrabantur: quid fictum, quid fortuna, ac tempore allatum, quid pretio corruptum, quid spe, aut metu deprauatum, quid à cupiditate aliqua aut inimicitijs profectum videretur. quæ si iudex non amplectetur omnia consilio; non animo, ac mente circumspiciet; si * quidquid ex illo loco dicetur, ex oraculo aliquo dici arbitrabitur: profectò satis erit, id quod dixi antea, non surdum iudicem, huic meum atque officio præsse. nihil erit quamobrem ille nescio quis sapiens homo, ac multarum rerum peritus ad res iudicandas requiratur. An verò illi equites Rom. quos nos vidimus; qui nuper in republica iudicijsque maximis floruerunt, habuerunt tantum animi, tantum roboris, vt M. Scauro testi non crederent? vos * Vulgarum atque Allobrogum testimonijs non credere timetis? Si inimico testi credere non oportuit, inimicitior Marcello Crassus, aut Fimbriæ Scaurus ex ciuilibus studijs atque obtrectatione domestica, quam huic Gallis quorum, qui optima in causa sunt, equites, frumentum, pecuniam semel, atque iterum, ac sæpius inuitissimi dare coacti sunt: cæteri, partim ex veteribus bellis agro nuitati, partim ab hoc ipso, bello superati, & oppressi. Si, qui ob aliquod emolumentum suum cupidius aliquid dicere videntur, ijs credi non conuenit: credo maius emolumentum Cæpionibus, & Metellis propositum fuisse ex Q. Pomp. damnatione, cum studiorũ suorũ obtrectatorẽ sustulissent, quam cunctę Gal-

lia

ex M. Fonteij calamitate, in qua, illa prouincia
pro suam immunitatem, ac libertatem positam
arbitratur. An, si homines ipsos spectare con-
sid quod in teste profectò valere plurimùm
bet) non modò cum summis ciuitatis nostræ vi-
, sed cum infimo ciue Romano quisquam am-
mus Galliæ comparandus est? scit Indiciomа-
quid sit testimonium dicere? mouetur eo timo-
nostrûm vnusquisq;, cùm in eum locum pro-
ctus est? Recordamini, iudices, quantopere la-
are soleatis, non modò quid dicatis pro testimo-
sed etiam quibus verbis vtamini, ne quod minùs
oleratè positum, ne quod ab aliqua cupidita-
prolapsum verbum esse videatur. Vultu deni-
laboratis, nequa significari possit suspicio cupi-
tis: vt &, cum proditis, existimatio sit quædam
ta de vobis pudoris ac religionis; &, cum discе-
is, ea diligenter obseruata ac retenta videatur.
Ordo hæc eadem Induciomarum in testimonio ti-
isse, aut cogitasse qui primum illud verbum con-
eratissimum nostræ consuetudinis, Arbitror, quo
ne etiam tunc vtimur, cùm ea dicimus iurati, quæ
mperta habemus, quæ ipsi vidimus, ex toto testi-
monio suo sustulit, atque omnia se scire dixit. Vere-
batur enim videlicet, nequid apud vos populumque
Romanum de existimatione sua deperderet: nequa
sima consequeretur eiusmodi, Induciomarum ta-
lem virum, tam cupidè, tam temerè dixisse. non in-
telligebat, se in testimonio nihil præter vocem, &
m, & audaciam, neque ciuibus suis, neque accusato-
ibus nostris præstare debere. An verò istas natio-
nes religione iurisiurandi, ac metu deorum immor-
talium in testimonijs dicendis commoueri arbitra-
mini? quæ tantum à cæterarum gentium more, ac
natura dissentiunt, quod cæteræ pro religionibus
suis bella suscipiunt; iste contra omnium religio-
nes. Illæ in bellis gerendis a dijs immortalibus pa-

ceem,ac veniam petunt: istæ cum ipsis dijs immortalibus bella gesserunt. He sunt nationes, quę quondam tam longè à suis sedibus, Delphos vsque ad Apollinem Pythium, atque ad oraculum orbis terræ vexandum,ac spoliandum profectæ sunt. Ab isdem gentibus sanctis, & in testimonio religiosis, obsessum Capitolium est,atque ille Iupiter, cuius nomine maiores nostri * sanctam testimoniorum fidem esse voluerunt. Postremò his quidquam sanctum, ac religiosum videri potest? qui etiam, si quando aliquo metu adducti deos placandos esse arbitrantur, humanis hostijs eorum aras,ac templa funestant vt ne religionem quidem colere possint, nisi eam ipsam prius scelere violarint. Quis enim ignorat eos vsq; ad hanc diem retinere illam immanem, ac barbaram consuetudinem hominum immolandorum? quamobrem, quali fide, quali pietate existimatis esse eos, qui etiam deos immortalitate arbitrentur hominum scelere,& sanguine facilè posse placari? cum his vos testibus vestram religionem coniungetis? ab his quidquam sanctè,aut moderatè dictum putabitis? hoc vestræ mentes tam castæ, tam integræ sibi suscipient, vt cùm omnes legati nostri, qui illo triennio in Galliam venerunt, omnes equites Romani, qui in illa prouincia fuerunt, omnes negotiatores eius prouinciæ, denique omnes in Gallia: qui sunt socij populi Rom. atque inimici, M. Fonteium incolumem esse cupiant, iurati priuatim & publicè laudent vos * tamen cum Gallis iurare malitis? quid vt secuti esse videaminis voluntatem hominum? grauiorne igitur vobis erit hostium voluntas quàm ciuium? an dignitatem testium? potestis igitur ignotos notis,iniquos æquis, alienigenas domesticis,cupidos moderatis, mercenarios gratuitis, impios religiosis, inimicissimos huic imperio,ac nomini, bonis, ac fidelibus & socijs, & ciuibus anteferre? An verò dubitatis, iudices, quin

ſecas inimicitias iſtæ gentes omnes & habeant, &
gerant; cum populi Rom. nomine? ſic exiſtimatis
hic ſagatos, brachatoſq; verſari animo demiſ-
atque humili, vt ſolent ij, qui affecti iniurijs, ad
em iudicum ſupplices, inferioreſq; confugiunt?
verò minus. hi contra vagantur læti atque e-
i paſſim toto foro, cũ quibuſdam minis, & bar-
o atque immani terrore verborum: quod ego
ſecto non crederem, niſi aliquoties ex ipſis ac-
ſatoribus nobiſcum ſimul, iudices, audiſſem: cum
reperent, vt cauerent, ne hoc abſoluto, nouum
quod bellum Gallicum concitaretis. Si M. Fon-
um, iudices, in cauſa deficerent omnia; ſi turpi
oleſcentia, vita infami, magiſtratibus quos ante
alos veſtros geſſit, legationibus flagitioſe obi-
, * conuictus virorum bonorum teſtimonijs, * in-
ies ſuis omnibus in iudicium vocaretur; ſi in eo
ncio colonia populi Ro. Narbonenſium, fi-
ſſimorum ſociorum, Maſſilienſium, ciuium Ro.
nium teſtimonijs, tabuliſque premeretur; tamẽ
ſe vobis magnopere prouidendum, ne quos ita
ſtos à veſtris patribus maioribuſque acceptos
t, contemnẽdi eſſent, eos perdidiſſe, & eorum
mi, & terrore commoti eſſe videremini. Nunc
o cum lædat nemo bonus; laudent omnes veſtri
es atque ſocij; oppugnent ij, qui ſæpiſſime hanc
hem, & hoc imperium oppugnarunt: cumque i-
nici M. Fonteij vobis, ac populo Romano minẽ
nici ac propinqui ſupplicent vobis: dubitabi-
non modo veſtris ciuibus, qui maximè gloria, ac
ide ducuntur, verum etiam cæteris nationibus ac
ibus oſtendere, vos in ſententijs ferendis ciui
ere, quàm hoſti cedere maluiſſe? Magna, me-
cule, cauſa iudicẽ abſolutionis cum cæteris
ſis hæc eſt, nequa inſignis huic imperio macu-
ignominia ſuſcipiatur, ſi hoc ita perlatum e-
in Galliam, * ſenatores equiteſque populi Ro-

mani non testimonijs Gallorum, sed minis commotos, rem ad illorum libidinem iudicasse. Ita verò, si illi bellum facere conabuntur, excitandus nobis erit ab inferis C. Marius, qui Indicio maro isti minaci, atque arroganti par in * belligerando esse possit: excitandus Cn. Domitius, & Q. Maximus, qui nationem Allobrogum, & reliquias suas iterum armis conficiat, atque opprimat: aut, quoniam id quidem non potest, orandus erit nobis amicus meus M. Pletorius, vt suos nouos clientes à bello faciendo deterreat, vt eorum iratos animos, atque horribiles impetus deprecetur; aut, si non poterit, M. Fabium subscriptorem eius rogabimus, vt Allobrogum animos mitiget, quoniam apud illos Fabiorum nomen amplissimum; vt velint isti, aut quiescere, id quod victi aut subacti solent; aut cum minantur, intelligere, se populo Romano non metum belli, sed spem triumphi ostendere. Quod si in turpi reo patiendum non esset, vt quidquam isti se minis profecisse arbitrarentur: quid faciendum vobis in M. Fonteio arbitraremini de quo homine, iudices (iam enim mihi videor hoc, propè causa duabus actionibus perorata, debere dicere) de quo vos homine iudices, ne ab inimicis quidem vllum fictum probrosum non modo crimen, sed ne maledictum quidem audistis. Equis nequam reus, præsertim in hac vitæ ratione versatus, in honoribus petendis, in potestatibus, in imperijs gerendis, sic accusatus est, vt nullum probrum, nullum facinus, nulla turpitudo, quæ à libidine, aut à petulantia, aut ab audacia nata esset, ab accusatore obijceretur, si non vera, attamen * ficta, cum aliqua ratione ac suspicione? M. Aemilium Scaurum summum nostræ ciuitatis virum scimus accusatum à M. Bruto: extant orationes, ex quibus intelligi potest, multa in illum ipsum Scaurum esse dicta: falsò quis negat; veruntamen ab inimico dicta

& obiecta. Quàm multa M. Aquilius audiuit in
iudicio? quàm multa L. Cotta? denique P.
Rutilius? qui, etsi damnatus est, mihi videtur ta-
men inter viros optimos, atq; innocentissimos esse
numerandus. Ille igitur ipse homo sanctissimus, ac
temperatissimus, multa audiuit in sua causa, quæ ad
libidinem, stuprorum, ac libidinem pertinerent.
Erat oratio hominis (vt opinio mea fert) nostro-
rum hominum longè ingeniosissimi, atq; eloquen-
tissimi, C. Gracchi, qua in oratione permulta in L.
Pisonem turpia ac flagitiosa dicuntur. at in quem
non? qui tanta virtute, atq; integritate fuit, vt e-
tiam illis optimis temporibus, cum hominem inue-
nire nequam neminem posses, solus tamen Frugi
nominaretur. quem cum in concionem Gracchus
vocari iuberet, & viator quæreret, quem Piso-
nem, quod essent plures; cogis me, inquit, dicere
inimicum meum, Frugi. Is igitur vir, quem ne ini-
micus quidem satis in appellando significare pote-
rat, nisi ante laudasset, qui vno cognomine declara-
retur, non modo quis esset, sed etiam qualis esset:
hunc in falsa n atque iniquam probrorum insimu-
lationem vocabatur. M. Fonteius ita duabus a-
quilibus accusatus est, vt obiectum nihil sit, quo
significari vestigium libidinis, petulantiæ, crudeli-
tatis, audaciæ possit. non modo nullum facinus hu-
ius protulerunt: sed ne dictum quidem aliquod re-
prehenderunt. Quod si aut quantam voluntatem
habent ad hunc opprimendum, aut quãtam ad ma-
lefaciendum licentiam, tantum haberent aut ad e-
quirendum animi, aut ad fingendum ingenij non
meliore fortuna ad probra* non audienda Fontei-
us, quàm illi, de quibus antea commemoraui, fuis-
set. Frugi igitur hominem iudices, frugi inquam, &
omnibus vitæ partibus moderatum, ac temperã-
tum, plenum pudoris, plenum officij, plenum reli-
gionis videtis positũ in vestra fide, ac potestate, atq;

ra vt commissus sit fidei; permissus potestati. Videte igitur, vtrum sit æquius, hominem honestissimū, virum fortissimum, ciuem optimum dedi inimicissimis, atque immanissimis nationibus, an reddi amicis? præsertim cum tot res sint, quæ vestris animis pro huius innocentis salute supplicent: primum generis antiquitas, quàm Tusculo ex clarissimo municipio profectam in monumentis rerum gestarum inciſam ac notatam videmus: tum autem continuæ præturæ, quæ & cæteris ornamentis, & existimatione innocentiæ maximè floruerunt; deinde recens memoria parentis, cuius sanguine non solum Asculanorum manus, à qua interfectus est; sed totum illud sociale bellum macula sceleris imbutū est: postremò ipse, cum in omnibus vitæ partibus honestus atque integer, tum in re militari cum summi consilij, & maximi animi, tum verò vsu quoque bellorum gerendorum in primis eorum hominum, qui nunc sunt, * exercitatus. Quare si etiam mouendi estis à me, quod non estis, iudices, videor hoc leuiter pro mea auctoritate vobis præcipere posse, vt ex eo genere, homines, quorum cognita virtus, industria, fælicitas in re militari sit, diligenter vobis retinendos existimetis. fuit enim maior talium virorum in hac rep. copia: quæ cum esset, tamen eorum non modo saluti, sed etiam honori consulebatur. Quid nunc vobis faciendum est, studijs militaribus apud iuuentutem obsoletis: hominibus autem, ac summis ducibus partim ætate, partim ciuitatis discordijs hac reipub. calamitate consumptis? cum tot bella aut à nobis necessariò susciplantur, aut subitò neque improuisa nascantur; nónne & hominē ipsum ad dubia reipub. tempora reseruandum, & cæteros studio laudis, ac virtutis inflammandos putatis? Recordamini, quos legatos nuper in bello L. Iulius, quos P. Rutilius, quos L. Cato, quos Cn. Pompeius habuerit: scietis fuisse tum M. Corniū,

rum, L. Cinnam, L. Sullam prætorios homines, bel-
li gerendi peritissimos: præterea C. Marium, P. Di-
dium, Q. Catulum, P. Crassum non literis homines
ad rei militaris scientiam; sed rebus gestis, ac vi-
ctoriis eruditos. Age verò nunc * inferte oculos in
Asiam; introspicite penitùs in omnes reipub. par-
tes: virum videtis nihil posse accidere, vt tales viri
desiderandi sunt? an, si acciderit, eorum hominum
copia populum Romanum abundare? Quæ si dili-
genter attenderis, profecto, iudices, virum ad labo-
res belli impigrum, ad pericula fortem, ad vsum ac
disciplinam peritum, ad consilia prudentum, ad ca-
sum, fortunamq; fælicem domi vobis ac liberis ve-
stris retinere, quàm inimicissimis populi Romani
nationibus, & crudelissimis tradere & * condona-
re maletis. At infestis propè signis inferuntur Galli
in Fonteium, & instant atque vrgent summo cum
odio, summa cum audacia: * nos verò, iudices, &
multis, & firmis præsidijs, vobis adiutoribus isti im-
mani atque intolerandæ barbariæ resistemus. Pri-
mum obijcitur contra istorum impetus Macedonia
fidelis, & amica populo Romano prouincia: quæ,
cum se, ac suas vrbes non solum consilio, sed etiam
armis Fonteij conseruatam esse dicat, vt illa per
hunc à Thracum aduentu, ac depopulatione defen-
ta est; sic ab huius nunc capite Gallorum impetus,
terroresque depellit. Constituitur ex altera parte
vterior Hispania; quæ profecto non modo religio-
ne sua resistere istorum cupiditati potest; sed etiam
celeratorum hominũ periuria testimonijs, ac lau-
dationibus suis refutare. Atque ex ipsa etiam Gal-
lia, fidelissima, & grauissima auxilia sumuntur. Ve-
nit huic subsidio misero, atque innocenti Massili-
ensium cuncta ciuitas; quæ non solum ob eam cau-
sam laborat, vt huic, à quo ipsa seruata est, parem
gratiam referre videatur, sed etiam, quod ea condi-
tione, atque eo fato se in his terris collocatam esse

arbitratur; ne quid noſtris hominibus iſtæ gentes nocere poſſint. * Pugnat pariter pro ſalute M. Fonteij Narbonenſis colonia, quæ per hunc ipſa nuper obſidione hoſtium liberata, nunc eiuſdem miſeriis ac periculis commouetur. Denique, vt oportet bello Gallico, vt maiorum iura, moreſque præſcribunt, nemo eſt ciuis Romanus, qui ſibi illa excuſatione vtendum putet, omnes illius prouinciæ publicani, agricolæ, pecuarij, cæteri negotiatores, vno animo M. Fonteium, atque vna voce defendunt. Quid ſi tantas auxiliorum noſtrorum copias Inducioma rus ipſe deſpexerit, dux Allobrogum, cæterorumq; Gallorum; num etiam de matris hunc complexa lectiſſimæ miſerrimæque fœminæ vobis inſpectantibus auellet, atque abſtrahet? præſertim cum virgo Veſtalis ex altera parte germanum fratrem cõplexa teneat, veſtramq;, iudices, ac populi Romani fidem imploret: quæ pro vobis, liberiſque veſtris tot annos in dijs immortalibus placandis occupata eſt; vt ea nunc pro ſalute ſua, fratriſque ſui, animos veſtros placare poſſit: cui miſeræ, quod præſidium, quod ſolatium reliquum eſt, hoc amiſſo? nã cæteræ fœminæ gignere ipſæ ſibi præſidia, & habere domi fortunarum omnium ſocium, participemque poſſunt; huic verò virgini, quid eſt præter fratrem, quod aut iucundum, aut charum eſſe poſſit? Nolite pati, iudices, aras deorum immortalium, Veſtæque matris, quotidianis virginis lamentationibus de veſtro iudicio commoueri. Proſpicite ne ignis ille æternus nocturnis Fonteiæ laboribus, vigiliiſq; ſeruatus, ſacerdotis Veſtæ lachrymis extinctus eſſe dicatur. Tendit ad vos virgo Veſtalis manus ſupplices eaſdem, quas pro vobis dijs immortalibus tendere conſueuit, cauete ne periculoſum, ſuperbumq; ſit eius vos obſecrationem repudiare, cuius preces ſi dij aſpernarentur, hæc ſalua eſſe non poſſent. Videtiſne ſubitò iudices, virum fortiſſimum M. Fonteium

tium parentis,& sororis commemoratione lachrymas profudisse? qui nunquam in acie pertimuerit, qui se armatus sæpe in hostium manum, multitudinemq; immiserit, cum in eiusmodi periculis eadem solatia suis relinquere arbitraretur, quæ suus pater sibi reliquisset; idem nunc perturbato animo, pertimescit, ne non modo ornamento & adiumento non sit suis, sed etiam cum acerbissimo luctu decus æternum miseris atq; ignominiam relinquat. O fortunam longe disparem, M. Fonteij, si diligere potuisses, vt potius telis tibi Gallorum, quàm periurijs intereundum esset, tum enim vitæ socia virtus, mortis comes gloria fuisset: nunc verò qui est dolor, victoriæ te, atque imperij pœnas ad eorum arbitrium sufferre, qui aut victi armis sunt, aut inuitissimi pepercerunt? A quo periculo defendite, iudices, ciuem fortem, atque innocentem: curate vt nostris telibus plus, quàm alienigenis credidisse videamini; plus saluti ciuium, quàm hostium libidini consuluisse: grauiorem duxisse eius obsecrationem, quæ vestris sacris præsit, quàm eorum audaciam, qui cum omnium sacris delubrisque bella gesserunt. postremò prospicite iudices, id, quod ad dignitatem populi Romani maximè pertinet, vt plus apud vos preces virginis Vestalis, quàm minæ Gallorum valuisse videantur.

* * *

PRO A. CÆCINNA

ORATIO. XII.

SI quantum in agro, locisque desertis audacia potest, tantum in foro, atq; in iudicijs impudentia valeret, non minus in causa cederet A. Cæcinna Sex. Aebutij impudentiæ, quàm tum in vi faciendâ cessit audaciæ, verum & illud consideranti hominis esse putauit, quæ de re iure decertari oporteret, armis non contendere; & hoc constantis, qui cum vi, & armis certare noluisset eum iure iudicioque superare. At mihi quidem cum audax præcipue fuisse videtur Ebutius in conuocandis hominibus & armandis, tum impudens in iudicio: non solum quod in iudicium venire ausus est (nam id quidem, tametsi improbè fit in aperta re, tamen malitia est iam vsitatum) sed quod non dubitauit idipsum, quod arguitur, confiteri: nisi fortè hoc rationis habuit, quoniam si facta* vis esset moribus, superior in possessione retinenda non fuisset: quia contra ius, moremq; facta fit, A. Cæcinnâ cum amicis metu perterritum profugisse: nûc quoque in iudicio, si causa more, institutoque omnium defendatur; nos inferiores in agendo non futuros: sin à consuetudine recedatur, se quo impudentius egerit, hoc superiorem discessurum. quasi verò aut in iudicio possit idem improbitas, quod in vi confidentia; aut non eo libentiùs tum audaciæ cesserimus, quo nunc impudentiæ faciliùs obsisteremus. Itaq; longè alia ratione, recuperatores, ad agendâ causam hac actione venio, atq; initio veneram. tum enim

eius nostræ causæ spes erat posita in defensione mea; nunc in confessione aduersarij: tum in nostri, nunc vero in illorum testibus: de quibus ego antea laborabam, ne si improbi essent, falsi aliquid dicerent; sin probi existimarentur, quod dixissent, proderent: nunc sum animo æquissimo. si enim sunt viri boni, me adiuuant, cum id iurati dicunt, quod ego iuratus insimulo: sin autem minus idonei, me non lædunt: cum siue creditur his hoc ipsum, quod ab * arguimus, siue fides non habetur, de aduersarij testium fide derogatur. Veruntamen cum horum causæ actionem considero; non video quid impudentius dici possit. cum autem vestram in iudicando dubitationem; vereor ne id quod videntur impudenter fecisse, astutè, & callidè fecerint. Nam si negassent vim hominibus armatis esse factam; facilè honestissimis testibus in re perspicua mederentur: sin confessi essent, & id quod nullo tempore iuri fieri potest, tum à se iure factum esse defenderent; spectarunt id quod assecuti sunt, se iacturos nobis causam deliberandi, & iudicandi istam moram, ac religionem. simul illud, quod insignissimum est, futurum arbitrati sunt, vt in hac causa non de improbitate Sext. Aebutij, sed de iure ciuili iudicium fieri videretur. Qua in re, si mihi esset vnius A. Cæcinæ causa agenda; profiterer satis idoneũ esse me defensorem; propterea quod fidem meam, diligentiamq; præstarem. quę cum sunt in actore causæ, nihil est, in re præsertim aperta, ac simplici, quod excellens ingenium requiratur. sed cum de eo iure mihi dicendum sit, quod pertineat ad omnes, quod constitutum sit à maioribus, conseruatum vsq; ad hoc tempus, quo sublato non solum pars aliqua iuris diminuta, sed etiam vis ea, quæ iuri maximè est aduersaria, iudicio confirmata esse videatur; video summi ingenij causam esse, non vti demonstretur, quod ante oculos est, sed vti

si quis vobis error in tanta re sit obiectus, omnes potius me arbitrentur causæ, quàm vos religioni vestræ defuisse. Quanquam ego mihi sic persuadeo recuperatores, non vos tam propter iuris obscuram dubiamque rationem bis iam de eadem causa dubitasse, quàm quod videtur ad summam illius existimationem hoc iudicium pertinere, moram ad condemnationem acquisisse, simul & illi spatium ad se colligendum dedisse. Quod quoniam iam in consuetudinem venit, & id viri boni vestri similes in iudicando faciunt; reprehendendum fortasse minus, quærendum verò magis etiam videtur: ideò quod omnia iudicia aut disceptandarum controuersiarum, aut puniendorum maleficiorum causa reperta sunt: quorum alterum leuius est, propterea quod & minus læsit, & persæpè disceptatore domestico dijudicatum alterum est vehementissimè, quod & ad grauiores res pertinet; & non honorariam operam amici, sed seueritatem iudicis, ac vim requirit. quod est grauius, & cuius rei causa maximè iudicia constituta sunt; id iam mala consuetudine dissolutum est: nam, vt quæque res est turpissima, sic maximè, & maturissimè iudicanda est: at ea, de qua existimationis periculum est, tardissimè iudicatur. Qui igitur conuenit, quæ causa fuerit ad constituendum iudicium, eandem, moram esse ad iudicandum? Si quis, quod respondet, qua in re verbo se non obligauit, id non facit, maturo iudicio, sine vlla religione iudicis condemnatur: qui per tutelam, aut societatem aut rem mandatam, aut fiduciæ rationem fraudauit quempiam, in eo, quo delictum maius est, eo pœna est tardior. Est enim turpe iudicium. vt factum quidem turpe. Videte igitur quàm iniquè accidat; quia res indigna sit, ideo turpem existimationem sequi: quia turpis existimatio sequatur, ideò rem indignam non iudicari. At si quis mihi hoc iudex, recuperatores dicat. Potuisti

illi enim leuiore actione confligere: potuisti a[d]
quum ius faciliore, & commodiore iudicio peruenire: quare aut muta actionem, aut noli mihi instare iudicem: tamen is aut timidior videatur, quàm fortem; aut cupidior, quàm sapientem iudicem. Aequum est, si aut mihi præscribat, quemadmodum meum ius persequar, aut ipse id, quod ad se delatum sit, non audeat iudicare. Etenim si prætor is, qui iudicia dat, nunquam petitori præstituit, qua actione illū uti velit; videte quàm iniquum sit, constituta iam re, iudicem quid agi potuerit, aut quid possit, non quid actum sit quærere. Veruntamen miniæ vestræ benignitati pareremus, si alia ratione ius nostrum recuperare possemus. Nūc verò, quis est, qui aut vim armatis hominibus factam reliqui putet oportere; aut eius res leuiorem actionem nobis aliquam demonstrare possit? ex quo genere peccati, vt illi clamitant, vel iniuriarum, vel captis iudicia constituta sunt; in eo potestis atrocitatem nostram reprehendere, cum videatis nihil aliud actum, nisi possessionem per interdictum esse repetitam? Verum siue vos existimationis illius periculum, siue iuris dubitatio tardiores fecit ad hoc ad iudicandum; alterius rei causam vosmetipsi iam vobis sæpiùs prolato iudicio sustulistis; alterius ego vobis hodierno die causam profecto auferam; ne diutiùs de controuersia nostra, ac de communi iure dubitetis. Et si fortè videbor alius initium rei demonstrandæ petisse, quàm me ratio iuris, & ius, de quo iudicium est, & natura causæ coegerit, quæso vt ignoscatis. non enim minus laborat A. Cæcinna, ne summo iure egisse, quàm ne certum ius non obtinuisse videatur. M. Fulcinius fuit, recuperatores, è municipio Tarquiniensi, qui & domi suæ cum primis honestus existimatus est, & Romæ argentariam nonignobilem fecit. Is habuit in matrimonio Cesenniam

eodem è municipio ſummo loco natam, & probatiſſimam fœminam; ſicut & viuus multis ipſe rebus oſtẽdit; & in morte ſua teſtamento declarauit. huic Ceſenniæ fundum in agro Tarquinienſi vendidit temporibus illis difficillimis ſolutionis. cum vteretur dote vxoris numerata, quo mulieri eſſet res cautior, curauit vt in fundo dos collocaretur. aliquantò poſt argentaria diſſoluta, Fulcinius huic fundo vxoris continentia quædam prædia, atque adiuncta mercatur. moritur Fulcinius (multa enim quæ ſunt in re, quia remota ſunt à cauſa, prætermittam) teſtamento facit hæredem, quem habebat è Ceſennia filium: vſum fructum omnium bonorum ſuorum Ceſenniæ legat, vt frueretur vna cum filio. magnus honos vir iucundus mulieri fuiſſet, ſi diuturnum eſſe licuiſſet. frueretur enim bonis cum eo, quem ſuis bonis hæredem eſſe cupiebat; & ex quo maximum fructum ipſa capiebat, ſed hunc fructum maturè fortuna ademit. nam breui tempore M. Fulcinius adoleſcens mortuus eſt, hæredem P. Ceſenniam fecit: vxori grande pondus argenti matrique partem bonorum maiorum legauit. itaque in partem mulieres vocatæ ſunt. Cum eſſet hæc auctio hæreditaria conſtituta; Aebutius iſte, qui iamdiù Ceſenniæ viduitate, ac ſolitudine aleretur, ac ſe eius in familiaritatem inſinuaſſet hac ratione, vt cum aliquo ſuo compendio negotia mulieris, ſiqua acciderent, controuerſiaſque ſuſciperet: verſabatur quoque eo tempore in his rationibus auctionis, & partitionis; atque etiam ſe ipſe inferebat, & intrudebat, & in eam opinionem Ceſenniam adducebat, vt mulier imperita nihil putaret agi callidè poſſe vbi non adeſſet Aebutius. quàm perſonam iam ex quotidiana cognoſcitis vita, recuperatos, mulierum aſſentatoris, cognitoris viduarum defenſoris nimium litigioſi, conciti ad rixam, inepti, ac ſtulti inter viros, mulieres periti

iuris

ris, & callidi; hanc personam imponite Aebutio, cum Cesenniæ fuit Aebutius: ne forte quæratis id propinquus? nihil alienus, amicus, aut à patre, aut à viro traditus? nihil minus. Quis igitur? ille, quæ opera deformaui, voluntarius amicus mulieris, non necessitudine aliqua, sed ficto officio, simulatq; se habitare coniunctus, magis opportuna opera non aliquam, quàm, aliquando fideli. Cum esset, vt dicebat, constitueram, constituta auctio Romæ; suadebant amici cognatiq; Cesenniæ id, quod ipsi quoq; mulieri in mentem veniebat. quoniam potestas esset emendi fundum illum Fulcianum, qui fundo eius antiquo continens esset; nullam esse rationem, amittere eiusmodi occasionem: cum præsertim pecunia ex patrimonio deberetur: nusquâ eam posse melius collocari itaq; mulier facere constituit, mandat, vt fundum sibi emat. cui tandem? cui putatis? an non in mente venit omnibus hominis illius ad hoc munus, & ad omnia mulieris negotia parati? sine quo nihil satis cautè, nihil satis callidè agi possit recte? attendatis. Aebutio negotium datur. adest ad tabulam. licetur Aebutius: deterrentur emptores multi, partim gratia Cesenniæ, partim etiam pretio. fundus addicitur Aebutio pecuniam argentario promittit Aebutius: quo testimonio nunc vir optimus vtitur, sibi emptum esse. quasi verò aut nos ei negemus addictum; aut tum quisquam fuerit, qui dubitarit, quin emeretur Cesenniæ; cum id plerique scirēt, omnes fere audisset, hi coniectura assequi possent: cum pecunia Cesenniæ ex illa hæreditate deberetur: eā porro in prædijs collocari maximè expediret esset autem prædia quæ mulieri maximè conuenirent: ea venirent: liceretur is quem Cesenniæ dare operam nemo miraretur; sibi emere nemo posset suspicari. Hac emptione facta, pecunia soluitur à Cesennia. cuius rei putat iste rationem reddi non posse; quod ipse tabulas auerterit: se autem habere ar-

gentarij tabulas, in quibus sibi expensa pecunia lata sit, acceptaque relata: quasi id aliter fieri oportuerit. Cum omnia ita facta essent, quemadmodum nos defendimus, Cesennia fundum possedit, locauitq; neque ita multò post A. Cæcinnæ nupsit: vt in pauca conferam, testamento facto mulier moritur, facit hæredem ex deunce & semuncia Cæcinnã, ex duabus sextulis M. Fulcinium libertum superioris viri: Aebutio sextulam aspergit. hanc sextulam illa mercedem isti esse voluit assiduitatis, & molestiæ; siquam susceperat. Iste autem hac sextula se ansam retinere omnium controuersiarum putat. Iam principio ausus est dicere, non posse hæredem esse Cesenniæ Cæcinnã, quod is deteriore iure esset, quàm cæteri ciues, propter incommodum Volaterranorum, calamitatemq; ciuilem. Itaq; homo timidus, imperitusq;, qui neq; animi, neq; consilij satis haberet, non putauit esse tanti hæreditatem, vt de ciuitate in dubium veniret: concessit credo, Aebutio quantum vellet de Cesenniæ bonis vt haberet: immo, vt viro forti ac sapienti dignum fuit; ita calumniam stultitiamq; obtriuit, ac contudit. In possessione bonorum cum esset, & cum ipse sextulam suam nimium exaggeraret; nomine hæredis arbitrum familiæ herciscundæ postulauit. Atq; illis paucis diebus, posteaquam videt nihil se ab A. Cæcinna posse litium terrore abradere; homini Romæ in foro denuntiat, fundum illum, de quo ante dixi, cuius istum emptorem demonstrauisse mandato Cesenniæ, suum esse, seq; sibi emisse, quid ais? tuus ille fundus est, quem sine vlla controuersia quadriennium, hoc est, ex quo tempore fundus venit, quoad vixit, possedit Cesennia? vsus enim inquit, eius, & fructus fundi testamento viri, fuerat Cesenniæ. Cum hoc nouæ litis genus tam malitiosè moueret; placuit Cæcinnæ de amicorum sententia constituere, quo die in rem præsentem veniretur,

&

ple fundo Cæcinna moribus deduceretur, collo-
quuntur dies ex vtriusque commodo sumitur. Cæ-
cina cum amicis ad diem venit in castellũ Axiam:
ex quo loco fundus is, de quo agituri, non longè
abest. ibi certior fit à pluribus, homines permultos
ferros, atque seruos coëgisse, & armasse Aebutiũ.
Cum id partim mirarentur, partim non crederent;
ecce ipse Aeburius in castellum venit; denuntiat
Cæcinnæ se armatos habere; abiturum eum nõ esse,
nisi accessisset. Cæcinnæ placuit, & amicis, quoad vide
retur, saluo capite, fieri posse, experiri. tum de ca-
stello descendunt; in fundum proficiscuntur. Vide-
re temerè commissum. verum, vt opinor, hoc fuit
causæ: tam temerè illum re commissurum, quàm
rebus nunciabatur, nemo putauit. Atq; iste ad om-
nis introitus, qua aditi poterat, non modo in eum
fundum, de quo controuersia fuerat; sed etiam in
illum proximum, de quo nihil ambigebatur, arma-
tos homines opponit. Itaq; primo cum in antiquum
fundum ingredi vellet, quod ea proximè accedi po-
terat; frequentes armati obstiterunt. quo loco de-
missus Cæcinna, tamen qua potuit ad eum fundum
profectus est, * ex quo ex conuentu vim fieri opor-
tebat. eius autem fundi extremam partem oleæ di-
mãdo ordine definiũt. ad eas cum accederetur, iste
cum omnibus copijs præsto fuit, seruũq; suum no-
mine Antiochum ad se vocauit, & clara voce im-
perauit, vt eum, qui illum olearum ordinem intra-
sset, occideret; Homo mea sententia prudentissimus
Cæcina, tamen in hac re plus mihi animi, quàm
consilij videtur habuisse. nam cum & armatorum
multitudinem videret, & eam vocem Aebutij, quã
omnes morati audissent; tamen accessit propius, &
iam ingrediens intra finem eius loci, quẽ oleæ ter-
minabant, impetum armiti Antiochi, cæterorumq;
tela, atq; incursus refugit, eodem tempore se in fu-
gam conferunt vna amici, aduocatique eius metu

perterriti ; quemadmodum illorum testem dicere audistis. His rebus ita gestis, P. Dolabella prætor interdixit, vt est consuetudo, de vi hominibus armatis, sine vlla exceptione, tantum, vt inde deiecisset, restitueret. restituisse se dixit. Sponsio facta est. hac de spõsione vobis iudicandum est. Maximè fuit optandum Cæcinnæ, recuperatores, vt controuersiæ nihil haberet ; secundo loco, vt ne cum tam improbo homine ; tertio, vt cum tam stulto haberet. Etenim non minus nos stultitia illius subleuat, quàm lædit improbitas. improbus fuit, quod homines coëgit armauit, coactis armatisque vim fecit. fecit in eo Cæcinnam subleuauit ibidem. nam in eas ipsas res, quas improbissimè fecit, testimonia impsit, & eis in causa testimonijs vtitur. Itaque mihi certum est, recuperatores, antequam ad meam defensionem, meosque testes venio, illius vti confessione, & testimonijs. Quid confitetur, atque ita libenter confitemur, vt non solum fateri, sed etiam profiteri videamur, recuperatores ? conuocauit homines, coëgit, armauit : terrore mortis, ne periculo capitis, ne accederes, obstitit : ferro (inquit) ferro (& hoc dicit in iudicio) te reiecit, atque perterruit. Quid ? testes quid aiunt ? P. Vetilius propinquus Aebutij, se Aebutio cum armatis seruis venisse aduocatum. quid prætereà ? fuisse complures armatos. quid aliud ? minatum esse Aebutium Cæcinnæ. Quid ego de hoc teste dicam, nisi hoc, recuperatores ? vt * idcirco non minus credatis, quod homo minus idoneus habetur, sed ideo credatis quòd ex illa parte id dicit, quod illi causæ maximè est alienum. Terentius alter testis, non modo Aebutium, sed etiam seipsum arguit. in Aebutium hoc dicit, armatos homines fuisse : de se autem hoc prædicat ; Antiocho Aebutij seruo imperasse, vt in Cæcinnã aduenientem ferro inuaderet. Quid loquar amplius hoc de homine ? in quem ego dicere, cum rogarer

Cæcinna, nunquam volui, ne arguere illum rei capitalis viderer; de eo dubito nunc, quomodo aut loquar, aut taceam, cum ipse hoc de se iuratus præfecit. Deinde L. Cœlius non solum Aebutium cum amicis dixit fuisse compluribus; verum etiam cum aduocatis perpaucis eo venisse Cæcinnam. de hoc ego teste detrahami, cuique, atque meo testi vt credatis, postulo? P. Memmius secutus est, qui suum non parum beneficium commemoranit in amicos Cæcinnæ; quibus sese viam per fratris sui fundum dedisse dixit, qua effugere posset, cum essent mecum omnes perterriti. huic ego testi gratias agam, quod in te misericordem se præbuit, & in testimonio religiosum. A. Atilius, & eius filius L. Atilius, & armatos ibi fuisse, & se suos armatos adduxisse dixerunt. etiam hoc amplius, cum Aebutius Cæcinnæ talum minaretur, ibi tum Cæcinnam postulasse, vt sibi deductio fieret hoc idem P. Rutilius dixit eo libentius dixit, vt aliquo in iudicio eius testimonio creditum putaretur. Duo præterea testes nihil de vi, sed de re ipsa, atque emptione fundi dixerunt: P. Cesennius auctor fundi, non tam auctoritate grauis, quam corpore; & argentarius Sextius Clodius, cui nomen est Phormio, nec minus niger nec minus confidens, quã ille Terẽtianus est Phormio: nihil de vi dixerunt, nihil præterea, quod ad veritum iudicium pertineret. Decimo vero loco testis expectatus, & ad extremum reseruatus dixit senator populi Rom. splendor ordinis, decus atque ornamentum iudiciorum, exemplar antiquæ religionis Fidiculanius Falcula: qui cum ita vehemens, acerque venisset, vt non modo Cæcinnam periurio laederet, sed etiam mihi videretur irasci: ita est placidum, mollemque reddidi, vt non auderet, (scis meminisse) iterum dicere quot milla fundus suus abesset ab vrbe. Nam cum dixisse minus abesse LIII. populus cum risu acclamauit ipsa esse,

meminerant enim omnes, quantum in Albiano iudicio accepisset. In eum quid dicam, nisi id, quod negare non possit, venisse in consilium publicæ quæstionis, cùm eius consilij iudex non esset; & in eo consilio, cùm causam non audisset, & potestas esset ampliandi, dixisse sibi liquere? * dum incognita re, iudicare voluisset, maluisse condemnare, quam absoluere? cum si vno minus damnarent, condemnari reus non posset, non ad cognoscendam causam, sed ad explendam damnationem prætò fuisse? Vtrum grauius aliquid in quempiam dici potest, quam ad hominem condemnandum, quem nunquam vidisset, neque audisset, adductum pretio esse? an certius quidquam obijci potest, quam quod is, cui obijcitur, ne nutu quidem infirmare conatur? Verumtamen is testis, vt facilè intelligeretis, eum non adfuisse animo, cùm ab illis causa ageretur, testesque dicerent, sed tantisper de aliquo reo cogitasse: cùm omnes ante eum dixissent testes, armatos cum Aebutio fuisse complures: solus dixit non fuisse. visus est mihi primo veterator intelligere præclarè, quid causa opteret; & tantummodo errare, quod omnes testes infirmaret, qui ante eum dixissent: cum subitò ecce idem qui solet, suos solos seruos armatos fuisse dixit. quid huic tu homini facias? nonne concedas interdum, vt excusatione summæ stultitiæ, summæ improbitatis odium deprecetur? Vtrum recuperatores, his testibus non credidistis, cùm quid liqueret, non habuistis? at controuersia non erat, quin verum dicerent. an in coacta multitudine, in armis, in telis, in præsenti metu mortis perspicuo periculo cædis, dubium vobis fuit an* esse vis aliqua videtur, necne? quibus igitur in rebus vis intelligi potest, si in his non intelligeretur? An verò illa defensio vobis præclara visa est: non deiecit, sed obstiti. non enim te sum passus in fundum ingredi: sed armatos homines opposui: intelligeres: si

in fundo pedem posuisses, statim tibi esse pereun-
dum. Quid ais? is qui armis perterritus, fugatus,
fusus est, non videtur esse deiectus? posterius de
eo videbimus: nunc rem ipsam ponamus, quam
illi non negant, & eius rei ius, actionemque quæra-
mus. Est hæc res posita quæ ab aduersario non ne-
gatur: Cæcinnam, cùm ad constitutam diem, tem-
pusque venisset, vt ius ac deductio moribus fieret,
illum, prohibitum q; esse vi, coactis hominibus, &
armatis. Cùm hoc constet, ego homo imperitus in-
dignarus negotiorum, ac litium, hanc puto me ha-
bere actionem, vt per interdictum, meum ius tene-
am, atque iniuriam tuam persequar. fac in hoc erra-
re me, nec vllo modo posse per hoc interdictum id
assequi, quod velim: te vti in hac re magistro volo.
Quæro sitne aliqua huius rei actio, an nulla? con-
uocari homines propter possessionis controuersi-
am non oportet: armari multitudinem iuris reti-
endi causa non conuenit: nec iuri quidquam tam
inimicum, quàm vis; nec æquitati quidquam tam
infestum est, quàm conuocati homines, & armati.
Quod cùm ita sit, resque eiusmodi sit, vt in primis
magistratibus animaduertenda esse videatur; ite-
rum quæro, sitne eius rei aliqua actio, an nulla? nul-
lam esse dices? audire cupio, qui in pace, & otio,
in manum fecerit, copias pararit, multitudinem
hominum coegit, armarit, instruxerit, homines in-
situm, qui ad constitutum experiendi iuris gratia
adessent, armis, viris, terrore, periculoque mortis
compulerit, fugarit, auerterit, hoc dicat. Feci equi-
dem, quæ dicis, omnia, & ea sunt & turbulenta, &
iniuraria, & periculosa. quid ergò est? impunè
feci. nam quod agas mecum ex iure ciuili, ac præ-
tore non habes. Itane verò, recuperatores? hoc vos
dicetis? & apud vos dici patiemini sæpiùs? cùm
maiores nostri tanta diligentia, prudentiaque fue-
rint, vt omnia omnium, non modò tantarum re-

rum, sed etiam tenuissimarum iura statuerint, persecutique sint, vt * hoc genus vnum vel maximum prætermitterent, vt si qui me exire domo mea coegissent armis, haberem actionem: si qui introire prohibuissent, non haberem? Nondum de Cecinna causa disputo, nondum de iure possessionis nostræ loquor; tantum de tua defensione, C. Piso, quæro: quando ita dicis, & ita cóstituis, Si Cæcinna, cum in fundo esset, inde deiectus esset, tum per hoc interdictum eum restitui oportuisse: nunc verò deiectum nullo modo esse inde, vbi non fuerit: hoc interdicto nihil nos assecutos esse: quæro, si te hodiè domum tuam redeuntem coacti homines, & armati non modo limine tectoque ædium tuarum, sed primo aditu vestibuloque prohibuerint, quid acturus sis? moner amicus meus te L. Calpurnius, vt idem dicas, quod ipse antea dixit, iniuriarum. quid ad causam possessionis? quid ad restituendum eum, quem oportet restitui? * quid denique ad ius ciuile, aut actoris ad notionem, & ad animaduersionem ages iniuriarum? plus tibi ego largiar. non solùm egeris, verùm etiam condemnaris licet: numquid magis possidebis? actio enim iniuriarum non ius possessionis assequitur; sed dolorem imminutæ libertatis iudicio, pœnaque mitigat. Prætor interea Piso tanta de re tacebit? quemadmodum te restituat in ædes tuas non habebit? qui dies totos auim fieri vetat, aut restitui factam iubet: qui de fossis, de cloacis, de minimis aquarum, itinerumque controuersijs interdicit; is repentè obmutescet? in atrocissima re quid faciat, non habebit? & C. Pisone domo tectisque suis prohibito, prohibito, inquam, per homines coactos & armatos, prætor quemadmodum more & exemplo opitulari possit non habebit? quid enim dicet? aut quid tu tam insigni accepta iniuria postulabis? vnde vi prohibitus sis, nemo vnquam interdixit. nouum est,

non

...co inusitatum, verùm omninò inauditum vn-
...deiectus? quid proficies, cum illi hoc respondeat tibi, quod tu nunc mihi: armatos se tibi obstitisse ne in ædes accederes: deijci porrò nullo modo potuisse, qui non acceſſerit. Deijcior ego, inquis, meorum deijcitur. omninò. iam bene agis. à rebus enim recedis, & æquitate vteris. nam verba si sequi volumus; quomodo tu deijceris, cùm dominus tuus deijcitur? Verum ita est vti dicis: te deijcium debeo intelligere, etiamsi tactus non fueris. nunc? age nunc, si ne tuorum quidem quisquam eo motus erit, atq; omnes in ædibus adseruati, ac retenti, tu solus prohibitus, & à tuis ædibus vi atque armis perterritus: vtrum hanc actionem habebis, qua nos vsi sumus? an aliam quampiam? an omninò nullam? nullam esse actionem dicere in re tam insigni, tamque atroci, neque prudentiæ, neque auctoritatis tuæ est. alia siqua fortè est, quæ nos fugerit, dic quæ sit: cupio discere. hæc si est, qua nos vsi sumus, te iudice vincamus necesse est. non enim vetor ne hoc dicas, in eadem causa eodem interdicto oportere restitui, Cæcinnam non oportere. Etenim cum perspicuum non sit, ad incertum reuocari bona, fortunas, possessiones omnium, si vlla ex parte sententia huius interdicti diminuta, aut infirmata sit? si auctoritate virorum talium, vis armatorum hominum iudicio approbata videatur: in quo iudicio non de armis dubitatum, sed de verbis quæsitum esse dicatur? isne apud vos obtinebit causam iam, qui se ita defenderit: eieci ego te armatis hominibus, non deieci: vt tantum facinus non in æquitate defensionis, sed in vna litera latuisse videatur? huiusce rei vos statuetis nullam esse actionem? nulli experiundi ius constitutum? quod obstiterit armatis hominibus, qui multitudine coacta non introitu, sed omninò aditu quempiam prohibuerit? Quid ergò? hoc quam habet vim, vtilla

res aliquid aliqua ex parte differre videaturi vtrum, pedem cùm intulero, atque in possessionem vestigium fecero, tum expellar atque deijciar; an cum eadem vi, atque ijsdem armis mihi antè occurratur, ne non modò intrare, verùm etiam aspicere, aut aspirare possim? qui hoc ab illo differt? vt ille cogatur restituere, qui ingressum expulerit: ille qui ingredientem repulerit, non cogatur? Videte per deos immortales, quod ius nobis, quam conditionem vobismetipsis, quam denique ciuitati legem constituere velitis. huiusce generis vna est actio, per hoc interdictum, quo nos vsi sumus, constituta. ea si nihil valet, aut si ad hanc rem non pertinet; quid negligentius, aut quid stultius maioribus nostris dici potest? qui aut tantæ rei prætermiserint actionem; aut eam constituerint, quæ nequaquam satis verbis causam, & rationem iuris amplecteretur? Periculosum est dissolui hoc interdictum: captiosum est omnibus rem vllam constitui eiusmodi, quæ cum armis gesta sit, rescindi iure non possit. veruntamen est turpissimum illud, tantæ stultitiæ prudentissimos homines condemnari, vt vos iudicetis, huius rei interdictum atque actionem in mentem maioribus nostris non venisse. Queramur, inquit, licet; tamen hoc interdicto Aebutius non tenetur, quid ita? quod vis Cæcinnæ facta non est. dici in hac causa potest. vbi arma fuerint, vbi coacta hominum multitudo? vbi instructi, & certis locis cum ferro homines collocati, vbi minæ, pericula, terroresque mortis, ibi vim non fuisse? Nemo, inquit, occisus est, neque saucius. quid ais? cùm de possessionis controuersia, & de priuatorum hominum contentione iuris loquamur, tu vim negabis esse factam, si cædes, & occisio facta non erit? Ego exercitus maximos sæpè pulsos, & fugatos esse dico, terrore ipso impetuque hostium, sine cuiusquam non modò morte, verùm etiam vulnere.

uinere. Etenim, recuperatores, non ea sola vis est, quæ ad corpus nostrum, vitamque peruenit: sed etiam multò maior ea, quæ periculo mortis iniecto, formidine animum perterritum loco sæpè, & certo de statu dimouet. itaque saucij sæpè homines, cum corpore debilitantur, animo tamen non cedunt, neque cùm relinquunt locum, quem statuerint defendere: aut alij pelluntur integri: vt non dubium sit, quin maior adhibita vis ei sit, cuius animus sit perterritus, quam illi cuius corpus vulneratum sit. Quod si vi pulsos dicimus exercitus esse eos, qui metu ac tenui sæpè suspicione pericli fugerunt, & si non solùm impulsu scutorum, neque conflictu corporum, neque ictu cominus, neque coniectione telorum, sed sæpè clamore ipso militum, aut instructione, aspectuque signorum magnas copias pulsas esse & vidimus, & audiuimus: quæ vis in bello appellatur, ea in otio non appellabitur? & quod vehemens in re militari putatur, id leue in iure ciuili iudicabitur? & quod exercitus armatos mouet, id aduocationem togatorum non videbitur mouisse? & vulnus corporis magis istam vim, quam terror animi declarabit? & lauciatio quæritur, cùm fugam factam esse constabit. tuus enim testis hoc dixit, metu perterritos nostris aduocatis, locum qua effugerent flemonstrasse. qui non modò vt fugerent, sed etiam ipsius fugæ tutam viam quæsierunt. his vis adhibita non videbitur? Quid igitur fugiebant? propter metum? quid metuebant? vim videlicet. potestis igitur principia negare, cùm extrema concediris? fugisse perterritos confitemini: causam fugæ dicitis eandem, quam omnes intelligimus, armaq; multitudinem hominum, incursionem, atq; impetum armatorum: hæc vbi concedentur esse facta, ibi vis facta negabitur? At verò hoc quidem iam vetus est, & maiorum exemplo multis in rebus vsitatum

cùm ad vim faciundam veniretur, si quos armatos, quamuis procul conspexissent, vt statim restituti discederent, optimè sponsionem facere possent. Ni aduersus edictum prætoris vis facta esset. Itane verò? scire esse armatos satis est vt vim factam probes: in manus eorum incidere non est satis? aspectus armatorum ad vim probandam valebit; incursus & impetus non valebit? qui abierit, facilius sibi vim factam probabit, quam qui effugerit? Atego dico hoc: si vt * primo in castello Cæcinnæ dixit Aebutius, se homines coegisse, & armasse, neque illum, si eò accessisset, abiturum, statim Cæcinna discessisset: dubitare vos non debuisse, quin Cæcinnæ facta vis esset: si verò, simulac procul conspexit armatos, recessisset: eò minus dubitaretis. omnis enim vis est, quæ periculo aut decedere nos alicunde cogit, aut * prohibet accedere. Quod si aliter statuetis; videte ne hoc vos statuatis, qui vinus discesserit, ei vim non esse factam: ne hoc omnibus in possessionum controuersijs præscribatis, vt confligendum sibi, & armis decertandum putent: ne, quemadmodum in bello pœna ignauis ab imperatoribus constituitur, sic in iudicijs deterior causa sit eorum, qui fugerint, quam qui ad extremum vsque contenderint. Cùm de fure, & legitimis hominum controuersijs loquimur, & in his rebus vim nominamus, pertenuis vis intelligi debet. vidi armatos, quamuis paucos: magna vis est. decessi vnius hominis telo pertentus: deiectus detrususque sum. hoc si ita statuetis, non modò nō erit, cur depugnare quisquam posthac possessionis causa velit; sed ne illud quidem, cur repugnare. sin autem vim sine cæde; sine vulneratione, sine sanguine nullam intelligetis; statuetis, homines possessionis cupidiores, quam vitæ esse oportere. Age verò, de vi te ipsum habebo iudicem, Aebuti: respondeo, si tibi videtur in fundum Cæcinnæ vtrum voluit tandem, an non potuit accedere?

dere? cùm te obstitisse, & repudiasse dicis? certè hunc voluisse concedis. potes igitur dicere, non ei vim fuisse impedimento? cui cùm cuperet, eo? cósilio venisset, per homines coactos non sit licitū accedere? Si enim id, quod maximè voluit, nullo modo potuit; vis profectò quædam obstiterit necesse est: aut tu dic quamobrem cùm vellet accedere, nó accesserit. Iam vim factam negare non potes. deiectus quemadmodum sit, qui non accesserit, id quæritur. dimoueri enim, & depelli de loco necesse est eum, qui deijciatur. id autem accidere ei qui potest, qui omninò in eo loco, vnde se deiectum esse dicit, nusquam fuit? * Quod si fuisset, & ex eo loco metu permotus fugisset, cùm armatos vidisset; dicerétne esse deiectum? Opinor, an tu, qui tam diligenter, & tam callidè verbis controuersias, non æquitate dijudicas, & iura non vtilitate communi, sed literis exprimis, poterisne dicere deiectum esse, eum, qui tactus non erit? Quid? detrusum dices? nam eo verbo anteà prætores hoc interdicto vti solebant. Quid ais? potestne detrudi quisquam, qui non attingitur? nonne, si verbum sequi volumus, hoc intelligamus necesse est? eum detrudi, cui manus afferantur? necesse est, inquam, si ad verbum rem volumus * attingere, neminem * statu detrusum, qui non adhibita vi, manu dimotus, & actus præceps intelligatur. Deiectus verò qui potest esse quisquam, nisi in inferiorem locum de superiore motus? potest pulsus, fugatus, eiectus denique: illud verò nullo modo potest, deiectus esse quisquam non modò qui tactus non sit, sed ne æquo quidem & plano loco. Quid ergo? hoc interdictum putamus eorum esse causa compositum, qui se præcipitatos ex locis superioribus dicerent? eos enim verè possumus dicere esse deiectos. an non, cùm voluntas & consilium, & sententia interdicti intelligatur, impudentiam summam, aut stultitiam singularem pu-

tabimus, in verborum errore versari: rem & causam, & vtilitatem communem non relinquere solùm, sed etiam prodere*. An hoc dubium est, quin neque verborum tanta copia sit, non modò in nostra lingua, quæ dicitur esse inops, sed ne in alia quidem vlla, res vt omnes suis certis ac proprijs vocabulis nominenturi neque verò quidquam opus sit verbis, cùm ea res cuius causa verba quæsita sint, intelligatur? Quæ lex, quod senatusconsultum, quod magistratus edictum, quod fœdus, aut pactio, quod (vt ad priuatas res redeam) testamentum, quæ iudicia aut stipulatores, aut pacti, & * conuenti formula non infirmari, aut conuelli potest, si ad verba rem deflectere velimus, consilium autem eorum, qui scripserunt, & rationem, & auctoritatem relinquamus? Sermo herculè & familiaris, & quotidianus non cohærebit, si verba inter nos aucupabimur. denique imperium domesticum nullum erit, si seruulis hoc nostris concesserimus, vt ad verba nobis obediant, non ad id, quod ex verbis intelligi possit, obtemperent. Exemplis nunc vti videlicet mihi necesse est harum rerum omnium? non occurrit vnicuique vestrùm aliud alij in omni genere exemplū, quod testimonio sit, non ex verbis totum pendere ius, sed verba seruire hominum consilijs, & auctoritatibus? Ornatè & copiosè L. Crassus homo longè eloquentissimus, paulò antè, quàm nos in forum venimus, iudicio centumuirali hanc sententiam defendit, & facilè, cùm contra eum prudentissimus homo Q. Mucius diceret, probauit omnibus M. Curium, qui hæres institutus esset ita, mortuo postumo filio, cùm filius non modò non mortuus, sed ne natus quidem esset, hæredē esse oportere. Quid? verbis satis hoc cautum erat? minimè. quæ res igitur valuit? voluntas. quæ si tacitis nobis intelligi posset; verbis omninò non vteremur: quia non potest, verba reperta sunt, non quæ impedirent, sed quæ

quæ indicarent voluntatem. Lex vsum, & auctoritatem fundi iubet esse * biennium, at vtimur eodem iure in ædibus, quæ in lege non appellantur. Sivia est imminuta, iubet quæ velit, agere iumentum posti hoc ex verbis intelligi, licere, si via sit in Brutiana imminuta, agere, si velit, iumentum per M. Scauri Tusculanum? Actio est in auctorem præsentem his verbis, Quandoquidem te in iure conspicio. hac actione Appius ille cæcus vti non posset, si tam sæpe homines verba consectarentur, quam rem, cuius causa verba sunt, non considerarent. Testamento si recitatus hæres esset pupillus Cornelius, isque iam annos x x. haberet, vobis interpretibus amitteret hæreditatem? Veniunt in mentem mihi permulta, vobis plura certò scio. Verùm ne nimium multa complectamur, atque ab eo quod propositum est, longiùs aberret oratio: hoc ipsum interdictum de quo agitur, consideremus. intelligetis enim in eo ipso, si in verbis ius constituamus, omnem vtilitatem nos huius interdicti, dum versuti, & callidi volumus esse, amissuros. VNDE TV, AVT FAMILIA, AVT PROCVRATOR TVVS. Si me villicus tuus solus deiecisset: non familia deiecisset, vt opinor, sed aliquis de familia, rectè igitur diceres te restituisse? quippe. quid enim facilius est, quam probari ijs, qui Latinè sciant, in vno seruulo familiæ nomen non valere? si verò ne habeas quidem seruum præter eum, qui me deiecerit; clames videlicet, si habeo familiam, à familia mea fateor te esse deiectum. neque dubium est, quin si ad rem iudicandam verbo ducimur, non re familiam intelligamus, quæ constet ex seruis pluribus: quin vnus homo familia non sit. verbum certe hoc non modo postulat, sed etiam cogit. At verò ratio iuris, interdictique vis, & prætorum voluntas, & hominum prudentium consilium, & auctoritas, respuat hanc defensionem, & pro nihilo

putet. Quid ergò? isti homines Latinè non loquuntur? immò verò tantum loquuntur, quantum est satis ad intelligendam voluntatem: cùm sibi hoc proposuerint vt siue me tu deieceris, siue tuorum quispiam, siue seruorum, siue amicorum, vt seruos non numero distinguant, sed appellent vno familiæ nomine. de liberis autem, quisquis est procuratoris nomine appelletur: non quo omnes sint, aut appellentur procuratores, qui negotij nostri aliquid gerant; sed *in hac re, cognita sententia interdicti, verba exquiri omnia noluerunt. Non enim alia causa est æquitatis in vno seruo, & in pluribus: non alia ratio iuris in hoc genere duntaxat, vtrum me tuus procurator deiecerit is, qui legitimè procurator dicitur omnium rerum eius, qui in Italia non sit, absitue reipublicæ causa, quasi quidem pænè dominus, hoc est, alieni iuris vicarius; ac tuus colonus, aut vicinus, aut cliens, aut libertus, aut quiuis, qui illam vim, deiectionemque tuo rogatu, aut tuo nomine fecerit. Quare si ad eum restituendum, qui vi deiectus est, eandem vim habet æquitatis ratio: ea intellecta, certè nihil ad rem pertinet, quæ verborum vis sit, ac nominum tam restitues, si tuus me libertus deiecerit, nulli tuo præpositus negotio, quàm si procurator deiecerit: non quo omnes sint procuratores, qui aliquid nostri negotij gerunt, sed quod id in hac re quæri nihil attinet: tam restitues, si vnus seruulus, quam si familia deiecerit vniuersa: non quo idem sit seruulus quod familia, verùm quia, non quibus verbis quidque dicatur, quæritur, sed quæ res agatur. Etiam vt iam longius à verbo recedamus, ab æquitate ne tantulum quidem: si tuus seruus nullus fuerit, & omnes alieni, ac mercenarij: tamen & ipsi tuæ familiæ & genere, & nomine continebuntur. Perge porrò hoc idem interdictum sequi. HOMINIBVS COACTIS. Neminem coegeris, ipsi

conuenerint

conuenerint sua sponte: certè cogitis, qui congregat homines,& conuocat. Coacti sunt ij,qui ab aliquo sunt vnum in locum congregati, si non modò conuocati non sunt, sed ne conuenerunt quidem, sed ij modò fuerunt,qui etiam anteà, non vis vt fieret,verùm colendi, aut pascendi causa esse in agro consueuerant: defendes homines coactos non fuisse: & verbo quidem superabis, me ipso iudice, re autem ne consistes quidem vllo iudice. *vim enim multitudinis restitui voluerunt, non solùm conuocatæ multitudinis: sed quia plerumque, vbi multitudine opus est,homines cogi solent: ideò de coactis compositum interdictum est: quod etiam si verbo differre videbitur,re tamen erit vnum, & omnibus in causis idem valebit, in quibus perspicitur vna atque eadem causa æquitatis. ARMATI SVE. quid dicemus? armatos, si Latinè loqui volumus, quos appellare verè possumus? opinor eos,qui sensu,telisque parati,ornatiq; sunt. Quid igitur? si glebis, aut saxis, aut fustibus aliquem de fundo præcipitem egeris,iussusque sis: quem hominibus armatis deieceris, restituere: restituisse te dices? verba si valent,si causæ,non ratione, sed vocibus ponderantur; me auctore dicito. vinces profectò non fuisse armatos eos,qui saxa iacerent,quæ de terra ipsi tollerent: non esse arma cespites,neq; glebas: non fuisse armatos eos,qui prætereuntes tantum defringerent arboris: arma esse suis nominibus, alia ad tegendum,alia ad nocendum: quæ qui non habuerint,eos inermes fuisse vinces. Verùm si quidem erit armorum iudicium, tum ista dicito: iuris iudicium cùm erit,& æquitatis, caue in ista tam frigida, tam ieiuna calumnia delitescas. non enim reperies quenquam iudicem, aut recuperatorem, qui, tanquam si arma militis inspicienda sint, ita probet armatum; sed perindè valebit, quasi armatissimi fuerint, si reperientur ita parati fuisse, vt vim vitæ,

aut corpori potuerint afferre. Atque vt magis intelligas, quam verba nihil valeant; si tu solus, aut quiuis vnus cum scuto, cum gladio impetum in me fecisses, atque ego ita deiectus essem; auderesne dicere, interdictum esse de armatis hominibus: hic autem hominem armatum vnum fuisse? non opinor tam impudens esses. atqui vide, ne multò nunc sis impudentior. nam tum quidem omnes mortales implorare posses, quod homines in tuo negotio Latinè loqui obliuiscerentur: quod inermes armati iudicarentur: quod, cùm interdictum esset de pluribus, commissa res esset ab vno: vnus homo plures esse homines iudicarentur. verùm in his causis non verba veniunt in iudicium, sed ea res, cuius causa verba hæc in interdictum coniecta sunt. Vim, quæ ad caput & ad vitam pertinet, restitui sine vlla exceptione voluerunt. ea sit plerumque per homines coactos, armatosque: quæ si alio consilio eodem periculo facta sit, eodem iure esse voluerunt. non enim maior est iniuria, si tua familia, quam si tuus villicus: non, si tui serui, quam si alieni, ac mercenarij: non, si tuus procurator, quam si vicinus, aut libertus tuus: non, si coactis hominibus, quam si voluntarijs, aut etiam assiduis, ac domesticis: non si armatis, quam si inermibus, qui vim haberent armatorum ad nocendum: non, si pluribus, quam si vno armato. Quibus enim rebus plerumque vis fit, eiusmodi hæ res appellantur interdicto: si per alias res eadem facta vis est, ea, tametsi verbis interdicti non concluditur, tamen sententia iuris, atque auctoritate retinetur. Venio nunc ad illud tuum, Non deieci, si non sibi accedere. puto te ipsum, Piso, perspicere, quanto ista sit angustior, iniuriorque defensio, quam si illa vterere. Non fuerunt armati: cum fustibus & saxis fuerunt. Si, mehercule, mihi non copioso homini ad dicendum, optio detur, vtrum malim defendere

non

ne esse deiectum eum, cui vi & armis ingredienti occursum; an armatos non fuisse eos, qui sine ferro, ac sine ferro fuerint: omninò ad probandum, vtramq; rem videam infirmam, nugatoriamq; esse: ad dicendum autem, in altera videar mihi aliquid reperire posse, non fuisse armatos eos, qui neque ferri quidquam, neque scutum vllum habuerint: hic verò hæream, si mihi defendendum sit. eum qui pulsus, fugatusque sit, non esse deiectum, Atque illud in tota defensione mea mihi maximè mirum videbatur. te dicere, iurisconsultorum auctoritati obtemperari non oportere. Quod ego tametsi non nunc primum, neque in hac causa solùm audio; tamen admodum mirabar, abs te quamobrem dicerétur. nam cæteri tum ad istam * orationem decurrunt; cùm se in causa putant habere æquum, & bonum, quod defendant: si contra verbis, & literis, & (vt dici solet) summo iure contenditur; solent eiusmodi iniquitati & boni, & æqui nomen dignitatemque opponere. * tum illud, quod dicitur, sic venire ¶ irrident: tum aucupia verborum, & literarum tendiculas in inuidiam vocant: tum obiurgantur, & æquo & bono, non ex callido verborumque iure rem iudicari oportere: scripcum sequi, calumniatoris esse: boni iudicis, voluntatem scripturis, auctoritatemque defendere. In ista verò causa, cùm tu fis, qui te verbo, literaque defendas; cùm tuæ sint eæ partes, vnde deiectus es? an inde, quo prohibitus es accedere? eiectus, es non deiectus; cùm tua sit hæc oratio, Fateor me homines coegisse, fateor armasse, fateor tibi mortem esse minitatum, fateor hoc, interdicto prætoris vindicari, si voluntas & æquitas valeat; sed ego inuenio in interdicto verbum vnum, vbi delitescam: non deieci te ex eo loco, quem in locum prohibui ne venires: in ista defensione accusas eos, qui consuluntur; quod æquitatis censeant rationem, non verbi haberi

oportere. Et hoc loco Scævolam divisti causam apud centumviros non tenuisse: quam ego antea commemoravi; quod idem faceret, quod tu nunc tametsi ille in aliqua causa faciebat; tu in nulla facis: * tamen non probasse memini quod defendit, quia verbis oppugnare æquitatem videbatur. Cum id miror, te hoc in hac re alieno tempore, & contra quem ista causa postulasset, defendisse; tum illud vulgò in judicijs, & nonnunquam ab ingeniosis hominibus defendi mihi mirum videri solet, nec jurisconsultis concedi, nec ius civile in causis semper valere oportere. Nam qui hoc disputant, si id dicunt, non rectè aliquid statuere eos qui consulantur: nec hoc debent dicere, jure civili, sed hominibus stultis, obtemperari non oportere: sin illos rectè respondere concedunt, & aliter judicari dicunt oportere; malè judicari oportere dicunt. neque enim fieri potest, ut aliud judicari de jure, aliud responderi oporteat; nec ut quisquam jura nouerit peritus, qui id statuat esse jus, quod non oporteat judicari. At est aliquando contra judicatum. primum verum rectè, an perperam: si rectè, id fuit jus, quod judicatum est: sin aliter, non dubium est, vtrum judices, an jurisconsulti viuperandi sint: deinde si de jure vario quippiam judicatum est; non potius contra jurisconsultos statuunt, si aliter pronuntiatum est, ac Mucio placuit, quam ex eorum auctoritate, si vt Manilius statuebat, sic est judicatum. Etenim ipse Crassus non ita causam apud centumviros egit, vt contra jurisconsultos diceret; sed vt hoc doceret, illud quod Scævola defendebat, non esse juris, & in eam rem, non solùm rationes afferret; sed etiam Q. Mucio socero suo, multisque peritissimis hominibus auctoribus vteretur. Nam qui jus civile contemnendum putat, is vincula revellit, non modò judiciorum, sed etiam vtilitatis, vitæque communis.

ta, qui autem interpretes iuris vituperat; si impe-
ritos iuris esse dicit, de hominibus non de iure, ci-
vili detrahit: sin peritis non putat esse obtemperan-
dum, non homines lædit, sed leges, ac iura labefa-
ctat quod vobis venire in mentem profecto necesse
est. nihil enim in ciuitate tam diligenter, quàm ius
tale retinendum. etenim hoc sublato, nihil est,
quare exploratum cuiquam possit esse, quid suum,
aut quid alienum sit: nihil est, quod æquabile inter
omnes, atque vnum omnibus esse possit. Itaque in
cæteris controuersijs atque iudicijs, cum quæritur
aliquid factum, necne sit; verum, an falsum pro-
feratur; & fictus testis subornari solet, & imponi
falsæ tabulæ: nonnunquam honesto ac probabili
nomine bono viro iudici error obijci; improbo, fa-
talem dari, vt cum sciens perperam iudicarit, testa-
mentum aut tabulas secutus esse videatur. In iure
nihil est eiusmodi, recuperatores, non tabulæ falsæ
non testis improbus, denique nimia ista, quæ do-
minatur in ciuitate, potentia, in hoc solo genere
quiescit: quid agat, quomodo aggrediatur iudi-
cem, qua denique digitum proferat, non habet.
Illud enim potest dici iudici ab aliquo non tam ve-
nenando homine, quàm gratioso, iudica hoc fa-
ctum esse, aut nunquam esse factum, vel cogi-
tatum: crede huic testi: has comproba tabulas. hoc
non potest, cui filius agnatus sit, eius testamen-
tum non esse ruptum, iudica: quod mulier sine
vllo auctore promiserit, deberi, non est aditus
ad huiusmodi res neque potentiæ cuiusquam, ne-
que gratiæ. denique quo maius hoc, sanctiusque
videatur, ne pretio quidem corrumpi iudex in e-
iusmodi causa potest. Iste vester testis, qui ausus
sit dicere, feciſſe videri eum, de quo ne cuius rei
arguerentur quidem scire potuisset, ipse nunquam
auderet iudicare, deberi viro dotem, quàm mu-
lo nullo auctore dixisset. O rem præclaram, vo-

bisque ob hoc retinendam, recuperatores. quod enim est ius ciuile? quod neque inflecti gratia, neque perfringi potentia, neque adulterari pecunia possit. quod si non modo oppressum, sed etiam desertum, aut negligentius asseruatum erit; nihil est, quod quisquam ipse habere certum, aut à patre acceptum, aut relictum liberis arbitretur. Quid enim refert, ædes, aut fundum relictum à patre, aut alia ratione habere bene parum, si incertum sit quæcunque tua iure mancipij sint, ea possisne retinere? si parum sit communitum ius? si ciuili, ac publica lege contra alicuius gratiam teneri non potest? quid inquam, prodest fundum habere, si quæ decentissime descripta à maioribus iura finium, possessionum, aquarum, itinerumque sint hæc perturbari aliqua ratione, commutarique possunt? Mihi crede, maior hæreditas venit vnicuique vestrum in ijsdem bonis à iure, & à legibus, quàm ab ijs, à quibus illa ipsa bona relicta sunt. nam vt perueniat ad me fundus, testamento alicuius fieri potest: vt retineam quod meum factum sit, sine iure ciuili non potest. Fundus à patre relinqui potest: at vsucapio fundi, hoc est finis solicitudinis, ac periculi litium, non à patre relinquitur, sed à legibus Aquæ ductus, haustus, iter, actus, à patre; sed rata auctoritas harum rerum omnium à iure ciuili sumitur. Quapropter non minus diligenter ea, quæ à maioribus accepistis, publica patrimonia iuris: quàm priuatæ rei vestræ retinere debetis: non solum quod hæc iure ciuili septa sunt; sed etiam, quod patrimonium vnius incommodo dimittitur, ius amitti non potest sine magno incommodo ciuitatis in hac ipsa causa, recuperatores, si hoc nos non obtinebimus, vi armatis hominibus deiectum esse eum, quem vi armatis hominibus pulsum, fugatumq; esse constet: Cæcinna rem non amittet: quàm ipsam animo forti. Si tempus ita ferret, amit-

teret

eret in possessionem in præsentia non restituetur? nihil amplius. populi Romani causa ciuitatis iura, bona, fortunæ, possessiones q; in dubium, incertumque reuocabuntur: vestra auctoritate hoc constituetur, hoc præscribetur: qui cũ tu posthac de possessione contendes, eum, si ingressum modo deieceris in prædium restituas oportebit: sin autem ingredienti cum armata multitudine obuius fueris, ita venientem repuleris, fugaris, auerteris, nõ restitues. tum statueritis vim in cæde solum, nõ etiam animo: nisi cruor appareat, vim non esse factam; nullum delictum esse: qui prohibitus sit, nisi ex loco, vbi vestigium impresserit, deiici neminem posse: iuris retinere sententiam, & æquitatem plurimum valere oportere, an verbo ac litera iure torqueri, vos statuite recuperatores, verum vobis esse videatur. Hoc loco percommode accidit, quod non adest is, qui paulò ante affuit, & dixit nobis frequenter in hac causa solet vir ornatissimus C. Aquillius. nam ipso præsente, de virtute eius & prudentia timidius dicerem, quod & de pudore quodam afficeretur, ex sua laude, & ex huiusmodi ratio pudoris à præsentis laude tardaret. cuius auctoritati dictum est ab illa causa conueniunt non oportere * vereor de tali viro ne quid dicam, quam vos aut sentiatis, aut apud vos commemorari velitis. quapropter hoc dicam, nunquam eius auctoritatem nimium valere, cuius prudentiam populus Romanus in cauendo, non in decernendo perspexerit: qui iuris ciuilis rationem nõ solum ab æquitate seiunxerit, qui tot annos ingenium, laborem, fidem suam populo Romano proposuerit, expositamque præbuerit: qui ita iustus & bonus vir est, vt natura non disciplina cõsultus esse videatur ita peritus ac prudens, vt ex iure ciuili, non scientia solum quædam, verumetiam bonitas nata esse videatur: cuius tantum est ingenium, ita prom-

pta fides, vt quidquid inde haurias, purum, liquidumque te haurire sentias. Quare permagnum mitis à nobis gratiam, cum eum auctorem* nostræ defensionis esse dicitis. Illud autem miror, cur vos aliquid contra me sentire dicatis; cum eum auctorem vos pro me appelletis, nostrum nominetis. Verumtamen quid ait iste noster auctor? omnibus, quidquid verbis actum, pronuntiatumque fit, conuenit. Ego ex isto genere consolatorum non nominem, vt opinor, istum ipsum, quo nos auctore rem istam agere, & defensionem causæ constituere vos dicitis: qui cum istam disputationem mecum ingressus esset, non posse probare quenquam esse deiectum, nisi ex eo loco in quo fuisset: rem & sententiam interdicti mecum facere fatebatur, verbo me excludi dicebat: à verbo autem posse recedi non arbitrabatur. Cum exemplis vterer multis, etiam illa* materia æquitatis à verbo & à scripto: * plurimis sæpe in rebus æqui bonique rationem esse secundam: semperque id ius valuisse plurimum, quod in se auctoritatis habuisset, æquitatisque plurimum: consolatus est me, & ostendit in hac ipsa causa nihil esse, quod laborarem. Nam verba ipsa sponsionis facere mecum, si vellem diligenter attendere, quoniam in quâ modo si quid certe, inquit, deiectus est Cæcinna vi hominibus armatis aliquo ex loco: si non ex eo loco, quem in locum venire voluit, at ex eo certe, vnde fugit. quid tum? Prætor inquit interdixit, vt vnde deiectus esset, eo restitueretur, hoc est quicunque is locus esset, vnde deiectus esset. Aebutius autem, qui fatetur aliquo ex loco deiectum esse Cæcinnam, is, quomodo se restituisse dixit, necesse est male fecerit sponsionem. Quid est, Piso? placet tibi puguare verbis? placet causam iuris, & æquitatis, & non nostræ possessionis, sed omnino possessionum omnium constituere in verbo? Ego quid mihi videretur, quod à maioribus factitatũ, quod horũ auc-

ritate quibus iudicandũ est, dignum esset, ostendi id verum, id æquum, id vtile omnibus esse; spectari quo consilio, & qua sententia, non quibus quidque verbis esset actum. Tu me ad verbum vocas? non ante venio, quàm recusaro, nego oportere, nego obtineri posse, nego vllam rem esse; quæ aut comprehendi satis, aut caueri; aut excipi possit, si aut præterito aliquo verbo, aut ambiguè posito, sententia, & recognita, non id intelligitur, sed id quod dicitur, valebit. Quoniam satis recusaui, venio iam quo vocas. quæro abs te, sumne deiectus, nõ de Fulciniano fundo neque enim prætor, si ex eo fundo essem deiectus, ita me restitui* iussit: sed eo vnde deiectus essem. sum ex * proximo vicini fundo deiectus, qua adibam ad istum fundum: sum de via, sum certe alicunde, siue de priuato, siue de publico. eo restitui iussi iussus: restituisse te dixisti: nego me ex* decreto prætoris restitutum esse. Quid ad hæc dicimus tanto, quem admodum dicitur, gladio, aut nostro defensio tua conficiatur necesse est. Sed ad interdicti sententiam confugis; & de quo fundo actum sit tibi, cum Aebutius restituere iubebatur, id quærendum esse dicis; neque æquitatem rei vetibi laqueo capi putas oportere; in meis castris, præsidijsque veris meis, mea est ista defensio: ego hoc vociferor, ego omnes homines, deosque testor: cum maiores tum armatam nullã iuris defensionẽ texerint, non refugium eius, qui deiectus sit, sed factũ illius, qui deiecerit, in iudicium venire: deiectum sit qui iratus sit: vim esse factam* cui periculum mortis sit iniectum. Istum locum fugis, & reformidas; & me ex hoc, vt ita dicam, campo æquitatis ad istas verborum angustias, & ad omnes literarum angulos reuocas. in ijs ipsis intercludere insidijs, quas mihi conaris opponere. non deieci, sed eieci. peracutum hoc tibi videtur, hic est mucro defensionis tuæ: in eum ipsum casus tua incurrat necesse est. Ego te-

nim tibi refero, si non sum ex eo loco deiectus, quo prohibitus sum accedere; at ex eo sum deiectus, quo accessi, vnde fugi. Si prætor non distinxit loci, quo ne restitui iuberet; & restitui iussit; non sum ex * decreto restitutus. Velim, recuperatores, hoc totum si vobis versutius, quàm mea constituendo defendendi fert, videbitur, sic existimetis primum, alium, non me cogitasse: deinde huius rationis non modo non inuentorem, sed ne probatorem quidem esse me: idque me non ad meam defensionem retulisse, sed illorum defensioni retulisse: me posse pro meo iure dicere, * neque in hac re, quàm ego protuli, quæri oportere, quibus verbis prætor interdixit, sed de quo loco sit actum, cum interdixit: neque in vi armatorum spectari oportere, in quo loco sit facta vis, verum sine facta: te vero nullo modo posse defendere, in qua re tu velis, verba spectari oportere, in qua re nolis, non oportere. Verumtamen ecquid mihi respondetur ad illud, quod antea dixi, non solum res, & sententia, sed verba quoque hoc interdictum ita esse compositum, vt nihil commutandum videretur? Attendite diligenter, quæso, recuperatores, est enim vestri ingenij, non meam, sed maiorum prudentiam cognoscere, non enim sum id dicturus, quod ego inuenerim; sed quod illos non fugerit. Cum de vi interdicitur, duo genera causarum esse intelligebant, ad quæ interdictum pertineret: vnum, si qui ex eo loco, in quo esset, eiecerunt si ab eo loco quo veniret, vi deiectus esset. & horum vtrumque; neque præterea quidquam potest accidere, recuperatores. id adeo, si placet, considerate. Si qui meam familiam de meo fundo deiecerit, ex eo me loco deiecerit. si qui mihi præsto fuerit cum armatis hominibus extra meum fundum, & me introire prohibuerit, non ex eo, sed ab eo loco me deiecerit. ad hæc duo genera rerum, vnum verbum, quod satis declarat vtrasque

rasque res, inuenerunt: vt siue ex fundo, siue à fundo deiectus essem, vno atque eodem interdicto restitueret, VNDE TV. hoc verbum VNDE vtrumque declarat, & ex quo loco, & à quo loco. vnde * deiectus est Cinna? ex vrbe. vnde deiectus Carbo? ab vrbe, vnde deiecti Galli? à Capitolio. vnde qui cum Graccho fuerunt? ex Capitolio: videris igitur in hoc vno verbo significari res duas, & ex quo. & à quo loco. Cum autem eo restitui iubet, ita iubet: vt si Galli à maioribus nostris posuissent, vt eo restituerentur, vnde deiecti essent, & aliqua vi hoc assequi possent: non opinor eos in cuniculum, qua aggressi erant, sed in Capitolium restitui oportere. hoc enim intelligitur, Vnde tu deiecisti, siue ex quo loco, siue à quo loco; eo restituas, hoc tam simplex est, in eum locum restituas: siue ex hoc loco deiecisti, restitue in hunc locum: siue ab hoc loco, restitue in eum locum, non ex quo sed à quo deiectus. Vt si qui ex alto, cum ad patriam accessisset, tempestate subito reiectus optaret, * vt vnde esset deiectus, eo restitueretur: hoc, opinor, optaret, vt à quo loco depulsus esset, in eum se fortuna restitueret, nó in salutem, sed in ipsam vrbem, quam petebat: sic (quoniam vim verborum necessario similitudine rerum aucupamur) * qui postulat, vt à quo loco deiectus est, eo restituatur, hoc postulat, vt vnde deiectus est, eo restituatur. cum verba nos eo ducunt, tum res ipsa hoc sentire atq; intelligere cogit. Etenim Piso (redeo nunc ad illa principia defensionis meæ) si quis te ex ædibus tuis ui hominibus armatis deiecerit, quid ages? opinor, hoc interdicto, quo nos vsi sumus, persequere. Quid si quis iam de foro redeuntem armatis hominibus domum tuam te introire prohibuerit? quid ages? vtere eodem interdicto. Cum igitur prætor interdixerit, Vnde deiectus es, vt eo restituaris, tu hoc idē quod ego dico, & quod perspicuum est, interpreta-

bere: cum illud verbum. Vnde, in vtramque rem valeat, eoque tu restitui sis iussus, tam te in ædes tuas restitui oportere, si è vestibulo, quàm si ex interiore ædium parte deiectus sis. Vt vero iam, recuperatores, nulla dubitatio sit, sine rem, sine verba spectare vultis, quin secundum nos iudiceris: exoritur hic iam obuius rebus omnibus, & perditis, illa defensio, eũ deijci posse qui tum possideat, qui non possideat, nullo modo posse: itaque si ego sim à tuis ædibus deiectus, restitui non oportere si ipse sis, oporteri. Numera quàm multa in ista defensione ficta sint, Piso: ac primum illud attende, te iam ex illa ratione esse depulsum, quid negabas quenquam deijci posse, nisi qui in eo loco fuerit: nunc qui possideat, eum, etiam si non fuerit in eo loco, deijci posse concedis. Cur ergo aut in illud quotidianum interdictum, Vnde ille me vi deiecit, additur, Cũ ego possiderem: si deijci nemo potest, qui non possiderint in hoc interdictum, De hominibus armatis, non additur, si oportet, quæri possederit, necne? negas deijci, nisi qui possideat. ostendo, si sine armatis, coactisue hominibus deiectus quisquam sit, eum, qui fateatur se deiecisse, vincere sponsionem, si ostendat eum non possedisse. negas deijci, nisi qui possideat. ostendo ex hoc interdicto. De armatis hominibus, qui possit ostendere non possedisse eum, qui deiectus sit, condemnari tamen sponsionis necesse esse, si fateatur esse deiectum. Dupliciter hominet deijciuntur, aut sine coactis, armatisque hominibus aut per eiusmodi rationem, & vim. Ad duas dissimiles res, duo deuincta interdicta sunt. illa vi quotidiana non saris est, posse docere se deiectum, nisi ostendere possit, cum possideret, tum deiectum, ne id quidem satis est, nisi docet ita se possedisse, vt nec vi, nec clam. nec precario possederit. itaque is, qui se restituisse * dixit magna voce sæpe cõsueti solet, se * vi deiecisse: verum illud addit, Non possidebam

vel

vel etiã, cũ hoc ipsum concessit, vincit tamen sponsione, si planum facit, à se illum, aut vi, aut clam, aut precario possedisse. Videtisne quot defensionibus cum, qui sine armis, ac multitudine vim fecerit, uti posse maiores voluerunt? hunc vero qui à iure, officio, bonis moribus, ad ferrum, ad arma, ad cædem confugerit, nudum in causa, destitutumque videtis? vt qui armatus de possessione contendisset, inermis sine de sponsione certaret? Et quid igitur interest? Ito inter hæc interdicta? et quid interest vtrũ hoc addatur, Cũ A. Cæcinna possederit, nec ne? et quid vtrobique iuris? et quid interdictorum dissimilitudo? et quid auctoritas maiorum commouet? si esset additum de eo quari oporteret. additum non est, tamen oportebit? Atque ego in hoc Cæcinnam non defendo, possedit enim Cæcinna recuperatores: & si tametsi extra causam est, percurrã tamen breui, vnum minus hominem ipsum, quàm ius commune defensum velitis. Cesenniam possedisse, propter vsumfructum non negas qui colonus habuit conductum de Cesennia fundum, cum idem ex eadẽ conductione fuerit in fundo, dubium est, quin si Cesennia tum possidebat, cum erat colonus in fundo, post eius mortem hæres, eodem iure possederit? deinde is Cæcinna, cum circuiret prædia, venit in istum fundum, rationes à colono accepit. sunt in eam rem testimonia, postea cur Aebuci de isto potius fundo, quàm de alio, si quem habes, Cæcinnę denũtiabas, si Cæcinna nõ possidebat? ipse porro Cæcinna cur è moribus deduci volebat: idq; tibi de amicorum, quàm de ipsius C. Aquillij sententia respondebat? Etenim Sulla legem tulit.* Vt nihil de illo tempore, nihil de calamitate reipub. quærar, hoc tibi respondeo, ascripsisse eundem Sullam in eandem legem, si quid ius non esset rogari, eius ea lege nihilum rogatum. quid est, quod ius non sit, quod populus iubere, aut vetare non possit? & ne longius ab-

nam, declarat ista ascriptio esse aliquid nam nisi esset, hoc in omnibus legibus non ascriberetur. Sed quæro abs te, putesne, si populus iusserit me tuum, aut item te meum seruum esse, id iussum ratum atque firmum futurum? * perspicis * hoc nihil esse, vt in cæteris, quæ rogari non possunt. Primum * ergo illud concedis, non quidquid populus iusserit, ratum esse oportere: deinde nihil rationis affers, quamobrem si libertas adimi nullo modo possit, ciuitas possit. nam & eodem modo de vtraque re traditum nobis est: & si semel ciuitas adimi potest, retineri libertas non potest. Qui enim potest iure Quiritum liber esse is, qui in numero Quiritum non est? Atque ego hanc adolescentulus causam cum ageren contra hominem disertissimum nostræ ciuitatis Cottam, probaui. Cum Artetinæ mulieris libertatem defenderem, & Cotta decemuiris religionem iniecisset, non posse sacramentum nostrum iustum iudicari, quod Aretinis adempta ciuitas esset: & ego vehementius contendissem ciuitatem adimi non potuisse: decemuiri prima actione non iudicauerunt: postea re quæsita, & deliberata, sacramentum nostrum iustum iudicauerunt. Atque hoc, & contradicente Cotta, & Sulla viuo iudicatum est. Iam vero in cæteris, vt omnes, qui in eadem causa sunt, & lege agant, & suum ius persequantur: & omnes iure ciuili sine cuiusquam aut magistratus, aut iudicis, aut periti hominis, aut imperiti dubitatione vtantur, quid ego commemorem? dubium nemini vestrum est. Certe quæri hoc solere memoro præterit (vt ex me ea, quæ mihi in mentem non veniunt, audias) quemadmodum, si ciuitas adimi non possit, in colonias Latinas sæpe nostri ciues profecti sint, aut sua voluntate, aut legis multa profecti sunt: quam multam si sufferre voluissent, tum manere in ciuitate potuissent. Quid? quem pater patratus dedidit, aut suus pater, populusue vendidit,

quo

no is iure amittit ciuitatem? vt religione ciuitas renatur, ciuis Romanus traditur: qui cum est acceptus est, est eorum, quibus est deditus: si non accipiunt, vt Mancinum Numantini, retinet integram causam, & ius ciuitatis. Si pater vendidit eum, quem in suam potestatem susceperat, ex potestate dimittit. Iam populus, cum eum vendidit, qui miles iustus non est, non adimit ei libertatem, sed iudicat non esse eum liberum, qui vt liber sit, adire periculum noluit. cum autem incensum vendidit, hoc iudicat: cum is qui in seruitute iusta fuerit, censu liberetur, eum, qui cum liber esset, censeri, noluerit, ipsum sibi libertatem abiudicasse. Quod si maxime ipsæ res adimi libertas, aut ciuitas posset, non intelligunt qui hæc commemorant, si per has rationes adimi maiores posse voluerunt, alio modo noluisse. Nam vt hæc ex iure ciuili proferamus, sic afferant velim, quibus lege, aut Romana ciuitas aut libertas erepta sit. Nam quod ad exilium attinet, perspicue intelligi potest quale sit. Exilium enim non supplicium est. sed profugium portusque supplicij. nam qui volunt pœnam aliquam subterfugere, aut calamitatem, eo solum vertunt, hoc est, sedem ac locum mutant. Itaque nulla in lege nostra reperietur, vt apud ceteras ciuitates, exilium vllum exilio esse multatum. Sed cum homines, vincla, neces, ignominiasque vitant, quæ sunt legibus constitutæ; confugiunt, quasi ad aram, in exilium, qui si in ciuitate legis vim subire velint, non prius ciuitatem, quàm vitam amittereut: quia nolunt, non adimitur his ciuitas, sed ab his requiritur, atque deponitur. Nam cum ex nostro iure duarum ciuitatum nemo esse possit, tum amittitur hæc ciuitas denique, cum is, qui profugit, recipitur est in exilium, hoc est in aliam ciuitatem. Illo me præterit, recuperatores, tamen si de hoc iure multa præterea, tamé me lógius prolapsum esse quã

ratio vestri iudicij postularit. verum id feci, non quod vos in hac causa hanc defensionem desiderare arbitrarer, sed vt omnes intelligerent, nec ademptam cuiquam ciuitatem esse, nec adimi posse. hoc cum eos scire volui, quibus Sulla voluit iniuriam facere; tum omnes cæteros nouos, veteresq; ciues. neque enim ratio afferri potest, cur si cuiquam suo ciui potuerit adimi ciuitas, non omnibus patricijs, omnibus antiquissimis ciuibus possit. Nam ad hanc quidem causam nihil hoc pertinuisse, primum ex eo intelligi potest, quod vos ea de re iudicare non debetis: deinde quod Sulla ipse ita tulit de ciuitate, vt non sustulerit horum nexa atque hæreditates. iubet enim eodem iure esse, quo fuerint Arminenses: quos quis ignorat duodecim coloniarum fuisse, & à populo Ro. hæreditates capere potuisse? Quod si adimi ciuitas A. Cæcinnæ lege potuisset, magis illa rationem tamen omnes boni quærerent, quem admodum spectatissimum, prudentissimumq; hominem, summo consilio, summa virtute, summa auctoritate domestica præditum, leuatum iniuria ciuem retinere possemus, quàm vti nunc, cum de iure ciuitatis nihil potuerit deperdere, quisquam existat, nisi tui, Sexte, similis & stultitiæ, & impudentiæ, qui huic ciuitatem ademptam esse dicat. Qui quoniam recuperatores, suum ius non deserit, neque quidquam illius audaciæ, petulantiæque concessit ** derelinquo iam communem causam, populique Ro. ius in vestra fide ac religione depono. Is homo ita se probatum vobis vestrique similibus semper voluit, vt id non minus in hac causa * laborarit, nec contenderit aliud, quàm ne ius suum dissolute relinquere videretur. nec minus veretur, ne contemnere Iburium, quàm de eo contemptus esse existimaretur. Quapropter si quid extra iudicium est, quod homini tribuendum sit, habetis hominem singulari pudore, virtute cognita, & expectata fide, ampli-

splendissimum Etruriæ totius in vtraque fortuna coetum multis signis & virtutis, & humanitatis. Si quid in contraria parte in homine offendendum habetis cum, vt nihil dicam amplius, qui se homines coëgisse fateatur. Sin hominibus remotis, de re quæritis, cum iudicium de vi sit is qui arguitur, vim se hominibus armatis fecisse fateatur: vertio se, non æquitate defendere conetur: id quoque ei rebam ipsum ereptum esse videatis: auctoritatem sapientissimorum hominum facere nobiscum in iudicium non venire, vtrum Cæcinna possederit, necne: ramé doceri possedisse multo etiam minus quæ. A. Cæcinnæ fundus sit, necne me tamen idipsum dicisse, fundi esse Cæcinnæ: cum hæc ita sint, statuite quid vos tempora reipub. de armatis hominibus, quid illius confessio de vi, quid nostra defensio de æquitate, quid ratio interdicti de iure admoneant, vt iudicetis.

FINIS.

IOAN. MICHAEL BVTVS LECTORI S. D.

NON est nostrum consilium, lector, quantopere à nobis elaboratum sit Ciceronis orationibus emendandis luculentiore oratione explicare. Superuacaneum enim est, cum re possis quod velis probare, de eo verbis fidem facere vanum. Illud quidem te admonitum volumus, quod ad rem pertinere videtur, in hoc animaduersionum libello, quæcunque à nobis afferantur, quæ à vulgata lectione dissentiant, ea nisi qui eorum auctor sit à nobis edatur, tantum tribuas, quantum auctoritas doctorum hominum à quibus manat, vtique dum existimes exprimat habeat, & antiquissima, quæ extet ratio iungatur, atque vbi illa nō pugnet, quæ veterum aut scriptorum auctoritas aut exemplarium consensio, & fides, quæ à labe integra, & iniuria temporum sint: id quod tamen raro usu venire solet. Neminis enim ita vtile suum ingenium est, vt malit alterius iudicio, quā suo stare, vbi se vitiationem aduersus auctoritatē animaduertat. Itaque prudenter fecerunt Victorius, Manutius, Faernus, Sigonius, Hotomanus, vt alios omittam, qui in his etiā quæ coniectura assequerentur, loco modo demonstrato, facultatē integrā eius restituendi aliorum industriæ minime præreptam, quasi suo iure, ea sibi vindicata laude voluerūt. Tam & illud te minime fugere volumus, locos esse nonnullos à nobis animaduersos, qui cum in scholijs notati sint, suo loco in orationibus nō æque indicati certa præscripta vrta atq; insigni cōspicianiur, eos, cū haud sint negligēdi, paruo labore defunctus suo loco restitutos habebit.

IOAN.

IOAN. MICHAELIS

BRVTI ANIMADVERSIONES IN M. TVLLij orationum pro P. Quinctio.

16. 27. id quoque me in hac causa deficit, Alij habent; quæ est propria, atq; elegans in primis sciendi ratio.

17. 5. viris lectissimis ciuitatis.

26. disertissimos, florentissimos, ornatissimos.

28. 12. audisset libri veteres integra verba habent, audiuisset, amaniisset, & illa huiusmodi, quæ fere contrahi solent in vulgatis.

19. 23. arbitro pro socio, Lamb. Hotom. arbitrium legit, sed tamen adductus ratione, arbitrio, legendum putat, arbitrium, omnes fere excusi habent.

26. commemorare: nam tametsi, Lamb. cæteri, at noster, commemorare, tametsi.

32. moritur repentino, Man. Hot. Lamb.

30 27. nisi à quæstoribus quæsisses id quod ratio postulat, putat Hot. legendum: quod si fit, facilior elicitur sensus.

31. 13. in auctione venderet. Lamb. auctione. hic, in, præpos. Hot. legi oportere existimat.

32. 9. ante diem 11. Lam. atque ita Hot. legendum putat, vt ratio dierum constet.

38. Tum Nævius pueros.

32. testificatur iste P. Quinctium non se stitisse, sed stitisse. Hot. ex vetusto codice.

23. tabulæ maximæ. Hot.

23. 4. quod

23. 4. quod si facere nolit, atque imbiberit. Lamb. instituerit Hotom. emendat.

8. edicta prætorum, legit Hotom. & rectè ille quidem.

10 C. Aquilli, modo, & ratione, vt Hoto. emendatum edidimus.

28 Venit Romam Quinctius ad vadimonium. fistit se. L. venit Romam Quinctius, vadimonium, fistit, vt habet noster, & Hotom.

24. 3. iubet P. Quinctium aut satisdare, aut sponsionem. Hotom.

4. nisi bona sua ex edicto possessa non essent. Lamb. at Hot. si bona vt noster.

25. 34. in ea verba sponsio facta est. ostendam. Lamb.

28. 29. quod viri optimi faciunt, & si qui. Lib. Aliter Hot. Quod iure optimo faciunt, si qui, &c. vt videtur optimam rationem secutus.

30. necessarios, claros putat Hot. legendum.

27. 16. ut aliquanto.

30. annum plus vixit, legit Hoto. ex manuscriptorum codicum auctoritate.

28. 15. peroranti, Hot. emendat.

25. numquid præterea Hotom.

29. 26. id proinde quasi factum sit.

15. qui postea quàm vadimonium missum fecerit, hunc per insidias vi de agro communi deiecerit ita Lamb. locum emendat.

21. repudiet qui sit aceatur.

26. atque ingratis. Lambin. quo modo veteres loquebantur; Plaut. in his sæpe.

30. 1. nihil igitur. Manut. Hotom.

17. Quid vero, legunt alij, non male.

22. at non nemo, emendat Hoto. qui totum locum commode atque erudite explicat,

31. mandatur, quidam legunt sed male.

31. 33. Si dupondius vnus ageretur, ex ve-

stis

lis codicibus manuscriptis & excusis emendat. Si de prædijs legas, nullus elici sensus queat, qui satis probari possit.

10. cucurrisses, alij legunt

11. non modo G. Aquilium.

11. qua tibi hora.

13. Ego pro te huic consulo.

30. extremam, nec necessarium. Hot. legit adductratione, & coniectura non mala.

32. quærant: quemadmodum natos. Lamb.

31. profectus vna, Man. & eadem linea, cum prius honestus. Hotom.

34. al. In causa superiori videtur legendum.

19. comissum nihil esset. Lamb. quod haberi in nullis exemplar. Hotom. affirmat, sed tamen vt ita esse probet, codicis ab Aldo excusi auctoritate adducitur.

20. possidere potuisse, Man. possideri, habet Hotom. adscriptum in margine.

23. nisi latiant, qui ad negotium suum, relicto procuratore, profiscuntur. Hotom. Man.

26. Dicii id non potest. SED ABSENS IVDICIO DIFFERRE, QUOD PERIIT. Ne id quidem. Hæc omnia corpora ait Hotomanus, se ex libro manuscripto restituisse, quæ sunt inter verbum, VERTERIT, & Quo tempore, interponenda, quæ eadem Lambinus agnoscit: qui etiam aliquid in principio addit. Dici hoc de Quintio non potest, postrema verba, ne id quidem non habet.

34. quod præter non ex edicto suo fieri iubeat, Lambinus quod præter non fieri, sed non ex edicto suo fieri iubebat. Hotomanus, quomodo edidimus.

35. 4. admisit, vt sub patrum, & mor. curat. cœperit, videtur legi debere, vt congruat cum, respondent.

22 satisdares, Lamb.

32 iubebare, Hotom.

33 interverbum recusasse, & ita tamen legunam Lambinus interponit: omissa autem hæc verba putat, cùm satisdare iuberetur, recusasse aut fugisse.

37 cuius procurator omnia iudicia acceperit, sublata, non negandi nota Hotomanus legendum putat.

36 à prætore tribunos, non, vt anteà, vt tribunos, Hotom.

3 eius bona, alij.

4 ignaro omnia fortunarum, ex vetusto libro Hot. edidit.

23 iudicium quod eius, ex veterum cod. auctoritate, alij legunt.

37. 11 Erat enim, inquit Hotom.

13 ederet, Hotom: à diumento excusi libri Lugduni, restituit, cùm anteà hæreret, legeretur.

14 item volebat.

27 potentissimus erat Nævius.

38. 8 at ea de re controversia est, Lamb.

22 Hæc est iniqua certatio, qua huic ne vbi consisterit quidem contra te, locum reliquisti: non illa qua tu contra Alphenum velitabaris. Ita Lamb. legendum putat.

39. 2 Qui, cùm ipsi nihil deberetur, vtrò quasi Lamb. vulgata lectio est plane corrupta.

42. 11 quin ex ipsius decreto, Lamb.

12 & iudicium acceperat, Lamb.

39 collocare? Omnia sunt, C. Aquilli, eiusmodi, quibus vt perspicere possis, in hac causa improbitatem, & gratiam cum inopia, & veritate contendere. Atque hæc proinde loquar, quasi, si ipso illo tempore, cùm te prætor iussisset ex edicto possidere, in possessionem misisses; debueris, aut potueris Publium Quinctium possessione deturbare. Hæ

duæ

dæ periodi ita ordine conuerso à Lambino collocantur, atque inter verbum, deturbare, & quod sequitur, Prætorte, &c. spatium relinquitur.

47. 20 vis non afferatur, Lamb. ius non auferatur. Hotom. A duobus illis verbis, hoc dico, vsque ad illam periodon cuius est principium, Nauium ne appellasse, multa desiderantur. Hoto. quidem ait in libro non peruetusto, se hæc verba ad marginem adscripta inuenisse. Nam in vetusto exemplari duo folia inuenire abscissa.

46. 25. tamen posse consistere. Hotom. Manutius.

35. quæstu prostitit. Hot. Lamb. quæstum præsentem habent vulgati, sed perperam.

47. 4 non prætorem modò à quo ius impetraret, atque adeò, vnde arbitratu suo postularet, inuenire non potuit: sed ne amicus quidem, &c. Lamb.

12 præhendit.

17 misericordia caperentur: aliquam si. Lambin.

IN ORAT. II. PRO Sex. Roscio Amerino.

48. 12 Surrexerim, is, qui, &c. Manut. & alij illum secuti, Lamb. Hot. qui tamen ait prænomen, is, à omnibus quos viderit; libris abesse; sed tamen non deesse suo iudicio.

49. 19 electus vnus. Manut. Hot. Lamb.

50. 9 & ad hanc sum. Lamb.

51. 30 omnes hanc quæstionem, te prætore, de amissis maleficijs antè admissis, quotidianoque sanguine sperant futuram. Lambin. cætera vt notat futuram pro futuram, reponit ex ingenio Hotom.

54. 26 & ea, quæ præterita sunt reparet, & quæ videntur iustare præparet. Locum se re-

stituisse. Lam. ait ex vetusto libro manuscripto longe optimo.

55. 2. vt est Lamb.

supplicium paricidarum, quæ verba vulgati habent inter vocem, culeum, & illa per summum dedecus, interiecta, rectè Hotomanus tollit: in margine enim rei significandæ causa asscripta librarius imperitus tanquam Ciceronis essent interposuit.

57. 24. desunt. Lamb. & Hot.

61. 8 nostram vitæ, male in vulgatis legitur.

63. 30. nec mirum, quem neque in vrbe videret, neque iure vocaturus esset ita Manutius, quam lectionem probat Hot. vt ait, libris omnibus distinctis, cum vulgata flagitiosa. Nec mirum, qui neque in vrbe viueret, neque, &c.

34. euocaturus, legi maluit Hotomanus, facili errato e, prima vocali, in postremam antecedentis remigrante.

65. 26. eas omnes, quod malè vulgati habebant, Hot. sustulit, & alias omnes reposuit.

66. 30 prudentiam: aut confitere te ita rectè locum ex ingenio Hot. emendat, cùm antea perperam prudentiam, confitere huc, &c. legeretur.

67. 36. Quid postea? erat sanè suspiciosum Hot.

37. neutrum sensisse. Hot.

68. 22. sed nè respirare quidem.

70. 9. terram non tangant. Hot.

10. allusurus Hot.

72. 5. Meministine T. Roscium recusare? Hotoman.

67. 34. cuiusmodi. non cuiusmodi, vt vulgati vbique omnes legendum.

86. 27. nihil opus fuit te istic sedere, emendat Hot.

81. 24. num quisquam prætereà? Hot.

82. 17. aliqua fretus aura, ex vetustis codicibus

ius Hot. emendat,& rectè ille quidem.

81. 7. quod duas res. Manut. editionem secuti dicimus; in alijs dictio, duas desideratur.

18. in crimen mandatique iudicium infame repetatur, emendat Hot. Veteres enim omnes libros quos viderit, manuscriptos, ita habere testatur, in crimen mandati iudicij inque infamia: quam lectionem corruptam esse nemo non videt, sed ex qua tamen vera, ac genuina lectio effici possit.

88. 11. nulla redierunt, habet in margine Hotom. atque ita legi in omnibus antiquis & manuscriptis libris quam lectionem probat: vt ex consuetudine Latini sermonis, nulli a redierunt, sic pro, non redierunt.

97. redimiam Hot. emendat, Festi auctoritatem secutus.

89. 12. pernicij Hot. ex Gellio, antiquo more; vt res dij, acies acij.

IN ORAT. PRO Q. Roscio Comoedo.

98. 8. Paulò antè. Locum corruptum ita Hotom. emendat, Paulò antè M. Perperna, C. Piso argentarij tabulas posthebamus. Antèa sic legebatur, Paulò antèa M. Pepernia P. Saturi tabulas poscebamus.

13. indignari de tabulis, Hot.

99. 68. conjecta, cùm in libris vulgatis legeretur, Hot. ex vetustis exemplaribus, quæ, delecta, haberent, ex ingenio, disiecta, restituit.

99. 16. acceptì, & expensi, rectiùs legi Hotom. putat.

100. 10. Si peteret n. s. 1000. dari malè antèa legebatur, cum, pateret, legendum esset. Locum Hotom. restituit: qui in huiusmodi formulis, veteres eos verbis patere, & appatere, &c. quod in iuris io-

stitution habetur, parere ait.

101. 15 res eius est. reus is est, idem legendum censet.

103. 2 qui nostis, malè excusi habent, vtumque nostis, Hotom. ita autem res docet hoc loco legi oportere.

104. 32 accommodetur, Hotom.

105. 3 proprium non erat iudicium, malè legitur in impressis. nemo enim, non videt, non esse vellendum. Hotomanus.

14 reddit, Hot. Manut.

108. 28 ab hinc annis 1 v. corrigit Hotom. v. si legas, manifestum erratum.

qui cognitorem dat. fœdum labem hinc Hotomanus sustulit, & locum restituit, qui cognitor est datus.

IN DIVINATIONEM in Verrem.

115. 22 descenderim, videtur ex Asconij auctoritate legendum: qui tota hac periodo ait speciem solœcismi contineri.

116. 5 isse oporteret, nonnulli legunt.

6 in eum me locum adduci, alij habent.

119. 26 mallem de his, alij habent, & probant, & mox, me vt mallem quam neminem. nobis nulla causa est visa vulgatam lectionem improbandi.

121. 19 vocem, Hortensius, tanquam è glossemate immigrarit, quidam putant tollendam.

122. 5 in iudicijs diutius dominari alij.

123. 30. H-S. 11. Manut. cum pudendo errato antea H-S. V. legeretur, recte reposuit.

126. 1. Mihi, mihi crede, noli, &c. Ita legit Manutius pronomine repetito, quem secuti sumus.

4. perficiendum Manut. alij.

29. tem-

29 temporis.

128. 3 subire inuidiæ, ex Asconio, vt Virgilius in vi. subeuntque feretro. Idem lib. 9. Iamque propinquabant castris, muroque subibant.

19 in omnibus enim rebus. Hotoman. ex Asco-

23 ac ne is quidem.

32 vt tamen, Hotoman. Nam vocem tamen, ex Nonij Marcelli auctoritate aliquando pro tandem solere vsurpari à veteribus, nemo non nouit.

131. 1 vt hoc quæstori alij.

132. 31 publici muneris.

134 22 M. Silano Hot. legit. Decimo Silano, habent vulgati.

IN ACTIONEM II. in Verrem.

238. 20 vt is idem alij.

239. 23 prætor iudicauit, malè alij legunt. ex Asconio, populus Romanus iampridem Manutius ediderat.

25 constituerat, alij malunt legi.

240. 5 prosequestor alij.

9 depeculatio, alij legunt.

24 ita vastauit, vexauit, ac perdidit, alij.

141. 34 iudices, vobis exponam, & ead. pag. fortuna reip. & paulò post. pro condicio, conductio. Ita olim Manut. ediderat ex Asconio.

143. 24 perditi hominis, alij. & ead. pag. domum mitteret.

144. 8 iam antea, Hot. paulò post, comit. deinde continuo esse, &c.

11 quantam vellent pecuniam, alij.

13 putant id perfici, Hotoman. sublato verbo posse.

128. fuisse eandem. Hot. & alij.

133. arcessierentur, alij.

134. non venisse. vide Asconium.

145. 17. eam red didisse alij.

21. Arcessit, Ascon. ita autem fere semper in lib. manuscrip. legitur, vbi in vulgatis, accersit; neque adeò in his solùm, sed in omnibus etiam veterum scriptis.

146. 35. & dicendo, & recusando, alij.

148. 22. inimicum odiosum, accusatorem assiduum, acerbum aduersarium, legit Lamb.

149. 11. nulla, Hot. emendat ex Ioannis Lacanij emendatione, cum, nullo, in omnibus & excusis, & manuscr. legatur.

15. in vnumquemque vestrum, alij legunt.

16. XXX. M. alij habent, Asconius tricies. quam lectionem Hoto. edi non satis probat, sequitur tamen tanquam veriorem.

151. 27. nostrum, alij. vestrum Hot.

153. 2. qui sis, quo loco, quod in omnibus vulgatis est, Aldus olim ex Asconio, quo locosis, emendauerat.

31. responderi, & sequenti linea, diuturnitate, non diuturnitatis, legendum; vt emendauit Ioachimus Camerarius, ex auctoritate veterum librorum. quam lectionem reiicit Hot.

154. 17. hunc in quod facimus, ex ratione facimus, corrupta lectio & depravata, ex Ascon. emendatur, vno verbo, facimus, quod secundo loco est positum sublato.

IN ACTIONEM III
in Verrem.

155. 10. esse, apud Hotom. amos.

156. 25. aliqui ex parte mea diligentia constituta, auctoritas iudiciorum videretur. Postmò,

nō, vt hoc esset iudicatum, vt finis aliquando iudiciis controuersiæ constitueretur. Hæc fœdè corrupta in omnibus vulgatis, Hot. coniectura restituta, edidimus.

30. reus est homo, Hot. legit. Apud Ascon. Reus est enim, habetur: quomodo Manutius & antè illum Ald. edidit.

157. 9. quod iste inuenias est, Hoto. quod iste vnus inuentus est, ex Pris.

158. 4. quam eos qui illum, alij

19. poterimus, Lamb. edidit.

161. 34. nostri ordinis, Lamb.

162. 29. C. Sacerdote, ait, Hot. in manuscripto libro se inuenisse.

34. Messanam alij habent.

165. 12. eos nummos sum in nonnullis legitur.

16. ex criminibus, Lamb.

168. 8. hoc si ego, alij.

33. productorum, habent plerique Hotom. ex Ascanio; peductorum, quod etiam ante illam Manut. videre.

167. 16. beneficijs, officijsque omnibus: Manut. habet Hoto. verbum omnibus, tollendum putat, ita enim ait legi in vetustis exemplaribus.

188. 7. [illegible], alij habent.

26. [illegible], quod est in vulgatis, [illegible], probabili coniectura emendauit.

169. 30. prospicere, alij legunt.

173. 30. subsorticurus, ex coniectura, Hoto. eum antea subsortitus, legeretur.

175. 5. cuipiam, alij malunt.

178. 16. sed eam, Hot. & paulò pòst, ne quidpiam in se offenderit, quomodo edidimus.

330. tamen ipsos tantum Hoto. quem secuti, sumus: tum ipsos tantùm, alij habent: alij, tum ipsos tamen.

179. 32 primus, Hotoman. alij primarias mallunt, & paulò antè, domo. pugna inter sermos. In aliis vox, pugna, abest, minimè illa tamen necessaria.

180. 8 audiret, Lamb. Videret, alij vulgati non malè.

25 ignemque, Lamb. Alij ignem.

181. 26. Sed hoc nunc dixit. L. In aliis abest particula, sed.

182. 24 de creditoribus, habent vulgati, non ex Asconio, & ex creditoribus reposuimus.

37 concursationes, cùm antè à malè, concusiones legeretur, ex Hotoman. emendationem edidimus.

183. 25 Iam iam Dolabella, neque metuisque libentiùs misereit, ita Hotoman. ex Asconio, & Quinct.

184. 22. Recita ex Veris literis ad Neronem. PRO LATINIS VERBIS AD NERONEM. haec verba quæ in omnibus vulgatis desiderabantur, ex Hot. reponenda curauimus. Ratio autem vincit ita esse legendum.

25 Lamsaci ciuitas facere conabatur, defecere ab imperio, ac nomine nostro nolebant, ita legi in omnibus vetustis exemplaribus Hotoman. affirmat: Sed minimè, ex Latini sermonis consuetudine. quis enim, Romæ ciuitas; aut Carthaginis ciuitas Latinè se dici posse putet?

186. 15 contuliſſe, Hotom. & paulò pòſt, insulares, quo modo Lamb. legit.

21 Scribit Ald. sed malè.

26 recita in vulgatis quibusdam deest.

187. 23 accipite verò, Lamb.

37 L. Rabio alij habent. L. Fannio est ex Asconio legendum.

189. 2 qui tametsi mensem Februarium, &

60 11. designatorum nomen expectant. Ita cum ante legeretur, Hotomanus ex Asconij auctoritate locum restituit, quam lectionem probauimus.

34 à multis, Lamb.

36 corruptum, & fœdè depranatum locum egregiè Lambinus ex Asconio restituit.

190. 15 præbuisset, Lamb.

21 sed Malleolus à me productus, & mater, Lambinus.

34 ipse Malleolus.

191. 14 PECVNIAQVE POPVLO ROMANO DATA.

34 fecerunt. Ita est. sed ego Lambin. & paulò pòst prorogaretur, vt iampridem edidit Manutius.

192. 25 quod plus frumenti. partim ex Hotomani emendatione, partim ex Lamb. locum restitutum, cum præpostero ordine vsque ad verbum, hinc legeretur, edendum curauimus.

195. 4 quid potiùs Manut. atque alij impressi habent.

9 NA TESTAMENTVM FECIT, FECERIT, Lamb.

12 alij habent, quod; alij, quæ, æquè bene.

20 Q. habet Lambin. Fuit autem Q. Voconius Saxa tribunus plebis Capione, & Philippo coss. Vide Hot. de leg.

29 vocentur, testamentaria, nummaria, ita legit Lamb. sublato verbo, Cornelia. Vide Hotom. comment. Idem paulò pòst, in populum, legit.

36 patiatur; Lamb.

37 Fuffias, in nonnullis abest, Hot. Lamb.

196. 18 tum, alij, legi malunt, alij, tantum, vt Hotom.

23 mercenarioque, Lambin. alij, quæ, non habent.

30. Iam hoc, Lamb. Itaque alij.

197. 36, oporteret: si is intestato mortuus esset, ita secundum, &c. à verbo si, vsque ad, ita, rectè censet Hotom. verba omnia tollenda, tanquam ex Asconij interpretatione in Cicer. orationem immigrarint.

204. 2. censoribus, vt rectè censet Hot. planè legendum.

205. 7. Iam, cùm in vulgatis legeretur, Nam, Hotom. edidit: quam lectionem haberi ait in omnibus suis manuscriptis.

33. præpretio, legit Lamb.

208. 16. EX OPERE FACIVNDO PVPILLI IVNII QVÆ. Hot.

19. censorie, Lamb. quæ nihil magis lectio probatur.

209. 13. RESCIDERIT, legit Lamb.

26. HOC OPVS BONVM, quod nonnulli habent credit Hot. malè ex Asconio sumptum: cui assentior.

41. manupretium machinæ Hotom. manupretij, Lamb.

210. 29. Hac condicione, si quis de populo redemptor accessisset, cum die cæteros redemptores excluisset, tum in eius arbitrium & potestatem venire nolebat, qui sibi ereptam prædam arbitraretur. Ita in vulgatis habetur. Quæ verba ita Lambinus corrigit: Hac condicione, si quis de populo redemptor accessisset, nec esset vius: cum die cæteros redemptores excluisset; tum in eius arbitrium ac potestatem venire nolebat, qui sibi ereptam prædam arbitraretur. Diuersam rationem secutus eadem fere Hotom. emendat, quem secuti sumus.

211. 9. & stetisse cum patruo, &c. Lamb.

11. 16. quam largissimam fieri edidit: Asconius.

8. cum

8. cum ijs quos iste annuerat, emendat Hot. ex Asconio. Lambinus, cum eos quibus innuerat.

IN ACTIONEM III.
in Verrem.

216. 14. multo locupletioribus, Lamb.

217. 6. postquam Hotom. & postea, ex Asconio, Lamb.

230. 27. euerrenda recte censet Hot. legi oportere, vt sit allusio ad Verris nomen.

221. 28. hunc hominem Lamb.

224. 32. Quid vero si aliud quoque accederet, &c. alij.

225. 11. QVI CIVIS. Locum fœdè antea corruptum ex Hotomani, & Lambini coniectura restitutum excudi curauimus.

228. 20. Quid hoc homine facias? Lamb.

229. 17. quoniam apud Hot. & Lamb. vacat.

232. 14. ne ille quidem. Lamb. vacat.

17 discessit, alij, quam lectionem videtur Hot. probare.

233. 24. Siracusanos, alij.

29. Iam, habent vulgati. Nos ex Hot. & Lamb. Sed jam, edidimus.

234. 11. ea etiam intestata mortua. Lamb.

27. res occultari satis non posse, cum alij tum Manutius habet: alij, cum res occultari satis non posset. Res occultari satis non potest. quæ lectio in veteribus omnibus habetur, Hotomano & Lambino assensi, excudi curauimus.

235. 13. Verres refert illam summam. Nos Hotoma. coniectura probata, Verres refert se ad illam suam rationem Siracusanam, edidimus.

237. 31. quisquis erat aditus, legit Lamb.

239. 13. dedisset, noster habebat. Hot. & Lamb. præbuisset.

84 millibus Hoc. Lamb.

242. 20 cum cupiditate. Lamb.

34 condemnat Lamb.

243. 20 Ilium de vobis iudicem, alij habent: in his Manut.

6 tam, vacat apud Lamb. habent alij.

245. 8 attendite diligenter, inuenietis enim, Lamb. editio, & ead. pag. affabre facti.

29 augebatur. Lambin. & paulò pòst, peruagata, & eadem pagina. humanitatem & æquitatem.

248. 9 à cupiditate omni.

250. 28 cum tibi integra.

252. 33 cedo quæso.

253. 20 hoc probabitis? Hoco. hoc probabis? Lambinus.

23 ante te. alij.

254. 5 periculo, Lamb.

25 obtinebat. Hot.

17 videretur, & qui.

22 dubitabitis.

255. 35. accesseretur. Lamb. quo de verbo alibi diximus.

256. 15 à communi Siciliæ Hot. legendum putat vt alibi commune Miliadum, & infrà, vt ij pro parte in commune Siciliæ conferrent.

27 aut in Price monte, quod reposuimus aut in Iricino, vt Hotomanus censet, legendum videtur. Erico malè in nonnullis vulgatis habetur.

259. 32. sancta sunt. Hot. Lamb.

36 essent in senatu ex colon. & mox veterum, & paulò pòst, quispiam senator. & non ita multo infr. hic amplior numerus.

261. 17 Cephaledij, Lamb.

263. 30 Huius verò hæc erat. Hot.

265. 27 cùm in tè prætorem. Lamb.

263. 27 Quid

366. 18 Quid enim vis constitui? Hot.
34 arcessat. Lamb.
369. 32 cupiat omninò. Lamb.
370. 29 tandem. Hot.
372. 2 at huius alij. Hot. Huius.
29 à communi Siciliæ. Hot.
372. 6 hinc conueniunt. Hot. Lamb.
374. 15 sed aliorum commune, & conuentus il-lius, &c.
22 atque illam rem. Lamb.
375. 1 testimonio publicè. Lamb.
10 reponuntur: decreta Centuripinorum quæ de statuis erant facta, non tolluntur. Hic ego. quæ verba interiecta sunt inter verbum, reponuntur, & Hic ego, Lambinus habet: in aliorum edition. ab-sunt.
376. 28 demonstratum est. Lamb.
377. 1 benè an malè. Hot. legendum putat.
11 humanum anteà legebatur, in vetustis libris hominum habetur.
381. 5 ne quid in te fingam, habent alij.
381. 9 & vt verum scire possitis, emendat Hot. tùm ante à copula, & desideraretur.
22 tacitò cætera intelligeris, Lamb.
14 an non istum, Hot.
19 vlla vi aut ratione absolui potest? Hotomani coniecturam secuti excudendum curauimus. nulla vi, Manutius sine interrogandi no-ta.
35 qui per eos annos magistri istius societatis fuissent, apud quos tabulæ fuissent. sciebam, &c. ita habet Lamb.
382. 10 Nec erant hæc, corrigit Hotom. Erant hæc Lamb. sublata negandi nota. Nos vulgatam lectionem retinuimus.

18 LIBELLVS CANVLEII. Hotoman. LIBELLI CANVLEII. Lamb.

287. 23. adduxeris in iudicium Lamb.

288. 34. arbitrarere, cùm antea legerem arbitrare, edidimus, probata Hot. coniectura.

289. 5. omnium clarorum, atque nobilium virorum.

292. 3. hæreditatem à liberis ad alienos, edidimus. In alijs impressis malè desiderari verbum à liberis, videtur.

24. CIRCUMSISTERENT alij habent. Hoto. adiecit rursus paulò infrà, eadem pag.

293. 26. conuerterent, alijs in his Mmss. conterent, legi mauult Hotomanus, & auctoritate veterum codicum, & ratione adductus.

31. multorum prætorum legit Lambinus, nisi autem vocem illam, prætorum, adscribas, locus mancus esse videatur.

295. 12. quid, quid est hoc? Hot. Lamb.

23. quæ vectigalia sunt, corrupeum fere dè locum Hotomannus sic emendat, vt qui, vno modo commutata litera legendum putet. Lambinus, quæ ipsa vectigalis sit, vt ad Italiam referatur, qua non erat vectigalium immunis.

296. 5. ingis in vulgatis legitur, quam lectionem tuerur Hotomanus, Varronis, & Plinij auctoritate. Lamb. ingeris, legi mauult.

298. 36. quod propoſcerint. Lamb. & ead. pag. Lynceus, quod in omnibus ferè vulgatis haserat, pro eo Hot. ex Aldi editione, & luteus legendum esse censet.

299. 34. vi, Hot. & alij, vt ad Verrem referatur verbum coercer.

36. opponitur, Lamb. legit.

300. 2. prohibitio, vbi alij, cohibitio.

12. calumniandi, noster ante habebat. Pro eo,

ro, calumniandis, Hot. assensi edidimus.

302. 1. constituisse, quod malè hærebat in omnibus vulgatis, secuti Hot. coniecturam in verbum, reperisse conuertimus, cum in alijs irrupisse haberet.

302. 32. ferant. In beneficio populi Romani hoc posit, hoc est, quod commodo sit, atque vtil populo Romano futurum: ita legit Lamb. Hot. nullo distinctionis nota interposita, ferant in beneficio populi Romani, legi mauult: ut aque rem interpretatur, in agris quos beneficio populi Romani cum publicati essent, possident.

303. 23. assequi potuit. Lamb.

33. nunc alij legunt: in his Hotomanus. tunc, quod mauult Lambinus, & docet ratio, ipsi excudi iussimus.

307. 3. edicti pœna alij, edicta, nostri, edicti autem probauimus Hotomano assenti.

13. id quod satis erat, alij impressi habent: nos, quod in satis erat, Manutio, atque Hotomano assensi, edi curauimus.

14. exoris esse, Lamb.

17. Cossutius, alij.

31. vt Xenophon audiret, Lamb.

310. 35. nemo abs te productus, hæc verba Hotomanus ex Nonio restituit, cum antea deesse viderentur, quia enim legebatur, nemo horum amicorum, nemo, abs te interrogatus.

312. 21. Aliam ciuitatem occurrere, Manut.

314. 3. præclara hominum honestissimorum, lege Lamb. quæ cum vtilior, tum elegantior dicendi ratio est.

31. medimna x x x i i i. malè antea legebatur. in vetustis libris scripta hæc vox inuenitur non-nunquam obscura, M. P. vt cum, in medimnum, significetur, intelligendum sit, quemadmodum, cum de seruijs mentio fit, vocem hanc, millia, eleganter

desiderari. Vide Hot à quo hæc scripsimus.

315. 2. medimnum xxxiii. millia posse.

6. vt probaret hoc triticum, qui ei dabatur, imperat, &c. Lamb.

9. lucri nomine imperato, Lamb. quæ lectio magis probatur.

34. Pyragri, cum in omnibus vulgatis fere excusum esset, religio visa est quidquam immutare; atq; adeo, etiam si me non fugit, Pyragro legendum ex certa, & magis vsitata loquendi consuetudine. Pyragro nomen est, legit Lamb.

316. 7. in iniuria Lamb.

8. non vna te tantum, sed &c.

22. medimnum xxxvii. Hot. alij vii. vt liqui vocem modium retinet.

28. xx. millibus, Lamb.

31. xvi. millia, Lamb.

317. 19. addicetur medimnum ccio cciio ccciio cciio, cio legit Lambinus. Tu lege in contextu nostro, addicitur, pro qua voce corrupte excusum est, adijcitur.

25. medimnum cio cio cio cio. Hotomanus medimnum cio cio cio cio.

319. 15. ab ipso partarum. Lamb. perperam interpretem in vulgatis antea, à populo factarum legebatur ipsi ex Hot. coniectura, ab ipso factarum, excudi curauimus. Ibidem, alij legunt & possec, & esse vt, noster, Hotomanus vt populo Rom. esset pro lege. Vide illius comment.

28. Eceſtenſium, corrigendum Hotom. ex Plinio ſuſpicatur. & infra Eceſtenſes, & Eceſtenſium.

34. Tritici modium quinque millia, & accellionem, legit Manut.

320. 1. iiooo. Lamb.

15. v. millia, Lamb. bis eadem pag.

27. veniſſe, Hot. vendidiſſe, alij.

321. 11. Tiſſinenſibus, & paulò infra, Tiſſipenſes.

Lamb.

Diogenem curæ animus imprimendum Hor. eadem pag. sect. 1. ambi. legi, & paulò post, Illineasci, & sequenti linea, xx. millia medimnûm, etidimus essen- Hor. antea perperam legebatur x. millia modium. Illinenses Lamb. & paulò etiam infra 322. 3. xxxi. millia, Manut. quomodo & ipsi didimus.

DCCCL. Lambin, & seq. pagina, linea 14. & paulò post, duo millia

323. 21. H. S. XVI. millia, & medimnûm. Lamb.

151. pudentes, antea perperam in nostro vnia a Iis etiam vulgatis, cuius iudicantes legendum ratio docet.

325. 14. Addiciuntur Venuleio tritici modium millibus. Lamb. & non multo post, tritici mo-

21. Acharnenses Lamb. & ubique semper. legunt.

Asiaticensium ex Hor. coniectione emendamus; eum & Mutilensem antea, & Motusensem legebatur. Ita autem apud Plin. legitur, in melioribus notæ exemplaribus.

20. SEAVO. Recita ex libris publicis ita edidit Hor. secuti sumus hanc verba, Recita ex libris publicis, antea desiderarentur, haud ita tamen

25. acerbissimas Lamb.

32. diligentissimorum, & locupletissimorum hominum querimonias.

37. amicissimorumq; populi Rom. agros.

327. 4. decumarum, Lamb.

11. superfuisse si cui. Lamb. & infra eadem pag.

15. Aetnensem, & Leontinum.

332. 14. consignata, mes. diligentia, pensum magis, & grosse. Legendum est exigendum. Iterum dat hunc locum, & quidem egregie, sed non nisi videtur. Reliqua habet ut Lamb. consignata, mea diligentia, pensum magis, &c.

333. 15. improbitatem Lamb. quo nihil elegantior videtur: vt sit, quod respondeat voci improbis. Manum iniquitatem habet.

15. se tuum, non suum Lamb.

334. 1. Lamb. aequi ex vetusto codice Hotomanus, cum, atque in vulgatis legatur, quae lectio probabilior mihi videtur.

332. 16. reliquae sunt, tritici c c c x x x. Lamb. reliquae sunt, tritici c c c x x x. Hotom. reliquae sunt, tritici, &c. Quae postrema lectio, quia non intelligeretur, ita mutata est. Nam & Varro ita loquitur.

17. singulis nummum, hoc est millia. Hotom. singulis nummum, quinos denarios est millia. Mut.

335. 21. minores remansisse, locum hunc vt luti mancum & depravatum notat, sine dubio remansisse. Hotomanus elegantium censor certius cogitando quam secuti sumus.

336. 26. Dicit quantis Hotomanus ex vetusto libro, & manuscripto. Dicit deinde quanti.

36. & praesertim cum constaret, ait, se Hotomanum in optimo exemplari, & per antiquo [illegible] vetustum, quod Lamb. & Hotom.

337. 11. Et post nostram, patrumque memoriam Manut.

15. interito Lamb. ex Nonij auctoritate legit. Hotomanus receptam vulgo lectionem retinendam censuit, nisi certius, antea nos, non sentio cur illum praeuimus ex Hotom.

341. 12. hominum, Lamb. & alij. Veteres idem quod noster, habent, populi Romani. In his Hotomanus eadem pagina decet corone verbo, Lamb. habet

aliquæ : pro quo neque Manut. edidit.

342. ridens ? Lamb. & Hotomanus ita legendum putat ; vt totam hanc periodum ejectam referendam contendat. Obiecta interrogandi nota, quid quod hæc, Manut. quam sequimur, non habet.

19. erat, Lamb.

344. 19. quibus, rejecta inter duas lineolas, quæ apud nos interponem, Lamb. & Hotomanus legendum.

344. 19. in profitere, Lamb.

344. ex hoc loco alias, ex abitibus Manut.

344. liceras, seu manifestas qui vis corrigit Hotom. cum antea hæc vox, res, desideraretur.

347. 4. quam maxime, Hoc libri manuscripti, cum mihi antea quam maximum legerent, edimus.

348. ac recipioque tu, Illud Lamb.

350. 20. ALPONS, alij legunt, & quidam etiam impressi ita habent.

23. DA, PPOFVNDE, SI VELIS VINCERE, Lamb. dare, profundere, oportere, si velis vincere. Manut.

353. Cohortes.

352. impero, Lamb. & eadem pagina, qua in manum recuperatores nullis dabantur.

353. sunt. O Tilmatchides, Hoc legit

353. quo vellet ex ineri, Lamb.

12. quamuis, Hotom.

354. 6. terni, non ternos docet Hotom. legendum, & ratione, & auctoritate veteris codicis, innixus.

his & criticis probata in primis Hotomobiectu- didimus.

23. nihil cuiquam probari, Lamb.

355. propter scripturæ & eius societatis. Hoc scripturæ societatis, Lamb.

18. quas ego Syracusis in literarum militum libris apud magistrum Tullium familiarem meum inueni. Ita legit Lamb.

357. 18. ferugens, Lamb.

24. frumentum vim probe, alium probare, cum suum probasset, pretium ei frumento constituit. Lamb. idem paulò infra.

358. 3. singulis, si singulis inflictare velit, progredi ipse non posset.

358. 9. efferrent, Lamb.

9. cur ex eodem, Lamb.

28. Verum te Terentia, Siculorum, an populi Romani pecunia, frumentum à Siculis emere iubet Lamb.

359. 18. non interpolatio, Lamb.

360. 26. auertisse, Lamb. conuertisse, alij.

16. cum à Dolabella. Lamb.

37. quod nihilo est vestimenij, Lamb.

361. 13. in singula medimna, Lamb.

24. qui tibi vel. Lamb.

362. 5. auerteret, Lamb.

31. adduxerit, Manut. adduxerit. Lamb.

32. adire alij male alij, abire, & adisse.

363. 18. quatuordecies, Lamb. bis ad pop.

364. 36. donatus. Horom. donatum, Lamb.

365. 6. uns vero, alij emendant, ex, verum aster quidem habet, & vero quidem lectionem, vt credimus, meliorem retinuimus: facilis vero fuit lapsus à copula, &, in pronomen, te.

366. 7. defensionis. Instituerunt. hanc probat lectionem Lamb.

367. 31. esset modius n. s. binis Lamb.

368. 26. nam sperauerim, ex Horom. emendauimus, cum antea, non sperauerim legeretur, sed perperam.

369. 1. dic. die, inquit. Lamb. & eadem pag. hoc decerat iniuriæ, & sequentis paginæ lin. 3. suppo-

laborasse

laborasset.

26. vt & arator. Lamb.

371. 25. pro sua parte, alij legunt.

372. 8. non ex lege, non ex eo quod oporteris, non ex eo quod licuerit. Lamb.

10. Fecerunt alij. Lamb.

374. 19. præcipuè lex, non, præcipua rectè Ho. legendum existimat.

33. proconsulibus. Lamb.

375. 4. quàm posset defendere, Lamb. quàm si posset defendere. Hot. quem sumus secuti.

376. 4. erat. Lamb.

23. dicitis Lamb.

377. 14. angustis. Hotom.

30. erit comprobatum Lamb. & linea sequent.

31. ternis denarijs æstimari licere, denis non licere.

478. 5. non est satis.

29. præclaros viros: præclaros vero Lamb. quæ multo nobis lectio elegantior videtur.

379. 7. auertatur. Lamb. & eadé linea. vllo modo quæ nobis magis lectio probatur, siue illę coniecturâ adductus, siue ex vetere exemplari ita locum corrigendum censuit.

15. Vellem negare posset æstimatione se visum. Lamb.

380. 15. vix ipse. Lamb. & paulò post. & consuetudine detrahantur.

IN ACTIONEM IN Verrem.

381. 35. suo, non nominis ponere. Lamb. qui ita legi ait in omnibus quos viderit manuscriptis. Hotom. receptam vulgo lectionem tuetur.

382. 9. conquisierit Lamb.

382. 18. quod ad oculos animumq; acciderit.

Lamb.& eadem pagina,perhospitalis.

383, 17. & certe est.Lamb.Idem mox legit. Item ante hosce deos erat aruiæ; quam lectionē ait, in aliquot manuscriptis exemplaribus haberi.

386. 6. multis esse,Manut.& alij.

386. 19. γ 1. mil.& D. ex Hotomani coniectura, edidimus.

388. 22. requirit,tibi habe.Lamb.

388. 35. quam putas.Lamb.& mox, consumerent,pro,constituerent.

389, 6. ingratis. paulò post, quæ modo integra reseruare volui, vt ita haberi Hot.in suis veter. exemplaribus ait, quæ lectio minime esse absurda videtur.

389. 16. mulctas familias in perpetuum, autore secuti Hotom.excudi curauimus, cum antea familias totas in perpetuum,legeretur.

390. 10. Hunc locum Manut. tanquam corruptum asterisco notat.Ita autē legit, Itane vero? C. Cato,&c.

390. 37. communicauit,Lamb.

391. 26. imminuendo,alij.

392. 20. Quemadmodum habent vulgati; ex qua voce deprauata, Man. mirificā coniecturā effecit, Quæsiui in domum, in primis huic loco aptas.

393. 8. minus habiturum, & Manut. & alij legunt, minus inuidiæ habiturum, vt nostri, Hotom. quam lectionem retinuimus.

393. 12. apud alium eas. Lamb. & mox, istius tantum fuisse.

393. 26. domo fugientes.

393. 30. in tabulas Lamb.

394. 14. c c.millia legit Lamb. Hotom. sestertios c c. putas legendum: quæ summa est coronatorum quinque. nam c c. millia, summam nummum aureorum v. mill. efficiunt; quanti vix verisimile est,

est, scyphos æstimatos esse.

395. 24. illorum non veniret in mentem, Lambinus. Negationem, nec Manut. nec Vict. neque alij excusi habent.

30. dicut licet se emisse. Lamb.

398. 24. res clara Sicilia tota, Lamb. pro reclamat Sicilia tota; quod omnes vulgati habent.

401. 15. cupidissimorum insanias, Lamb.

37. qui cum. alij Horom.

402. 15. argentum ille. Lamb. & pag. seq. legit. 2. iste quasi. & lin. 20. transferendum, Horom legit.

403. 9. ascendere, lamb.

10. Arragathum alij legi malunt; Archagatum, Manut. habet.

404. 5. vt egomet mihi detraham, cum alij, tum noster. Hot. ita ex Nonio emendat, vt ipse de me detraham; quam lectionem, auctoritate etiam veteris exemplaris tuetur.

16. nummorum dicis causa, quid sit, docet multis exemplis doctissimè Hot. ita autem interpretatur, falsa specie rei obiecta, per speciem solutionis. nummulorum legit Lamb.

405. 11. aliquam multi. Lamb. & eadem pag. quid. quemadmodum ratio vincit legi oportere. ex lectione enim vulgata sensus huius loci nullus elici potest. Paulò post. audiretur Hot. legit.

407. 31. excauata, manubrio aureo, alij.

409. 3. ornatum. Lambin. Alij excusi, ornamẽtum.

24. decedere, Lamb. magis vsitato verbo hoc loco.

414. 12. vniuersis. Lamb. Vniuersam, alij habent æque bene.

35. exportabatur. vbi alij impressi, exportaretur.

415. 33. manus. Lamb. & paulò post, obtriuit. & eadem pag. relinques, ac deseres, Lamb.

416. 57. ne ista præclara, Lambin, vt ista Ald.

417. 22. Carthagine capta, recuperatum Lambinus.

418. 19. societasque. Lamb.

419. 31. in ære, in imbri, Lamb.

421. 18. Præuisa, atque præcauta, Man. & excusi alij, habent sed, prouisa omnino videtur legendum.

422. 25. rictum eius ac mentem Hot. ex Non. emendat in voce, Rictum: quod esse neutrius generis exemplo etiam Lucretij, præter hunc Ciceronis locum, ostendit.

37. aduentu nec opinato, neque repentino, & paulò infra, fors offerebat.

433. 7. Horam amplius, alij.

31. æditimi custodesque, emendat Hotom. ex Aul. Gelij auctoritate: qui ita affirmat se legisse in fidelissimis exemplaribus: quàm lectionem secuti sumus. In vulgatis omnibus æditui habetur.

425. 3. antistitæ, non antistites, excudendum curauimus. Ita autem legi ait Hotom. in omnibus veteribus libris, quos viderit; itaque legendam præterea Plauti, Gellij, Prisciani auctoritate contendit.

23. quid expectas? alij. nos, spectat edidimus atque præclarè sensu. Recte autem dicitur de hæsitante, & cui videntur omnia auxilia defutura.

30. incidisti, alij excusi, decidisti.

426. 20. prælio, alij legunt: copia, nos quidem quod noster habet, & impressi alij, retinuimus, qui lectionem facile videmur posse tueri veterum auctoritate; qui nonnunquam copia, pro copijs vsurpatur.

428. 8. perexcelso, alij legunt: præcelso alij.

10. ab omni aditu, in excusis abest particula, ab.

14. propè est spelunca propter extusi habent.
16. ex qua Ditem patrem in alijs, ex non habetur.
429. 12. vestras: etenim iamdudum, alij.
24. nec tamen eo contenti, fuit ac tamen eo contentus non fuit.
29. è manu in manu, alij exculi omnes.
430. 16. habitare Cererem apud sese.
432. 16. scelusque istius, alij: scelere, malus quibus stant alij vulgat. omnes.
27. vestram neque enim, &c. vt ad vocem religionem referatur.
432. 23. parum à cæde. alij legunt: quæ nobis lectio ne plane probetur. Iniuria facit, qui datam vrbe militi diripiendam, in direptione, multa ira, multa iniuria, multis atrocibus exemplis edita, atque interfectum Archimedem prodidit: quæ vix res possit probare cuius haud parum à cæde eorum Syracusarum fuisse: plurima cæde fuisse.
433. 3. coniungitur, alij habent, & munitione, eadem pag.
436. 9. videatur, Syllanionis. alij sic, videatur. An Syllanionis, &c.
25. ferenda: ad defetenda, alij habent.
35. scriptum est: alij inscripsum.
36. Pæconis. & infra, Pæcon, linea 33. Pæanis impressi alij.
437. 13. conijcere: colligere, alij vulgati, haud malo sensu.
438. 3. dicentur: vbi alij, dicerentur.
11. Item nunc: alij, ita nunc.
33. venditare: vendere alij.
33. coemebant, aut nisi: vbi alij, coemebant nisi.
439. 9. abalienasse: legunt alij.
440. 6. non modo lenitudine.

10. exscribendam. nos, exquirebam: quæ vulgata lectio est non mala.

443. 1. principiũ sententiæ, & Manutius & alij vulgati habent, nos principio, vt est ab Hotomano emendatum, edidimus; Lamb. quidem ait, principũ sententiæ, se in duobus manuscriptis legisse, tamen facere de istius turpi, estque hæc quæstio, nos lectionem vulgatam retinuimus.

444. 9. in qualitatem, alij magis probatur.

4. prope cunctis prope coniunctis, alij vulgati habent, præclare, hoc est minime variantibus, atque eadem & idem decernentibus.

6. Atque adeo cum iam nõ solum noster habet quam lectionem duo inuicem, nulla causa est nisi alij, At vero cum iam id sit. Hoc cum simul nõ fallum, &c. Lamb.

33. id fere nullo modo potis. Manut. quæ vulgata magis lectio probatur.

445. 20. ille contra dicere, negare illud se scire quo prætor appellatus esset mihi tradi oportere: ego legem recitare: omnium mihi tabularum & literarum fieri potestatem oportere: contra, ille furiosus vrgere nihil ad se nostras leges pertinere. Ita esse legendum contendit Lamb. qui locum plane corruptum, ex ingenio, vt videtur, restituit, atque ex auctoritate veterum exemplarium.

IN ACTIONEM VII. in Verrem.

448. 28. magna laus & honesta oratio.

29. post illum bellum.

449. 8. At cum esset in Italia bellum.

405. 24. cum Tricalino hactenus in vulgatis legeretur, Triocalino excudi curauimus, ex Hotomani emendatione, & quorum ille virtutis auctoritate, Volaterrano, & Silio huius autem hoc citat carmen

Et

Et mox seruili vastata Triocala bello.

451, 1. posset esse potest, aiij,

12. homines sceleris. Lamb. nomine alij ex-cusi.

453. 30. dicere: quid, alij, & vere dictio, dominos videtur redundare.

456. 14. obiectum.

33. sed ad aliud genus imperatorum esse referendum, saneque diligenter retinendum. & conseruandum quæso cognoscite Locum corruptum feliciter se restituisse Lamb. ait, sed non sine ope veterum codicum. Nos quidem asteriscō notandum tãquam per obscurum, cum Hotomano duximus.

457. 19. σάκκοφορο, præter nostrum omnes habent, in quo, exaphoro legitur.

admouebat ex Nonio, Hotomano assentimur, qui locum notauit.

458. 7. Conuicium per, c. literam scribendum, vt recte Labeo censet, quidquid secus Valla statuerit. locus hic Ciceronis declarat. Conuicium dicitur à conuictatione, vel à conuentu, hoc est à collatione vocum. cum enim in vnum plures voces conferuntur, conuicium appellatur, quasi conuocium. ita Labeo apud Vlpianum.

16. sed Cannensem, sine, vt, legendum.

26. pulcherrimo Syracusanum Ipso nonnulli. quam lectionem probat Hotomanus.

459. 4. patris: alij legunt, vulgat. patri habent.

13. deportaret: alij

17. lucum illum littoris percrepare. Ita legunt nonnulli: in ijs Manut.

22. posthumati alij legunt ex coniectura, minime probanda Nonij exemplo, apud quem eandem Ciceronis locum corruptum aiunt. Hadrianus Iunius, qui nuper emendatum in primis Nonium edidit, lectionem eandem tuetur; quam & ipsi retinuimus.

33. excludere noluisti: extrudere in omnibus ali-
lij impressis legitur.

463. 2. diligentiamque adhibuisti in eo, in alijs verbum abest.

12. maiestatis deminutæ, Hotomanus emendat antea, dimentiæ, legebatur.

20. ob quam rem.

22. polt si videbitur ex Lam. edidimus: multo enim lectio esse clarior videbitur: elegantior certe est vulgata.

464. 7. Fuit ista reprehensio quondam, alij habent. Fuit reipublicæ ratio, vel religio quondam, alij quam emendationem Lamb. Memmio viro clarissimo & doctissimo attribuit ipse diuersa coniectura, Fuit ista reipublicæ dignitas quondam nostra, Fuit ista reipub. quondam quam lectionem minime improbandam duximus. Perinde enim est, ac si dicatur Fuit ista quondam reipub. administrandæ ratio.

19. nunquam turpe, nunquam criminosum.

465. 11. publice coactis: alij quibus ego assentior, videtur enim vox grati, adiecta sedulo, ad significandæ causæ.

12. quod & ostendam non vt antea, & quod ostendam: quemadmodum in alijs impressis legebatur.

466. 9. Hactenus in vulgatis præposterè editum est, maiestatem reip. minuisti. auxilia populi Rom. Ita autem est emendandus locus, maiestatem populi Rom. minuisti. auxilia reipub. quod vidit etiam Lam.

21. imponebatur.

30. At hoc soluti sunt assecuti ne haberem darent, Lamb. quæ mihi valde lectio probatur.

467. 20. Et, vt hoc, At vt hoc: noster habet quam lectionem Hotomanus ex vetusto codice agnoscit.

26. recita decretum ex commentario. DECRE-

TVM

TVM EX COMMENTARIO Lambinus.

468. 14. Mamertinis remittere. Alij ante verbum, remittere, quidem, habent. & paulò post, & ab his tamen exegisti. & rerum decretarum, & frumẽti imperati, & tritici empti Lamb.

30. primum, vt in lexicijs. Nos particulâ vt, probata Hotomani coniectura, tanquam supernaneam, tollendam curauimus.

469. 23. non quæ prouinciæ spolia, alij abiecta dictione, noua legunt; alij pro noua, nostræ; forte nõ male, Non vulgatam lectionem retinuimus.

28. custodesque furtorum fuerunt: illi tibi, &c.

470. 8. debebat & in illo omni negocio.

30. certo pretio. hactenus in omnibus fere vulgatis excusum est. nos, certum pretium ex Hot. restituimus.

471. 13. in acta. Lamb. hoc est in litteras, vbi vulgati habent, noctu locum autem sic se ex veterũ codicum auctoritate restituisse.

472. 3. possent homines maritimi. & mox, qui sæpe.

21. pirata occultatus est, & mox; aspici nefas esset.

474. 7. condi, alij legunt: contra differt vulgati omnes.

34. quod erat ceptum, & ex remorum numero.

475. 36. quood cum imperio fuisti.

476. 21. reip. tempus.

30. Et nunc credo cuiquam dubium.

477. 5. si eum diceres esse mortuum, quis te audiret? nunc cum viuum istum nescio quem produces, tamenne id credi voles? Ita legit Hotomanus, & Lambinus. nobis quidem nulla causa satis idonea visa est vulgatam lectionem mutandi.

478, 26. totos in lecto dies, corrigit Hotom. nos quidem, vt noster, vt alij, tot in acta dies, edidimus. Seruij testimonio adducti, apud quem ita hic locus citatus extat. In acta enim, hoc est in litore. Neminī vero dubium esse potest, quin Cicero vti aliquando Græcis vocibus consueuerit, atque adeo vsum id genus rerum Græcarum esse; facienda, vt in oratione pro Flacco, pſephiſmata dixit; in Verrem, prosgonus; pro Rabirio, diecereres.

482. 3. Quod nisi Cleomenes tanto ante.

14. ita in periculo.

22. Dum hæc aguntur.

482. 26. tum illius acta commemorabātur, hoc est comeſſationes, comiſſationes, cantus, symphonias, quibus acta hoc est litera personabat. Ita edidit Lambinus: nos vulgatam lectionem retinuimus, neque malam illam quidem, neq; improbandam.

483. 30. hominum, cohortatus, &c multitudinem, piratico myoparoni, ita ait Lambinus se loca emendasse fretum veterum codicum auctoritate, atq; feliciter illic quidem, vt mihi videtur.

485, 19. venit: & paulò post; in tabulas.

23. & in eas referri: & hoc mox post; tabulas.

Plutarchum, alij.

489. 9. in commeatu.

460. 32. Plutarchum.

491. 18. nauarchorum, in quibusdam vacat.

24. ore excipere, ex Hot. edidimus; cum vox illa, ore, in nostro hactenus desideraretur.

28. vestrumque dicimus: ita locum ex Quintiliano corrigente Hotomano, expleuimus.

493. 13. seuerius alij.

494. numerandi, alij efficiunt, ex duabus vocibus, non iteratis.

495. 11. ministrata sunt alij.

24. venient; & paulò infra, & ei legi: & eadem

lem pagina, & ita fieri.

495. 6 deportata.

29 princeps fuit.

30 Tyndaride: & paulò pòst, reportare.

496. 16 detulit lachrymis. Ego ad hoc, Hotomanus & alij impressi habent: Lambinus, detulit lachrymans. Ego huc, &c. ex Memmij coniectura, noster ita habet, detulit. Lachrymis ego ad hoc, non gloria inductus accessi: quam lectionem cur nobis improbandam putaremus, nulla causa est visa. Nam quod sequitur, sed ne falsa damnatio, ne carcer, & quæ sequuntur, vocem illam, sed tollendam censemus, vt census constet. Quod tamen totum iudicio eruditorum hominum permittimus.

27 defendere, is ista defendat.

28 me tibi culpam, edidimus. quod etiam vidit Lambinus. malè enim, tibi, anteà desiderabatur.

497. 16 persugia, alij legunt.

16 Etiam illud præcidas licet. Lambin. ita autem esse legendum, & ratio docet, & quod paulò post Cicero ait, Quare hæc quoque prætermittas licet.

27 te pretio remiges.

499. 14 talari addidimus, quæ anteà vox in vulgatis deerat, ex emendatione Hotomani, qui fretus vetusti codicis auctoritate locum restituit.

34 satis promisso muneri ac recepto, habent à Manutio excusi.

37 defixa, atque infita.

500. 25 at quam ob causam.

502. 14 intercipere, probata Lambini coniectura edendum curauimus; cùm perperam anteà, interficere, legeretur.

506. 13 Syracusis.

20 excogitata.

507 26 testium, alij legendum putant.

508. 24 emanabat, apud Gell. libro x. capite

511. emicabat apud Quinctil. lib. 2. cap. 11. quam lectionem probat Hotomanus. eminebat habent ferè excusi omnes.

509. 18 ardentes, alij.

20 leniebat, est apud Gell. quam lectionem rectè Hotomanus censet reijciendam.

28 primario habent vulgati ferè omnes in his Manut. primo, olim Ald. edidit.

510. 23 quid cæteri?

511. 11 naujgant ad ea loca.

14 hæc vna tantum apud Gellium lib. 1. capite VIII. legitur. Hotomanus vulgatam lectionem sequitur veterum codicum auctoritate corroboratam.

19 esse futurum, ex Hotomani emendatione edi curauimus: qui ita legendum ex Gellio existimat.

33 si cognosceret hominem.

512. 30 quem enim locum in prouincia sua celebritate similimum, &c.

513. 16 vocem, omnium Hotomani assensu sustulimus, quem eo loco vacare nemo non videt. ita enim legebatur: quoniam id, & salutis omnium ratio, & veritas omnium postulat.

514. 13 pertineant.

516. 25 laboribus.

517. 16 corrupti.

519. 14 incolitis.

28 denique, Hot.

IN ORAT. PRO M. Fonteio.

521. 11 pericula, populi Romani copijs atque. ita in excusis antea legebatur. nos ex Hotomani coniectura, pericula à populo Romano: Faernus ex antiquo libro secus; pericula populo Ro. copijs,

copijs, armisque compensarunt.

24. Generum varietate, habet Faerni editio.

26. proxime fuerant: Hoto. coniectura quę perbelle loco quadrare videtur. Qui proximi, tamen Faernus legit, vt non edidimus.

23. Hæc qui gessit, ita antea legebatur. Faernus ex vetere exemplari, is qui gessit, curauit edendum.

27. M. Fonteij, cum ad hunc diem fere in omnibus vulgatis, Cn. Pompeij pertinaciter hæsisset, ex Hotoman. auctoritate edidimus; cui Faernus se ait assentiri, atque adeo, quanquam repugnante suo vetere exemplari, in quo Cn. Pompeij legitur.

522, 20. legati ad eos? exercitus præterea Cn. Pompeij maximus atque, &c. ita legit Faern. ex suo vetere libro.

25. ecquem ex tanto.

27. ecquis est?

523. 7. Quod? si hoc crimen optimis nonnihus, nonnulli, quod præter Hotomanum etiam Faernus agnoscit: qui ita ait in Vaticani libro haberi, Hotomanus tamen vulgatam lectionem tuetur, exemplo Cœlij ad Ciceronem frenus. Non videtur hoc loco esse prætereunda viri doctissimi coniectura: qui non ita magna literarum commutatione sic locum emendare conatur. Suspicatur enim, literam c. quæ eadem quidem esse postrema huius vocis, hoc, ad literam, r, temere hæsisse, quæ esset huius vocis reipublic. nota: ex reliquis autem literis vnius, è, vocalis mutatione in u, alteram vocalem facile, munus, confici posse. Ita multo commodius, hoc reipub. munus delegare, quàm hoc crimen videri posse enunciari. Nam quæ mox verba sequuntur, adiuuant hanc coniecturam. sed vti doceamus eos illi muneri præfuisse, qui facile officium suum, & præstare, & probare possunt, &c.

18. nostris.

23. Literæ M.F. ad C. Annium legatum.

37. Crodimi nonnulli leguht, Croduni Faernus. locum autem hunc totũ cum deprauatus esset, plane restituit. Idem pro Seruium, Seruçum legit.

37. Munium.

524. 5. Deuerterentur Faerne.

11. inuidiosum, Alij habent. Ita quidem legendum ratio docet, & quæ mox sequuntur verba. Vel maxime enim inimici hanc rem sermonibus dimigare voluerunt.

525. 7. vno de teste. Faernus contendit legi oportere, vt scriptũ inueniri ait in antiquo libro, quo optimo vtitur.

10. iudici, alij ediderant.

18. coniecturę, & cogitationi, cum antea coniectura, & cogitatione legetur, approbata Hotomani emendatione, excudendum curamus.

526. 1. si vt quidque Faernus.

24. Vulgarum, non, Belgarum legendum credidimus, & rationem, & Faerni emendationem secuti: sunt autem Volgæ seu Vulgæ Prouinciæ populi non procul ab Arecomicis.

528. 8 vinctam testimoniorum fidem, Faernus legi affirmat. in vetustissimo codice Vaticano quem maximè sequitur in hac oratione emendanda.

29 facillimè, Faernus.

29 cum Gallis iurare malitis. Faern. cuius verba adscribi placuit: Vos tamen Gallis credere malitis. in codice Vatic. legitur: vos tamen cum Gallis iurare malitis. nam & Galli iurati testimonium dixerant in Fonteium, & iudices, antequam de eo sententiam ferrent, iuraturi erant quod si condemnassent, visi essent iurare cum Gallis. conuictis virorum bonorum testimonijs. locum hunc fœdè corruptum Hotom. fœliciter emendauit legationibus flagitiosis obitis, conuictus virorum bonorum testimonijs,

37 senatores

37 senatores ex Faerno edidimus, cùm senatum antea legeretur.

530. 7 belli gerendo ait Faern. in codice Vaticano legi: vt rectè bello gerendo, emendari posse existimet.

32 defecta Faern. confecta alij.

531. 32 non audienda Faerno assensi excudi curauimus; qui locum ex cod. Vatic. emendat: nunc enim, antea malè legebatur.

542. 19 pro exercitus, Faern. auctorem secuti edidimus.

533. 5 inserite oculos; Faern. legit, vulgati habent inferte.

15 condonare, vt Faern. non condemnare legendum videtur.

18 nos verò, iudices, non & multis & firmis præsidijs, vobis adiutoribus. isti immani, atque intolerandæ barbariæ resistemus? ita habet Hotom.

534. 2 propugnat, Faern.

IN ORATIONEM PRO M. Cæcina.

536. 19 si facta vis non esset moribus, nos Hotomani auctoritate adducti, negationem tollendam curauimus.

537. 10 quod nos arguimus, confitentur, fuse fides, &c. Ita legendum putat Hotomanus, non mala coniectura.

542. 30 Quid ais? iste ille fundus est. locum depraua tum feliciter Hotomanus ex ingenio restituit. Quid ais? tuus ille fundus est? Idem sequenti pag. à quo loco, legit.

543. 23 è quo ex conuento.

544. 29 vt idcircò minus,

545. 37 XLCIX.

546.6 cum incognita re.

32 dubium vobis fuit, esse vis aliqua videretur, nec ne.

518. 2 sint, hoc genus.

19 Quid denique ad ius ciuile, aut ad actoris notionem, & ad animaduersionem ages iniuriarum? Locum perobscurum, vt potuit ex ingenio Hotomanus restituit. Quid denique ad ius ciuile, aut actoris, ad notionem, & animaduersionem ages iniuriarum?

550.3 in eadem vi, Hotomanus, qui tamen in vetustis codicibus legi ait, an cum eadem vi.

552. 10 vt primum.

552. 17 aut aliquo prohiber.

553. 13 Quod si.

26 astringere, & mox statuit.

554. 12 pacti conuenti.

555. 2 biennem, Hot. putat esse legendum: quorum hunc locum à Budæo dissentiens perennè interpretatur, non, biennium. Idem paulò antè, vsum, auctoritatem, coniunctè legendum docet.

556. 20 sed quia in hac re.

557. 9 vim enim multitudinis. hunc locum Manut. tanquam corruptum asteriſco notat, sed eodem genere dicendi pagina etiam insequenti vtitur.

559. 15 pro. nationem, alij hortationem habent; equidem, rationem legendum puto. Idem pro Pe. Quinct. Dici vix potest, quam multa sint, quæ respondeantis antè fieri oporteat, quam ad hanc rationem extremam, ne cessariam deueniat.

20 tum illud quod dicitur * locum manere, & deprauatum si ulla spes sit restituendi, sic Hotomanus restitui posse putat, tum illud quod dicitur, Vna lingua nuncupasset. Vide illius commentar.

560. 5 Tamen probasse omnino legit Manut. Alij negationem retinent, &, non probasse omnino legunt. Nam probabile est, à centumuiris esse,

quibus

quibus Scæuola causam probarit.

561. interponi, pro imponi, ex Hotomano edendum curauimus.

26 testimonium, non, testamentum, quod anteà excusum erat, legendum Hot. docet.

563. 25 Non vereor.

564. 3 nostræ defensionis, Hotomanus legit: id quod libri ab Aldo excusi habent, & veteres omnes. Cur enim aduersarij quærantur, nimium tribui Aquillij auctoritati? si vestre, non nostræ legas? Item infrà, nostrum nominem? & noster auctor, & rursus, quo nos auctore, est legendum.

17 etiam illa * materia, æquitatis: habent vulgi, etiam illa me tuerer æquitate, Hot. sed ita, vt fateamur locum mendo non carere.

18 plurimis sæpè in rebus ius, æqui bonique rationem esse seiunctam, semperque id valuisse. Hunc locum sanè corruptum ita restituit Hotomanus. plurimis sæpè in rebus æqui bonique rationem esse seiunctam, semperque id ius valuisse plurimum. Arbitrabatur enim, vocem ius, è suo remotam loco in hunc postea alienum immigrasse.

565. 15 * iussit, non iussisse, contendit Hotom. legendum.

14 proximo, non vt anteà, proximi, Hot.

17 ex decreto emendat Hot. quod anteà erat ex edicto. Et rursus pag. seq. lin. 2.

566. 12 neque in hac re, Manut. Hotoman. alij noster minimè in hac re. sed neque, est legendum, vt hinc illud infrà respondeat, neque in vi, &c.

567. 5 vt cùm esset à patria deiectus, Hotom. locum esse corruptum existimat, atque ita corrigi oportere: vt vnde esset deiectus. cuius quidem coniectura optima ratione niti videtur.

567. 25 qui postulat, vt à quo loco deiectus est, huc est, vnde deiectus est, eò restituatur, cùm, verba nos eò ducunt, &c. Locum depranatum adiutus

ope veterum codicum, ita Hotomanus emendat: Qui postulat, vt à quo loco deiectus est, restituatur: hoc postulat, vt vnde deiectus est, eò restituatur. Cùm verba nos ea ducunt, &c.

569. 32 dicit, alij legunt.

576. 5 perspicis hoc nihil esse, vt in cæteris quæ rogaui.

6 Primum illud, alij.

FINIS.

Bibliotheca Hortleriana Rariorum librorum. G. H. P. H. L.

Bibliotheca Hortleriana Rariorum librorum